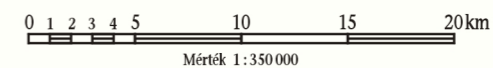




- Megyehatár 1914-ben
- - - Járáshatár 1914-ben
- · · · · Városhatár 1914-ben
- · - · - Járáshatár változás 1920–1925
- Mai megyehatár 1920/1950/1978-től



Mérték 1:350 000
 Alaptérkép: Tallián Ferenc – Zala vármegye közigazgatási térképe – Magyar Földrajzi Intézet
 Térkép: Lazányi János – Budapest, 2016.

ZALA VÁRMEGYE MALMOS TELEPÜLÉSEI



**Molnár László: Vízimalmok Zalában
(Zala vármegye malomhelyei)**

„A víz a kereket nagyon hajtja,
A molnár a lányát nagyra tartja.
Ne tartsa Kend olyan nagyra,
Szebb is van, jobb is van a faluban.”
(Molnár nóta)¹

Ajánlás

A gabonamagvak fogyasztása - később a mindennapi kenyér - ősidők óta a Kárpát-medencében élő népek fő tápláléka volt. A vadon élő növények „házasítása” után a földműveléssel a gabonatisztítással, aprítással és osztályozással lett emberi fogyasztásra kiválóan alkalmas a kenyér és más, lisztből készült termékek alapanyaga.

A két kő között vagy a mozsárban való aprítástól hosszú volt az út és az idő, míg eljutottunk a félmagas és magas őrlési technológiáig. A gabona őrléséhez sok energiára van szükség. Ezért volt jelentős az emberiség a fejlődése során annak felismerése, hogy az emberi és állati munkát a vízi energia hasznosításával fel lehet váltani, a patakokra, folyókra épített vízimalmokkal. E folyamat eredménye volt a vízimalmok és vízimolnárok csodálatos és különös világa, amelyről Molnár László könyve szól.

A vízimalmok fénykorában, szűkebb hazánkban, Zala megyében félezer körüli vízimalom őrlötte a kenyérnekvalót.

A könyv hiányt pótol, hiszen kevés irodalom áll rendelkezésre az ősi molnármesterség különös és csodálatos világáról.

Megismerteti az olvasót a malmok létesítésének, üzemeltetésének körülményeivel, a vízimalmok fajtáival a molnárok jogaival, kötelességeivel, az egykori malomrendtartással Zala megye egykori vízi világával: folyóival, patakjaival az itt üzemelő malmokkal, ezekről a levéltárban fellelhető dokumentumokkal leírásokkal. Némi ismeretet ad az egykori vízi világ átalakulásával és a vízimalmok eltűnésével kapcsolatban, ami felér egy tatárjárással és egy törökfoglalással a vízimalmok vonatkozásában.

A könyv a kitartó és nehéz gyűjtőmunkával megszerzett dokumentumok és rengeteg tapasztalat segítségével közreadott anyagával jelentős ismeretet és élményt nyújt az olvasónak. Elolvasását ezért ajánlom minden régi ipartörténeti, néprajzi kutatással foglalkozó szakembernek -, a molnár leszármazottaknak, a még élő molnároknak - és mindenkinek, aki a malmok a molnárok világa iránt érdeklődik.

Zalaegerszezen, 2014. október 21.-én

Jakosa Árpád

¹ Jakosa Árpád közlése, 2012.

A szerző előszava

Amikor elkezdtem a malmokkal foglalkozni - annak megvan már 30 éve is - nem gondoltam, hogy ilyen nagy fába vágom a fejszemet, és hogy ennek a munkának sohasem lesz vége. Most, 2014 októberében pontot tettem a végére, azzal, hogy további adatok nem kerülnek a kéziratba.

Tudom, még számtalan nyitott kérdés maradt, aminek megválaszolása még várat magára, de rengeteg időt és fáradságot jelentene, amire jelen pillanatban nem vállalkozhatok. A kézirat viszont alapot adhat a lakóhelyük történetét kutatóknak, hogy szűkebb pátriájuk történetén belül a malmokéval is foglalkozzanak. Ezt azért tartom fontosnak, mert a fiatalabb generációk már talán nem is hallottak az egykori malmokról, még ha azok egykor jelentősek is voltak. Hát még az apróbb kotyogó malmokról! Erre bizony számtalan esetet említhetnék. Tudok olyanról, amelyet 1950-ben államosítottak, tehát még működött, de az ugyanabban az évben született korosztály tagjai már nem tudnak létezéséről, nem tudják, hogy lebontották-e vagy más funkciót kapott, és az idősebbektől sem sikerült megtudni semmit további sorsáról. Vannak malmok, amelyeket időközben a történelem a mai országhatárokon túlra vitt. Ezek történetéből csak nagyon kevés dokumentumot sikerült fellelni. Kutatásuk a határon túli levéltárakban lenne fontos. Ez ismét csak idő és energia, a pénzről nem is beszélve. A cím vízimalmokról szól, de ne lepődjön meg a Kedves Olvasó, ha néha fel-fel tűnik egy-egy gőzmalom is. Ezeknek általában volt vizes előzménye az évszázadok során az adott településen, de van olyan is, hogy kimondottan szárazmalmot, ún. műmalmot építettek ott, ahol vízhajtásra nem volt lehetőség, de az őrlésre, darálásra igen. Továbbá – ezt be kell ismerni – ezek a műmalmok már sokkal hatékonyabbak voltak amazoknál.

Mégsem szabad lekicsinylően, és főleg nem tiszteletlenül elmenni emléük előtt, mert ezek az ipari létesítmények évezredekken keresztül, folyamatosan fejlődve mindig az ipari, technikai fejlődést szolgálták.

Gondoljanak csak arra, hogy ezek a kis falusi malmok voltak az első villamos erőművek, amelyek hol csak a malmot és annak tartozékait: a lakást, gazdasági épületeket látták el villamos világítással, de akadt, ahol a nagyobb teljesítmény lehetővé tette a település közvilágításának megoldását is.

Azt kérem tehát, amikor forgatják e lapokat, gondoljanak ezekre a nagyszerű gépekre, létrehozóikra és üzemeltetőikre - akik sokoldalú szakemberek voltak - nagy-nagy szeretettel. Végül köszönetet kell mondanom mindazoknak, akik segítették munkámat dokumentumokkal, fényképekkel. A több mint ezer fénykép a malmok eredeti illetve jelenlegi állapotáról csak az ő segítségükkel kerülhetett birtokomba. Név szerint sok lenne felsorolni őket, de hálás vagyok valamennyiüknek.

Azoknak pedig, akik eddig is végeztek és jelenleg is folytatnak malomkutatást, nagyon sok sikert, az ehhez vezető úthoz pedig sok erőt és kitartást kívánok.

Páka, 2014. október

Molnár László

Miért jöttek létre a malmok?

Az őskorban az ember a legelemibb életszükségletét, a táplálkozást eleinte természetes, vadon termett tápanyagokkal, növényekkel (gabona magvakkal) gyümölccsel és nyers hússal elégítette ki. A tűz felfedezése után a gabonamagvakat először pörkölték, majd később rájöttek, ha apróra törik, vízzel összegyúrák, a kapott pépet megsütik, ízletesebb táplálékot nyernek. Így született meg az első lepény, az első tészta, az első kenyér. Így lett az ősember kenyérevő!

A gabonaszemekből belsejük feltárása után, őrléssel nyerik a lisztet. Az őrlő eszközök az ember művelődésével párhuzamosan fejlődtek ki. A legrégebb időkben a gabonát fából, kőből majd fémből készült mozsarakban törték, zúzták lisztté. Később forgóköves kézi őrlőkkel, malmokkal. Jóval később az őrleményből különböző kézi szitákon külön választották az emberi szervezet számára nem, vagy nehezen emészthető héj részeket a finomabb liszttől. Eleinte az őrlést csak házilag végezték, és főleg a nők, akik két kő között zúzták szét a gabonát. Ilyen őrléssel még az elmúlt században is lehetett találkozni. A kézi őrlést követően kialakított köves malmok aztán a XIX. század közepéig, végéig uralták az ipart. Tehát, kevés foglalkozásnak van olyan régi múltja, mint a malomiparnak, hisz' az emberi fejlődéssel egy időben fejlődött az aprítás, a szitálás. Az őrlés a középkorban már pékséggel egybekötött ipari tevékenység volt.



Kézimalom. Fotó: Steinhausz György

Az őrlési munka

Az őrlés a kenyérgabonának lisztté aprítását jelenti. Az őrlést mindig tisztítás és előkészítés előzi meg. A jó előkészítés, a jó molnári munka és szakértelem teszi lehetővé, hogy nagy mennyiségű, kis hamutartalmú és jó minőségű lisztet nyerjünk. Persze az előbbiekhöz kell még a jó minőségű gabona, a jó malomberendezés és az őrlési folyamat állandó figyelemmel kísérése. A szükség szerinti beavatkozás, a jó őrlésvezetés, az őrlőgépek munkájának állandó ellenőrzése, a megfelelő őrléstechnológia alkalmazása.

A gabonát őrlés előtt meg kellett tisztítani, ezt rostálással oldották meg. Legtöbb esetben ezt az őrlető végezte, de többnyire a molnár is megtette, nehogy szemét kerüljön az őrleménybe.

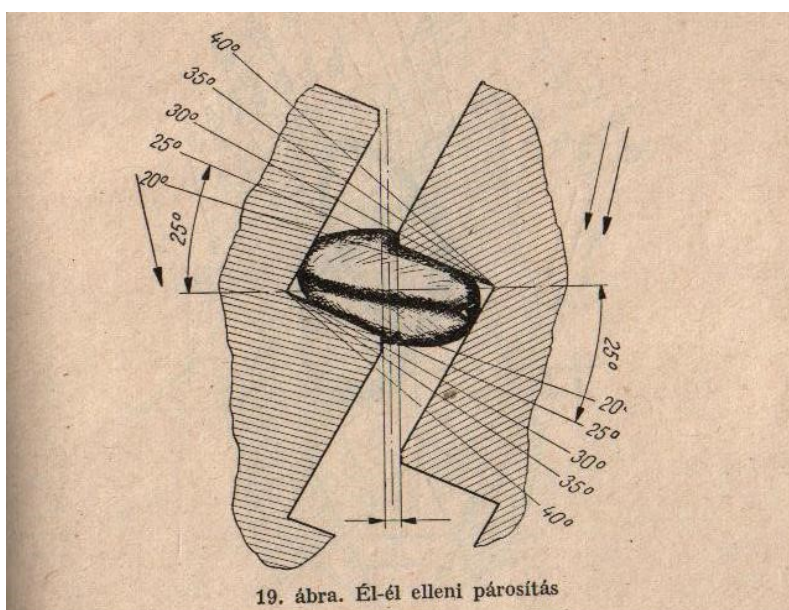
A megtisztított gabonát fából készült (fából vájt) teknőben megnedvesítették. Részben így könnyebben levált a héj, valamint több lett a liszt, illetve a gabonaszem nem pörkölődött meg a kövek közt.

A kellő idő kivárása után a gabonát felhordták a kőre, azaz sajtárral felvitték és beleöntötték a garatba. Ezt legtöbbször a molnár vagy segédje végezte, amiért plussz juttatás járt, de sokszor maga az őrlőtette meg.

A garat nem volt fixen rögzítve, hanem flexibilisen mozgatható volt egy, a malomkő tengelyére szerelt szerkezettel, hogy a gabona egyenletesen és folyamatosan kerüljön a kőre, aminek a mennyiségét a garat alján lévő *suberrel* szabályozták. Volt olyan változat, ahol egy ütőszerkezet a garat oldalát ütögetve biztosította a folyamatosságot.

A garat kiürülését egy beleszerelt elmés csengetős szerkezet jelezte.

Az őrlendő gabonából a neki járó részt, a vámot a molnár vagy segédje finakkal vette ki. Ennek mennyisége az őrlendő gabona bizonyos százaléka volt. Különböző korokban más és más. Általában tizede, vagy a font 16-oda volt.



Gabonaszem őrlése. Fotó: jakosa Árpádtól.

Az őrlés fajtái

Sima őrlés

Ez volt a legegyszerűbb őrlési eljárás. Visszaöntéses és összekötött rendszerű malmoknál egyaránt, főleg rozsőrlésnél alkalmazták. Lisztjei rövidebb ideig tárolhatók.

A legkorábbi őrlési fajta az egyszeri kő közötti őrlés volt, amelynek során a liszt és a korpá együtt maradt. Ezt nevezték parasztra őrlésnek is. Az őrleményt aztán otthon a háziasszonyok kiszitálták. Ezt a fajta őrlést a falusi parasztnok még a XX. század elején is sokszor kérték, mert így saját izlésük szerint választhatták el a korpát a lisztől, attól függően, mit akartak készíteni belőle.

A malmi szitálással elég korán kezdtek foglalkozni/próbálkozni. Már a XVII. századtól vannak rá vonatkozó magyarországi adataink is. A szitálás bevezetése hozta magával a visszaöntéses eljárást, amivel a liszt minősége javítható volt. A kiszitált lisztet visszaöntötték a kőre, amely így tovább őrlötte azt. Ezt többször megismételve kapták az azonos finomságú lisztet.

Félmagas őrlés:

Alapvetően eltér a sima őrléstől, itt nem mindjárt lisztre törekszenek a töretésnél, hanem a dara kiaknázására: dara tisztítására és osztályozására, amelyet felbontókon és sima hengereken lisztté őrölünk. Így többfajta minőségű és szemcsenagyságú lisztet kapnak.

A magas őrlés:

Egyes vélemények szerint ezt az eljárást a XVII. században francia molnárok vezették be. Lényege, hogy a malomkövek távolságát állítva, különböző simaságú lisztet kaptak. Első felöntésnél törettek, tehát eltávolították a gabona héját, a továbbiakban a liszt szemcseméretét tudták szabályozni.¹

Bogdán István szerint a magasőrlést a XVIII. század derekán kezdték alkalmazni. Ennél az őrlési módnál újra felöntéssel őröltek: 1. a töretés: a szemből dara lesz, 2. a darából dércet őrölnek, 3. a kiőrlés: a dércből liszt lesz.² Csak megjegyezzük, hogy a Czuczor-Fogarasi féle Magyar nyelv szótára a dércet a darával azonosítja.

Malomipari szakirodalmunk szerint a magasőrlés klasszikus formáját a 19. században Magyarországon fejlesztették ki. Ekkor élte reneszánszát – vagy inkább fénykorát - a magyar malomipar. A magas őrlésre a magyar és kanadai búzák voltak a legalkalmasabbak. Állítólag a Kanadaiak hozzánk jártak tanulni a módszert. Ma már nálunk nem alkalmazzák ezt az őrlési módot.

Az őrlést végző szakemberek: a molnárok

Kik is voltak, és ma kik a molnárok? A középkorban, ameddig az iparszerűség visszavezethető, a malomépités és üzemeltetés a regálé jogok közé tartozott. A malombirtokosok malmaikat, vagy maguk kezelték és molnárt tartottak, vagy bérbé adták. A malmokat maguk a molnárok építették. Ők technikailag jól képzett szakemberek voltak. Nevük eredetileg malomépitőt jelentett. Az építésen kívül az üzemeltetéshez, gátépítéshez, hajómalom üzemeltetéséhez is értettek. A molnár szó jelentése azonban változott. Az építő molnárokból lassan csak őrölő molnárok lettek, akik őrlik a mindennapi kenyérünkhöz és egyéb tésztafélékhez, süteményeinkhez szükséges lisztet. Hántolják a kölest, a hajdinát és egyéb gabonamagvakat. Darálják, keverik állataink takarmányát. Olajos magvakból /Tökmag, napraforgó, lenmag, stb./ étkezési és ipari olajokat állítanak elő.

Képzés, illetve végzettség szerint: molnár segéd, főmolnár, molnár mester, és a második világháború előtt: Felsőipari Malom tagozaton végzettek. 1951-től malomipari technikus képzés indult, ami 4 éves középfokú képzés volt.

Malom mérnökök a II. világháború előtt Németországban Dippoldiswalde-ban (Drezda mellett) szereztek oklevelet. Pld. Böhm Zoltán a Kaszaházi malom (Zalaegerszeg) volt társtulajdonosa.

Több molnár dinasztia leszármazottja él ma is Zala megyében. (Bankovics, Baumgartner, Béry, Böhm, Császár, Domján, Gergulecz, Hencz, Horvát, Huszár, Jakosa, Kotsi, Kovács,

¹ Vajkai, 1981.

² Bogdán, 1985. 195. old.

Kósa, Kránicz, Mayer, Molnár, Németh, Nyakas, Oswald, Péter, Schreiner, Sopronyi, Stancsics, Tóth, Vízi stb.)³

Az őrlés eszközei a malmok

Az emberek nagyon korán rájöttek arra, hogy a vízre, mint életető erőre szüksége van minden élőlénynek.

Ezért aztán nagyon korán el is kezdték öntözni földjeiket az ókor fejlett mezőgazdasági kultúrával rendelkező társadalmában, előbb kézi, később állati erővel hajtott gépekkel kiemelve a vizet.

Az igazi felfedezés azonban az volt, amikor rájöttek, hogy a vízben fizikai erő is van, és okos gépekkel azt szolgálatukba is tudják állítani, hisz' az őrléshez sok energiára volt szükség. Megállapíthatjuk tehát, hogy az ember az ipari (kézműipari) fejlődés során a természeti energiahordozók közül a víz energiáját hasznosította először.

Így alakultak ki, majd fejlődésük útján tökéletesedtek a vízzel hajtott, különböző munkát végző gépek: a malmok. Feltehetően az ókor vízkultúrával rendelkező népei készítették az első malmot. Legújabb ismereteink szerint a rómaiak találmánya a vízimalom; a parton álló, illetve a hajómalom is.

Óriási jelentőségű tehát a tudomány szempontjából a vízi energia hasznosítása, mert addig emberi vagy állati erővel működtették a nagyobb teljesítményű őrlőberendezéseiket, az ún. szárazmalmokat.

A XIX. század elejéig egyaránt malmoknak nevezték az őrlő, hántoló, törő, tépő, tömörítő és daraboló berendezéssel üzemelő létesítményeket.

Mivel a technika fejlődése, és a vízi energia elégtelensége miatt nem csak vízimalmok működtek, ezért mi e munkában, a továbbiakban csak a vízi energiával működőkkel foglalkozunk. (Kivételt teszünk abban az esetben, ha az eredetileg vízimalom, vagy utódja más üzemmódu lett.) Ezeknek is két típusa ismert, a vízre települt hajómalom, és a parton álló malom.

A malomfejlődés történetével, úgy érzem, nem kell részletesen foglalkoznunk, hisz' a témáról több mű is napvilágot látott. Csupán annyit kell megemlítenünk, hogy kezdetben a vízszintes vízikereket alkalmazták, főleg hegyvidéken, gyors vízfolyású patakokon. Ennél a típusnál a vízikerek tengelye egyben a malomkő tengelyéül is szolgált.

Ebből a típusból Romániában még 1960-ban is működött egy.⁴ Ennek a kanalasnak nevezett vízikereknek modern változata a turbina, amelyeket az 1920-as 30-as években kezdtek el alkalmazni a vízimalmokban, nagyobb számban. Ezek közül a vizsgált területen leginkább a szombathelyi Reich, vagy Pohl gépgyár által alkalmazott Francis turbina volt a legelterjedtebb. Ezt nevezik horizontális malomnak is. A turbinák gyors elterjedésének oka a kis helyigényben, jobb hatásfokban, könnyebb kezelhetőségben, és szabályozhatóságban, valamint abban keresendő, hogy ezek kevésbé voltak kitéve a jegesedésnek, illetve a jég rongálásának.

A másik típus a függőleges vízikerekű malom. Ennek alapvetően két típusa van: az egyik a felülcsapó, a másik az alulcsapó vízikerek. Továbbá ismerünk ún. középen (derékba) csapott is. A felülcsapó malmoknak további két típusa ismert: a szekrényes vagy fiókos, ahol a víz a rekeszekbe folyik és súlyával is erőt fejt ki. A másik a hátán csapott - amely valójában alulcsapott-, ahol a víz a rekeszes vízikerekhez hasonlóan magasabban folyik rá a kerékre, és itt is hátrafelé forog a kerék.

³ Jakosa Árpád közlése, 2013.

⁴ Pongrácz, 1967. 59. p.

A vízimalmok műszaki megoldása a több évszázados - de mondhatnánk több évezredest is – működésük alatt alapvetően nem változott.

A víz által meghajtott kerék egy tengelyen át hajtotta az őrlőkövet. Persze ez így nagyon leegyszerűsített, mert a technikai megoldás, és a technológia folyamatosan változott.

A XIX. század második fele hozta a malmok életében a nagy változást. Egyrészt a hajtóerő, másrészt az őrlőbrendezés változása korszerűsítette és változtatta meg véglegesen a malmokat.

Maradt ránk középkori és főleg újkori leírások, leltárak a malmokról és a hozzájuk tartozó épületekről, építményekről, így ismerjük azokat.

A köves vízimalmok fejlődésének csúcspontján, a XIX. – XX. század fordulóján, Gönczi Ferenc néprajkutató leírta ezeket. Az ő általa megalkotott kép állítson emléket ezeknek az - egyszerűségükben is csodálatos – ipari emlékeknek, és azoknak a mesterembereknek, akik létrehozták, illetve üzemeltették őket.

„A malomépületet *malomháznak* nevezik. A hol a víz (a kerék-hajtáshoz) összegyűl, ott van a *vízfüő fogu* [vízfelfogó] vagy *malomfej*. (Újabban duzzasztu.) A malomfej alul, mintegy 3 méternyire kipadlózott. Ezt *palluzatnak* nevezik. A malomfej falainak vastag deszkáit *czölömpnek* mondják. A malomfej torkolatánál lévő rácsféle az *üörzü*. [örző] Ez védi a malomkereket, hogy öreg fa, gaz ne kerüljön alá a vízzel. Ennek felső része az *üörző gerenda*. A malomfejet határolja a *süjegfa* [süvegfa]; ez alatt van az *orokláb*, a süjegfát tartva. *Rékesztü*, melyet kétágú favellával húznak föl. [Villás fából készült emelő. ML] Van még: *rékesztüzar*, *szabadzugu*, *palluzat* és *vizgërënda*. [...] A kerékre vezető csatornákat *zsilipnek* mondják. A rekesztőzárnak szorítója az *ék*.

A malomkeréknél megkülönböztetett részek: a *tengücsap* [tengelycsap], melynek vasát a *kisvánkös* tartja s mely a *nagyvánkösön*, ez meg a *vánkösartun* van. A csapvasat tartó tengü karikája a csapkarika. A keréknél van: *küllü* (keresztfa), *kerikkoszorú*, *lapiczka* deszkával s *lapiczkaszár*.

A malom belső kerekeinek ugyanolyan részei vannak, mint a külsőnek, csakhogy ennek lapiczka helyett fogazatja van. Van ezenkívül závariktya (ék), mely egészen keresztül fut a tengelyen. Azon terület, melyben a belső kerék van: a *kerikverem* [alsómalomnak is nevezték ML]. A *szálvast* a *vashíd* tartja, mely alatt keresztben a *riézsü* [rézsü] húzódik. A kerikverem oszlopait *küpadlábnak* nevezik; ebben helyezkednek el a *szállitu iékék*, a melyekkel a *malomkő lejobb-főlebb igazítható*.

A malom belsejében az első emeleti padlásforma a *porfogu*. Itt van: *porfogu gerenda*, *porfogu nyílás*, *gerádics* és *karfa*.

A garatnál a fölötte húzódó gerendán van a *garatfeszítüfa*, *garat*, *gabonapiszkálu*, *garatiga*, *szëmeresztü csiga*, *csigaütü pácza*, *garatbockor*, *stráfveszütartu*, *garatrázu csiga*, *karij*, *küficzék* [kőfészek] *sámëdli*, *malomküjj* [malomkő]. A malomküjjben van a *kërësztvás*, *szávas*. Ez utóbbi a *cserpenyübe* [serpenyő] van erősítve. A szávason van az *orsukarika a facsiévível* [orsókarika a facsévével]. A szávashoz van erősítve a *szitarázu*, *kiétágu szitarázu*, *szitahuzufa* kötéllel. *Szítaverü*, *szitatengü két hiddal*; *szitatengü*, két cserpenyüvel.

A *szitaszökrönben* [szitaszekerény] van: a *rázuszita*, selyemmel vagy szőrrel, két *irhatorokkal*; *szitarázulánc*, *szitatartu*, *rostarázu*, *szitahuzu*, *rostatartuszeg*, *rostahuzu* (csigával), *szökröntartu*. A szökrön előtt van a *daraládo*, a szökrön alatt a *lisztládo*, a *liszthuzuval*. A lisztmérő lapátot *triklinek* nevezik. *Zsáktartüfa*. A ládában van a korpahordu lapát. Rosták: *duncz-*, *dora-*, *koptatu-*, *sruofoló rosta*. *Szíták*: *selem-*, *koptatu szita*. A malom oldalgerendáján az orsutartuk.

A hol a molnárlegény tartózkodik, és az őrlők meghálnak, az az – *öllü*- [örlő] vagy malomszoba.

Egyéb eszközök: *sziuszék*, melyben a molnár faragsál (sic!), *buzakötő kanta*, *finak*. Ez utóbbival veszi ki a molnár a vámot. [Vette, míg a méterrendszerrel a kg, mázsa be nem jött.

ML] Mintegy két literes; tölgyfából készült, fölül kengyellel ellátott mérő. Itt-ott még található a malmokban.

A régi parasztmalmok ujabban elég modern berendezésüekké alakultak át. Most már nem csak „parasztu”, hanem „szitállura” is lehet mindegyikben őrleni.”⁵

A XIX-XX. század fordulóján jelentős változás történt a vízimalmok életében. Megjelentek a nagy teljesítményű malmok a városokban – elsősorban a fővárosban. A nagyobb uradalmak kezdték eladogatni kis kotyogó malmaikat, amiket már nem lehetett gazdaságosan üzemeltetni. A bennük dolgozó molnárak ekkor –, mai kifejezéssel élve – kényszervállalkozók lettek, akik a megvásárolt malmokat kezdték korszerűsíteni. A molnárak mindig élen jártak a technikai ismeretek elsajátításában és bevezetésében. Ez történt ekkor is. Az ekkor már nem igazán hatékony vízikerekeket a sokkal nagyobb teljesítményre képes turbinára és/vagy gőzgépre, fagáz-, illetve nyersolajmotor meghajtásra cserélték. Később propán-bután gázt is használtak. A turbina adta lehetőséget kihasználva generátoraikkal villamos áramot termeltek, amivel a malom mellett lakó-, és gazdasági épületeik világítását is megoldották. Sőt a nagyobb teljesítményű malmok a villamos energiát még el is adták. Megállapíthatjuk, hogy Magyarország első villamos erőművei ezek a kis vízimalmok voltak.

Kik építették malmot?

Mivel forrásaink csupán a középkorig nyúlnak vissza, ezekre hagyatkozva mondhatjuk, hogy világi és egyházi földbirtokosok egyaránt, hiszen a malom vámjából még jövedelemre is szert tettek, azon túl, hogy saját szükségletüket ellátta.

Malmot - ahogy várát is - csak királyi, illetve földesúri engedéllyel lehetett építeni.

Miután a malomépités a feudális regálék (királyi vagy földesúri jövedelem) közé tartozott, elszegényedett nemesek, szabad polgárok és jobbágysorú mesteremberek csak előzetes engedéllyel, esetleg a vízjog megváltásával építhettek malmot.

Az ilyen malmok fenntartásáról, gátak és vízvezető csatornák javításáról, anyagellátásukról, úrbéri szerződés alapján, a hűbéri települések lakosságának kellett gondoskodni.

A malmok a korai középkorban - talán fontosságuk révén - ugyanúgy menedékhelynek számítottak, mint a templomok. Talán szent helynek is, hisz falai közt súlyos büntetés terhe mellett tilos volt a káromkodás és a szeszital fogyasztás.

Ezt a hagyományt a molnárcéhek tovább őrizték, mert még a XVIII. század második felének céhjegyzőkönyvei is rögzítették a molnár vagy legénye tisztátalan beszédéért, vagy mocskolódásért kiszabott büntetési tételeket.

Továbbá fontos találkozóhelyek is lehettek, mert a távolabbról érkező örletők - sorukra várva – kicserélhették gondolataikat, ismereteiket, információikat.

E mellett hadászati is jelentősek voltak, amely tény a késő középkorban a török háborúk idején vált igazán fontossá.

Sík vidékeken, a mocsárvarak mellett mindig megtaláljuk a malmokat is, melyeknek nem csak gazdasági szerepe van, hiszen zsiliprendszerükkel duzzasztják fel a várárok vizét.

(Kányavár, Lenti, Szécsisziget.)

A fentiekben leírt stratégiai jelentőségüket bizonyítja, hogy háborúk alkalmával a szembenálló felek szinte mindig felégették egymás malmait, részben hogy ezzel is nehezítsék az ellátást, másrészt a malom zsilipjének tönkretételével legtöbbször a várárok vízszintjének csökkenését is elérték.

⁵ Gönczi, 1914. 624-625. p.

Kivételt képez ez alól a már szintén említett török hódoltság kora. Akkor mindkét félnek hosszú távon kellett gondolkodnia és biztosítani ellátását. Ezért legtöbbször kölcsönösen békén hagyták egymás malmaikat.

A malombirtokosok (tulajdonosok) malmaikat vagy maguk kezelték vagy bérbe adták. A maguk kezelésében lévő malmokban őrlőmolnárokat alkalmaztak, akik részesedésért dolgoztak.⁶ Több esetben csak a malomhelyet (fundus) adták bérbe, hogy azon a molnár malmot építhessen. A szerződés lejártakor, vagy felmondásakor, a terület tulajdonosa a felbecsült értéken a malmot megvásárolhatta, vagy a tulajdonosa azt másnak értékesíthette. Az 1867 és 1885-ös törvények szerint volt személyes jog és reál jog. Ez utóbbi a malomhoz tartozott, azzal együtt adták-vették a Malomkönyvecskével együtt. Ebben többek közt szerepelt a malom tulajdonosának neve, a malom helye és a malmokra vonatkozó rendeletek.⁷

Kik építették a malmokat?

A malmokat kezdetben maguk a molnárok építették. A XVI. századból tudjuk, hogy a molnár famunkát végző mesterember volt. Csak a XVIII. századtól azonosul az őrlő személy fogalmával a molnár szó. Korábban az őrléssel foglalkozó személyt őrlőnek, őrlőmesternek, malommesternek nevezték.⁸

Technikailag jól képzettek voltak, akik az építkezés elvégzésén, a berendezések – gépek – elkészítésén kívül a működtetéshez is értettek. Így valószínűleg, ha elkészült egy-egy malom, ha nem is a mester, de valamelyik legény ott maradt őrlőni, így aztán a molnár szó jelentése is megváltozott. Az építő molnárból lassanként őrlő lett.

Feltételezésemet az támasztja alá, hogy a molnárok végezték korábban a gátak, zsilipek építését is. Azok karbantartása is a molnárok feladata volt. Így elég korán párhuzamosan űzték együtt a két mesterséget. Még a XX. században is voltak olyan szakemberek, akik mindkét szakmából szakképesítést szereztek. A malomépítő szakma a XX. században a malomszerelő megnevezést kapta. A malomszerelőket a Malomszerelő Vállalat fogta össze, illetve alkalmazta. Ők építették aztán itthon és külföldön: Mongóliában, Szíriában az akkor még méltán híres magyar technológiával szerelt malmokat.⁹

Technikai felkészültségükön túl a molnároknak jó időjárás-megfigyelőknek is kellett lenniük. Fel kellett ismerniük – tapintás útján - az őrlésre szánt gabonát, mert nem állt rendelkezésükre laboratórium a nedvesség tartalom megállapítására, hisz' a kővel végzett őrléshez a gabonát nedvesíteni kellett, nehogy a kövek közt megpörkölődjön, elégjen.

Sokrétű ismereteik alapján - egy közelmúltban elhangzott találó kijelentés szerint - a falusi molnár-mester a XIX. század végéig a vidék mérnöke volt.

⁶ Pongrácz, 1967. 12. p.

⁷ Solymos, 2001. 151.

⁸ Pongrácz, 1967. 12. p

⁹ Jakosa Árpád közlése, 2012.



Malomszerelők. Fotó: Jakosa Árpádtól.

A malmok elterjedtsége

Mivel mi csak a vízimalmokkal foglalkozunk, meg kell állapítanunk, hogy a malmok sűrűsége a hegyvidéki patakoknál nagyobb, mint a sekélyebb völgyfenéken folyókén. Ennek oka, hogy a hegyesebb vidéken kevesebb a folyóvíz és a kisebb vízhozamot - a nagyobb esés miatt is - jobban lehetett hasznosítani.

A vizsgált földrajzi területen a malmok a középkor óta fából épültek. Ez az építőanyag kéznél volt. Elterjedt formája a sövényfalú változat, de jelentős számban készültek boronafallal is. Zsuppal vagy náddal fedték őket. Nagyon ritkán fedték csak zsendellyel (pl. csörgei malom). Szilárd építőanyagból (kőből, téglából) csak a XX. század elejétől épültek malmok, kivéve a Balaton-felvidéket, ahol rendelkezésre állt a kő építőanyag, bár középkori adatinkból ismert, hogy ott is fából készültek a malmok, mert az oklevelekben külön kihangsúlyozták, ha kőből épült egy malom.

A vízimalmok típusai:

Parton álló malom

Ezek a patakok, folyók partjára épültek, csak vízikerekük, és annak külső tartószerkezete volt vízben. Maga az őrlőház, ahol a munka folyt, a szárazföldön állt.

A kerékre ható impulzuserő alapján kialakult rendszerek szerint ismeretes forgástengely alatt hajtó (alul csapott), forgástengely felett hajtó (felülcsapott) és a forgástengelyhez közel hajtó (derékba csapott) vízikerék, amely az alulcsapott kerekű típusoz tartozik.¹⁰

A vizsgált területen a patakmalom általában egy vízikerékkel működtek, de nem volt ritka a két-három vízikerékű sem. Szécsiszigeten pl. háromkerekű volt az uradalom malma. Ahány kerekű volt a malom, annyi kőbodor volt benne, azaz annyi kőpárral őrltek. Persze ez nem mindig volt így, mert esetenként az egyik kerék deszkametszőt hajtott.

Alulcsapott vízikerékű malom

¹⁰ Pongrácz, 1967. 62. p.

Már az ókorban a rómaiak által használt malomtípus. Legelső ábrázolása a XII. századból ismert.

A kora és késő középkorban az alul csapott hajtóművet ott is használják, ahol a felülcsapott vízikerek alkalmazásának minden feltétele megvan.¹¹

Az alulcsapó vízikerekhez, ahol erre szükség volt, a patak vagy folyó teljes szélességében keresztgátat építettek, és csak a kerék előtt hagytak szabályozható elfolyót. A gátat leginkább 0.5-1 m sortávolságra a folyó medrébe vert tölgyfatartók (örkarók, fenékkarók) közé gallyból készült fonat közé rakott kőből, agyagból és trágyából építették.

A gátak között az egykori leírások megkülönböztetnek öreggátakat, fiókgátakat, vízvető gátakat, oldalgátakat, fenékgátakat, koronás gátakat, hidas gátakat. A gátakon a vízikerek előtt 2-2,5 méteres szabad helyet hagytak a zsilip számára, amellyel a kerék működését szabályozták. Ha a zsilipet – rekesztő - megnyitják, a víz a kerék lapátjaiba ütközik.

A kerékzsilip zárásával a keréktől távolabb, a gát fölött bukik át a víz, a kerék nyugalomban marad.¹²

Szűkebb, mélyebb patakmedernél csak zsilipet építettek, mert nem volt szükség gátra.

Derékba csapott vízikerekű malom

Ez a típus a víz mozgási, illetve helyzeti energiáját is hasznosítja. Jellemzője az alul-, és felülcsapottal szemben, hogy átmérője azokénál jóval kisebb, szélessége viszont két-két és félszerese. Vizsgált területünkön belül is találtunk rájuk példát. Ennek a típusnak modern változata a Sagebien francia mérnök által kifejlesztett turbina.

Felülcsapott vízikerekű malom

Már az ókorban is használt malomtípus, legelső ábrázolásai a XIV.-XVI. századból származnak. A felülcsapott kerék a víz mozgásenergiáján kívül helyzeti energiáját is hasznosítja, s ezáltal jelentős energiátöbbletet eredményez.

Gyakorlatilag két típusa alakult ki: az egyik a szabadlapátos, a másik a zárt vagy rekeszes vízikerek. A szabadlapátos járókereket főként a víz mozgásenergiája működteti, csak igen kis mértékben hasznosítja a víz helyzeti energiáját.

Ezzel szemben a rekeszes vagy szekrényes – hívják cellásnak is - vízikerek alkalmas az ütközés után mozgásenergiáját veszített víz helyzeti energiájának hasznosítására. A felülcsapó rekeszes vízikerek nyomatek tényezője két erőhatásból jön létre: a víz mozgásenergiájából adódó kerületi erőből és a kerékrekeszekben tárolt víz tömegsúlyának a tengelyre ható nyomatekából.¹³

Minden keréktípusnál alkalmazták az ún. szűrőrácsot, másnéven örkarókat. Ezek a vízben sűrűn egymás mellé vert karókból álltak, vagy sövényfonással készültek (később, az 1920-as évektől vaspálcákból, óriási 1.5-2 m hosszú „vasmacskákból” készültek, melyeket alul-felül vízszintes gerendába verve rögzítettek), ezek megakadályozták az esetleges uszadékok kerékre jutását, jégzajlási károkat, és ezáltal annak megrongálódását. Használták még a vegyes fa-vas összetételben is.

A gátak felsorolásánál olvastunk hidasgátról is. A malmoknál szükségszerűen kellett lenni hídnak. Ha több nem, hát egy gyaloghíd volt, amelyről a zsilipet működtették. A járókelők is ezeken jártak át, hiszen a malom fölött megszélesedett a patakmeder és megnőtt a vízszint, míg alattuk keskeny, de mély lett.

¹¹ Pongrácz, 1967. 62. p.

¹² Pongrácz, 1967. 72-73. p.

¹³ Pongrácz, 1967. 80. p.

Hajómalom

A vízparton álló malmokhoz hasonlóan a hajómalom is a rómaiaknak köszönhető. A hajómalom két hajóra támaszkodó széles lapátkerékkel meghajtott szerkezet, amelynek nagyobb hajóján áll a tényleges őrlőberendezést magába foglaló felépítmény. Mi a hajómalmot a nyugat-európai népektől vettük át, viszonylag későn.

A hajómalom előnye a parton állóval szemben, hogy a folyón ott kötötték ki, ahol a meghajtás szempontjából legkedvezőbb volt az áramlás. Hátránya, hogy télre a hajómalmokat biztonságba kellett helyezni, nehogy a jég kárt tegyen bennük. Erről ezt írják a Murán lévő hajómalmok kapcsán 1851-ben: „Megjegyezvén, hogy a Mura folyón létező s Kompon álló malmokon csak tavasztól őszig lehet őrleni, mert télre mindég kiszedetnek a folyóból.”¹⁴

A Murán a hajómalmok kerekeinek száma ekkor 50 volt.¹⁵

Szerkezeti felépítése a következő: Az őrlőszerkezetet befogadó nagyobb hajótestet házhajónak, malomház-hajónak, a kisebbet tárhajó, völgyhajó vagy tombác néven említik. A tombác egy fából kifaragott, kivájt hajótest. Ezt a bodonhajónak is nevezett hajót a Dráva mentén dudusnak, az erre helyezett malmot dudus malomnak nevezték. Ezek 6-10 m hosszúak voltak. Amikor az elkészítésükhöz szükséges anyag a Dráva menti tölgyesek kipusztulásával már nem állt rendelkezésre, a malmokat csónakra, kerepre tették, amelyről azokat kerepes malomnak nevezték.¹⁶ A Dráván ezek a malmok megélték a XIX-XX. század fordulóját. Mutatóban még ma is látható belőlük a Dráván és a Murán is.

A két hajótesten nyugodott az alucsapott vízikerek, a készség vastag tengelye. Gyors sodrású folyón kisebb, a lassú sodrásún nagyobb átmérőjű és szélesebb lapátú vízikereket használtak. A két hajótestet erős orr- és fargerendák kötötték össze. A készség előtt lefektetett pallókon közlekedtek egyik hajóról a másikra, és erről engedték a vízbe a deszkából készült vízfogót, ami az áramlást megszüntette, amikor az őrlést szüneteltetni akarták. A parthoz kikötött hajómalmokra pallón, a folyó belsejében lehorgonyzottakhoz csónakkal hordták az őrlőnivalót és onnan ki az őrleményt. Minden hajómalomhoz tartozott egy-két ilyen molnárcsónak.¹⁷

A hajómalmokat cejte vagy cöjt néven ismert, vesszőből font kötelekkel kötötték az ún. malomszeghez. Ez erősen megvasalt cölöp volt, amit a folyó fenekébe vertek le. Ez után fizették a malomgazdák a földesúrnak a malomszeg adót vagy szegbért. Malomszegnek 25-30 cm vastag fenyőt használtak. Egyik végét hegyesre faragták, megvasalták, és másfél-két méter mélyen beleverték a folyó fenekébe. A cöjtök és malomszegek azonban akadályozták a hajózást, ezért Mária Terézia 1772 augusztusában eltiltotta alkalmazásukat, és a molnárokat vaslánc és vasmaeska használatára kötelezte.¹⁸

A rögzítés másik módja a fenékre süllyesztett, kövel megrakott fűzfa kosárhoz való kikötés volt. Az 1890-es évekig a drávai molnárok is ilyen vesszőkasokhoz kötötték ki a dudus malmokat.¹⁹

A hajómalmok csoportosan, ún. malomrévekben vagy malomállásokban voltak kikötve. Egy-egy révben a parthoz legközelebb eső malom volt a vízfolyás szerint legfelül és tőle lejjebb, a folyó közepe felé horgonyzott a többi malom, hogy mindegyik friss vízáramláshoz jusson.²⁰

¹⁴ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁵ MNL ZML Megyefőnök iratok, 1851. IX. N 1866

¹⁶ Magyar Néprajz III. Anyagi kultúra 2. Kézművesség/hajómalmok.

¹⁷ Magyar Néprajz III. Anyagi kultúra 2. Kézművesség/hajómalmok.

¹⁸ Magyarország Történeti Kronológiája Akadémiai Kiadó Budapest, 1982. II.586. p.

¹⁹ Magyar Néprajz III. Anyagi kultúra 2. Kézművesség/hajómalmok.

²⁰ Magyar Néprajz III. Anyagi kultúra 2. Kézművesség/hajómalmok.

Az ilyen csoportosan kikötött hajómalmok jól megfigyelhetők a Dráván és a Murán az I. és II. katonai felmérésen, és erre utal az egy-egy falu határában összeírt több malom is. Az 1860-as évek elejéről több hatósági intézkedést is ismerünk, amelyek a hajómalmokat érintették.²¹



Hajómalom a Murán. Fotó: Berentes Tamás, 1979. TGyM 10645.

A malmok berendezése, felszerelése

A vízikeréssel hajtott malomnál a vízikerék fatengelye, a gerendő benyúlt az alsó malomba. Belső végén volt egy fa fogaskerék, amely így a vízikeréssel együtt forgott. Ennek oldalán voltak a fogak, amelyek a függőleges, malomkövet hajtó tengelyt hajtották annak az alsó végén lévő orsókeréken át. A fogaskerék átmérője a vízhozamtól, a patak sebességétől függött. Ez alapján méretezték az áttételt.

Ez a tengely átment az alsó malomkövön a malomköbe beépített „feszvashoz”, amelyben ugyancsak egy kúpos négyzetes lyuk volt. A malomkövek közepén lyukak voltak, amelyek közül az alsó malomköben fa, vagy később fém csapágyak voltak, és tömörítettek, hogy az őrlemény át ne hulljon. A felső malomkőnél pedig a nyílásokon keresztül került az őrlendő anyag, régiesen „jóság” a kövek közé. A tengely négyzetes kúpja csatlakozott a felső malomköbe beépített vashoz, amelyben egy négyzetes lyuk volt. A malomköveket egy fából készült burkolat (kéreg) vette körbe. Ennek egy kifolyása volt, amelyen keresztül a szitaszekrénybe került a megőrölt gabona. Ebben volt a gatyaszár-szita, ami megszitálta a lisztet, amely ebből egy alatta lévő edénybe került.

A gatyaszár szita egy zsák alakú, két méter hosszú szövet volt, amelynek egyik végét bőrrel szegték, két füffel, amivel az őrlőkő kifolyója alá, a lisztgyűjtő láda fölé aksztották. Alsó végét bekötötték. Ez a durvább korpát felfogta, míg a lisztet áteresztette. Az őrlés végén kioldották és a korpát kiengedték belőle. A szita léckeretét a malomkő tengelyére szerelt ék/rázóvas ütögette, ezzel biztosította a liszt kihullását. Ez a szita a magyar malmokban XIX. században elterjedt, kezdetleges megoldás, köves malmokban alkalmazták.

²¹ MNL ZML-a IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1863.02.03. 170. és 1863.04.13. 677.



Kőbokor, kőjárat. Fotó: Jakosa Árpád.

A malomkő fölött volt a garat, ahova lépcső vezetett és arról öntötték bele a gabonát. Ennek a garatnak volt egy adagoló serpenyője, amelyet a tengelyre szerelt excenter rázott, így biztosítva a gabona egyenletes adagolását, kövek közé jutását.

A malomkőpárnál (bokor) az alsó kő állt, és a felső forgott. Az alsó kőbe sugárirányú csatornákat véstek a kővágó csákánnyal. Ezek a lisztcsatornák nem csupán vágják a szemet, hanem egyuttal hűtötték is a követ, és rajtuk keresztül hullott ki az őrlemény a kéreg nyílásán a lisztfogó ládába, később a szitába.²²

²² Solymos, 2001. 153. p.



Garat. Fotó: Jakosa Árpád.

A kő megvágása szaktudást igényelt. Ismerni kellett a kő tulajdonságát, az őrlemény előállításához szükséges kővágási rendszert.

A malomkő őrlőfelületének három része van: A legbelső, homorúra kialakított része az etetőlap, a középső a darálólap, amelyben a sugáralakú csatornák voltak. A harmadik, a kő külső sávja az őrlőlap, ahol a beljebb megvágott szemeket apróra őrlik.²³

A serleges felhordó megjelenése előtt a molnár vagy segédje bérért, vagy maga az őrlető kézi erővel hordta föl a gabonát, illetve az őrleményt, hiszen az őrlés során csak többszöri visszaöntéssel tudták a finomlisztet előállítani. A későbbi malmokban már nem közvetlenül a kő feletti garatba öntötték a gabonát, hanem az alsó malomban lévő garatból serleges/kanalas felvonó vitte a felső malomba a szemet, és ebből került a kő garatába, később a hengerszékre.

²³ Magyar Néprajz III. Anyagi kultúra 2. Kézművesség/vízimalmok.



Felhordó sajtár. Fotó: Molnár László.

A liszt finomságát a kövek vagy a hengerek távolságának változtatásával érték el. A XIX. század közepétől kezdve malomiparunk világviszonylatban is híres lett, a hazai fejlesztésű új malomipari gépeiről. A fejlődés hatására ezekkel egyidőben megjelennek a nagy őrlőkapacitású műmalmok, amelyekkel a kis vízimalmok már nem voltak képesek versenyezni. Ugyanakkor a vasút terjedésével az uradalmak gabonatermésüket a nagyvárosi nagy malmokba tudták szállítani. Ennek következményeként az uradalmak eladták falusi malmaikat. Az új tulajdonosok a helyben fellépő konjunktúra hatására fejlesztésekbe kezdtek, aminek első fokozata a vízikerekek turbinára történő cserélése volt. Legtöbb helyen ezzel egyidőben az őrlőszerkezetet is korszerűsítették. A köveket vagy kidobták és, helyükre – vagy melléjük - hengerek/hengerszékek kerültek, és tisztító, koptató- és szita berendezéseket alkalmaztak. Ahol meghagyták a követ is, ott azt csak darálásra használták. A korszerűsítés során leginkább Ganz típusú hengerszékeket, sík szitákat, és Francis típusú turbinákat alkalmaztak.



Hengerszék. Fotó: Jakosa Árpád.

Malmok haszonvétele

A malom -, mint azt Holub József írja – jól jövedelmezett a középkorban a földesúrnak is, de a molnárnak is. Említi a kapornaki apátság 1567-ben készült urbáriumát, amiben szerepel, hogy az egyik vöcköndi malom jövedelmének $\frac{1}{3}$ -át a molnár kapta, de kötelessége volt kéthetenként 50 fehér kenyeret vagy cipót, karácsonykor egy hizót és egy vödör halat, vagy helyette 50 dénárt adni.²⁴

A molnár haszna az örletni szánt gabonából kivett vám volt, ami annak 12-16 %-át jelentette. A méterrendszer bevezetéséig ezt a vámkivételt finakkal vagy más néven ficsorral végezték. Ez egy nyeles dongás faedény, a Dunántúlon malomvám-mérték, amelynek űrtartalma 4,5-7,3 liter; 3,4-5,6 kg volt. Gönczi, mint egy két literesnek becsüli, Wöller István szerint kb. 1 kg-nyi búzának felelt meg.

²⁴ Holub 1963. 50. p.



Finak. Fotó: Kádár Péter.

A céh rendtartásokban meghatározták a vám mértékét is. Az általunk alább közöltben pl. a font 16%-ában jelölték meg.

Részt, vagy pénzt kértek néhány esetben a molnárok azért is, ha a gabonát őrlés előtt ők tisztították – rostálták - ki.

A molnár haszna volt továbbá az a pénz is, amit egyes molnárok a felhordásért kértek.

Ugyanis, hogy minél finomabb lisztet kapjanak, a hengerszékek megjelenése előtt a lisztet többször meg kellett őrölni, azaz visszahordani a kőre. Ezt sok esetben maga az őrlető végezte, aki amúgy sem tudott mit kezdeni az idejével, míg a lisztje el nem készült. Sok esetben azonban a molnár vagy segédje tette ezt.

Jövedelme volt a molnárnak még a malom körül lévő szántók és rétek műveléséből is, aminek révén teheneket is tarthatott. A sertéstartás meg szinte kötelezően elő volt írva számukra, hisz' a tulajdonos a bérbeadás során kikötötte, hogy számára évente egy hízót – a legjobbat – kellett adni. A malom udvarán felnőttek a tyúkok, amiknek kirostált ocsú jutott, a vízen pedig a kacsák és libák.

A malom feletti tóban néha halat kellett tartania és az uraságnak lehalászni, vagy ha nem volt tó, akkor a malom alatti mély vízben is jó halfogas esett, mert a malomból mindig került a vízbe annyi eleség, amin a halak meghíztak, és odaszoktak. Természetesen ezekből is jutott a molnár asztalára. Rájuk is igaz volt a mondás, mely szerint: „Ki mivel dolgozik, azzal koszolódik.”

A malmok azonban nem minden esetben voltak jól jövedelmezők. Ennek több oka is van: pl. kevés vízhozam vagy a jég. Álljon itt egy példa: „1851. Megjegyezvén, hogy a Kerka folyón s

többi patakokon létező malmokon szárazságban, úgy télen a jég miatt igen keveset lehet őrleni.”²⁵

Vagy egy másik: „1851. Megjegyezvén, hogy a Mura folyón létező s Kompon álló malmokon csak tavasztól őszig lehet őrleni, mert télre mindég kiszedetnek a folyóból.”²⁶

Malmok által okozott károk

A malmok elsősorban az általuk felduzzasztott vízzel okoztak károkat. Igyekeztek ugyanis minél több vizet felfogni, ezért a zsilipeket és gátakat a lehető legmagasabbra építeni. Az így visszaduzzasztott patakok hosszában megemelkedett azok vízszintje és gyakorta előntötte a környező réteket, mivel a patakmedrek általában a völgyfenéken voltak. Ezért egy-egy új malom építésénél, illetve régi újjáépítésénél kijelölték a főfa magasságát. Számtalan példa van rá, hogy ezek az építkezések szinte mindig panasszal, perrel párosultak. A környező malmok és földbirtokok tulajdonosai akkor is próbálkoztak, ha az újjáépített malom zsilipmagassága nem tért el az előzőétől. A panaszokat, pereket az építetők úgy igyekeztek elkerülni, hogy a XVIII-XIX. század során a megyei földmérő és hiteles tanúk kiküldését kérték a vízszint magasságának megállapítására. Az engedélyezett magasság jelölését a későbbi viták elkerülése végett, a bizottság úgy végezte, hogy a malom közelében álló fűzfán a vízmagasság viszonyításához jelet vágott, és azt saját pecsétjeikkel hitelesítették, avagy a malomház falába vertek szintén lepecsételt, kovácsoltvas szöveget.

A XIX.-XX. század fordulóján épült téglamalmok falába öntött vas magassági jegyet kellett beépíteni, amihez aztán a vízszintet hasonlítani lehetett.



Vízjel a vigántpetendi malom falán. Fotó: Kádár Péter.

A károkat általában a gátak, malomvíz-csatornák és árapasztó gátak elhanyagolása, továbbá a mederbe dőlt fák okozták a fent említett zsilipeken túl. Ezek a perek aztán néha évekig, esetenként évtizedekig is elhúzódtak, és csak a vízimalmok eltűnésével szűntek meg. Volt a malmoknak egy másik károkozása is, amikor nem természeti, hanem gazdasági kárt okoztak. Ezt azzal tették, hogy egy másik malom elől fogták fel, vagy vezették el a vizet, így

²⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

²⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

azt működésképtelenné tették. Ugyanígy járhatott a malom akkor is, ha alatta oly közelségben emeltek malmot, hogy annak felduzzasztott vize miatt a felső malom kereke nem foroghatott. Ezeknek a panaszoknak mindig igyekeztek elejét venni. Már a XV. század elejéről van adatunk, amely szerint malmot úgy kell építeni, hogy másnak kárt ne okozzon.²⁷

Mária Terézia a hajómalmoknál már említett 1772. augusztusi rendeletében megregulázza a gátas malmokat is: a víz szabad folyását ellehetetlenítőket le kellett bontani.

A Zala vízlecsapoló társulat 1829. június 22.-én kelt alapszerződésében rögzítették: „... *semmiféle Kender vagy Len ne áztasson, halász gátok, Vejszék, avagy rákászó Varsák ne tétessenek, ugy marha itatók ne csináltassanak, s mind ezen gátokat, s akadályokat szabadságában áljon akármelyik Földes urnak is kivettetni, s ha nemtelen által tétetnének azok járásbeli Szolga Bíró úr által, testiképpen meg büntessenek, ha Földes Urak által tétetnének pedig, ameg írt mód szerént annyiszor a mennyiszor 100 frt. P. P. büntetésnek megfizetésére köteleztessenek, ne hogy pedig az árvizeknek tódulásával a Zuggóknak a molnárok által elfelejtett, vagy önkényesen is elmulasztott fel nem húzása miatt az árvíz a rétekre kicsapjon a molnárok helyett a helységbeli bírákra bizattatik, hogy mihelyst az Árvíz nyomulni ked, az illető Földes Uraknak, vagy azoknak Tisztjeinek teendő jelentés mellett a zuggót felhuzzák s a vizet szabadon eresszék.*”²⁸

A probléma nem oldódott meg, mert még ötven év múlva is – és még később is – visszatért. Az 1879-ben a megyegyűlés számára készült jelentésben a károkozásról az alábbiakat írták:

„A Zala folyónak gyakori pusztító áradásait rendkívüli mértékben fokozza a létező malmoknak rendetlen kezelése, amennyiben a molnárok malmaiknál áradáskor a vízleeresztésére szolgáló szabad zsilipeket fel nem húzzák, sőt több helyen a teskándi, andráshidai, zalaegerszegi malmoknál a századok óta létezett zúggókat eltömték.” A probléma orvoslására vizsgálóbizottság kiküldését tartották szükségesnek.²⁹

A malmokkal kapcsolatos panaszok végleges jogi rendezésére a XIX. század vége felé került sor, amikor a kultúrmérnöki hivatalok adták ki a malomtulajdonosok számára a vízhasználati engedélyt. Előírták – mérnöki tervezéssel – a vízművek méretezését, megfálló kialakítását. A malom építési tervein túl a vízfolyás esését, szélességi szelvényezését is megfelelően feltüntették.

Ezek előírták azt is, hogy a malom épületének falában öntöttvas magassági jegyet kellett elhelyezni, amihez a vízszint magasságát viszonyítani lehetett.

A rendelkezést megszegőktől a malomjogot – vízhasználati jog - is megvonhatták.

Érdekes panaszt olvashatunk a Zala Megyei Levéltár peres iratiban a XVIII. századból az egyik zalalövői malom kapcsán. E szerint az úthoz és falu házaihoz közel lévő malom vízikerekének kelepelése zavarja a lakók pihenését, és az úton járó fogatok lovait is megijeszti.³⁰

Malomkőbányák, piacok

Malomkőnek nem minden kő felel meg, hanem csak az ún. örvénykövek. Ezek, hazánk területén, kevés helyen bányászhatók. Ilyen hely volt az egykori Zala megyében Örvényes, amely talán nevét is e kőről kapta, és Örvényes-pusztá Kehida mellett. Továbbá az alsóörsi malomkőbánya, amelyet 1313-ban említ először oklevél.³¹

1727-ből tudjuk, hogy az Esterháziak az alsólendvai uradalmukban lévő malmaik kőszükségletét nem a megyén belülről, hanem Révkomáromból szerezték be, ahol az itteni ár

²⁷ Holub 1963. 54. p.

²⁸ Hertelendy, 1897. 82. p.

²⁹ MNL ZML-a IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1879. május 5. sz. jegyzőkönyv 3. pontja

³⁰ Kapiller Imre közlése, 2013.

³¹ Izsó: A magyar bányászat évezredes története V. Kronológia, 1313. év.

feléért jutottak hozzá. Ennek azért volt jelentősége, mert tudjuk, hogy egy malomkő-pár ára a XX. század első felében egy tehén árának felelt meg. A XIX. század második felében, illetve a XX. század elején malomköveket Erdélyből is szállítottak.³²

Az ország legrégebbi és legnagyobb malomkő bányája a sárospataki Megyer-hegyi-bánya volt, amely a XV. századtól működött. 1859-ben a Botkői-bányában bányászott kvarcitból megkezdték a több darabból álló „francia malomkövek” gyártását. Ennek lényege, hogy cementbe ágyazták az őrlést valójában végző kődarabokat, amelyek így jobban bírták a vízienergiánál gyorsabb kerületi sebességet adó egyéb meghajtó energia kiváltotta terhelést, és anyagtakarékosak voltak, mert csak az őrlő felülethez kellett kő.

A malomkövek mindig párosával készültek: egy aljkövet és egy forgókövet készítettek. A Sárospataki Kovamalomkőgyár Egyletnek az ország egész területén voltak lerakatai.³³

1867-ben működött egy malomkőpiac – malomkő kereskedő – Nagykanizsán is, ahonnan a környék molnárai beszerezhették a szükséges őrlőeszközt.³⁴

A molnár jogai, kötelességei: Malomrendtartás

Mint láttuk, a malmok okozta károknál, hogy míg a malmok magasabb vízszintjére rengeteg panasz érkezett, és ezekből sok per származott, addig sok esetben abból fakadt viszály, hogy a molnár a malomnál felduzzasztott vizet nem volt hajlandó a szárazság miatt kiszáradt rétekre, legelőkre engedni, mert azzal az őrlés idejét rövidítette volna meg. Ezért több esetben a bérbeadók a bérleti szerződésekben meghatározták az őrlés napját és idejét. A közbülső időben a vizet öntözésre kellett átengednie.

A korai időkben – a malom karbantartásáról, illetve a bérletről és ajándékról szólókon kívül – a molnárok jogairól, kötelességeiről nincs igazán adatunk. Ennek szabályozására csak a XVIII. század közepe táján kerül sor.

A monárok jogainak, kötelességeinek őrzői, védői, előírói és ellenőrzői a céhek voltak.

Molnár – más ipar üzöihez hasonlóan – csak az lehetett, aki a céh előtt vizsgát tett, és erről a céh bizonyoságlevelet állított ki.

A XVIII. században igyekeztek a céhszabályokat egységesíteni, továbbá a központi irányítást erősíteni a céhek autonómiájának gyengítésére.

Alapos, mindenre kiterjedőnek tekinthetjük azt az 1755-ben német nyelven nyomtatott, és 1771-ben magyarra fordított rendtartást, amelyet a vármegye adott ki, majd 1816-ban, illetve 1819-ben megerősített. Ez 29 pontban foglalta össze a malmokra vonatkozó rendelkezéseket:

„Malomrul való Rendelkezések, a’ kiadva

- 1. Az Malmok tisztán tartassanak mindenkor, mindennemű Marha, Baromfi és Mocsoktul oltalmazni.*
- 2. Az Malmok Pavimentumaii Deszkákbul jól kirakassanak, hogy öszeveszáradván, hézagok ne légyenek, ha pedig ollyus hézagok még is találkoznának, ki kell foltoztatni, hogy az Gabona Szem ell ne veszertessék, és belső Kerék is annyiratassék, hogy az Liszt ell ne hulljon.*
- 3. Szükséges ehez mindenhez elegendő Szita, rosta, Áztató vállú Láda, és ezek mindenhez tisztán tartassanak.*

³² Jakosa Árpád közlése, 2012.

³³ Hála, 1995

³⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1867.

4. *Az Kövek Srát-Vasra vétessenek, és ugy alkalmaztassanak, hogy a Fölső, vagyis forgó Kű egy sukra circiter keskenyebb lészen, mint az alsó, amidőn a Rosot őrlő, a követ fell emelni, s meg vágni, ismét jól meg ékezeni, hogy az Szem ell ne huljon.*
5. *Vágás után, az Követ minden leg kevesebb fővénytől le söpörvén, maga Rezpuját tisztogatásra reá tölcse, azt 2 szer, 3 szer fellöntvén, lejártni, s magának azon Mérték szerént vissza veheti.*
6. *Azzal jól vigyázzon a Molnár, minek előtte a Kövek ell Kopnak, és mintegy 30 köbölíg valóst le őrlő, újra az Követ meg vája, mert egyébként a liszt el égettetik nagy kárul az Őrlőnek.*
7. *Lisztnek Szökrénye, a holy a Lisztellő Zsák ki mégyen, ne légyen nagyra nyitva, a Firhangok pedig jók legyenek, a lisztellő Zsák pedig se nagy sűrű, se nagy ritka légyen, hanem éppen jó, ugy az ajtók, és ablakok is jók legyenek, ne penetrálhasson bé a Szél Őrlőknek kárával.*
8. *Hogy az Őrlőknek Sokasága miatt Kár ne történjék, és a Malom üressen se járjon, tehát a Csöngetők készen legyenek az helyeken, hogy kolompozzon, mikor üres az garat.*
9. *Minthogy az Őrlőket nagy kár érhetik ezen Imo, mikor a Lapickák a Kerekeken törtek, és a törtség miatt nem csinyáltatnak; tehát a hol az Kerék lapickákkal jó, szaporán mégyen; ahol pedig lapicka heja Lassabban mégyen, s így a Szem sem őrltetetik jól egyarányosan, és több mégyen korpában. 2szor: Mikoron elegendő víz vagyon, s kevés Őrlő találkozik, a Kerekekre sok vizet eresztenek, ellenben az Üres Zsilipet fell nem nyittyák, tehát a Liszt igen ell égettetik, és Consevatitira nem állandó, egyéberánt is sok, porba mégyen; 3szor: Mikoron Szűk víznél a Rekesztők elegendőképpen fell nem huzattatnek, s kevés víz eresztetik az kerekekre, akoron is az Őrlőnek kárával nem elegendő erővel fordulnak, s a szem csak imigy amugy vásul, 4.: Az vizek alkalmatosságáru, ha a Zuggó fell nem huzattatik, és sok Víz eresztetik a Kerekekre akkoron is a jószág elégettetik.
Ezeknek ell távolittatására ad 1. : az Lapickák mingyárást, hogy ell törnek, meg csináltassanak, ad 2.: Mihez elégséges víz vagyon, őrlő ellenben nincsen, tehát hija modo eresztessék az víz, ad 3.: Mikorron pedig kevés víz vagyon, akkoron, így elégséges víz jön, zárva tartattya az rekesztéket. Ad. 4.: Az víz alkalmatosságával a Zuggó egészen felhuzattassék.*
10. *Szabatságában áll az Őrlőnek akár odahaza rostállá az jószágát, vagy pediglen a Malomban, és maga Őrlheti, avagy pedig az Molnárra bizhattya.*
11. *Az Őrlők sorban bocsájtassanak az Garatra tölteni, ugy hogy aki előbb jön, előbb is őrlhet, akár lészen az gazdag, vagy szegény, absolute semmi válogatás az Emberek között ne légyen, akár sokat, akár pedig keveset hozott a Malomba, s egyezményesen Szép fehér Lisztet csinyállon a Molnár, Bérin föllül más ajándékot ell venni ne merészellen a Molnár, ezen alább [irt] Büntetések alatt.*
12. *Amely Ember már egy Garatra töltött, arra Jottányit se az Molnár, se pedig más Ember tölteni ne merészellen, ugy hogy külömbféle jószág öszve kevertessék; minthogy némely jószág jobb, némely rosszabb, s így vagy egyik, vagy másik meg csalattassék, ki vévén ha két Szegény, kik keveset találnak hozni, egy értelemmel lennének, olyan esetre öszve keverheti az Molnár, ugy hogy a portione ellis osztassék.*
13. *Az Molnárok tartoznak az Őrlőknek annyi félére, a mennyire az Őrlő kívánnya, ha csak a Malma arra való lészen. Őrleni, és Rozzsával együtt igazán visszaadni. Mivel pedig ekkoráig sokféle panaszok törtétenek, hogy az Őrlő Emberek kevesebbet házakhoz, mint sem az Malomban vittek, elhoztak légyenek, arra való nézve.*

14. Ennekutánna ne vitessék a jószág mérő Szám, hanem font vagy Mázsa Számra az Malomban, ugyhogy Lisztük, s korpájuk is viszontag az Őrlőnek vissza méretessék fentül, e mellett pedig
15. Az járandó Vám, avagy pedig ha meg méretetik, egy 16-od része a fontnak, ugy sventug apadás és rostálásra ...? tassék, s így vétessék Számban cubulus, vagy pedig ujj mérés szerént, mennyi font léssen vissza járandó az Őrlőnek?
16. Bene notándum: Le huzván az járandó Vámot, és Svendsingot, az meg mérés előbb, hogy sem meg föcsöltetik vizzel az Jószág, légyen: egyébként kárát vallaná az Őrlő Ember; hogy pedig többet font Számra az Molnár vissza nem adhat, igaz: mivel az őrlésben a Jószág az kövek között meg melegül, s így ismét ki huzza az föcsöltetett nedvességet.
17. Ha az Molnár nagy ásztatással, avagy pedig rossz szitáló zsákokkal, vagy egyébként is az Őrlőnek ell rontaná, avagy mással összevegyéntené az Lisztet, avagy pedig hiányossan kívánná vissza adni, tehát az Zsákok pöcséltessenek bé, és panasz tétessék az Molnárra, a kár vallott Embernek azonnal, comezata zu veritate, elegendő satisjuctán adassék, az Molnár pedig érdemessen büntetessék. Ha pedig mingyárészt az kárvallott Embernek satisjuctin nem adatnék, jelentse meg nálunk, a megyénél s onnénd az Remonénak reprezentáltatni fog.
18. A Provient Lisztet (császári gabona) éppen nem kell az Malomban meg hinteni vizzel, mivel hogy hordókban bé vervén, s össze tiporván ell romlanék, ha ellenkezőt cselekszik, a Molnár fogja bonificalni, és e mellett érdemesen meg büntetődni.
19. Malomban hozandó Jószág, és ell vitetendő Liszt ne méretessék Schnelvaggal (kifun..), melly éppen ell tiltatik, hanem más nagy mázsával méretessék, az font Számok pedig ne legyenek kövekbül, hanem vagy vas, vagy más metálbul, s így accurateannyi font Rozsával együtt méretessék vissza, a mennyi az Malomba vitetett. – 2. vagy 3 mérőn próbát lehet tenni, hogy v. 9. 30 mérőbül mennyi léssen vissza járandó az Liszt és Rozsából, hogy annyi Mázsálás ne kívántassék.
20. Az való, hogy egy Mérő Búza a javából 85 font, Középszerű 79 font, alább való 73 font: hogy jobb Rozs mérő 80 font, medioeris 75 font, és alábbvalóbül egy pozsonyi mérő 70 fontot nyom.
21. Mivel pedig szokot Vámrész, valóságos Malomnak obventioja (éves jövedelme), és a Molnárnak csak bizonyos bére járandó léssen fáradozására nézve, főképpen ha duráttot Gerslit, avagy különféle lisztet csinálni kölletik néki, mellyes Őrlő maga végben vinni nem tartozik, és mivel a poticzi a Buzával mindenkor több veszőnyye, hogy sem a Rozs, vagy Árpával vagyon, tehát hogy se Őrlő, se Molnár ne károsodjék. Léssen egy Mérő Buzátul 1Ft, vagy 1½Ft, ha pedig dersét is, avagy Gerstli kívánttaik, egy Mérőtül 1½, avagy 2 Ft bére léssen, Vámot, avagy 16^{od} részt is ki vévén; Rozs, és Árpából ha maga Garatra hordja az Molnár, és Gerstlit is csinál, 1 Ft léssen egy Mérőtül, ugy hogy a rostálás a Molnárnak maradjon, a többi pedig ismét font Számra vissza adassék.
22. A Fuvarozás a miként ekkoráig volt, ennek utánna is ugy léssen, a miként a Molnárral ki ki egyezhet
23. Hogy ha pedig ekkoráig valaholy kevessebb fizettetett az Molnárnak, vám részin kívül, mint sem fönt notalva vagyon, tehát előbbenyi mód szer...képpen ne capaltassék, hanem a szerént fizetessék a Molnárnak Fáradsága, a miként előbb szokás vagy iussba volt.
24. A Sörfőzőknek ennekutánna is szabad léssen köveket meg igazéttani, ne talántán a Molnártul meg csalattassanak.
25. Ha történet szerént valaki az Vizet másfelé, vagy Rétre, vagy más szükségre ell vezetné, és a Malom e miatt fogyatkozást szenvedne szabad ne légyen, se pedig nagy

szárazságban is a víz semmimódon ell ne vezetessék a Malmokbul, olyan esetre a Kraizlisztet consuálni kellett.

26. Ezen föllül irt Punctumok ellen, ha valakik elsőben véttenek, tehát a Városokban, Város Aristomában, Falu helyeken pedig Kóterekben a miként a Vétke hozza, kenyér s Víznel egyéb úgy napokig tartassanak.

2^{szor}: Ha vét, tehát a piaczon publice (nyilvánosan) álléttassék, és Vétkeinek czédula akasztassék reá: ha

3^{szor} vétt, vízben mártassék, ha pedig valaholy víznek fogyatkozása miatt sehogysem*(*megmártani) nem lehet, vitessék maga költségén Bécsbe, hogy ott csufoltathassék, ha pedig ezen 3 féle büntetés nem használna, Mesterségébül rekesztessék ki, és sehol más Malomba bé ne vetetődgyék. (Az aláhúzott részt a szövegben áthúzták.)

27. Hogy ezen Punctumok meg tartassanak, az Elöl Járók jó vigyázással legyenek, hogy kár ne következék mint Uraságnak, mint Jobbágságnak, s így kívántatik, hogy bizonyos 2 emberséges Ember Malom vigyázására rendeltessék, kik is minden héten az Malmokat egyszer, vagy kétszer vizsgálják, az Molnároknak ezen Punctumokat jól értésére minden cikkelyekben adják a végre ezen vigyázóknak is adatik egy ollyas nyomtatott Parancsolat. – Főképpen fognak vigyázni, ha vagyon e már olyas nagy mázsa font Számokkal együtt, egyébként ha valamit történni tapasztalának, ezen Vigyázók elsőben az Elöl Járóknak, vagy Uraság Tisztjének detesellák, hogy érdemessen büntetessék; ha pedig Sertisferativ nem adatik, avagy mullasztást vétnének, a Kreiz-Amtnál jelencsék, ha pedig a Vigyázók maguk is ell hallgatnák az Molnárnak Vétkét, ollyas esetre mind Molnárt, Vigyázó, és Uraság Tisztje érdemessen szenvedni fog, ha pedig illyes eset magát az Uraságot teryálná a Kamarához tétessék a Representatio. (Az aláhúzott részt a szövegben áthúzták.)

A miként ezen Punctumokban lévő\$phusok minden Molnárt és Örlőt illetnek, ugy akarjuk is, hogy a Previent-Résznél is értetődgyék.

28. Previent résznél observatis, pro I. (Az eredeti német szöveget áthúzták és lábjegyzetben az alábbi irták) azaz minden 3^{dik} örlés az uraimé Szükség idejében.

2^{dik} Az előbbenyi Punctumok observáltassanak.

3^o Nedvesétteni nem kell, hanem mind eddig szárazon őrleni, méglen 100 font Lisztbül, 6 font Korpa jön.

4^o Annyi font Számmal vissza adni köteles lészen, az mennyi volt az Jószág kivéven 2 font Svendung 100 fontra.

5^o Mivel in Natura az Vám részt ki venni, Számadásnak confisioja miatt nem engedtetik, tehát minden 100 font lisztbül 6 krajcát vészen fell.

6^o Szabadságában lészen Feld-Provient Urnak, hogy ell hordása a lisztnek, vagy is Hordókba töltögetése az Molnár, vagy mások által vitessék végbe, hogy annak okáért az korpa a Molnárnál maradna.

29. A CommisAmtnél tudva légyen az Molnárokra vigyázó Emberek Nevei, s al oll ember transferállák Relativijukast miként, hogyan observaltatnak ezen Punctumok. (Az aláhúzott részt a szövegben áthúzták.)

Akarjuk tehát, hogy ezen Punctumok ad amussim, mihelyest publicaltatni fognak, observaltassanak, s erőssen is parancsoljuk, hogy által ne hágassanak, egyébként az Büntetés ell nem fog maradni, így tehát ettül ki ki magát távoztassa, mivel ez erős akaratunk.

Signan Vienn 13 Septembris 1755.³⁵

(Alatta német nyelvű záradék)

³⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a.

Molnár büntetése, ha a vámvevő edény – finak – manipulálásával akart előnyhöz jutni, azaz becsapni az őrletőt: „Ha a finak hibás Paraszt molnár büntetése 12 Both, Nemesé 12 Ft.” - olvashatjuk 1806-ban és 1819-ben.³⁶

Céhek,

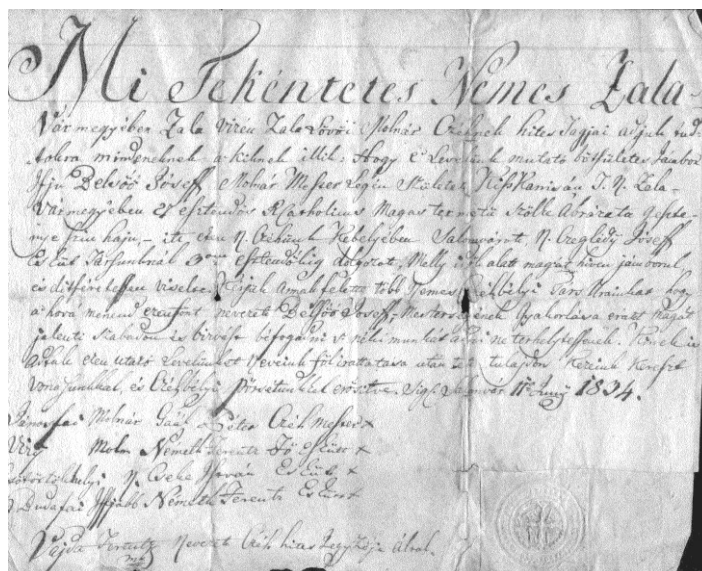
A céhek gazdasági érdekvédő szervezetek voltak. A molnárcéhek a többi céghez viszonyítva később alakultak. Főleg a XVIII. század második feléből vannak rájuk vonatkozó adataink. A cég élén a teljesjogú mesterek egymás közül választottak fő- és al céhmestert, általában három évre.

A céhmester képviselte kifelé a céhet, őrizte annak ládáját és pecsétjét. Kisebb ügyekben büntetési joga is volt.

A legfiatalabb mesterek közül választottak szolgáló mestereket, akik a kisebb és terheesebb feladatokat látták el. Ez alól pénzbeli megváltás fejében mentesülhettek.

A cég rendezvényeire, elsősorban gyűléseira, a cég tagjainak értesítését a cégbehívó-táblával végezték, amelyet a szolgálómester a cég tagjainak felmutatva közölte a rendezvény idejét, és helyét. A cégbehívó-tábla – legtöbbször - a cég címerét ábrázolta. A molnárok címerében alapvetően a malomkerék volt. Ezt számos esetben kiegészítették még szerszám-ábrázolásokkal, mint például a veszprémi molnár cég esetében egy ácskörzövel. Másutt más ácsszerszámokat is megjelentettek, utalva ezzel arra, hogy a molnárok eredetileg nem csak őrölő-, hanem építő molnárok is voltak.³⁷

A céhes élet az inaszegődtetéssel kezdődött. Ennek feltételeit a céhek szabályozták. Az inaszegődtetések az öt alkalmazó mesternek a cégnek fizetnie kellett „szegődségért”. Az inasélet három évig tartott, 13-14 éves kortól 17 éves korig, de találkozunk 27 éves inassal is. Az inas teljes ellátást és ruhát kapott a mesterétől. Voltak ú.n. bejáró inasok, akik hazuról jártak dolgozni, és ezért fizetséget kaptak. Felszabadításukkor szintén fizetni kellett a cégnek. Az inasévek elteltével mesterük felszabadíthatta őket: ezt tehette legényként, de mesterként is. Az inas felszabadításának feltétele volt, hogy egy pár malomkövet eltudjon készíteni, és a felső követ megvágni.



Belső József céglevele, 1834. Szombati Pálnétól.

³⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-b. Repertórium I. 218. oldal

³⁷ Nagybákay, 1981. 49. oldal

Az inas éveket a vándorév követte. A rendelkezésünkre álló XIX. századi adatainkból úgy tudjuk, hogy ez idő alatt négy malomban kellett munkát vállalniuk, mindenütt negyedévet eltöltve.

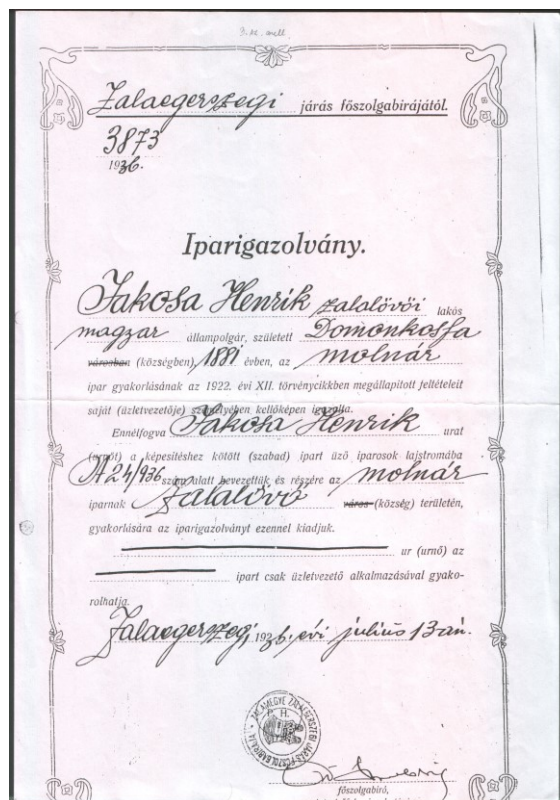
Ennek elteltével kérhették felvételüket a céhbe. Amennyiben felvették őket, legényként (segédként) elhelyezkedhettek valamelyik malomban. A mesterré válás feltétele szintén egy remek elkészítés volt. Ez lehetett malomkőpár megvágása, vagy a vízikerek gerendélyének (tengely) elkészítése. Ezt a céh által kijelölt mesterekből álló bizottság ellenőrizte és bírálta el. A legénnyé, vagy mesterré válást megünnepelték, aminek költségét az avatott állta. Az inasnak pl. fél vödör magyarországi bort kellett adnia.



Tuboly József segédlevele. Tuboly Zoltántól.

A céhek 1872-ig működtek, ezt követően a törvényi előírásoknak megfelelően ipartársulatokba szerveződtek. Kutatási területünkről megvannak a szentgyörgyvölgyi molnár céh ipartársulattá alakulásának irata 1872-1898.³⁸

³⁸ MNL ZML IX. 36/i.



Iparigazolvány, 1926. Jakosa Árpádtól.

Ismerjük Kerka felső szakaszán lévő molnár céhben 1792-ben tisztséget viselőine névsorát az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten megtartott céh gyűlés jegyzőkönyvéből.³⁹

Fő céhmester:

Szenterzsébeti Kovács Ferenc

Vice c. mester:

Jakabfai Völgyi Gábor

Esküdtek: Felsőszenterzsébeti László György

Kebelei Németh Mátyás

Szentgyörgyvölgyi Szabó János

Szentgyörgyvölgyi Szabó György

Kutosi Eörr István

Nemesnépi Tarr József

Csesztregi Dora Péter

Sárdi Pelcz Mihály

Betsvölgyi Hári István

Csödei Ruisz András

Ramocsai Németh Pál

Dobronaki Vicsés Pál

Szolgáló mesterek:

Felsőszenterzsébeti László Miklós

Nemesnépi Kósa Mihály

Kebelei Mátyás Márton

³⁹ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

Céhrendtartás

Kutatási területünkről fennmaradtak a szentgyörgyvölgyi molnár céh articulusai 1731-ből. A latin nyelvű szokványos preambulum utolsó mondata magyarul fejeződik be:

„...Primus, Malmok dolgainak, és Mestereknek modjukról: *Articulus Primus:*
Senki az Molnár Mesterek közül az Malom fejét akármelley Malomnak is, az Czéh Mester híre nélkül fel ne vehesse. Ha pedig fel venné valamely Molnár az ő földes Ura akarattján kívül, másnak kárára: panasz lévén reá, meglássa az Malmat a Czéh mester két, avagy három Eskütyivel, és ha ugy talállya az dolgot, az káros fél Vice Ispány Urat reqviralla, és az Nemes Vármegyétül ki kérvin: és ugyan azonképpen találtatván a dolog. Vice Ispány Uram, vagy annak Vice Gereme, a Czéh mester Eskütyével együtt florenos duodecim vehessen rajta: Az melly Birságnak fele Vice Ispányé, a felének a fele Chéh Mesteré, a többi a Czéh Ládába tétessék, ha pedig földes Úr véteti föllebb vele tartozzék a Molnár Czéh Mesternek meg jelenteni; kit ha meg nem jelentene, az előbbeni meg nevezett poenan maradjon. Vendég fejet is ne merjen egyik Molnár is csinálni, melly vétekben ha valamely Molnár a Czéh Mester által találtaték, ennek is a büntetése annyi legyen, és hasonlóképpen exequáltassék, az elsőbb büntetés szerént, az Malomnak meg mérése pedig eligazittassék, prescente Vice Comite, et Judice Nobilium si Domino Terrastci ita visum Juerit; ha pedig nem akarja és nem kívánja, tsak a' Czéh Mester által az Földes Uraival edgyütt légyen, és az mérésnek napiárul az Ispány az bíró által, avagy Czéh Mester a panaszló Molnár által az Földes Urat tartozzék tudósítani, hogy az Malomnak igazítása maga, vagy embere jelen létébe lehessen, ha pediglen az Földes Úr elnem jönne, avagy Emberét nem küldené, az Vice Ispány, Szolga Biró, Czéh Mesterrel, maga Esküttjeivel Edgyütt járjanak el az ő Tisztekbe.

Articulus Secundus

Mikor a' Malomnak három kerekre való vize vagyon, a' vizet három gátra botsássa az Molnár, ha pediglen elejbe tenné az rekesztés[t], és két Gátra botsátaná, jó bizonyág alatt, megbizonyosodván, afféle Molnár a' Czéh Mesternek edgy font pénzzel tartozzék.

Articulus Ternus

Az Örlés pedig illyen formán légyen, hogy minden Molnár Mester: az mi részünk alatt lévő tizeden Ör[öl]lyön, ha pedig valamelly Molnár uson kívül járna Négy font pénzen maradjon. Két része a' Földes Urnak, harmada a' Czéh Mesternek járjon. Az melly Molnár pedig a' más Molnárnak örlység elhitetné, annak is azon Poenája, büntetése légyen.

Articulus Quartus

A Molnárok midőn valamelly Malomba akarnak Szerződnyi ne lehessen különben, ha nem az megmondott Czéh Mester, avagy Esküttjei előtt, így hogy ha Malmot épen veszi fel, mikor elhagyja épen, és jó számvetvén adja a Gazdájának kezébe.

Articulus Quintus

Ha valamelly Molnár pusztá Malom helyt vészen föl, és azon maga költséggel, és erejével ujjonnal fundamentombul veszi, avagy Malom házat épít föll, és megépítvén a' Malmot, azután valami okbul nem tetszván az ő Gazdájoknak fizetetlen elakarná küldené, azon általa megépített Malombul, ha vétke léssen, már szabad légyen a' földes Ura Törvényt látatnyi, és a Czéh Mester három Molnárral légyen a' Törvénybe, az Törvénytévők között, kiket a' Földes Úr eonvocál a' törvénybe, és ha Törvény úgy talállya, hogy a' Molnárnak munkáját és költségét megbecsüllyék tartozzék a Földes Ur ad decimum quintum aoliam le tenni a'

Molnárnak, az bötsüt, melyet, ha a' Földes Úr meg nem fizeté szabad légyen az Molnárnak az bötsüjét eladni más Molnárnak a' kit a Földes Úr szeret, avagy akit a' Földes Úr a Malomba viszen, az Molnárt pedig a' Földes Úr a' Malombul addig ki ne küldhesse, míg az ő munkája betsületesen meg nem léssen.

Articulus Sextus

Ha valaki a' megnevezett vizeken való Molnárok edgyik a másikkal ellenkeznek, valami közönséges vétkek esnek avagy valami Molnár eszköz miatt vérség és háborúság támadna köztök, a' féle molnárra az ő földes Ura presente Vice Comitóval Judice Nobilium et Juratis vocato etiam Magiferro Diataxeos Molitorum juratusque törvényt tétessen, és ha Törvény szerént bünbe találtatnék meg is büntethesse az Convictior megvehesse rajta, a' mely bírságnak kétrésze a' Földes Uré, harmadik a Czéh Mesternek járjon, az Adversa párssal edgyütt hasonlóképpen; Crisninaliter accusaltatik is valamely afféle Molnárt is a' Földes Ura büntethessen meg Törvény szerént. Hogy ha pediglen a' Földes Urnak az halálra való ítéletre semmi Privilegiumja nem volna tehát az ollyatán halálos vétkekbe esett Személy az Vármegye Magistrátusának kezébe adattassék.

Articulus Septimus

Ha pedig a Czéh Mester szavára valamelly Molnár el nem menne, hogy ha a' Molnár akár mikor a' Czéh Mester hivattya Földes Úr dolgában nem léssen foglalatos, avagy más bizonyos, és méltó mentsége nem lehetne afféle engedetlen Molnáron a' Czéh Mester kétfont pénzt vehessen, felét magának, felét a Czéh Ládájába tegye, az Molnároknak pedig afféle közönséges üdőkben Gyűlések Eszetndönként háromszor Légyen, az Czéh mester pedig minden kántorban két, avagy is három Molnár Eskütteket melléje vevén, az Malmakat visitállya, és ha az Molnárt gondviseletlennek láttya, hogy az Malmot nem építené, az ollyan Molnár négy forinton maradjon, mellynek a harmada a Czéh Mesteré, két része pedig az földes Uré Légyen.

Articulus Octavus

Mikor továbbá valamellikünk a közönséges gátolásra melly avagy el vágottatott, avagy el sülledet, és meg romlott, és az gátlás azon Malomnak a mellyben valamellikünk lakik szükségére és Hasznára a fölötté való Malomnak Molnárja által reája hirdettetnék, tartozunk el menni, és ha valamellikünk el nem menne afféle engedetlen Molnáron a' Czéh mester négy font pénzt vehessen, fele magáé légyen, felét a Czéh Ládájába tegye.

Articulus Nonus

*Ha valamelly Molnárnak őrlője nincsen, és az alatta való Malomnak kárára, és bosszuságára az vizet meg rekesztené, a' Czéh Mester afféle vétket meg tudván, az kártevő molnáron maga számára egy font pénzt vehessen **toties, qusties**, de az melly Urnak kárt téssen az ollyan molnár, annak is egy font pénz a bírsága jó bizonyosság alatt,*

Articulus Decimus

Hogy az fölött meg irt dolgok, és rendelés ellen, valamellyik Molnár bírságon maradna, elsőben a Czéh mester a bírságot keresse Eskütyte által, vagy ő maga kérje, ha pedig az intésére és kérésére meg nem akarná adni, két annyi bírságon, az az Duplomon maradjon, és a Czéh mester az malom földes urát /: ha ezen Vármegyében vagyon és Lakik/: találta meg, és ha az Földes Úr nem akarná az igaz tételt az Nemes Vármegye Szolga Bírónak, adrequisitinem Domoni Terrebris Partis scilicet Lelsa... Szabad Légyen a Szolga Bírónak az molnárnak marhájából, és marha részébül igazat tenni.

Articulus Undecimus

Hogy minden Molnár Mester Legény és Inas Lelkének üdvösségére gondot viselhessen, és Istennek szolgálattában foglalhassa magokat, az Czéhünk alatt való Malmokban, a' **modoimpostarum Successivis temporibus, Dominicis alysqe. Festis diebus** jóreggeltül fogvást tizenkét óráig, ne legyen szabad egy malomba is őrlenyi, egy font pénz bírság alatt, melly bírságot az Czéh mester exequálhasson maga hasznára, ha azok afféle vétekben találatnak,

Articulus Duodecimus

Hogy egy Czéh mester is az Tisztet három esztendőnél tovább egy végben ne viselhesse, hanem ha ki telvén az három esztendő, az Molnár mestereket generaliter Convocallya, és az Tisztséget resignállya, kinek ha tetszik szolgálattya szabad legyen rajta hadni az Czéh mesterséget, ha pedig akarnak helyében választani, **unamini voce** et Consensu választhatnak,

Articulus Decimus Tertius

Ha valamely az mi Czéhünk alatt való molnár mester, Mester Legény és Inas, a kinek gyámola nem volna, meg betegedvén, ennek az Eskütt molnárok táplálására valót tartoznak az Czéh Ládából rendelni, és ha halála történnék is, ugyan azon rendelésből eltemetni. Ha más vizriül ide jőne, és megbetegednék és nem volna magát mivel táplálni, annak is szintén ugy a Czéhbeli Mesterek minden táplálását s temetését az Czéh Ládájából ki szolgáltatassák;

Articulus Decimus Quartus

Hogy ha valaki őrlő Ember azon igyekeznék, hogy az molnárt megcsalná, több fertályt hordana fel az Garatba, és kevésebbnek mondaná az fertályt, és el merészleni tagadni, mivel az ilyen hamis őrlő nem tsak az földes urát, hanem az molnárt is csalla meg, azért ha azt a Molnár bizonyos jelekből eszében veszi, szabad légyen az molnárnak efféle őrlő Embernek Garatban töltött gabonáját meg mérni, és az tíz fertályon kívül valamennyivel többnek találja, az malom mértze szekrénybe tölteni, ha pedig efféle dologban a molnár az őrlő Embert méltatlanul háborgattya meg, az őrlő Ember az molnárnak földes Urát találja meg felüle, és büntettesse meg, ha messze az Ura, az Czéh Mesterhez mennyen, és meg panaszolván a Czéh Mester ilyen molnárt egy font pénzen marasszon és vehessen rajta, két része az Uráé, harmada pedig az Méltatlanul megháborított őrlő Embernek járjon, az Czéh Mesterrel viszontag az melly molnár az őrlőt meg csalná, és gabonáját elmerné, Négy forinton maradjon, fele az földes Uráé, fele az Czéh Mesteré Légyen, az káros embert pedig **cumduplo** elégíttesse meg,

Articulus Decimus Sextus

Mind ezeknek utána az mi Czéhünknek jobb moddal és rendel való megállandóságára, tartására, és üdvösségére végeztük azt is egy akarat szerint, mivel hogy az mester legény, és Inas beszegédésérül, - való fel szabadításáru, ha melly kívánnya avagy a Czéhnek egyéb dolgairul, ha melly kívánnya Leveleknek szükségesen kell lenni, ennek okáért mind az Czéh mesternek, mind az tizenkét Esküttek külömbb és különb bizonyos és magán való Pöcsétyek legyen, egy forint bírság alatt, melly Bírság az tizenkét Esküttnek Czéh Mestereknek járjon,

Articulus Decimus Septimus

És utolszor, hogy senki mi közülünk valakik a mi Czéhünk alatt vagyunk, a maga fiának, maga meg irt rendkívül Mester Levelet ne adgyon, és ne adhasson, azt is hozzá tévén, hogy minden

mesternek és Czéh Pötsétünk alatt való mesterlevele legyen, nyolcz font pénz Birság alatt, Melly Birságnak két része a Czéh Ládában járjon, és tétessék, az harmadik része pedig a Czéh Mesteré Légyen.

Titulus Secundus Az tanuló molnár Inasnak rendi.

Articulus Primus

Valamelly tanuló Inas Molnár mesterséggel akar élni, és azt akarja tanulni, mindeneknek előtte kívántaték, hogy Nemzet Levelét elő hozza, és magát meg kezesíttse, és ha lehet a Czéh mester előtt, a vagy ha az Czéh mester távol volna, avagy egyéb okok miatt nem lehetne, egy avagy két Eskütt, és egy néhány Tisztséges Ember előtt, Tisztességes Mester Emberhez szegődgyék, és hogyha tanuló Inasnak bévétetődik, a Czéh Ládába tartozék tiz pénzzel, és négy bétsel tartozék a Mestere Afféle Inasnak, Morvai Dolmánnyal, végig béllellettel, és egy Morvai Nadrággal, egy Szűrrel, amellet fejér ruhákkal, és Lábbelivel, kivel elegendőképpen bé érje,

Articulus Secundus

Az molnár mester arra jól vigyázzon, hogy az ő inassát úgy oktassa és tanítsa, az mint a Mesterségnek rendi, hogy másutt is tisztséget és becsületet vallon véle,

Articulus Tertius

Minden tanuló inasnak három esztendőtt kell szolgálni, és Esztendeit mind eltölteni, utollyán ha csak egy hét volna esztendeiben is hátra és történet szerént valami lopásban, avagy más tiszte ellen való vétekben találtanék, annak az ő inas esztendeje semmire legyen tudva, ha pedig a tanuló Inas, az ő inas esztendeit ki tölti, tisztességgel és jámborul, tartozék ő mestere néki Mester, avagy tanuló Levelet a Czéh Mester és Esküttek előtt, at Czéhnek Pöcséttye alatt adni, és az mellé az ő mesterségére való fejszét adni, az tanuló Inas tartozik akkor is a Czéh Ládába husz pénzet, és két béttel, az mester is tiz pénzzel és két Béttel, az mesterek előtt, kiváltképpen a kik előtt a szegődsége volt. Az tanuló Inast pedig az ő Ura felszabadítsa, és szabadon hadgya, hogy egyéb helyekre is vándorolhasson, és munkálkodhassék, és akkor az mester tartozék egy tisztességes Ebéddelel azoknak a mestereknek, akik előtt meg szabadétya, és az az Inas Magyar országi fél vödör borral tartozék a Mestereknek kik előtt fel szabadut.

Titulus Tertius. Az molnár mester Ember rendi

Articulus Primus

Aki tanuló molnár Inasból Molnár Legény akar lenni – meg kívántaték, hogy belső és külső köveket tudjon csinálni, és forgó követ meg tudjon faragni és tsinálni, tisztességesen annak, ami az ő rendi, és ha akkor elegendőnek itélik az mesterségre, tartozék a Czéh Ládában egy forinttal, és harmincz pénzzel.

Articulus Secundus

Mikor az mester Legény vándorolni akar, és olly helyekre találkozáék az hol inas vagyon, és ha a gazdának jó akarattya, hogy az mester Legényt meg tartsa, tehát tartozék az Inas az Mester Legénynek engedni, és tisztességet néki adni.

Articulus Tertius

Mikor az inas valami Isten elle való nagy vétekben találtaték, Lopásban Lélek ellen való mondásban, paráznaságban, eledel meg nem tisztelésben, avagy egyéb gonoszságban az mester Legény az ő mestere pedig, hogy ha az vétek nem főben járó, az Czéh mesternek tartozék meg mondani, és azt a Czéh mester az ő Eskütyeivel együtt meg

büntessen, és viszontag az Inas is az mester Legényt ha ilyen féle vétekben találja, tartozik ő is az ő mesterének meg mondani, ha pedig mind az mester Legény, mind az Inas eltitkollák, és annak utána az ő mesterek jó bizonyság által végére mehet, az az Inas, avagy az a mester Legény, vagy az mester, olyan büntetésen maradjon a mind az Inas, avagy az mester Legény érdemlett volna. De valamely mester, avagy mester Legény és inas, nagy olly tégéres vétekben esnének, mellyért halált érdemelne, afféle gonosz tévő Molnár mester, Mester Legény és Inas felül a Czéh mester pediglen hogy előbb tudtára leend, mind az mester Legény és Inas felülről, tartozék a földes Urnak tudtára adni, és efféle vétkiért Molnár Mesternek, molnár Legénynek, és Inasnak büntetése az földes Úr hatalmában legyen, az molnár mesterek büntetésekrül oda föllebb az hatodik Articulusban meg irt mód szerént.

Articulus Quartus

Ha valamely mester Legény, valamely mesterhez, akar bé szegődni, elsőben tartozék ezzel, hogy két hétig ott legyen, hogy az mestertül meg próbáltasson, és hogy ha az mester nem kedvelli, Szolgálattýára, tartozék a Czéh mester előtt, illen szerént érdemlett szolgálattýarul meg elégetteni, ha pediglen az ő mestere ötlet szereti, ő is az ő mesterét, avagy a Czéh Mester előtt, avagy ha az Czéh mestert nem éri, egy avagy két Eskütyte előtt meg szegődni, fél eszetndőre, avagy egész eszetndőre, és ha azt jámborul ki tölti, az ő mestere tartozik ötlet meg elégetteni, az ő Szolgálattýarul, és ha az mester azon szolgálatra meg tartaná méltatlan, az mester Legény az ő Czéh mesteréhez mehessen, és az Czéh Mester két annyit vehessen rajta, azt a Legényt meg elégitse, fele a Büntetésnek legyen a Czéh Mesteré.

Articulus Quintus

Az bé szegődött Inas, vagy Mester Legény, ha magát úgy nem tartya, amind az tisztességes dolog volna, Szabad légyen bé adni néki az ő esztendeinek előtte, és annakutánna semmiképpen bé ne vétessék, se Inas, se Mester Legény addig, még meg nem próbáltaték az Mesterektül, ha elegendő e arra az mesterségre vagy nem, ha valaki ezen kívül cselekszik, négy font pénzen maradjon, fele a Czéh Ládába tétessék, fele a Czéh mesteré légyen.

Articulus Sectus

Annak utána vagy Inas, vagy Mester Legény, ha azon ideit kitöti, és akarattya nem volna arra, hogy meg maradna, tartozék egy és Inasnak egy holnappal, hogy az is Kántorral elébb az ő mesterének meg mondani, hogy az ő mestere kárt ne vallon, hasonlóképpen, ha az mester Legényt, vagy Inast tovább nem akarná tartani, tartozik meg mondani a Mester Legénynek és Inasnak egy honappal, hogy az is gondot visellen magára, és ha az földes Úr is el akarja az Malmat az Molnár Mestertül venni, tartozék előbb egy holnappal meg mondani, úgy az molnár Mester is, ha a malmot el akarja hadni, tartozik az is egy holnappal elébb az Malmas Urának meg mondani, hogy az malmas Úr is kárt ne vallon az Molnár mester Ember miatt.

Articulus Septimus

Valamely mester Legény, Öreg mesterré akar lenni, tartozék a Czéh mester eleiben menni, és meg próbáltatni, és ha a mesterektül elegendőnek ítétetik a mesterségre méltó bé venni, az mesterségre, négy Rhénes forinttal, a melynek fele a Czéh Ládába tétessék, fele pedig a Czéh mesteré Légyen. Annakutánna ha ezeket meg adja, méltó az mesterek köziben magát bé iratni, mint szintén egyébb tisztesség néli mester.

Articulus Octavus

Ha pedig afféle mester Legénybül magának lett gazda az molnár mester nőtelen lenne, abban az ő nőtelenységében Esztendeig bírhasza az malmat, tovább nem, hanem tartozék meg házasodni jámborul és betsületessen élni, ha pedig ezzel nem gondolna, hanem vakmerőségre

vetné magát az ő nőtlenségében tovább viselné, az mesterséget, a végezés ellen, tíz font pénz Bíróságot vehessen rajta a Czéh mester, melly Bíráságnak egyik része a földes, vagy malmos Uráé, másik része a Czéh mesteré, az harmadik része pedig a Czéh Ládába tétessék.

Articulus Nonus

Ha valamelly molnár mesternek nincsen mester Legénye, avagy Inasa, az Czéh mester tartozik néki küldeni ha találkozik.

Articulus Decimus

Ha valamelly mester Ember, a másiknak vagy Inasát, vagy mester Legényét el hitegetné, hogy ha jó bizonyosság által meg bizonyodnék, tehát a Czéh mester négy forintot vehessen rajta, melly négy forintnak egy része a Czéh mesteré, második forintya az Mester legényé, a' harmadik rész a ládába tétessék, negyedik forint legyen az Eskütteké.

Appendices Némi nemű dolgoknak elmaradott czikkelyérül

Prima

Az Molnárok állapotja maradjon a' szokás szerént, ugymind legyen harmados, és senki félyebb vagy alább ne merje ütni. Ha az Molnár tselekszi kivettessék a' Malombul, és más helyhez tétessék oda. Kit, ha az Földes Úr nem engedne a' Vice Ispány Esküttjével edgyütt, és a' Czéh Esküttjeivel edgyütt tizenkét forintot végyen a' Molnárom, kinek fele a' Vice Ispány Uramé, harmada Czéh Mesteré, Negyede tétessék a' Czéh Ládába és a' Malom dolga helyre vitessék, ha pedig a' Földes Ura dolga, az Malom tehát akkor Molnár nélkül hagyattassék. De ha az Molnáré megbüntettessék, és a' megmondott büntetés szerént, és a' harmados helybe maradjon. Ki ha nem tselekednék a' Molnár a' büntetés után is kivettessék a Malombul.

Secunda

Minden Malmos Urnak szabad légyen Malmot Molnár Mesternek ígérni, Czéh Mester hire nélkül akár honnét jöjjön, de ugy hogy azt az Czéh Mesterhez küldjö, és a' Czéh Mester megpróbálván Esküttjeivel edgyütt ítéletet tegyen Mesterségérül, hogy ha elegendő é annak az Malmos, vagy Földes Úr Malmának gondviselésére az a' Mester az ő Mesterségével azután tartozik a' Czéh Mesternek annak a' Malmos Urnak tudtára adni, ha elegendő é a' Mesterséghez, a' vagy nem. Ha a' Czéh Mester elegendőnek ítéli a' Mesterségre azután a Földes Úr bizvást néki adhattya, azután afféle Mesterember a' Czéh Mestereknek, ha ezen Czéh alatt lészen semmivel sem tartozik, Ha más vizről való lészen két font pénzzel tartozik a Czéh ládába.

Tertia

Edgy Molnár Mesternek is ne légyen szabad edgynél több Malmot bírni, ha nem ha maga újonnan építette azt, ugy valamennyit építhet mind annyit bírhat.

Quarta

A' Kő vételében nem tartozik a' Molnár Mester fizetni, ők is a' hely fertályoknak hagyjanak békit, és így in perpetuum a' Malmas Urak soha se tartozzának vámgabonával a' Molnároknak, ha nem a' rendelt vámmal elégedjenek meg mindenkor.

Quinta

Minden Mesterember, minden Mester legény minden Vasárnapon edgy edgy bétsel, vagy esztendő alatt huszonöt pénzzel tartozik.

Sexta

Valamelly fél pedig ki viszen bennünket ugy mint Tisztviselőket, Vice Ispány Uramat Esküttjével edgyütt azon Ember tartozik kotsival avagy szekérrel, és elegendő költséggel. Kinek ha igaz jussa vagyon, az egész költsége az ellenkező féltül retolláltassék, és megadassék.

Septima

Az mint szintén legelül kellett voln írni. Noha utoljára esett mindazáltal Istenünknek Szolgálattjárul el ne felejtkezzünk, erre nézve a ' Czéh azt akarja, hogy minden esztendőben edgyszer edgyszer edgy nevezett napon, és helyen, ugyan Szala Vármegyében Szent György napján Mise légyen, ehez pediglen czeremoniának okáért nagy szál viaszgyertya légyen és kétszál szövetnékek, kiknek maradékit a Szolgáló Mesterek a Czéhládában tegyék jövendőre. Erre pedig minden mester Embernek, kiknek a Czéh Mester hírévé adja, négy forint bírság alatt jelen köll lenni, hanem ha bizonyos okok miatt szabadítnák fel, ugy mint betegség, káros munka, Ura parancsolattya, avagy egyéb, és hasonló állapot, hogy az Czéhnek czeremóniája el ne mulasztassék.

(Végezetül latin nyelvű záradékkal látták el.)⁴⁰

Malombérlet.

A malmokat általában egy évre szóló szerződéssel adták árendába. A szerződés kezdete Szent György napja (április 24) volt és a következő év Szent György napja előtti napig (április 23) szólt. Ez általános szokás volt a XVIII. században és a XIX. század első felében, majd az 1800-as évek második felétől (1865 körül) az október 1-től következő év szeptember 30-ig kötöttek szerződést. Megfigyelhető viszont a több évre, általában három évre szóló szerződés is. Ebben az esetben a felek közt már megbízható kapcsolatról van szó. Néhány esetben hosszabb idejű, akár tíz éves szerződést is kötöttek, amennyiben a bérlő a malom és hozzá tartozó épületek felépítésére, felújítására nagyobb összeget ruházott be. Ennek megtérülési idejét vették figyelembe.

A bérleti díj

A malom tulajdonosának a hasznot a malom jövedelme jelentette.

A malom jövedelmén a bérbe kiadott malmok után a molnár által fizetett bért, legtöbb esetben mérőben számolt gabonát kell érteni, valamint a szerződésben kikötött, a molnár által adandó - kötelező -ajándékot.

A fenti bérlet és ajándék szokásban maradt a XVII-XVIII. században is. Voltak természetesen olyan malmok is, amelyek után pénzben kellett a bérletet megfizetni. Erre főleg a XVIII. század második felének összeírásaiban találunk számtalan példát. Itt nem említünk közülük, mert a malmok leírásánál ezt mindenütt megteesszük.

A korai malomárendák során a földesurak rendszerint kikötötték, hogy a molnár köteles vám nélkül megőrölni az uraság gabonáját (estenként a plébánosét és a jegyzőjét is).

1645 körül egy malom után füredi Kovács János évi 40 dénárt fizetett, azon kívül 40 db fehér cipót is adott.⁴¹

Lesenceistvándon 1705-ben a malom bére 3 forint és 1 rókabőr, vagy 1 forint 50 dénár.

Több esetben találkozunk hízott sertéssel, mint a bérleti díj részével, illetve, mint ajándékkal, továbbá kenyérrel, kappannal vagy hallal. Több malomnál kikötötték, hogy évente bizonyos mennyiségű halat kell a földesúrnak beszállítani. Amennyiben halat nem tudtak

⁴⁰ MNL ZML IX. 36/k. A szentgyörgyvölgyi molnár céh articulussai 1731.

⁴¹ Lichtnecker, 1999. 191.p.

szolgáltatni, akkor készpénzzel megválthatták. Füreden 1757-ben ezt oly módon rögzítették, hogy a molnárnak kötelessége a malomtóra vigyázni, és azt az uraság részére lehalászni.⁴² Vöcköndön, 1569-ben a molnár minden szombaton 50 cipót adott az uraságnak.⁴³

A Kerka vidékén a vámgabona harmadát kellett a földesúrnek, vagy malmos úrnak adni bérlet fejében.

Fentiek azt látszanak bizonyítani, hogy a molnárok sokoldalúsága tovább szaporodott a sütés tudományával, mert a földesurak a kenyerek, cipók sütését a molnárok feladatául adták.

A példákat számolatlanul lehetne folytatni, de lényegében csak ismétlésekbe bocsátkoznánk, illetve az adott termékek száma változna a malom méretétől, jövedelmétől függően.

A bérleti díj mértékét az is meghatározta, hogy a malomban a tulajdonos malomköveit használták-e, vagy azokat a molnár maga szerezte be, ugyanis a malom felszerelésének legértékesebb része a malomkő volt. Mint láttuk, az 1900-as évek elején egy pár kő ára egy tehén árával volt egyenlő.⁴⁴

Malmok helyének, nevének őrzői.

Az utak nyomvonala és a malomhelyek az évszázadok alatt szinte változatlanok maradtak.

Ugyanígy voltak, őrződtek a falvak határainak elnevezései: a földrajzi nevek is.

Sajnos a termelőszövetkezetek által végrehajtott tagosítások, táblásítások során a régi dülőnevek elvesztek volna, mert az egyes táblák egy betűből és egy számból álló jelölést kaptak.

Szerencsére Zala megye földrajzi nevei (Zalaegerszeg, 1964) megőrizték számunkra ezeket az ősi neveket.

Úgy látszik történelmünk során nem csak a XX. században, de az előző századokban is előfordult, hogy célszerűségből megváltoztatták a régi neveket, hisz' az ősi elnevezéseket majdnem eltemette a XIX. századi vízrendezés.

A régi pataknevek helyett ilyenek olvashatók a leírásokban: Pákai víz, Dömeföldi patak, Várföldei patak, Bánokszentgyörgyi patak, Szentliszlói patak stb. és ez mind az Alsó-Válicka vagy Pördeföldei - ill. Töröszneki patak helyett.⁴⁵

Úgy tűnik, a felmérést végzők feleslegesnek tartották a vizek nevét megkérdezni, egyszerűen mellé írták a falu nevét. Persze mentségükre fel kell hozni, hogy igyekeztek pontosítani azt a helyet, amit felmértek.

És tudomásul kell vennünk, hogy ezek az elnevezések folyamatosan változtak.

Vegyük pl. a következő patakot: a Válickát. A történelem során, az alábbi neven találhattuk: Páka vize 1117. 1269-ben: az Oltárc Bánokszentgyörgytől keletre ömlött egy nagyobb patakba, amely aztán a Csertába torkollott. Határsánc (Szentliszló), Malomi árok (Oltárc), Malomi patak (Bánokszentgyörgy), Kerettyei patak, Kerettyei sánc (Lasztonya), Szent György patak Szent Lőrinc praediumon 1728 (Szent Lőrinc, lásd. Várfölde), patak (Páka).

Itt természetesen nem soroltuk fel a Zala vármegye vízi leírásában, 1832-ben szereplő patakneveket, amelyek az említett módon a községek neveit adták a pataknak.

Ebben a leírásban még csak a Felső Válicka szerepel Válicka néven.⁴⁶

Ugyancsak a Felső Válicka az, amely a középkorban is Válicka néven szerepelt.⁴⁷ Így meg kell állapítanunk, hogy az Alsó-Válicka név csupán XIX. századi szülemény és feltehetően Válicka pusztáról kaphatta a nevét, mivel mindkét Válicka forrása e hely közelében van.

⁴² Lichtnecker, 1999. 261.

⁴³ MNL ZML HLC. Vöckönd 23.

⁴⁴ Jakosa Árpád közlése, 2012.

⁴⁵ Bencze, 1984. 193-207. p.

⁴⁶ Bencze, 1984. 204-206. p.

Legelső említése Páka, amely valószínűleg szláv eredetű. Aztán feltűnik a Szent György patak elnevezés. Ezt arról kaphatta, hogy partján két Szent György védőszentű egyház, Bánok-, és Páka is állt.

Ünnepek, védőszentek

A bérleti díjnál említett ajándékok átadásának ideje általában egy-egy egyházi ünnephez köthető. A molnároknak azonban volt egy nagy ünnepük: a Pünkösöd.

Védőszentjük pedig a hidak védőszentjével azonos: Nepomuki Szent János.

Mint láttuk a korábban közölt céh rendtartásban, hogy az említett céh minden évben, Szent György napján ünnepi szentmisét celebráltatott, amelyen kötelező volt a részvétel, és ezt követte egy közös ebéd. Egyben ez volt az évszerződések kezdő napja is.

A vízimalmok korának vége

A technikai fejlődésnek köszönhetően a vízimalmok hatékonysága már nem felelt meg a kor követelményének, ezért a XIX-XX. század fordulóján, az 1900-as évek elején a nagy uradalmak tömegesen adták el kevés hasznot hajtó vízimalmaikat. Ekkor még viszonylag nagy volt irántuk a kereslet, mert a falvak lakosságának őrletési, darálási szükségleteit még ki tudták elégíteni.

Bár működésük, ahogy korábban is, ekkor is ki volt téve a vízhozamnak. Nem véletlenül írták:

„Vagyon három malma, ha eső van, forog,
Ha soká eső nints mónár hasa korog...”⁴⁸

Sőt a II. világháborúig, majd azt követően 1947-48-ig még fejlesztésükre – pl. meghajtó berendezéseik korszerűsítésére - is gondot fordítottak. Aztán az államosítás, a malomipar centralizálása egy csapásra véget vetett a több évszázados virágzásnak. A malmok megszűnésének ezt követően a nagy malmok, a malomipari vállalatok, majd a tröszt létrejötté lett az oka. A nagyléptékű, a kor követelményének megfelelő ellátási szerkezet alakulásnak már nem feleltek meg, ezért fenntartásuk gazdaságtalanná vált. Amelyik malom elkerülte az államosítást, azt is leszerelték, lakóházzá alakították, bérbe-, vagy eladták a létrejövő termelőszövetkezeteknek. Sorsuk előbb-utóbb az elbontás lett. Az 1949-ben a Zala folyón üzemelő 35 malomból ma 16 áll, ebből csak 3 üzemel.

⁴⁷ Holub, 1963.9. p.

⁴⁸ Ember, 2004. 26. p.



A malomipar legjobb molnára. Ifj.Harsai Istvántól.

A malmok elterjedtsége/mennyisége a számok tükrében.

A középkori Magyarország malmainak számát még hozzávetőlegesen sem, avagy nagy hibaszázalékkal becsülhetjük.

A XIX. század második felének adatai alapján Kádár Péter készített egy kimutatást az ebben az időben Magyarország területén található malmokról.

1863	1873	1894	1900
113474	17249	15417	13425

Vajkai Zsófia kutatásából tudjuk, hogy hazánkban 1906-ban 16590 patak és hajómalom volt.⁴⁹ Zala megye középkori malmainak számára Holub József kutatásai alapján következtethetünk, Ő mintegy 200 vízimalomról talált adatokat.⁵⁰

Zala megyére vonatkozóan (Itt a történeti Zala megyét kell érteni) két évszázadot átívelő kimutatást készítettünk a levéltári források alapján. Természetesen ebben is van hibaszázalék. Továbbá csak a lisztelő vízimalmok szerepelnek benne, a deszkametszők és olajtütő malmok nem. Viszont benne vannak – értelemszerűen - a hajómalomok.

1751-1784	1851	1867	1949
462	387	566	195

⁴⁹ Vajkai, 1981. 353. p.

⁵⁰ Holub, 1963. 44. p.

Erek, patakok, folyók a középkorban, Zala megyében:¹

1. Ágaspataka
2. Akorpataka (Szemer-)
3. Almád (Egregy, Kapucs, Kapolcs)
4. Almáspataka
5. Aracsapatak (Palkonya-)
6. Bakónak
7. Batyk
8. Bednuk (Rednuk)
9. Bekcsénypataka
10. Bela
11. Belér
12. Benenka
13. Berend
14. Bercsény
15. Berzence
16. Berzőc
17. Bezerédipatak
18. Borki
19. Bucsa
20. Cup (Czupi-patak)
21. Csatárpataka
22. Csenelvíze
23. Csergeteg
24. Cserta
25. Csertavíz
26. Csorgosk
27. Dezics
28. Dobronak
29. Dráva
30. Egregy (Almád, Kapucs, Kapolcs)
31. Enyere
32. Ér
33. Evetes
34. Fancska
35. Ferkendpataka
36. Fernekág
37. Gesztreg (Geszteréd)
38. Gétyepataka
39. Gonoszfalupataka
40. Gyöngyös
41. Harkálypataka
42. Hásságy
43. Havas
44. Hévíz
45. Holtlesence
46. Hosszútó

¹ Holub, 1963.65-66. p.

47. Ilvagy (Medesi-patak)
48. Isabor
49. Jelesnek
50. Kanizsai berek
51. Kanópataka (Kislengyeli-patak)
52. Kapornakvíze
53. Kebele
54. Kerektó
55. Kerka
56. Kis-Cséb
57. Kökényes (pataka)
58. Köszvényes
59. Laposnakpataka
60. Lendva
61. Lonkóc
62. Lesence
63. Lickó
64. Lokapataka (Nagylengyeli-patak)
65. Lubulha
66. Lyboa
67. Maláka
68. Mántavíze
69. Marcal
70. Milejpataka (Cserta)
71. Mindszentpataka
72. Monyorós
73. Morjoláspataka
74. Mura
75. Nádas
76. Nádasd
77. Nagy-Cséb
78. Oltárc
79. Orosztony
80. Ököraszó
81. Pacsapataka (Redege)
82. Páka (Alsó-Válicka)
83. Palkonyapataka (Aracsá-)
84. Peleske
85. Péterpataka
86. Rakottyás
87. Rátkpataka
88. Redege (Pacsapataka)
89. Rédics
90. Rednuk (Bednuk)
91. Rigyácpataka
92. Rohman
93. Ságodpataka
94. Sár (Sárvíz)
95. Sáros(d)víze
96. Sebesér

97. Süly
98. Szakadát
99. Szelenceág
100. Szemerpataka (Akor-)
101. Szerc
102. Szerdahelypataka
103. Szompács (Berek-patak)
104. Tapolca
105. Tófő (Tómelléki-patak)
106. Toldvár
107. Torna (Tornova)
108. Torna
109. Tornova
110. Tótpataka
111. Tótrokolyán (pataka)
112. Tur
113. Túrje
114. Unka (Unokapatak)
115. Válicka (Felső-Válicka)
116. Verőláb
117. Velemér
118. Verőce
119. Vindornya
120. Zala
121. Zalapataka
122. Zápolya
123. Zaratka
124. Zebecke (Cserta)
125. Zélpataka
126. Zsigér (Szentmártoni-patak)

...a későbbi századokban, (1832)

(A név után a térképi sorszám, majd a szelvény száma áll)²

- Almási patak 53–D2
- Alsó szerdahelyi patak 79–B5
- Bagonyai patak 90-A4
- Bakónaki patak 82-D5
- Balaton 12-F2
- Bámokszentgyörgyi patak 101-C4
- Beceshelyi patak 69-C5
- Bertaházi patak 7-E2
- Bertén csatorna 11-E1
- Bertén tó 10-E1
- Bezerédi patak 55-D2
- Borsfai patak 86-C5
- Bucsutai patak 100-C4
- Büdös tó 31-H2

² Bencze 1982-1983. 193-207. p.

Büki patak 40-E3
Bükkallai patak 56-D4
Cupi patak 124-B3
Csehi patak 38-E2
Csehi patak 66-C5
Csernetz 63-A4
Cserta 105-C3
Deákkúti patak 42-D2
Dedesi patak 95-B4
Diósi patak 46-E4
Diskai víz 28-F2
Döbrőcei patak 3-E2
Dötki patak 59-D2
Dráva 61-B6
Edericsi patak 106-C4
Eger 27-F2
Fekete ér ld.Csernetz
Felső szerdahelyi patak 78-B5
Fintafai patak 68-C5
Foglár 52-D2
Forrókút ér 6-E1
Förkendi patak 45-D3
Füzesi patak 18-E2
Garabonci malomfolyó 47-E4
Gibinai patak 73-A5
Györfiszegi patak 116-C3
Gyűrőkházi patak 126-B3
Hahóti berek 49-D3
Hanyi víz ld. Nádtói víz
Hencsei patak ld. Vakolai patak
Hernyéki patak 119-C4
Héh-víz 14-E3
Juroveci patak 75-A5
Kalpkúti patak 20-F3
Kalósi patak 41-D2
Kanisnica 71-D5
Kapolts ld. Eger
Kapronczi víz 80-C6
Kálóczfai patak 122-B3
Kebelei patak 92-B3
Kenderásztatói víz 36-D1
Kerettyei patak 103-C4
Kerka 97-B4
Kisa 70-C5
Kis balaton 30-H2
Kis Cserneci patak 65-C5
Kisgáti víz 37-E1
Kislickai patak 114-C3
Kisvásárhelyi víz ld. Rendesi Melegvíz
Kopanec ld. Ternava

Konyitó 32-G2
Kovátsi víz 17-E2
Kozmadombjai patak 109-C3
Köveskúti patak 39-E2
Külső tó ld. Büdös tó
Laki patak 54-D2
Laki patak 113-C3
Lapsinai patak 74-A5
Lendva 64-B4
Lesence 22-F2
Letenyei patak 84-C5
Lérántházi patak 57-C3
Liponyaki patak 121-B4
Marcal 1-E1
Májusfai patak 117-C3
Márhofi patak 77-A5
Meszesgyörki patak 19EF3
Mihályi ér 8-E2
Milei patak 115-C3
Mocsoládi víz 2-E2
Molnári patak 83-C5
Mura 62-B5
Muriza 72-A4
Nádtói víz 9-F1
Nemesnépi patak 93-B3
Némethfalui patak 24-F2
Novai patak 118-C3
Nyírlaki víz ld. Rendesi Melegvíz
Nyugati Válicka 111-C4
Oltárci patak 99-C4
Örvényesi patak
Palanki patak 21-F3
Pastova ld. Ternava
Páhoki patak ld. Szentandrás patak
Pákai víz 98-C4
Perjő ld. Ternava
Petrikeresztúri patak 112-C3
Pinkótzai patak 34-D1
Polai patak 85-C5
Pördeföldi patak 104-C4
Pötrétei berek ld. Hahóti berek
Presreka ld. Muriza
Rátkai patak 67-C5
Rendesi Melegvíz 5-E1
Rédicsi patak 94-B4
Sárvíz 128-D2
Streleci patak 91-A4
Szajki víz 35-D1
Szántói víz ld. Kovátsi víz
Szemenyei patak 88-C4

Szentandrás patak 13-E3
 Szentjakabi víz 48-E5
 Szentkút ere 26-F2
 Szentlászlói patak 100-C4
 Szentmártoni patak 76-A5
 Szepetneki patak 127-D5
 Szévíz 51-D3
 Szévíz tava 50-D3
 Szilvágyi patak 125-C3
 Szombathelyi patak 120-B4
 Szompácsi patak 107-C4
 Tapolcai Melegvíz 23-F2
 Tárnok patak 110-C3
 Ternava 81-B5
 Tilaji patak 44-D3
 Tilaji patak 58-D2
 Vakolai patak 108-C3
 Vakonyai patak 87-C5
 Válicka 60-D3
 Várföldi patak 102-C4
 Vindornya 15-E2
 Viszló 25-F2
 Völgyifalui patak 96-B4
 Vörösi patak 89-C4
 Vörös víz 4-E1
 Zala 33-C2
 Zsidi séd 16-E2

..., és ma:³

Burnót-patak⁴

Balatonhenyén ered, ezt elhagyva a Káli-medencén folyik át és a Balatonba ömlik.

Cserta

Ormándlak, Petrikeresztúr környékén ered, és Szécsisziget határában ömlik a Kerkába. A középkorban Zebecke néven szerepelt.

Mellékvizei:

Jobb parti: Kislengyeli-patak, Salomfai-patak és a Kerta.

Bal parti: Nagylengyeli, Berek (Görbő-földi-, Béczi-, Szigeti-), Alsó-Válicka (Karaj-Kürtösi-, Várföldi-p., Kúrja-pusztai patak, Budnyai-p., Szilvágyi-p., Töröszneki-p., Vöröspatak.)

Dráva

Dél Tirolban ered, Ausztriát, Szlovéniát, Magyarországot és Horvátországot érinti. Magyarország és Horvátország határfolyója. 749 km hosszú.

³ A vízfolyások neveit a Nyugatdunántúli Vízügyi Igazgatóság Vizgazdálkodási Nyilvántartási térképéről, 1983. vettem.

⁴ Kerner, 2008.

Mellékfolyói: Gurk, Mislinja, Dravinja, Mura, Rinya, Fekete-víz.⁵

Kapocs-, Eger-, vagy Almád-patak

Az Eger-patak a Pulától nyugatra lévő dombok közül ered, majd Szigligetnél ömlik a Balatonba. Balatonalmádiban Remete-patak, vagy Remete árok néven ismerik.

Kebele

Szlovéniában ered, rövid magyarországi szakasz után ismét visszatér Szlovéniába, ahol a Lendvába torkollik. Bal parti mellékvize a Szentgyörgyvölgyi –patak.⁶

Kerka

Szlovéniában ered. Bajánsenye térségében lép Magyarországra. Muraszemenye határában ömlik a Murába. Hossza: 60 km, Magyarországi szakasza: 53,62 km.⁷

Jobb parti mellékvizei: Kerca- és Lendva-patak (Szentgyörgyvölgyi-p., Kebele-p.

Nagyvölgyi-p., Sárberki-p. és Falu-p.)

Bal parti mellékvizei: Cupi- és Medesi-patak, Malonyai-p. a Cserta és az Alsó-Válicka, valamint a Tormaföldi-és a Dobri-patak.⁸

Lendva

Ausztriában ered. Egy szakasza országhatár. Csörnyefölde határában ömlik a Kerkába.

Mellékvizei: Fekete ér, Bukovnica, Kebele-patak és a Bagonica patak, vagy Gáti víz. Továbbá Lendvaújfalui-patak (Bodorvölgyi-p.).⁹ Tornyiszentmiklósi szakaszát a helyiek Adovány-nak hívják.

Mellette/alatta található az Ó-Lendva patak, amely az Adovány csatorna kiásása után megmaradt eredeti Lendva-patak (Ájás, Fekete-ér).¹⁰

Lesence

Sümege határában a Sarvali erdőben ered, és Szigliget és Ederics közt ömlik a Balatonba. Nagy vízbőséű patak volt.¹¹

Mura

Több ország határfolyója. 454 km hosszú. A Magas-Tauernban, Salzburg tartományban ered és Légrádnál ömlik a Drávába.

Mellékvizei: Murica, Lendva, Ščavnica és a Trnava.¹²

Válicka (Alsó-és Felső Válicka)

⁵ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Dr%C3%A1va>

⁶ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Lendva-patak>

⁷ Goór 2009. 341. p.

⁸ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Kerka>

⁹ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Lendva-patak>

¹⁰ Goór 2009. 343. p.

¹¹ Holub, 1968. 33. p.

¹² <http://hu.wikipédia.org/wiki/Mura>

Alsó-Válicka

A patakról csak keveset sikerült hivatalosan megállapítani:

1. Válicka = két folyó Zala megyében.
2. Alsó-Válicka a Cserta mellékvize: 26km.¹³

Középkori adat is kevés maradt fenn az Alsó-Válickáról: „Páka vize” - az 1117/21-i oklevelünk említi legelőször Nagy - Páka határjárásában - Bucsita (Bucsuta) vidékén eredt több apró patakból és Páka, Bördöce határában a Cserta folyócskába szakadt, majd vele együtt a Kerkába. Páka vize mellett feküdtek: Koppánypüspökfalva, Ádám falu, Oltárc, Várfölde, Szentgyörgy.¹⁴

Az Oltárc (Oltaruch), amelyről 1269-ben olvasunk Bánokszentgyörgytől keletre ömlött egy nagyobb patakba, amely aztán a Csertába torkollott.¹⁵

A két Válicka (Felső- és Alsó) Pusztaszentlászlótól nyugatra egy kelet-nyugat irányú vízvázalató észak-déli oldalán egymástól néhány száz méternyire ered.

Az Alsó egyenesen Dél felé folyik, majd Oltárc és Bánokszentgyörgy közt hirtelen északnyugati irányba fordul. (Valóban Bucsuta körül válik jelentősebb patakká.)

Ebben az irányban folyik aztán - a domborzatot követve - egészen, míg a Csertába nem torkollik.

Az Alsó-Válicka kanyarját, ahol addig a malom állt, 1819 előtt átvágták, kiegyenesítették ez derül ki Páka 1819-es határjárásából.¹⁶

Felső-Válicka

Wariczky (Söjtör 1572)

A Zala folyó jobb parti mellékfolyója: 27,4 km. Pusztaszentlászlónál ered, Zalaegerszeg - Csács – határában ömlik a Zalába.

Zala (Szala)

Vas megyében, Szalafő határában ered és Fenékpusztánál a Keszthelyi-öbölben folyik a Balatonba. 126 km hosszú.¹⁷

Mellékvizei:

Jobb part: Döbrétei-p., Pálosfai-p., Felső-Válicka, Principális csatorna, Foglár-p., Dötkei-p., Zalacsányi-p., Zalaapáti-p., Örvényesi-p., Esztergályi-p., Kiskuti-p., Bókaházi-patak.

Bal part: Vadása-p., Szőcei-p., Sári-p., Zéli-p., Háshágyi-p., Keresztúri-p., Szélvíz-p., Ján-p., Pálosfai-p., Páli-p., Nagypáli-p., Ságodi-p., Szentmártoni-p. – mindkettő a Gébárti tóba duzzasztva – Pózvai-p., Kánya-p., Nádas-p., Gyöngyös-patak (Fenyősi-p., Gömbös-p., Csetényi-p., Vindornya árok, Páhoki-p., Csókakő-p., Szentgyörgyvári-patak.

¹³ Új Magyar Lexikon Bp., 1962. 6. 593. p.

¹⁴ Holub József: Zala megye középkori vízrajza, Zalaegerszeg, 1968. 22. p.

¹⁵ Holub im. 21. p.

¹⁶ MNL ZML HLc. Páka, 1819.

¹⁷ [http://hu.wikipedia.org/wiki/Zala_\(foly%C3%B3\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/Zala_(foly%C3%B3))

Települések, melyek határában egykor malmok álltak:

1. **Adriánc Adriáncz, Andorháza** Adrijanczi SLO.
Csernec-patak

Zala vármegyében az alsólendvai uradalomhoz tartozott. (Volt még egy, az Vas vármegyében a felsőlendvai uradalomhoz tartozott.)

Malmáról csak nagyon későn van adatunk.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Egyik malom tulajdonosa: Gyika Jenő uraság, 2 kerekű, kapacitása: 6 pozsonyi mérő/24 óra. A másik tulajdonosát Agustics Sándornak hívták. 2 kerekű, kapacitása: 6 pozsonyi mérő/24 óra.¹

A második katonai térkép 1852-55 közti felvételén nincs malom.²

Az 1862. szeptember 27-én, a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara számára készült kimutatásban Skáfár Mihály molnár nevét jegyezték fel.³

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 1 patakmalomban, 1 kövel 24 óra alatt 4 ausztriai mérő gabonát képes megőrölni.⁴

¹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

² II. kat. Coll. XX. Sectio 57. Hazánk második katonai femérésére 1829-1866 közt került sor.

³ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 45-45. p.

⁴ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 50-51. p.

2. Ákosfa

Zala

Salomvár és Kávás közt található Ákosfa földrajzi néven, Salomvártól keletre. Az I. katonai térkép a Kávás Zalaszentgyörgy úttól nyugatra jelöl egy malmot, amely helyzeténél fogva azonos az ákosfai malommal. A későbbi Pap-malom néven ismert malom helyén állt.¹

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba Pöszér Mihály neve szerepel.²

Az 1852-55 közt felmért II. katonai térképen is szerepel itt malom.³ Több adatunk azonban nincs róla.

¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XII. Hazánk első katonai femérésére 1782-1785 közt került sor.

² MNL ZML IV. Közgyűlési iratok.

³ II. kat. Coll. XXII. Sectio 56.

3. Alibánfa

Zala folyó

1479-ben Tompa György és László perlik Apáti Kopasz Ferencet és Józsát, mert úgy építették meg malmukat a Zala vizén, hogy az övük víz nélkül maradt.¹

1750 körül Varga István molnárt jegyzik fel, 6 köből jövedelemmel.²

1754-ben szintén ő a molnár 60 köből jövedelemmel.³

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba Cseke István neve szerepel.⁴

1780-ban ezt vallják a jobbágyok a tanuvallatás során: „Malom helységünknek a Szala vizén igen jó vagyon, amelyben jóságainkat könnyen megőrölhetjük.”⁵

¹ Holub III.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1754.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok. IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1760. k.

⁵ Horváth, 2001. 54. p.

Az I. katonai térkép viszont nem jelöl malmot a falu határában.⁶

A II. katonai térkép 1852-56 közti felvételén Alibánfánál nincs malom, de tőle délnyugatra, a Nemesapátnál jelzett „Töberki” malom, *Töbörki* malomként szerepel.⁷

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Alibánfán Farkas Jánost.⁸

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 2, magassága: 2 such v. láb 6^{2/4} czoll v. hüvelk, szélessége: 6 such 2 czoll v. hüvelk.⁹

1863-ban a helytartótanács elrendelte az ország területén található valamennyi gabonaőrlő malom összeírását. Ehhez kapcsolódóan a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara is megkereste a megyéket a területükön „létező gőz – mű – vízi – szél - száraz és hajós malmok összeírása” miatt.¹⁰

A megye kiküldöttei meg is kezdték a munkát, ami azonban elhúzódott.

Az összeírás során megvizsgálták a törvényes működést is. (Erről, egyébként a megye már 1861-ben határozott.)¹¹ Ez alapján tudjuk, hogy a szántói járás malmaiban a molnárok megrövidítették legényeiket. A járásbeli molnárok bértartozása összességében 37 Ft volt. A malomrendszabályok áthágásával megvádolt molnárokat név szerint is említik, köztük Böröndi János alibánfai molnár neve is olvasható a jelentésben. A büntetés ellen nevezett molnárok fellebbeztek.¹²

Az 1930-ban megjelent Zala vármegye feltámadása Trianon után című kötetben ezt olvashatjuk: „Takács Endre malomtulajdonos. Alibánfán 1865-ben született. Iskoláinak elvégzése után a kereskedői pályára ment, majd a malomipart tanulta ki. Kemendolláron és Zalaistvándon malmot bérelt, de 28 év óta a saját malmát vezeti.”¹³

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be, amiknek a végrehajtását ellenőrizték is. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa Takács Jenő volt.¹⁴

1947-ben ezt írták róla: „Takács Jenő vámórló malma. Ezt a malmot -, amely egyébként családi alapítás – 1932-ben vette saját kezelésbe Takács Jenő, aki azóta a saját nevében vezeti tovább. A malom javarészt vámórléssel foglalkozik. Három alkalmazottat foglalkoztat. Forgalmát helyben és a környező községekben bonyolítja le. A vízimalomban egy 30 HP szívógázmotor van felszerelve. A háború alatt csak jelentéktelen veszteségek érték a malmot, amelyeket már nagy részben pótolta is.”¹⁵

Az államosítás előtti összeírásban, 1949-ben ez áll: Cég: Takács Jenő. Tulajdonos: Takács Jenő. Kapacitás: 50 q/24 h. Használhatóság: 40. %.¹⁶ A malom ekkor víz- és fagázüzemű.¹⁷ A malmot nem államosították, tulajdonosaik átadták a termelőszövetkezetnek. A lakást szolgálati lakásként Szabó Gyula agrármérnök kapta meg a tsz-be kerülésekor, 1981-ben. Később a lakást a hozzá tartozó területtel: udvarral, kerttel együtt megvásárolták, majd a

⁶ I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

⁷ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

⁸ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁹ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

¹⁰ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1863.08.03. 1637 és 1972.

¹¹ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1861.05.01. 696.

¹² MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1864.11.07. 2304.

¹³ Békássy, 1930. 198. p.

¹⁴ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

¹⁵ Újjáépítő magyarok, 1947. 759. p.

¹⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 172. sorsz.

¹⁷ MNL ZML IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

malom épületét is, amit aztán felújítottak. Szabó Gyula elmondása szerint a malomban volt molnár Ruzsics Aladár, akinek a fiával még tartják a kapcsolatot.¹⁸ 2005 őszén a Zala egykori vízimalmait kutató csapat viszonylag ép malomépületet, malomfejet és malomgödröt talált. A daráló még üzemelt.¹⁹



Alibánfai-malom. Fotó: Marx Mária.

¹⁸ Szabó Gyula közlése 2015.

¹⁹ Izsák János és Jakosa Árpád közlése 2013.

4. Alsólakos, Alsó-Lakós

Egyetlen adatunk 1867-ből való. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak.¹

¹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1867. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

5. Alsólendva, Lendva, Lendava SLO.

Lendva-patak

Lendván a Lendva patakba még belefolyik a Fekete-ér és a Kebelei-patak. Iváncitól Völgyifaluig 1542-ben több mint 20 malom volt.¹

1495-ben Bánffy Miklós és Jakab egy malmot adtak a Lindva vizén Szűz Mária egyháznak, azzal hogy ott minden héten egy misét mondjanak értük.²

1542-ben Lendván a Bánffyaknak a Lendva patakon két malmuk volt: egyik két kerékre, a másik, Bánffy Zsigmond malma, négy kerékre járt.³

„Az Alsó-Lyndva-i jószágban lévő fogyatkozásokról való rövid Relatio” a címe annak az 1670 táján keletkezett feljegyzésnek, mely az uradalom gazdasági állapotát rögzíti, általánosságban, konkrét település nevek nélkül, de így is figyelemreméltó.

¹ Lendva, 1981. 40. p.

² Holub III.

³ Lendva, 1981. 40. p.

„3. Az minémű hat forgó malom vagy on ott, azokban sincsen része Nagisagodnak, hanem az edgyikébül iár Nyolczad rész Nagisagodnak, Kys igen kevés haszon. Mindeneket az Fiscus részérül való Tisztek apprehedálnak.”⁴

Both Ádám alsólendvai tiszttartó levele a jószágigazgatóhoz. Kelt Lenthly-ben 1716. november 9.

A bennünket érdeklő részt idézzük: „*M. parancsolattyát á Contractus Párjával edgyütt nagy alázatosságal vettem, melynek punctumihoz magamat alkalmaztatván, máris az egész jószágban csépelik a Rozsot, de ugy látom, hogy ezen csépültetéssel énnekem nem lehet többre sietnem, hanem csak annyira, á mennyit á Malmok el győznek, mivel á Malmoknál Kasznár Házak nincsenek és á Sidó [malombérlő zsidó] minden heten csak annyit veszen be á mennyi á Malmokon megh öröltetthetik.*”⁵

Both Ádám Alsó Lyndva-i provizor 1718. július 2.-án kelt levele a földesúrhoz: „5. Tavaly jó esős esztendő volt. A malmok sokat jártak, sok vámgabonát hoztak. Ezzel szemben az idén olyan nagy a szárazság, hogy „...bár csak a Profuntot győznék a Malmok örölnyi, nem hogy más malombéli Gabona proveniálna.”⁶

Talán ebből az időből származik az az uradalom gazdálkodására vonatkozó javaslatnak a szövege is, melynek sem szerzőjét, sem keletkezésének idejét nem ismerjük. Számunkra azért rendkívül érdekes és fontos, mert a malmokkal foglalkozik.

„Az Alsó Lendvai uradalomban, amely faluk melyik malomhoz való lehetnének őrlésre való nézve, azoknak connotacioja.

Lenti városon a Marcza nevű két malomhoz lehetnének: Márokföldre, Szt. Örzsébet, Péntekfalú, Kutas, Ujfalú, Assziágy, Csesztreg, Kápolna, Rédic, Sárd, Szt. Mihályfa, Bárhely, Mumor, Hernyék, Berdócze, Csömödér, Zebecke, Karácsonysziget [Kissziget ML], [Lenti] Szombathely, Máhomfa, Teskánd, Tótfalu és Kutfej. Összesen 24 falu.

Lendvai malomhoz való faluk lehetnének: Hotiza, Kót, Kapcza, Gyertyános, Lakos, Lendva külső és belső város, Hosszufalu, Hidvég, Bánuta, Göntérháza, Kámaháza, Szombathely, Dobronok, Sterlec, Filócz, Bagonya és Bakonak. Összesen 22. falu.

Czigolai malomhoz: Hármasmalom, Petesháza, Csente, Feritfalú és Völgyifalu.

Pinczei malomhoz: Pince, Ujfalú és Szt. Miklós.

Sz.Királyi Malomhoz: Sz. Király, Gotthárdlakosa, Csernyeföldre, Kiscsernec, Szemenye, Páka, Dömeföldre, Csertalakos, Ortaháza, Szt. Péterföldre, B.[ánok] Szt. György, Várföldre, Bucsuta, Oltárc, Valkonya és Tolmács. Összesen 16 falu.

Konsiderációk: Száraz nyárban néha és főképpen az árvízben a lendvai malom nem foroghat, ezért hasznos volna, ha az uraság a Mura vizen egy malmot építtetne, amely cca. 100 tallérba kerülne a jobbágyok munkáján kívül. Ebben főleg az árvizek esetén öröltethetnének Petesháza, Kót, Hotiza, Kapcza, Gyertyános és [Alsó] Lakos. - A Hotizán felül van egy kis patak, ahol hotizaiak malmot akarnak építeni, itt is építhetne az uraság egy kerekű malmot, amely még állandóbb volna, mint a murai malom. - Legtanácsosabb volna Csesztregen felül a Kerka vizen a Koczor malmától fogva a márokföldi Soós malomig, ha az uraság condigna sestimatione két malmot magáévá tenne. Ott levő paraszt malmok Márokföldi Soós Mihályné, Szt. Örzsébeti Gyeneseké s Koczoré.”⁷

A javaslatból úgy tűnik, hogy az uradalom bevételeinek növelése volt a cél, illetve a vámgabona mennyiségének növelése a falvak kis malmaiban dolgozó, vagy azokat bérlő molnárok kiiktatásával.

⁴ MNL ZML HLC. Alsólendva 62. p.

⁵ MNL ZML HLC. Alsólendva 9. p.

⁶ MNL ZML HLC. Alsólendva 64. p.

⁷ MNL ZML HLC. Alsólendva 32. p.

A lendvai provizor az alábbi jelentést küldte Gaál Gábor uradalmi inspektornak, az uradalom aktuális ügyeiről, 1727. október táján.

„6. Még ennek előtte Egy-két Esztendővel ezen Alsó Lendvai M.Uraságh Molnárjai tizenhat szükséges Malom köveket akkorbéli Gondviselő Uramat megh szerzése eránt accadatván, de semmit sem effectusthattak: ez eránt hozzámis együtttek, és eclerálván ezen köveknek szükséges meg vevését, ha egyébként az M. Uraság us molari proventu kárt nem akar vallanyi, azért is ... pro hic. Etmune nyolczatt vennem...” Majd meglátja a kövek minőségét, árát, s majd a szerint tesz konkrét előterjesztést, de addig is kéri az inspektor előzetes állásfoglalását.

Az inspektor válaszában az a lényege, hogy itt Lendván s a környéken 40 Ft, sőt több is már egy pár malomkő ára. Ugyanakkor Révkomáromban, a Duna mellett 20 Ft-ért adják párját a jó malomkőnek. Van Lendván elég jobbágy, van hosszú fuvar, intézze tehát e szerint a vételt a tisztartó. Az inspektor maga is kipróbálta már ezt a módszert s jól bevált, és jóknak bizonyultak a Révkomáromi kövek is.⁸

1754. április 30-án tanúvallatást tartottak az alsólendvai és belatinci uradalom közt folyó vita kapcsán, a két uradalom határán lévő Lendva folyón lévő malmokról:

„Másodszor. Tudja,e, [...] ezen régi folyáson találtatik elsőben is bagonyai Gyenes Mihály malomhelye, azután ugyan bagonyai Horváth István malomhelye, harmadszor filóci Domokos Mátyás malomhelye, negyedszer is filóci Marossa István malomhelye, ötödször is filóci Lovrencsics Mihály fönt álló malma, hatodszor pedig sztreleci Berdén Mihály malomhelye? Harmadszor. Tudja-e, avagy hallotta-e még azt is a tanú, hogy nevezett Gyenes, Horváth, Domokos, Marossa és Berdén malmai mi okra nézve pusztultak el, és minekelőtte épek voltak, melyik dominiumhoz bírattattak és adóztak tőlük?

Negyedszer. Tudja-e továbbá, avagy hallotta-e azt is a tanú, hogy bagonyai Kuzma Iván malma a martinánci, fillanóci, és moráci patakok összeszakadásán helyeztetett, ...

Nyolcadszor. Tudja-e azt is a tanú, hogy a Lendva vizének folyását a tótok, vagyis horvátok Pretokának nevezik?”⁹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Pintér Miklós molnár nevét jegyezték föl.

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka vizén lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A név nélkül említett lendvai molnárlegényt „malombéli defectusért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta a Lendva, Kerka és más folyóvizeken. Lendván Ruzsics Péterné nevét jegyezték fel. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával Németh József volt a molnár, akinek „két legénye fizetett”.¹⁰

Az I. katonai felmérés térképén a településtől nyugatra van egy malom a Lendván.¹¹

A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1876-ben 1 gőzmalomban és 1 vízimalomban 2 segédet foglalkoztattak, és a vízimalom után 31 Ft jövedéki adót fizettek.¹²

Az 1930-as évek elején Eppinger Samu és Schwartz Arnold malmaiban legfeljebb 6 molnár dolgozott.¹³ Ma ezekre a malmokra csak a Malom utca neve emlékeztet.

⁸ MNL ZML HLc. Alsólendva 72. p.

⁹ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. 245-247.p.

¹⁰ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

¹¹ I. kat. Coll. III. Sectio XIV.

¹² MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹³ Göncz, 2001. 197. p.

6. Alsónemesapáti (Nemesapáti)

7. Alsópáhok (A középkorban Hosszúpáh!)

Páhoki-patak

Hosszúpáhon a XVI-XVII. században már malom állt: „...nem messze a falutól Sármellék felé mindjárt a szántóföldek végén. Egy 1835-ös tanúvallomás szerint ez a malom: „...a töltésnél Keszthelyre menő útból föllül boldogasszonyfai közbirtokos uraknak egy korcsmájuk lévén ... és alább, ahol most a kis híd vagyon a keszthelyre menő országútban, alul egy úgynevezett Kotyogós malom állott egy kerékre, szinte azon birtokosoké. Az alsópáhoki malomba, a török időkben, keszthelyiek is jártak öröltetni. A kanizsai törökök többeket el is ragadtak közülük. Nem tudjuk mi okból, de Bakacs Sándor keszthelyi kapitány seregével kiment Páhokra, és a malmot elhányatta. Boronáit elhordatta és részben ebből épült fel a hévízi árkon a Herceg-malom. A malomárok vizét pedig belevezettette a hévízi árokba, így több víz került a gáti malmokra.”¹

A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara 1876-ben készült kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 6 Ft jövedéki adót fizettek. A 2 olajmalom jövedéki adója 8 forint volt.²

Dudás-malom

A malomról csak egyetlen, nagyon késői adatot találtunk.

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban özv. Dudás Jánosné neve szerepel, mint malomtulajdonos.³

Horváth-malom

A malmot Alsópáhok és Hévíz közti út északi oldalán építette fel Böhm Mór 1904-ben, különálló molnárlakással. A malmot már nem vízre, hanem gőzre építették, és a meghajtást egy gép végezte. A kéményt a malmon kívül építették. A malom berendezése már a kor követelményeinek megfelelően modern volt: hengerszékekkel, szitákkal, daragéppel és tisztító berendezéssel. Napi teljesítménye 60-70q volt.

Személyzete: 2 molnár és 2 gépész és egy kocsis volt. Tudjuk, hogy inasokat is tanítottak, mert itt tanult a keszthelyi Károly András is, aki később több malomban is dolgozott alkalmazottként, de bérlőként is.

1917-ben a malmot megvásárolta Bezerédi Imre nagybirtokos 120 000 koronaért. Ő négy évig üzemeltette, majd 1921-ben eladta Horváth József molnármesternek, aki addig több zalai malomban is volt bérlő.⁴

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban is Horváth József neve szerepel malomtulajdonosként.⁵

Az 1947-es összeírásban ezt olvashatjuk: „Horváth József vegyes típusú malma. 1900 óta áll fenn a malom és azt 1920 óta vezeti, mint képzett szakember, 50 évi gyakorlattal. A malom gőzgépmeghajtású, 5 járatú, napi teljesítőképessége 50 q. Négy alkalmazottat foglalkoztat és a felszabadulás után azonnal megindította a malmot.”⁶

A Horváth József tulajdonában lévő malomból még egy nevet ismerek: Simon Ignác főgépészét.

¹ Szántó, 1977. 109. p.

² MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

³ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁴ Wöller István közlése, 2014.

⁵ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁶ Újjáépítő magyarok, 1947. 715. p.

Horváthról további adataink is vannak: „Horváth József gőzmalomtulajdonos. (Mikefa, 1880.[Ma Mikekarácsonyfa ML]) A malomipart édesapja malmában sajátította el, majd több helyen megfordult, mint segéd. 1906-ban önállósította magát, és Rezi határában vízimalmot alapított. 1921-ben vette meg az alsópáhoki gőzmalmot, 45/50 H. P. gőzgép meghajtással, melyet azóta is vezet. Felesége Porpác Mária, egy gyermekük van.”⁷

Békássy Jenő 1930-ban megjelent munkájában úgy tudja, hogy Nován született.⁸

Az 1949-es összeírásban: Cég: Horváth József. Tulajdonos: Horváth József. Kapacitás 40 q/24 h. Használhatóság 50 %.⁹ A malom ekkor is gőzüzemű.¹⁰

A malom 1951-ig volt a tulajdonában, akkor államosították, és a Veszprém Megyei Malomipari Egyesülés tulajdonába került, élére pedig igazgatót állítottak Kocsis Gábor személyében. Az ő igazgatósága alatt a malmot korszerűsítették, és a gőzgépet is villamos hajtásra cserélték. A gőzgép kéményét a malom dolgozóinak adták lebontásra, akik annak tégláit házépítésre használták.

Az ötvenes évek közepén ez a malom is tanácsi tulajdonba került, de az üzemeltetést a továbbra is a malomipari egyesülés végezte.

1962-ben új igazgató került a malom élére. Papp László csak rövid ideig töltötte be e tisztséget, mert a Miniszter Tanács ebben az évben a 100q kapacitás alatti malmokat rendelettel megszüntette. Ezt a malmot is leszerelték, berendezéseit elszállították, épületeit pedig átadták a helyi termelőszövetkezetnek, amely azt gépműhelynek és raktárnak használta. Az 1980-as években az épületegyüttest lebontották, ma lakóház áll a helyén.¹¹

Malom: Gépállomás. Gőzmalom volt, majd gépszerelő műhely lett.¹²

⁷ B. M. Zs. 1935. III. 43. p.

⁸ Békássy, 1930. 314. p.

⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 7. sorsz.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹¹ Wöller István közlése, 2014.

¹² Zala megye földrajzi nevei II. A keszthelyi járás. Zalai Gyűjtemény 24. Zalaegerszeg, 1986. 99. p

8. Althalfalva, Általfalud (Söjtör)

9. Alsórajk (Rajk, Alsó-, és Felső)

10. Andrásbida (Zalaegerszeg)

11. Antalfa, Szentantalfa

A füredi kerület molnáiról 1755-ben készült adóösszeírás idején Antalfán 2 molnár volt.¹ Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba Boros István és Rimonai György szerepel név szerint.²

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Borsos László nevét jegyezték föl.³

Az I. katonai felmérés térképén a falu mellett északon és délen is egy-egy malmot jelölnek, illetve tőle északra és délre is egy-egy malom van a falun átfolyó patakon.⁴

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

¹ Lichtnecker, 1999. 231.

² MNL ZML Közgyűlési iratok. IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1760. k.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok. IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1760. k.

⁴ I. kat. Coll. VIII. Sectio XIX.

A Szt. Antalfa határában lévő 6 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 1 pozsonyi mérő.⁵
Fentiek ellenére a II. katonai térkép 1852-55 közti felmérése nem jelöl egyetlen malmot sem.⁶

⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁶ II. kat. Coll. XXVI. Sectio 56.

12. Apáti (Hegymagasapáti, Kispáti, Monostorapáti, Nemesapáti, Zalaapáti)

13. Arács, Balatonarács (Balatonfüred)

14. Aszófő

Tavi-séd, Vékény-patak

Az I. katonai felmérés térképén a falu alatt egy malom látszik.¹

Az 1787. évi összeírás szerint a Séd-patakon álló egykerekű földesúri malmot a lakosok szabadon használhatják. A malom értéke, a hozzá tartozó épületekkel 469 forint 30 krajcár, amely ekkor a földesúrnak 92 Ft 36 krajcár hasznot hozott.²

1828-ban 3 malomról tesznek említést. 1832-ben pedig felülsapó malmát említik.³

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

Az Aszófő határában lévő vízimalom kapacitása napi 10 pozsonyi mérő volt.⁴

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvételén a falu délkeleti, Tihany felé eső végén van egy malom egy házzal.⁵

1876-ben a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint vízimalmában 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 17 Ft jövedéki adót fizettek.⁶

Adásvételi szerződés, Kelt Tihanyban 1907. május 30. Jóváhagyva: Pannonhalma, 1907. június 27. Főapát. Budapesten a vallásügyi minisztériumban 1908. január 27.-én.

A tihanyi apátság eladja az egykerekű malmot felszereléssel, a hozzátartozó lakóházzal, melléképületekkel Mórocza Lajosnak és nejének 6000 Koronáért.⁷

A magyar közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendeletében Mórocza Károly a malom tulajdonosa.⁸ További adatunk nincs róla.

¹ I. kat. Coll. IX. Sectio XX.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikonja II. 102. p.

³ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikonja II. 103. p.

⁴ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁵ II. kat. Coll. XXVII. Sectio 56.

⁶ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁷ MNL ZML IV. 433.

⁸ MNL ZML IV. 433. N°6093.

15. Avas (Középkori település Szilvágy környékén.)

Egyetlen adatunk van a falu malmáról. Egykerekű malom.¹

¹ MNL ZML Hlc. Alsószilvágy 16. p.

16. Atafa, Átafalu

Az 1757-es összeírásban Simai György és Boros István molnár nevét jegyezték föl.

1762-ben Horváth Józsefnek hívták a molnárt. Új (ez vsz. új malmot és molnárt jelent) Magyar Ferenc.

Az 1813-ban készült leírás szerint: „Miolta az átafalui malom leszállítottott, a Széevíznek elegendő esettye lévén, az feő canallison olly quantitással és sebességgel foly, hogy úgy látszatik, hogy arra egy alólcsapó malmot haszonnal lehetne készítteni. Ez által a jövedelem szépen szaporodna, és mivel alólcsapó volna, a rétek kiszárittásában semmi kár nem esne. Ezen malom kipótolná a kelénkit, melly pár esztendő múlva elpusztul, és a barnakit, melly hasonlóképpen nem sokkal tovább fog tartani.¹

¹ Tilkovszky, 1993. 148-149. p.

17. Attak

Eger-patak

1342-ben említik az uraság tulajdonában lévő vízimalmát az Eger-vizén. 1564-ben 2 portáján laknak a veszprémi püspök itteni molnárai. 1574-ben a püspöki malom pusztá.¹

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikonja II. 105. p

18. Ábrahámhegy

Burnót-patak

Első ismert említésekor, 1770-ben malmát a veszprémi káptalan bérbe adja. Az árenda 1820-ban 150 forint.¹

Az 1850-es kataszteri térképen: *Fehér-malom* néven szerepel.

1902-ben Pusztamalomként említik. Későbbi elnevezései: Csigó-malom, Leposa-malom, Szent István-völgyi malom.²

Fenti adatok ellenére, sem az első, sem a második katonai térképen nem találunk malmot. 1949-ben: Cég: Kiss József. Tulajdonos: Kiss József. Kapacitás: 2. q/24 h. Használhatóság: 35. %.³ A malom ekkor víz és fagáz üzemű.⁴ Kiss József az államosítás után elköltözött. A malmot leállították, épületében kaszakovet gyártottak.⁵

A malomház ma lakóépület.

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikonja II. 106. p.

² Kovács, 2012. 24. p.

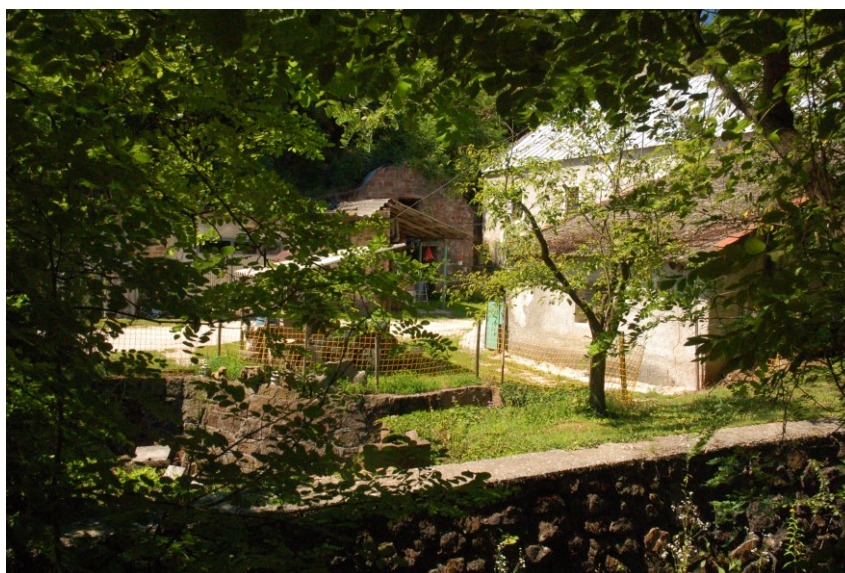
³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 118. sorsz.

⁴ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁵ Kovács, 2012. 24. p.



Ábrahámhegy, Szent István völgyi vízimalom. Fotó: Simon Istvántól.



Ábrahámhegyi malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

19. Árkosháza

(Babosdöbréte határa, a falutól északra)¹

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Faragó János neve szerepel.²

Az I. katonai térkép 1784-es felvételén Döbrététől Északnyugatra egy viszonylag nagyméretű tó látszik, amelynek délkeleti sarkában áll egy malom épületekkel.³ Ez az árkosházi malommal azonos.

A második katonai felmérésen - 1852-55 – már nincs meg a malom.⁴

¹ ZMFN 49/18.

² MNL ZML ZML. IV. Közgyűlési iratok. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1755.

³ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

⁴ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 57.

20. Árokfő

1588-ban és 1601-ben említik malmát, melyet 1 forintért bérelnek.¹ Több adatot nem ismerünk róla.

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikonja II. 106. p.

21. Babosdöbréte

Pálos-patak

Az I katonai térképen a falutól Északnyugatra egy viszonylag nagyméretű tó látszik, amelynek délkeleti sarkában áll egy malom épületekkel.¹ Ez azonos az Árkosházi malommal. Tehát ez volt a falu malma. A második katonai felmérés térképén már nem szerepel ez a malom.²

Pálos-patak 49/16, Malomi-rét 49/52, Malom-főd 49/53, Határárok 49/81.³

¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

² II. kat. Coll. XXIII. Sectio 57.

³ ZMFN. 134-135. p. Babosdöbréte

22. Baczonak (Bakónak)

23. Badacsonytördemic

Eger-víz, Eger-, Malom-csatorna

Az I. katonai felmérés térképén a falu északi végétől nyugatra található a malom. A falu végétől út vezet hozzá. A malom fölött a patak két ágra válik, alatta újra egyesül.¹

Fényes említi vízimalmát: „Vízimalma van”.²

Ugyanott van a második katonai térkép 1856-1860 közt végzett felmérésén is.³

Cságoly-malom

Tulajdonos: Cságoly Pál.⁴

¹ I. kat. Coll. VII. Sectio XIX.

² Fényes, 1851. IV. 217 p.

³ II. kat. Coll. XXVI. Sectio 57.

⁴ Reindl, 2005. 30. p.

24 Baglad

Egyetlen adat utal malomra az 1800-as évből. A Kerka felső szakaszán lévő molnár cég lajstromkönyve csupán néhány bejegyzést tartalmaz erről az évről: „1800. esztendőbeli Restánsok” címmel. Ezek egyike: „Baglad. Turkovitsnak legénye Sabján Miklós „malombeli

defectus” miatt fizetett büntetést.¹ A legényt a malomban lévő hiányosságok miatt megbüntette a céh.

¹ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

25. Bagodvitenyéd

Zala-folyó

A történelem során három Bagod létezett: Alsó-, Felső-, Középső. Ez utóbbit hívták Egyházas, illetve Szent Egyházas Bagodnak is.

Malomról az első ismert említés 1564-ből való: „In possessione Paskod molitor Michaelis Kereczeny.”¹

1717-ben ezt vallják a falu lakói: „Azon a helyen, ahol most is malom van, a tatárjárás előtt [török] is az volt, de a tatár felégette.”²

Egy 1728-as összeírásból tudjuk, hogy 18 zsellér élt a faluban, ebből 1 molnár, akinek jövedelme 15 forint volt.³ Ez a malom a földesúré volt.⁴

1753-ban a malombérlők és molnárok összeírásakor két nevet említenek: Molnár Pétert és Csirisznyák Jánost.⁵

1753-55-ben két malom van a faluban: az egyikben Páál József a molnár, a másikban Sranken Mátyás.⁶

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Molnár Péter neve szerepel.⁷

Az 1757-es összeírásban szintén Molnár Péter molnár nevét jegyezték föl.⁸

1756-57-ben összeírták az egerszegi molnárcéhbeli azon molnárokat, akik tagdíjkkal tartoztak. Mindkét bagodi malom után Kondor Ferenc elmaradásáról írnak, tartozása összesen 5Ft 12 x volt.⁹

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba Varga Péter neve szerepel.¹⁰

Az úrbérrendezéshez készített tanuvallatásokban ezt vallják: „Földesurainknak vagyon ugyan két malma a határunkban közel a falunkhoz...”¹¹ (A szövegkörnyezetből kiderül, hogy a két malom a falu határában van, tehát a faluhoz tartozik.)

1770-ben 2 molnár volt 70 pozsonyi mérő gabona jövedelemmel.¹²

1830-ban volt egy konvenciós molnár a faluban.¹³

Egy 1936-os adat szerint: „Víz turbina malom.”¹⁴

¹ MNL ZML HLc: Alsóbagod 16. p.

² MNL ZML HLc: Alsóbagod 115. p.

³ MNL ZML HLc: Alsóbagod 34-35. p.

⁴ MNL ZML HLc: Alsóbagod 37. p.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1755.

⁸ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b Céhbeli molnárok tartozása a céh felé, 1756-57.

¹⁰ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹¹ Horváth, 2006.

¹² MNL ZML HLc: Bagod 46. p.

¹³ MNL ZML HLc: Bagod 42. p.

¹⁴ MNL ZML HLc: Bagod 137. p.

Alsóbagod

Zala-folyó

1644-ben Kerechenyi László de Kanyafelde a császári káptalan előtt Felső, Középső és Alsó Bagodon, Hagyároson, Csatáron lévő *portiones possessionarias suas*, melyek összesen 15 jobbágytelket tesznek ki, (egészet) valamint új *malmát* összesen 1500 császári arany értékben, jó szolgálataikért Geréczi Györgynek, Jánosnak és Antalnak adja, de ebből 400 Ft-ot fordítsanak egy zágrábi oltár és egy kápolna emelésére, ahol őt is eltemessék, valamint 400 Ft kamatjaiból miséket mondassanak.¹

1753-55-ben Stráng (?) György a molnár. 1762-ben is ő.

1784-ben Alsó Bagod alatt két malmot házzal jelöl az I. katonai felmérés térképe a Zala bal partján. Egyik a Boncodföldre vezető úttól nyugatra, a másik ettől lejjebb, az alsóbagodi utca képzeletbeli meghosszabbított vonalának és a Zalának a metszéspontjában volt.²

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Alsó Bagodon. Horváth Antalt.³

1851-ben a megyefőnök utasítására járásoként összeírták a megyében található malmokat. Az egerszegi határban lévő 2 (alsóbagodi) vízimalom kapacitása - egyenként - napi 16 pozsonyi mérő.⁴

Az említett két malom a II. katonai térképen, a Felső- és Alsóbagod közt lévő, és az Alsóbagod alatt lévő malom együtt. A másodikat, az Alsóbagodtól délre, a Zala bal partján állót *Kő* malomként jelöli a térkép.⁵

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 1, magassága: 2 such v. láb 7 czoll v. hüvelk, szélessége: 6 such volt.⁶

1876-ben a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 2 segédet foglalkoztattak, és a malom után 54 Ft jövedéki adót fizettek.⁷

1894-ben „Farkas Gábor alsóbagodi malom fejének újbóli felvétele” cím alatt találunk adatokat a malomra. Ekkor kért (dátum nélkül) engedélyt a malom kijavítására illetve új malomfej kialakítására Farkas Gábor. Az iratcsomó címpján az áll, hogy: „Özv. Farkas Imréné alsóbagodi vízimalmára vonatkozó iratok.”

A M. K. Kultúrmérnöki Hivatal 1894. március 14.-én kelt, az alispánnak írt levelében az áll, hogy Sebestyén János rétmester 2-3 hét múlva tud Farkas Gábor kérelmével foglalkozni.

1894. június 19.-én a kultúrmérnöki hivatal jóváhagyva visszaküldte a terveket özv. Farkas Imréné részére. Június 28-án megírták, hogy a malom belső szerkezetének javításához nincs szükség engedélyre.

1895. március 8.-án a kultúrmérnöki hivatal felhívja az alispán figyelmét az ellentmondásra, miszerint az iratok egy részén Farkas Gábor, más részén özv. Farkas Imréné neve szerepel. Dátum nélküli levélben özv. Farkas Imréné megbízásából Farkas Gábor jelentette az alispánnak, hogy megépítette malmát az ideiglenes engedély alapján. 1895. július 10.-én a kultúrmérnöki hivatal kéri az alispántól a malom építésével kapcsolatos valamennyi irat megküldését, és kijelölik a helyszíni szemle idejét, 1895. augusztus 14.-ére, amelyről a környező településeken élőköt a szokásos módon, hirdetmény kifüggesztésével értesíteni kell. A levélből tudjuk, hogy a legközelebbi alsómalom tulajdonos Fosz Károly [Martonfa ML] a felső Kisfaludi Pál.

1896. február 16.-án az alispán az összes iratot véleményezésre megküldte a szombathelyi M. kir. Kultúrmérnöki Hivatalnak. Farkas Imréné szül. Horváth Alojzia, 1896. július 9.-én kapott ideiglenes vízhasználati engedélyt.

¹ MNL ZML HLC 96. Eredeti: Historjki Archív Varazdin Császári káptalan lt. K. 313. Degré.

² I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

³ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁴ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁵ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

⁶ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

⁷ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

1897. május 8.-án jelenti az alispánnak özv. Farkas Imréné megbízásából Farkas Gábor, hogy az alispáni hivatal által „kiállított engedélyokirat alapján elrendelt árapasztó zsilip és árapasztó-csatorna építési munkálatai teljesen befejeztettek.”

A hivatal az iratokat 1897. október 4.-én küldte vissza, és 1898. április 2.-án a vízhasználati engedélyt megkapták a kérelmezők.

1897. december 31.-én a szombathelyi kultúrmérnöki hivatal több malom, köztük az alsóbagodi malom iratait kérte be.⁸

1902. január 29.-én kelt egy szakértői vélemény az alsóbagodi bal parton lévő ún „kő” malom vízhasználati jogogának megváltoztatásáról. Ebből tudjuk: „A vízhasználat segélyével két oldalt csapott közönséges rendszerű vízikerek tartatik mozgásban.”⁹

1924-ben özv. Baumgartner Józsefné alsóbagodi vízimalma. 1914-ben turbina üzemre lett átépítve. A háború miatt csak 1924-ben kapott vízhasználati engedélyt.

1933-ban Németh Sándor a malom tulajdonosa.¹⁰

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be, amiknek a végrehajtását ellenőrizték is. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa özv. Baumgartner Józsefné, bérlője Németh Sándor volt.¹¹

Az 1949-es összeírásban: Cég: Németh Sándor. Tulajdonos: özv. Baumgartner Józsefné. Bérlő: Németh Sándor Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 40. %.¹² A malom ekkor víz és benzinüzemű.¹³

A malmot államosították. 1979. június 25-én a Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat árverésen értékesítette. A vevő Dervarics Jenő asztalos kisiparos 83000 forintért vásárolta meg asztalosműhelynek és raktárnak.¹⁴

A malomépület ma is áll.



Bagod, Németh-malom. Fotó Kummer Gyula.

⁸ MNL ZML IV. Egyedi iratok gyűjteménye, 349. sz. letét

⁹ MNL ZML IV. Egyedi iratok gyűjteménye, 349. sz. letét

¹⁰ MNL ZML IV. Egyedi iratok gyűjteménye 5829.

¹¹ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

¹² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 169. sorsz.

¹³ MNL ZML IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹⁴ Zalai Hírlap 1979. június 26.

Felsőbagod

Zala folyó

Első ismert említésekor, az 1753-55-ben készült összeírásban Páál József a molnár. 1762-ben is ő.

A I. katonai felmérés térképén Felső- és Alsóbagod közt félúton van egy malom a Zala bal partján. Több településről is vezet hozzá út.¹⁵ Ezt a malmot az összeírások Alsóbagodhoz tartozónak írják.¹⁶

Találunk malmot Tomasich 1792-es térképén is.¹⁷

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Felsőbagodban Nagy Antalt.¹⁸

A II. katonai térkép 1852-55 közti felmérésén ugyanott van a malom, Felső- és Alsóbagod közt. Két épülettel.¹⁹

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 1, magassága: 3 such v. láb 6 czoll v. hüvelk, szélessége: 5 such 2 czoll v. hüvelk.²⁰

Az 1935-ben Zalavármegye ismertetőjében ezt találtuk: Klug Lajos Körmenden tanulta ki a molnár mesterséget. Mint főmolnár Széplakon működött négy éven át. Majd bérbevette a felsőbagodi vízimalmot. Később Forster Ottó képviselő malmában négy évig volt főmolnár Zalaegerszegen. Gözmalmot több ízben bérelt, majd megvette a gyapükajáni felsőhobai malmot, melyet haláláig, 1929-ig vezetett.²¹

Valószínűleg ez a malom leégett.²²

¹⁵ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

¹⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁷ Tomasich János zalai megyei mérnök 1792-ben készült megyetérképe: „Comitatus Zalaidensis Jussu Inclytorum Statuum Et Ordinum Ichonographice Delineotus, Per Joannem Tomasich, Ejusdem Com. Jur. Geometram. Et Aeri Inc. Per Chis. Junker. Vindobonae M. Dcc. XCII.”

¹⁸ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

¹⁹ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

²⁰ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

²¹ B. M. Zs. 1935. III. 111. p.

²² Jakosa 2005.

26. Bagonya, Buguina SLO

Bagonyai patak

Az I. katonai térképen a falu északi végétől nyugatra (a templommal egy magasságban), a Tessianóczra vezető út hidjának déli oladálán van egy malom ház nélkül.¹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A bagonyai malom tulajdonosa ekkor Császár Miklós. 2 kerekű, kapacitása: 4 pozsonyi mérő/24 óra.²

A II. katonai térképen nem találunk malmot.³

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 1 patakmalomban, 1 kövel 24 óra alatt 4 ausztriai mérő gabonát képes megőrölni.⁴

A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara 1867-ben készült kimutatása szerint a vízimalom után 6 Ft jövedéki adót fizettek.⁵

¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XI.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll. XXI. Sectio 58.

⁴ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 50-51. p.

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1867. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

27. Bajcsa

Principális csatorna

Ma Nagykanizsa településrésze.

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, a molnár nevét nem jegyezték föl.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben szintén a malmokat és molnárokat vették számba Papp Dániel neve szerepel.¹

171-ben Bajcsapusztán két molnár élt.²

„Bajcsai malomnak s ott lévő gátnak igazéttására legalább 2 gyalog napott...”- Fityeháziak vallomása, 1780. május 27.³

1780. június 30. „Malmok határunkban kettő is nagyon jó, azon okból máshová nem járunk.⁴

1784-ben, az I. katonai felméréskor *Uy Voythén*-ként írták a települést, és tőle délnyugatra két malom is található: Felső és alsó (Ober, Unter). Mindkettő malomcsatornán.⁵

Közel két évszázad múlva, 1947-ből van a következő adatunk, ami utal a XIX. századra is.

„Niczinger Lajos vízimalma. 1847-ben épült a malom, mely jelenleg 24 HP kiegészítő motorral és 3 hengerrel van felszerelve. Napi teljesítőképessége 20q örlemény, valamint 15q darálás. Három alkalmazottat foglalkoztat és a háborús károkat helyreállította.”⁶

1949-ben: Cég: Nitzinger Lajos. Tulajdonos: Állami malom. Bérlő: Nitzinger Lajos.

Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 40 %.⁷ A malom ekkor víz és butángáz üzemű.⁸

Malomi-fenyves 254/34, Malomi-rétek 254/36, Principális: Princi: Kanizsnica 254/38.

[Principális csatorna]. Határpatak 254/40.⁹

Bajcsaji-malom: Bajcsanszki melén 255/25. Malom. (Meglévő)¹⁰

Alsó-Bajcsa

1750 körül Kovács György molnár nevét jegyezték föl.

1754-ben ugyancsak Kovács György a molnár 35 köből jövedelemmel.¹¹

Szerepel az I. katonai térképen, a településtől délnyugatra.¹²

Meg van a malom a II. katonai térképen is, aminek felmérése 1856-60 közt készült, Fityeháza északi végének magasságában.

Felső-Bajcsa

1750 k. Szakál István molnár.¹³

1754-ben ugyanő a molnár, 45 köből jövedelemmel.¹⁴

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

² bajcsa.nagyKAR.hu

³ Horváth I. 91. p.

⁴ Horváth I. 63. p.

⁵ I. kat. Coll. V. Sectio XXII.

⁶ Újjáépítő magyarok, 1947. 742. p.

⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 46. sorsz.

⁸ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai

⁹ ZMFN. 604-605. p. Bajcsa

¹⁰ ZMFN. 606-607. p. Fityeháza

¹¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

¹² I. kat. Coll. IV. Sectio XI.

¹³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

Szerepel az I. katonai térképen, a településtől délnyugatra.¹⁵ Erről a malomról és molnárokról sincs további adatunk.

¹⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754

¹⁵ I. kat. Coll. IV. Sectio XI.

28. Bak

Felső-Válicka

Középkori adatunk nincs malomról.

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Szalay Benedek molnár nevét jegyezték föl.

Erről a malomról aztán nem hallunk többet.

A Zalamegye című hetilap 1890. május 11-i számában jelent meg az alábbi hirdetés: „Malom eladás. Bak községben az Ukk-Zala-Egerszeg-Csáktornyai újonnan épült vasút mentén, a baki indóház közvetlen közelében, egészen jó karban levő teljes felszereléssel ellátott jó forgalmu gőzmalom 10 lóerejű gőzgéppel minden órán szabad kézből eladó. Bővebb értesítést nyerhetni id. Juhász Istvánnál Zala-Egerszegen és Bak községben a helyszínén.”¹

1932-től Imre Ferenc volt a malom főmolnára, aki Rábamolnáriban született 1902-ben. Nős, 3 gyermeke volt.²

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be, amiknek a végrehajtását ellenőrizték is. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa özv. Horvát Józsefné volt.³

A magyar közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendeletében Sipos Ferencet említik a malom tulajdonosaként.⁴

Az 1949-es összeírásban ez szerepel: Cég: Bondor Zoltán. Tulajdonos: Özv. Horváth Ferencné. Bérló: Bondor Zoltán. Kapacitás: 50 q/24 h. Használhatóság: 65. %.⁵ A malom ekkor gőzüzemű.⁶

Az épület a 75-ös út mellett, a Válicka vendéglővel szemközti oldalon áll, a volt Állami Gazdaság területének szélén. Ma az épület magántulajdonban van. A földszintjén állatgyógyosztár és takarmányüzlet működik. A felső két szintjét tudomásunk szerint nem használják. A 11/2011. (X.27.) önkormányzati rendelettel helyi védelem alá vették.⁷

¹ A hirdetésre Farkas Tamás hívta fel a figyelmemet, aki a malomról egy képet is küldött. Köszönet érte.

² Bodri, 1935. 158. p.

³ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

⁴ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 148. sorsz.

⁶ MNL ZML IV. 433. Közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁷ Farkas Tamás közlése, 2013.



Bak, Gőzmalom. Fotó: Farkas Tamás, 2011.

Felső Bak

Az 1750 körül készült összeírás szerint a malomban Szíjártó József a molnár 2 köből árendával, 3 köből jövedelemmel.⁸

1754-ben ugyanő, 6 köből jövedelemmel.⁹

Az I. katonai felmérés térképén látszik, hogy Bak és Sárhida közt félúton egy patak folyik a Válickába. Az itt lévő malomtó északi kifolyásánál áll a malom. A Bak-Sárhida útról vezet út a malomhoz. A két út találkozásánál, a főút két oldalán, egy-egy ház. Valószínűleg egyik – vagy mindkettő - a molnár háza, vagy gazdasági épülete.¹⁰

A Széchenyi uradalom baki gazdaságának összeírásakor, 1813-ban, az alábbiakat írták: „Azonban az F.[első] Baki rétek, mellyek már igen szépen kezdettek javulni, új romladozásnak sok jeleit mutatják, jóllehet **Tsutor** úrnak malma, mely eddig Váliczka vizét fenntartotta, egészen elpusztított. Hogy tehát ismét jó karban jöjjenek, de haszontalan ne tétetnének, és a sok canalisok közül azok tisztogattnának és conserváltattnának, amellyek valóban hasznot hajtának, jó volna, ha Eő Excellentiája kegyessen megrendelni méltóztatna, hogy Finkoir ingenieur úr mennél előbb oda lemenne, és a szükséges libellatit megtenné.”¹¹

A malom nem épülhetett újjá, mert nem szerepel a II. katonai térképen.¹²

⁸ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

⁹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

¹⁰ I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

¹¹ Tilkovszky, 1993. 152. p.

¹² II. kat. Coll. XXIII. Sectio 57.

29 Bakonak (Nagybakonak)

(Van egy Bakonak szlovéniában is, ma Bukovnica, közigazgatásilag Alsómaráchoz tartozik.)

30. Baksaháza

Kiskúti-patak

Orosztony határában, délkeleti irányban.

Az urbérrennevezés során az alábbi vallomást tették 1777. június 24.-én: „Határunkban malom is vagyon, úgy nemkülönben határos és közellévő fél- és egyórányi járóföldnyire, úgy mind Orosztony, Merenye, Garabonc és Kaross helységek határiban, mellyekben szükségünkre való őrléseket tehetünk.”¹

Az I. katonai térképen Baksaházától délnyugata van egy malom.² Megvan ez a malom a II. katonai felmérés térképén is.³

¹ Horváth, I. 66. p.

² I. kat. Coll. V. Sectio 20.

³ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 59.

31. Baktüttös

Patak

1784-ben az I. katonai térképen a falu alatt nyugatra, a mai temetőtől északra tavas malom látható.¹ Írott forrásokban nem találtunk malomra utaló adatot, és nincs a II. katonai térképen sem.

¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

32 Balatonakali

1778-ban még nincs malma: „Egy óra járóföldnyire Örvényesi határban alkalmas malmok vannak, ahol szárazságban is lehet őrlni.”¹

1828-ban már van malom a határában.²

Az I. katonai térképen nem szerepel malom, és nincs a II.-on sem.³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalom után 8 Ft jövedéki adót fizettek.⁴

¹ Horváth I. 315. p.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 106. p.

³ II. kat. Coll. XXVII. Sectio 56.

⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

33. Balatonalmádi

Az egykori malom ma nyaraló.¹ Semmilyen adatunk nincs róla.

¹ Kádár, 2010. 301. p.



Balatonalmádi-malom. Fotó: Kádár Péter, 2009.

34. Balatonfüred

Séd-patak, Koloska-patak, Kéki-patak vagy Füredi-séd, Siske-patak, Szőlősi-séd vagy Dobodó-, ill. Berek-patak¹ A Siske- és Kéki-patak egyesülés után már Füredi-séd néven folyik tovább.

Füreden a Kéki- és a Siske-patakon öt, míg a kettő összefolyásánál egy malom volt: Kéki, Vörös, Kubicsek, Újhelyi, Halápi, illetve Mórocza.²

1320-ban Kéki Miklós fia, Benedek veszprémi kanonok, anyja - Csajági János leánya - beleegyezésével füredi malmát, mely a monostor malma felett volt, egy füredi telekkel együtt eladta Péter mesternek, a püspök rokonának. Ez kéki nemes volt, s amikor 1349-ben a Rátótiak perelték, hogy az ő rátóti monostoruknak itteni és kéki részeit elfoglalva tartja, ezzel az oklevéllel igazolta jogát s nyerte meg a pert.³

1320-ban a füredi malom a tihanyi apátság malma felett volt.⁴

Amikor 1349-ben, Zala megye közgyűlésén Rátóti Báldon fia Lőrinc fiai előadták, hogy Péter kéki nemes - István volt veszprémi püspök rokona - az ő rátóti monostoruknak kéki és füredi részét elfoglalta, Péter prókátora az 1288. évi záloglevelet mutatta fel, mely szerint a birtok Miklós tulajdonába megy át, ha három éven belül nem váltják ki. Továbbá egy 1320. évi oklevelet, mely szerint Kéki Miklós comes fia Benedek mester, veszprémi kanonok kéki birtokát két malommal együtt eladta Péter mesternek, István püspök atyafiainak és rokonainak. Ezeknek az okleveleknek az alapján a nádor Péternek ítélte e birtokot.⁵

1395-ből ismerjük egy határjárását. E szerint a tihanyi apátság 17 házat és két malmot tartott a maga jogos tulajdonának.⁶

¹ Wöller, 2009. 25. p.

² Lichtneckert, 1999. 322. p.

³ Holub III.

⁴ Lichtneckert, 1999. 158. p.

⁵ Holub III.

⁶ Holub III.

Füreden 1566-ban Oroszy Péter és Zabó Péter adóztak malmaik után. 1599-ben Oroszy István 1 forint adót, Zabó Péter 2 forint adót fizetett.⁷

1645 körül Kovács János az általa bérelt malom után évi 40 dénárt fizetett, továbbá 40 db fehér cipót is adott.⁸

1666-ban az uraság engedélyével deszkametsző épült, amely üzemben volt egy század múlva is. A malmok a tihanyi apátság, a veszprémi káptalan, az Oroszi család és a falu birtokában voltak.

A XVII. század második felében a faluhoz tartozott egy malom, amelynek évi jövedelme 25 köből gabona volt.⁹

A füredi kerület molnáiról 1755-ben készült adóösszeírás idején, Füreden 4 molnár volt, név szerint: Káldi János, Körmendi János, Marton Ádám és Puhl György. 1790-ben a keszthelyi molnárcéh nevében Káldi József céhmester, Édes Márton és Vincze László esküdtek és nemes Varga Sándor jártak el Halbik Márton ügyében, akit támogattak a füredi deszkametsző bérletének elnyerésében.¹⁰

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Káldi János *ex Armenyi Puszta*, Körmendi János *ex Kövesi Puszta*, Marton Ádám, Bécs György és Ruta Ferenc molnárok nevét jegyezték föl.

Ekkor a káptalan fundusán lévő malom után Marton Ádám fizette a bérleti díjat. A szerződés szerint meg kellett építenie a kásátörőt, azon kívül kötelessége volt a malomtóra vigyázni, és azt az uraság számára lehalászni. Bizonyos, hogy Marton Ádám építette, vagy vásárolta a malmot, csak így adhatta el 1767-ben a tósokberényi Stom János molnármesternek. Ekkor a malom helyét a falu végén a „*Tott sédei*” dűlőben jelölték meg. Évi árendája 12 forint volt. Stom János özvegyétől 1789. november 16.-án Kulmon József 430 forintért megvásárolta a malmot. Évi 12 forint árenda mellett 22 esztendeig fizette a bérletet a káptalannak, és 1819-ben is ő volt a malomépület tulajdonosa. Azt jó karban tartotta: „*Mivel a malomnak két oldalfalai tsak sövényből állott, kőfallal s a tornázt eleit kőlábra építettük, mind pedig, ámbár a Balaton mellett a betsüs, az ahoz tartozó fa és más eszközöket, annál inkább, mint tulajdon pénzünkön szerzeteket jó karban megtartani el nem mulattunk mind ez ideig*”- írta 1812-ben Kulmon özvegye és fia a káptalannak. 1819-ben az árenda csökkentését kérték, arra hivatkozva, hogy Füred határában kilenc malom van, ráadásul az ő malmuk víze megfogyatkozott azáltal, hogy a fürediek a rétjeikre engedik a vizet, amit azelőtt csak szombaton szoktak megtenni.

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba Kátai János, Körmendi János, Marton Ádám és Bécs György neve szerepel.¹¹

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Molnár István és Me.?. György neve szerepel.¹²

1767. december 6.-án a veszprémi káptalan jobbágjai ezt vallották: „...malom vagyon az határban, az uraságoké négy, az ötödik a közönséges helységé.”

Az Oroszy család jobbágjai ezt nyilatkozták: „Malom dolgaibul semmi fogyatkozásunk nincsen, ...”

1777. június 3.-án a jobbágyok haszonvételeikről ezt mondták: „7. Határunkban és a helységben öt malom vagyon, amelyekben, ha nagy szárazság nincsen, magunk szükségére örölhetünk.”¹³

⁷ Lichtneckert, 1999. 195. p.

⁸ Lichtneckert, 1999. 191. p.

⁹ Lichtneckert, 1999. 184. p.

¹⁰ Lichtneckert, 1999. 231. p.

¹¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹³ Lichtneckert, 1999. 223. p.

1778. június 12.-én Esterházy arácsi jobbágysai ezt vallották: „Határunkban egy malom vagyon, ahol is szükségünkre szoktunk őrteni, de közel lévő szomszédságainkban is Fűreden, Csupakon és Kövesen vannak elegendő malmok, ahol szározásban is őrölhetünk.”¹⁴

Az 1783-as I. katonai térkép felvételen Fűredtől nyugatra, Tihanytól északra egy malom található. A fűredi út (ma is az) és a Balaton közt egy patakon négy malom látható. Házat egyik mellett sem jelöl a térkép, Fűred területén is van egy malom.¹⁵

1790-ből származik a molnárcéh azon megállapítása Fűredről, mi szerint: „sok malom vagyon már a fűredi határban, úgyhogy némelly időben többet állnak üressen, mintsem hasznot adnának.”¹⁶

Ekkor a káptalan birtokrészén deszkametsző működött. Halbik János hozzáértő felsőörsi molnárt elutasítva -, akit, mint láttuk a céhbeliék is támogattak – Volder János kapta meg. Volder lisztesmolnár volt, s 200 forint ráfordítással lisztelő malommá akarta átalakítani az épületet. Ez a malom az Alsó-Baricska alatt volt. 1793-ban a káptalani jobbágyok robotszolgáltatásai között szerepelt a fűredi deszkametszőre való fuvarozás is.¹⁷

1799-ben a kamara szolgálatában álló Ferenczy Mihályt említik egy elpusztult malomhellyel kapcsolatban. 1801-ben Takács Mihály és egy csurgói molnármester folyamodott malomhelyért a káptalanhoz. Utóbbi annak az elpusztult malomnak a helyét kérte, amely a fűredi malmok alatt volt a Balaton partján.¹⁸

1801-ben említik az *Újhelyi-malmot* a bocséri szőlőt határoló, Újhelyi-malomba vezető út kapcsán.¹⁹

Az 1812-es adóösszeírásban 3 molnárt írtak össze.²⁰

Ugyanebben az évben a földesurak arányosítási pert kezdeményeztek egyes haszonvételekkel kapcsolatban. A főispáni helytartó közreműködésével kompromisszumos megállapodás született, amelyet pontokba foglaltak. A 6-8. pontokban olvasható: „Mivel a nemeseknek külön malmuk lesz, ezért a földesurak előfeltételt szabtak: ne lehessen kikötni azt, hogy a gabonát az átengedett malomba kelljen vinni,..”²¹

1824-ben Káldi József a fűredi járásbeli első céhmester, mellette Csók Péter és Újhelyi Sándor fűredi molnárok a céhmesterek. 1828-ban a Balatonfűredi Nemes Molnár Céh nevében Sövény Ferenc főcéhmester, Kulmon József, Káldi József és Nemes Újhelyi Sándor esküdtek jártak el egy céhtársuk ügyében. A céh 1837. január 6.-án kiadott bizonyoságlevelén Csók Illés céhmester, Káldi József és Pálfi János céhesküdtek neve, és a céh pecsétje szerepel.²²

1823-ban a tihanyi apátság fűredi malmát kikiálltással akarták bérbe adni. A kért 16 pozsonyi mérő búzát és 77 pozsonyi mérő rozsot senki sem adta meg, ezért - az 1824. február 11.-én kelt szerződés tanúsága szerint - 16 pozsonyi mérő búzáért és 67 pozsonyi mérő rozsért adták bérbe.²³

1825-ben említik a nemesség *Malom-völgyi malmát*, annak kapcsán, hogy molnárukra, Meringer Józsefre rátámadtak a szőlősi ökrészek amiatt, hogy nem volt hajlandó a malomfejnél elrekesztett vizet elengedni öntözés céljából.

¹⁴ Lichtnecker, 1999. 224. p.

¹⁵ I. kat. Coll. IX. Sectio XX.

¹⁶ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 134. p.

¹⁷ Lichtneckert, 1999. 262. p.

¹⁸ Lichtneckert, 1999. 262. p.

¹⁹ Lichtneckert, 1999. 262.

²⁰ Lichtneckert, 1999. 231. p.

²¹ Lichtneckert, 1999. 257-258. p.

²² Lichtneckert, 1999

²³ Lichtneckert, 1999. 262. p.

1830-ban az úrbéri összeírások szerint a faluban a nemeseknek négy, a falunak 1 malma van. Jövedelme évi 8 pozsonyi mérő, azaz 8 forint 24 krajcár.²⁴

1831. február 18.-án Kazó István és felesége megvásárolta Halvax János füredi molnártól és feleségétől, Feitinger Katalintól a vendégfogadó szomszédságában lévő egykereű malmot.²⁵

1832-ben 10 felülcsapó malom működött a Séd-patakon.²⁶

1834. április 24-től három esztendőre Kazó István fizetett a malomjogért az esztendőkkorábban megszerzett malma után a káptalannak. A malom fundusa után és vízbér fejében évi 15 váltóforintot, vagy ezüst huszasokban 6 forintot fizetett. 1835-től 1844-ig Kazó évi 20 váltóforintért bérelte a malmot.²⁷

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A füredi határban lévő 11 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 6 pozsonyi mérő.²⁸

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvételén a település északi végénél van egy malom. A falu és a Balaton közt pedig három malom van.²⁹

Soproni Kereskedelmi és Iparkamara 1867. évi kimutatása szerint 9 vízimalomban 3 segédet és 2 tanoncot foglalkoztattak, és a malmok után 100 Ft jövedéki adót fizettek.³⁰

A magyar közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendeletében említik Vogel András nevét Balatonfüreden. Az eddig előkerült adatok alapján nem tudtuk azonosítani, melyik malom volt az övé.³¹

Egy 1935-ös adat szerint Egyed K. Ödön bodorfai molnár, vízimalom tulajdonos. (Dobrony, 1902.) Középiskolai tanulmányait Veszprémben, majd felsőiparskoláit Budapesten. Ipari képesítését részben helyben, részben Szombathelyen szerezte meg. Balatonfüreden, mint főmolnár működött.³² Nem tudtuk azonosítani működése helyét.

Apátsági malom, Alsó-malom,

1626-ban az apátság fundusán álló malmot a malomigazsággal együtt a csopaki Gellért János eladta a füredi Egyed János kovácsnak 120 tallérért. A „malomigazság” negyven cipót és negyven pénzt jelentett, amivel a tihanyi apátnak tartozott minden esztendőben az, aki a malmot bírta. A malom-házhely felett a falu malma, alatta Domokos István malma állt. A vevő örökösei adósságba keveredtek, amit 1688-ban nem tudtak megfizetni, akkor a földesuruk, Oroszy Pál kifizette a tartozásukat, ezáltal része lett a malomban. Később már a malom 5/6 tulajdonrésze az övé. Mivel később sem váltották ki a zálogból, ezért 1732-ben a pusztulásra jutott egykereű malmot az Oroszyak kőből újjáépítették. 1749. február 11.-én Lécs Ágoston tihanyi apát pert kezdett az Oroszyak ellen. A per tárgya a falu belső részén lévő malom volt, amelyet az apátság fundusán építettek az alperesek, és amelyet évi cenzus fizetése ellenében birtokoltak, de a becsérték ellenében nem voltak hajlandók az apátságnak átadni. A per egyezséggel zárult, ugyanis 1749. május 22-én a malmot nemes Varga Lőrinc, nemes Varga László, Somogyi István, Káldi János, Marton János füredi, Goath Mihály arácsi, Komáromi Mihály és Tánzos Ferenc lovasi, Totth János paloznaki lakosok, a molnárcéh

²⁴ Lichtneckert, 1999. 226, 261. p.

²⁵ Lichtneckert, 1999. 262. p.

²⁶ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 134. p.

²⁷ Lichtneckert, 1999. 261-62. p.

²⁸ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

²⁹ II. kat. Coll. XXVIII. Sectio 55.

³⁰ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1867. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

³¹ MNL ZML IV. 433. N°6093.

³² B.M.Zs. 1935. 106. p.

esküdtjei 111 forint 50 dénárba becsülték, amit az alperesek az apától felvettek, ezáltal a malom ismét az apátság birtokába került.³³

1779-ben Ferenczy Mihályt említik egy elpusztult malommal kapcsolatban. 1801-ben Takács Mihály és egy csurgói molnármester folyamodott malomhelyért a káptalanhoz. Utóbbi annak az elpusztult malomnak a helyét kérte, amely a füredi malmok alatt a Balaton partján volt.

1812-ben Füred alsómalmának tulajdonosa Kulman József özvegye és fia. A malom korábban sövényfallal készült, azt kőfalra Kulman rakatta át. A malom eredetileg a veszprémi káptalané volt. Ők eladták Stom Jánosnak. Tőle vette meg Kulman.

1818-ban Sipos Pál balatonfüredi molnármester folyamodott malomépitési engedélyért a káptalanhoz.³⁴

Bíró-malom (Régi-temető út 1.)

Siske-patak

A tihanyi apátság egykori vízimalmának helyén épült 1795-ben egy malom, Tumler Henrik molnár, malomépitő tervei alapján és kivitelezésében.

1886-ban ennek a malomnak a tulajdonosa Altsädter Samu volt. 1897-ben aztán már Bíró Sándor adott be a malom korszerűsítésére terveket. A 6,2 m átmérőjű vízikerék egy 84 cm átmérőjű malomkőjáratot hajtott. Teljesítménye napi 3q volt.

Felső szomszédja az Újhelyi felső, alsó Kohn Sámuel malma – a későbbi Kubicsek malom – volt.

Az 1910-es években Halápi János és Imre voltak a tulajdonosai, akik 1918-ban eladták Pálfi Gábor balatonfüredi molnárnak. 1921-ben a malom vízhasználati engedélyének visszavonásával működése megszűnt, bár egy ideig még saját használatra daráltak benne. Az 1950-es években Pálfitól megvásárolta Kéri Zsigmond molnár, aki korábban Pálfinál dolgozott. Ő átalakította és lakásnak használta.

1996-ban Janitsáry Miklós vásárolta meg, felújította és a vízikereket is helyreállította.³⁵

Halápi-malom, korábban **Páder-malom** (Fürdő utca 20.)

Füredi-séd

Középkori adatot nem tudunk a malomra vonatkoztatni.

1757-ben a káptalan fundusán lévő malomhely után Marton Ádám fizette a bérleti díjat. A szerződés szerint meg kellett építenie a kásátöröt, azon kívül kötelessége volt a malomtóra vigyázni, és azt az uraság számára lehalászni. Bizonyos, hogy Marton Ádám építette vagy vásárolta a malmot, csak így adhatta el 1767-ben a tósokberényi Stom János molnármesternek. Ekkor a malom helyét a falu végén a „Tott sédei” dűlőben jelölték meg. Évi árendája 12 forint volt. Stom János özvegyétől 1789. november 16.-án Kulmon József 430 forintért megvásárolta a malmot. Évi 12 forint árenda mellett 22 eszetndeig fizette a bérletet a káptalannak, és 1819-ben is ő volt a malomépités tulajdonosa. Azt jó karban tartotta: „Mivel a malomnak két oldalfalai tsak sövényből állott, kőfallal s a tornázt eleit kőlábba építettük, mind pedig, ámbár a Balaton mellett a betsüs, az ahoz tartozó fa és más eszközöket, annál inkább, mint tulajdon pénzünkön szerzettekét jó karban megtartani el nem mulattunk mind ez ideig”- írta 1812-ben Kulmon özvegye és fia a káptalannak. 1819-ben az árenda csökkentését kérték, arra hivatkozva, hogy Füred határában kilenc malom van, ráadásul az ő malmuk víze megfogyatkozott azáltal, hogy a fürediek a rétjeikre engedik a vizet, amit azelőtt csak szombaton szoktak megtenni.

³³ Lichtneckert, 1999. 262.

³⁴ Wöller, 2009. 11. p.

³⁵ Wöller, 2009. 80-83. p.

1834. április 24-től három esztendőre Kazó István fizetett a malomjogért az esztendőkkal korábban megszerzett malma után a káptalannak. Az egykerekű malmot Kazó és felesége Halvax János füredi molnártól és feleségétől vásárolta meg 1831. február 18.-án. A malom fundusa után és vízbér fejében évi 15 váltóforintot vagy ezüst huszasokban 6 forintot fizetett. 1835-től 1844-ig Kazó évi 20 váltóforintot fizetett.³⁶ A malom az ő tulajdona volt, de a terület, a „fundus”, amire épült, a káptalané, a vízjoggal együtt. Ez úgy működött, hogy a molnárok engedélyt kértek egy-egy korábbi malom felújítására saját költségen, vagy egy új építésére. Így bérlet helyett a terület használatáért fizettek. Mai szóval lízingelték. 1866-ban Kazó József a malom tulajdonosa, akitől megvásárolta néhány év múlva Páder Lőrinc.³⁷ Ez lett az ún. alsó Páder malom.

A malom felülcsapó vízikerekének átmérője 3,9 méter volt. Felső szomszéd malma a községi malom, alsó szomszédja Somogyi Zsigmond vízimalma volt.³⁸

1915-ben bérbe vette a malmot Sperg Domonkos három évre, évi 140q búzáért. Ő azonnal a malom korszerűsítésébe kezdett saját költségén. Ennek fejében nem fizetett bérletet. Beépített egy szitaszekrényt és egy 11-es Ganz hengerszékét, két hasábszítát, serleges felhordót, gabonatisztító gépet. Nem találta meg számítását, így 1922-ben felmondta a bérletet.³⁹

Ezt követően eladta Szántai György molárnak, aki 1928-ban eladársra hirdette meg. Tőle 1931-ben Halápi Imre vette meg. Halápi jelentős fejlesztésekbe kezdett. Beszerzett egy négyhengeres Ganz 21 típusú hengerszékét, meghagyta a 11a jelű Ganz hengerszékét is, 3 db hasábszítát, 3db serleges felhordót és egy koptatóval ellátott gabonatisztítót is felszerelt. A vízfej és vízikerek felújítása után 1935-ben kapott vízhasználati engedélyt. A malomhoz különálló molnárház tartozott gazdasági épületekkel.⁴⁰

Az 1935-ban kiadott Zala vármegye ismertetőjében az alábbiakat olvashatjuk róla: „Halápi Imre ny. cs. főtörzsőrmester, malomtulajdonos. Köveskál, 1885. Iskolái elvégzése után kitanulta a molnár mesterséget. 1913-ban a csendőrség kötelékébe lépett. 1929-ben nyugállományba helyezték. 1931-ben telepedett le Balatonfüreden. Felesége: Seidl Magdolna.”⁴¹

A magyar közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendeletében Halápi Imre szerepel a malom tulajdonosaként.⁴²

1945. december 8.-án egy társaság vitába keveredett két szovjet tiszttel. A vita során Halápi Imre és fia, szintén Imre, halálos lövést kapott. Ezt követően az özvegy vezette a malmot és facér molnárok segítségével őrlött. 1947-ben bérbe adta Király Mihály molárnak. Ő egy 6 lóerős Man diesel motorral segítette a vízajtást. Bérlete akkor szűnt meg, amikor 1951-ben a malmot államosították és leállították. Többé nem üzemelt. 1968-ban lakóházzá építették át.⁴³

Községi-malom, Falu-malom (Fürdő út)

Füredi-séd

Már a török korban is a falu malma volt. A patak déli oldalán épült kőmalom náddal volt fedve. Tartozott hozzá molnárlakás, gazdasági épület és kert. A malom ún. tavas malom volt, mert a község halastava fölötté volt, és ennek túlfolyó vize hajtotta a malmot. 1578-ban és 1582-ben pusztá malomként említik.⁴⁴

³⁶ Lichtneckert, 1999. 261-62. p.

³⁷ Wöller, 2009. 60. p.

³⁸ Wöller, 2009. 62. p.

³⁹ Wöller, 2009. 65. p.

⁴⁰ Wöller, 2009. 64-65. p.

⁴¹ B. M. Zs. 1935. III. 7. p.

⁴² MNL ZML-a IV. 433. N°6093.

⁴³ Wöller, 2009. 67-68. p.

⁴⁴ Wöller, 2009. 54. p.

1749-ben az apátság pert indított a falu malmának tulajdonjogáért, de még az ítélet előtt a pert abbahagyta, így malom a faluközösségé maradt.⁴⁵

Szerepel a malom az első katonai felmérésen is.

1812-ben a földesurak Amadé Antal Zala megye főispáni helytartójához írt követeléseikben visszaadni kérték jussaikat, köztük a malom haszonvételét. A per befejeztéig az alábbi megállapodás született: A malom a nemes és agilis közbirtokosságé lesz. Mivel a nemeseknek külön malmuk lesz [...], ezért a földesurak előfeltételt szabtak: ne lehessen kikötni, hogy a gabonát az átengedett malomba kelljen vinni.⁴⁶

Ugyanebben az évben a közbirtokosság a füredi molnárcéhvel felbecsültette a malom szerszámait. Ez az alapos leltár fennmaradt számunkra.⁴⁷

A Somogyi Imre bíró által 1886-ban és 1887-ben kiállított igazolás szerint a malom vízhasználata fölött a malmtulajdonosok rendelkeztek, ez 1865-ben 93 községi lakos volt. A XIX. század végén a malom egy 4,24 m átmérőjű 95 cm széles felülcsapós vízikerékkel egy pár 1 méter átmérőjű kőjáratot hajtott meg. 1901-ben a vízügyi hivatal a malom megszüntetését rendelte el, de ez nem történt meg, csak 1911-re. A malom alsó és felső szomszéd malma is Páder Lőrinc tulajdonában voltak. Utolsó bérlőjét Németh Ferencnek hívták. Az épületet az 1970-es évek elején lebontották.⁴⁸

Kubicsek-malom (Siske utca 34.)

Siske-patak

A kőből, nádfedéssel épült malom, amely egy felülcsapó vízikerékkel egy kőjáratot tartott üzemben, a Siske patak keleti oldalán állt. A malomhoz lakóház és gazdasági épület is tartozott.⁴⁹

1830-ban az úrbéri összeírások szerint a faluban a nemeseknek négy, a falunak 1 malma van. Jövedelme évi 8 pozsonyi mérő, azaz 8 forint 24 krajcár.⁵⁰

A nemeseké lehetett ez a malom is.

1886-ban Siskei István és társai tulajdonában volt.

A tulajdonos Siskei testvérek a XIX. század végén eladták Kohn Sámuel kereskedőnek, aki egy Lőke vezetéknevű molárnak adta ki bérbe. A malmot korszerűsítették. A vízikerék 3,64 méter átmérőjű volt és egy pár 1 m átmérőjű kőjáratot hajtott. Szitaszekerényt is építettek bele, több szitaváltozattal, többféle liszt készítése érdekében.

A vízhozam kevés lehetett, mert Kohn 1901-ben benzinmotort keresett a malom hajtására.

1908-ban Magyar Ferenc gabonakereskedő vásárolta meg Kohntól, aki a malmot megszüntette és emeletet húzatva rá magtárrá alakította át az épületet. Még ebben az évben Kubicsek Lajos molnármester megvásárolta az épületet, előbb a régi egyszerű malomberendezést helyezte üzembe, majd 1918-ban korszerűsítésbe kezdett.

Az átépített malom teljesítménye napi 1 vagon (100 Mázsa) lett. 1929-ben szívógázmotor-meghajtással egészítették ki a vízajtást.

A korszerűsítés után a malom berendezése: 3 db Ganz hengersizék, 1 db 500-as függőköves Monarch típusú őrlőkő, 1 db négy részes Reich gyártmányú síkszita, 1 db Wörner gabonatisztító tarár, 1 gabonakoptató, egy kétrészes daratisztító gép, serleges felhordó volt. 1948-ban a malmot állami kezelésbe vették.⁵¹

⁴⁵ Lichtneckert, 1999. 257.

⁴⁶ Lichtneckert, 1999. 258.

⁴⁷ Wöller, 2009. 55. p.

⁴⁸ Wöller, 2009. 57 p.

⁴⁹ Wöller, 2009. 83. p.

⁵⁰ Lichtneckert, 1999. 226, 261. p.

⁵¹ Wöller, 2009. 83-89. p.

A magyar közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendeletében Kubicsek Lajos szerepel, mint a malom tulajdonosa.⁵²

1935-es adat szerint: „Kubicsek Lajos (1870.) molnár mester. Felszabadult 1887-ben. 1908 óta él Balatonfüreden. Modernül felszerelt üzeme van, melyet nagy szakértelemmel vezet. Felesége Szalay Karolin. Két fia és egy leánya van.

Ifj. Kubicsek Lajos molnár és gabonakereskedő. 1902. április 6-án született Kővágóórsön. 1918-ban szabadult. 1924 óta társként dolgozik apjával. Felesége: Rajts Jolán.”⁵³

Németh-malom (Somogyi utca 11.)
Siske-patak

A malom első hiteles említése, illetve jelölése az első katonai felmérésen található.⁵⁴ Az Esterházy család tulajdonosa volt, amit bérlőknek adtak használatra. 1886-ban Csók Gábornak hívták a bérlőt. A malom vízikerekének átmérője 4,8 m, a kőjáraté 95 cm volt. Az Esterházyaktól Németh Ferenc vásrolta meg 1894 táján. Ő társult Török János molnárral és közösen korszerűsítették a malmot. Egy Oser hengerszéket, hasábszítát és gabonatisztítót szereltek be, továbbá egy 4 lóerős dízelmotort. A további fejlesztésekre csak úgy volt lehetőség, hogy Németh Morócza Lajos molnármesterrel társult, aki bankkölcsönt vett fel, és ezen egy Ganz hengerszéket és hozzá tartozó berendezéseket vásároltak. Az új technológiához az épületet emeletesre kellett átépíteni. A befektetés révén a malom Morócza birtokába került, de a malom jövedelme nem fedezte a törlesztést és a költségeket, ezért 1926-ban eladta Medveczki Kálmán molárnak a bankkölcsön átvállalásával. Még ebben az évben Medveczki is meghirdette eladásra.⁵⁵ Bár nem találtunk ráutaló dokumentumot, feltételezhető, hogy a malom a malomberendezést végző szerelőé lett, mivel 1928-ban a Molnárok Lapjában ő hirdette bérbeadásra. (Az 1926-os év a füredi malmok – vagy az egész magyar malomipar? – fekete éve lehetett. Erre következtethetünk a sok árverésből és eladási szándékból.) További sorsáról nem találtunk adatokat, de az 1951-es állami kezelésbe vételkor még mindig a Morócza család tulajdonában volt. 1959-ig engedélyezték működését darálómalomként, ekkor végleg leállították. Valószínűleg ez a malom is 1955-ben került tanácsi tulajdonba, mert tőlük vásárolta meg Molnár István, aki családjával a molnárházban lakott és a malmot folyamatosan bontotta.⁵⁶

Páder-malom (Páder Lőrinc felső malma) Kossuth u. 1.
Kéki-patak vagy Füredi-séd

Az 1395. december 16.-án megtartott határjárás során a birtokhatár-megállapító bizottság tagjai eljutottak egy malomhoz, mely a veszprémi püspök embere, Lőrinc fia Domonkos kezén volt. 1396-ban újabb határjárásra került sor. Ennek során 2 felülről hajtott malomra találtak. Tovább menve az apát ügyvédje 10 sessiot, 1 malmot és 10 kaszálónyi rétet foglalt le.⁵⁷

További adatunk a malomról csak a XIX. század második feléből van.

Az 1889. február 28.-án kiadott igazolás szerint, amelyet Somogyi Imre Balatonfüred bírāja írt alá, a malom a névadó, Páder Lőrinc tulajdonában volt. A vízikerek 4,16 m átmérőjű, 45 cm széles, és egy 1 méter átmérőjű kőjáratot hajtott. Páder 1889-ben a malom korszerűsítését

⁵² MNL ZML-a IV. 433. N°6093.

⁵³ B. M. Zs. 1935. III. 9. p

⁵⁴ I. kat felmérés. Coll. IX. Sectio 20.

⁵⁵ Wöller, 2009. 94-96. p.

⁵⁶ Wöller, 2009. 94-97. p.

⁵⁷ Lichtneckert, 1999. 156-157. p

tervezte, de valamilyen oknál fogva erre nem került sor, mert a vízügyi hivatal 1906-ban kiadott határozatában a malom megszüntetését és a vízművek eltávolítását rendelte el. A malmot később Páder eladta Tóth József kádármesternek műhely céljára. Ő Gácsér Ambrus szikvízkészítőnek adta tovább a molnárlakással együtt. Az épületet az 1980-as években lebontották.⁵⁸

Somogyi-malom

Füredi-séd

Középkori meglétére csak közvetett utalás van, amikor a XVIII. század elején a pusztai malomhelyre történő malom felépítésére kértek engedélyt.⁵⁹

1753-ban azt állapította meg a földesúr, hogy a káptalani jobbágyok egyebek mellett a malom hasznát fizetség nélkül, a többi közbirtokosokkal és lakosokkal együtt közösen bírták.⁶⁰

A malom fölött a káptalannak volt egy halastava: „Füreden, a káptalan földön lévő, Marton Ádám által bérelt malomnál levő malomtóban is lehet halat fogni.”-írják egy 1755-ben kelt szerződésben.⁶¹

1790-ból származik a molnárcéh azon megállapítása Füredről, miszerint: „sok malom vagyon már a füredi határban, úgyhogy némely időben többet állnak üressen, mintsem hasznot adnának.”⁶²

Ekkor a káptalan birtokrészén egy deszkametsző működött. Halbik János hozzáértő felsőörsi molnárt elutasítva -, akit a céhbéliek is támogattak – Volder János kapta meg bérbe. Volder lisztesmolnár volt, s 200 forint ráfordítással őrlő malommá akarta átalakítani az épületet. Ez a malom az Alsó-Baricska alatt volt. 1793-ban a káptalani jobbágyok robotszolgáltatásai között szerepelt a füredi deszkametszőre való fuvarozás is.⁶³

Szerepel a malom az első katonai felmérésen, és Balatonfüred 1854-es kataszteri térképén is. 1866-ban Somogyi Zsigmondé a malom. Ő a XX. század elején korszerűsíteni akarta. 1902-ben kért vízhasználati engedélyt, amit 1906-ban kapott meg. 5 méter átmérőjű vízikereke egy pár 1 méter átmérőjű kőjáratot hajtott meg.⁶⁴ 1909-ben a malmot a vízügyi hivatal leállította, mivel a vasútépítés miatt a vizet másfelé kellett terelni. Az 1910-es években a család eladta. Új tulajdonosai lakásként használták. Egy részének felhasználásával vendéglátóhelyet alakítottak ki belőle.⁶⁵

Ujhelyi-malom (Siske út)

Ujhelyi felső malom

Siske-patak

Középkori adatunk nincs róla. A XVIII. század végén már állhatott, és 1812-ben is említik.⁶⁶ 1782-ben Ujhelyi István egy malom építésére 300 forin kölcsönt vett fel. Az összeget csak úgy tudta visszafizetni, hogy néhány ingatlanát, köztük a Kisszőlősön (Balatonszőlős) lévő örökségét is eladta 200 forintért Oroszy Dániel özvegyének és annak Pál nevű fiának.⁶⁷

⁵⁸ Wöller, 2009. 51-53. p.

⁵⁹ Wöller, 2009. 69. p.

⁶⁰ Lichtneckert, 1999. 263. p.

⁶¹ Lichtneckert, 1999. 263. p.

⁶² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 134. p.

⁶³ Lichtneckert, 1999. 262. p.

⁶⁴ Wöller, 2009. 71. p.

⁶⁵ Wöller, 2009. 71-72. p.

⁶⁶ Wöller, 2009. 75. p.

⁶⁷ Veres, 1994. 74. p.

1801-ben említik az *Újhelyi-malmot* a bocséri szőlőt határoló, Újhelyi-malomba vezető út kapcsán.⁶⁸

Az Ujhelyi család már több mint egy évszázada bírta a malmot, amikor Ujhelyi Gábor molnár korszerűsíteni akarta azt, 1906-ban. A malom 93 cm-es kőjáratát egy 5,7 m átmérőjű vízikerek hajtotta”. A malomnak felső szomszédja nem volt, alsó szomszédja a Bíró malom. Az 1910-es években a szombathelyi Pohl cégtől vásároltak egy Oser típusú hengerszékét, daragépet és hasábszítát.

A család anyagilag nehéz helyzetbe kerülhetett, mert egy időben mindkét malmot – alsó és felső – árverezték. Ez malom végül megmaradt a család tulajdonában. Az 1940-es évek elején leállították, az 1960-as években lebontották.⁶⁹

Ujhelyi alsó malom

Siske-patak

A malomra utaló legkorábbi adatunk 1765-ből való. Ez az évszám volt olvasható ugyanis a malomköpad oszlopán 1930-ban. A népnyelv urasági malomként emlegette. A következő hiteles adat csak a XIX. század második feléből van. Tudjuk, hogy 1866-ban a malom tulajdonosai Lichter Lipót és Krakler János voltak. Ők bírták még 1888-ban is, amikor a malom korszerűsítéséhez kérelemmel fordultak a hivatalhoz. Ezt 1889-ben meg is kapták. Ebből tudjuk, hogy a vízikerek 2,94 méter átmérőjű és 65 cm széles volt, amely egy pár követ hajtott. A tulajdonosok 1900-ban eladták Ujhelyi Gábornak, akinek feljebb ugyanezen a patakon már volt egy malma. 1918-ban Ujhelyi leányát feleségül vette Ivanovics János molnár. A leány hozományként az alsó malmot kapta. Ivanovics teljesen átépítette egy, a kor követelményeinek megfelelő emeletes épületet kialakítva, benne a kor technikájának megfelelő berendezésekkel. Valószínűleg túlvállalta magát, mert 1926-ban a malmot elárverezték. Új tulajdonosa - Guttmann Mórné - bérbe adta Godzsa Mihály molnárnak. Godzsa felvirágoztatta a malmot, de hamarosan úgy döntött, hogy a Vörös-féle malomban jobban megtalálja számítását, ezért felmondta a bérletet. Guttmanné a malmot Nyéki nevű molnárnak adta bérbe, de ő is csak néhány évig bérelte. 1934-ben Polgár Kálmán pékmester vásárolta meg a hozzá tartozó lakással és melléképületekkel együtt. Polgár a malmot nem üzemeltette, berendezését eladta, nagy részét Király József örvényesi malomtulajdonosnak. A malomépület a világháborúban több találatot is, kapott valószínűleg ezért lebontották.⁷⁰

Varga-malom vagy bocsári felső-malom

Szőlősi-, Berek- vagy Dobogó-patak

A malom az egykori „Malom-, ma Noszlopy-völgyben”, a Szőlősi patakon épült. A korai időkben a tihanyi apátság birtoka volt. Egy 1665-ös adat szerint Kovács nevű bélője volt a malomnak.⁷¹

Később a füredi nemeseké lett, mert 1825-ben említik a nemesség *Malom-völgyi malmát*, annak kapcsán, hogy molnárukra, Meringer Józsefre rátámadtak a szőlősi ökrészek amiatt, hogy nem volt hajlandó a malomfejnél elrekesztett vizet elengedni öntözés céljából.⁷²

Azt, hogy mikor került a Varga család birtokába, nem tudjuk. A malmot Sperg Domonkos bérelte az 1870-es évektől. Egyszerű malom volt felülcsapós vízikerekkel. Fejlesztésével nem foglalkoztak. Az 1930-as években még daráltak benne, de a háborút követően lebontották.⁷³

⁶⁸ Lichtneckert, 1999. 262. p.

⁶⁹ Wöller, 2009. 74-79. p.

⁷⁰ Wöller, 2009. 89-93. p.

⁷¹ Wöller, 2009. 100. p.

⁷² Lichtneckert, 1999. 262.

(Lehetséges, hogy a malom azonos a Varga család 1760 után engedély nélkül épített malmával?)

Bocsári alsó-malom

A tihanyi apátság malma volt. 1763-ban sikerült megakadályoznia az apátnak, hogy a Somogyiak felépítsék malmukat a Malomvölgyben, amelyet engedély nélkül elkezdtek. 1766-ban aztán az apátság épített egy molnárházat, amit bérbe adott Káldi Jánosnak, és megengedte neki, hogy a funduson malmot építsen. Ez meg is történt. 1778-ban Kálditól visszavették a házat, de a malom Káldié maradt. A területért (fundus), amelyen a malom állt, Káldi évi 6 forintot fizetett. (Az adatokból nem derült ki számomra, hogy a malom időközben elpusztult-e, és azt építette újjá Káldi, vagy a Somogyiak által megkezdett, esetleg egy teljesen új épületről van szó.) A malmot a XX. század elején leállították, épületeit az 1960-as években bontották el.⁷⁴

⁷³ Wöller, 2009. 99-104. p.

⁷⁴ Wöller, 2009. 105-106. p.

35. Arács, Balatonarács (1954 óta Balatonfüred része)

Koloska-patak, Séd

Az 1410. augusztus 15-ét követően tartott birtokmegosztás során említenek egy malmot.¹ 1749-ben Goath Mihálynak hívták a molnárt.²

A füredi kerület molnáraitól 1755-ben készült adóösszeírás idején arácson a füredi Káldi János legénye üzemeltette a malmot.³

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Pozsgai István molnár nevét jegyezték föl.

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba Kátai János neve szerepel, és megjegyzik, hogy: „legénye vagyon”.⁴

Az ugyancsak 1760 körül, Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat is számba vették Molnár György neve szerepel.⁵

1778. június 12. „Határunkban egy malom vagyon aholis szükségünkre szoktunk ölleni, de közellévő szomszédságunkban is Füreden, Csopakon és Kövesen vannak elegendő malmok, ahol szárazságban is örölhetünk.”⁶

Az első katonai felmérés térképén is szerepel egy malom. A malmot a Séd jobb partjára építették, felette tó van.⁷

A malom 4 m átmérőjű felülcsapós vízikereke egy 93 cm átmérőjű kőjáratot hajtott.⁸

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

Az arácsi határban lévő vízimalom kapacitása napi 6 pozsonyi mérő volt.⁹

A II. katonai térképen nincs Malom.¹⁰

¹ Lichtneckert, 1999. 166. p.

² Lichtneckert, 1999. 262. p.

³ Lichtneckert, 1999. 231. p.

⁴ MNL ZML-a IV. Közgyűlési iratok.

⁵ MNL ZML-a IV. Közgyűlési iratok.

⁶ Horváth, I. 324. p.

⁷ I. kat. Coll. IX. Sectio XX.

⁸ Wöller, 2009. 33. p.

⁹ MNL ZML-a Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁰ II. kat. Coll. XXVII. Sectio 55.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalom után 9 Ft 20 krajcár jövedéki adót fizettek.¹¹

1870 körül Sperg Domonkos molnár, aki az Esterházyaktól bérelte a malmot, sajátkezűleg készített szitaszekrényt és hozzá szitatömlőt, az ún. gatyaszár szitát.¹²

Az 1880-as években Németh József tulajdonába került a malom. Ez az az időszak, amikor a nagyobb uradalmak kezdenek megszabadulni kis vízimalmaiktól. Németh a XX. század elején eladta Kiss Pál molnárnak. Az ő hamarosan bekövetkezett halála – öngyilkossága – után a malom egy ideig nem üzemelt. Állapota erősen leromlott. Az elhanyagolt malmot megvette Hartmann József 1914-ben. Rendbe hozta, de nem korszerűsítette, így szita nélkül csak parasztörlést végzett. Több, mint egy évtized múlva, ismeretlen okból a malmot eladásra hirdették. A Molnárok Lapja 1927. február 20-i számában az jelent meg alábbi hirdetés: *„Állandó vízű, 15 sukkos felülcsapó vízikerekkel hajtott, jelenleg csak daráló malom, 1 pár 36”-os darálókővel, 1 hold belsőséggel, lakással azonnal átvehető. Ára: 60 millió korona. Bármikor megtekinthető.”* Ezt követően még több hirdetést is feladtak – az utolsót Hartmann Józsefné-, míg végül jelentkezett egy vevő, Misoda Pál, a balatonfőkajári főmolnár személyében. Hosszas alkudozás után az eredeti 4800 pengős árat 3000 pengőre alkudta le, és a malmot megvette. Nagy lendülettel fogott a felújításhoz. A nádtetőt cserépre cserélte, a vízfejet és a vízikereket felújította. A gépi berendezéseket is korszerűsítette: vásárolt egy dupla Oser hengeszéket, 1 db hordozható 26”-os malomkőjáratot, tisztítóberendezést, hasábszítákat. A berendezések beépítését Medveczki József malomszerelőre bízta. Beépítésre került egy 220 voltos áramfejlesztő is, amivel a malom és a lakás világítását is megoldották. Ekkor a malom kapacitása napi 5q volt. A vízhozam csak ennyit tett lehetővé, ezért Misoda 1935-ben bevezette az ipari áramot, és egy 3 lóerős villanymotort szerelt be. Így a teljesítmény napi 8 q-ra nőtt. Közben Misoda Tolnaira változtatta nevét.¹³

1947-ben az alábbiakat írták a malomról: „Tolnai Pál, a tulajdonos 1927-ben vette meg az üzemet, és azóta fejleszti, hogy a község ellátását zavartalanul biztosítsa. Háborús események folyamán jelentős veszteségét igyekezett a felszabadulás után helyreállítani, hogy a kenyérellátást zavartalanul biztosítsa.”¹⁴

1949-ben, az államosítások idején igyekeztek az élet minden területén, így a malmokban is, szabálytalanságokat, törvénytelenégeket találni, aminek indokával az üzemet egyszerűbben állami tulajdonba vehették. Ezt bizonyítja a Könyvügyi Minisztérium 993.558/1949. számú irata is: „Tolnai Pál malomtulajdonos szabálytalansági ügye.”¹⁵ Az ügynek az lett a következménye, hogy a malmot hatóságilag leállította, lepecsételte a helybéli jegyző. Ez az időszak azonban csak rövid tartott és a malom tovább őrlhetett.¹⁶

1951. június 27.-én aztán államosították, leállították és átadták a községi tanácsnak.¹⁷

Egy Wöller István által 1970-ben készített fényképről tudjuk, hogy Tolnay Pál vízimalma Balatonfüred-Arács, Béke u. 20. szám alatt volt.¹⁸

¹¹ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹² Wöller, 2009. 34. p.

¹³ Wöller, 2009. 34-37. p.

¹⁴ Ujjáépítő magyarok 1947.

¹⁵ MNL ZML-a IV. 433.

¹⁶ Wöller, 2009. 39. p.

¹⁷ Wöller, 2009. 39. p.

¹⁸ Lichtneckert, 1999. 321. p.

36. Kék (Egykori település, nevét ma a Kéki-völgy őrzi)

Kéki-patak, vagy Füredi-séd

1268-ban Jeromos apát egy magtalanul és végrendelet nélkül elhalt torlójuk (Temetéskor segédkező személy.) vásárolt malmát Peterka nevű torlójuknak adta el azon kikötéssel, hogy

Peterka és örökösei a malmot nem idegeníthetik el. Ha nem akarnák, vagy nem tudnák megtartani, csak a monostornak adhatják el. A malomhoz tartozott félholdnyi föld is.¹ A veszprémi káptalan 1320. július 21-i okleveléből tudjuk, hogy a kéki malom annak a teleknek a közelében volt, ahol Miklós ispán lakott.² (Bár ennek helye ismeretlen számunkra.) Egy 1327. június 13.-án, a somogyi konvent által kiadott oklevél Henrik veszprémi püspök és a kéki Isou ispán közt, a kéki határban fekvő malom és rét miatti pereskedésről tesz említést.³ A per során, az 1395. december 16.-án megtartott határjárás alkalmával eljutottak egy malomhoz, mely a veszprémi püspök embere, Lőrinc fia Domonkos kezén volt. Mivel volt folytatása is az ügynök, ezért 1396-ban újabb határjárásra került sor. Ez alkalmával 2 felülről hajtott [csapott ML] malomra találtak. Tovább menve az apát ügyvédje 10 sessiot, 1 malmot és 10 kaszálónyi rétet foglalt le.⁴ A XVIII. században a Kéki-patakon két vízimalom volt.⁵

Felső-malom

Kéki-patak

A középkor során egy felülcsapós vízikerekű malomról van tudomásunk. A török a faluval együtt elpusztította. A hódoltság után a régi helyén felépült egy új malom, kőfallal, nádfedéssel. A malommal egy épületben volt a molnár lakása is: egy szoba és egy konyha. Az alsó malom téglaboltozatú a vízikerek átmérője 4 m volt.⁶

Az I. katonai térkép 1783-as felvételén egy malom látszik, jóval fölötte – ahol a felsőt sejthetjük - egy épület van, de a malmot nem jelzik.⁷

1852-55 közti II. katonai térképfelvételen egy malom van Kéken⁸

Következő adatunk jó másfél évszázaddal későbbi: 1866-ban a malom tulajdonosai Darab József és Csizmadia József voltak, akik a malmot 1900-ban korszerűsítették. A vízhasználati engedélyt 1905-ben kapták meg 24029/ni.905. számon. A 4 méter átmérőjű, 42 cm széles vízikerek egy 1 méter átmérőjű malomkőjáratot hajtott. Alsó szomszédja a Páder Lőrinc-féle vízimalom. Az 1920-as években a malom már nem üzemelt. Ezt követően megvásárolták, nyaralóként használták, később sorsára hagyták.⁹

Alsó-malom

Kéki-patak

Az 1397. évi határjárásban szerepel a felső malommal együtt. Későbbi sorsáról nem tudunk. Majd csak 1854-ben szerepel újra, Füred kataszteri térképén. A Kéki-patak jobb partján épült malom felülcsapós vízikerekű volt. 1900-ban, a felső malomhoz készített helyszínrajzon már nem szerepel. Mint láttuk, alsó szomszédja akkor már a Páder malom volt.¹⁰

¹ Lichtneckert, 1999. 154. p.

² Lichtneckert, 1999. 158. p.

³ Lichtneckert, 1999. 155. p.

⁴ Lichtneckert, 1999. 156-157. p.

⁵ Wöller, 2009. 13. p.

⁶ Wöller, 2009. 46-47. p.

⁷ I. kat. Coll. IX. Sectio XX.

⁸ II. kat. Coll. XXVII. Sectio 55.

⁹ Wöller, 2009. 47. p.

¹⁰ Wöller, 2009. 49-50. p

37. Balatongyörök (Györök: Meszesgyörök)

Meszegyörök

Névtelen vízfolyás, Kigyósvölgyi árok, Malomárok

A malomról az évszázadok alatt csak nagyon kevés adatunk maradt fenn.

Az 1780. június 18.-án megtartott tanúvallatás során a tanúk ezt mondták: „Határunkban lévő malom nem jó hasznú lévén, messzebbre kintelenítettünk öröltetésre menni.”¹

Az I. katonai térképen nem szerepel malom.²

1851-ben a györöki határban lévő Györki malom III. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát öröl.³

A II. katonai felmérés 1856-60 közt *Györkei-M.*-ként jelöli *Mezes Györek*-től nyugatra. A falu déli végétől egy gyalogút vezetett hozzá.⁴

A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara 1876-ban készült kimutatása szerint a vízimalom után 6 Ft jövedéki adót fizettek.⁵

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Hideg és Társa néven szerepel a malom.⁶

1947-ben Farkas Lajos volt a darálóként üzemelő malom bérlője: „A malmot 1943 óta vezeti a saját neve alatt. Már hosszú évek sora óta a szakmában dolgozik, tehát kellő szakértelemmel és hozzáértéssel látja el a malom ügyeit. Forgalmát helyben és a környéken bonyolítja le, jelenleg egy személyt foglalkoztat. A berendezés nemigen szenvedett kárt a háború alatt, inkább csak a hajtósíjak egy része pusztult el, amit azonban nagyrészt már sikerült pótolni. Balatonmagyaródon tervbe vette egy motormalom építését, amely már folyik is és szeptember havában helyezi üzembe. Ezzel párhuzamosan jelenlegi malmát is megtartja.”⁷

Az 1949-es összeírásból tudjuk, hogy a Cég: Hidegh és Ferenczi néven szerepel. Tulajdonosa: Szentgáli Jenő. A bérlők: Hidegh György és Ferenczi Jenő. Kapacitása 30 q/24 h. Használhatósági foka 40 %-os.⁸ A malom ekkor fagázüzemű.⁹

Malomárok 25/216. Vízfolyás. Vize valamikor kis malmot hajtott. Rekeszi átjáró 25/217. Malomi rét [K 1. malomi rétek, J. Malomi és malomi réteki. Nnt. Kis malom] 25/209.¹⁰

¹ Horváth I. 263. p.

² I. kat. Coll. VII. Sectio XX.

³ MNL ZML-a Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁴ II. kat. Coll. XXV. Sectio 57.

⁵ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁶ MNL ZML-a IV. 433. N°6093.

⁷ Újjáépítő magyarok, 1947. 705. p.

⁸ MNL ZML-a IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 8. sorsz.

⁹ MNL ZML-a IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai

¹⁰ Zala megye földrajzi nevei II. A keszthelyi járás. Zalai Gyűjtemény 24. Zalaegerszeg, 1986. 93-97.

38. Balatonhenye

Burnót-patak

A faluban egykor három malom volt. Jelenleg kettő áll. Egyikben még látható az egykori berendezés, a másikat nyaralóvá építették át.¹

Az I. katonai térképen a falu alatt, a falun átfolyó patakon Köveskálíg négy malom található.² Ezek közül a legfelső tartozhatott Henyéhez.

¹ Kerner, 2008.

² I. kat. Coll. VIII. Sectio XX.

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvételén egy malom van Henye alatt, a *Liszekuti* patakon. Délebbre még három van, de azok már Köveskál határában vannak.

1949. Cég: Takács István. Tulajdonos: Takács István. Kapacitás 2 q/24 h. Használhatóság 3 %.³ A malmot ekkor darálóként tartották nyilván.⁴

³ MNL ZML-a IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 144. sorsz.

⁴ MNL ZML-a IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

39. Balatokövesd (Ma Csopak településrésze.)

Horogvölgyi-patak

Az I. katonai térképen a falutól nyugatra folyó patakon, a falu alatt és fölött is egy-egy malom látható.¹

1832-ben 5 felülcsapó malom működött a patakon.²

A II. katonai térkép 1852-55-ös felmérésekor csak egyik malom van meg a falu közepe táján,³ ez az első katonai térképen a felsőnek felel meg.

¹ I. kat. Coll. IX. Sectio XX.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 150. p.

³ II. kat. Coll. XXVII. Sectio 55.

40. Balatonmagyaród

Malom árok, Komári határárok, Magyaradi árok

Malom-árok [Malom árok] 219/88. Az 1920-as években még malmot hajtott.¹

1947-ben Farkas Lajos balatongyőri malombérlő tervbe vette egy motormalom építését, amely már folyik is, és szeptember havában helyezi üzembe.² További adataink nincsenek róla.

¹ ZMFN. 528-529. p. Balatonmagyaród

² Újjáépítő magyarok, 1947. 705. p.

41. Balatonrendes

1599-ben összeírják malmát, de későbbi források már nem említik.¹

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 152. p.

42. Balatonszőlős

Malmára vonatkozó első ismert adatunkat a XVII. században jegyzik föl.¹ A füredi nemes Varga család 1635-ben 190 forintért zálogba vett egy birtokot Szőlősön a tihanyi apátságtól, amit aztán 1747-ben az akkori apát egy per végén visszaváltott. Az apát halála után – 1760-as években – azonban a Varga család vitatta az ügy jogosságát és igyekezett a birtokot visszaszerezni. Miután a perben nem értek el eredményt, malomépületet kezdtek építeni a Malom-völgyben, persze engedély nélkül. Mikor a tihanyi apát ezt megtiltotta, illetve tiltakozott ellene, a Varga család azzal védekezett, hogy a kérdéses helyen már elődeiknek is

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 158. p.

volt malmuk. Annak ellenére, hogy a korábbi malom elpusztult, ők a helyét változatlanul birtokolták, tehát jogosan építenek arra a helyre új malmot.²

Az I. katonai térkép *Szöllős* és a Balaton közt – az Aszófő – Füred úttól északra - jelöl egy malmot a Szöllős mellett folyó patakon, amely a Balatonba torkollik.³ További sorsáról nincs adatunk.

² Veress, 1994. 60. p.

³ I. kat. Coll. IX. Sectio XX.

43. Ballahida (Barlahida)

Cserta patak

Az I. katonai térkép – 1784 – jelöli a malmot a falutól keletre. A malom mellett nincs másik épület. Ez a Karicsai malommal azonos.¹

A malom Tomasich 1792-es térképén is szerepel.

1840. január 20.-án Fischer Simon egerszegi boltos kereskedő –, aki a martonfai malom tulajdonosa ellen is végrehajtást kért - szóbeli pert indított Foky István ballahidai malomtulajdonos ellen 10 mérő gabona: 22½ mérő rozs árának, 200 ezüstforintnak és kamatainak, valamint a perköltségnek a megfizetése miatt. Szeptember 10.-én a felek megállapodtak 720 váltóforint megfizetésében. Zálogul Foky ballahidai malomrészét fogadták el. Mivel Foky a kitűzött határidőre nem törlesztette adósságát, a végrehajtásra 1841. január 29.-én sor került. Ekkor a tartozás már 791 Ft 54 krajcárra rúgott. A jelenlévő tanúk egyike elmondta, hogy Foky Istvánnak a malom haszna felének egyharmada jár. A másik kétharmad két testvérét, míg az ½ rész az édesanyjukat illeti. A malmot különben is Tóth József molnár bérlő 9 évre. Ennek ellenére Foky István részét Fischer részére elfoglalták, és őt birtokba helyezték a szokott módon, ami ellen Foky nem is tiltakozott. Vállalta, hogy két év alatt visszafizeti tartozását.²

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Ballahidán Kovács Jánost.³

1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. E szerint a ballahidai határban lévő vízimalom kapacitása napi 8 pozsonyi mérő.⁴

A II. katonai térkép 1856-60 közt készült felvétele szerint Ballahidától keletre volt a *Karicsa* malom,⁵ ami azonos a korábban csak Balahidai malomként ismerttel.

A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara 1876-os kimutatása szerint a vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 6 Ft 60 krajcár jövedéki adót fizettek.⁶

Tuboly malom

Következő adatunk a malomról a kultúrmérnöki hivatal leírása 158/1902. számon: Fölötte a Csertán nincs malom. „...alatti részen 4151 méterre a „pontoki” [Mikekarácsonyfai ML] malom a szombathelyi püspökségé. A malom 1902-ben 2 db alulcsapott vízikéréssel I. kerék Ø 3,92 m, II. kerék Ø 4,46 m. 600 l víz/perc 1-1 pár 1 m Ø malomkövet hajt. A malomfő kerekekre vezető és szabadzúgóból áll. Molnárlakás. Rieger Antal mérnök. (Az iraton

¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

² MNL ZML-a IV. 14. h. F. 4. № 120.

³ MNL ZML-a № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁴ MNL ZML-a Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁵ II. kat. Coll. XXII. Sectio 58.

⁶ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

szereplő jegyzet: Másolat. Zsm levéltárába került a 431. sz. vízikönyv. Őrzött eredetivel egyező. Fára József vm. Főlevéltárosa. Zeg. 1924. január 15.)⁷

A malom 1926-ig Kovács Gyula tulajdona volt. 1926-ban Kutor István tulajdonába került, majd örökösei még abban az évben eladták Varga Lajosnak és nejének, ők pedig tovább adták Tuboly Ádám lovászi, és Tuboly István barlahidai lakosoknak.⁸ Tuboly Ádám és István testvérek voltak.⁹

Tuboly István 1941-ben tette át molnár iparának gyakorlását Zalatárnokból Barlahidára.¹⁰ Korszerűsíteni akarta a malmot, mert 1947-ben turbina beépítési tervet készített számára Horváth Ede szombathelyi okl. gépészmérnök. A terv keltezése: 1947. május 23.¹¹

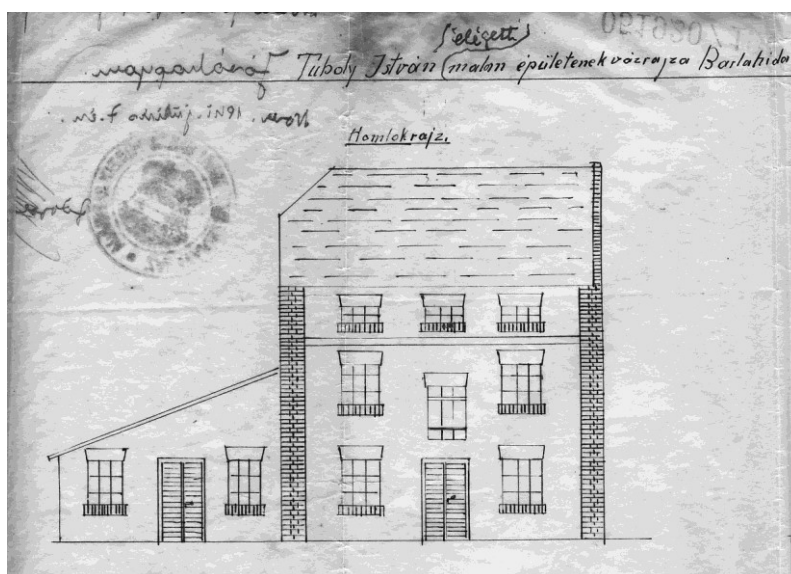
Wöller István malomkutató az alábbi adatokat gyűjtötte össze a malomról:

Tulajdonosok: Kovács Gyula 1902-1926. Kutor István, Kutor Imre, Kutor Mária 1926. Varga Lajos 1926. Tuboly István és Ádám 1927. (Ádám 1931-ig.)

Berendezés: a XX. századig 2 db vízikerék 2 pár malomkövel.

1939-ben leégett, 1941-ben újjáépítik téglafalazattal. Tervdokumentációi a Zala Megyei Levéltárban megtalálhatók. 1936 körül szivógázmotorral is felszerelték. 1947-ben 1 db álló Francis-Reich turbinát kapott. Körzete: Nova, Zalatárnok, Petrikeresztúr, Szilvágy, Mikekarácsonyfa. 1946-48 közt gépész a malomban Mecséri Tibor (1928), Tuboly István keresztfia.¹²

1949. Cég: Tuboly István Tulajdonos: Tuboly István. Kapacitás 30 q/24 h. Használhatóság 40 %.¹³ A malom ekkor víz és fagáz üzemű.¹⁴



Barlahida, Tuboly-malom tervrajza. MNL ZML.

Cserta 135/28, Zúggó. (Zsilip) 135/29, Tubol malom 135/36. (Egykor malom volt, most villannyal hajtott szivattyú.) Malomi-rét 135/37, Malomi-patak 135/38. A malomi rét mellett folyó patak, ami a malom fölött ömlik a Csertába.¹⁵

⁷ MNL ZML-a IV. 433.

⁸ MNL ZML-a IV. 433. Zalavármegye alispánja iratai 29437/1927.

⁹ Tuboly Zoltán – Tuboly Ádám leszármazottja - közlése, 2013.

¹⁰ MNL ZML-a IV. 433.

¹¹ MNL ZML-a IV. 433.

¹² MNL ZML-a IV. 433. Wöller István adatlapja és kérdőíve 1988. 12. 28.

¹³ MNL ZML-a IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 71. sorsz.

¹⁴ MNL ZML-a IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹⁵ ZMFN. 318-319. p. Barlahida.

44. Barabásszeg

1790-ből és 1791-ből van adatunk barabásszegi molnárról.

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlés asztalpenzt fizetők névsorában Hári István molnár neve szerepel. A lajstromkönyben feltüntették az 1791. május 10.-ei céh gyűlésen befizetett elmaradásokat a molnárok nevével és a malom helyének nevével. Hári Istvánnál nem tüntették fel miért kellett fizetnie ¹

45. Barnak

Első ismert adatunk egy 1750 körül készült összeírásból való. Ekkor Szilva János a molnár 2 köből árendával, 22 köből jövedelemmel.² 1754-ben ugyancsak ő, 10 köből jövedelemmel.³ Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, a molnár nevét nem jegyezték föl.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Molnár János neve szerepel.⁴

Az I. katonai térképen *Bornak Pusztá*-tól délre van egy malom, mellette bekerített telken áll a molnár háza.⁵

Az 1813-ban készült leírás szerint: „*Miolta az átafalui malom leszállított, a Széevíznek elegendő esettye lévén, az feő canallison olly quantitással és sebességgel foly, hogy úgy látszatik, hogy arra egy alólcsapó malmot haszonnal lehetne készíteni. Ez által a jövedelem szépen szaporodna, és mivel alólcsapó volna, a rétek kiszáritásában semmi kár nem esne. Ezen malom kipótlná a kelénkit, melly pár esztendő múlva elpusztul, és a barnakit, melly hasonlóképpen nem sokkal tovább fog tartani. Malomépület elrekesztett része hombárul szolgál az uraság malomkeresete számára.*”⁶

A malom nem készülhetett el, mert sem írásos nyomát nem találtuk, sem a II. katonai térképen nem szerepel, de az egykori molnárház a kerített telken ekkor még állt.⁷

¹ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

² MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

³ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

⁴ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k..

⁵ I. kat. Coll. V. Sectio XIX.

⁶ Tilkovszky, 1993. 148-149. p.

⁷ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 58.

46. Batyk

Zala folyó

1251-ben a falu egy részét, a rajta lévő malommal együtt adományozzák a türjei prépostságnak.¹

1299-ben két malom van a faluban, egyik a Szentgróti családé. Ez egy egykerekű malom.² A másik pedig a türjei apátságé.

¹ Ruzsa, 1998. 143. p.

² Ruzsa, 1998. 143. p. Eredeti: ifj. Kubinyi Ferenc: Magyar Történelmi Emlékek I. kötet. Árpádkori oklevelek 1059-1301. Pest, 1867. 171. p.

1393-ban pedig „Hármas” nevű malmát említik, mint a Szentgróti család tulajdonát.³ Ez azonos lehet az 1299-ben említettel, vagy annak helyén épült.

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár István molnár nevét jegyezték föl *Battyk*-on.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Páli István neve szerepel.⁴

Az I. katonai térképen a falutól délre, a Zala bal partján van egy malom két épülettel.⁵

1816-ban egy adásvételi szerződésben találkozunk Körmendi Ferenc batyki molnár nevével.⁶

A II. katonai térképen *Pojgt* –nak írták a település nevét

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 2 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malmok után 95 Ft jövedéki adót fizettek.⁷

Malom föld. Valamikor volt itt egy malom 89/61, Szala: Zala folyó 89/64, Kis-Zala-köz 89/66, Nagy-Zala-köz 89/67.⁸

Kettős – vagy Pinkóczi, illetve. Guttman malom

Első említésekor, 1322-ben az apátság visszakarta jogtalanul elfoglalt batyki birtokát a ***Kettős-malommal***.⁹

1533-ban Béry István kirabolta a Kettős malmot.¹⁰

A malom működik a későbbi évszázadok során is, mert a Kettősmalom gátját, és a fölötté lévő halastavat említik 1656-ban. Ekkor említik, hogy a malomba „egy bokor kű kívántatik”. Az 1695-ben készült urbárium szerint a malomban lakott Molnár Mihály és Benedek.¹¹

1642-ben Santich Mátyás türjei prépost 66 tallért vesz fel, ennek fejében zálogba adta a batyki Kettős malom hasznának felét Pály Mátyásnak.¹²

1773 előtt Bors György és Rácz Gergely nevét említik a Kettős malomnál.¹³

1787-ban a türjei prépostságnak volt Csapón, a Kánya patakon egy kétköves malma, amely mellett molnárház, gazdasági épületek és földek voltak. Ezért a molnárnak évi 250 forint árendát kellett fizetnie, illetve 200 mérő gabonát megörölnie a második kövön. Tehát finomlisztet kellett készítenie.¹⁴ Ez a malom a Pinkóczi malommal azonos.

1851-ben azt írták róla, hogy a batyki határban lévő Pinkóczi malom IV. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát őröl.¹⁵

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvételekor Batyk Csapo nevű településrészétől -, amely a falutól nyugatra volt – délre találjuk a *Pinkocz* malmot, amelyhez Csapo-ról gyalogút vezet.¹⁶

A Kettős malmot - 1900-ban is Pinkóczi-malom – 1900. április 10.-én adta el a prépostság Hajós Ignác zalaegerszegi ügyvédnek 27.600 koronáért. Tőle Mayer Mór és felesége Schlesinger Eugénia zalabéri lakosok vásárolták meg 1905. október 26.-án. Ők báró Guttman László zalabéri nagybirtokosnak adták el 1926. február 26.-án, 700 000 koronáért.

³ ZO. I. 276. p.

⁴ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁵ I. kat. Coll. V. Sectio XVII

⁶ MNL ZML-a Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. I. kötet, 137.sorsz. 1099. szám.

⁷ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁸ Zala megye földrajzi nevei Zalaegerszeg, 1964. 220-221. p. Batyk.

⁹ Zalai Oklevéltár I. 159. p.

¹⁰ Ruzsa, 1998. 144. p.

¹¹ Ruzsa, 1998. 143. p.

¹² Ruzsa, 1998. 144. p.

¹³ Ruzsa, 1998. 145. p.

¹⁴ Ruzsa, 1998. 145. p.

¹⁵ MNL ZML-a Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁶ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 55.

1943-ban a Pinkóci malmot is elvették Végvári Neumann Károlyné Guttman Edittől. A háború után a Földműves Szövetkezet üzemeltette.

1951-ben Schelsinger Eugénia és Sopronyi József tulajdona. „Központi hasznosításba véve. Leállítva.” A malom ekkor víz- és fagázüzemű.¹⁷



Batyk, Hármási-malom, 1943. Fotó: Kummer Gyulától.

Hármási – vagy Keszler-malom

Először 1594-ben olvasunk róla, amikor Hagymassy Gábor és Kristóf egymás között osztoznak Zenthgroth castrum és ennek tartozékain. Többek közt két háromkerékű malom fölött is. Ezek egyike Zenthgroth-on van, a másik Batthki territóriumán. Az épületeket közösen tartják fenn, a jövedelem kerül felosztásra.¹⁸

Batykon van 3 kerékre járó malom - olvashatjuk 1652-ben.¹⁹

1654-ben Hagymássy István Szentgrót vár kapitánya bérbe veszi Batthyán Ádámtól Szentgrót várát minden tartozékával, így: „...3 kerekű malmot Szent Groth castrumban, egy másik 3 kerekű malmot „in servitium praefati oppidi Szentgrot”, amelyek a Szala folyó fölött vannak [...] teljes birtokrészt, amelynek Batthok a neve. Ugyanitt a 3 kerekű malmot a Szala folyó fölött.”²⁰

„Szentgroti várhoz az enni falu vagyon, s azokban hány Heles Jobbágy és Sellyér légien annak röviden való Extractusa.” 1656. március 15.

„Salasegen [Zalaszeg], Szent Péterben [Tüskeszentpéter], Aranyadon: [...] Ezek azok mellyet Hagymasi István Uram kért volt feől az Császártul az Várhoz. Horváth István bírta, de magvaszakadt, Szent Péteri malomnak is harmad részét. [...]

1. Bagyik-i Mallom 3 kerékre valo
2. Szent Groti várasson 3 kerékre valo
3. Szent Gróti Hostában 3 kerékre valo.”

Az 1656. április 3.-án kelt összeírás címe:

„A Szentgroti Várhoz tartozando mindenféle jövedelemnek följegyzése.”

„Az Hóstátban:[...] Itt a Hostátban való három Kerék Malom mindenestül az Uré.

¹⁷ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹⁸ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 39. p. Er. MNL VaML-a Káptalani jegyzőkönyv XVI. kötet 142. l. 118. sz.

¹⁹ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 105. p. Eredeti: MNL Batthyány cs. lt. Alm. 3. Lad. 7. № 6.

²⁰ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 110. p. Er. MNL VaML-a Káptalani jegyzőkönyv XXXVI. kötet 129. l. 88. sz.

Az Hóstáton kívül: [...] Itt vagyon három kerék malom, ennek fele Hagymasi Miklósné Asszonyomé, ha épület kívántatik is, felére az úr éppétteti és felére az Asszony. [...] Bagyikon [Batyk ML]: Szent György napján korcsma kezdetik. Itt éppen az Uré az Korcsma. Három kerék malom vagyon, azis éppen az úré.”²¹

Gr. Batthyáni Pál Rohoncson, 1669. június 19.-én. kelt zálognyilatkozatában Szentgrót végházának örökös főkapitánya kijelenti, hogy tartozik Akosházy Sárkány Istvánnak „az Szent Grothi Jozságh megh alkuvásában” 1000 magyar forinttal, melyből a nyilatkozat aláírásával egy időben 500 Ft-ot letesz, a másik 500 forint fedezetére, öt esztendőre zálogba adja neki „...Szala Vármegyében, Szala vizin Batki földin lévő Harmos nevű Malmunkat...” Kikötik a szerződésben, hogy csak a malmot, minden tartozék nélkül.²²

Következő adatunk 1681-ből való: „Szentgroti Várhoz tartozandó Jószágrul való Urbarium. Anno 1681 Die 10 Junii Coscriptum Perme Georgium Körmendy.”

A bennünket érdeklő rész, az alapos összeírásból: „[...] Vagyon ezen határban az Szala vizin egy két kerékre épéttett Malom. Vagyon ezen Malomhoz Szántó föld Ing. 35, Ritt № 1. Attul a malomtul adnak annuatim Ártánt № 2. Karátsonban menyhalat Vödör № 1. Czipó Kenyeret № 100. Husvitban czipó kenyeret № 100, Borju № ½.”²³

A Rákóczi szabadságharc alatt, 1704-ben a horvát és rác hadak kifosztották gr. Strattman Eleonóra batyki malmát.²⁴ Az általuk okozott károkról részletes jegyzék készült, ebből a malomra vonatkozót emeltük ki: A batyki malomból is elcipeltek szerszámot, gabonát, mindent.²⁵

1778-ban gr. Batthyány Ignác jáki apát, egri nagyprépost kérésére végrehajtott összeírás az őt a szentgróti uradalomból illető részekről a malomra vonatkozóan ezt írja: „Battk possessioban az itteni molnár az apáttal kötött külön contractus szerint fizet évi 750 forint árendát.”²⁶

1825-ben egy adásvételi szerződésben találkozunk Rába István hármasi molnár nevével.²⁷

1835-ben a batykiak azt állítják, hogy a falu határa a Zala folyó, de nem a Hármasi malom csatornája, hanem maga a folyó.²⁸ Ebből arra következtethetünk, hogy a malom működéséhez egy külön vízfolyást készítettek.

1843. szeptember 18.-án tárgyalta a vármegyei közgyűlés a batykiak és végediek panaszát, amelyet a Hármasi-malom zúgójának magassága miatt nyújtottak be, miszerint az magasabb, mint a megengedett, és emiatt merkőcei rétjeikben káruk keletkezett. Kérték a vízszint leszállítását.²⁹ Mint láttuk ez szinte minden malom esetében megtörténik annak javítása, felújítása alkalmával.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A batyki határban lévő Hármás vízimalom I. osztályú, 24 óra alatt 24 pozsonyi mérő gabonát őröl.³⁰

²¹ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 120. p. Er. MNL Batthyány cs. körmendi lt-a. P 1313. Acta ant Alm. 3. Lad 7. № 6.

²² MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 131. p. Er. MNL Batthyány cs. körmendi lt-a. P 1313. Acta ant Alm. 3. Lad 7. № 11.

²³ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 147. p. Er. MNL Batthyány cs. körmendi lt-a. P 1313. Acta ant Alm. 3. Lad 7. № 15.

²⁴ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 175. p. Er. MNL Batthyány cs. körmendi lt-a. P 1327. Körm. Közp. igazg. 186. Rsz. 236. sz.

²⁵ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 176. p. Er. MNL Batthyány cs. körmendi lt-a. P 1327. Körm. Közp. igazg. 186. Rsz. 236. sz. Fol. 1-2.

²⁶ MNL ZML ZML HLC. Zalaszentgrót 224. p. Er. MNL P. 507. Nádasdy cs. nádasladányi lt-a Okir. III Rsz. 149. cs. № 999.

²⁷ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 269.sorsz. 593. szám.

²⁸ MNL ZML Metales. Fasc. 9. № 333.

²⁹ MNL ZML-a IV. 433. Közgyűlési iratok 1843. № 2398. 10. p.

³⁰ MNL ZML-a Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

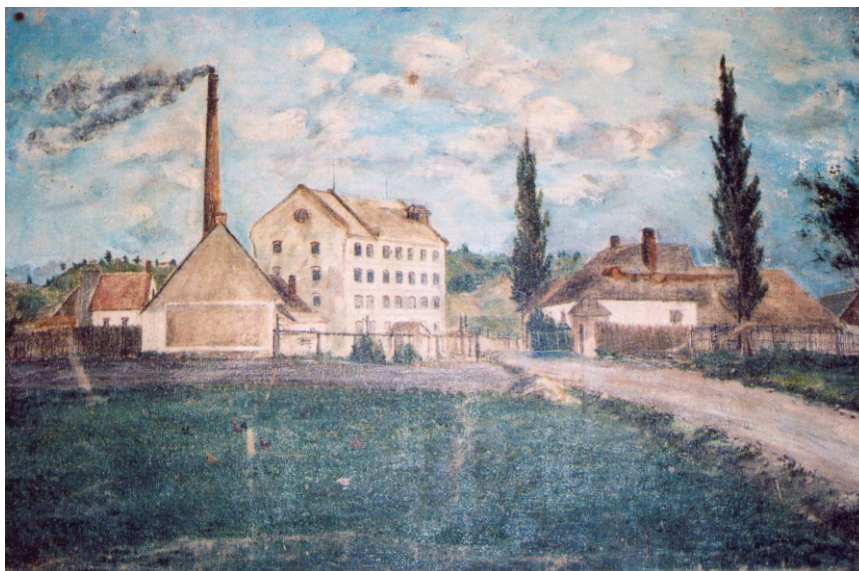
A II. katonai térképen a *Haromás-malom* a falutól keletre, a Zala bal partján áll. Mellette egy lakóház.³¹

A Batthyány család 1910-ben adta el Hármasi malmát 105.000 koronáért Keszler Bernátnak és feleségének, Holczer Jankának. A malmot korszerűsítették, gőzgéppel szerelték fel, így függetleníteni lehetett a vízhozamtól.

1935-ös adat szerint Keszler Márton a malom tulajdonosa. „(Batyk, 1884.) 1902-ben kereskedelmi érettségit tett, azóta édeaspjával dolgozik. Felesége: Polák Jolán. Két fiuk van.”³²

1943-ban Keszler Márton és Károly voltak a malom tulajdonosai. Ekkor a zsidótörvények értelmében elvették tőlük, és az Országos Földhitelintézet tulajdonába került.

A háború után bérlők üzemeltették a malmot. Előbb Iván Antal molnárségéd, majd 1945. július 26-tól 1947. szeptember 30.-ig Kovács József főmolnár. 1947. október 1-től pedig Schlesinger Ferenc. A malom tulajdonjogának megszerzését a község is kezdeményezte, erről 1946. január 26-i ülésén a Nemzeti Bizottság határozatot is hozott.³³ A község ez irányú kísérlete eredménytelen maradt. 1949. április 6.-án a malmot államosították. Ezt írták róla: „Cég: Állami malom. Tulajdonos: Állami malom. Kapacitás: 60 q/24 h. Használhatóság: 20. %. Megjegyzés. Az állami kezelésbe vett batyki malom üzeme szünetel, bérbe adva nincs.”³⁴ Területén később tsz-major működött.³⁵



Batyk, Hármasi-malom. Nagy Lajos festménye.

Név szerint ismert batyki molnárok³⁶

Hármasi-malom

Molnár András	1643.
Molnár Mihály	1659.
Molnár Benedek	1659.

³¹ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 55.

³² B. M. Zs. 1935. III. 169. p.

³³ Ruzsa, 1998. 146-147. p.

³⁴ MNL ZML-a IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 179. sorsz.

³⁵ Ruzsa, 1998. 146-147. p.

³⁶ Ruzsa, 1998. 147-148. p.

Molnár Mihály (50) 1667.
 Molnár Mihály és 4 fia
 János
 Pál
 Mihály
 András 1691.
 Molnár György 1745.
 Szakos Istvánné 1797.
 Pezenhoffer Antal 1799.
 Pezenhoffer Antalné 1800-1802.
 Albrecht Gábor 1804.
 Körmendi Ferenc 1807-1820.
 Rába István 1822-1839.
 Szili Andor 1839
 Keszler Jakab 1840-1844.
 Iván Antal 1945.
 Kovács József 1945-1947.
 Sleschinger Ferenc 1947.

Kettős malom, Pinkóczi-malom

Pály Mátyás 1642
 Pály vagy Molnár János 1702.
 Praizler Farkas 1797-1802.
 Magyarász László 1804-1820.
 Vincze István 1825-1844.
 Sopronyi Imre 1946.

Malomhoz nem köthető molnárok:

Prontbájner Márton 1775-1779.
 Vizinai Antal 1775. és 1783-1787.
 Praizler Pál 1776.
 Kulcsár János 1776.
 Kulcsár Pál 1776.
 Kulcsár Ferenc 1776.
 Felkhaltner György 1783-1787.
 Név nélkül 1779. Hármasi-malom.

47. Bánok, Bánokszentgyörgy

Alsó-Válicka

A malom első ismert említése 1690-ből származik: „malom egy patakon, amely áradáskor használható”. Tehát egy ún. kis, kotyogó malomról van itt szó, amelynek komolyabb duzzasztóművei nem lehettek.

1703-ból tudjuk, hogy a településen élő négy parasztnak van malma, amelynek jövedelme, soproni mérővel számítva: 12.

Arról, hogy az előbb említett malom a településen volt, bizonyíték a következő, 1710-ből származó adat, amelyből megtudjuk, hogy van egy pusztai parasztmalom. Ekkor tehát már elhagyták, nem használták.

Hogy ezt a malmot hozták-e rendbe, vagy újat építettek, nem derül ki az 1720-as adatból, de ugyanarról lehet szó, mert így említik: „Pintér Miklósnak és társainak van itt egy 1 kerékre járó cenzuális (bérelt) malma, az évente, mint esküvel állítják, 12 ft-ot jövedelmez.”

Aztán a következő néhány évben újabb malmok épülnek. 1728-ban már három malom található a falu határában: „Egy 1 kerékre őrülő malma, úradó alá eső malma van a falu vizén két helybéli és egy oltárci lakosnak, ez 10 forintot jövedelmez. A másik, ugyancsak úradó alá eső malom 2 kerékre járó, ugyanezen a vízen, ez két helybéli lakosé és egy néhai személy Gotthárd lakosi örökösé; jövedelme 18 forint. A harmadik malom 1 kerékre jár, ugyancsak a mondott vízen, egy helybéli lakos használja úradó fejében, jövedelme 6 forint.”¹

Malmok jövedelme, 1750-ben 16 mérő volt.²

1753-55-ben három malom van. Molnáraik: Becs Mihály, Tóth János, Tóth Imre.³

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, három molnár nevét jegyezték föl: Molnár István, Molnár Benedek, Balogh Mihály. Ez utóbbinak több malma is volt, mert három után volt jövedelme. Persze nem biztos, hogy Szentgyörgyön.

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Tóth István és Tóth Mátyás neve szerepel.⁴

Az 1764-ben készült összeírásban szintén 3 paraszti malomról tesznek említést.⁵

1770-ben a településnek két malma van: Az egyik bent a faluban, a másik azon kívül. A községben lévő malom molnárának jövedelme 30, a falun kívülié 9 pozsonyi mérő gabona.⁶

Az 1785-ös összeírás csak egy malomról tesz említést Sárközben. Lélekszám: 3.(Sárköz Bánokszentgyörgy filiája - leányegyháza, tartozéka). Aztán 1786-ban ismét három malomról van adatunk: Sárközben, 1/4 óra távolságra 3 lélek.(Várföldétől keletre a Szilvágyi patakon.) Malom Várselye [valószínűleg Várföldéről van szó ML] leányegyház mögött, Mereta praediumon (pusztán) 1 óra távolságra 3 lélek. (Itt a várföldi malomról van szó.)

Malom Oltárc mellett 1 1/4 óra távolságra, 5 lélek. Érdekes, hogy az I. katonai térképen egyik malom sem szerepel.⁷

Tomasich térképe viszont csak egy malmot tüntet fel a Válickán.⁸

A sok forrásnak megfelelően, sok adatot találunk a földrajzi nevekben is. Malomi patak, Malom-bükk, Malomi rét, Malomvölgyi árok, Bükk (Malombükk), Farkas gáti rét.⁹

Malommal bíró parasztok jövedelme, soproni mérővel számítva: 12 (4, 2, 2, 4).¹⁰ Ez jelentheti azt is, hogy ennyi, azaz négy malom volt, de azt is, hogy négyen voltak tulajdonosai egy malomnak. Ez utóbbit látszik alátámasztani következő adatunk 1710-ből: „Van itt egy deserta paraszti malom.”¹¹ „Malom ugyan határunkban egy vagyon, de annak kevés hasznát vehettyük, hanem némelykor két-három mérőföldnyire, s tovább is kintelenítettünk malomba járni.”-vallják a Mária Terézia urbáriumát előkészítő vallatások során.¹²

1851-ben a megyefőnök utasítására járásoként összeírták a megyében található malmokat.

¹ MNL ZML Hlc Conscrip. Univ. Ö. 22. + Cot. Conscr. Domini Alsó Lendvaensis 1728. 404-409. p.

² MNL ZML Hlc: Az alsólendvai uradalom összeírása 1750. 80-82. p.

³ MNL ZML Közgügyi iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

⁴ MNL ZML Közgügyi iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁵ MNL ZML Hlc Eredeti: OL. Esterházy hg-i lt. P. 108. Rep. 38. Rsz. 285. Fasc. M. No. 568. et. NB.)

⁶ MNL ZML Hlc Conscrip. Univ. 1770. Kapornaki nagyobb járás összeírása 46/59.)

⁷ I. kat. Coll. IV. Sectio XIV.

⁸ MNL ZML Hlc Bánokszentgyörgy

⁹ ZMFN 430-435. p.

¹⁰ MNL ZML Hlc Conscrip. Univ. Ö 6. 1703

¹¹ MNL ZML Hlc. Eredeti: Esterházy hg. Lt. P. 108. Rep. 38. fasc. M. nr. 560.)

¹² Horváth II. 23. p.

A bánokszentgyörgyi határban lévő vízimalom kapacitása napi 8 pozsonyi mérő.¹³

Az 1856-60 közt végzett katonai felmérésen csak egy malom van A falu környékén: a Meretai.¹⁴

A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara 1876. évi kimutatása szerint 1 gőzmalomban 3 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 413 Ft. 58 krajcár jövedéki adót fizettek, a vízimalom után 17 forint 45 krajcár a jövedéki adó.¹⁵ Ekkor tehát két malom volt a faluban.

A gőzmalmot említi Gönczi is.¹⁶



Bánokszentgyörgy, Tömpe-malom. Fotó: Gigler Andreától.

Nem tudjuk, mikor került a pusztamagyaródi Tömpe József és a pusztaszentlászlói Pörnecezi család közös tulajdonába a gőzmalom. Tömpe Józsefnek pusztamagyaródon volt vegyeskereskedése, melyet felesége vezetett. E mellett fakereskedéssel is foglalkozott. Ő 11 gyerekes zsellércsaládból származott. Virilista volt, akinek kötődése lehetett Bázához is, mert 1934-ben ő építtette az ottani kápolnát.

Pörnecezi Katalin nászajándékkul kapta a bánokszentgyörgyi malomrészt. Az ő révén lett társtulajdonos férje Lukács József. A malomról nem maradtak fenn dokumentumok és fényképek a család tulajdonában, mert államosításkor Tömpe József – tehetetlen dühében – valamennyit megsemmisítette.¹⁷ Szerencsére egy fénykép mégis előkerült róla a faluból, sajnos elég rossz minőségű.

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Tömpe és Lukács. Tulajdonos: Tömpe József és Lukács József. Kapacitás: 120 q/24 h. Használhatóság: 70 %.¹⁸ A malom ekkor földgáz üzemű.¹⁹ (Tömpe Józsefnek Szentpéterúron is volt malma.)

A visszaemlékezések szerint 1968 körül bontották le. Abból, hogy a Válicka partján állt -, és a ráánkmaradt fénykép alapján - az látszik valószínűnek, hogy eredetileg vízimalom volt, amit a vízhiány miatt alakítottak át, illetve bővítettek később a mellé emelt építménnyel.

¹³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁴ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 59.

¹⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁶ Gönczi, 1914. 623. p.

¹⁷ Dr. Hóbor Erzsébet, Tömpe István unokájának közlése, 2013.

¹⁸ MNL ZML-a IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 34 sorsz.

¹⁹ MNL ZML-a IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

Sárközi malom

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka vizén lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A sárközi Megeri József molnár az abrak árával tartozott. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta a Lendva, Kerka és más folyóvizeken. Sárközben Megyeri József nevét jegyezték fel. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Megyeri József volt a molnár.²⁰ Ezt írják róla 1785-ben: Lélekszám 3. Bánokszentgyörgy filiája.²¹ Ez minden valószínűség szerint azonos az 1770-ben említett falun kívüli malommal.

A következő adatunk az 1786-89 közt készült összeírásból van a bánokszentgyörgyi malmokról: Malom Sárköcz-ben, ¼ óra távolságra. 3 lélek. Malom Tomasich térképén, 1792-ben a Válickán.

Malomi patak 185/134, Malom-bük. Sok téglatormelék a földben, 134-től délre 185/147, Malomi rét. Régen malom állt itt. 185/151, Malomvögyi árok (134, 147, 157 azonos malomra utal) Ez lehetett a meretai malom, mert Várfölde közelében a Meretára vezető úttól nyugatra esik. (Mereta Várföldtől Délnyugatra volt.²²) Tehát ez két malomra utal. Bük (Malombük). Valamikor malom volt a Válicka partján. 185/183. Ez lehet a harmadik. A Farkas gáti rét 185/204. pedig a negyedik malom helye lehet, amit az 1789-es összeírás „Oltárc melletti”-nek nevez.²³

Mereta

Malom *Várselye* [Várfölde?] leányegyház mögött, Mereta praediumon 1 óra távolságra, 3 lélek. Malom Oltárc mellett („neben dem Filialárt Oltauz”) 1¼ óra távolságra, 5 lélek.²⁴

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka vizén lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A meretai Kámán Mihály molnár legénye „büntetődött”. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta a Lendva, Kerka és más folyóvizeken. A meretai molnár továbbra is Kámán Mihály, akinek meg nem nevezett legényét „defectusért” megbüntették. Megjegyzés rovatban pedig feljegyezték: „Leketse, Nagyfejsze, fűrész”.²⁵

Bük

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka vizén lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A büki molnár Tott József „inas szegőtségért” fizetett, legénye Balog Pál „malombéli defectusért” büntetődött. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta a Lendva, Kerka és más folyóvizeken. A büki molnár továbbra is Tott József, akinek meg nem nevezett legényét „defectusért” megbüntették, és ő vízpenzt is fizetett. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Tott József volt a molnár.²⁶

²⁰ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

²¹ MNL ZML-a Hlc Szombathelyi Püspöki Lt. V. szekrény, 16. fiók. Fassió parochiarum. 1785.

²² ZMFN. 419-421. p. Várfölde

²³ ZMFN. 430-435. p

²⁴ MNL ZML-a Hlc OL. C. 104. Htt. Lt. Acta reg. Par. Pfarrtop. Zala m. Rsz. A. 2606. 1786-89.

²⁵ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

²⁶ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

Bükk (Malombükk. Valamikor malom volt a Válicka partján. 185/183. Ez lehet a harmadik.²⁷

Volt még egy malom a falu környékén. Ennek nevét az 1782-es jegyzőkönyvben *Siharosi*-ként, a 1783-masban *Szihatári*-ként olvastuk. Molnára mindkét évben Votis István volt, akit mindkét ízben malombeli hiányosságokért büntettek meg. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Votin István volt a molnár, a malom nevét ekkor *Sikatági*-ként olvastuk.²⁸ (A molnár nevének olvasata bizonytalan.)

²⁷ ZMFN. 430-435. p

²⁸ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vízén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

48. Bánuta SLO. Lendvától Ény 5 km.

Bukovnica-patak

„Van itt egy parasztmalom, a helybeli Szome György fizet tőle 50 crucigert.” – olvashatjuk az alsólendvai és lenti uradalom összeírásában, 1710-ben.¹

Az I. katonai térképen nincs malom², csupán a településtől délnyugatra, féluton Polana felé, van a *Tsászár-malom*, egy házzal. Később sem hallunk róla.

¹ MNL ZML HLC. Alsólendva 99. p.

² I. kat. Coll. II. Sectio XII.

49. Bányavár, Peklenica HR

Az I. katonai felmérés térképén, 1784-ben három malom van a falutól északra folyó, a Murába ömlő patakon. Kettőnél ház.¹

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételén csak egy malom van, a falutól északkeletre.² További adataink nincsenek.

¹ I. Coll. III. Sectio XIV.

² II. kat. Coll. XXI. Sectio 60.

50. Bárcfa

Szentberekfa, elpusztult középkori település, amely falu templomának emlékét a Pusztaegyház földrajzi név őrzi Balatoncsicsó határában. 1566-ban négy portán molnárok éltek.¹

A XVII. században már puszta.

A füredi kerület molnáraitól 1755-ben készült adóösszeírás idején Bárcfán 1 molnár volt.²

Az I. katonai térképen nem jelölik mamát.

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 367-368. p.

² Lichtnecker, 1999. 231.

51. Bárszentmihályfa (Korábban Bárhely és [Kerka] Szentmihályfa)

Kerka-folyó

Mónár köz 143/7, Malom utca 143/11, Régi Kerka 143/50, Új-Kerka 143/51, Malomuti-düllü: Csapás 143/71.¹

Szentmihályfa és Bárhely

Az első katonai felmérés térképe szerint 1784-ben egy malom volt a Bárhelyről Lentikápolnára vezető út mellett, a Kerka jobb partján, molnárházzal. további két malom Bárhely és Mumor közt a Kerka bal partján. Mindkettőhöz külön út vezetett a két falu közötti útról. Szintén mindkettőnél található molnárház.²

Mind a három malom megtalálható Tomasich 1792-es térképén is.

A második katonai felmérés 1856-60 közt már csak egy malmot talált Szentmihályfa és Bárhely közt a Kerka jobb partján. A malomház mellett még egy lakóház állt itt.³

¹ ZMFN. 334-337. p. Bárszentmihályfa

² I. kat. Coll III. Sectio XIII.

³ II. kat. Coll. XXII. Sectio 58.

52. Báránd I. (Esztergály határa.)

„Jóllehet helységünkben malom nincsen, de szomszéd radai helységben, *Bárándon*, Merenyén, Garaboncon mindenkor örömlhetünk.” Szabariak vallomása, 1777. március 25.¹

Báránd II. (Esztergály határa.) [Báránd I és II azonos. ML]

1777. június 25.-én ezt vallották a bárándiak: „Ezen bárándi pusztán malom vagyton, úgy közel határos Esztergáli, Egri, Horváthi félórányi való határookban is.”²

Az I. katonai térképen egy malom látható.³

Három malom található Tomasich térképén. 1792-ben.

A második katonai térképen, 1856-60 közt, sem Felső-, sem Alsó Bárándon nincs malom.

¹ Horváth I. 181. p.

² Horváth I. 69. p.

³ I. kat. Coll. VI. Sectio XII

53. Bátorháza

A település Ormándlak, Barlahida, Zágorhida Petrikeresztúr környékén lehetett. Egy Bátorhelye (=Bátorháza?) nevű település, 1646-ban, a Lenti vár tartozékai közt szerepel.¹ 1465. szeptember 7.-én Mátyás Király parancsba adta, hogy új adomány címén vezessék be Ormándi Mihályt és Balázst, valamint fiaikat [...] a Bátorházában a Sebecke (Zebecke) folyón álló malom és a birtokukban levő összes királyi jogba. Ez 1466. január 5-ig meg is történt.²

Fenti adatból következtettünk a település feltételezett helyére. További adataink viszont nincsenek.

¹ MNL ZML Hlc Lenti 81.

² MNL Dl. 104820. (1466. január 5.)

54. Becsehely

Borsfai patak

1596-ban Horvát Mihálynak van itt egy 1 kerékre járó malma: „*Michael Horvath habet Molendinum vnius rote, de quo adline nichil solnit*”¹

1728-ból két egymásnak ellentmondó adatunk van egy forráson, egy összeíráson belül: Egyik szerint a molnárok jövedelme 14 forint, másikon ez olvasható: „Két helybeli lakosnak van egy 1 kerékre járó malma. Van „Bükallya praediumon” jövedelem 10 Ft. A másik malom egy helybeli lakosé. Jövedelme 10 Ft.”²

Gr. Szapáry Miklós jövedelmeinek összeírásából kiderül, hogy a vízimalomból a földesúrnak évente 1,50 Ft jövedelme van.³

1732-38 közti malomárendában említik malmát.⁴

Az 1753-as és 1755-ös összeírásból három molnár nevét ismerjük: Kiss Andrásét, Kása Péterét és Németh Józsefét.⁵

A malombérlők összeírásában, 1753-ban négy név olvasható: Kása Péter, Arkos István, Csuszka György és Bálint Márton.⁶

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Kása Péter, Árkos István, Gyujkai György és Bertok János neve szerepel.⁷

Így nagyon nehéz megállapítani, hogy kik voltak a helybeli molnárok, és kik, akik a faluban laktak, de másutt béreltek malmot.

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbéli azon molnárokat, akik tagdíjikkal tartoztak.

Becsehelyen négy molnárnak volt tartozása: Arkai István tartozása 2 Ft 17 ½ x, Kása Péter 7 Ft 35 x, Németh Jánosé 1 Ft 27 ½, Tóth Mártoné pedig 2 Ft 5x volt.⁸

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, három molnár nevét jegyezték föl: Kása Péterét, Vajda Bálintét és Kása Mártonét.

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba Kása Márton és Vajda Bálint neve szerepel.⁹

1762-ben Horváth József, Németh János, Kása Péter és Antovics Miklós a faluban összeírt molnárok neve.

Becsehely possessio összeírása 1770-ből: családok száma: 76, ebből szeriális család 60, ebből 8 molnár 76 p.m. gabona jövedelemmel.

Extraszeriális család 10. Köztük 1 uradalmi molnár 15 p.m. gabona jövedelemmel.

Külön írtak össze 3 privát parasztmolnárt. Jövedelmüket nem említik. Az összeírás szám szerint nem, csak általánosságban említi, hogy: „A község területén malmok vannak.”¹⁰

Az I. katonai felmérés 1784-ban készült felvételén a falutól keletre a Borsfai-patakon - a mai úttól északra – völgygát fölött malom, házzal látható. A falutól északnyugatra két malom van egy völgyben, mindkettőnél ház. Ez a patak Letenye és Tótszerdahely közt ömlik a Mura mocsarába. A térkép *Polan* települést jelöl itt.¹¹

Malom látható Tomasich 1792-es térképén, a Borsfa felől folyó patakon. (Pörönyei-árok, Borsfai patak)

1851-ben a megyefőnök utasítására járásoként összeírták a megyében található malmokat.

¹ MNL ZML HLc Becsehely 28. p.

² MNL ZML HLc Becsehely 46. p.

³ MNL ZML HLc Becsehely 48. p.

⁴ MNL ZML HLc Becsehely 51. p. OL. Batthyány cs. Lt. P. 1322. Körmendi Központi Igazgatás iratai. Rsz. 186. № 246. Fol. 5-15.

⁵ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁸ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbéli molnárok tartozása a cég felé 1756-57.

⁹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹⁰ MNL ZM HLc Becsehely 58. p.

¹¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XVI.

A becshelyi határban lévő 3 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 2 pozsonyi mérő.¹²
 A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételén a Becsehely-Pola közti malmok már nincsenek meg, de a Borsfai és Poronyei patakok összefolyása alatt a korábbi egy helyett két malom: a *Konátsok malma* és *Lipos malom* található. Mindkettőnél lakóház is van.¹³
 1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 gőzmalomban 2 segédet foglalkoztattak, és a malom után jövedéki adót nem fizettek.¹⁴

Hanagos-házi malom

1785-ben említik Hanagos házát, mint Becsehelyhez tartozót, malommal: 5 lélekkal.¹⁵ Nem tudtuk egyik malommal sem azonosítani.

Fintafai malom

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba Molnár Mátyás és Molnár János neve szerepel.¹⁶

Az 1786-89 közt készült egyházi összeírások említenek több malmot, köztük a Fintafait. Becsehely ekkor Letenye leányegyháza 507 lélekkal, a malmokban ebből 28-an élnek. „Két különállóan fekvő malom Fintafa praediumon, $\frac{3}{4}$ óra távolságra, 10 lélek. [...] Becsehely vidékén 4 szerteszt fekvő malom, közülük a legmesszebb fekvő [Letenyétől ML] 2 óra táv. 28 lélek.¹⁷ (Érdekes itteni említése, mert Fintafa Zajk határában van!)

Malomi-rét 200/151. Régen vízimalom volt itt. Pörönyeji-árok: Perenyeji-árok [Borsfai patak] 200/75, Bik-allaji-árok: Borsfaji-patak [Borsfai patak] 200/165¹⁸

¹² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹³ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 60.

¹⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁵ MNL ZML HLc Becsehely 65. p.

¹⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹⁷ MNL ZML HLc Letenye 81.p.

¹⁸ ZMFN 478-481. p. Becsehely.

55. Becsvölgye

Cserta-patak

1753-ban Kalamár Mihály molnár nevével találkoztunk.¹

1753-55-ből Pakocsa György molnár nevét tudjuk.²

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, ismét Kalamár Mihály neve szerepel.³

1764-ben Pakocsa (?) István a molnár.⁴

Az I. katonai térképen a „*Seraszek*” nevű településrészen van egy tavas malom.⁵ Ez a mai Vörösszegnek felel meg.⁶

¹ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

² MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

³ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁴ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Lövői molnár céhez tartozó molnárok összeírása.

⁵ I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

⁶ ZMFN 180-181. p.

Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Hári István becsvölgyi molnár neve szerepel.⁷ Hári nevével 1790-ben Barabásszegnél találkoztunk.

A malomra vonatkozó kevés XVIII. századi irat után közel két évszázaddal van csak újra adatunk.

A II. katonai térképen már nincs malom.⁸

A magyar közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Gáspár József szerepel, mint a malom tulajdonosa Vörösszegben⁹

1949-ben Cég: Gáspár és Czuppon. Tulajdonos: Czuppon Imre. Bérlő: Gáspár József.

Kapacitás: 40 q/24 h. Használhatóság: 70 %.¹⁰ A malom ekkor faszénüzemű.¹¹

További adatunk nincs a malomról.

Lengyel, Kislengyel

Kócosi-patak¹²

1753-ban Bonczok Ferenc a kislengyeli malom molnára.¹³

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Tompa Bonczok Ferenc neve szerepel.¹⁴ Eszerint az előzőekben említett molnár bérelte ekkor is.

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbeli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak. A lengyeli Bonczok Ferenc tartozása 2Ft 30 x volt.

1762-ben is Bonczok Ferenc a molnár. Aztán erről a malomról is hosszú ideig nincs adatunk.

Az I. és II. katonai térképen sincs malom.¹⁵

1903-ban már gőzmalomként működik. Tulajdonosa: Grünfeld Jakab.¹⁶

Valamikor 1920 27 közt dolgozott a malomban Bondor Zoltán is.¹⁷

1933 előtt Kósa Mórítz bérelte, aki 1933-ban megvette a bocföldi *Kettős malmot*.¹⁸ Mikortól volt bérlő azt nem sikerült megtudni, mert még élő leszármazottai sem emlékeztek rá.

Az 50-es évek végéig működött a malom.¹⁹ Ma turistaházként, közösségi térként hasznosítják.

⁷ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁸ II. kat. Coll. XXII. Sectio 57.

⁹ MNL ZML-a IV. 433. N°6093.

¹⁰ MNL ZML-a IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 67. sorsz.

¹¹ MNL ZML-a IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹² ZMFN 72/31.

¹³ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

¹⁴ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

¹⁵ II. kat. Coll. XXII. Sectio 57.

¹⁶ Magyar Pajzs 1903. 11. 05.

¹⁷ Békássy, 1930. 290. p.

¹⁸ Kósa Dezső közlése, 2013.

¹⁹ Jakosa Árpád közlése, 2012.



Kislengyeli-malom. Fotó: Simon István, 2013.

Vörösszeg

Mint láttuk az I. katonai térképen a „*Seraszek*” nevű településrészen, ami a mai Vörösszegnek felel meg, volt egy tavas malom.²⁰ A II. katonai térképen már nincs malom.²¹

A huszadik században is volt itt egy malom. Betonból készült vízműveinek egy része még látható. Marton Vendel volt az utolsó ismert molnára.²²

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Kovács Sándor szerepel, mint a malom tulajdonosa.²³

1949-ben: Cég: Kovács Sándor. Tulajdonos: Kovács Sándor. Kapacitás: 28 q/24 h.

Használhatóság: 65. %.²⁴ A malom ekkor faszénüzemű.²⁵

Cserta-patak: Kislengyeli-patak 72/97, Zobogó: Zobogói rétek 72/130, Salomfaji-patak 72/225.²⁶

²⁰ I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

²¹ II. kat. Coll. XXII. Sectio 57.

²² Simon István közlése, 2012.

²³ MNL ZML-a IV. 433. N°6093.

²⁴ MNL ZML-a IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 68 sorsz.

²⁵ MNL ZML-a IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

²⁶ ZMFN. 180-183.p. Becsvölgye

56. Belezna

Principális csatorna, Visszafolyó-patak



Belezna, Kakonya-pusztai malom, 1961. Fotó: TGyM 1174.

Kakonya-pusztá, Kakonyai malom

Az I. katonai térkép 1784-es felvételekor a pusztá nevéét *Gagonie*-ként írják. Alatta a Kakonyai- és a Cserepesi malom is gátas, tavas malomként van feltüntetve. Az őket tápláló, és a belőlük kifolyó patak a Murába ömlik. Mindkét malomnál több épület is van.¹

A II. katonai térképen a pusztá Beleznától nyugatra fekszik a Mura közvetlen szomszédságában, de a malom nem azon van, hanem a keletről mellette folyó Visszafolyó patakon.²

Az első, és egyetlen eddig ismert írott adat 1947-ből származik. „Dezsgyek János vízimalma. 1916-ban vette át a vízimalmot. Üzemi rongálás következtében a malom egyelőre csak darálást végez. Napi termelése 2½q.”³



Belezna, Kakonya-pusztai malom, 1961. Fotó: TGyM 1176.

¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XVII.

² II. kat. Coll. XXIII. Sectio 61.

³ Újjáépítő magyarok, 1947. 699. p.

Cserepesi malom [Cserepesi malom fölül] 258/21.

Kakonya pusztától délkeletre - ugyanazon a patakon, mint a kakonyai - van a malom a II. katonai térképen.¹

Asszonyvár malom

Ugyancsak az előzőkkel azonos patakon van, a második katonai térkép szerint, jóval lejjebb, Belezna déli végével légvonalban.¹

Visszafolyó malom

Az asszonyvár malom alatt két malom is látszik egymás közvetlen szomszédságában, a felsőnél több épülettel.¹

A malmok Légrad felső felének magasságában vannak. Ettől délre folyik a patak a Drávába.

A II. katonai térkép 1856-60-as felmérésekor a falu északi végétől keletre van egy malom a Principáli csatorna jobb partján. Itt van a malomnak árapasztó csatornája is.¹

Kardos-malom: Bëzsënto: Bezsentov 258/17. Malom és környéke. Kardos volt a malom tulajdonosa.

Martinëc-malom 258/26. Malom.

Falusi-malom-földek: Hosszi-malom: Hosszú-malom: Malom alja 258/33. Malom alatti rétek 258/37.

Bëznica-malom: Csapó-malom: Csapó dűlő 258/41. Beznicza nevű volt a tulajdonos.⁴

⁴ ZMFN. 612-613. p. Belezna

57. Bellatincz SLO.

Névtelen vízfolyás

1754. április 30-án tanúvallatást tartottak az alsólendvai és belatinci uradalom közt folyó vita kapcsán, a két uradalom határán lévő Lendva folyón lévő malmokról:

„Másodszor. Tudja,e, [...] ezen régi folyáson taláztatik elsőben is bagonyai Gyenes Mihály malomhelye, azután ugyan bagonyai Horváth István malomhelye, harmadszor filóci Domokos Mátyás malomhelye, negyedszer is filóci Marossa István malomhelye, ötödször is filóci Lovrencsics Mihály fönt álló malma, hatodszor pedig sztreleci Berdén Mihály malomhelye? Harmadszor. Tudja-e, avagy hallotta-e még azt is a tanú, hogy nevezett Gyenes, Horváth, Domokos, Marossa és Berdén malmai mi okra nézve pusztultak el, és minekelőtte épek voltak, melyik dominiumhoz bírattattak és adóztak tőlük?

Negyedszer. Tudja-e továbbá, avagy hallotta-e azt is a tanú, hogy bagonyai Kuzma Iván malma a martinánci, fillanóci, és moráci patakok összeszakadásán helyeztetett, ...”¹

Az I. katonai térkép 1784-es felmérésekor Belatincz határában nincs malom, csak a Lendva folyón,² és nincs a II. katonai térképen sem.³

¹ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. I. 245-247. p.

² I. kat. Coll. II. Sectio XII.

Egy évszázad múlva, az 1862. szeptember 27-én a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara számára készült kimutatásban Gláváts András, Balazsits Jánosné, Grűskovnyák Márton, Tkáletz Iván molnárokat sorolták fel.⁴

1876-ban, a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a Belatinczi 3 vízimalomban 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak és a három után 30 Ft jövedéki adót fizettek.⁵

³ II. kat. Coll. XX. Sectio 59.

⁴ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 45-45. p.

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

58. Belsőárd

Lendva-patak, Kebele-patak

Középkori adataink nincsenek malmokról.

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka vizén lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A sárdi Fata Mihály molnárt „malombéli defectusért” megbüntették. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta a Lendva, Kerka és más folyóvizeken. A sárdi molnár ekkor már Lőrincz Mihály, akit „malombéli defectusért” megbüntettek. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Lőrincz Mihály volt a molnár.¹

Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában sárdon Simon Ferenc neve szerepel.²

1784-ban, az I. katonai felmérés térképén *Belszó Szárd*-ként jelölik. Malom és molnárház a falutól nyugatra, a Szombatfára vezető út és a patak kereszteződésénél a „*Kepele*” patak bal partján. Ettől lejjebb újabb malom a Kebele jobb partján molnárházzal.³

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlés jegyzőkönyvében rögzítették azok nevét is, akik a gyűlésre nem mentek el. Belső Sádról Karmarits Antal. Az 1790. március 18.-án asztalpenzt fizetők névsorában Götz Mihály sárdi molnár neve szerepel. A lajstromkönyben feltűntették az 1791. május 10.-ei céh gyűlésen befizetett elmaradásokat a molnárok nevével és a malom helyének nevével. Götz Mihálynál nem tüntették fel miért kellett fizetnie.⁴

Az 1794. május 13.-án Alsószenterzsébeten megtartott céh gyűlésen büntetéspénzt fizetők névsorában a sárdi Simon Ferenc neve olvasható.⁵

Az 1795. május 26.-án megtartott céh gyűlésen a sárdi Karmarits Antal vízpenzt fizetett.⁶

Az 1798. május 1.-én megtartott céh gyűlésen a sárdi Németh Mátyás „fórt” fizetett.⁷

1856-60 közt a II. katonai felméréskor már nem volt malom a falu határában.⁸

Jelzik a malmot Tomasich térképén is, 1792-ben.

Nemesnépi-patak: Malomi-patak (Szentgyörgyvég patak) 147/25, Zsibi-patak (Nagyvölgyi patak) 147/29, Malomi-rét (Malom allai) 147/30.⁹

¹ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

² MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

³ I. kat. Coll. III. Sectio XIII.

⁴ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁵ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁶ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁷ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁸ II. kat. Coll. XXI. Sectio 58.

⁹ ZMFN. 342-343. p. Belsőárd

59. Besefa (Nemesapáti)

60. Besenyő (Zalabesenyő)

61. Bezeréd

Sár-patak, és egy ebbe folyó névtelen vízfolyás

Az 1784-es, I. katonai felmérés térképén a *Bőzeréd* alatt keletről-nyugatra folyó patakon, a falutól nyugatra két malom van. Mindkettő házzal.¹

Malomföldre

A középkorban volt egy Malomföldre nevű település Bezeréd és Padár közt, amelynek utolsó említése 1776-ból van. Az 1465-től fenn maradt okleveles adatokban azonban sehol sem találunk malomra vonatkozót.² Az I. katonai térképen sem szerepel már a falu. Emlékét a földrajzi nevek őrizték meg számunkra: Malom-fődi-rét 103/74, Malom-főd 103/75, Malom-fődi-forrás 103/77.³

A II. katonai térképen – 1856-60 – sem szerepel már egyik malom sem.⁴

¹ I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

² MNL ZML Hlc. Malomföldre

³ ZMFN. 250-251. p. Bezeréd

⁴ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 56.

62. Bécs

Első ismert említésekor, 1687-ben Hegyesd határának része, Bécsi-pusztaként. Területén áll a *Szamáros-malom*, vagy korábbi nevén Mária-kútja.¹

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Horváth János, Parragh Pál és Németh Mihály neve szerepel.² További adatot nem találtunk róla.

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 170. p.

² MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

63. Bécz (Letenye)

62. Bisztrica (Alsó-, Közép-, és Felső), Bisztrice, Dolnia Bistrics, Gornja Bistrica SLO.
Mura-folyó

Középkori adatunk nincs a település malmairól.

Az I. katonai térképen Felső Bisztrica délkeleti vége alatt négy hajómalom volt a Murán, Alsó Bisztrica fölött északkeletre, a nagy kanyarban három.¹

A II. katonai térképén Alsó Bisztricze alatt hat hajómalom van a Mura bal partjánál.²

¹ I. kat. Coll. II. Sectio XIII.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Bisztrícán az alábbiakat írták össze:

1. Tulajdonosa: Kusterecz Márk és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
2. Tulajdonosa: Balasits Mihály és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
3. Tulajdonosa: Kusterecz András és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
4. Tulajdonosa: Kosz Márk és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
5. Tulajdonosa: Czopot István és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
6. Tulajdonosa: Kreszlin Iván és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
7. Tulajdonosa: Zsizsekszeri Cigán Mihály és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 p. mérő/24 óra.
8. Tulajdonosa: cserencsói Pedernyák Iván és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 p. mérő/24 óra.
9. Tulajdonosa: cserencsói Nenád Márk és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra. Tulajdonosa: Kolenko Mihály és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
10. Tulajdonosa: Kusterecz Márk és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
11. Tulajdonosa: Balasics Mihály és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
12. Tulajdonosa: Kohek Miklós és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
13. Tulajdonosa: túskezeri Horváth József és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 p. mérő/24 óra.
14. Tulajdonosa: Godina János és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
15. Tulajdonosa: Zsizsek István és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
16. Tulajdonosa: Donko István és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
17. Tulajdonosa: pallinai Mertúk Márton és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 p. mérő/24 óra.
18. Tulajdonosa: Kelencz János és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.³

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint a három Bisztrícén 20 hajómalomban, 21 kővel 24 óra alatt 105 ausztriai mérő gabonát képesek megőrölni.⁴

Az 1876-os, a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a 16 vízimalomban 4 segédet és 3 tanoncot foglalkoztattak, és az összes után 153 Ft. jövedéki adót fizettek.⁵

1901. szeptember 14.-én készült egy kimutatás Zala Vármegye Alispáni Hivatala számára azokról a murai hajómalmokról, amelynek tulajdonviszonya rendezetlen volt. Ebben rögzítették a korábbi, illetve a tényleges tulajdonosok nevét és néhány esetben a tulajdonhányadát.

E szerint Bisztrícén:

Korábbi tulajdonos: Scserbics József. Tényleges: Scserbics József, Scserbics Iván, Scserbics István, Kusztec Márk.

Korábbi tulajdonos: Tompa Márton. Tényleges: Tompa Márton, Gábor Mihály, Kozlár Mihály

Korábbi tulajdonos: Kelencz István. Tényleges: Szmodics Antal, Kelencz József, Raj József.

Korábbi tulajdonos: Meszarics Lőrinc. Tényleges: Marinics József, Csonlik Iván, Kelencz Mátyásné, Kontnyek Mihály.

Korábbi tulajdonos: Horváth János. Tényleges: Horváth István, Balazsics István, Kontnyek Mihály.

Korábbi tulajdonos: Lipics Iván, Czigan István. Tényleges: Sömer Orsolya, Raj Márk, Tivadar István.

Korábbi tulajdonos: Balazsics János. Tényleges: Balazsics István, Czigány István, Hren József, Vucskó Márton.

² II. kat. Coll. XXI. Sectio 59.

³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁴ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 50-51. p.

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1867. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

Korábbi tulajdonos: Vincsecz Mátyás és neje Szobocsán Katalin 1/3. Tényleges: Vincsecz Mátyás és neje Szobocsán Katalin 1/3, Sernek István 2/3.⁶

⁶ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 182-183. p.

65. Bocfölde (Bocföld)

Felső-Válicka

Első ismert említések, 1753-ban Németh György volt a molnár,¹ aztán 1753-55-ben szintén ő: Molnár György a molnár.²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Gerencsér Miklós molnár nevét jegyezték föl.

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbeli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak. Nemes György tartozása 2 Ft 55 x volt.

1762-ben újra Németh György nevű a molnár. Feltételezhetően az 1753-ban említettel azonos. Az úrbérrendezés során, 1776. december 10.-én ezt vallották a bocföldiek: „Malom ugyan vagyon az magunk határunkban, mindazonáltal gyakortább a Szala vízen lévő malmokban is, amellyek hozzánk nem messze vannak, örletni el szoktunk menni, mivel az magunk határunkban lévő malomban nem lehet mindenkor elegendőt örletni.”³

Az 1784-ben készült katonai felmérés térképén két malom látható a falu alatt. Mindkettő mellett molnárház és mindkettő fölött tó.⁴

A II. katonai térképen nincs malom.⁵

Másfél évszázadig nem találtunk rá vonatkozó adatot.

1933-ban, a kislengyeli malom bérletét feladva, Kósa Mórítz megvásárolta a bocföldi „Kettős malmot” - oly módon, hogy felét kifizette, felére pedig életjáradékot kötött – dr. Halász Mihály zalaegerszegi bankigazgatótól és téglagyárostól. Így a tulajdonjog kettőjük nevén volt. Kósa Mórítz 1900-ban Nemesnópon született, Szentgyörgyvölgyön járt iskolába, Pécssett végzett a malomipari technikumban. (A Zalavármegye ismertetője című kiadványban, mint Kósa Mihály malombérlő szerepel.)⁶ A malom és lakás a Csatárba vezető út északi oldalán állt a Zalaegerszeg-Bak közút és a Zalaegerszeg-Rédics vasútvonal közt, a két út sarkán. A mellette lévő két csárdáról kapta nevét a malom: „Kettős-malom”. Ma a malom nevére a vele szemben lévő „Kettős csárda” emlékeztet.

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be, amiknek a végrehajtását ellenőrizték is. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa dr. Halász Mihály és Kósa Móríc voltak.⁷

Kósa Móríc 1943-ban eltűnt a fronton. Katonai szolgálata alatt a malmot felesége vezette az államosításig.

Az előbb német, majd orosz hadiüzem lett, a polgári lakosságnak csak szombat-vasárnap örölhettek.

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban még Kósa Móríc szerepel, mint a malom tulajdonosa.⁸

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

³ Horváth II. 31. p.

⁴ I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

⁵ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 57.

⁶ B. M. Zs. 1935. 158. p.

⁷ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

⁸ MNL ZML IV. 433. N°6093.



Bocsfölde, Kettős- vagy Kósa-malom. Fotó: Kósa Dezső.

A malom kezdetben gőzmalom volt, de a gőzgépet eladták és szívógázmotort állítottak be helyette. Majd ezt előbb egy diesel, később butángáz motorral váltották fel. 1951-ben Kósa Dezsőt, Móricz fiát, aki addig a malomban édesanyjának segített, behívták katonai szolgálatra, mint megbízhatatlant, munkaszolgálatra. Leszerelés után, mivel malmukat közben államosították, nem ment vissza a malomiparba dolgozni.

1952-ben államosították a malmot, a mellette lévő lakóházat viszont nem.

A malom ezután darálóként üzemelt, majd a tsz darálója lett. Az 1960-as években bontották le. A lakásban 1970-es évek elejéig laktak, aztán eladták a tsz-nek. Ebből alakították ki az irodát. Ma is áll, használaton kívül.⁹

1949. Cég: Kósa Móric. Tulajdonos: Kósa Móric. Kapacitás: 50 q/24 h. Használhatóság: 60. %.¹⁰ A malom ekkor fagáz üzemű, tulajdonosai dr. Halász és Kósa.¹¹

⁹ Kósa Dezső közlése, 2013

¹⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 166. sorsz.

¹¹ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

66. Bocska

Deszicsi patak

Első ismert írásos említése késői. Ebben az 1750 körül készült összeírásban Németh György molnár neve szerepel. Árendát nem fizet, jövedelme 18 köböl.¹ 1754-ben 20 köböl jövedelemmel ugyan ő a molnár.²

Az 1760 körüli, Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Tóth Istvánnak és Bakonyi Istvánnak hívták a két bocskai molnárt.³

Az 1777-es tanuvallatás során ezt vallották a falubeliek: „Helységünkben nincs malom. Malmok határunkhoz közel elegendők vannak.”⁴

Az 1784-es katonai felmérés térképe szerint az északi falurésztől nyugatra van egy malom.⁵

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁴ Horváth I. 71. p.

A II. katonai térképen, aminek felmérése 1856-60 közt volt, a falu déli vége alatt egy névtelen malom van. Ettől keletre Szerdahely felé, ugyanezen a patakon *Kony*-malom több épülettel. Még keletebbre – Szerdahely végénél – újabb névtelen malom található.⁶ Ez utóbbi kettő az I. katonai térképen is megvolt, és minden bizonnyal már Szerdahelyhez tartoztak.

1876-ban, a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 20 Ft jövedéki adót fizettek.⁷

A két világháború közt négy alkalmazottal őröltek az akkori vízimalomban.⁸

1897. december 31.-én a szombathelyi kultúrmérnöki hivatal több malom, köztük a bocskai iratait bekérte. Ebből tudjuk, hogy a malom tulajdonosa Tóth János.⁹

1949-ben: Cég: Szalay Testvérek. Tulajdonos: Szalay testvérek. Kapacitás: 5 q/24 h. Használhatóság: 20 %.¹⁰ Szalai Lajos malma ekkor víz üzemű.¹¹



Bocskai-malom. Fotó: Molnár László.

Erdős-híd: Malom-híd 225/12, Malom-folás 225/14, Nagy-nádasi-patak 225/40, Szíva-folyó 225/53, Deszics-foló [Deszicsi] 225/54.¹²

A Deszicsi patak délről, az Eszteregnye, Magyarszerdahely és Oltárc hármass határtól ered. A Szíva folyó délnyugati irányból érkezik, és a falu határán kívül csatlakozik a Deszicsbe. Ugyanezt teszi az északról érkező Nagy-nádasi patak is. Ismeretlen okból a malom alatt a Deszics elveszítette nevét, és innentől kezdve a pórias Malom-folyás elnevezést kapta.

⁵ I. kazt. Coll. V. Sectio XXI.

⁶ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 59.

⁷ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁸ Gőcze, 2000. 141. p.

⁹ MNL ZML IV. 433. Egyedi iratok gyűjteménye 349. sz. letét

¹⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 51. sorsz.

¹¹ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹² ZMFN. 540-541 p. Bocska

67. Bodorfa

Várfölde határában található földrajzi névként (181/96).¹

¹ ZMFN. 419-421. p. Várfölde

68. Bodorfa (Hany és Káptalanfa határában)

Középkori adatunk nincs malomról.

1770-ben 1 nemes molnárt írtak össze.¹

Az 1776. június 9.-én lefolytatott tanúkihallgatás során ezt vallották a falubeliek: „Malom is helységünkben vagyon.” „Malom telek.”²

Az I. katonai térképen azonban csak Hany és Káptalanfa között jelölnek két malmot.³

A második katonai térképen -1852-55 közt – A falutól nyugatra *Bodorfa M.* egy épülettel.⁴

Pontosan egy évszázad múltán van újra adatunk a malomról: 1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint vízimalmában 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 25 Ft jövedéki adót fizettek.⁵

1929-ben került az Egyed család tulajdonába: „Egyed K. Ödön molnár, vízimalom-tulajdonos. (Dobrony, 1902.) Középiskolai tanulmányait Veszprémben, majd felsőipariskoláit Budapesten. Ipari képzését részben helyben, részben Szombathelyen szerezte meg.

Balatonfüreden, mint főmolnár működött. 1929 óta önállóan vezeti a bodorfai malmot”.⁶

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Egyed Ödön szerepel, mint a malom tulajdonosa.⁷

1947-ben ezt írták róla: „Egyed Ödön vámórló malma. 1929 óta vezeti 32 éves szakmai gyakorlattal. Egy személyt foglalkoztat. A malom napi teljesítménye 14q. Háborús kárait maga pótolta.”⁸

1949. Cég: Egyed K. Ödön. Tulajdonos: Egyed K. Ödön. Kapacitás: 10 q/24 h.

Használhatóság: 50 %.⁹ A malom ekkor víz meghajtású.¹⁰

További sorsáról nincs adatunk.



Bodorfa, Egyed-malom. Fotó: Kádár Péter, 2007.

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 171. p

² Horváth II. 213. p.

³ I. kazt. Coll. VII. Sectio XVII.

⁴ II. kat. Coll. XXV. Sectio 54.

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁶ B. M. Zs. 1935. 106. p.

⁷ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁸ Újjáépítő magyarok, 1947. 702. p.

⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 89 sorsz.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai



Bodorfa, Egyed-malom. Fotó: Kádár Péter, 2007.

69. Bogárd, Pogárd

Bogárd Bocföldétől északra lévő lakott hely volt a II. katonai térkép szerint 1852-55 között.¹ Korábról egyetlen adat utal csak malomra: Pogárd néven. Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Pogárdon Fehér György neve szerepel.²

¹ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 57.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

70. Bokonya

Gall és Bokonya (A mai Dióskállal azonosítható.)

Az I. katonai felmérés térképe szerint a két falu majdnem egybeépült. A köztük lévő hídtól délre egy malom látható, házzal.¹

További adataink nincsenek. Lásd még: Pakonya.

¹ I. kat. Coll. V. Sectio XX.

71. Boldogfa (Zalaboldogfa)

Csörgető-patak, Zsigér patak

Boldogfai molnárról csak a XVII. század közepéről van adatunk két összeírásból. Az 1753-55-ből ismert molnárt Kiss Istvánnak hívták.¹ 1753-ban a malombérlők és molnárok összeírásában is ő szerepel.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Kiss Mihály neve szerepel.² Talán az előzőekben említett valamelyik család tagjáról van szó. További adatunk nincs róla.

Malomra vonatkozó adatunk nincs. Az I. és II. katonai térképen sem szerepel malom.³

² MNL ZML Közgügyi iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

³ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56. és I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

72. Boncodfölde

Zala folyó

Első említése viszonylag korai. Egy 1564-es oklevélben találunk rá adatot: „Molitor Relicte Ladislav in territorie possessionis Kawas, in fluvio Zalla.” 1 porta. „Molendinator Job et Emericj Kawassy in Bonczfolde et in fluvio Zala.” 1 porta.¹

Majd két év múlva, 1566-ban: „Molendinator Eiusdem /scl. Georgy Kawassy/ super Zala 1 porta. Molendinator Eiusdem /scl. JobKawassy/ et Relicte Christophori Kawassy 1 porta.”²

Aztán csak két évszázad elteltével van újabb ismert adat, az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Bub István neve szerepel. Továbbá „Exha malom Németh István „habitatum” Boczodföldö”, és még Bogdán János neve is szerepel.³

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Vargha János molnár nevét jegyezték föl.⁴

Boncodfölde összeírásában szerepel 1770-ben:” 1 molnár a községben 68 p. m. Egy a helységen kívül 25 p.m. jövedelemmel.”⁵

Egy 1764-ben készült összeírás szerint Kapiller Istvánnak hívják a molnárt.⁶

1771. június 27.-én Kőszegen kelt az a peres irat, amely a felperes Bernyáth György Zala megyei táblaesküdt assessor, mint hitelező, Berendy Károly özvegye, mint alperes közt folyt. Az iratban számba veszik a Bezerédy birtokon lévő, az özvegyet illető birtokrészeket. A birtok jövedelmei közt a malmokat, illetve jövedelmeiket is felsorolják. Boncodföldei malom, illetve malmok: „In Territoria hocce Bonczodföldensi adest Molendinarium votarum, Super fluvio Szala pro molenda farina esectum, e regione vero hujus Molendini extracta est Mola assericia, urotae, seu pro seiudensis asseribus apta.” (A jövedelem megállapításához az eljáró bírák a sok év óta ott dolgozó molnármestert hívták segítségül, aki előhozta a „dicas... seu baccillos incisos” – azaz a rovásbotokat, és azokról olvasta le a bevételeket!) Az adatokból az is kiderül, hogy a lisztőrő malom kukoricalisztet és tatárkalisztet is őrlött!

Az egy kerékre járó deszkametsző évi tiszta jövedelme 100 szál deszka az uradalom javára.”⁷ „Malom éppen helységünkben vagyon.”⁸ – olvashatjuk a paraszti vallomásokban 1780. június 1-én.

Az 1784-es felmérés térképén látszik, hogy a Csurgaszra vezető út mellett keletre van a malom a molnár házával, a Zala jobb partján. A malomnál van egy híd is.⁹

¹ MNL ZML HLc Boncodfölde 9. p

² MNL ZML HLc Boncodfölde 11. p.

³ MNL ZML Közgügyi iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁴ MNL ZML Közgügyi iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁵ MNL ZML HLc Boncodfölde 136. p

⁶ MNL ZML Közgügyi iratok IV. 1/a-1/b. Lövői molnár céhez tartozó molnárok összeírása.

⁷ MNL ZML HLc Boncodfölde 61. p.

⁸ Horváth II. 37. p.

⁹ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Boncodföldén Böröndi Sándort.¹⁰

1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. A boncodföldi határban lévő vízimalom kapacitása napi 20 pozsonyi mérő.¹¹

Az 1857-ben készült összeírásból kiderül, hogy a malom rekesztő tábláinak száma: 2, magassága: 3 such v. láb, szélessége: 12 such.¹²

1863-ban Orosz Ferenc boncodföldi és Farkas Imre felsőbagodi földbirtokos, malomtulajdonos közt vita keletkezett a boncodföldi malom eliszaposodása miatt. A vita a Helytartó Tanács elé került, amely elintézésre visszaküldte azt a megyéhez. Az ügy lezárása 1870-ben történt meg, amikor a megye elrendelte a gondot okozó kavicszátony közmunkában történő eltávolítását.¹³

1876-ban, a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 2 vízimalomban 2 segédet foglalkoztattak, és a malom után 65 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁴

1936-ban csupán ennyi adat van róla: 2 malom – vízkerék, vízturbina.¹⁵



Boncodföldi Huszár-malom az 1950-es években. Fotó: Járányi Lászlónétól.

Huszár-malom Csurgaszi csárdai, vagy Huszár-féle-malom

Első adatunk az I. katonai felmérés térképszelvénye. A Csurgaszra vezető út mellett keletre van a malom a molnár házával, a Zala jobb partján. A malomnál van egy híd.¹⁶ Ez a leírás a később Huszár malomként ismert malomra illik.

A II. katonai felmérés szelvényén is szerepel a malom, ugyanott, mint az elsőn.¹⁷

¹⁰ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

¹¹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹² MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

¹³ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1864.03.21. 570, és 1870. 05. 02. 153.

¹⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁵ MNL ZML HLc Boncodföldre 78. p

¹⁶ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

¹⁷ II. kat. Coll. XXII. Sectio 56.

1902-ből származik egy műszaki leírás Orosz Pál boncodföldi vízimalom tervéhez: „Korábban Orosz Pál, ezidő szerint állítólag Horváth József boncodföldi lakos tulajdonát képező malomhoz.”

A felső szomszéd malom Szabó Ferenc és társai „Kávási” malma, 1691 m távolságban fekszik. Az alsó szomszéd malom, ifj. Baumgartner József alsóbagodi malma 1818 méterre van.

„A vízimalom egy alulcsapott vízikerékkel dolgozik, a kerék átmérője lapátokkal együtt 6,8 m. A vízimalom egy őrlő követ, egy hengerszéket és egy koptatót hajt.”

1903-ban Horváth József kért vízhasználati engedélyt boncodföldi malmára. A helyszínrajzon rajta van a felsőbagodi malom is. Az iratok közt megvannak a malom hossz- és keresztmetszvényei és a malom építési tervei is. A terven két vízikerék van, két malomkópárral. 1904-ben még folyik az engedélyesi eljárás levelezése Horváth Józseffel.

1913-ban már Császár Károly kérte a vízhasználati engedély nevére történő átírását Császár Kutrovác Károlytól és feleségétől, Komáromi Teréziától vásárolta meg a malmot. Császár 1918-ban engedélyt kért a malom átépítésére. 1920-ban már sürgős engedélyt kért a malomfej átépítésére. 1921-ben a munkákat el is végezte, de nem a terveknek megfelelően. 1924-ben már özvegye neve szerepel, mint a malom tulajdonosa. 1925-ben a tulajdonjog gyermekeire: Erzsébetre, Etelkára, Annára és Károlyra száll. Az özvegyet, szül. Farkas Annát a haszonélvezet illeti.¹⁸

Császár Károly 1923-ban meghalhatott, mert ekkor bérelte ki a Csurgaszi-csárda vasúti megállótól fél kilométernyire álló malmot Mendly István - előzően kerkabarabási malomtulajdonos - molnár. A malmot fel kellett újítani, és csak több hónapos munka után kezdhették meg benne az őrlést. 1926 tavaszáig volt ő a bérlője. Bödére ment tovább.¹⁹

1927-ben Mayer Ferenc vásárolta meg a malmot. „Mayer a vas megyei Nagyfalva községben született 1902-ben. Iskoláit szülőfalujában végezte, szakmáját Csörötneken tanulta. 1918-tól 1927-ig Csörötneken dolgozott. Közben egy évre Szombathelyre ment az Export-malomba. 1927-től maga vezette a malmot, melyben a környék lakosságának gabonáját dolgozta fel. Az üzem teljes mértékben fejlődőképes és küszöbön áll a malom modernizálása, ami az üzem menetét kétségtelenül nagyban fokozni fogja.”²⁰

1932-ből származik Mayer Ferenc malmának műszaki leírása: A malomfő 1 turbinára vezető zúgóból és 4 szabadzúgóból állt. Július 21.-én küldte meg számára a turbina beépítési terveket a szombathelyi Reich gépgyár.

1933-ban Mayer a vízművek átépítésére kért engedélyt. „1db Pohl féle „Francis rendszerű”, használt turbina került beépítésre. A munkát a szombathelyi Reich gépgyárnál rendelte meg a tulajdonos. A turbina 1 pár, 1 m átmérőjű malomkövet és egy hengerszéket hajtott.

1934-ből származik egy Mayer Ferenc nevével ellátott őrlési kimutatás.

1935. október 18.-án kelt az a jegyzőkönyv, amely Mayer Ferenc szabálytalan könyvelésének vizsgálatáról készült.²¹

A malom ismeretlen okból leégett. Huszár Ernő molnárként dolgozott Bagodban, Németh Sándor molnár malmában, aki egyben a sógora is volt.²²

Huszár Ernő szülei - a Jánosfai malom tulajdonosai - megvásárolták a malomhelyet a '20-as évek végén, a '30-as évek elején, amelyen 1933-ra Huszár Ernő felépítette a kétemeletes malmot a hozzá tartozó, különálló lakóházzal és gazdasági épületekkel. Az elkészült malmot négy évig bérelte nagybátyja, Huszár Pál, aki nem igazán törődött az épületekkel, azok állaga romlani kezdett. Így a család eladva másutt lévő birtokait, ide költözött, visszavették a

¹⁸ MNL ZML IV. 433. Egyedi iratok gyűjteménye 5829.

¹⁹ Mendly Gyula: Utak a malomba 30. p.

²⁰ Békássy, 1930. 201. p.

²¹ MNL ZML IV. 433. Egyedi iratok gyűjteménye 5829.

²² Jakosa Árpád közlése, 2012.

malmot, és maguk üzemeltették. A malom korszerűen felszerelt üzem volt. Világítását és a hozzá tartozó épületekét a turbinával hajtott generátorral oldották meg.

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Huszár - malomként szerepel.²³

1947-ben is Huszár Ernő vámörülő malma. „1937-ben vette át a malmot, és az óta vezetni kellő szakgyakorlattal. A vízimalom napi teljesítőképessége 20 q. Felszabadulás óta állandóan működik.”²⁴

1949-ben: Cég: Huszár Ernő. Tulajdonos: Huszár Ernő. Kapacitás: 14 q/24 h.

Használhatóság: 50. %.²⁵ A malom ekkor víz meghajtású.²⁶

1950-ben Huszár Ernőt és fiát közellátás veszélyeztetése miatt 6 hónapra, illetve másfél év börtönre ítélték. Apja egészségi állapota miatt a fiú az ő büntetését is letöltötte. Huszár Ernő a malomból kikerülve gazdálkodni kezdett: kezdetben sertéseket, majd tyúkokat nevelt. 60 éves korát betöltve, hogy nyugdíjjogosultságot szerezzen, 3 évig a kaszaházi malomban dolgozott. 1952-ben államosították a malmot és a hozzá tartozó épületeket, így a lakást is.²⁷

1955-ben tanácsi kezelésbe került.

A malom, államosítás utáni, illetve tanácsi kezelése alatti vezetői: Nyakas Ferenc, Kovács Pál, Tüske János, Török István.²⁸ 1958-1960- közt leállították, leszerelték és lebontották.

1965-ben az egykori tulajdonosok lehetőséget kaptak a lakóház visszavásárlására. Fel akarták újítani, de ekkor kiderült, hogy egy helyrajzi számon van a malommal, így hosszú procedúra kezdődött.

1966. augusztus 8-án engedélyt kapott a boncodföldi tanács a Zalaegerszegi Járási Tanácstól a malom lebontására, azzal a kikötéssel, hogy a tanács a bontásból származó anyagot átadja a bagodi ÁFÉSZ-nek, amely abból Boncodföldén boltot és italboltot épít.²⁹

Az 1966. szeptember 3-án beadott kérelméhez a boncodföldi tanács csatolta a fenti engedélyt és a malom rajzát.³⁰ Erre megkapták a járási tanács engedélyét 22800/1966. számon.

A malom elbontása után lehetőség nyílt a lakóház felújítására.

1990-ben eladták egy magyar születésű külföldi állampolgárnak, aki példás módon felújította. Ő 2012-ben tovább adta. Az új tulajdonos terveiben lovaspanzió kialakítása szerepel.³¹

²³ MNL ZML IV. 433. N° 6093.

²⁴ Újjáépítő magyarok, 1947. 715. p.

²⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 130. sorsz.

²⁶ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

²⁷ Járányi Lászlóné, szül. Huszár Erzsébet közlése, 2013.

²⁸ Jakosa 2005.

²⁹ Járási Tanács VB. 657/1966. sz. ügyirata.

³⁰ Boncodföldi Községi Tanács VB. 157-1/1966. sz. ügyirata.

³¹ Járányi Lászlóné, szül. Huszár Erzsébet közlése, 2013.



Boncodföldi Huszár-malom az 1950-es években. Fotó: Járányi Lászlónétól.

28/20. Ma már nem működő malom, amely Huszár nevű tulajdonosáról kapta nevét. Szala (Zala) 28/21.-olvashatjuk róla a Zala megye Földrajzi neveiben. (Mint látjuk az 1964-es adat közben idejét múlttá vált.)



Boncodföldi Huszár-malom az 1951-es árvízkor. Fotó: Járányi Lászlónétól.

Martonfaji-malom 28/60.³² **Erdelő-malom** Boncodfölde és Teskánd közt volt.
Zala folyó

A malom a Zala jobb partján volt.

Szintén viszonylag korai adatunk van a malomról. Kávásy Pál elzálogosította birtokait, köztük -Martonfalvát is – 260 Ft-ért Törjék Gergelynek 1601-ben. Ekkor a káptalan előtt az alábbiakat vallotta: a nevezett birtokokat a visszaváltásig elzálogosította. „Ha közben a Zala folyón Kawas possessio területén Teoryek Gergely vagy örökösei a malmot

³² Zala megye földrajzi nevei Zalaegerszeg, 1964. 90-91. p Boncodfölde

megnagyobbítanak, vagy megjavítanak, ezt vallomástevő készpénzfizetéssel egyenlítené ki nekik.”³³

1620-ban, Kávássy Anna, Kávássy Jakab lánya, apja egykori birtokrészeit Thubol Bertalan és Bálint testvéreknek, továbbá örököseiknek 160 Ft-ért a visszaváltásig elzálogosította. Itt is kikötötték, ha a hitelezők új malmot építenének, ennek költségeit a zálogösszeggel együtt a tulajdonos megtéríti.³⁴

1627-ben aztán Anna testvére, Kávássy Pál eladta a birtok fele részét Tubol Dömötörnek, Bertalannak és Bálintnak. Az egyezségben szerepel az „*Erdelő Malom*” megnevezés a Szala folyó fölött, Martonfalva pusztá területén.³⁵

Egy év múlva Kávássy Anna és gyermekei nevében Thulok Sándor tiltakozik ez ellen, és eltiltja Kávássy Pált az eladástól, Tuboll Dömötört, Bertalant és Bálintot a megvételtől.³⁶ Ez azonban csak falra hányt borsó lehetett, mert 1632-ben Tuboll Dömötör és Bertalan, Erdődi Malom nevű, Zala folyó fölött lévő malom fele részét, két lakott jobbágy telkét elzálogosította Hegyi Andrásnak 100 tallérért.³⁷

A pereskedés tovább folytatódott, mert 1654-ben Kávássy Anna tiltakozott: „... az ő testvére: Kavassy Pál a birtokok és a jogok fele részét [...] továbbá egy malmot, melynek Erdele Malom a neve a Zala folyó fölött Martonfalva praedium területén, és amelyek apai jogon a tiltakozót illették, Tubol Bertalannak és Bálintnak 120 Ft-ért, 1627-ben eladta. Kávássy Pál halála után fia visszaváltotta ugyan, de még nagyobb összegért elidegenítette Bessenyei Istvánnak”.³⁸

1654: „Molendinator eiusdem in territorio possessionis Martonffalwa. 1 porta.”³⁹

A XVII. század első felének zivataros időszaka után csak egy évszázad múlva találunk rá újabb adatot.

1753-ban Czigán József a martonfai malom molnára.⁴⁰

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba már Szomi Mihály neve szerepel.⁴¹

Aztán, amikor 1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbeli azon molnárokat, akik tagdíjkkal tartoztak ismét Czigán József nevével találkozunk, akinek a tartozása 2 Ft 55 x volt.⁴²

Majd, ugyanabban az 1757. évben készült másik összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Cséb Márton molnár nevét jegyezték föl.⁴³

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba Molnár Márton neve szerepel, míg megjegyzik, hogy: Héra János „malom nélkül vagyom”.⁴⁴

1762-ben Molnár Lászlónak hívták a martonfai molnárt.

Az I. katonai felmérésen Szent Marton m.[alom] -ként jelölik.⁴⁵

1845. október 6.-án a bíróság végrehajtás céljából kiszáll a martonfai malomba. A megjelentek hatására az alperes *Labanczföldi* Tóth Ferenc és neje elismerte tartozását és annak fejében a malmot 2918 Ft ezüstpénz értékben átadta a felperes Fischer Simon egerszegi kereskedőnek. „...*Alperes Asszonyság a Martonfán általa házilag kezelt malmát adta ki*

³³ MNL ZML HLc Boncodföldre 29. p.

³⁴ MNL ZML HLc Boncodföldre 31. p.

³⁵ MNL ZML HLc Boncodföldre 32. p.

³⁶ MNL ZML HLc Boncodföldre 33. p.

³⁷ MNL ZML HLc Boncodföldre 34. p.

³⁸ MNL ZML HLc Boncodföldre 46. p.

³⁹ MNL ZML HLc Boncodföldre 10. p.

⁴⁰ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők és molnárok összeírása 1753.

⁴¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁴² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbeli molnárok tartozása a céh felé, 1756-57.

⁴³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁴⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁴⁵ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

elégítési fundussal, mely Malmot az felperes Fischer Simon azonnal kézre is vett vévén birtokjeléül a' Felperes az Allperes Asszonyság egyezésébül fél mérő rozst ki méretett. Az adós Levelek pedig ki táblázás végett az Alperesi ügyvéd Urnak vissza adattak."

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat, Martonfán Léránt Ferencet.⁴⁶

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A martonfai határban lévő vízimalom kapacitása napi 20 pozsonyi mérő volt.⁴⁷

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvételén a „Mártonfa M.” mellett legalább hat épület látszik.⁴⁸

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 2, magassága: 3 such v. láb 6 czoll v. hüvelk, szélessége: 9 such.⁴⁹



Martonfai malom. Fotó: Marx Mária.

1895-ben Farkas Imréné alsóbagodi malmának helyszíni szemlájéből tudjuk, hogy a szomszéd martonfai malom tulajdonosa Fusz Károly.

1897. december 31.-én a szombathelyi kultúrmérnöki hivatal több malom, köztük a martonfai iratait bekérte. Ebből tudjuk, hogy a malom tulajdonosa még ekkor is Fusz Károly volt.⁵⁰

Tóth Ferenc gutorföldi molnár az 1890-es évek vége felé vásárolta meg a malmot, a hozzá tartozó területtel együtt. A malmot fia, Tóth Károly molnár örökölte és vitte tovább.⁵¹

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be, amiknek a végrehajtását ellenőrizték is. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa Tóth Károly volt.⁵²

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Tóth Károly szerepel, mint a malom tulajdonosa.⁵³

⁴⁶ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁴⁷ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁴⁸ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

⁴⁹ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

⁵⁰ MNL ZML IV. 433. Egyedi iratok gyűjteménye 349. sz. letét

⁵¹ Tóth Károly Hegymagas, Tóth Ferenc unokája közlése 2015.

⁵² 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

⁵³ MNL ZML ZML-a IV. 433. N°6093.

1949-ben: Cég: Tóth Károly. Tulajdonos: Tóth Károly Boncodfölde. Kapacitás: 30 q/24 h. Használhatóság: 50. %.⁵⁴

Mint láttuk Tóth Károly ősei Gutorföldéről kerültek Martonfára. Megvették a pusztát a malommal együtt. Korszerűsítették. Államosításkor csak leállították, nem vették el. A család eladta a tsz-nek, akik takarmánykeverőnek, raktárnak, majd birkaakolnak használták. Ma rom Kovács József tulajdonában.⁵⁵

⁵⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 157. sorsz.

⁵⁵ Jakosa 2005.

73. Botfa

Felső-Válicka

A malomról csak egyetlen adatot sikerült találnunk.

Az I. katonai felmérés térképén Botfától északra, a Válicka bal partján van a malom. Besenyőből gyalogút vezet ide. Ugyanúgy a molnár házához is, amely már a domb lábánál áll, a malomtól keletre.¹

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvételén még megvan a malomhoz vezető út, amin a Besenyőiek jártak a malomba, de a Válicka csatornánál megszakad és nincs malom.²

A következő, amit tudunk, már XX. századi és csak visszaemlékezés formájában maradt fenn. A visszaemlékező Jakosa Árpád szerint Kósa Móricz tulajdona volt ez is, a bocsföldi malommal együtt. A család több tagja birtokolt malmot korábban Csesztregen, Nemesnépen és Ramocsán.³ Később semmilyen adat nem utal rá, és ma helye sem található.

¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

² II. kat. Coll. XXIII. Sectio 57.

³ Jakosa Árpád közlése 2012.

74. Bottornya, Padtornya (Podturen HR.)

75. Böde

Zala folyó

Első ismert említése az úrbérrendezésre vonatkozó tanúvallatás 1777-ből. Helyben nincs malom, de: „Szalán lévő malmok hozzánk közel lévén, az őrlésből szükségét nem látunk.”¹ - vallották a bödeiek. Később azonban épülhetett, mert Tomasich térképén már szerepel egy, 1792-ben, Bödétől északkeletre.

A XIX. századi összeírásokban nem találkozunk a bödei malommal, majd csak 1926-ban. Ennek az évnek tavaszán bérelte ki a boncodföldei, csurgaszi malomból érkező Mendly István a felülcsapó vízikerekes kétjáratú malmot. A vízajtáson túl az őrlést szolgálta a szívógázmotor is, amivel a Ganz hengerszéket, vagy a 36"-os darálókövet hajtották. 1927-ben föladta a malmot és Zalaegerszegre költöztek.²

¹ Horváth II. 40. p.

² Mendly Gyula: Utak a malomba 35. p.



Böde, malomgát. GM 659.

76. Börzönce, Berzence

Kürtösi-patak

Első ismert említéskor, az 1750 körül készült összeírásban Csanádi György molnár neve szerepel, akinek a jövedelme 8 köből, és bérletre ennek felét fizeti: 4 köblöt.¹

Négy év múlva, 1754-ben még szintén ő a molnár, de ekkor már megemelkedett 14 köből jövedelemmel.²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, már Csanád Mihály molnár nevét jegyezték föl, akinek nevét talán elírhatták, és aki rokonságban állhatott Csanádi Györggyel.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Mihály neve szerepel.³

1776. november 7-én ezt valloták a falubeliek: „Malom helységünkben egy, többek helységünkhöz közel alkalmas úton, járóföldön vannak.”⁴

Az I. katonai térképen nincs malom.⁵

A II. katonai térkép 1856-60 közt készült felvételén Börzöncétől északra, Kürtös puszta és Börzönce közt féluton egy malom található, egy épülettel. Börzöncétől délre, a falu és Bocska közt szintén féluton szintén van egy malom: *Közös malom* néven, több épülettel.⁶ Mindkét malom a Kürtös patakon volt.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalom után 18 Ft jövedéki adót fizettek.⁷

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Szalay István szerepel, mint a malom tulajdonosa.⁸

¹ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁴ Horváth I. 75. p.

⁵ I. kazt. Coll. V. Sectio XX.

⁶ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 59.

⁷ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

Az Újjáépítő Magyarokban már ezt olvashatjuk: „Bencsik Géza malom. A malom 1806-ban épült fel és azt 1900-ban vásárolták, majd átszerelték és nagyobbították. Jelenleg vízturbinás. 24 HP és egy fatüzelésű motor 65 HP a meghajtása. Napi teljesítménye 50q és 3 alkalmazottat foglalkoztat. 1947 tavaszán az árvíz az összes alkotmányt elvitte és ennek újjáépítése most van folyamatban. Vezetője Bencsik Géza szakképzett molnármester.”⁹ A hivatalos okmányokból az derül ki, hogy Bencsik bérlőként üzemeltethette a malmot.

1949-ben: Cég: Szalay I. és Kálmán. Tulajdonos: Szalay Kálmán. Kapacitás: 3 q/24 h. Használhatóság: 10 %.¹⁰ A malom ekkor vízmeghajtású.¹¹

A Kürtös-patakra: Malom-patakra épített vízimalmok közül legtovább a börzöncei állt, még az ötvenes években is örölt: napi 1-2 mázsa búzát.¹²

Malom-árok [Kürtösi-patak] 221/24.¹³

⁸ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁹ Újjáépítő magyarok, 1947. 577. p.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 52 sorsz.

¹¹ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹² Göcze, 2000. 154. p.

¹³ ZMFN. 532-533. p. Börzönce

77. Brotoncz Bratonc SLO.

Az I. katonai térképen nem jelölnek malmot a falu határában.¹

Nincs malom a II. katonai térképen sem.²

Az 1862. szeptember 27-én, a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara számára készült kimutatásban Pivar Ferenc és Zorko József molnárok nevét jegyezték fel.³

1876-ban, a szintén a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint Brotonczon a 3 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak és 3 malom után 30 Ft jövedéki adót fizettek.⁴

¹ I. kazt. Coll. II. Sectio XII.

² II. kat. Coll. XX. Sectio 59.

³ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 45-45. p.

⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

78. Buberek (Esztergályhorváti mellett)

Zala és mellékvizeti

Két XVIII. századi adatunk van csak a malomról. Az 1750 körül készült összeírásban Molnár Mihály a molnár. Árendát nem fizet, jövedelme 20 köből.¹ 1754-ben ugyanaz.²

Az I. katonai térképen nincs malom, de van Tomasich térképén 1792-ben.

Ugyancsak van malom a II. katonai térképen *Buberek majornál*. A malom épülete mellett van a molnárház.³

¹ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

³ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 58.

79. Bucsa (Kisbucsa)

80. Búcsúszentlászló

Kanáris (Szévízi csatorna)

Az 1784-ban készült első katonai felmérés térképén a falu alatt, a Sándorházára (Nemessándorháza) vezető bekötőút hídjá felett van egy malom.¹ Nincs viszont malom a II. katonai térképen.²

A következő malom, amelyről adatunk van 1912-ben épült: 2 db Ganz-hengerszékkel és 48"-os darálókővel, háromrészes Pohl-féle síkszitával volt szerelve, és napi 10 tonna teljesítménnyel üzemelt.

1927-ben tulajdonosa Böhm Zoltán, főmolnára Huzián Sándor, segédmolnára Turi József, inas Mendly Gyula. Gőzmalom, visszaöntéses vámörlest végzett.³

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Bondor és Horváth szerepel, mint a malom tulajdonosa.⁴

1949-ben: Cég: Soós János. Tulajdonos: Soós János: 50 q/24 h. Használhatóság: 70 %.⁵ A malom ekkor fagáz meghajtású.⁶

¹ I. kat. Coll. V. Sectio XIX.

² II. kat. Coll. XXIII. Sectio 57.

³ Mendly Gyula: Utak a malomba 40-41. p.

⁴ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 74. sorsz.

⁶ MNL ZML IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

81. Bucsuta (Bacsita)

Alsó-Válicka patak

Első, általunk ismert említések 1753-55-ban Marton Ferenc a molnár.¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Aranyos Miklós molnár nevét jegyezték föl.

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka vizén lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. Az ellenőrzéskor a bucsutai Balog Mihály molnár nevét jegyezték fel. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta a Lendva, Kerka és más folyóvizeken. A bucsutai molnár továbbra is Balog Mihály, akit „malombéli defectusért” megbüntettek. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Balog Mihály volt a molnár. Az 1784. június 8.-án megtartott céhgyűlésen Molnár István bucsutai molnár „levél valóságáért” [céhlevél hitelesítéséért ML] fizetett a céhlárába.²

1784-ben az I. katonai felmérés térképén ennek ellenére nincs malom.³ Van viszont Tomasich Zala vármegye térképén, 1792-ben.

A II. katonai térképen már ismét nincs malom.⁴

A földrajzi nevekben találunk malomra utalást, ha csak közvetve is: Malom kúti árok. A kúti árok a malomnál található kútra, és a malomárokra utalhat, amelyek minden bizonnyal túléltek a malmot. Mónár Árok 178/26. Volt egy gazdag molnár, azé volt az egész környék. Válicka 178/90, Malom-kúti-árok 178/132. Vízialom volt ott a Válickán.⁵

További sorsáról semmit nem tudunk.

¹ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

³ I kat. Coll. IV. Sectio XV.

⁴ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 59.

⁵ ZMFN. 410-413. p. Bucsuta.

82. Budafa (Zalalövő)**83. Bukovje SLO.**

Mura folyó

Egyetlen adatot ismerünk csak malomról, az 1780. június 3.-i tanuvallatást: „Malom a határunkban a Murán kettő.”¹

Az I. katonai térképen valóban van két hajómalom Bukovje és Gibina közt.²

A II. katonai térképen – 1756-60 – közt három hajómalmot jeleznek Bukovjétől nyugatra a Murán.³

¹ Horváth II. 370. p.

² I. kazt. Coll. II. Sectio XIII.

³ II. kat. Coll. XXI. Sectio 59.

84. Bük, Egyházaskük (Volt egy Bánokszentgyörgynél is.)

Zél-patak

Csupán két XVIII. századi adatot ismerünk róla:

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Várdai Ferenc neve szerepel.¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben szinténa malmokat és molnárokat írták össze, Jakab László molnár nevét jegyezték föl.²

Az I. katonai térképen nincs malom.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

85. Cigolai-malom (SLO)

Lendva-patak

Völgyifalutól nyugatra volt az I. katonai felmérés térképe szerint.

Az Esterházy hercegek Alsólendvai uradalmának tisztartója, urának küldött javaslatában a gazdaságosság szerint sorolta be az uradalmakhoz tartozó falvakat a tőlük legkönnyebben megközelíthető malmokhoz:

„Az Alsó Lendvai uradalomban, amely faluk melyik malomhoz valók lehetnének őrlésre való nézve, azoknak connotacioja.

Czigolai malomhoz: Hármasmalom, Petesháza, Csente, Feritfalu és Völgyifalu.”¹ (Itt említjük meg, hogy Hármasmalomról csak, mint településről van szó. Ami evidens lenne e névből, tehát egy háromkerekű malomról, arra vonatkozóan semmiféle adattal nem találkoztunk.)

1673-ból való a Lenti vár Invertáriuma. A várnak az alábbi malmokban van gabonája, illetve lisztje: „Czigula malomban 3 hordóban 26 köből, Pinczei malomban 19 köből, A vár malmában 5 köből búza és 9 köből rozs, A lenti „Marcza” malmában 1 köből búza és 2 köből rozs.”

¹ MNL ZML HLc. Alsólendva 32. p.

Az összeírás ismerteti a vár alatti malom, továbbá a „Czigula” malma (Cigolai) és a lenti „Marcza” malma műszaki és egyéb berendezéseinek leírását is.² Erre itt most nem térünk ki. Következő említése áttételes, ugyanis 1758-ban a lovászi malom felbecsülésében részt vett a molnár céh esküdtjeként Simon Péter a cigolai malomból.³

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A cigolai Takács József molnár legényét „malombéli defectusért” megbüntették. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A molnár továbbra is Takács József. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmavál is Takács József volt a molnár.⁴

Az I. katonai felmérés alapján tudjuk tehát, hogy a malom az egykori Feritfalú alatt, a Lendva bal partján, Völgyifalú temetőjével egy magasságban, attól nyugatra állt. A malomtól nyugatra volt a molnár háza.⁵

A XIX. század első felében megtörtént Zala megye vízrajzi felmérése is. Ebből tudjuk, hogy a „Murától a Cigolai malomig vízszintmérés még nem történt” - onnan a zorkaházi határig a Lendva hosszát 8.000 ölben – azaz 15,2 km – határozták meg.⁶

A II. katonai felmérés 1856-60 közt végzett munkái során már nincs meg.⁷

Ma nyoma sincs. A malomról - vagy a malomróluk – kaphatta nevét a Czigola család, akik Zágorkhidán kocsmárosok és gazdálkodók voltak, és akik közül egyiküknek később, a XX. században Pákán volt malma.

² MNL ZML HLC. Lenti 124. Lenti vára Inventarium – eredeti. U. et C. 33/13.

³ Tóth – Srágli. 53-58. p.

⁴ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁵ I. kat. Coll. III. Sectio. XIV.

⁶ Bencze, 1986. 45. p.

⁷ II. kat. Coll. XXI. Sectio 59.

86. Cirkovlján (Cirkovljan HR. Drávaegyház.)

A II. katonai térképen 1856-60 közt, a településtől délre, négy hajómalom van a Dráva főágán, a jobb part mellett.¹ Sem a malmok korábbi létezéséről, sem későbbi sorsáról nincs tudomásunk.

1876-ben a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint Czikrovlyán 3 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 20 Ft jövedéki adót fizettek.²

¹ II. kat. Coll. XXII. Sectio 61.

² MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

87. Czap (Zalabaksa)

88. Csabrendek

Gabonaörlő malmaikat a XVI. századtól folyamatosan feljegyzik – olvashatjuk a Veszprém Megye Helytörténeti Lexikonában, de egyetlen adatot sem említ. 1613-ban olvashatunk először az egyik malomról, amely kis patakon állott, elhagyottan. Két évszázadnak kell

eltelnie a következő említéséig. 1832-ben 2 olajütő malmát említik, amelyek közül az egyik gabonát is őröl.¹

Az I. katonai térkép egy malmot jelöl, távol a falutól nyugatra.²

A II. katonai térképen 1856-60 közt két malmot jelölnek Rendektől északnyugatra, a Pinkóczi patakon. A felső a *Rendek* malom, az alsó a *Pinkoczi* malom. Lejebb, ugyan azon a patakon, a falutól délnyugatra –Nyírlaki pusztától északkeletre: *Kis* malom. Tavasz malom, molnár házzal.³ Ez utóbbi még rendeki határ, vagy sümegi volt-e nem tudjuk?

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara által készített kimutatása szerint 2 vízimalmában 2 segédet foglalkoztattak, és a 2 malom után 25 Ft jövedéki adót fizettek.⁴

Majd ötven év múlva, 1927-ben az alábbi hirdetés jelent meg a Molnárok Lapja április 10.-i számában: „Eladó malom. Jó üzemű 3 járatú malom, lakással, gazdasági épületekkel 22.559 négyszögöl földdel 18 000 pengőért eladó. Eladó: Rezenka János malomépítő. Pápa.”⁵ A következő adatból feltételezhető, hogy Lenorics Ferenc vásárolta meg a malmot, mert az 1947-ben megjelent Újjáépítő Magyarok-ban ezt ovashatjuk „Lenorics Ferenc darálómalmos és bércséplő. 1928-ban létesítette darálómalmát.”⁶ Aztán nem hallunk többet felőle.

1962-ben még külterületi lakothelyként hozzá tartozott: Alsóhobaji-malom, Petresi-malom, Rendeki-malom.⁷



Csabrendek, Vér-malom alatti malom. Fotó Vastagh Gábor

Petreci-malom, Háry-malom

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 173. p.

² I. kat. Coll. VI. Sectio. XIX.

³ II. kat. Coll. XXV. Sectio 55.

⁴ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1867. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁵ Wöller 2001. 134. p.

⁶ Újjáépítő magyarok, 1947.

⁷ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 175. p.

Először nagyon későn, 1935-ben olvashatunk a malomról. Ekkor tulajdonosa „Handlery Ferenc molnár, vízimalom tulajdonos. (Tapolca, 1851.) A molnárságot Káptalafán tanulta. Önálló lett 1875-ben. Sok évi működés után 1894-ben megvette a csabrendeki *Petreci-vízimalmot*, melyet 1922 óta veje, Hány Dezső vezet.

Hány Dezső a molnármesterséget édesapja gyepekajáni bérelt malmában tanulta ki, aki azt a malmot 1886-ig árendálta. Segédként a tóberki malomban dolgozott. Felesége: Handlery Ilona, egy gyermekük van.”⁸

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban már Hány Dezső szerepel, mint a malom tulajdonosa.⁹

1949-ben Cég: Hány Dezső. Tulajdonos: Hány Dezső. Kapacitás: 2 q/24 h. Használhatóság: 30. %.¹⁰ A malom ekkor vízmeghajtású.¹¹

Rajj-malom

Kis kotyogó parasztmalom lehetett, de semmi közelebbi adatunk nincs róla.

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Rajj Ferenc szerepel, mint a malom tulajdonosa.¹²

Négy évvel később, 1949-ben már özvegye tulajdonolja. Cég: özv.Rajj Ferencné. Tulajdonos: özv. Rajj Ferencné. Kapacitás: 6 q/24 h. Használhatóság: 20 %.¹³ A malom ekkor víz meghajtású.¹⁴ További sorsa ismeretlen.



Csabrendek, Vér Lajos malma. Fotó: Vastagh Gábor.

Hobai malom, Vér-malom

⁸ B. M. Zs. 1935. III. 108-109. p.

⁹ MNL ZML-a IV. 433. N°6093.

¹⁰ MNL ZML-a IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 91. sorsz.

¹¹ MNL ZML-a IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹² MNL ZML-a IV. 433. N°6093.

¹³ MNL ZML-a IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 97. sorsz.

¹⁴ MNL ZML-a IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

Az Újjáépítő Magyarokban olvashatunk először róla 1947-ben: „Vér Lajos molnár, vízimalom tulajdonos. (Apácatorna, 1901.) Iparát Nemeshanyban atyjánál tanulta. Önálló lett 1930-ban Csabrendeken. Megvette az alsó **Hobai malmot**. A malomépületet teljesen újjáépítette. Felesége: Nagy Mária, három gyermekük van.”¹⁵

Az 1949-es összeírásban Vér Lajos a tulajdonos. A malom kapacitása: 5 q/24 h. Használhatóság: 40 %.¹⁶

A malom ekkor vízmeghajtású.¹⁷

Az 1970-es évek elején Vér Lajos elmondta a malmot fényképező Vastagh Gábornak, hogy elbeszélőktől úgy tudja, hogy a malom eredetileg felülesapó volt, de ő már ezt nem látta.¹⁸ Ebből arra következtethetünk, hogy a malom már a XIX. században, vagy még korábban épült, de erre vonatkozó adataink hiányoznak.



Csabrendek, VÉR LAJOS a malma előtt. Fotó: Vastagh Gábor

¹⁵ B. M. Zs. 1935. III. 110. p.

¹⁶ MNL ZML-a IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 100. sorsz.

¹⁷ MNL ZML-a IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹⁸ Vastagh Gábor fényképalbum, 942. kép.

89. Csács, Csácsbozsok (Zalaegerszeg)

90. Csáktornya Čakovec HR.

Ternova folyó

A csáktornyai uradalom 1670-ben a malomhasználat jogát bérbe adta, ebből ebben az évben 2100 forint haszna származott.¹

Csáktornyan vízimalomról nincs adatunk.

Első nagyobb malmát Knaup János építette 1834-ben. Ez gőzmalom volt. Gyakori tulajdonosváltás mellett 1866-ig működött. Ekkor csődbe jutott. A csődeljárás során a csáktornyai „Hochsinger” cég megvásárolta: szesz- és ecetgyárrá alakította át.

¹ Kalšan, 2014. 157. p.

Utolsó adatunk a malomról 1876-ból származik. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 gőzmalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 46 Ft jövedéki adót fizettek.²

A ma is álló műmalom 1893-ban készült. Ebben az évben a Gutorföldén gőzmalmot üzemeltető Molnár Lajos ajánlatot tett a városi tanácsnak egy villanytelep és malom megépítésére, amely villanytelep a város villamos igényeit kielégíthette, beleértve a közvilágítást is. Cserébe egy ingyenes telket kért. A felek a szerződést 1893. április 24.-én kötötték meg. A Mezővárosi Tanács a telket átadta és kötelezte magát, hogy a közvilágításért évente 2500 forintot fizet. Molnár pedig kötelezettséget vállalt 4 nagy körlámpa és 80 db. égőtest telepítésére, a város utcáira és tereire. A malmot és villamoserőművet 1893. október 1.-én helyezték üzembe.

A malmot 1900-ban megvették Grünwald és Schwarz varasdi vállalkozók, és három év alatt teljesen átépítették. Ezt követően az itt készült lisztet a Monarchia egész területén árusították, valamint a tengeren túlra is szállították.³



A csáktornyai malom és villanytelep, 1903. Kalsan, 157. oldal.

² MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

³ Kalsan, 2014. 199, 239-240. p.

91. Csamaszigete

(Holub Bókaházával azonosítja.)

Zala folyó, Bókaházi-patak

Már nagyon korán említik malmát. 1253-ban Zalamelléki Mindszenti Illés fia Mátyás, és Énok fia Illés, a Csamaszigetén fekvő földjük és egy malomhely felét, eladták Rajki Márk comesnek. E föld határa a Zala vizénél kezdődött és szomszédjai voltak Kozma fiai és Ludegerius. Varsányi Ledegérnek és fainak része volt itt egy malomhelyben, amelyet bírságok fejében 1260-ban átengedtek Rajki Márknak. De volt itt földjük is, amelyet még 1324-ben is Ledegérföldének neveztek.

1324-ben Rajki Mihály fia Mihály és Pósa fia Damján a Zalától keletre eső Csamaszigete

birtokukat a malomhellyel –, melynek északi szomszédja Ledegérfölde volt – eladták Mindszenti Olivér fia Lászlónak. Közelebről meghatározza a helyét egy 1355-i oklevelünk, melyben azt olvassuk, hogy az említett Mindszenti László fiai, Demeter és Pál panaszt emeltek a megye hatósága előtt, hogy Lendvai Miklós bán és fiai a Mindszent birtokhoz tartozó Csamaszigeten, az ő malmuk alatt, hosszúfalui jobbágyaik által malmot építtettek. Amikor ez a Pál 1385-ben unokaöccsét, Demeter fia Jánost, kielégítette anyai negyedét illetőleg, akkor említenek Gétye és Hosszúfalu vidékén egy Csamaszigete nevű trágyázott földet.¹

Több rá vonatkozó adatot nem találtunk.

¹ Holub III.

92. Csány (Zalacsány)

93. Csapi

Zalaújlaki-árok

Egyetlen adatunk az 1750 körül készült összeírás. Ekkor Bertók János molnár nevét jegyezték föl. Árendát nem fizet, jövedelme 12 köből.¹

Az I. katonai térképen szerepel egy malom a falu – Csapó - alatt, egy tó felső végénél, a falutól keletre, a Galambok felé folyó patakon egy gátas malomtó van, amelynek keleti végénél két malom van.² Jelöli a malmot Tomasich térképe is 1792-ben.

Nincs már malom a II. katonai térképen,³ és nincs további adatunk sem.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² I. kat. Coll. V. Sectio XXI.

³ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 59.

94. Csatár (Pusztacsatár, Bagodvitenyéd határában)

95. Csatár

Felső-Válicka

Az 1750 körül készült összeírás Szilasi Ádám és Horváth János molnárokat említi. Elsőnek sem jövedelme, sem bérletfizetési kötelezettsége sincs, utóbbi 2 köből bérletet fizet, jövedelme 4 köből.¹

1754-ben Szilas Ádám jövedelme 32 köből.²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Németh István molnár nevét jegyezték föl.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén Németh István neve szerepel.³

„Szöllőhegye, *malma*, úgy fajészó erdeje mind ekkortáig ezen határban elegendő volt ezen helységnek.”⁴ –vallják az úrbérrendezés során meghallgatott tanuk 1768. április 27.-én.

Az I. katonai térkép nem jelöl malmot a falu határában,⁵ de Tomasich térképén, 1792-ben, már két malom is látható.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k

⁴ Horváth I. 80. p.

Nincs malom a II. katonai térképen sem,⁶ és további adatunk sincs malmáról.

Hosszú-réti-patak 65/14, Bene-völgyi-patak 65/19, Malom-föli (Malom feletti rét) 65/31, Bük (Malom bük) 65/34, Csörgő-patak (Csengő-patak) 65/61, Válicka 65/79. (Felső-Válicka).⁷

⁵ I. kat. Coll. V. Sectio. XIX.

⁶ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 57.

⁷ ZMFN. 166-167. p. Csatár

96. Csehi (Kiscsehi, Sümegcsehi.)

Csehi

Nem tudjuk, a két Csehi közül melyik malmára vonatkozik ez az adat. 1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A Csehi határban lévő Csehi malom IV. osztályú, 24 óra alatt 4 pozsonyi mérő gabonát őröl.¹

¹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

97. Cseke (Pakod és Csatár közt írták össze. Nem azonosítható, az I. katonai térképen sem szerepel.)

1753-ban Németh György molnár. Árendát nem fizet, jövedelme 18 köböl.¹ 1754-ben a jövedelme már 30 köböl.²

¹ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

98. Csekefái-malom

Nem azonosítható. A szentgyörgyvölgyi és kerkakutasi malom közt szerepel az 1791-es adatban, a Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstromkönyvében. Az 1791. május 10.-ei cégyűlésen befizetett elmaradásoknál a csekefai Fartó Istvánnál nem tüntették fel miért kellett fizetnie¹

Az 1858. május 31.-én tartott céhgyűlésen a Felső zalai molnár céh készítette egy kimutatást a felszabadított inasokról és mestereikről. A csekefai Kotzán János volt inas Fülöp Vincénél.² (Nem tudjuk hol.)

Ennél több adatot nem találtunk róla.

¹ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

² MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

99. Csekőháza (Monostorapáti mellett volt.)

Eger-patak

A település malma 1528-ban tűnik fel írásos forrásban, amikor Gyulaffy István az almádi monostor alatt a „Chekwhaza és Győr” települések között az Eger (Egregy) vízen álló malmát Devecseri Csoron Andrásnak adományozta.¹ Ez az egyetlen adatunk a malomról.

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 178. p

100. Csente SLO.

Lendva-patak

Az I. katonai térkép alapján feltételezhetjük, hogy a csentei malom azonos volt a Feritfalu határában lévő Czizolai malommal,¹ amelyről első adatunk késői, 1851-ből való, amikor a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Ekkor a csentei malmok tulajdonosa hg. Esterházy Pál. A malmok 4 kerékre járnak, kapacitásuk: 14 pozsonyi mérő/24 óra.² (Az összeírásból nem derül ki, hogy hány malomról van szó.)

A II. katonai térképen nincs malom.³

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 1 patakmalomban, 3 kövel 24 óra alatt 30 ausztriai mérő gabonát képesek megőrölni.⁴ 1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 tanoncot foglalkoztattak és a malom után 15 Ft jövedéki adót fizettek.⁵

1925 és 1938 közt Tóth Lajos volt a molnár a faluban.⁶ A malom további sorsáról nincs tudomásunk.

¹ I. kat. Coll. III. Sectio. XIV.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll. XXI. Sectio 59.

⁴ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 50-51. p.

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1867. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁶ Göncz, 2001. 202. p.

101. Cserenosócz, Cserencsóc SLO.

Csernec-patak

A malomra csak a XIX. század második felének elejéről vannak adataink.

A II. katonai térképen, amelynek felmérései 1856-60 köztmunkésültek nem szerepel malom.¹

Az 1863-ban a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 1 patakmalomban, 3 kövel 24 óra alatt 12 ausztriai mérő gabonát képes megőrölni. Vízihiány miatt sem 1862-ben, sem 63-ban nem örölt.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a 4 vízimalomban 2 segédet és 2 tanoncot foglalkoztattak, és a 4 malom után 37 Ft jövedéki adót fizettek.³

¹ II. kat. Coll. XXI. Sectio 59.

² Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 50-51. p.

³ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

102. Cserszegtomaj

A keszthelyi Szűz Mária egyháznak az itt levő Dobogó hegy alatt egy malma volt.¹

¹ Holub III.

A Keszthely-polgárvárosi és tomaji lakosok három gátat ástak ki, melyre malmokat építettek. A hévizi tó alatti árkon a XVIII. századba négy malom állt: Felső-, Középső-, Hertzeg-, és Alsó-malom. A tótól északra lévő patakon pedig kettő: a dobogói és egy, amelyet csak „Mühl”-ként jelöltek a térképen.² Ez a II. katonai térképen Gyöngyes Malomként szerepel.³ A földesúr Festetics család a tó fürdővé fejlesztése érdekében vízelvezetési, csatornázási munkába kezdett 1807-ben: „A Dobogó malom árkánál az egregyi híd környékén a nyíllások földdel feltöltessenek, a nevezett egregyi híd magasabbra emeltessen. ... Azon két kanális mely a Dobogói malmon alul a fürdői első és második híd alatt a georgikoni rétvén keresztül mégyen, betöltött voltak miatt újra kitisztogattassanak.”

A tó új levezető árkat kitisztították és a dobogói malom árkat az egregyi vízfolyás árkával együtt kiásták, hogy azok vize a tóba ne juthasson és a hideg víz a tó vizét lehűtse.⁴

A második katonai térképen, amelynek itteni felvételei 1856-60 közt készültek, a Tomaji hegy délnyugati aljában, a Hévízi tótól északnyugatra meg van a malom *Mola Dobogó* néven.⁵

² Szántó, 1977. 108-109. p.

³ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 57.

⁴ Szántó, 1977. 161-162. p.

⁵ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 57.

103. Csesztreg

Kerka-patak

Viszonylag koránról van adatunk a település malmáról és molnáráról. 1564-ben „...inquil 1 molendinator 2 porta, 1 molendinator *Matie Kun* 1 porta, 1566 1 molendinator 2 porta.¹ 1590-ben két elnéptelenedett malmot említenek a Kerkán.² 1596-ra egyiket helyreállították, mert egy két kerékre járó malomról tesznek említést.³ A következő adat csak száz év múlva van a malmokról. Ekkor az uradalmi jövedelem-összeírásokban egyikerekű malomról írnak, amely áradáskor használható.⁴

1688-ban a plébános javainak összeírásában olvashatjuk: „A templom mellet van egy holdnyi kert [...] és 2 tágas rét a malmok felé...”⁵ Tehát több malom is volt.

Esterházy Gábor Alsólendván 1699. december 9.-én kelt kiadványában kötelezi magát, hogy a Csesztreg városban lakó Fentős István jobbágyától felvett 450 rajnai forint kölcsön fejében felszabadítja nevezettet, valamint öccsét, Mihályt, illetve ezek a városban [...], valamint a Kerka vizén álló malombeli harmadért minden urbalis szolgáltatástól mentesülnek addig, míg a kölcsönt vissza nem fizeti.⁶ Talán erről a malomról van szó, amikor az alsólendvai uradalom összeírásában Csesztregen malommal bíró parasztok jövedelmeként 1 forint hasznot jegyeznek fel 1703-ban.⁷

1710-ben, Esterházy Pál birtokrészeinek összeírásakor Csesztregen 3 parasztmalom található 50-50 crucig az árendájuk.⁸

1715-ben az uradalom tisztartója jelenti, hogy: „az erdejekben edgy néhány szál Tölgy fát a Malom szükségére levágattam.”⁹

¹ MNL ZML HLc. Csesztreg 29, 30.

² MNL ZML HLc. Csesztreg 43

³ MNL ZML HLc. Csesztreg 33

⁴ MNL ZML HLc. Csesztreg 54.

⁵ MNL ZML HLc. Alsószilvágy 36. p.

⁶ MNL ZML HLc. Csesztreg 64.

⁷ MNL ZML HLc. Csesztreg 174

⁸ MNL ZML HLc. Csesztreg 141

1728-ban a malmok nem, csak 2 molnár szerepel az uradalmi összeírásokban Csesztregen, majd egy másikban ezt olvashatjuk: „Van itt három egy kerékre őrlő, úradó alá eső malom, mindegyik több helybeli lakosé. Kettő a Kerkán. Az első 5, a másik kettő 6-6 Ft-ot jövedelmez.”¹⁰

1750-ben az alsólendvai uradalom összeírása szerint a csesztregi malmok éves jövedelme pozsonyi mérőben mérve 98.¹¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Szabó Miklós molnár nevét jegyezték föl, akinek három malom után van jövedelme. Majd 1764-ben ismét 3 paraszti malomról írnak.¹² 1770-ben ez a három malom 142¾ p.m. gabona jövedelmet hoz.¹³

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A csesztregi Balazér János, Kulcsár Márton molnár, és Sancsa (?) Jánosné legényét „malombéli defectusért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A csesztregi molnárok ekkor is még Balazér János és Kulcsár Márton voltak. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Balazér János és Kulcsár Mártont említik. Az 1788. április 28.-ai céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. A csesztregi alsó molnárt: Ór Pált, és az alsó molnárt; Haiba Istvánt megbüntették egy-egy véka rozsra, kő hiányosságért. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy Csesztregen Eőr Pál és Dora Péter voltak a molnárok.¹⁴

Az 1785-ban készült I. katonai felmérés térképe szerint A „Czupp”-i út és a Kerka keresztezésénél volt egy malom.¹⁵

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen résztvevők névsorában Horváth György csesztregi molnár neve szerepel. Az asztalpenzt fizetők névsorában Eőr Pál és Dora Péteré is.¹⁶

1792-ben két malmot jelöl Tomasich térképe Csesztregnél a Kerkán.

Az 1792. június 6-i céhgyűlésen beszédett büntetésekkor a csesztregi Dora Pétert „motskos beszédért” büntették meg, legénye, Nagy János vízpenzt fizetett.

Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Dora Péter és Horváth György csesztregi molnárok neve szerepel.

Az 1793. május 29.-én megtartott céh gyűlés névsorában Horváth György és Pörs György molnároké.

Az 1794. május 13.-án Alsószenterzsébeten megtartott céh gyűlésen büntetéspénzt fizetők névsorában a csesztregi Dora Péter neve olvasható.

Az 1798. május 1.-én megtartott céh gyűlésen a csesztregi Kulcsár Márton és Horváth György nevével nincs bejegyzés, Kapornaki Mihálynak „elengedett a főrja, hanem kő hibázásért” büntetést fizetett.¹⁷

Az 1828. évi összeírás szerint a településen 1 molnár van, aki fél évig dolgozik iparában, segéd nélkül.¹⁸

⁹ MNL ZML HLc. Csesztreg 73-74.

¹⁰ MNL ZML HLc. Csesztreg 177-179

¹¹ MNL ZML HLc. Csesztreg 182.

¹² MNL ZML HLc. Csesztreg 128.

¹³ MNL ZML HLc. Csesztreg 180

¹⁴ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

¹⁵ I. kat. Coll. III. Sectio XII.

¹⁶ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

¹⁷ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

¹⁸ MNL ZML HLc. Csesztreg 183.

Az 1832-ben készült vízrajzi összeírásban csak ennyi olvasható: „Kerka vizén malom.”¹⁹
1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Itt 3 malmot írtak össze. Tulajdonosként „egyes lakosoké” jelölést használtak. Mindhárom 2 kerekű, kapacitásuk: 8, 8, 10 pozsonyi mérő/24 óra.²⁰

Fényes Elek művében ezt olvashatjuk: Vizimalmai jók.²¹

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételén mindhárom malom megvan.²²

Az 1858. május 31.-én tartott céh gyűlésén a Felső zalai molnár céh készítette egy kimutatást a felszabadított inasokról és mestereikről. A csesztregi Magyar Ferencnél volt inas a csesztregi Zsupán Pál. Ugyancsak Csesztregen, Lantsák Jánosnál volt inas a kálócfaai 19 éves Szabó Mihály.²³

1860-ban a csesztregi Lantsák Jánosnál szabadult az alsószenterzsébeti Hány János 20 éves ifjú. Németh ? molnár a győrfai 22 éves Rózsás Mihályt vette fel inasnak.²⁴

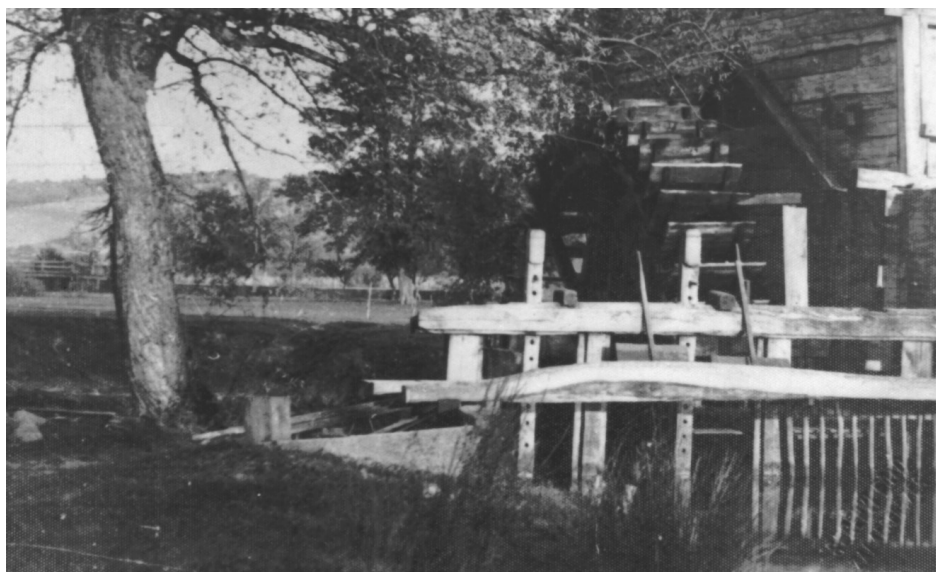
1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a 3 vízimalomban 2 segédet foglalkoztattak, és a 3 malom után 19 Ft. 40 krajcár jövedéki adót fizettek.²⁵

Az inasévek eltöltéséről, a vándorlás során különböző malmokban végzett munkákról a legények igazolást kaptak. Egy ilyenből tudjuk, hogy a csesztregi Fentős János molnármesternél Göncz István dömeföldi molnár legény 1877. január 1-től 1879. július 1-ig dolgozott.²⁶

Tagosítási birtokkönyv 1870. (Hitelesítve 1876.) Csesztregi malmok 713 öl.²⁷

1954-ben még két darab kerek vízimalom a Kerkán, a hozzá tartozó Kerkaújfalun pedig 1.²⁸

Kerka 134/91, Malomi-rét: Győrfai-rét 134/109.



Csesztregi malom. Fotó: GM 28.753.

¹⁹ MNL ZML HLC. Csesztreg 220. Eredeti O.L.S. 81. Vízrajzi Intézet Zalamegye postautjai. Raksz. 28.

²⁰ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

²¹ Fényes, 1851.

²² II. kat. Coll. XXII. Sectio 58.

²³ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

²⁴ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

²⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

²⁶ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

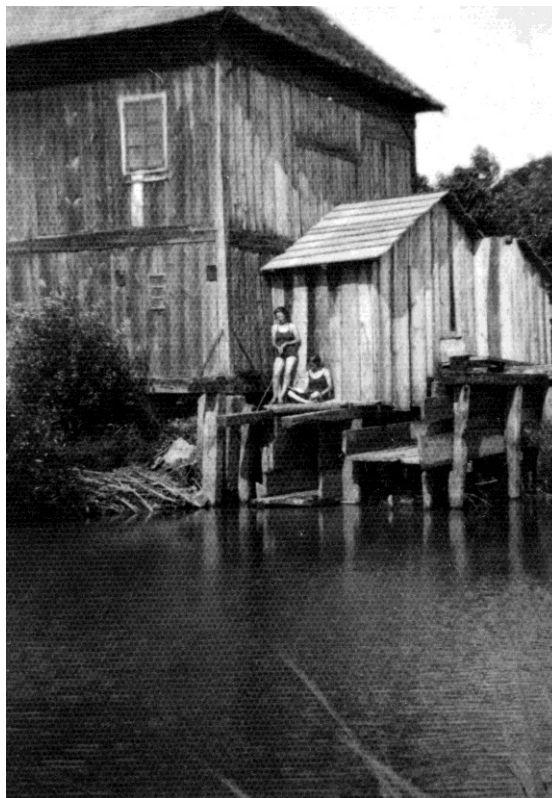
²⁷ MNL ZML HLC. Csesztreg 257.

²⁸ MNL ZML HLC. Csesztreg 210. Néprajzi adatok. Szentmihályi Imre gyűjtőnapló.

Bicsák-malom

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Bicsák Károly szerepel, mint a malom tulajdonosa.²⁹

1949-ben. Cég: Bicsák Károly. Tulajdonos: Bicsák Károly. Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 20 %.³⁰ A malom ekkor vízmeghajtású.³¹



Csesztreg, Bicsák-malom. Fotó: Kovács Zoltántól

Osbáth-malom

1949-ben. Cég: Horváth József. Tulajdonos: Oswald örökösök. Bérlő: Horváth József. Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 40 %.³² A malom ekkor fagázmeghajtású. Tulajdonos: özv. Hacker Emilné.³³

²⁹ MNL ZML IV. 433. N° 6093.

³⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 11. sorsz.

³¹ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

³² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 19. sorsz.

³³ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.



Csesztereg, Osbáth-malom. Fotó: Kovács Zoltántól.

Paraszaji-malom 134/123.³⁴ Később gőzmalom.

A II. katonai felmérés térképén ez lehet a legfelső malom, a *Parasz* erdő mellett, keletről.³⁵ A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Császár Jenő szerepel, mint a malom tulajdonosa.³⁶

1949-ben. Cég: Császár Jenő. Tulajdonos: Császár Jenő. Kapacitás: 40 q/24 h.

Használhatóság: 65 %.³⁷ A malom ekkor gőzmeghajtású.³⁸



Csesztreg, Potecz-malom. Fotó: Kovács Zoltántól

³⁴ ZMFN. 316-317. p. Csesztereg.

³⁵ II. kat. Coll. XXI. Sectio 58.

³⁶ MNL ZML IV. 433. N°6093.

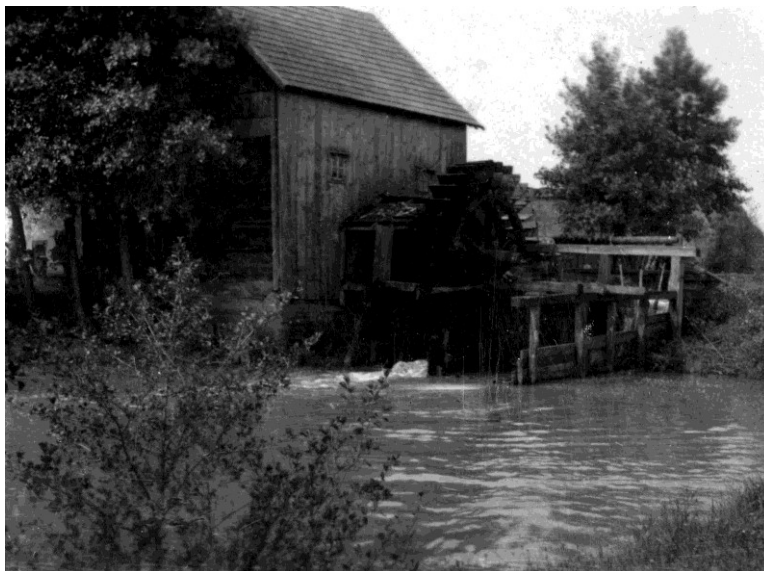
³⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 12. sorsz.

³⁸ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

Potecz-malom

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Potecz József szerepel, mint a malom tulajdonosa.³⁹

1949-ben. Cég: özv. Potecz Józsefné. Tulajdonos: özv. Potecz Józsefné. Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 30 %.⁴⁰ A malom ekkor víz- és fagázüzemű.⁴¹



Csesztreg, Potecz-malom. Fotó: Kovács Zoltántól

Leopold-malom

Csupán neve maradt fenn, semmilyen adatot nem találtunk rá vonatkozóan.

Kerkaújfalu (1942 óta Csesztreg falurésze)

Kerka-patak

Viszonylag korai említések, 1564-ben, Bánffy László birtokán említenek egy molnárt és két portát.⁴²

Következő adatunk már XVIII. századi. Az 1728-ban készült összeírásban egy két kerékre őrlő, úradó alá eső malmát említetik, egy helybeli, Lőrincz vezetéknévű zsellérnek. Két zsellért írtak össze, ebből egyik a házatlan molnár: létfenntartásán kívül semmi jövedelme nincs.⁴³

1750-ben már több malom is van a faluban, mert az összeírók így említik: „Malmok jövedelme mérőben: 30.”⁴⁴

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Sabján Mihály molnárnak két malom után van jövedelme *Kerka Újfaluban*.

1770-ben ugyancsak egy molnárt említenek 24 p.m. gabona jövedelemmel.⁴⁵ A malmok számát nem tüntették fel.

³⁹ MNL ZML ZML-a IV. 433. N°6093.

⁴⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 21. sorsz.

⁴¹ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁴² MNL ZML HLC Kerka Újfalú 26.

⁴³ MNL ZML HLC Kerka Újfalú 79-80. Eredeti: ZÁL Conscript Univ. Ö. 22. g.

⁴⁴ MNL ZML HLC Kerka Újfalú 85.

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. Újfaluban Szabó György molnár nevét említették. Ugyanitt Lőrincz György molnárt „malombéli defectusért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Az újfalusi molnár még Lőrincz György. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Lőrincz György volt a molnár. Az 1788. április 28.-i céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Kaitsa Péter molnárt megbüntették egy véka rozsra, kő hiányosságért.

Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy Újfaluban Hajtsa Péter volt a molnár. Ugyanott, egy másik bejegyzésnél Kajtsa Péterként írták, és kántorpénzt fizetett.⁴⁶ (Ebben az esetben is névírasi vagy olvasási probléma lehet.)

Az I. katonai térképen, 1785-ben, Ramocsa és Kerkaujfalu közt 9 malom volt a Kerkán. Ebben a szenterzsébetiek is benne vannak.⁴⁷

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen résztvevők névsorában Kajtsa Péter újfalusi molnár neve szerepel, aki büntetést is fizetett, de nem tudjuk miért. Az asztalpenzt fizetők névsorában is Kajtsa Péter van.

A lajstromkönyben feltüntették az 1791. május 10.-i céh gyűlésen befizetett elmaradásokat a molnárok nevével és a malom helyének nevével. Kajtsa Péternél nem tüntették fel miért kellett fizetnie.⁴⁸

Tomasich 1792-es térképe Kerkakutas –Kerkaujfalu körül 5 malmot jelöl a Kerkán, ebből hány tartozott Újfaluhoz, nem tudjuk.

Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Kajtsa Péter újfalusi molnár neve szerepel.⁴⁹

Az 1793. május 29.-én megtartott céh gyűlésen büntetéspénzt fizetők névsorában Eöri István kutosi molnár legényének Cseke Istvánnak a neve szerepel, aki „malom defectusért, aztán „Újfalusi defectusért” is büntetődött.⁵⁰

Az 1794. május 13.-án Alsószenterzsébeten megtartott céh gyűlésen büntetéspénzt fizetők névsorában Kajtsa Péter neve olvasható.⁵¹

Az 1798. május 1.-én megtartott céh gyűlésen az újfalusi Kajtsa Péter két malom után fizetett fórt, két legénye: Balasér György és Cseke István „hullatásért” fizetett büntetést.⁵²

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

A Kerkaujfalusi malom tulajdonosa herceg Esterházy Pál, a malom 2 kerekű, napi kapacitása 8 pozsonyi mérő, továbbá egy 1 kerékre járó deszkametsző malmuk is van itt.⁵³

A II. katonai felmérésen 1856-60 közt a falutól északnyugatra két malom van a Kerkán.⁵⁴

1860-ban az újfalusi Gergulecz Mihály a márokföldi 15 éves Major Józsefet vette fel inasnak.⁵⁵

⁴⁵ MNL ZML HLC Kerka Újfalu 94.

⁴⁶ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁴⁷ I. kat. Coll. III. Sectio XII.

⁴⁸ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁴⁹ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁵⁰ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁵¹ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁵² MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁵³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁵⁴ II. kat. Coll. XXII. Sectio 57.

⁵⁵ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

A XX. század első harmadában Czinder Jenő molnárnak (A későbbi Kerkai Jenő, a KALOT megalapítója - 1934-től Kerkai - apjának) volt itt malma. A család bajor eredetű. Czinder a zalaegerszegi Németh Irént, Németh György molnár, a Gömbös-malom tulajdonosának lányát vette feleségül. Czinderék Kerkaújfaluból Városlódra, végül Márkóra költöztek.⁵⁶

1904-ben, amikor Jenő fiuk született, Czinder Jenő az uraság malmát bérelte. 1911-től Csácsbozsokon bérelt malmot a Zalán. Ezt követően költöznek Veszprém megyébe.⁵⁷

1936-ban ezt írták a malomról: „Malom vízkerékkel.”⁵⁸

1949-ben: Cég: Vízi Lajos. Tulajdonos: Oswald örökösök. Bérlő: Vízi Lajos. Kapacitás: 7 q/24 h. Használhatóság: 30 %.⁵⁹ A malom ekkor víz- és gőzüzemű. Tulajdonosként özv. Hecker Emilnét jegyzik.⁶⁰

1954-ben „egy kerek vízimalom”⁶¹-jegyzik fel Szentmihályi Imre gyűjtőútja során.

Mónár-düllü 134/3, Malomi-düllü (Malom melletti) 134/46, Meccü-sarok 134/62. Régen fűrésztelep (deszkametsző) volt itt. Kerka 134/87.⁶²

⁵⁶ Farkas, 1997. 3. p.

⁵⁷ Takács, 2013.

⁵⁸ MNL ZML HLC Kerka Újfalú 120.

⁵⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 20. sorsz.

⁶⁰ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁶¹ MNL ZML HLC. Csesztreg 210. Szentmihályi Imre gyűjtőnapló, néprajzi adatok.

⁶² ZMFN. 316-317. p. Csesztreg

104. Csácsó

Egyetlen adatunk az I. katonai felmérés térképszelvénye. 1783-ban a falu alatt, tőle délkeletre van egy malom, házzal, Antalfa felett.¹

Ez a malom már nincs meg a II. katonai térképen, az 1852-55 közti felvételen.²

¹ I. kat. Coll. VIII. Sectio XIX.

² II. kat. Coll. XXVI. Sectio 56.

105. Csobánc

Eger-víz

Egyetlen említése a XVIII. század derekáról van. Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Márton és Horváth Ferenc molnárok nevét jegyezték föl.¹ Malmot viszont nem említene.

¹ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

106. Csopak

Nosztori-patak, az egykori Nosztre/Nosztor falu nevét őrzi. 1277-ben *Veszprém-vize*, később és ma *Séd-patak*. A második katonai térképen Csopak patak.

Első hiteles említését egy 1277-dik évi oklevélben találjuk. E szerint Liliom asszony a Veszprém folyón levő malma felét, mely a káptalan malmai közt feküdt, elcserélte a káptalan

két itteni malmáért. Ezek a falun átfolyó vízen voltak: az egyik észak felé, a Nosztréba vezető úton túl, a másik pedig ez út alatt nyugat felé.¹

1303-ban a veszprémi káptalan a csopaki völgyben levő malmok használatát 15 évre bérbe adta Buzma, István és Lőrinc nevű fiainak.²

1383-ban a káptalan és a Veszprém-völgyi apácák közt folyó perben szintén említik a csopaki malmokat.³

1495-ben a veszprémi káptalannak 3 malma működik a Séd-patakon, évi árendájuk 84 mérő gabona.

1566-ban a molnárok 2 porta után adóznak, 3 malom elhagyott. 1599-ben 1 malmát említik.

1588-ban Gellért Illés csopaki molnár cipóban fizeti a malomadót a tihanyi várnak.⁴

1669-ben **Vince-malom** nevét jegyzik fel. 1700-ban 2 vízimalma jár, harmadik elhagyott.

1727-ben is két malma van. 1753-ban már csak egy működik.⁵

A füredi kerület molnáiról 1755-ben készült adóösszeírás idején, Csopakon 1 molnár volt.⁶

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Pörös István és Panus Mihály molnár nevét jegyezték föl.⁷

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Gáncs Mihály neve szerepel.⁸

1778. június 12.-én az Esterházyak arácsi jobbágyai ezt vallották: „Határunkban egy malom vagyon, ahol is szükségünkre szoktunk őrteni, de közel lévő szomszédságainkban is Füreden, Csopakon és Kövesen vannak elegendő malmok, ahol szározságban is őrölhetünk.”⁹

1783-ban az I. katonai felmérés térképén Csopak alatt, Köves fölött egy malom van.¹⁰

A XIX. században a Csopakhoz tartozó Nosztori praedium alsó és felső malmát írják össze és adják bérbe a községnek.¹¹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

A csopaki határban lévő 4 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 10 pozsonyi mérő.¹²

A második katonai felmérés 1852-55 között egy malomhelyet [Nosztori felső] és egy malmot [Nosztori alsó] jelöl Csopaktól északra, a Csopak patakon.¹³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 62 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁴

¹ Holub III.

² Steinhausz-Wöller, 2011. 40. p.

³ Steinhausz-Wöller, 2011. 40. p.

⁴ Steinhausz-Wöller, 2011. 41. p.

⁵ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 184. p.

⁶ Lichtnecker, 1999. 231.

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁸ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁹ Lichtnecker, 1999. 224. p.

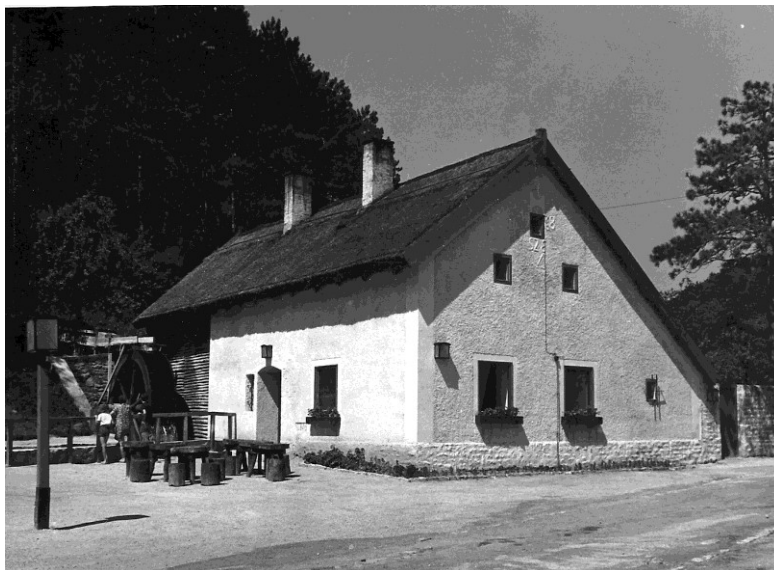
¹⁰ I. kat. Coll. IX. Sectio XX.

¹¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 184. p.

¹² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹³ II. kat. Coll. XXVII. Sectio 57.

¹⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.



Csopak, Malomcsárda. Fotó: Steinhausz György

Felső Nosztori-malom, Nosztori völgyi malom (Veszprémi út 1.

Veszprém felől jövet az első malom. Hívták Felső vagy Pol vagy ősi Plul malomnak is. Az 1930-as tatarozáskor egy gerendán az alábbi írást találták: „Én vagyok Josef Plul, épült 1704. május 4-én.”¹⁵

Az 1858-as térképen felső Nosztori malomnak írják. A veszprémi káptalan tulajdona volt. Közel egy évszázadig a Plul család bérelte. Őket Simon Gábor molnár követte. Az ő 1945-ös halálát követően özvegye feleségül ment Pohl Dömötör molnárhoz, ezért hívták Pol-malomnak is. Elkerülte az államosítást, mert berendezéseit leszerelték.¹⁶

Alsó Nosztori-malom, Csák-malom, Molnár-Torma-malom
(Veszprémi út 3.)

Csopakon a XIX. században összeírt két malom közül ma az egyikben a Nosztori Malomcsárda működik 1968 óta. Ez az alsó Nosztori-malom. A XVIII. században Torma malomnak hívták, majd a Plul család bérelte. A XIX. században Simon-malom néven is jegyezték, majd a XX. század elejétől Csák Lajosé lett. Ő bérlőknek adta ki. Bérelte Nedó Sándor is. Hívták falumalomnak is. A felülsapó vízikerek egy dupla hengeres hengerszéket hajtott. Síkszitája révén jó minőségű lisztet állított elő. Csák a második világháború után emigrált, ezért a malom 1951-ben az Elhagyott Javak Kormánybiztossága tulajdonába került.¹⁷

A XVIII. századi térképen Torma malom néven szerepel.

Mai nevét Molnár Kálmánról kapta. Mivel Molnár Kálmán lányát, Juliannát Plul Vilmos vette feleségül, így ez a malom is a Plul családé lett.¹⁸

1909-ben a vasút építése miatt a felülsapott vízikerekű malom már nem kapott vizet ezért megszűnt. A vasúttársaság kárpótolta a tulajdonost. Ettől kezdve lakóházként használták, ami

¹⁵ Kádár 2010. 297.

¹⁶ Steinhausz-Wöller, 2011. 61. p.

¹⁷ Steinhausz-Wöller, 2011. 62. p.

¹⁸ Steinhausz-Wöller, 2011. 65-66. p.

mögé 1968-ban felépült a „Vígmolnár” csárda. Később a lakóházat is megvették és a vendéglátóhely részeként üzemeltetik.



Csopak, Plul-malom felújítás után. Fotó: Steinhausz György

Plul-malom (Kisfaludi utca 16.

A veszprémi káptalan középkori alapokra épült, elhagyott malmát a XX. század elején megvásárolta Molnár Kálmán. Lebontotta a romos épületet, és helyére 1912-ben új malmot épített. 4,5 m átmérőjű felülcsapós vízikereke egy pár malomkőjáratot és 1 Ganz hengerszékét működtetett. Plul Vilmostól 1940-ben örökölték fiai: József, Kálmán és Jenő.

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Plul Vilmos szerepel, mint a malom tulajdonosa.¹⁹

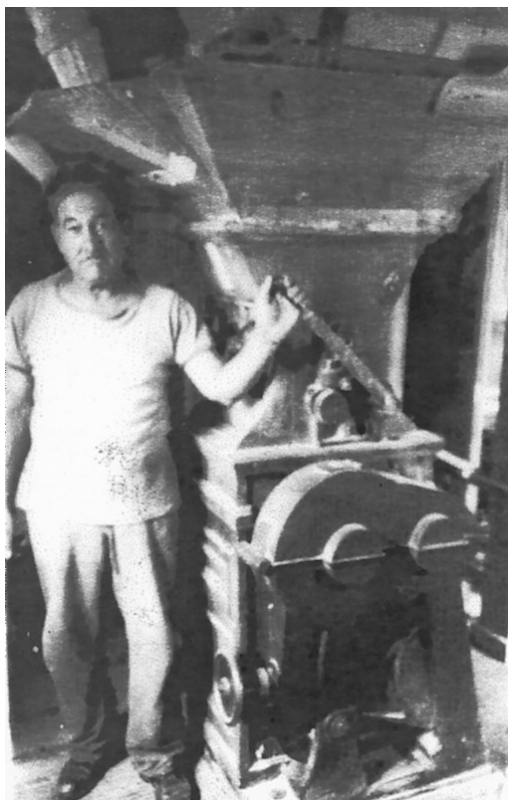
1951-ben államosították. A Veszprém Megyei Malomipari Vállalt tulajdonába került. Vezetője Nedó Sándor molnármester volt 1952-1954 közt. 1953-ban korszerűsítették. A 37 colos malomkőjárat helyett egy kisebb függőköves darálót és egy 1908-as Ganz hengerszékét kapott, továbbá egy 3 méteres hasábszítát a hozzá tartozó serleges felhordókkal. 1954-ben a malom kapacitása 14 q/24h. Vámörölő malom. Villamos meghajtású, vízikereke működésképtelen. Vezetője Sebők József, aki az 1969-es leállításáig működtette.

1954-ben megállapodás született a minisztérium Malomipari Főosztálya és az Országos Műemléki Felügyelőség közt a csopaki Plul-féle vízimalom műemlékké nyilvánításáról. 1955-ben átadták a községi tanácsnak, de később - műemlék jellege miatt – visszakerült a malomipar tulajdonába. 1969-ig víz- és villamos hajtással működött, akkor leállították,²⁰ 1969 után takarmányboltként hasznosították. 1978-ban a gabonatröszt kezdeményezte az Országos Műemléki Felügyelőségnél a malom védetté nyilvánítását. Annak engedélyével megkezdték a helyreállítást 1985-ben. Ma Múzeum.²¹

¹⁹ MNL ZML IV. 433. N°6093.

²⁰ Wöller 2001. 160-161. p.

²¹ Steinhausz-Wöller, 2011. 41-51. p.



Csopak, Nédó Sándor. Fotó: Steinhausz György

Köves, Kövesd, Balatonkövesd (1940 óta Csopak része)
Horogvölgyi-patak

A füredi kerület molnáiról 1755-ben készült adóösszeírás idején Kövesden 1 molnár volt.²² Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Molnár János neve szerepel.²³

1778. június 12.-én az Esterházyak arácsi jobbágysai ezt vallották: „Határunkban egy malom vagyon, ahol is szükségünkre szoktunk őrteni, de közel lévő szomszédságainkban is Füreden, Csopakon és Kövesen vannak elegendő malmok, ahol szároztságban is őrölhetünk.”²⁴

Az 1783-ban készült első katonai felvétel szerint Köves fölött, Csopak alatt egy malom van, és van egy másik Köves alatt is.²⁵

1832-ben 5 felülcsapó malom működik a patakon.²⁶

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A kövesdi határban lévő vízimalom kapacitása napi 10 pozsonyi mérő.²⁷

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint Kövesd 2 vízimalma után 29 Ft. 50 krajcár jövedéki adót fizettek.²⁸

Hegedűs-malom (Kossuth u. 16)

²² Lichtnecker, 1999. 231.

²³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

²⁴ Lichtnecker, 1999. 224. p.

²⁵ I. kat. Coll. IX. Sectio XX.

²⁶ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 150. p.

²⁷ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

²⁸ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

A malom Plul János tulajdona volt. Az 1940-es években korszerűsítették. A vasútépítés miatt elbontották.²⁹ Egy másik adat szerint az Angolkisasszonyok nyaralójának építésekor bontották el.³⁰



Csopak, Hegedűs-malom helye. Fotó: Steinhausz György

Plul János malma (Csalló-köz)

Egyetlen adatunk van csupán a malomról: „A felülesapott vízikerekű malmot a XX. század elején leszerelték, és lakóházzá alakították át.”³¹

²⁹ Kádár im. 299. p.

³⁰ Steinhausz-Wöller, 2011. 64. p.

³¹ Steinhausz-Wöller, 2011.

107. Csöde

Zala folyó

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A csödei *Rois* József molnárt „két esztendőbeli inas szabadulásért, és szegődségért” büntették. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A csödei molnár ekkor is *Roisz* András. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is *Roisz* András volt a molnár. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy Csödén *Ruisz* András volt a molnár, aki „szolgáló mestrség helyett” fizetett.¹ (Pénzel megváltotta a terhes szolgálatot.)

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlés jegyzőkönyvében rögzítették azok nevét is, akik a gyűlésre nem mentek el. Csödéről *Ruisz* András.²

¹ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

² MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen asztalpénzt fizetők névsorában Ruisz András csödei molnár neve szerepel.³

Az 1798. május 1.-én megtartott céh gyűlésen Ruisz Andrásnak csak a nevét írták fel, nincs mellette megjegyzés.⁴

Később csak áttételes adatunk van, ami malomra utal: Zala folyó 37/3, Malom-rét (Malomi) 37/5.⁵

³ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁴ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁵ ZMFN. 110-111. p. Csöde

108. Csömödér

A faluról fennmaradt írásos emlékekben sehol nem említenek malmot. 1780-ban maguk a csömödérik vallják: „malom ugyan határunkban nincsen, de a szomszéd Pákai és iklódi határokbán jó malmok vagynak.”¹

1914-ben megjelent művében Gönczi említi gőzmalmát.² Másutt sehol sem találkozunk malomra utaló adattal Csömödér esetében. Még a szájhagyomány sem tud róla. Beszélnek viszont gyufagyáráról, aminek kéményére még emlékeznek. Lehet, hogy a kettő azonos?³

¹ Horváth II. 53. p.

² Gönczi, 1914. 623. p.

³ Brenner Antal, Lukács Ernő Csömödér közlése, 2012.

109. Csörnyefölde

Geczi patak

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbéli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. Csörnyeföldén Csuk Miklós molnár nevét említették. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A molnár továbbra is Csuk Miklós volt.¹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Ekkor tulajdonosai: „Sz. Margitai Német Vince árvái. 1 kerekű, kapacitása: 3 pozsonyi mérő/24 óra.”²

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételén Felsőszemenyétől délnyugatra van két hajómalom. Ezek Csörnyeföldétől délre vannak a Murán.³

Mendly Balázs az 1875-1880. években molnárbérlő volt itt. [Molnárként dolgozott az általa bérelt malomban].⁴

További adatunk nincs csörnyeföldi malmokról.

Malomi-rét 193/127, [Czukalmi-rét] A malom melletti rét. Margitaji malom 193/137.[Czukmalom. A szentmargitfalvai malomról van szó]. Már elbontották.⁵

110. Csősz (Ormándlak.)

¹ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll. XXII. Sectio 60.

⁴ Mendly Gyula: Utak a malomba 2. p.

⁵ ZMFN. 459-461. p. Csörnyeföld

111. Csukovecz, Čukovec HR. Drávasiklós

Egyetlen adatunk 1876-ból való. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalom után 8 Ft 60 krajcár jövedéki adót fizettek.⁶

⁶ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

112. Csurgó (Barnakpuszta határában, attól délnyugatra.)

Eszterag-patak

Csak a XVIII. század második feléből van két adatunk. 1754-ben Farkas Mihály molnárt írták össze,¹ míg 1784-ben a katonai felmérésen *Tsurgo*-ként jelölik, Barnakpusztától délnyugatra. A térképen egy malom van két épülettel.²

A II. katonai térképen szerepel Csurgó, de malma már nics feltüntetve.³

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

² I. kat. Coll. V. Sectio XIX.

³ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 58.

113. Dekanovecz (HR. Dékánfalva)

Egyetlen rá vonatkozó adatunk az 1876-os Soproni Kereskedelmi és Iparkamara által készített kimutatás, amely szerint 2 vízimalom után 18 Ft 60 krajcár jövedéki adót fizettek.¹

¹ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

114. Deklassin (Deklezsin, Deklesin SLO.)

Mura

Első, korai említések a Kerka mellett levő „Duclysa” malomról 1257-ben olvashatunk,¹ majd fél évezredig nics újabb adatunk róla.

Az I. katonai térképen, 1784-ben Deglasin vagy Togglesche alatt délnyugatra a Mura bal partjánál két hajómalom van.²

Az 1792-es Tomasich térképen Deklesin - később Deklezsin, majd Murahely volt a neve – malmot nem, csak csónakátkelet jelöl.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

A Mura folyón három malmot írtak össze. Forján Iván malma 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.³ A másik két malom tulajdonosa Bakán György. Mindkét malma 2 kerekű, és mindkettő kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.⁴

A II. katonai térkép 1856-60 közt készült felmérésekor Deklasintól délre, a Komárom sziget déli oldalán négy hajómalom van a Murán és egy komp.⁵

Az 1862. szeptember 27-én, a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara számára készült kimutatásban Lopert Mátyás, Bakán András, Firán Iván molnárokat sorolták fel.⁶

¹ Holub III.

² I. kat. Coll. II. Sectio XII.

³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁴ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁵ II. kat. Coll. XX. Sectio 59.

⁶ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 45-45. p.

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 3 hajómalomban 3 kövel 24 óra alatt 12 ausztriai mérő gabonát képesek megőrölni.⁷ 1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a 3 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak és a 3 malom után 34 Ft jövedéki adót fizettek.⁸ 1901. szeptember 14.-én készült egy kimutatás Zala Vármegye Alispáni Hivatala számára azokról a murai hajómalmokról, amelyek tulajdonviszonya rendezetlen volt. Ebben rögzítették a korábbi, illetve a tényleges tulajdonosok nevét és tulajdonhányadát. E szerint még ekkor is három malom dolgozott:
 Korábbi tulajdonos: Perdigál Iván, Szrejs István, Üllen János. Tényleges: Perdigál Iván, Szrejs István, Klemencsics Iván.⁹ Egyik malom esetében történt csak időközben tulajdonos váltás.

⁷ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 45-45. p.

⁸ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁹ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 182-183. p.

115. Dent

Ráskó-patak, Denti-séd

Középkori malomról van szó, amely nagyon korán elpusztult, vagy elhagyottá vált, mert már a XVI. században is csak helyét említik.

1573-ban az Eger-patakon álló Denti-malom helye új adományban szerepel. Ennek a malomnak az emléke 1907-ben Kapolcs határában a Denti-malom külterületi lakothely.¹ Az I. katonai térképen nem szerepel, a II. katonai térkép 1852-55 közt ezt a malmot Dörögd-malomként jelöli, Kapolcstól északnyugatra, a Dörögdre vívő útról van hozzá bejárat.²

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 191. p.

² I. kat. Coll. VIII. Sectio XIX. és II. kat. Coll. XXVI. Sectio 55.

116. Dersimorecz (Deržimorec HR. Dezsérlaka)

Egyetlen ismert adatunk, az 1876-ban, a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara számára készült kimutatás szerint 1 vízimalma után 8 Ft jövedéki adót fizettek.¹

¹ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

117. Dice, Szentpéterföldre

118. Dióskál

(Az I. katonai felmérés térképén még Gall és Bokonya! Dióskál-ként 1770-ben említik először.)¹

Káli-patak

Az I. katonai térkép, 1784-ben a Gall és Bokonya közti hídtól délre jelez egy malmot.² 1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A határban lévő vízimalom kapacitása napi 1 pozsonyi mérő.³

¹ MNL ZML Hlc. Dióskál 6.116./4.

² I. kat. Coll. V. Sectio XIX-XX.

³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

A II. katonai térkép 1856-60 közt a falu északnyugati vége közelében jelöl egy malmot.⁴
A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban a Jankó testvérek szerepelnek, mint a malom tulajdonosai.⁵

1949-ben Cég: Jankó Testvérek. Tulajdonos: Jankó István és János. Kapacitás: 24 q/24 h.
Használhatóság: 25. %.⁶ A malom ekkor fagáz meghajtású.⁷
Malom-oldal: Nemesi-legelő 119/50, Káli-patak 119/57.⁸

⁴ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 58.

⁵ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 77 sorsz.

⁷ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁸ ZMFN. 281-283. p. Dióskál

119. Diska (Kisapáti, Hegymagasapátitól északra.)

Eger-patak

Egyetlen adatunk maradt fenn malmáról. 1436-ban Rátóti Gyula özvegye a bakonyszentjakabi kolostornak adott egy malomhelyet az Egregy folyón, közvetlenül a kolostor malma alatt.¹
Tehát két malom volt a falu határában.

A II. katonai térképen 1852-56 közt Diska majorként szerepel.²

¹ Czuczor, 1988. 33. p.

² II. kat. Coll. XXVI. Sectio. 56.

120. Diszel (1977-től Tapolca településrésze)

Eger-patak, Eger-vize

Viszonylag korai az első malomra vonatkozó adat. 1286-ban a Bogát-Radvány nembeli Sándor comes nővére gyermekeinek adta itteni földjeit egy malommal együtt anyjuk negyede fejében. E földek között volt az is, amelyet atyja, Simon comes, zempléni birtokért cserélt el Mogh fia Moghgal, Sándor nagybátyjával.¹

1329-től folyamatosan vannak a malmokra vonatkozó adatok. 1329-ben Márton, Tóti (Káptalantóti) misés papja, az Egregy folyón a diszeli határban lévő malmot zálogba veszi.²

1392-ben Diszel László fia Miklós felerészben az uzsa-szentléleki pálos kolostornak zálogosítja el egykerekű malmát az Eger folyón 200 arany forintért.³

1487-ben Tamás testvér, a hazai pálos rend prior generálisa, Gyulafi László kérésére elrendeli, hogy az egykerekű malom, amely Diszel mellett, az Eger folyón épült, a kőkuti pálos testvérek eltávozása után a bakonyszentjakabi pálos kolostor tulajdonába menjen át. Ha az is elnéptelenedne, akkor a generális tulajdonába megy át a malom.⁴

1624-ben az egykerekű malom becsűje 60 forint. 1634-ben a már 1601-től szereplő **Fekecs-malom** örök ára, a hozzátartozó réttel és 3 hold szántóval 320 Ft. 1744-ben a diszeli urasági egykerekű malom évi jövedelme 150 p.m. 1801-ben Diszel négy örlőmalma a nemeseké. A kétkövvű - már 1687-ben is működő – **Petke-malom** pedig az Esterházyaké.⁵

¹ Holub III.

² ZO. I. 236.

³ Czuczor, 1988. 24. p.

⁴ Czuczor, 1988. 47. p.

⁵ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikonja II. 173. p.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Ferenc és Molnár Márton neve szerepel.⁶

Köveskálialak vallották 1780. május 31.-én, ha falujuk malmának kevés a vize, akkor a „nem messze diszeli, vagy monostorapáti [...] helységekben szoktunk járni.”⁷

Az 1784-ben készült katonai térképen a faluban három malom található. Fölötte újabb három, egyik „Fölső Eisenhamer” megnevezéssel. Ugyanezen a patakon Diszeltől délnyugatra **Gyurhegye** falutól nyugatra még egy malom három épülettel. Kettő a bal, egy a jobb parton.⁸ A falu határában lévő vashámort a pápai Esterházy család építtette. Alig fél évszázadig működött, akkor lisztörlő malommá alakították át.⁹

Tomasich 1798. évi térképén 5 malmot jelöl.

„Diszel és Gyulakeszi határok közötti Perestérnek térképe” nem datált két térképlapon az alábbi elnevezésekkel találkozunk: Gyűr hegyénél Régi akasztófa, Sáriak malma, Szarvasi malom. Ez a térkép nem jelöli a tuskési tavat.

A másik lapon: Tuskési major, Tuskési malom. A tó nincs a térképen.¹⁰

1815-ben Nemes Gáspár János nemességének elismerésére bizonyáglevél kiadását kéri Zala vármegyétől. Mint írja, Palotára költözött Díszelből, ahol annak előtte Sáry úrnak belső malmában részes molnár volt.¹¹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Az diszeli határban lévő 5 vízimalom kapacitása - egyenként - napi 8 pozsonyi mérő.¹²

A II. katonai térkép Diszelben és határában, 1852-55 közt 6 malmot jelöl.¹³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 7 vízimalomban 8 segédet és 4 tanoncot foglalkoztattak, és a malmok után 648 Ft 30 krajcár jövedéki adót fizettek.¹⁴

1923-ból egy tulajdonvitából ismerjük Mayer András molnár nevét.¹⁵

1940-ből az alábbi malomtulajdonosokról van tudomásunk a településről: Kiss János, özv. Horváth Lajosné, Stankovics Gyula, Hegyi Zoltán, Tóth József.¹⁶ Továbbá: Ferenci Jenő, Kasza Imréné.¹⁷

⁶ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁷ Horváth I. 366. p.

⁸ I. kat. Coll. VII. Sectio XIX.

⁹ Steinhausz-Wöller, 2011. 36. p.

¹⁰ MNL ZML Térképtár U. 656/1-656/2.

¹¹ MNL ZML IV. Közgyűlési iratok.

¹² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹³ II. kat. Coll. XXVI. Sectio 56.

¹⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁵ MNL ZML IV. 433. Zalaegerszegi kir. Törvényszék 491/1923. (03. 12.)

¹⁶ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolcai járás főjegyzőjétől 37/1940.

¹⁷ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolcai járás főjegyzőjétől 707/1940.



Diszel, a falu fölötti malom. Fotó: Vastagh Gábor

Czipp Lajos és Ferenc vámörlő malma.

Az Újjáépítő Magyarok írja róla 1947-ben: „1945. március 1. óta van a vezetésük alatt. Szakmai képesítésük 15 éves. A felszabadulás után közvetlenül a termelés szolgálatába állították a malmot, melynek háborús kárait saját erejükből pótolták.”¹⁸

Ferenczi-malom, Hámori-, Mellkovics-, Benedek-malom

Ugyancsak a fenti kiadványból ismerjük az alábbiakat: „Ferenczy Jenő vámörlőmalma. 1940-ben vette át a malmot, azóta 24 éves szakmai gyakorlattal vezeti. A felszabadulás után két héttel már megindította az üzemet. 8q napi termelése van.”¹⁹

Az 1949-es összeírás szerint: Cég: Zsidley és Kelemen. Tulajdonos: Ferenczi Jenő. Bérelő: Zsidley György és Kelemen József. Kapacitás: 7. q/24 h. Használhatóság: 30. %.²⁰ A malom ekkor vízmeghajtású.²¹

Hegyi-malom, Szarvas-malom²²

1793-ban Diszel térképén szerepel a Szarvas malom az Eger vagy Egregy vize jobb partján.²³ A herceg Esterházy féle csobánci hitbizomány területéhez tartozó diszeli ún. „Szarvas malmot” megvásárolta, a hozzátartozó vízhasználati jog gyakorlásával együtt Csigó Pál és neje Koronnyi (?) Ilona gulácsi lakos, 1892-ben. Ezt követően kérték a vízhasználat gyakorlásának engedélyezését. Erről hirdetés útján értesítették a diszeli „Csabi malom” tulajdonosát, ugyszintén Csigó Istvánt, Nuzel Jánost, br. Priteáni Géza és társai Scheller Adolf, Szücs Elek alsó malomtulajdonosokat.

¹⁸ Újjáépítő magyarok, 1947. 698. p.

¹⁹ Újjáépítő magyarok, 1947. 706. p.

²⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 113. sorszám.

²¹ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

²² Reindl, 2005. 30. p.

²³ MNL ZML térképtár U. 657.

A vízhasználati engedély kérelemmel egy időben a malomfej, a kerekekre vezető malomcsatornák, árapasztó és bukógát átépítésére is engedélyt kértek. Ezek terdokumentációi töredékesen megvannak. Ezekből tudjuk, hogy a malom két kerékre járt.

1922-ben az új tulajdonos Hegyi Gusztáv kért engedélyt a malom átépítésére, és vízhasználat gyakorlására. „A vízhasználat segélyével kettő darab Pohl gyártmányú álló tengelyű francis-turbina tartatik mozgásban.” Az őrlőmalom turbinája 1,2 m futókerék átmérőjű, a fűrészszű turbinája 0,57 m futókerék átmérőjű volt. Ezekről is fennmaradt egy-egy részletrajz. Az engedélyt 1922. augusztusában megkapta.²⁴

A malom 1930. március 21.-én éjjel elektromos zárlat következtében leégett.²⁵

1935 körüli adat szerint: „Hegyi Zoltán malomtulajdonos. 1909-ben ősi nemesi családból született. Atyja, Gusztáv 1908-tól 1929-ig malomtulajdonos volt Diszelben. 1930 óta önállóan vezeti anyja, szül. Szép Ilona malmát.”²⁶

1947-ben az Újjáépítő magyarokban ezt találjuk: „Hegyi Zoltán vámőrlőmalma, Diszel. A családi alapítású malmot 1940-ben vette át, és azt 20 éves szakmai gyakorlattal vezeti. Jelenleg három alkalmazottat foglalkoztat. A napi termelés 30q. Gattert is épített, amely üzem esetén két embert foglalkoztat.”²⁷

Az 1949-ben készült összeírás szerint: Cég: Hegyi Zoltán. Tulajdonos: Hegyi Zoltán.

Kapacitás: 60. q/24 h. Használhatóság: 80. %.²⁸ A malom ekkor vízmeghajtású.²⁹

A malom és a fűrészszű (gatter) ma romos. Jelenlegi tulajdonosa Tóth József.³⁰



Diszel, Szarvas-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Horváth-malom

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban özv. Horváth Lajosné szerepel, mint a malom tulajdonosa.³¹

²⁴ A dokumentumok másolatát Mánya Lászlótól, Diszel kaptam meg.

²⁵ Wöller, 2001. 135. p. Molnár Lapja 1930. március 22.

²⁶ Wöller István malmokról készült kimutatása, 1969.

²⁷ Újjáépítő magyarok, 1947. 713. p.

²⁸ MNL ZML. IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 104. sorszám.

²⁹ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

³⁰ Mánya László közlése, 2015.

³¹ MNL ZML IV. 433. N°6093.

1947-ben Horváth Lajos volt a malom tulajdonosa. „Fiatal korában kitanulta a malomipart, azután, mint segéd működött 1913-ban Herenden.”³²

1949-ben a Cég: özv. Horváth Lajosné. Tulajdonos: özv. Horváth Lajosné. Kapacitás: 6. q/24 h. Használhatóság: 30. %.³³ A malom ekkor vízmeghajtású.³⁴

Horváth Lajos féle vízimalom. Az épület áll, a tsz vette meg.³⁵ - jegyezte fel róla Wöller István 1969-ben.

Kasza-malom, Krajcár-, Faluvégi-, Gidinai-, Varga-, Ács-malom

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban özv. Kasza Imréné szerepel, mint a malom tulajdonosa.³⁶

1949-ben: cég: özv. Kasza Imréné. Tulajdonos: özv. Kasza Imréné. Kapacitás: 8. q/24 h. Használhatóság: 20. %.³⁷ A malom ekkor vízmeghajtású.³⁸

Kasza Imre féle vízimalom az örökösöké, nem működik. (István u. 15.)³⁹



Diszel, Kasza-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Kiss János malma

1947-ben Kiss János malombérlete. „1941-ben vette bérbe a malmot 39 éves szakmai gyakorlattal. Felszabadulás után 1 hónappal megindította a malmot, melynek napi teljesítőképessége 12q. Háborús kárait most kezdi újjáépíteni.”⁴⁰

Az 1949-es összeírásban: cég: Kiss János. Tulajdonos: Kiss János. Kapacitás: 5. q/24 h. Használhatóság: 20. %.⁴¹

A malom ekkor víz meghajtású.⁴²

³² Újjáépítő magyarok, 1947.

³³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 115. sorszám.

³⁴ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

³⁵ Wöller István malmokról készült kimutatása, 1969.

³⁶ MNL ZML IV. 433. N°6093.

³⁷ MNL ZML. IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 120. sorszám.

³⁸ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

³⁹ Wöller István malmokról készült kimutatása, 1969.

⁴⁰ Újjáépítő magyarok, 1947. 721. p.

⁴¹ MNL ZML. IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 119. sorszám.

Stankovics-malom, Fekecs-malom, Falu-malom⁴³

1624-ben az egykerekű malom becsüje 60 forint volt. 1634-ben, a már 1601-től szereplő ***Fekecs-malom*** örök ára, a hozzátartozó réttel és 3 hold szántóval 320 Ft.

A malom tulajdonosaira vonatkozóan nincsenek konkrét adataink. Első ismert tulajdonosa Szüts Géza volt, aki az 1905-ös átalakítási tervet aláírta. A malom bérlője Stankovics Gyula molnármester, aki szintén aláírta a tervet. 1911-ben aztán már ő a tulajdonos. A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban is még Stankovics Gyula szerepel tulajdonosként⁴⁴

A XIX. század elején még zsuppal fedett, földszintes épület volt, két alulcsapott vízikerekkel, az általuk meghajtott egy-egy malomkőpárral. Már ekkor szitaberendezéssel több minőségű lisztet tudtak előállítani. A patak mindkét oldalán állt egy-egy malom: egyik lisztelő, a másik olajütő. Ez utóbbi már romos volt, amikor Stankovics megvette. Ő lakóházzá alakította. Stankovics György Barlahidán született 1883-ban. Molnárként - 1907-ben - Lesencetomajon önállósította magát.

A malmot hamarosan korszerűsítette: emeletessé építtette, a vízikerekeket leszereltette, helyettük egy Francis-rendszerű turbinát, a kövek helyére GANZ hengersizéket telepített; továbbá szitát, daragépet, koptatóberendezést, tisztítógépet, serleges felhordókat építettek be. Így a malom teljesítménye 15q/24 óra lett.

1915-ben újabb turbinát szereltesett be, amivel villamosenergiát is termelt, melynek egy részét a községnek értékesítette. Tovább növelte az őrlőkapacitást is. Újabb hengersizéket és lengőszitát szereltesett be. Fia, Gyula, szintén molnár lett és 1930-tól édesapja mellett dolgozott, majd 1944-ben Nyúl Lajossal (kisebbik fia keresztnévvel) együtt bérelték apjától.⁴⁵

1947-ben ezt olvashatjuk róla: „Stankovics Gyula és Nyúl Lajos vámórló bérmalma. 1911 óta a család birtokában van. 1944-ben vették bérbe. Azóta vezetik 15 éves szakmai gyakorlattal. A malom napi kapacitása 25 q. Három alkalmazottat foglalkoztat, vám- és kereskedelmi őrlést végez.”⁴⁶

Az 1949-es összeírás szerint a cég: Stankovics György. Tulajdonos: Stankovics György. Kapacitás: 35. q/24 h. Használhatóság: 60. %.⁴⁷ A malom ekkor vízmeghajtású.⁴⁸

A malom 1957-ig darálóként működött, majd a termelőszövetkezeté lett, szintén darálásra használták, majd sorsára hagyták.

Az épület végül tanácsi tulajdonba került. 1987-ben Vörösváry Ákos megvásárolta a romos épületet, felújította és ma az „Első Magyar Látványtár” kiállításának otthona.⁴⁹

⁴² MNL ZML V. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁴³ A malmok neveinek kiegészítését Mánya Lászlótól, Diszel, kaptam. Köszönet érte.

⁴⁴ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁴⁵ Reindl, 2005. 18-19. p.

⁴⁶ Újjáépítő magyarok, 1947. 759. p.

⁴⁷ MNL ZML. IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 106. sorszám.

⁴⁸ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁴⁹ Reindl, 2005.



Diszel, Középső-malom (Stankovics). Fotó: Vastagh Gábor.



Diszel, Stankovics-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Korona-malom, Varga-malom

Tulajdonos: Varga Lajos.⁵⁰

Amikor az 1970-es években Vastagh Gábor lefényképezte a malmokat, Ő középső malomként jelölte.

⁵⁰ Reindl, 2005. 30. p.



Diszel, Korona-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Tóth-malom, Gyűrhegyi-malom, Petke-malom
Gyűrhegye, Györhegye (Diszel határának egy része.)
 A Gyűr-hegy lábánál, az Eger-patakon áll a malom.

1624-ben Diszel határának egy részét jelöli a Gyűrhegye elnevezés. A korábban **Barát-malmának** nevezett őrlető malom állott mellette. 1763-ban feljegyzik egykerekű urasági malmát az Eger vizén. Ekkor a malom molnárijának részesedése a vám egyharmada.⁵¹ 1795-ben az Esterházy hercegi család malma a térképen „Gyür Hegy”-nél „I”-vel jelölve, az Egregy három ága közül az északon. „Sári úr malma „M”-el jelölve az Egregy bal partján Gyűrhegyenél. A kőhíd és a templom közt van egy névtelen malom. Jelöl továbbá a térkép egy tavat: Tüskés tó néven.⁵²

1867. május 23.-án a megye által kiküldött bizottság megvizsgálta özv. Glatz Ignácné gyűrhegyi, másnéven „**Petke**” kétkerekű vízimalma malomfejének magasságát. A jelenlévő helyiek kérésének megfelelően, a malomfej magasságát az akkor talált magasságon hitelesítették, de felhívták a tulajdonos figyelmét, néhány hiányosságra. A bizottság munkájában részt vettek a diszeli közbirtokosság részéről: Eörry István, Saáry Ferenc, Bára Sándor, Dékmár Gerő közbirtokosok, mint az alsó és felső malomra érdekelt felek. Kőműves István céhmester, mint a felső malom hasznobérlője, Szűcs Lajos az alsó malom hasznobérlője.⁵³

1879-ben májusában került a megyei közgyűlés elé az a jelentés, amely Tóth József és „érdektársai” malma feletti puszta csatornára általuk épített zsilip miatti diszeli polgárok panaszának kivizsgálásáról készült. A vizsgálat megállapította, hogy a zsilip sem a felső malom tulajdonosokra, sem a többi szomszéd birtokosra nem káros. A bizottság kedvéért azért elrendelték, hogy a zsiliphez megfelelő emelő szerkezet készüljön, amivel árvíz idején az felhúzható legyen.⁵⁴

⁵¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 213. p.

⁵² MNL ZML térképtára U. 657.

⁵³ MNL ZML IV. 433. Egyedi iratok gyűjteménye 11.

⁵⁴ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1879. május 62. sz.



Diszel, Tóth-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Tóth József szerepel, mint a malom tulajdonosa.⁵⁵

1947-ben: „Tóth József vámórlő malma. 1889-ben atyja alapította a malmot, [mint láttuk már 1879-ben az övék volt ML] azt 1926 óta ő vezeti 23 éves szakmai gyakorlattal. Felszabadulás után 2 hónappal megindította az üzemet, melynek napi teljesítménye 20 q. 1926-ban gatterert alapított, amit most fog ismét üzembe helyezni. Egy alkalmazottat foglalkoztat.”⁵⁶

1949-ben. Cég: Tóth József. Tulajdonos: Tóth József. Kapacitás: 15. q/24 h. Használhatóság: 30 %.⁵⁷ A malom ekkor víz meghajtású.⁵⁸

Tóth József malma állami tulajdonban, a tsz használatában, gatterként működik.⁵⁹ - jegyezte fel Wöller István 1969-ben.

A tsz eladta galambtenyésztőknek, akik a padlásán tartották a több száz madarat. Ők szociális bentlakásos intézményfenntartónak adták tovább. Jelenlegi tulajdonosai – Vastagh Ágnes, Mánya László házaspár - lakássá alakították, szépen felújítva.

⁵⁵ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁵⁶ Újjáépítő magyarok, 1947.

⁵⁷ MNL ZML. IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 139. sorszám.

⁵⁸ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁵⁹ Wöller István malmokról készült kimutatása, 1969.



Diszel, Tóth-malom. Fotó: molnár László, 2013.

Vashámori-malom, Rossz-malom, Almádi-malom (Hegyesd!)

1947-ben Melkovics János a vashámori malom bérlője. 1889-ben született Diszelben. Iskolázása után Nemesgulácson tanulta ki az ipart, mint segéd Zala megyében dolgozott. 1924-ben lett malombérlő Diszelben.⁶⁰

Korábban Benedek József és tsai malma államosítva, teljesen romos.⁶¹ Tulajdonos: Liszák Gusztáv, utolsó molnára Ferenczi Jenő.⁶²



Diszel, Vashámori-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Lakossy-malom, Csabi-malom⁶³

⁶⁰ Újjáépítő magyarok, 1947.

⁶¹ Wöller István malmokról készült kimutatása, 1969.

⁶² Reindl, 2005. 30. p.

⁶³ Reindl, 2005. 30. p.

Lakossy József vízimalma nem lett államosítva, Csabi dűlőben van.⁶⁴ Korábban tulajdonosok: Csényi, Kiss.⁶⁵
A malom ma romos.⁶⁶



Diszel, Csabi-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

⁶⁴ MNL ZML. IV. 433. Községi Tanács VB. Szakigazgatási Szerve 428/1969.

⁶⁵ Reindl, 2005. 30. p.

⁶⁶ Kovács, 2012. 67.p.

121. Dobraföld, Magyarföld

122. Dobri

Kerka-patak

Puszta malom 190/103. A Kerka egy része, ahol valamikor malom állt.¹

1753-ban Sabján Tamás molnár jegyezték föl.²

Az 1753-55-ben készült összeírásban (?)..ska József molnár névvel találkozunk.³

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, ismét Sabján Tamás neve szerepel.⁴

Az 1780. szeptember 13.-án tartott tanuvallatás során ezt vallották a jobbágyok: „Kerka vize mellett, és Mura-folyó vizéhez is közel lakván határunkban is, szomszéd határokbán is sok jó malmok közel helyzetnek.”⁵

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbéli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár cég vezetői. A dobri Lebár István

¹ ZMFN. 450-452. p. Dobri

² MNL ZML. Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁵ Horváth II. 56. p.

molnár név szerint nem említett legényét „malombéli defectusért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Az előző évi eset megismétlődött. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Lebár István volt a molnár.⁶

Az 1784-es katonai felmérés térképén *Dobri malom*-ként írják, Dobritól délnyugatra volt a Kerkán. Ekkor még csak a malomig vezetett a mai országút. Fölötte kiöblösödés (tó). E fölött két ágra szakadt a Kerka folyása: szentmiklósi és tormaföldi ágra.⁷

1856-60 közt már nincs meg a malom, talán annak következtében, hogy megépült a Dobri Lendvaújfalu közti út.⁸

⁶ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vízén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁷ I. kat. Coll. III. Sectio XIV.

⁸ II. kat. Coll. XXII. Sectio 60.

123. Dobronak

Mura-folyó

Dobronak→Lendvavásárhely. A Mura bal partján.¹

Dobronaki malomról csak késői adataink vannak.

A Kerkavidéki molnár céh évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta a Lendva, Kerka és más folyóvizeken. A dobronaki molnár ekkor *Vricsocs* Péter volt. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is *Vincsecs* Péter volt a molnár. Az 1788. április 28.-i céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. *Writzes* Péter molnár nevével nincs bejegyzés. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy Dobronakon továbbra is *Vincses* Péter a molnár.²

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen résztvevők névsorában Vincses Péter molnár neve szerepel. Az 1790. március 18.-án asztalpenzt fizetők névsorában is Vincsecs Péter neve szerepel. És ugyan ő az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában is.

Az 1794. május 13.-án Alsószenterzsébeten megtartott céh gyűlésen büntetéspénzt fizetők névsorában Vincses Péter neve olvasható, akit azért büntettek meg: „hogy az első napon el nem jött”. Ő egyébként legénye, Vincses József – aki valószínűleg a fia volt - szabadulásáért is fizetett.

Az 1795. május 26.-án megtartott céh gyűlésen Vincsecs Péter nevével nincs bejegyzés.³

¹ Holubb III.

² MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vízén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

³ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

124. Dobrony (Döbröte, Dobron, Dabrony, ma Dobronhegy)

Döbrétei-patak, Pálosfai-patak.

1603-ban és 1622-ben halastavat és malmot említenek Dobron határában.¹

¹ MNL ZML Hlc. Alsóbagod 86, 91. p.

1753-ban Tüskés Györgynek hívták az itteni molnárt.²

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén Tüskés György neve szerepel.³

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbeli azon molnárokat, akik tagdíjkkal tartoztak. Tüskés György tartozása 6 Ft 27 ½ x volt.⁴

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Tüskés György molnár nevét jegyezték föl.⁵

1762-ben is Tüskés György a molnár. Ez a hosszú bérleti viszony jó molnárra, és megbízható bérlőre utal.

Az 1777. június 3.-án tartott úrbéri vallomástétel során ezt jegyezték föl: „Malom vagyom határunkban, de más kint is Szala vize hozzánk közel lévén, malom állapottyából szükségét nem szenvedünk.”⁶

Az I. katonai térkép 1784-es felmérésén Dobronhegyet *Dobro vagy Döbröte* néven írták. A Dobronhegyi kápolna alatt délről, egy nagyméretű gátas malomtó van, aminek délkeleti sarkában van a malom, közelében két épülettel.⁷

Tomasich térképe 1792-ben Dobron-ként említi, de nem jelöl malmot, és nincs malom a II. katonai térképen sem, ahol Döbron-ként írják.

További adatunk nincs róla.

² MNL ZML. Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbeli molnárok tartozása a céh felé, 1756-57.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁶ Horváth II. 59. p.

⁷ II. kat. Coll. IV. Sectio XII.

125. Domasinecz Domašinec HR.

Egyetlen adatunk a XIX. század második feléből van. 1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalma után 8 Ft jövedéki adót fizettek.¹

¹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

126. Domboru Alsódomboru HR. Donja Dubrava

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint Alsódomborun 10 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és az összes malom után 96 Ft jövedéki adót fizettek.¹

¹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

127. Döbreföld (Földrajzi elhelyezkedését nem sikerült azonosítani.)

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a döbreföldi vízimalom után 8 Ft jövedéki adót fizettek.¹

¹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

128. Döbréte (Babosdöbréte)

Pálos-patak

Az 1753-as összeírásban az „N. N.” megjelölést használták, ami azt jelentette, hogy a molnárt nem tudták nevesíteni.¹

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Péter István neve szerepel.²

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbeli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak. A döbrétei Janszó István tartozása 1Ft 21 ½ x volt.³

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Vukmin Pál molnár nevét jegyezték föl, majd 1762-ben ismét Jansó István molnárét.⁴

¹ MNL ZML. Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbeli molnárok tartozása a céh felé, 1756-57.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

129. Döbröce

Fenyőri-patak

1784-ben Felső Döbröce. Az I. katonai felmérésen a templomtól délre egy nagy tó. Délkeleti sarkában kifolyás. A patak a Zalába folyik. Itt áll a malom, mellette két épület látszik.¹ Malom-rét 7/34. A patakon működő malomról. Fenyőri-patak 7/35.² További adataink nincsenek.

¹ I. kat. Coll-IV. Sectio XII.

² Zala megye földrajzi nevei II. A keszthelyi járás Zalai Gyűjtemény 24. Zalaegerszeg, 1986. 32-33. p.

130. Döbröte

1784-ben Alsó Döbröte. A falutól távolabb, nyugatra, az Ebergény felől folyó patakon egy malom, házzal. A faluból csak eddig vezet út.¹ A térkép alapján Döbrétével azonosítható. A vízfolyást ma Határároknak hívják.²

A II. katonai térképen már nincs malom, és további adataink sincsenek.

¹ I. kat. Coll-IV. Sectio XII.

² ZMFN. 134-135. p. Babosdöbréte 49/81.

131. Dömefölde

Alsó-Válicka

A község középkori írott anyagában nincs utalás malomra. A XVIII. századi írásos emlékeink is csak molnárokról szólnak, akiknek azonban másutt vannak bérelt malmaik, mint pl. Tóth Györgynek Pördeföldén, 1728-ban. A molnár jövedelme 15 Ft. Vagy 1703-ban: malommal bíró parasztok jövedelme, soproni mérővel számítva 6, és 1770-ben 2 molnár 14 pozsonyi mérő jövedelemmel. Ezek tehát Dömeföldén laktak, de bérelt malmokban dolgoztak.

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Menczi Miklós molnár nevét jegyezték föl.¹

Az 1760 körül készült összeírásban Merczigán Miklós neve szerepel.² (Lehet, hogy az előző összeírásban is ő szerepelt, csak névadási probléma volt.)

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

Az 1764-es összeírásban ugyan szerepel egy „paraszti malom”,³ de az I. katonai felmérésen azonban nincs malom,⁴ és Tomasich térképe sem jelöl malmot. (1785-ben egy haláleset kapcsán Laky János pákai káplán a Csörgei malmot Dömeföldéhez tartozónak írta. Így lehet, hogy az 1764-es összeírásban is azt említették.)⁵

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A dömeföldi Adler Ferenc molnár -a céh szolgálómestere –, Korpics Ferenc nevű legényét „malombéli defectusért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A molnár ekkor már Borsos László, akinek meg nem nevezett legényét „malombéli defectusért” megbüntették.⁶

A II. katonai áfelmérésen is van malom a falutól nyugatra⁷ -, hogy ezt a malmot ki építette, nem tudjuk – és a jelenlegivel megegyező módon állnak mellette a molnár háza és gazdasági épületei.⁸

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 30 Ft jövedéki adót fizettek.⁹

A XX. század küszöbétől megszorodnak adataink. 1901. január 23.-án Fata Gábor dömeföldi születésű, és ott lakó molnármester feleségül vette a szintén dömeföldi Nemes Veronát.¹⁰

Egy 1930-as évekbeli adat szerint Fata Gábor Dömeföldén született 1872-ben. Iskoláit Pákán végezte, majd kitanulta a molnár ipart. Ebben a szakmában 1901-ben önálló lett, azóta megszakítás nélkül vezeti malmát.¹¹



Dömefölde, Fata-malom, 1927. Fotó: Ferenczy Izabellától.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

³ MNL ZML. HLC. 54. pont 1764.

⁴ I. katonai felmérés IV. 14.

⁵ Páka Rk. Plébánia meghaltak anyakönyve 1785. június 31.

⁶ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁷ II. katonai felmérés XXII. 59.

⁸ II. kat. Coll. XXII. Sectio 59.

⁹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁰ Páka Rk. Plébánia házasulandók anyakönyve 1901/11.

¹¹ B. M. Zs. 1935. 86. p.

1906-ban engedélyt adnak Fata Gábornak vízhasználatra:

"Engedély okirat

Fata Gábor dömeföldi lakos engedélyt nyert az Alsó-Válicka vízfolyás vizének dömeföldi malom mozgatására való felduzzasztására mesterséges duzzasztás segélyével.

A vízhasználat segélyével két darab alulcsapott közönséges rendszerű vízikerek tartatik mozgásban, melynek magassága felülről lefelé menő sorrendben 166.23, 166.04 méter a hasonlítás felett, átmérőjük pedig ugyanazon felsorolás sorrendjében 4.03, 3,47 méter. A fenti vízikerek 2 pár 1 m átmérőjű malomkövet hajtanak."
(Felsorolja még az irat az összes méretet, továbbá az engedélyes jogait és kötelezettségeit.)¹²

Ugyancsak szerepel Fata Gábor neve a 1949/906 számú, Varga Sándor csörgei malmára kiadott vízhasználati engedélyben.¹³

Sajnos a család széjjelszóródott, lakásuk több tulajdonos birtokában volt, egy ideig üresen, elhagyottan állt. Így az esetleg még meglévő iratok nem voltak hozzáférhetőek. Van viszont egy fényképünk az épületről 1927-ből. Ez a malom átalakítását, korszerűsítését ábrázolja. Nincs írott forrásunk a malom berendezéséről, de tudjuk, hogy a korszerűsítés során hengerszéket/keket és szitákat is kapott, továbbá serleges felhordókat.

A következő szűkszavú adat 1936-ból való. Ebből tudjuk, hogy a malom vízturbinával és szívógázmotorral üzemelt.

1947 és 50 közt a malom tetőterének jobb kihasználása érdekében a falakat megmagasították. Ezt az újabb falazást nem is vakolták. Így maradt a malom lebontásig.

Valószínűleg ekkor a malmot villamos világítással látták el. Ezek szerelvényeinek egy része még a lebontáskor is megvolt.

Mivel a környéken elektromos hálózat nem volt - a falvak villamosítása csak 59-60-ban kezdődött - a világítás saját áramforrásról üzemelt. A malmot aztán később sem kapcsolták rá a községi hálózatra.

A közellátási felügyelőség 1949-es adataiból tudjuk, hogy a malom őrlőképessége búzából és rozsból 25-25 q/24 h, és a várnál 11,5q. A malom ekkor víz- és butángáz- üzemű.¹⁴

Ugyancsak 1949-ből tudjuk, hogy a tulajdonos Fata Gábor, a malom kapacitása 30 q/24 h, használhatósági foka 80%.¹⁵

A malmot általunk ismeretlen okból nem államosították.

A tsz-ek szervezése után a malom a pákai, majd a csömödéri termelőszövetkezet tulajdonába került, a lakás magántulajdonban maradt, majd tanácsi lett. A malmot az 1960-as években a pákai tsz magtárként és darálóként használta. Egy kőpárral működött. Ekkor a transzmissziós meghajtáson, és a serleges felhordókon kívül más mami berendezés már nem volt az épületben. A két tsz egyesülése után használaton kívül állt. 1986-ban lebontották.

Egyemeletes téglapépület volt, magasított padlástérrel. A gabonát kanalas felhordóval juttatták ide fel. A padlástérben is volt egy garat, így az itt felhalmozott gabonát innen is, és a földszinti garatból is el lehetett juttatni a középső szinten lévő őrlőkőhöz, illetve hengerszékekhez. Itt a középső szinten volt egy malomszoba. Az épület északi oldalán, a földszinten, egy szoba, konyha, kamrás lakás a molnár számára, nyugati oldalán a gépház, déli oldalán a turbinaház állt.

A malomtól északra álltak a tulajdonos háza és gazdasági épületei.¹⁶ Ezek az épületek jelenleg külföldi személy tulajdonában vannak.

¹² Vízikönyv száma: LXXX/4. 157,1 szám, ni. 906. Irat Szombati Pálné tulajdona

¹³ Irat Szombati Pálné tulajdona

¹⁴ MNL ZML Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai

¹⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949.

Név szerint ismert dömeföldei molnárok, akik a dömeföldei malomban dolgoztak: Varga János (1868), Fata Gábor (1906), Fata Gábor (1946-?), Fata Sándor (1939), Fata Vilmos (1940-es évek).



Dömefölde, Fata-malom, 1982. Fotó: Molnár László.

¹⁶ Szerző diákként dolgozott a malomban 1967-ben.

132. Draskovecz (Draškovec HR. Ligetvár)

Dráva folyó

Csak a XIX. század második feléről vannak adataink.

A II. katonai térkép 1856-60 közt végzett felmérésén Draskovectól délre – Operovec alatt – a Dráván hét hajómalom volt, a folyó bal partja mentén.¹

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 8 vízimalma után 64 Ft jövedéki adót fizettek.²

¹ II. kat. Coll. XXII. Sectio 61.

² MNL ZMLa. IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

133. Drávamogyoród (Trnovec HR.)

Dráva folyó

A csáktornyai uradalomnak 1670-ben Drávamogyoród mellett egy kerékkel, négy tengellyel és két lánccal volt egy malma. Ez volt az uradalom legértékesebb malma.¹

Az I. katonai térkép 1784-es felmérése szerint *Ternowecz*-től keletre négy, nyugatra 1 hajómalom volt.²

A II. katonai térkép szerint *Ternovec*-től keletre 12 hajómalom volt.³

¹ Kalšan, 2014. 156. p.

² I. kat. Coll. II. Sectio XIV.

³ II. kat. Coll. XXI. Sectio 61.

134. Drávaollár (Vularija HR.

Dráva folyó

A csáktornyai uradalomnak 1670-ben Drávaollár mellett volt két malma egy keréssel, egy lánccal és két tengellyel, és két malma egy keréssel és három tengellyel.¹

Az I. katonai térkép 1784-es felmérsekor *Wulary*-tól délnyugatra a Dráva három ágához vezetett út és gyalogút, a folyó jobb partján a *Schimowecz*-nél lévő két malomhoz.²

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételén a településtől délykeletre van két hajómalom a Dráva egyik mellékágán.³

¹ Kalšan, 2014. 157. p.

² I. kat. Coll. III. Sectio XVI.

³ II. kat. Coll. XXII. Sectio 61.

135. Ederics (Ma két Edericsről: Balaton-, és Pusztaederics tudunk.)

136. Eger, Egeraracsa

Zala folyó

Ma Egeraracsa, Zalaapátitól délre. Már a középkorban használatos volt rá úgy az Eger, mint az Aracsa név. Szegieké, Aracsaiaké és Egrieké volt. 1454-ben Szegfalui János panaszt emelt, hogy Biki, másképp Aracsai Mátyás felesége az ő itten levő malmát megrongálta.¹

1754-ben Molnár Györgynek hívták a molnárt, aki 20 köből jövedelemmel bírt.²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár István és Vízváry György molnárok nevét jegyezték föl.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár István neve szerepel.³

1777. június 13.-án ezt vallották a helyi jobbágyok: „Malmunk is vagy on határunkban nem messze, azért külső helységbéli határokon örölni nem szükség fáradoznunk.”⁴

Az I. katonai térképen, 1783-ban *Egger* –nél nincs malom, csak a tőle keletre lévő Bárádon.⁵ Aracsát a térképen *Korko*-nak írták.

Az II. katonai térképen, 1856-60 közt még két különálló település. Eger az északi, míg Aracsa a déli. A malom Eger keleti végénél található.⁶

Horváti-patak 120/29,

Marton-malom vagy Kis-Horváti-malom 120/30. Volt vízimalom.

Egri-patak: Csörgedező patak 120/65.

Vízhasználat engedélyezés: Marton Ferenc egeraracsai molnárnak vízimalom és hozzátartozó vízhasználat engedélyezése 13290/907. számon, 1907. október 30.⁷

¹ Holub III.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁴ Horváth I. 85. p.

⁵ I. kat. Coll. V. Sectio XX. és I. kat. Coll. VI. Sectio XXII.

⁶ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 58.

⁷ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-77, 78)

Marton Ferenc kishorváti vízimalmának átalakítására megszabott határidő módosítást kért. Zala vármegye alispánjának 6651/909. számú határozata szerint szeptember végéig kap hosszabbítást, azzal, hogy az engedélyben megszabottaknak megfelelően a medret hozza rendbe.⁸

1949-ben a malom még a család tulajdonában volt. Cég: Marton László. Tulajdonos: Marton László. Kapacitás: 15 q/24 h. Használhatóság: 30 %.⁹ A malom ekkor víz- és fagázüzemű.¹⁰ További sorsáról nincs adatunk.

Laposa-malom 120/80. Laposa nevűnek volt itt valamikor malma.¹¹

⁸ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-85)

⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 80 sorsz.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹¹ ZMFN. 284-285. p. Egeraracsa

137. Egerszeg (Zalaegerszeg)

138. Egervár

Sárvíz-patak

Az I. katonai térképen 1784-ben nem szerepel malom,¹ de 1788-ból már van adatunk a malomról, az egervári uradalom javainak összeírásából.

„EGERVÁRI MALOMBAN

Köre való vass abrénecs	3
Jegező Csákány	2
Vass durung	1
VassSulok	1
Csákán Közönséges	3
Kübe való vas Karika	3
Vasas finak	1
Mercze	2
Négy orsóra való vass karika	8
Kád	3
Közönséges lisztes láda jó	3
Kereken vass Karika	15
Csap vass	6
Kereszt vass	3
Gabonás szekrén	1
Malom Kü uj	2
Forgó Kü	6
Vasas Talicska	1
Vásot Ki vetett Malom Kü	3 ²

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Egerváron Sós Antalt.³

Ennek ellenére a II. katonai térkép 1852-55 közti felvételekor nincs malom.⁴

¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XI.

² Srágli-Vándor 181-182. p. Eger Vári Mobiliákk és egyéb Gazdaságbéli effectusokk Invertáriuma Anno 1788.

³ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁴ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

Ezen túl csak a földrajzi nevek utalnak malomra: Malom-út 3/105, Malom-mellik (Malom-melléke) 3/113. (Lásd: Zalaszentlőrinc 10/27)⁵

⁵ ZMFN. 40-41. p. Egervár

139. Egyeduta

Mura-folyó

Egyetlen eddig ismert, malomra vonatkozó írásos adatunk 1776-ból való. Június 1-én vallották az egyedutaiak: „Malmok közel vadnak.”¹ Valószínűleg a letenyei, béci malmokra gondolhattak, mert az I. katonai felmérésen, 1784-ben nincs malom *Egedud*-án.² Nem zárható ki azonban, hogy lehetett malmuk, mert a kérdezőbiztos megfogalmazása nem minden esetben egyértelmű. További adataink nincsenek.

¹ Horváth II. 72. p.

² I. kat. Coll. IV. Sectio XVI.

140. Erdits, (Erdősfa vagy Sömjénföldre)¹ Molnári és Tótszentmárton környékén volt. Brézsinszki járék (patak, horvát)

Az első katonai térképen *Erdits Fallu* alatt egyesülő két patak összefolyásától délre, *Munárdy* [Molnári] falutól keletre gátas malomtó, malommal, két épülettel. Falu Tótszentmártontól keletre.²

A II. katonai térképen, 1856-60 közt két malmot jelölnek. Az alsó helye megegyezik az I. katonai térképen lévővel, a másik ettől északnyugatra, a falutól keletről folyó patakon van. Mindkettőnél van molnárház.³

Az 1876-os Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalom után 6 Ft jövedéki adót fizettek.⁴

¹ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 61.

² I. kat. Coll. VI. Sectio XXI.

³ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 61.

⁴ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

141. Esztergályhorváti (Esztergál és Horváti)

Zala folyó

Esztergál

Középkori adatunk nincs a falu malmairól.

Az 1754-es összeírás szerint Molnár István molnárnak 10 köből jövedelme van.¹

Az 1784-es katonai felmérés térképén a falu két része közt van egy északkelet - délnyugat irányú tó, amelynek felső végén van a malom.²

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A határban lévő 4 vízimalom kapacitása napi 17 pozsonyi mérő.³

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

² I. kat. Coll. VI. Sectio XXI.

³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

A II. katonai térképen a faluban, és a falutól délnyugatra van egy-egy malom, molnárházzal. és Felső Bárádon még egy malom.⁴

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 30 Ft jövedéki adót fizettek.⁵

Az 1949-es összeírásban a malom cége: Tóth György. Tulajdonosa: Tóth György. Kapacitás: 5 q/24 h. Használhatóság: 15 %.⁶ A malom ekkor vízüzemű.⁷

Horváthi

1570-ben Ormándh-i Pál és Gábor elzálogosítják az Iseebor possessio-beli nemesi kúriájukat, és a *Beogheol malma* nevű puszta malmukat, Horvathy possessio alatt.⁸

1754-ben két molnárról olvashatunk. Egyikük Fallér Mihály 20, másikuk Gerencsér János szintén 20 köből jövedelemmel.⁹

Az 1777. december 11.-én megtartott tanúkihallgatás során vallották a tanúk: „Malom helységünkben is vagy, de azonkívül szomszéd helységekben is vannak közel, mellyekben jószáginkat megőrölhettyük.”¹⁰

Az 1784-es felmérés alapján készült térképen a falutól keletre egy hosszú, völgygátas tó északkeleti végén van egy malom, házzal.¹¹

A faluhoz tartozó malmok száma állandóan változott. Az 1851-es járasonkénti összeírás szerint a határban lévő 3 vízimalom kapacitása napi 1½ pozsonyi mérő.¹² A II. katonai térkép szerint, amelynek felmérése 1856-60 közt történt, Horvátiban (Ngy Horváti, Horváti puszta) nem volt malom, csak Esztergálban kettő, és Felső Bárádon egy.⁴

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 2 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 67 Ft. 50 krajcár jövedéki adót fizettek.¹³

Malom-ódó [Malom oldal?] 117/60. Valamikor volt itt egy malom.¹⁴

⁴ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 58.

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 84 sorsz.

⁷ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁸ MNL ZML HLc Horváti 61. Zalavári hh. Lt. I/1866.

⁹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

¹⁰ Horváth I. 89. p.

¹¹ I. kat. Coll. VI. Sectio XXI.

¹² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁴ ZMFN. 278-279. p

142. Eszteregnye

Berki-patak

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár György és Németh János molnárok nevét jegyezték föl.

Harminc év múlva ezt vallották a helyiek, az 1778. augusztus 14.-i tanúkihallgatás során: „Malom közel határunkban nem található, aki bennünket őrlésben elgyőzne. Bajesai egy mér földnyire, szárosságban pedig szintén drávai malmokban kölletik mennünk.”¹

További adataink nincsenek.

¹ Horváth I. 87. p.

A földrajzi nevekben fennmaradt a malom emléke: Malom ucca 245/47. Ezen az úton járt a falu népe a hosszúvölgyi malomba.

Malom-erdő 245/137. Valamikor itt egy malom volt.

Berki-patak 245/124, Kis-rét: malom-erdő [Malomi rétek] 245/147²

² ZMFN. 580-583. p. Eszteregnye

143. Fancsika (Zalaszentlőrinc)

144. Felsőörs

Malomvölgyi-patak, Séd-patak, korábban Kútfő-, ill. Forrás-patak, Király kúti-patak.

Középkori adatok is fennmaradtak a falu malmairól. 1313. április 9-én Márton örsi prépost megvásárolta a királyné alsóörsi tárnokainak földjét, és azok tartozékait, köztük egy malomkő-fejtő bányát.¹

1314-ben birtokosztzkodás folyt az egymással rokon Kővágóörsi és Örsi család tagjai közt. Ennek eredményeként megállapodtak, hogy a Peszén lévő kápolnát, az erdei réteket, a legelőket és a malmokat közösen bírják.²

1357-ben az Örsi Miske fia Jakab zálogba adta Kővágóörsi Mihály fia Miklósnak a család Horn helyen épült palotáját, az alatta lévő szántóföldet és az ott lévő malmot.³

Az 1599. évi adóösszeírás szerint a felsőörsi malom évi 4 forint adót fizetett. 1607-ben a prépostság három felsőörsi malma közül az ún. „középmalmot”, amely az alsómalomtól valamivel északabbra volt, elajándékozta Prépost Benedeknek, azzal, ha a romos malmot felépítik, akkor ő és felesége, illetve fiai 8 évig ingyen használhatják. Ugyanebben az évben a középmalomtól északabbra fekvő, ugyancsak romos felsőmalom a prépost bérbe adta.

Hasonló módon, mint az előzőt, csak itt három évig használhatták ingyen, aztán évi 8 köből búzát kellett fizetni bérletként. Az alsómalom Tarsoli Gergely helybeli ember használta már évek óta - engedély nélkül – miután azt kijavította. A több éves használat fejében a prépost 10 forint bérleti díjat szedett be. A megkötött egyezség szerint ő is tovább használhatta a malmot évi 4 köből árendáért.⁴ Mindezekből látszik, hogy a török háború nyomán mindhárom malom megrongálódott, használhatatlanná vált.

1650-ben a birtok határainak megállapítása során 219 tanút hallgattak ki. Ezek többek közt ezt vallották: Felsőörsön vannak pusztái a káptalannak, egyik a falu molnárának háza mellett,⁵

Az 1667-ből származó kihallgatási jegyzőkönyv kérdése így szól: „Tudgya, hallotta [...] hogy ki akarattyából vagy ki földjén vagyon a malom Miske Palota felé, melyet most a prédikátorok számára tartanak?”⁶

A Magyar Kamara által 1700-ban készítettett összeírás szerint a falunak volt egy kis vízimalma és egy mészárszéke, melyeknek évi adója 3 Ft volt.⁷

1714-ben a református egyháznak juttatott javak leírásában szerepel: „A szentegyháznak napkelet felől való végénél lévő út délen fordul a malmok vizei fölfakadásának völgyén a mezőben...”⁸

A füredi kerület molnárairól 1755-ben készült adóösszeírás idején, Felsőörsön 2 molnár volt.⁹

¹ Veress, 1992. 35. p.

² Veress, 1992. 41. p.

³ Veress, 1992. 44. p.

⁴ Veress, 1992. 35. p.

⁵ Veress, 1992. 76. p.

⁶ Veress, 1992. 78. p.

⁷ Veress, 1992. 85. p.

⁸ Veress, 1992. 71. p.

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Marton István, Szom... György és Balogh Mihály molnárok nevét jegyezték föl.

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Komáromi Mihály és Dobos Mihály neve szerepel.¹⁰

Az ugyancsak 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben szintén a malmokat és molnárokat vették számba Marton István és Apati (?) János neve szerepel.¹¹

1767-ben két működő malmot említenek. Bírság terhe mellett kötelesek a falubeliek az egyház malmában őrletni, mert ötödik vétség után egyházi átokkal sújtják a vétkest.¹²

Az I. katonai térkép 1783-as felvételén szerepel mindkét malom Felsőörstől nyugatra.¹³

1808-ban Fuxhoffer József prépost a Forrás-vizén – a korábbi háromból – még meglévő malom berendezésének felhasználásával, attól feljebb malmot építtetett.¹⁴

Az 1846. május 26.-án lezajlott egyházlátogatási jegyzőkönyv a prépost és plébános javai közt említi: „Vagyon kétkerekű malma. [...] Egyik szomszédja a felső malom. [...] A malomban volt két nagy malomvám hombár, két vasabroncsos finak, egy vasabroncsos fél mérő, egy vasabroncsos bocska, egy vasabroncsos kád, két hosszú rosta, két kerek szita, egy hosszú szita, egy hosszú szítás láda, két vasdorong, egy szitarázó vas, egy malomhoz való szájbőr, stb.”¹⁵ (Ez utóbbi valószínűleg a gatyaszár szita felakasztására szolgált.)

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. E szerint a felsőörsi határban lévő 2 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 10 pozsonyi mérő volt.¹⁶

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvételén a Király kút völgyi patakon ugyanott vannak a malmok, ahol 1783-ban. Mindkettő mellett van molnárház is.¹⁷

1855-ben a kolerajárványban meghalt Major István, a préposti malom molnára (58) és leánya Karolina (8). Két év múlva leégett a malom. A helyreállítás költségét a biztosítási összeg fedezte, de a korszerűsítésre a prépost még további 200 forintot költött.¹⁸

1857-ben a tagosítás során a falubeli kisnemességnek az újból felépítendő – vsz. korábbi községi malomról van szó – malomhoz szükséges területet a Malomvölgyben jelölnek ki, és az ehhez vezető közút a Jegenye-rétekhez is használható lesz.¹⁹

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 2 vízimalomban 2 segédet foglalkoztattak, és a malmok után 18 Ft jövedéki adót fizettek.²⁰

1888. november 25-én, a prépostság jövedelmeinek összeírásakor a malom jövedelme a következő volt: 20 mázsa búza, 80 mázsa rozs, 24 pár csirke, 4 db arany, összesen 240 forint.²¹

1900-ban – a statisztika szerint - az élelmiszeriparban (malomipar) a faluból 3 fő dolgozott.²²

1910. október 13-án a falu közgyűlése elnevezte a falu utcáit. Malom utca: kezdődik a törvényhatósági útnál és végződik a – prépostsági malom érintésével – Köves Ede malmánál.

⁹ Lichtnecker, 1999. 231.

¹⁰ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 203. p.

¹³ I. kat. Coll. IX. Sectio XX.

¹⁴ Veress, 1992. 132-133. p.

¹⁵ Veress, 1992. 147-149. p.

¹⁶ MNL ZML. Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁷ II. kat. Coll. XXVIII. Sectio 55.

¹⁸ Veress, 1992. 154. p.

¹⁹ Veress, 1992. 157. p.

²⁰ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1867. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

²¹ Veress, 1992. 165. p.

²² Veress, 1992. 172. p.

Hossza: 0,4 km. Jegenyési út: kezdődik a prépostsági malomnál és végződik a lovasi határnál.
Hossza: 1,5 km.²³

1923-ban összeírták a falu birtokosait, köztük két malomtulajdonost: Borsos Sándor és Csizmadia József személyében.²⁴

Közvetve kapcsolódik a falu malmaihoz, hogy Pohl József (sz. 1917. Felsőörs) molnársegéd 1943 januárjában a Donnál hősi halált halt.²⁵ Ebből arra következtethetünk, hogy a Pohl család valamelyik tagja 1917-ben az egyik malomban dolgozhatott, vagy lehetett bérlő.



Felsőörsi-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Kocsis-malom

Államosították az ún. Kocsis-féle malmot is.²⁶

A malmot erősen átépítették, ma lakóház. Ez melyik malom lehetett, nem tudjuk.

Udvary-malom

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Udvary József szerepel, mint a malom tulajdonosa.²⁷ Semmi közelebbit nem tudunk róla.

Köves Ede malma

Az 1910-es említésen kívül semmit sem tudunk róla.

Prépostsági malom

Az államosítás során a prépostsági malmot, a hozzá tartozó 1039 négyszögöl területtel államosították.²⁸ 1953. február 9-én a Veszprém Megyei Malomipari Egyesülés le akarta

²³ Veress, 1992. 174-175. p.

²⁴ Veress, 1992. 183. p.

²⁵ Veress, 1992. 187. p.

²⁶ Veress, 1992. 2005. p.

²⁷ MNL ZML IV. 433. N°6093.

²⁸ Veress, 1992. 2005. p.

állítani a még működő egykori préposti malmot. A tanácsülés javaslata az volt, hogy leállítás helyett adják át a Dózsa György Tszcs-nek.²⁹ Ez azonban nem történt meg, mert 1955. január 1-től az községi tulajdonba került. A községi tanács felszólította a tszcs-t és az egyéni gazdálkodókat, hogy terményeiket őrletés miatt ne más helységekre vigyék, hanem saját falujuk malmába. Gondot okozott, hogy a korábban elküldött Csóka Ferenc molnár helyett Bordács Istvánt alkalmazták, aki viszont nagyon silány lisztet állított elő. A panaszok miatt a testület visszahelyezte állásába Csóka Ferencet.³⁰ A malom végleges leállításának időpontjáról nincs adatunk, csak azt lehet tudni, hogy a XX. század második felében istállóknak használták.

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Prépostság bérmalma néven szerepel.³¹

²⁹ Veress, 1992. 215. p.

³⁰ Veress, 1992. 218. p.

³¹ MNL ZML IV. 433. N°6093.

145. Felsőnemesapáti (Nemesapáti)

146. Felsőrajk (Rajk)

147. Felsőszenterzsébet (Szenterzsébet)

148 Felsőszentmihályfa (Szentmihályfa)

149. Felsőzsíd (Várvölgy)

150. Feritfalu SLO.

Lendva-patak

Év nélkül: „Malom is vagyunk határunkban, amelly elegendő szükségünkre”.¹- vallották a meghallgatott jobbágyok.

Az 1784ben készült katonai felmérés térképén a *Czigolai-malom* a falutól nyugatra volt a Lendván, Völgyifalu magasságában.²

További adataink nincsenek róla, és nincs már meg a II. katonai térképen sem.

¹ Horváth II. 234. p.

² I. kat Coll. III. Sectio XIV.

151 Fintafa (Zajk)

152. Fityeház

Principális-csatorna

Bajesaji-malom: Bajcsanszki melén 255/25. Malom. (Meglévő)¹

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Millei György neve szerepel.²

¹ ZMFN. 606-607. p. Fityeház

² MNL ZML IV. Közgyűlési iratok IV. 1/a-b. Malmok, molnárok összeírása 1760. k.

1780. május 27.-én ezt vallották a fityeháziak: „Malomban messze nem járunk, mivel közel vannak jó malmok helységünkhöz.” „Bajcsai malom s ott lévő gátnak és útnak igazértására legalább 2 gyalog napott, kölletik mennünk.”³

Az I. katonai térkép 1784-es felvétele szerint *Witsche Ház*-tól északkeletre egy hatalmas gátas tó volt, de ezen nem volt malom. Ennek magasságában, az *Uj Voythén*-nak írt Bajcsa alatt van két malom a felső és alsó.⁴

A II. katonai térképen 1856-60 közt a falutól keletre egy mesterséges szigeten, a csatorna fő ágán van egy malom. A hozzá tartozó épületek keletre – a Nagykanizsa – Murakereztúr – út mellett vannak.⁵

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A fityeházi határban lévő vízimalom kapacitása napi 15 pozsonyi mérő.⁶

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint egy vízimalomban 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 21 Ft jövedéki adót fizettek.⁷

³ Horváth I. 91 p.

⁴ I. kat. Coll. V. Sectio XXII.

⁵ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 61.

⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁷ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

153. Fok, Vindornyafok

Gath, Gyöngyös-patak

Egyetlen adatunk az 1784-es katonai felmérés. Ennek térképén a falu határában, attól északkeletre – névtelen vízfolyáson - egy, valamint délkeletre két malom van a Gáth patakon.¹ Írásos dokumentum sem ez előtről, sem utána nem ismert.

¹ I. kat. Coll. VI. Sectio XX.

154. Fűzvölgy

Korábban, és még 1857-ben is Freivíz. A II. katonai felmérés térképén -1856-60 – „Freirvies v. Fűzvölgy.”

Első adatunk 1925-ből származik. Ekkor a falu határában lévő malomban 4 alkalmazottat foglalkoztattak.¹

1930-ban a malom tulajdonosa Hirschler József. „Fűzvölgyön született 1893. március 21.-én. Iskoláit Budapesten végezte. Vas- és fémipari tanulmányait Nagykanizsán. A háború után elvégezte a [malom] technológiai tanfolyamot és átvette a fűzvölgyi üzemet, amely a környék legnagyobb vámörlőmalma. A Molnárok Egyesületének tagja.”-írja róla Békássy Jenő.²

1949-ben a malom cége: Vámmalom. Tulajdonos: Hirschler örökösök. Bérló: Lőrincz Lajos. Kapacitás: 65. q/24 h. Használhatóság: 60 %.³ A malom ekkor butángáz-üzemű. Tulajdonos Hirschler J.⁴

Termelészövetkezeti magtárként használták, majd átalakítás után vendéglátóhelyként üzemelt.

¹ MNL ZML Munkalap az 1925. évi Közigazgatási Útmutató adatainak kijegyzéséhez

² Békássy, 1930. 266. p.

³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 29 sorsz.

⁴ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

155. Galambok

Folás 237/87. Patak.¹

Az 1750 körüli összeírásban Kovács Ferenc molnár neve szerepel, aki nem fizet bérletet, jövedelme 12 köből.² 1754-ben Kovács Ferenc jövedelme már 20 köből.

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Kulcsár Pál, Finta István és Pap Dániel molnárok nevét jegyezték föl. Az nem derül ki, hogy helyben lévő malmok molnárairól van-e szó.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Molnár István és Tóth István neve szerepel.³

Az I. katonai térképen, az 1784-es felvétel szerint, a falu alatt közvetlenül, attól délkeletre egy gátas tó keleti kifolyásánál áll egy malom. A falu végétől vezet eddig út. A falutól nyugatra, Csapitól keletre egy gátas tó keleti végénél két malom van.⁴

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A galamboki határban lévő vízimalom kapacitása napi 6 pozsonyi mérő. „Ha jó vize van.”⁵

Nem jelöli már a II. katonai felmérés 1856-60 közt egyik malmot sem.⁶

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 17 Ft jövedéki adót fizettek.⁷

Kálóczy testvérek vámórlőmalma

„1930-ban a környék egyik legnagyobb forgalmú vámórlőmalma, melyet 1923-ban modern motorral és síkszítával szereltek fel. Éjjel-nappal üzemben van s a környék lakosai bizalommal hordják oda gabonájukat. Tulajdonosai Kálóczy János, aki 1872-ben és Kálóczy József, aki 1883-ban született Galambokon.

Cságyoly László, a malom üzemvezetője, Kálóczy József veje, Keszthelyen született 1905-ben. A malmot 1929 óta vezeti és azóta forgalma erősen fellendült, saját villanytelepe van, amely a házi szükségletet is ellátja.”⁸

¹ ZMFN. 564-567. p. Galambok

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

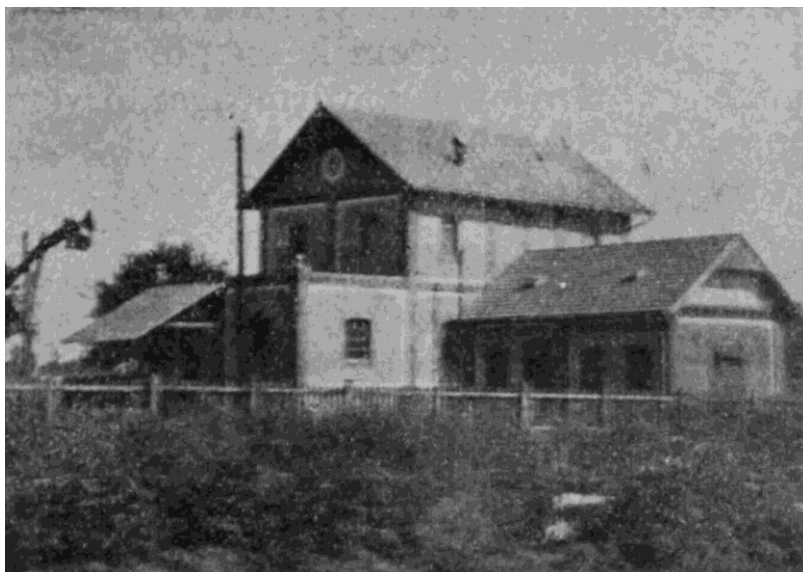
⁴ I. kat. Coll. VI. Sectio XXIII.

⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁶ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 59.

⁷ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁸ Békássy, 1930. 267. p.



Galamboki, Kálóczy testvérek gőzmalma. Fotó: Békássy, 267. oldal.

1949-ben: Cég: Cságoly László. Tulajdonos: Cságoly László. Kapacitás: 50 q/24 h. Használhatóság: 60 %.⁹ A malom ekkor víz- és faszénüzemű.¹⁰

Tölösi-malom 237/87. Malom. Mónár –lap 237/92.¹¹

Az 1935-ben megjelent Zalavármegye ismertetőjében olvashatunk először a Tölösi malomról: „Tóth György molnár. (Galambok, 1875.) A család 1858 óta él jelenlegi lakóhelyén. Édesapja mellett tanulta a malomipart, majd 3 és fél év vándorlás során fejlesztette szaktudását. Édesapja halála után átvette a bérletet és azóta megszakítás nélkül működik. Felesége: Szakács Anna. Egy gyermekük van.

Ifj. Tóth György. (Tölöspuszta, 1906.) Édesatyja mellett tanulja a szakmát és állandóan apja mellett, annak bértermében dolgozik.”¹²

Az Újjáépítő Magyarok pedig ezt írt 1947-ben: „Tóth György víz- és szivógázmotor-malom Galambok - Tölöspuszta. 1858 óta bérlő a Tóth-család. 1906-ban Tóth Antal akkori bérlő állította be az első hengert. A jelenlegi bérlő 1937-ben vette át és módosította, úgy hogy jelenleg 27 HP-vel dolgozik. Kapacitása napi 20 q. Egy alkalmazottal dolgozik.”¹³

Horváth-malomi-rét 237/114. Horváth nevű egykori tulajdonosáról. Sánc-móna 237/116.¹⁴

⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 40 sorsz.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹¹ ZMFN. 564-567. p. Galambok

¹² B. M. Zs. 1935. 77. p.

¹³ Újjáépítő magyarok, 1947. 762.

¹⁴ ZMFN. 564-567. p. Galambok

156. Gall és Bokonya (A mai Dióskál.)

Az I. katonai felmérés térképén Felső Rajk magasságában feküdt, attól keletre kb. 6 km-nyire. Akkor a két falu majdnem egybeépült. A köztük lévő hídtól délre volt egy malom, házzal.¹

¹ I. kat. Coll. V. Sectio XX.

157. Galsa, (Zalagalsa és Pinkóc egyesítésével: Veszprémgalsa)
Kigyós-patak

1366-ban a nádor bizottságot küldött ki, hogy megállapítsák, melyik birtok termékenyebb és jobb, Galsa-e vagy Ganna. Ennek a jelentéséből megtudjuk, hogy 12 ekealja szántó – kb. 1500 hold – és parlag volt itt, 8 ekealja cserjés és bozót, 50 kaszaalja kaszáló és 3 malom a Sárosd vizén. Megemlítette a bizottság azt is, hogy a malom melletti vízben jó halak és rákok vannak.¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Varga György molnár nevét jegyezték föl.

1777. április 20.-án „Malom határunkban jó vagyon.”² – vallották a galsai jobbágyok 1777. április 20.-án.

Az I. katonai térkép 1784-es felmérésekor közvetlenül *Koscha* falu keleti végénél van egy malom. A falu északi végétől keletre, Pinkóc nyugati végén szintén van egy malom. Galsától délkeletre egy újabb malom van, de ehhez csak Sárosdtól vezet út.³

A II. katonai térképen – 1852-55 közt – megvan mindhárom malom. Az alsónak neve is van: Kő malom, és a Galsa Sárosd útról is meg lehet közelíteni, miközben megvan az első katonai térképen jelzett közvetlen út is.⁴

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint vízimalmában 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 14 Ft jövedéki adót fizettek.⁵

1935 körül ismerjük már tulajdonosát is: „Lascsik László vízimalom-tulajdonos, molnár. (Gyömöre, 1880.) Az ipart Tapolcán tanulta. Mint segéd több helyen működött. 1910-ben kivándorolt Amerikába. 1921-ben hazatért, és megvásárolta a zalagalsai malmot, amit áramfejlesztővel szerelt fel, és modernizált. Felesége: Molnár Erzsébet. Egy gyermekük van.⁶ A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban ugyancsak Lascsik László szerepel, mint a malom tulajdonosa.⁷

Lascsik az 1949-es összeírásakor azonban már nem élt, mert a cég özvegye, Lascsik Lászlóné nevének volt. A tulajdonos is özv. Lascsik Lászlóné. A malom teljesítménye: 6 q/24 h. Használhatósága: 15 %, ⁸ ami elhanyagolt állapotát mutatja. További sorsáról nincsenek adataink.

¹ Holub III.

² Horváth I. 228. p.

³ I. kat. Coll. VI. Sectio XVIII.

⁴ II. kat. Coll. XXV. Sectio 54.

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁶ B.M.Zs. 1935. III. 121. p.

⁷ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁸ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 96 sorsz.



Galsa, Gruber-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.



Veszprémgalsa, Kómalom. Fotó: Vastagh Gábor.



Veszprémgalsa, Malomépület. Fotó: Vastagh Gábor.

158. Garabonc

Malom-árok, Zuggó árok

A XVI. század végén két malmát, 1613-ban azonban csak egy egykerekű malmot említenek. 1753-ból szintén egy egykerekű malomról van tudomásunk.¹

Az 1754-ben készült összeírásban ennek a malomnak Ujlaki Pál a molnára, 43 köből jövedelemmel.²

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Molnár Pál neve szerepel.³

Az úrbérrendezés során felvett vallomásokban a malmot nem említik, csupán az ott végzendő robotot: „malomgátat csinálunk és forspontot adunk.” – vallották 1768. február 28.-án.⁴

A garabonci malmot a szabariak is említik: „Jóllehet helységünkben malom nincsen, de szomszéd radai helységben, Bárádon, Merenyén és Garaboncon mindenkor örölhetünk.” - vallották 1777. március 25.-én.⁵

Az I. katonai 1783-as felmérés térképén Garabonctól nyugatra, a Karos-Rada út keteli oldalán egy tavas malom van három épülettel. Az út másik, nyugati oldalán, Merenye felé szintén van egy malom.⁶ Ma már tudjuk, hogy az ún. Pálos malom.

¹ Kovács, 2012. 83. p.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁴ Horváth I. 96. p.

⁵ Horváth I. 181. p.

⁶ I. kat. Coll. VI. Sectio XXII.

1835. Szent György naptól (Április 24) Pintér Zsigmond addigi garabonci molnár kiarendálta a merenyei malmot.⁷

1850-ben a merenyei árendás molnárok közt szerepelt Tóth Ferenc garabonci molnár is.⁸

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A garabonci határban lévő 2 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 6-10 pozsonyi mérő. „Ha jó vize van folytonosan [járhatnak ML].”⁹

A II. katonai térképen, amelynek felvétele 1856-60 közt történt a keletre lévő malom helyénél Merenyei pusztá van. Megvan a malomtó, de malmot már nem jelölnek. Megvan viszont a Pálosi malom, amelyet egy völgyzárógátas tó táplál.¹⁰

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 35 Ft jövedéki adót fizettek.¹¹

1935-ben három vízimalomról tudnak.¹²

1949-ben: Cég: Sótónyi Károly. Tulajdonos: Sótónyi Károlyné. Kapacitás: 40 q/24 h.

Használhatóság: 80 %.¹³ A malom ekkor víz- és fagázüzemű.¹⁴

1964-ig üzemelt. Utolsó vezetője Hosszú József volt.¹⁵

Malom-árok 220/84. Valamikor malmot hajtott. Zuggó-árok 220/90. (Előbbibe folyik.)¹⁶

⁷ VEL_IV.4. b. 4 HTXXVI.118_1r

⁸ VEL_IV.4.b.2_HTXX.50_1r

⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁰ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 59.

¹¹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹² Kovács, 2012. 83. p.

¹³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 49 sorsz.

¹⁴ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹⁵ Jakosa Árpád közlése, 2012.

¹⁶ ZMFN. 530-531. p

159. Garicsán (Goricsán, Muracsány HR.)

Az I. katonai térkép felvételekor 1784-ben *Guricsan*-tól északra a Mura jobb partjánál két hajómalom volt, ettől északnyugatra, a bal part mentén még egy.¹

A II. katonai térképen, 1856-60 közt tizenkét hajómalom volt a Murán és egy komp Goričantól északra.²

Egyetlen általunk ismert említése 1876-ból való. Ekkor a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 16 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malmok után 129 Ft 36 krajcár jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XVI.

² II. kat. Coll. XXII. Sectio 60.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

160. Gáborjánháza

Lendva-patak

Egyetlen malomra vonatkozó adat az 1792-ben készült Tomasich Zala vármegyét ábrázoló térképe jelöl malmot. Többet nem tudunk róla.

161. Gelse

Dijósi-patak¹

A gelsei malom első említése későre esik: 1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Ekkor a Gelse – kilimáni határban lévő vízimalom kapacitása napi 1 pozsonyi mérő.²

A második katonai térképen nem szerepel a malom.³

1876-ban vízműveit megszüntették, ekkortól gőzmalomként üzemelt.

1893. november 1-én megvásárolta a gelsei Grünfeld Miksa. 1896-tól Grünbaum Zsigmond vezette a malmot, melynek tulajdonjogát 1907-ben szerezte meg.

„Grünbaum Zsigmond (Ivánc, 1862.) Iskolái elvégzése után ipari pályára lépett, majd 1896-ban átvette a malom vezetését. A malom teljesítőképessége napi 100q. Örlőközönsége nem csak a község, hanem az egész környék.”⁴

1944-ben Auschwitzbea deportálták a családot, ahonnan csak lányuk tért vissza. Ő és férje Földvári György voltak a malom tulajdonosai 1951-ig, annak államosításáig. Közben, 1948-ban felújították a malmot. Ekkor a vámórló-malomban Földvári György üzemvezető mellett Hordós Károly búzás-, Szanyi János rozsos molnár, Pirbus Károly molnár, Tavasz Jenő gépész és Tollár István dolgoztak.⁵

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Hengermalom néven szerepel.⁶

Az 1949-es összírásban a cég neve: Grünbaum Zsigmond és Béla. Tulajdonos: Grünbaum örökösök. Kapacitás: 45 q/24 h. Használhatóság: 60 %.⁷ A malom ekkor fagázüzemű.⁸

Malom ucca [Ady Endre utca 218/11.⁹

¹ ZMFN 218/24.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 59.

⁴ B.M.Zs. 1935. 78. p.

⁵ Kelemen Valéria: Megéptül a mása. Zalai Hírlap, 2009. 10. 30. 17. old.

⁶ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 42 sorsz.

⁸ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁹ ZMFN. 526-527. p

162. Gébárt (Zalaegerszeg)

163. Gétye

Csuh-patak

Az I. katonai térképen Gyökénként jelölt településsel azonosítható földrajzi elhelyezkedése alapján. A Szentpéterúr és Bókaháza közti völgyben feküdt. A falu alatt délre volt egy tó, annak déli végén állt a malom és a molnár háza.¹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A határban lévő vízimalom kapacitása napi 1 pozsonyi mérő.²

A II. katonai térkép 1856-60 közt végzett felmérés tanúsága szerint a falutól délre, *Förkend* majornál volt egy malom, molnárházzal. A malom az árapasztó csatorna és a fő ág közti szigeten állt.³

¹ I. kat. Coll. V. Sectio XIX.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

³ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 57.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalom után 5 Ft jövedéki adót fizettek.⁴

⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

164. Gibina (Gibinscak HR.)

Az I. katonai térképen, 1784-ben Gibinánál a Murán hét hajómalom volt.¹

A II. katonai térképen, az 1856-60 közt készült felmérés alapján, a településtől északra 5 hajómalom és egy komp volt a Murán.² Gibinától keletre, közte és Bukovje közt ugyanekkor még három.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 5 vízimalomban 4 segédet foglalkoztattak, és a malmok után 60 Ft jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll. II. Sectio XIII.

² II. kat. Coll. XXI. Sectio 59.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

165. Gosztola

Gosztolai –patak

Csak a Zala megye Földrajzi neveiben találunk a malomra utalást: Malomfej 168/9. Régen malom volt itt. Gosztolaji-patak 168/13.¹

¹ ZMFN. 384-385. p

166. Gothárd lakos

Kerkaszentkirály-Csörnyeföld környékén feküdt.¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, az itteni molnár nevét nem jegyezték föl.

¹ MNL ZML Hlc Alsólendva 32. p.

167. Gógánfa

Marczal-folyó

1456-ban Máhi János fia Zsigmond, mivel Máh, Gógánfalva és Dabroncz pusztája a nővérétől, Orsolyától született unokahúgát, Mihályfalvi Mihály fia István leányát – Demelki Jakab feleségét és fiait: László vasvári kanonokot, Mátyást, Andrást vele együtt egyenlő joggal illetik meg, kiadta nekik a részüket, így itt 3 telket és egy malmot a Marczal vizén.¹

A falu molnárát 1599-ben említik, aki 2 forint taksát fizet. 1613-ban a Marczal vizén áll Ányos Kristóf kétkerekű malma. 1654-ben már csak fundusát jegyzik föl. 1705-ben osztályban szerepel, később nem említik.²

¹ Holub III.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 208. p.

168. Gósfá

Sárvíz¹

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Gergely neve szerepel.²

Az I. katonai térképen, az 1784-es felvétel szerint, *Dősfá*-tól délnyugatra van egy malom. A falu nyugati végétől eddig vezet az út.³

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Gősfán „neve tudatlan”.⁴

¹ ZMFN 1/44.

² MNL ZML Közgügyi iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k..

³ I. kat. Coll. IV. Sectio XI.

⁴ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

169. Gulács

Eger vagy Kapolcs patak.

Csupán késői adataink vannak a falu malmáról.

1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat.

A gulácsi határban lévő vízimalom kapacitása napi 6 pozsonyi mérő.¹

A II. katonai térkép 1852-55 közt végzett femérésekor Gulácstól északra volt egy malom, mellette egy nagyméretű házzal.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 47 Ft 60 krajcár jövedéki adót fizettek.³

Több adatunk nincs róla.

¹ MNL ZML. Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

² II. kat. Coll. XXVI. Sectio 56.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

170. Gutorfölde

Berek-patak

A településnek sokáig nem volt malma. Karácsonyfára [Ma Mikekarácsonyfa ML] hordták örletni gabonájukat. Amikor az nem működött, akkor Szentpéterföldre vagy Pákára. Később, amikor Gutorföldének is lett malma, a jobbágyok sokat panaszkodtak, hogy a felduzzasztott víz miatt nem használhatók a rétjeik. Ez szinte valamennyi környékbeli, alacsony esésű vízfolyás esetében így volt. Fenti állításunk igazolására számtalan példát hozhatnánk máshonnan, de van erre vonatkozó helyben is. 1777. február 25.-én ezt vallották a jobbágyok. „Malom ugyan vagyon határunkban, de az több kárt, mint hasznot tesz, mert réteinket rész szerint elrontya, és nekünk elegendőt sem örölhet, hanem holly fél, holly egy mér földnyire, némelykor továbbra is köll malomba járnunk.”¹

Az I. katonai térkép 1784-es felvételekor ez a malom Náprádfá keleti vége alatt volt, a Gutorföldéről Náprádfára vezető úttól nyugatra, a Berek-patak és a Balog-hegy felől folyó névtelen vízfolyás egyesülése alatt.²

Ezt a malmot aztán átépíthették, vagy újat építettek helyette. Legalábbis erre lehet következtetni az alábbi adatból:

¹ Horváth II. 78. p.

² I. kat. Coll. IV. Sectio XIV.

A Magyar Országos Levéltárban, a Széchenyi család levéltárában őriznek egy nyilatkozatot, amelyet Dervarits Antal gutorföldi földbirtokos, Zala vármegye táblabírája az őt kéréssel megkereső, a Széchenyi család pölöskei uradalmának tisztjei részére adott.

A nyilatkozatból megtudjuk, hogy ő 1817-ben Gutorfölde határában, saját birtokán vízimalmot csináltatott. Mivel a malom a náprádfai rétek mellett volt, melyeket a Széchenyi uradalom bérbe szokott kiadni, a tisztok kérték, hogy a malom fejét egy lábnyira szállíttassa le, mert a magas vízállás miatt a rétek használhatatlanok.

Dervarits a jó szomszédi viszony fenntartása végett úgy döntött, hogy átad gr. Széchenyi Ferencnek és jogutódainak a Gutorföldéhez tartozó „... *Rádi Házi puszta mellett a régi malom helyénél rétemből egy darab öt ölnyi szélességű és hosszában egészlen a Görböi puszta közt leendő Könnyebb communicatio végett utnak.*”

Az így létesítendő utat a Széchenyiek addig használhatják, míg ők nem támasztanak nehézséget Dervarits fenti malmának működése ellen. Ha ilyesmi mégis megtörténne, akkor ő a fentiek szerint átengedett rétyét visszaveszi. E feltétellel arra vállalt kötelezettséget, hogy jelen nyilatkozat keltétől számított 1 éven belül teljesíti a pölöskei tisztok kérését.³ A nyilatkozat kelt Gutorföldén, 1817. szeptember 25-én.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalom után 9 Ft 20 krajcár jövedéki adót fizettek.⁴

A XIX. század közepéről származó térképeken nem jelölnek malmot, csupán utalást találunk. Gutorföldén „Malomfej”, Náprádfán „Malomi” néven jelölnek területet. A térképek összevetéséből kiderül, hogy egymáshoz szorosan csatlakozó területekről van szó. E szerint a malom a mai Verseny úttól balra, a vasút környékén lehetett.⁵

Azért nem tudjuk pontosabban meghatározni a helyét, mert a vasút építésekor a töltéshez a nádasból hordták a földet, ezáltal egy új medret hoztak létre a Berek pataknak, amely megközelítően ma is ugyanabban a mederben folyik. Ez pedig a régi medertől északra van. Szájhagyomány révén tudjuk, hogy régen azon a területen, ahol ma Ábrahámék kertje van és gazdasági épületeik állnak, volt egy malom. Ez azért szűnt meg, mert elvezették alóla a vizet.⁶ Mint láttuk, a vasútépítés megszüntette a gutorföldi vízimalmot.

Ekkor a malom bérlője, vagy tulajdonosa a Devecserből származó, kőművesből lett molnár, Tóth Ferenc volt. Ő az 1890-es években megvásárolta a martonfai malmot, aminek oka az említett vasútépítés lehetett.⁷

Ezt követően épülhetett a műmalom, amelynek építőjét nem ismerjük. Azt tudjuk, hogy 1893-ban a Gutorföldén gőzmalmot üzemeltető Molnár Lajos ajánlatot tett a csáktornyai városi tanácsnak egy villanytelep és malom megépítésére, amely villanytelep a város villamos igényeit kielégíthette, beleértve a közvilágítást is. Csupán egy ingyenes telket kért. A felek a szerződést 1893. április 24.-én meg is kötötték.⁸

Molnár Ljostól kerülhetett a későbbi tulajdonos Boronyák család birtokába.

A családról az alábbiakat tudjuk: „Boronyák Sándor molnár. (Szenterzsébethegy). Apja mellett molnárként dolgozott a gutorföldi malomban, 1918 óta pedig önállóan vezette azt.”⁹ 1914-ben megjelent Göcsej című munkájában Gönczi említi gőzmalmát.¹⁰

Az 1949-es összeírásban: Cég: Boronyák Sándor. Tulajdonos: Boronyák Sándor. Kapacitás: 40 q/24 h. Használhatóság: 70 %.¹¹ A malom ekkor földgázüzemű.¹²

³ MNL ZML Hlc. Gutorfölde

⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁵ MNL ZML Térképtár I. 179. és K. 357.

⁶ Ábrahám Géza személyes közlése, 1980-as évek.

⁷ Tóth Károly, Tóth Ferenc unokája közlése 2015.

⁸ Kalšan, 2014. 199, 239-240. p.

⁹ B. M. Zs. 1935. 86. p.

¹⁰ Gönczi, 1914. 623. p.

¹¹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 61. sorsz.

Az államosított malom 1964-65-ig üzemelt, vezetője ekkor Béry István volt.¹³ Molnárként dolgozott a malomban a csertalkosi Ruzsics Sándor is, aki innen Kaszaházára ment.¹⁴

A malom Gutorföldén a Verseny út nyugati oldalán, közvetlenül amellet, a vasúttól északra állt. Később horgászkeleket gyártottak benne, majd az 1990-es években osztrák tulajdonba került. 2010 körül az egykori **Boronyák-malom** lebontásra került.

Jelenleg már csak egy használaton kívüli malomépület található: Rádiházán a vasút mellett álló emeletes sárga épület, amely az 1940-es évek második felében a MAORT edericsi mezőjének irodája is volt. Ez a visszaemlékezések szerint múmalom vagy magtár volt. Ennél többet erről sem tudunk.

Nagy-patak: Kanáris [Berek patak].¹⁵ Ezen a patakon voltak a malmok.

¹² MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹³ Jakosa Árpád közlése, 2012.

¹⁴ Tuboly Zoltánné szül. Ruzsics Zsuzsanna közlése, 2013.

¹⁵ ZMFN. 354-355. p

171. Gyenesdiás

Büdöskúti-árok

Sem az első, sem a második katonai térképen nincs malom.

1876-ban, a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalom után 6 Ft jövedéki adót fizettek.¹



Gyenesdiás. Fotó: Kádár Péter, 2008.

¹ ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

1949-ben: Cég: Oswald Gyula Tulajdonos: Oswald Gyula. Kapacitás: 10 q/24 h.
 Használhatóság: 50 %.² A malom ekkor víz- és fagázüzemű.³ Az országút és a Balaton közt álló malmot mára lakóházzá alakították.

² ZML. IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 8. sorsz.

³ ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

172. Gyepű (Sümegei járás)

Meleg-víz

1778. január 12.-én ezt vallották a jobbágyok: „Határunkban malom vagyon.”¹

Az I. katonai térkép 1784-es felmérése szerint ez a malom Kajánföldétől északra volt.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint vízimalma után 12 Ft jövedéki adót fizettek.³

1943 előtt a malmot Klug József bérelte. (Lásd Gyepükaján.)⁴

¹ Horváth I. 233. p.

² I. kat. Coll. VI. Sectio XVIII.

³ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁴ Újjáépítő magyarok, 1947. 722. p.

173. Gyepükaján

Pinkóci-patak

(Hozzá tartozik a Hobaji-malom és Hobaj puszta.)

Az I. katonai térkép 1784-es felmérése szerint egy malom Kajánföldétől északra volt, aztán további három – elég nagy távolságra a falutól, és egymástól – délnyugatra, mindenütt az utak és a patak kereszteződésénél, kivéve a falutól a másodikat, amihez a távoli Sárosdról vezetett út, és a malomnál véget is ért.¹

A II. katonai térkép 1855-60 közt végzett felmérése alkalmával nevesítik is e malmokat. Ezek a következők, a falutól indulva: Kajdi-malom, Mihálovich-malom, Mihálovich-malom, és Petróczi-malom.²

„Háry Dezső - a csabrendeki malom későbbi tulajdonosa - a molnármesterséget édesapja gyepükajáni bérelt malmában tanulta ki, aki azt a malmot 1886-ig árendálta.”³ Ez melyik malom lehetett, nem tudjuk.

¹ I. kat. Coll. VI. Sectio XVIII.

² II. kat. Coll. XXV. Sectio. 55.

³ B. M. Zs. 1935. III.108-109.p.



Gyepükaján, közvetlenül a falu alatti malom. Fotó: Vastagh Gábor.

Eszli-malom

Zalavármegye Ismertetőjében ezt olvashatjuk róla: „Eszli Sándor malomtulajdonos. (Gyepükaján, 1901.) 1928-ban vette át a gyepükajáni malmot, amely több mint száz éve a család birtokában van. Felesége: Frenkel Mária. Öt gyermekük van.”⁴ Miután később nem hallunk róla, feltételezhetjük, hogy az ő malmukat vásárolhatta meg Szalay Péter.

Klug-malom I.

1947-ben ezt írták róla: „**Klug József vámörlő-malom bérlete.** 1943 óta vezeti a malmot, ezt megelőzően a gyepüi malom volt bérletében. 50 éves szakmai gyakorlattal rendelkezik. A malmot a felszabadulás után két héttel megindította, és háborús kárait rendbe hozta.”⁵ Az 1949-es összeírásban: Cég: Klug József. Tulajdonos: özv. Kiss Gáspárné. Bérlő: Klug József. Kapacitás: 1 q/24 h. Használhatóság: 10 %.⁶ A malom ekkor vízmeghajtású.⁷

Klug-malom II.

Az 1935-ben megjelent Zalavármegye Ismertetőjében ezt olvashatjuk róla: „**Klug Lajos-malma** Körmenten tanulta ki a molnár mesterséget. Mint főmolnár Széplakon működött négy éven át. Majd bérbevette a felsőbagodi vízimalmot. Később Forster Ottó képviselő malmában négy évig volt főmolnár Zalaegerszegen. Gőzmalmot több ízben bérelt, majd megvette a gyepükajáni felsőhobai malmot, melyet haláláig, 1929-ig vezetett. Öt fiát nevelt a szakmára, s halála óta négy fia vezeti a malmot.”⁸

Klug-malom III.

⁴ B. M. Zs. 1935. III. 111. p.

⁵ Újjáépítő magyarok, 1947. 722. p.

⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 93. sorsz.

⁷ MNL ZML IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁸ B. M. Zs. 1935. III. 111. p.

1947-ben ez jelent meg róla: „**Klug Antal malma**. A család által alapított malmot 1910-ben vette át, 34 évi szakmai gyakorlattal vezeti. A malom napi teljesítménye 12 q, és egy alkalmazottat foglalkoztat. A háborús károkat 70%-ban állította helyre.”⁹

Az 1949-es összeírás szerint: Cég: Klug Antal. Tulajdonos: Klug testvérek. Kapacitás: 4 q/24 h. Használhatóság: 45 %.¹⁰ A malom ekkor vízmeghajtású.¹¹

Szalay-malom

1947-ben. „**Szalay Péter vámőrlő-malma**. 1942-ben vette át a malmot és azóta saját kezelésében van. Szakmai gyakorlatát a családban szerezte meg, mely régi molnár család. Jelenleg két alkalmazottat foglalkoztat. Napi teljesítménye 4 q. A felszabadulás óta állandóan dolgozik a közellátás érdekében.”¹²

Az 1949-es összeírás szerint: Cég: Szalay Péter. Tulajdonos: Szalay Péter. Kapacitás: 4 q/24 h. Használhatóság: 20 %.¹³ A malom ekkor vízmeghajtású.¹⁴

⁹ Újjáépítő magyarok, 1947. 722. p.

¹⁰ MNL ZML. IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 94. sorsz.

¹¹ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹² Újjáépítő magyarok, 1947. 755. p.

¹³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 98. sorsz.

¹⁴ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

Kajánföldre

Év nélkül szerepel a tanúvallomások közt: „Malom az falunak határábon vagyon.”¹ 1780-ban a malmot a falu bérlti.²

Az 1784-es katonai felmérésen Kajánföldtől északra egy, nyugatra három malom van, mindegyik házzal.³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint Kajánföld 2 vízimalmában 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malmok után 36 Ft jövedéki adót fizettek.⁴

Hobaj

Meleg-víz

A középkori falu emlékét a **Hobaimalom** külterületi lakotthely neve őrzi Gyepükaján határában.⁵

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A rendeki határban lévő Hobaji felső malom II. osztályú, 24 óra alatt 15 pozsonyi mérő gabonát őröl. A Hobaji alsó malom II. osztályú, 24 óra alatt 15 pozsonyi mérő gabonát őröl.⁶ További adataink nincsenek a malmokról.

Az 1856-60 közt felmért I. katonai térképen nem szerepel Hobaj néven sem puszta, sem malom, és a Meleg mizser patakon Gyepü alatt végig nincs malom.⁷

¹ Horváth I. 244. p.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 233. p.

³ I. kat. Coll. VI. Sectio. XVIII.

⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁵ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 229. p.

⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁷ II. kat. Coll. XXV. Sectio. 55.



Gyepükaján, Felsőhobaji-malom. Fotó: Kádár Péter, 2007.

174. Gyertyános, Zalagyertyános (Gaberje, SLO)

Lendva-patak, Mura-folyó

Első említése az úrbérrendezés idejére esik. 1780. május 31.-én ezt vallották a megkérdezett jobbágyok: „Malmok helységünkben és közel vannak.¹ Ezt nem erősíti meg az I. katonai felmérés, amely 1784-ben készült, mert a *Gűrya*-nak írt falunál nem volt malom csak a szomszédos Kótnál.²

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Gyertyánosban négy malmot írtak össze:

1. Tulajdonos: kóthi Kotba Mátyás, 1 kerekű, kapacitása: 4 pozsonyi mérő.
2. Tulajdonos: petesházi Koncz József, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő.
3. Tulajdonos: petesházi Györkös József, 1 kerekű, kapacitása: 4 pozsonyi mérő.
4. Tulajdonos: szerdahelyi Nagy János, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő.³

1856-60 közt, amikor a II. katonai térkép felvétele készült 2 hajómalom volt a Murán Gyertyános alatt.⁴

1901. szeptember 14.-én készült egy kimutatás Zala Vármegye Alispáni Hivatala számára, azokról a murai hajómalomokról, amelynek tulajdonviszonya rendezetlen volt. Ebben rögzítették a korábbi, illetve a tényleges tulajdonosok nevét és tulajdonhányadát.

E szerint:

Korábbi tulajdonos: Vida Miklós, Horváth Imre. Tényleges: Toplek Vida Mikós, Vida János, Horváth Mátyás, Dedes Márk.⁵

1925 és 1938 közt Kovács István volt a molnár a faluban.⁶

¹ Horváth II. 246. p.

² I. kat. Coll. II. Sectio. XIII.

³ MNL ZML-a Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁴ II. kat. Coll. XXI. Sectio. 59.

⁵ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 182-183. p.

⁶ Göncz, 2001. 202. p.

175 Gyökén (Gétyével azonosítható.)**176. Gyömörő** (Zalagyömörő)

Marcál-folyó

Csak a XVIII. századtól vannak malomra vonatkozó adataink.

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Talabér Márton és Kustos Mihály molnár nevét jegyezték föl.¹

Az 1778. január 20.-i tanúkihallgatás jegyzőkönyve szerint: „Malmok határunkban elegendők vannak.”²

Az I. katonai térkép tanúsága szerint 1784-ben, amikor a felmérés készült, Gyömörőtől délre két malom volt a Marcál folyón. A harmadik malmot, amit ceruzával jelöltek be a térképre: *Laki* malomnak hívták.³

A második katonai térképen a falutól délnyugatra lévő malom van csak meg: *Fiatalos major* néven.⁴

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint vízimalma után 12 Ft jövedéki adót fizettek.⁵

További adataink nincsenek.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

² Horváth II. 81. p.

³ I. kat. Coll. II. Sectio. XIX.

⁴ II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 55.

⁵ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

177. Gyöngyös-major

Gyöngyös-folyás

Egyetlen adatunk az I. katonai felmérés, mely szerint Gyöngyös major felett, Karmacs és Rezi közt félúton állt egy malom, molnárházzal. A majortól nyugatra szintén van egy malom, házzal.¹ Tehát két malom is volt a közelében, de írásos adatot ezekre nem találtunk.

Mindkét malom megvan a II. katonai térképen, amelynek felvételére 1856-60 közt került sor. A felsőt csak malomként, az alsót Gyöngyes malomként jelzik.²

A patak [Zala] Szántótól folyik. Az I katonai térképen *Gath*-ként jelölik, és ezen a patakon több malom is található. A hely a mai Gyöngyösi csárdával azonos.

¹ I. kat. Coll. VI. Sectio XX.

² II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 57.

178. Györkefa (Zalacséb)**179. Gyulakeszi** (Csomkeszi, Csomakeszi)

Eger-, vagy Kapolcs-patak

Malmai az Eger-patakon állnak.

Az itteni királyi birtok egy részét III. Béla eladományozta a XII. század nyolcvanas éveinek elején udvari papjának, Csumpnak. Ennek a Csumpnak fiai voltak: Simon, Csépán és Lázár, akiket 1234-ben Hahót perbe fogott 300 hold föld, 3 szőlő és 2 malom miatt, amely úgy

látszik, zálogban volt nála, s nem akarta visszaadni. Minthogy tanúkat csak Hahót állított, az alnádor neki ítélte a földet a többi ingatlannal együtt, és ennek alapján a nádor kiadta levelét ez ítéletről. Csump, aki veszprémi prépost volt, halálos ágyán Kesző birtokát a veszprémi káptalannak hagyta, és kezelőjévé a fiát, Simon mester éneklőkanonokot tette meg. Ez gondozta is, míg már el öregedvén és elgyengülvén nem tudta kezelni, 1247-ben lemondott róla és visszaadta a veszprémi egyháznak. Mivel azonban a fivérei, Lázár és Elek, igen rossz helyzetben voltak, Simon kérésére a káptalan adott nekik itt 2 malmot /az egyiknek **Seredamolna** volt a neve, a másik Diszel mellett feküdt/. Hahóti Antalt 1426-ban csomkeszi részből idézték meg a veszprémi káptalan panaszára azért, mert a káptalan egy csomkeszi malmának felét elfoglalta. A malom az Almádvizén volt. Még később is említik őket: amikor 1466. augusztus 11.-én Tapolcán kelt az az oklevél amely rögzíti, hogy a veszprémi káptalan itteni birtokaiba – birtokcsere révén - beiktatták Rátóth-i [Gyulaffy] Lászlót, országbírói ítélet alapján, többek közt 3 malomba is, az egyikről – amelyik Tapolca felé feküdt –, azt mondták, hogy azt a hahóti nemesek tartották elfoglalva.¹

1369. április 4.-én a veszprémi káptalan prépostjának fia, Péter egy keszi jobbágy malombérlővel kötött szerződést.²

Rátóti János, a XIV. század derekán csere útján megszerezte itt az almádi apátságnak 12 jobbágytelkes jószágát és malmát. Jó század múlva azonban kiderült, hogy a káptalan ellenében az apát nem tudja megvédeni Rátóti János utódait, 6 telek és a malom birtokában. Így hosszas per után 1468-ban úgy ítél az országbíró, hogy ezek helyett másutt kapjon ugyanannyit. 1477-ben Gyulaffy Lászlót Felkeszin egy részjószág s egy egregyi malom birtokába iktatták be teljes jogon.³

1542-ben 3 malmát írják össze. Közülük egy a szentjakabi pálosoké. A plébános malmának 2 adófizető telke, Egyed szigligeti porkolábnak 1 adófizető telke, és a szerzetesek malmának is 1 adófizető telke van.

1549-ben és 1555-ben Gyulaffy László és János malmainak külön-külön 2 adófizető telke van. 1564-ben Gyulaffy László malmának 3, 1569-ben és 1572-ben Gyulaffy Mihály malmainak 1, illetve 2 adófizető telke van.⁴

1564-ben pedig 5 egésztelkes molnárt jegyeznek fel.

1687-ben név szerint említik malmait: **Fehér-malom**, **Virágos-malom**, **Szegedi-malom** és **Felső-malom**.

A kurucok egyik lisztes malmát lőpormalommá alakították át, ami a harcok során elpusztult.

1717-ben a Sümegen állomásozó császári csapatok ismét portörő malomnak akarták visszaállítani, tehát újjáépíteni.

1744-ben a keszi malmok haszna több mint 900 pozsonyi mérő vámgabona volt. Az üzemeltetést az urasági konvenciók molnárok végezték a vám negyedéért. A patakon kallómalom is állt, melyet a tapolcai csapók építettek és ők is használták. A kalló malom bérletét egy ideig végek szerint fizették. 1801-ben az évi bérlete 30 Ft volt.⁵

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár György és Molnár István molnár nevét jegyezték föl.⁶

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén az ő nevük szerepel.⁷

1770-ben volt egy malma, amely után évi 12 forint adót fizettek.⁸

¹ Holub III./ DL 25998.

² Czuczor, 1988. 19. p.

³ Holub III.

⁴ Reindl, 2005. 31. p.

⁵ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 214. p.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁸ Reindl, 2005. 31. p.

Az I. katonai térképen a falutól nyugatra folyó patakon három malom van feltüntetve.⁹ 1810-ben az Eger-patakon megvan a kétköví Virágos és Fehér malom. Újabbak a *Szarvas*-és a *Szítás-malom*.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A gyulakeszi határban lévő 4 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 8 pozsonyi mérő.¹⁰ 1852-55 közt, a II. katonai felmérés során a falu északi végétől nyugatra volt egy malom.¹¹ 1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 4 vízimalomban 10 segédet és 5 tanoncot foglalkoztattak, és a malmok után 146 Ft jövedéki adót fizettek.¹² 1903-ban: „Tapolca és vidéke molnársága Nusal János Gyulakeszi műmalom tulajdonos elnökletével mozgalmat indított, hogy molnár körzetet alakítson. E hó 14-én alakuló ülést is tartottak, melyen jelen volt Vörös László ny. államtitkár orsz. képviselő is. Határoztak az egyöntetű vámolás, a vízjogi törvény revíziója stb. kérdésben.”¹³

„Nika Gyula molnár, vízimalom bérlő. (Nemeshany, 1868.) A molnár mesterséget Nemeshanyban, édeasapja malmában tanulta ki. Gyulakeszin főmolnárként dolgozott.”¹⁴ Azt, hogy melyik malomban, nem tudjuk.



Gyulakeszi, malom a falu alsó végén. Fotó: Vastagh Gábor

Grosz-malom, Hengermalom.

Hengermalom. 1864-ben épült. Csigó István tulajdona volt. 1916-ban Grosz Sándor vásárolta meg, aki ekkor telepedett le Gyulakeszin. A malom 24 órás teljesítménye 30-40 q őrlés és 20-25 q darálás. 4 alkalmazottat foglalkoztat.¹⁵ Csigó Pál malomtulajdonos.¹⁶

Grosz Sándorról az alábbiakat tudjuk: Káptalantótiban született 1886. február 4.-én. „Iskoláit Káptalantótiban és Badacsonytomajon végezte, majd budapesten a kereskedői pályára lépett.

⁹ I. kat. Coll. VII. Sectio XIX.

¹⁰ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹¹ II. kat. Coll. XXVI. Sectio. 56.

¹² MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹³ Magyar Pajzs, 1903. 05. 21..

¹⁴ B. M. Zs. 1935. III. 113. p.

¹⁵ Wöller István kimutatása malmokról, 1946.

¹⁶ Wöller 2001. 153. p.

Malomüzemét 1916-ban vásárolta, melyet nemesgulácsi gazdaságával együtt vezet. Malomüzeme 1861-ben épült, melyet az Eger-patak vize hajt, a Francis-gyártmányú szívónyomó turbina segítségével. Napi teljesítménye 40-50 mázsa.”¹⁷

1947-ben ezt írták róla: „1916 óta áll a malom a család kezelésében. 1945-ben Spielmanné Grosz Ella vette át a malom vezetését, miután atyját a deportálásban megölték. Három alkalmazottat foglalkoztat és a malmot teljes kifosztottságából ő építette újjá. A malom napi teljesítőképessége 20q.”¹⁸

Az 1949-es összeíráskor: Cég: Grósz malom. Tulajdonos: Horváth Lászlóné. Kapacitás: 20. q/24 h. Használhatóság: 60 %.¹⁹ A malom ekkor vízmeghajtású.²⁰

Szeglet-malom

Tulajdonos: Esterházy Pál.²¹

„Meidl József malombérlő. (Somlóvásárhely, 1881.) Iskoláit Tapolcán és Devecserben végezte, és azután kitanulta a malomipart. A Tapolcai Ipar R. T.-nál szabadult fel 1900-ban. 1904-ben az *Esterházyak gyulakeszi* malmát vezette, majd Révkomáromban 9 évig a hengermalom főmolnára volt. Ezt követően Öttevényben, majd ismét Gyulakesziben, illetve Emsében volt főmolnár.”²²



Gyulakeszi, Szeglet-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Új-malom²³

¹⁷ Békássy, 1930. 415-16. p.

¹⁸ Újjáépítő magyarok, 1947. 710. p.

¹⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 103. sorsz.

²⁰ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

²¹ Reindl, 2005. 30. p.

²² B. M. Zs. 1935. III. 121. p.

²³ Reindl, 2005. 30. p.



Gyulakeszi, Új-malom. Fotó Kádár Péter, 2008.

Virág-malom²⁴ Virágos malom²⁵

További két gyulakeszi malombérlőről van tudomásunk, de őket egyik malomhoz sem tudjuk kötni az adatok hiányos volta miatt:

1947-ben ezt írták: „Major István malombérlete. 1945-ben vette át és azóta 17 éves szakmai gyakorlattal vezeti. A malom teljesítőképessége 20q. Háborús kárait 30%-ban sikerült saját erejéből pótolni.”²⁶

1949-ben: Cég: Major István. Tulajdonos: Gyulakeszi község. Bérlő: Major István. Kapacitás: 40. q/24 h. Használhatóság: 50 %.²⁷ A malom ekkor vízmeghajtású.²⁸



Gyulakeszi, Virágos-malom. Fotó Kádár Péter, 2008.

²⁴ Bencze, 1986.

²⁵ Reindl, 2005. 30. p.

²⁶ Újjáépítő magyarok, 1947. 734. p.

²⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 144. sorsz.

²⁸ MNL ZML. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.



Gyulakeszi, Virágos-malom. Fotó Kádár Péter, 2008.

A másikról 1947-ben: Erdős László malombérlő. 1934 óta bérlő a vízimalmot, mely modernül van felszerelve. Napi teljesítőképessége 25-30 q őrlés és 20q darálás.²⁹

²⁹ Újjáépítő magyarok, 1947.

180. Gyuvas, Gyuras és Kis Gyuras azonos Gyűrűssel

181. Gyűrűs

Kanáris

Az 1750 körül készült összeírásból tudjuk, hogy Bor András molnár árendát nem fizet, jövedelme 40 köből.¹

1754-ben is Bor András a molnár, akinek ekkor 25 köből a jövedelme.²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Béda Miklós molnár nevét jegyezték föl.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén Béda vezetéknevű a molnár, de keresztnévét nem sikerült kiolvasni.³

„Malom helységünkben közel vagyon, egyéb eránt pedig istvándi szomszéd határban igen jó vagyon a Szala vízen, az hol jószágainkat könnyen megőrölhettyük.”⁴- vallották 1780. január 29.-én a gyűrűsi jobbágyok.

Az 1784-ben készült I. katonai felmérés térképén a falutól nyugatra, a Vöcköndre vezető út és a patak kereszteződésénél van egy malom, kerítéssel körbevett házzal.⁵

További adataink nincsenek. A II. katonai térképén van egy ház az egykori malom helyénél, de malom már nincs.⁶

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁴ Horváth I. 105. p.

⁵ I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

Malom-rét 26/33, Kanáris (Foglár csatorna) 26/48.⁷

⁶ II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 56.

⁷ ZMFN. 86-87. p

182. Hahót

Principális-csatorna

Adatunk már csak a gőzmalomról van, a szájhagyomány azonban tud vízimalomról is. 1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint Felsőhahóton a gőzmalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 27 Ft jövedéki adót fizettek.¹ 1941 előtti tulajdonosa a Grünfeld család volt.² Ebbe a családba nősült be Holczer József, későbbi hahóti birtokos, malomtulajdonos. Holczer Csabrendeken született 1844-ben. 1876-ban feleségül vette Grünfeld Fánit Nagykanizsán, aki Hahóton született 1847-ben. Egyik lányuk, a Hahóton 1882-ben született Berta a szentgyörgyvölgyi születésű Mayer József felesége lett.³ Innen származik a rokonság a zalabaksai malomtulajdonos Mayer Istvánnal. Az 1949-es összeírásban a cég: Zsemle István. Tulajdonos: Zsemle István és Solymos János. Kapacitás: 30 q/24 h. Használhatóság: 5 %.⁴ A malom ekkor butángáz üzemű.⁵

Orbán-malom

Orbányi-lap: vízmosság 210/57. Orbán nevű molnárról, akinek itt volt a malma.⁶

¹ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

² Jakosa Árpád közlése, 2012.

³ Kapiller- Paksy 2014. 296. p.

⁴ MNL ZML-a IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20.83 sorsz.

⁵ MNL ZML-a IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁶ ZMFN.210/57. p.

183. Haláp (Zalahaláp)

184. Hany, Nemes hany

Nádtó-patak, Hanyi-víz, Kigyós-víz, Kigyós-patak

1566-ban a Nádtó patakon 2 malom állt.

1761-ben a közbirtokosoknak volt malma a faluban, hogy másik is lett volna, nincs róla adat.

1776-ban közerővel újabb malmot akartak építeni.

1777. április 22.-én az vallották a meghallgatott jobbágyok, hogy: „Malom helységünkben vagyon.”¹

A I. katonai 1784-es felmérés térképén Hany és Káptalanfa közt volt két malom, molnárházzal. Hany keleti vége alatt szintén volt egy malom.²

A közbirtokosok akartak egy malmot építeni, de valószínűleg nem tudták felépíteni, mert 1797-ben Bezerédi Péter földesúr malom építésére Németh János molnárnak adott helyet, így újabb földesúri malom épült.³

¹ Horváth I. 237. p.

² I. kat. Coll VII. Sectio XVII.

³ wikimapia.org/16313598/hu/Nemes-hany-v%C3%ADzimalom.

Az 1852-55 közti II. katonai felmérés térképén három malom van a falu határában. Egy-egy a falu keleti, illetve nyugati végétől délre és egy nyugatra, Káptalanfa felé. Továbbá délkeletre a *Kigyós-malom* három épülettel.⁴

Az 1857. évi kataszteri térképen a Kigyós patakon három malom van feltüntetve.⁵ Mint láttuk, a falubeli malmok száma folyamatosan változott, hol három, hol négy malomról tudunk. 1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 4 vízimalmában 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a 4 malom után 85 Ft jövedéki adót fizettek.⁶

„Csajtay Pál üzletvezető főmolnár. (Pápa, 1905.) Pápán, Marcaltón, Nemeshanyon működött, majd 1928-ban gróf Esterházy Pálné Szigligeti hengeralmában üzletvezető főmolnár. Elismert szakember.”⁷



Nemeshany, közvetlenül a falu alatt lévő malom. Fotó: Vastagh Gábor.

Hary-malom

Nevének eredetéről és korábbi történetéről nincs adatunk.

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Csizmazia Bálint neve szerepel.⁸

1947-ben: „Csizmazia Bálint vámörlő malma. 1936 óta vezeti a malmot, saját kezelésében. A felszabadulás után közvetlenül megindította termelést és a háborús kárait helyrehozta. Napi kapacitása 8q. Egy alkalmazottat foglalkoztat.”⁹

Az 1949-es összeírásban Cég: Csizmazia Bálint. Tulajdonos: Csizmazia Bálint. Kapacitás: 8 q/24 h. Használhatóság: 50 %.¹⁰

A falu közepén található. 2002-ben Csizmadia Zoltán örökös helyreállította, és malommúzeumot rendezett be benne.¹¹ A malomépület sikeres műemléki helyreállítását Podmaniczky-díjjal ismerték el.¹²

⁴ II. kat. Coll. XXV. Sectio. 54.

⁵ wikimapia.org/16313598/hu/Nemeshany-v%C3%ADzimalom

⁶ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁷ B. M. Zs.

⁸ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁹ Újjáépítő magyarok, 1947. 696. p.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 88. sorsz.



Nemeshany, Hary-malom. Fotó Kádár Péter, 2008.

Vér-malom

Az 1947-ben készült kiadvány szerint: „Vér Ernő és Imre vámórló-malma. 1939-ben vette bérbe, azóta vezeti a malmot, 35 éves szakmai gyakorlattal. Napi kapacitása 10q. Két alkalmazottat foglalkoztat. A felszabadulás óta állandóan működik a malom.”¹³

1949. Cég: Vér Ernő. Tulajdonos: Közbirtokosság. Bérlő: Vér Ernő Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 45 %.¹⁴



Nemeshany, Vér-malom. Fotó Kádár Péter, 2008.

Vér-malom

¹¹ wikimapia.org/16313598/hu/Nemeshany-v%C3%ADzimalom

¹² Kovács, 2012. 97. p.

¹³ Újjáépítő magyarok, 1947. 767. p.

¹⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutató Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 99. sorsz.

„Vér Lajos molnár, vízimalom tulajdonos Csabrendek. (Apácatorna, 1901.) Iparát Nemeshanyban atyjánál tanulta. Önálló lett 1930-ban Csabrendeken.”¹⁵

„Nika Gyula molnár, vízimalombérlő. (Nemeshany, 1868.) A molnár mesterséget Nemeshanyban, édesapja malmában tanulta ki. Gyulakeszin, majd Gomason főmolnárként dolgozott. 1912-ben kibérelte a nemeshanyi közbirtokosság vízimalmát.”¹⁶

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban már Vér Ernő neve szerepel.¹⁷

1947-ben: „Vér Imre vámórlőmalma. 1937 óta, mint bérlő vezeti a malmot, ezt megelőzően atyja vezette. Súlyos háborús kárai voltak. Atyjának 65 évi, neki 25 évi szakmai gyakorlata van. A malmot ő építette újjá a mai kornak megfelelően.”¹⁸

1949-ben: Cég: Vér Imre. Tulajdonos: Állami malom. Bérlő: Vér Imre. Kapacitás: 6 q/24 h. Használhatóság: 50 %.¹⁹

A két utóbbi malom közül az egyik volt a **Berki-malom**, amely a falu alsó végén állt, és a másik a **Homoki-malom**, melyet az Esterházyak az 1900-as évek elején újjáépítettek. Ennek ma már nyomain sem látszanak.²⁰

Az egyik malom emeletes téglapülete ma is áll.²¹

¹⁵ B. M. Zs. 1935. III. 110. p.

¹⁶ B. M. Zs. 1935. III. 113. p.

¹⁷ MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹⁸ Újjáépítő magyarok, 1947. 767. p.

¹⁹ MNL ZML-a IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 94. sorsz.

²⁰ wikimapia.org/16313598/hu/Nemeshany-v%C3%ADzimalom

²¹ Kovács, 2012. 97. p.

185. Hegyesd

Eger-patak

Tartozékai voltak 1389-ben: Alsó-, Felsőalmád, Bécs, Györök és Válás. 1433-ban és 1453-ban is ezeket említik, sőt 1460-ban is, de ekkor még a Bakon és Válsruerdő nevű Erdőket, és a következő malmokat is ide sorolják: **Kovácsmalom**, **Nagymalom** és **Szamármolna**.¹

1504-ben Felsőalmád, Györök határában az Eger patakon több malom is állt. Ezek közül legrégebbi a több mint két évszázadon át meglévő Szamár-malma.

1756-ban Mohr Lénárt (Mohr Leonhard, akit olasznak mondanak) szerződést kötött az Esterházy urasággal egy **vashámor** felépítésére. A szerződést 12 évre kötötték. A hámor 1760-ban már üzemelt. A bérlő számítása nem jöhetett be, mert panaszkodik, hogy a 60 Ft bérleti díj túl magas.²

1762-ből van a következő adatunk. Ekkor egy sümegi olasz kereskedő *Pusetty* a bérlő, aki még 1778-ban is bérelte.

Az uradalom 1780-ban alapított egy másik vashámort is, egyuttal megvásárolta a Pusetty által építtetett is. Tudjuk, hogy Pusetty a vízhasználatért évi 125 Ft bért fizetett.³

¹ Holub III.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 220. p.

³ Vastagh, 1962. 1. p.

Az úrbérrendezés során 1767. december 15.-én tartott tanúkihallgatás során áttételesen került szóba a malom: „A malom gáttjában rákászhatnak.”⁴

1771-ben *Gusetti* Dánielként említik a bérlőt, akivel az uraság 8 évre szóló szerződést kötött, 125 Ft évi bérért. Mint láttuk Pusettyről van szó.

Az 1784-es katonai felmérésen a hegytől keletre két malmot jelöltek, mindkettőt házzal. A délinél felirat: Eisenhamer.⁵

Tomasich 1792-es térképén három malom van az Eger patakon. A középső a hámor: „*Officina ferraria*.”

1801-re bővült a malmok száma, ekkor már 4 járt az Eger-patakon: két lisztelő és két vashámor. A **Kisalmád** nevű malmot ebben az évben alakították át vasórlőből lisztelővé. A hámor addig egy olvasztókemencével, 13 pöröllyel és egy nyújtókészülékkel üzemelt. Megjegyzendő, hogy a jobbágyok robotterhei közt szerepel: kisebb robot a kanászatnál és a malomgátaknál.⁶ Ezt a malmot később - 1962 – Hámori-malomként említik.⁷

A hámorok megszűntének pontos időpontját nem ismerjük, de 1801 és 1828 közé datálható.⁸ 1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A hegyesdi határban lévő 2 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 5 pozsonyi mérő.⁹

A két malom szerepel az 1852-55 közt felvételezett II. katonai térképen. Mindkettő a falutól délre volt.¹⁰

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 2 vízimalomban 2 segédet foglalkoztattak, és a malom után 54 Ft jövedéki adót fizettek.¹¹



Hegyesd, Imhof-malom. Fotó Kádár Péter, 2008.

Szamári-, vagy Leposa-malom

Már 1460-ban említik: Szamármolna néven.¹²

⁴ Horváth I. 345. p.

⁵ I. kat. Coll. V. Sectio. XV.

⁶ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 220. p.

⁷ Vastagh, 1962. 2. p.

⁸ Vastagh, 1962. 2. p.

⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁰ II. kat. Coll. XXVI. Sectio. 56.

¹¹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

1504-ben Felsőalmád, Győrök határában az Eger patakon több malom is állt. Ezek közül legrégebbi a több mint két évszázadon át meglévő Szamár-malma.

Aztán négy évszázadig nem találkozunk nevével.

1940-ben **Leposa Kálmán** malma.¹³

1943-ban ugyancsak Leposa Kálmán a tulajdonosa.¹⁴ Majd 1945-ben a közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban is Leposa Kálmán neve szerepel.¹⁵

1947-ben már **Lévay és Szalay** műhengermalma. 1947-ben vették át malmot és azóta, mint régi szakemberek vezetik. Lévaynak 17, Szalaynak 40 éves szakmai gyakorlata van. A malom teljes üzem esetén napi 25 q-t termel.¹⁶

1949-ben. Cég: Lévay és Szalay. Tulajdonos: Leposa Kálmán. Bérlő: Lévay János és Szalay Imre Kapacitás: 30. q/24 h. Használhatóság: 60. %.¹⁷ A malom ekkor vízmeghajtású.¹⁸

A malomban ma borház működik.¹⁹



Hegyesdi-malom. Fotó: Vastagh Gábor.

Szefű-malom

A Hámori malomtól felfelé mintegy egy kilométerre fekvő malom volt a másik hámor, a későbbi Szefű-malom.²⁰

Utolsó molnára Szita Kálmán volt.²¹ Ma romos, istállóként használják.²²

¹² Holub III.

¹³ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolcai Járás főjegyzőjétől 37/1940.

¹⁴ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolcai Járás főjegyzőjétől 707/1940.

¹⁵ MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹⁶ Újjáépítő magyarok, 1947. 728. p.

¹⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 123. sorsz.

¹⁸ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹⁹ Kovács, 2012. 98. p.

²⁰ Vastagh, 1962. 2. p.

²¹ Reindl, 2005. 30. p.

²² Kovács, 2012. 98. p.



Hegyesd, Szegfű-malom. Fotó Kádár Péter, 2008.

Pusztá-malom

1829-ben a Hámori malomtól, kb. 200 méterrel lejjebb volt egy romos malomépület, amit „Pusztá-malom”-ként említenek a térképen.²³

²³ Vastagh, 1962. 2 és 5. p.

186. Hegymagas

Névtelen vízfolyás

Egy 1082-re datált hamis oklevél szerint, mely a XIII. század végén készült, három eke földje, 8 szölleje, nagy rétje és erdeje, 6 vincellérje, 16 vendég jobbágya és egy malma volt itt a veszprémi egyháznak.¹

1566-ban Magyar Bálint szigligeti kapitány malmának 1 adófizető telke van. 1572-ben Choron János malmának szintén 1 adófizető telke van.² Összeírták még malmait 1543-ban, 1599-ben és 1808-ban.³

Az 1784-es katonai térkép a falutól északnyugatra jelöl egy malmot.⁴

A malmot a Tóti Lengyel család építtette az 1700-as évek második felében.⁵

Ugyanott található Tomasich 1792-es térképén is.

Az 1823-ban született Cságoly József molnár is volt tulajdonosa.⁶

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételén a falu nyugati végétől északra van egy malom két épülettel.⁷

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 2 segédet foglalkoztattak, és a malom után 48 Ft jövedéki adót fizettek.⁸

¹ Holub III.

² Reindl, 2005. 31. p.

³ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 224. p.

⁴ I. kat. Coll. VII. Sectio XIX.

⁵ Tóth Károly – a jelenlegi tulajdonos - közlése 2015

⁶ Kádár, 2010. 185. p.

⁷ II. kat. Coll. XXV. Sectio. 57.

1940-ben Molnár István malma.⁹

1947-ben: „Molnár István vámőrle-malma. A többszáz éves malmot 1938-ban vette át, azóta 40 évi szakmai gyakorlattal önállóan vezeti László fiával, aki szintén képzett szakember. A malom napi teljesítménye 20q. Súlyos háborús kárait részben pótolta.”¹⁰

1949-ben: Cég: Molnár István. Tulajdonos: Molnár István. Kapacitás: 6. q/24 h.

Használhatóság: 20 %.¹¹ A malom ekkor vízmeghajtású.¹²

Mai tulajdonosa Tóth Károly a martonfai molnár fia, akinek ősei Gutorföldéről származtak, és aki lakást és vendégfogadót alakított ki benne, továbbá kempinget.¹³



Hegymagas. Malom a Tapolca-patakon. Fotó: Vastagh Gábor.

Zinkei-szélmalom

A malom falán tábla és címer: 1388. Bárá Zinkei Boldizsár.¹⁴

⁸ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁹ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolcai Járás főjegyzőjétől 37/1940.

¹⁰ Újjáépítő magyarok, 1947. 738. p

¹¹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20.127. sorsz.

¹² MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹³ Jakosa Árpád közlése, 2012.

¹⁴ Reindl, 2005. 29. p.

187. Hegymagasapáti, Kisapáti

1549-ben Choron Andrásnak van itt egy malma. 1564-ben Magyar Bálint malmának 1 adófizető telke van. 1566-ban és 1570-ben Choron János malmának 1 adófizető telke van.¹ Mindössze ennyi adat maradt fenn róla.

A II. katonai térképen Kisapátitól északra Diska major az egykori Diska malomra emlékeztet.²

¹ Reindl, 2005. 31. p.

² II. kat. Coll. XXVI. Sectio. 56.

188. Henye (Petőhenyey, Ördöghenyey)

189. Hévíz

Egregy és Hévízszentandrás egyesítésével jött létre 1947. május 1-el.
Hévíz-patak, Melegér, Hévízcsatorna

A Hévíz patakon lévő keszthelyi malmokról először egy 1696-ban kelt jegyzőkönyvben olvashatunk. Ebből kiderül, hogy a tóból kifolyó patakat elsőként a birtokos Pethő, majd Bakacs család kezdte szabályoztatni, és ők építettek azon „kotyogós” malmokat. 1617-ben ők adtak malomhelyet a Keszthely-polgárvárosiaknak, amiért azok kötelezték magukat, hogy a malomtól a páhi határig gátat, a Zala határnál pedig hidat csinálnak. Amíg a gátat és hidat rendben tartják, addig a malom után sem adót, sem ajándékot nem kötelesek adni.

A Keszthely-polgárvárosi és tomaji lakosok három gátat ástak ki, melyre malmokat is építettek. A hévízi tó alatti árkon a XVIII. századba négy malom állt: Felső-, Középső-, Hertzeg-, és Alsó-malom. A tótól északra lévő patakon pedig kettő: a dobogói és egy, amelyet csak „Mühl”-ként jelöltek a térképen.¹

A XVIII. század elején Bél Mátyás így ír a tóról és környékéről: „Ez a tó pedig egy bővízű forrásból fakad, s ez olyan melegen buzog fel, hogy a legnagyobb fagyban sem merevül jéggé. A belőle kifolyó patak pedig mindig egyformán, vizének minden fogyatkozása nélkül, télen úgy, mint nyáron, számos malmot hajt.”²

A XVIII. század közepén Festetics Kristóf csere útján jutott Szentandrás birtokába, melynek előző tulajdonosa Forintos Ádám volt. Festetics az írtásokra lakosokat telepített. 1763-ban megvette Egregyét és a diási pusztát felét az ott lévő malommal együtt 8000 forintért özv. Majláth Józsefnétől.³

Az I. katonai felmérésen a Hévízi tóból kifolyó ér neve: Hévíz-patak. Később Meleg-érként emlegették a mai Hévízi csatornát.⁴

Az 1792-es Tomasich térkép Szentandrás alatt, és Egregy alatt is jelöl egy-egy malmot. A földesúr Festetics család meglátta a lehetőséget a tóban, és azt fürdővé kívánta fejleszteni. Ennek érdekében vízelvezetési, csatornázási munkába kezdtek, és a következő döntést hozták meg 1807-ben: „A Dobogó malom [Egregytől Északkeletre ML] árkanál az egregyi híd környékén a nyíllások földdel feltöltessenek, a nevezett egregyi híd magasabbra emeltessen. ... Azon két kanális mely a Dobogói malmon alul a fürdői első és második híd alatt a georgikoni réjtén keresztül megyen, betöltött voltak miatt újra kitisztogattassanak.”

A tó új levezető árkat kitisztították, és a dobogói malom árkat az egregyi vízfolyás árkával együtt kiásták, hogy azok vize a tóba ne juthasson és a hideg víz a tó vizét le ne hűtse. Richard Bright angol orvos és utazó 1815-ben ezt írta: „A levezető csatorna vize két vagy három malmot hajt útjában.”⁵

A II. katonai térképen 1856-60 közt sem Szent András, sem Egregyen nincs malom. Meg van a Dobogó malom és a Hévíz tó alatt, a *Hévíz víz*-en – lejjebb *Hév víz patak* – az Alsó malom és a Felső malom.⁶

A Zala vízlecsapoló társulat 1897-es térképén „Malomárokként” jelölik a csatornát.⁷

¹ Szántó, 1977. 108-109. p.

² Szántó, 1977. 156-157. p.

³ Szántó, 1977. 120. p.

⁴ Szántó, 1977. 156-157. p.

⁵ Szántó, 1977. 161-162. p.

⁶ II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 57. és XXV. 57.

1935-ből ennyi adatunk van az itteni malmokról: „Fülöp József főmolnár (Röjtök, 1862.). 15 éves korától dolgozott a szakmájában az ország különböző helyein, és 25 évig volt főmolnár a henyeyi malomban. 1920-25 közt társbérelője a zalaszentlőrinci malomnak. 1928-ban telepedett le Hévízszentandrásan.”⁸

A hévízi malmokról Keszthelynél is találunk adatokat.

⁷ Hertelendy, 1897. térképmelléletek

⁸ B. M. Zs. 1935. III. 50. p.

190. Hobaj (Gyepükaján)

191. Hodosán (Hodošáy, Hodosány HR.)

Trnova, Mura

Az I. katonai térképen, 1784-ben nincs malom.¹

Tomasich 1792-es térképén a falutól északkeletre, a Ternova patakon, a Letenyére vezető út hídjának bal és jobb oldalán is van egy-egy malom.

A II. katonai felmérés térképén a Hodosanból letenyére vezető út végén, a murai kompnál 12 hajómalom volt a Murán.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 2 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a 2 malom után 70 Ft jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll. III. Sectio. XV.

² II. kat. Coll. XXII. Sectio. 60.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

192. Hlopicsina (Hlapcsina, HR Lapsina, Lapány)

Az I. katonai térképen Lapsinától északkeletre két hajómalom van a Murán, de ezek inkább Bresoweczhez és Szentmártonhoz tartoznak.¹ Tomasich térképe viszont nem jelöl malmot, csak kompot Szentmártonnál.

A II. katonai térkép 1856-60 közt nem jelöl malmot.²

Egyetlen írott adatunk 1876-ból van. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 5 vízimalom után 18 Ft jövedéki adót fizettek.³

További adatunk nincs.

¹ I. kat. Coll. II. Sectio XIII.

² II. kat. Coll. XXI. Sectio. 59.

³ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

193. Homokkomárom

Malom-árok¹

Malom-árok 239/64. Valamikor malmot hajtott.²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Mátyás molnár nevét jegyezték föl.³ Sem az I. és II. katonai felmérés, sem Tomasich térképe nem jelöl malmot.

¹ ZMFN 239/64.

² ZMFN. 568-571. p

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

194. Horváti (Esztergályhorváti)

195. Hotiza, Hottica (Hottiza, SLO Murarév)

Palinai-patak

1720-ban malomépítésre kérnek engedélyt Kolmár Lőrinc és Fürner Márkó Hotiza-i lakosok Egry László alsólendvai inspektortól. Részlet a hozzá intézett levélből: „*Minthogy az elmúlt esztendőben az itt való Lendvay Uraságh béli Malmokat a M. Uraságh a' Sidoknak profont őrlésre kegyelmesen méltóztatott oda engednyi, melly miatt kintelen a' más Uraságbéli malmokra mennünk őrlenyi. Azért az Urnál alázatosan Instálunk /lévén a Hotizai falunkban egy folyó patakocskánk a' melynek alkalmas dezerviló helyünk egy malom fölállítására vagyon/ hogy továbbis ne Kintelenitessünk más Uraságbéli malmokban mennünk őrlenyi: Méltóztatik az Úr kegyelmesen engedni egy malmot oda építenyi, a' szokott Censusra, nem lévén a' M. Urasághnak semmi kára ugy rövidségére, csak hogy a' messze való fáradsághtul egyszer megh menekedhessünk.*” A tisztartó az urasághoz, gr. Esterházy Józsefhez utasította a kérelmezőket, aminek az iratok szerint ők eleget is tettek.¹

Az alsólendvai tisztartó javaslata az urasághoz: „Az Alsó Lendvai uradalomban, amely faluk melyik malomhoz való lehetnének őrlésre való nézve, azoknak connotacioja.

- A Hotizán felül van egy kis patak, ahol hotizaiak malmot akarnak építeni, itt is építhetne az uraság egy kerekű malmot, amely még állandóbb volna, mint a murai malom.”²

A Kerkavidéki molnár céh 1784. április 14.-dikei „Generalis Visitaja” alkalmával Fila Mihály volt a molnár.³

Az I. katonai térképen a falutól nyugatra, a Mura egy lefüződésén van egy malom, házzal.⁴ 1792-ben Tomasich térképe jelöl malmot.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

A hotizai malom tulajdonosa: Pallinai Hozján Péter, 2 kerekű, kapacitása: 6 pozsonyi mérő/24 óra.⁵

A II. katonai térkép 1856-60 közt 9 hajómalom és egy kompot jelöl Hoticzatól délre a Murán.⁶

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 8 hajómalomban, 8 kövel 24 óra alatt 64 ausztriai mérő gabonát képesek megörölni.⁷

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint *Holticza*-n 3 vízimalomban 1 tanoncot foglalkoztattak és a 3 malom után 24 Ft jövedéki adót fizettek.⁸

1901. szeptember 14.-én készült egy kimutatás Zala Vármegye Alispáni Hivatala számára azokról a murai hajómalomokról, amelyeknek tulajdonviszonya rendezetlen volt. Ebben rögzítették a korábbi, illetve a tényleges tulajdonosok nevét és tulajdonhányadát. E szerint Felsőhotticán:

1. Korábbi tulajdonos: Horváth József, Horváth István, Horváth Mátyás. Tényleges: Horváth András, Horváth István, Horváth Mátyás, Horváth József.

¹ MNL ZML HLc. Alsólendva 20. p.

² MNL ZML ZMLHLc. Alsólendva 32. p.

³ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁴ I. kat. Coll. II. Sectio XIII.

⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁶ II. kat. Coll. XXI. Sectio. 59.

⁷ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 50-51. p.

⁸ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

2. Korábbi tulajdonos: Bedernyák Márk, Persa József. Tényleges: Zwer József 2/3, Latzkovics Iván.
3. Korábbi tulajdonos: Horváth János, Farkas János, Lebár József. Tényleges: Horváth János, Lovenyák Mihály, Laki Ferenc.
4. Korábbi tulajdonos: Bedernyák Márk, Tompa József. Tényleges: Bedernyák Iván, Horváth István, Kalencz Ferenc.⁹

⁹ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 182-183. p.

196. Hottó

Zala

Tomasich térképe 1792-ben jelöl malmot. Több adatot azonban nem találtunk rá.

197. Hraschan (Alsó-Hrascsán HR Raschán)

Dráva-folyó, Ternova-patak

Az 1784-ben végzett I. katonai felmérés a Murán, a falutól nyugatra négy, lejjebb hat hajómalmot jelöl.¹

Tomasich térképe *Alsó Ráschán*-nál nem jelöl malmot.

A II. katonai térkép 1856-60 közt 11 hajómalmot jelöl a településtől délre a Dráván.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint Felső Hrascsányban 13 vízimalomban 8 segédet és 6 tanoncot foglalkoztattak, és a malmok után 109 Ft jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll. II. Sectio XIV.

² II. kat. Coll. XXI. Sectio. 61.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

198. Igrice (Zalaigrice)

Vörrü-patak és Zalaigricei-árok

1779. október 14.-én ezt vallották a helybeli jobbágyok: „Ámbár ugyan határunkban egy kis malom léssen, de esztendő által vidéki malmokban örölnyi járunk.”¹ Sem az I. katonai térképen, sem Tomasich térképén nincs malom.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Az igricei határban lévő szárazmalom kapacitása napi 3 pozsonyi mérő.²

Vörrüji-patak [Kaloncai patak] 75/26, Cseke-patak 75/35.³

¹ Horváth I. 111. p.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ ZMFN 75

199. Iklód, Kerkaiklód, Iklódbördőce

Cserta

1524-ben a Bánffy urbáriumban említik malmát.¹

A malom Petróc pusztán Ugnath Ádám és Széchy Margit tulajdona.²

1634-ben egy egykereű malomról tesznek említést, amikor a kincstár számára elkészítették a malom műszaki berendezéseinek leltárát. Megjegyzik, hogy volt Széchy-birtok, jelenleg a kincstáré.³

1699-ből származik következő adatunk. „Szechisziget praesediumban a „dux militum”

Ferenczy Pál, a praesidium örökös kapitányának ifj. Kéry Ferencnek jótéteményeit méltányolva – bizonyos örökölt malmot, amelynek 1 kereke van, de több kereket is lehet bele építeni, Iklod possessio területén, amely Szechiszigeth dominiumához tartozik Cserta vize folyó mellett – Kéry Ferencnek és feleségének Eszterházy Borbálának örökjogon átadta, azzal a feltétellel, hogy míg ő él, a malmot használja.⁴

1718-ban „Cser Geczinek a fia, a Szecsődy Imre fundusáról Dobriból szökött el, és most a Szapáry Iklodi malmánál szolgál.”⁵ olvashatjuk a következő ránk maradt iratban.

1728-ban pedig ezt: „Urasági malom. A molnár jövedelme 6 dénár.”⁶

1753-ban Tóth Mihály iklódi molnárt írták össze.⁷

Az 1753-55-ös összeírás szerint a falu molnára Petrócz Miklós.⁸ (Ez azért érdekes, mert a középkori Petróc falu és Iklód közt kb. félúton volt a malom, így a molnár innen is kaphatta nevét. ML.)

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Tóth Mihály neve szerepel.⁹

Az 1757-es összeírásban, amelyben szintén a malmokat és molnárokat írták össze, Fekete János molnár nevét jegyezték föl.¹⁰

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Fekete György neve szerepel.¹¹

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbéli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. Az iklódi Horváth Ferenc molnár Tott János nevű legényét „kő hibázásáért” és „malombéli defectusért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Az iklódi molnár ekkor már Varga Ferenc volt. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával aztán már Morcics István volt az iklódi molnár.¹²

1780-ban ezt vallották a csömödériek: „Malom ugyan határunkban [Csömödér] nincsen, hanem a szomszéd Pákai és Iklódi határokból jó malmok vagynak.”¹³

Az 1784-es I. katonai felmérés szerint a falutól délnyugatra van egy malom a Kerka jobb partján, molnárházzal. A malomhoz a Dobri-Páka útról vezet egy bekötő út.¹⁴ A Kerka és a Cserta szabályozása után a malmot hajtó víz is a Cserta része lett.

Az 1786-89-es egyházi összeírás szerint: Malom 3 lélek. Szécsisziget filiája.¹⁵

¹ Tóth – Srágli, 53-58. p.

² MNL ZML Hlc. Kerkaiklód 7.

³ MNL ZML Hlc. Kerkaiklód 14. Eredeti. U. et C. 98/28.

⁴ MNL ZML Hlc. Kerkaiklód 29. Eredeti: Áll. Lt. Szombathely. Kápt. Jkv. XLVIII. Köt. 151. 66. sz. 1699. Július 6.

⁵ MNL ZML Hlc. Kerkaiklód 35. Eredeti: Inquisitiones. Fasc. XI/56.

⁶ MNL ZML Hlc. Kerkaiklód 39.

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

⁸ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

⁹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

¹⁰ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

¹¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹² MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

¹³ Horváth II. 53. p.

¹⁴ I. kat. Coll. III. Sectio XIII.

Tomasich 1792-es térképe viszont nem jelöli a malmot.

1842-ben egy adásvételi szerződésben találkozunk Belső József iklódi molnár és felesége Molnár Terézia nevével, akik házat vásároltak Zalaegerszegen a Fehérképi utca nyugati részén.¹⁶ A következő évben ezt a házat Belső Ferenc iklódi molnár eladta Horváth Györgynek a megyei lovaskatonák őrmesterének.¹⁷

1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. Tulajdonos: gróf Andrássy nő, 2 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.¹⁸

A II. katonai térkép 1856-60 közt végzett felmérésekor a malom a ma is meglévő Páka-Dobri útba csatlakozó Iklódbördöce bekötőút hídjától keletre volt a malom a Csertán.¹⁹

A vándorlásuk során különböző malmokban végzett munkákról a legények igazolást kaptak. Az iklódi Szakáts Ferenc molnármesternél Gergulecz Sándor molnárlegény 1859. május 23-tól 1859. szeptember 20-ig dolgozott. Ezt követően Pákára ment.²⁰

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 segédet, foglalkoztattak és a malom után 21 Ft jövedéki adót fizettek.²¹

Az inasévek eltöltéséről a legények szintén igazolást kaptak. A már említett iklódi Szakáts Ferenc molnármesternél a kapornaki Farkas Imre molnárlegény három fertály évig 1885. május 8-ig dolgozott.²²

1904-ben a gróf Andrássy Gyula örök tulajdonát képező iklódi malomra 415/904. szám alatt vízhasználati engedélyt adott ki a m. Kir. Kultúrmérnöki hivatal.²³



Az iklódi malom a XX. század elején. Olajfestmény Pörge Józsefék tulajdonában.

1919. január 16.-án kötött házasságot a pákai rk. templomban Horváth Gyula kerkaiklódi molnár a hernyéki Varga Máriával.²⁴ Horváth Gyula a szécsiszigeti Andrássy grófoktól

¹⁵ MNL ZML Hlc. Kerkaiklód 49.

¹⁶ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 637.sorsz. 965. szám.

¹⁷ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 655.sorsz. 1069. szám.

¹⁸ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁹ II. kat. Coll. XXII. Sectio. 59.

²⁰ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár cég iratai 1852-1887.

²¹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

²² MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár cég iratai 1852-1887.

²³ Szombati Pálnétól kapott irat. Az irat eredetije már az esztergomi Duna Múzeumban található.

bérelte a malmot. Kevés víz esetén a szécsiszigeti uradalomból hozott gőzgéppel hajtották. A második világháborúban a teteje leégett. Horváth Gyula a tetőt kijavította, és folytatta a munkát. Egy kövel és egy hengerszékkal dolgozott.²⁵

1949-ben: Cég: Horváth Gyula. Tulajdonos: Földműves szövetkezet. Bérló: Horváth Gyula. Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 30 %.²⁶ A malom ekkor vízmeghajtású.²⁷

Horváth Gyula nemes Kapornaki Horváth volt, akinek ősei molnárok, malomépítők voltak. Mint leszármazottai elmesélték: a Dunántúlon, benne Zala megyében, több száz malmot építettek a XIII. századtól 1940-ig. Erről feljegyzést is vezettek. Ez a dokumentum az utolsó leszármazott – Kapornaki Horváth Gizelle - elmondása szerint az ő birtokában volt. Halálával a malomra vonatkozó dokumentumok fellelésének lehetősége kevés reménnyel kecsegtet.²⁸

A malmot államosították, majd tanácsi kezelésbe került. A tsz megalakulásakor átvették a malmot, amely egy darabig még üzemelt, aztán leszerelték, fém gépészeti eszközeit eladták a MÉH-nek. Egy ideig magtárként hasznosították, az 1960-as évek vége felé lebontották a mellette álló hosszú molnárházzal együtt. A tsz majorban használták fel a kinyert építőanyagot. Az idősebb emberek még emlékeztek egy Niczinger nevű molnárra is, aki még a grófi időkben volt a malomban.²⁹ Kiderült, hogy Niczinger Rudolf molnár leányági leszármazottai még élnek Szécsiszigeten. A tulajdonukban lévő festmény ábrázolja a malmot még Niczingerék idejéből. A kép az 1920-as évek második felében készülhetett. A malom egyemeletes téglapépület volt, deszkából készült vízikerekházzal. Visszaemlékezésük szerint Niczinger Rudolf az iklódi malomból a szompácsi malomba ment dolgozni.³⁰ (Mint látni fogjuk, ez nem így történt.) Szencsére a képen kívül még néhány dokumentum is megmaradt a birtokukban, amelyek alapján sikerült többet megtudnunk Niczinger pályájáról.

Niczinger Rudolf 1893-ban született Zalaigrácén. Közben Tófejre költöztek, mert iskoláit már itt végezte. Az elemi iskola elvégzése után molnárinas lett. (Nem tudjuk, hol.) 1911-ben szabadult és segéd lett Szompácson Fatér József malmában. 1914-18 közt katonáskodott. Leszerelését követően Nagyrécsén az uradalmi malomban dolgozott. 1922. január 22-én megnősült, feleségül vette a nagyrécsesi Németh Juliannát. Első gyermekük, Lajos itt született 1922. október 30.-án. 1925-ben vállalt munkát a kerkaiklódi, gr. Andrássy Sándor tulajdonában lévő malomban, mint alkalmazott. Itt dolgozott 1945-ig.

Három lányuk már itt született. Erzsébet, 1926. 05.05., Mária 1930. 11. 23. és Ilona 1936. 04. 01.

A háborút követően különböző helyeken dolgozott, amelyeket nem részletezett életrajzában.³¹ 1935. szeptember 1-jén a kapott iparigazolványt a novai járás főszolgabírájától, amit 1945. június 27.-én bemutatott a novai járás főjegyzőjének, aki ezt aláírásával tanúsította.³²

1952-ben már Kerkaszentkirályon élt, mint azt a beadási könyve tanúsítja.³³

(Csupán érdekességként: Bajcsán az 1940-es években Niczinger Lajos molnárt említik.)

²⁴ Páka Rk. Plébánia házasságkötési anyakönyve. 1919/6.

²⁵ Bódi Pál közlése, 2014.

²⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 72. sorsz.

²⁷ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

²⁸ Gyuricza Sándor, Nagykanizsa (Tormafölde) közlése, 2013.

²⁹ Bódi Pál, Szeged (Iklódbördőce, „Kisiklód”) közlése, 2014.

³⁰ Pörge Józsefné, Szécsisziget közlése, 2014.

³¹ Niczinger Rudolf ceruzával írt önéletrajza, én. (1950.k.)

³² Iparigazolvány 2457/1935. Nova, 1935. szeptember hó 1.

³³ 85.sz. beadási könyv az 1952/53. évre Niczinger Rudolf Kerkaszentkirály 68. házszám

200. Istvánd (Két Istvándról tudunk: Zalaistvánd, ma Pókaszeptek falurésze. Lesenceistvánd)

Zala Istvánd

Zala

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, két Istvándról van összeírásunk. Az egyik (vsz. a mai Zalaistvándon) Kárnek Mihály, a másikon Sipos György és Hahóti György molnár nevét jegyezték föl.¹

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Kainer Mihály neve szerepel.² (Ez esetben is lehet névolvasási probléma!)

Az I. katonai térképén, a Szepetkre vezető úttól délre van egy malom, házzal, és³ Tomasich 1792-es térképén is szerepel a malom.

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Istvándon Kuzmanits familia.⁴

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

Az istvándi határban lévő vízimalom kapacitása napi 15 pozsonyi mérő.⁵

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 4, magassága: 3 such v. láb, szélessége: 5 such 8 czoll v. hüvelk.⁶

1863-ban a helytartótanács elrendelte az ország területén található valamennyi gabonaőrő malom összeírását. Ehhez kapcsolódóan a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara is megkereste a megyéket a területükön „létező gőz – mű – vízi – szél - száraz és hajós malmok összeírása” miatt.⁷

A megye kiküldöttei meg is kezdték a munkát, ami azonban elhúzódott.

Az összeírás során megvizsgálták a törvényes működést is. (Erről, egyébként a megye már 1861-ben határozott.)⁸ Ez alapján tudjuk, hogy a szántói járás malmaiban a molnárok megrövidítették legényeiket. A járásbeli molnárok bértartozása összességében 37 Ft volt.

A malomrendszabályok áthágásával megvádolt molnárokat név szerint is említik: Berecz János pakodi, **Tóth János istvándi**, Kovács János henyei, Böröndi János alibánfai, Hári Ferenc tőberki molnárok nevei olvashatók a jelentésben. A büntetés ellen nevezett molnárok fellebbeztek.⁹

„Az istvándi határban lévő Istvándi malom II. osztályú, 24 óra alatt 4 pozsonyi mérő gabonát őröl.”¹⁰ - olvashatjuk 1866-ban.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 2 segédet és 2 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 132 Ft 55 krajcárjövédéki adót fizettek.¹¹

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

³ I. kat. Coll. V. Sectio XVII.

⁴ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁵ ZML. Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁶ ZML XII. 3. № 43. (43-42)

⁷ ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1863.08.03. 1637 és 1972.

⁸ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1861.05.01. 696.

⁹ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1864.11.07. 2304.

¹⁰ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹¹ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.



Zalaistvánd, Hámos-malom. Fotó: Kummer Gyula.

Hámos- malom

A falu földesura 1690-ben elzálogosítja a Pusztá malomhelyet a Zala mellett. Az új birtokos 1700-ban felépít rajta egy új malmot. Ez kétjáratú lehetett, mert 1730-ban kétkerekű malmát említik. Elpusztulhatott, mivel Festetics Pál 1776-ban újjáépítteti: kőfallal, cseréppel fedve. Ekkor megnagyobbíthaták, mert 1847-ben háromkerekűként említik: „Van itt a Zalán az uraságnak egy igen jó háromkerekű malma.” Az 1920-as években Hámos József modernizálta.¹² Nem tudjuk, mikor került a család birtokába.

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban már Hámos Jenő neve szerepel.¹³

A visszaemlékezők is így tudják: Hámos Jenő malma. 1961-ig üzemelt. A malom épületében polgári védelmi, köznyelven „Légó” raktár működött a leállítása után. A malom és mellette a volt lakás ma is áll.¹⁴

Hámos-malom 13/15, Szal 13/19, Foglár-vögyi-patak 13/62, Mónár-vögy. Itt lakott a molnár 13/64.¹⁵

¹² Kovács, 2012. 106. p.

¹³ MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹⁴ Jakosa Árpád közlése, 2012.

¹⁵ ZMFN 13.

201. Ivánc, (Ivanci, SLO Szalaivánc, Zala-Ivánd)

Lendva folyó

Az I. katonai térképen *Ivancze*-től délre, a Lendva folyón két malom van. Egyik az Iváncról *Kánsány*-ra vezető út közvetlen szomszédságában keletre (*Woderov* [-malom]), másik ettől nyugatra. (*Rossz malom*). Mindkettő a patak jobb partján. Az utóbbi malomhoz külön út vezetett.¹

Tomasich térképe egyik malmot sem jelzi. Az elített malmoktól lefelé található - az első katonai térképen - a *Parasoynow*-, a *Szabutyn*-, a *Korsow*, és egy név nélküli malom a Rankóczról Dobronokra vezető útig.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Iváncon ekkor egy malmot írtak össze. Tulajdonosa gróf Stadion Domján, 3 kerekű, kapacitása: 18 pozsonyi mérő/24 óra.²

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 1 patakmalomban 3 kövel 24 óra alatt 15 ausztriai mérő gabonát képes megőrölni. Megjegyezték, hogy sem 1862-ben, sem 1863-ban víz hiánya miatt nem őrölt.³

¹ I. kat. Coll. II. Sectio XII.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 45-45. p.

202. Izsakócz, Murasziget (Izakovci SLO.)

Mura-folyó

Az I. katonai térkép 1784-es felvételekor *Ischakowcze* vagy *Izsakócz* településtől délnyugatra két hajómalom volt a Murán.¹

¹ I. kat. Coll. II. Sectio. XII.

Tomasich térképe nem jelöl malmokat.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

A Mura folyón:

1. Tulajdonos: Poredus István, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
2. Tulajdonos: Vucsko János, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
3. Tulajdonos: bellatinci Rausz András, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
4. Tulajdonos: bellatinci Rausz Balázs, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
5. Tulajdonos: bellatinci Jerebitz István, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
6. Tulajdonos: bellatinci Glavats Andorné, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
7. Tulajdonos: bellatinci Jerebitz Jánosné, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
8. Tulajdonos: bratonci Pivár Imre, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
9. Tulajdonos: bratonci Petek Mátyás, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
10. Tulajdonos: turnischai Fehér József, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.²

A II. katonai térkép 1856-60 közt végzett felmérésekor Izsakóczytól nyugatra 1 hajó és egy parton álló malom volt, tőle délnyugatra 2 hajómalom, délre 4 hajómalom és 2 partmalom.³ Az 1862. szeptember 27-én, a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara számára készült kimutatásban Hauser Jánosné, Szraka Mátyás, Perzsa Márton és Vutsko János molnárokat sorolták fel.⁴

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 14 hajómalomban 15 kövel 24 óra alatt 60 ausztriai mérő gabonát képesek megőrölni.⁵

1876-ban Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a 4 vízimalomban 1 segédet, 2 tanoncot foglalkoztattak, és a 4 malom után 40 Ft jövedéki adót fizettek.⁶

1901. szeptember 14.-én készült egy kimutatás Zala Vármegye Alispáni Hivatala számára azokról a murai hajómalomokról, amelynek tulajdonviszonya rendezetlen volt. Ebben rögzítették a korábbi, illetve a tényleges tulajdonosok nevét és tulajdonhányadát. E szerint:

1. Korábbi tulajdonos: Horváth János. Tényleges: Kresmár Márton, Skáfár Iván, Csizmazia József.
2. Korábbi tulajdonos: Zsüzsök István, Marosa Ferenc, Lendl József. Tényleges: Zsüzsök István, Kollár Márton, Lendl József.
3. Korábbi tulajdonos: Rezsonya István, Zwer József, Lesnyák András. Tényleges: Rezsonya István, Persa Iván, Rezsonya József.
4. Korábbi tulajdonos: Pivár Márton, Persa István. Tényleges: Pivár Márton 2/3, Zwer István.⁷

1999-ben Muraszigetnél Tine Mlinaric molnár megépített egy régi hajómalmot. Benne egy kis kőpad és egy hengersizék őrlő hagyományos módon.⁸

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll. XX. Sectio. 59.

⁴ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 45-45. p.

⁵ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 45-45. p.

⁶ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁷ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 182-183. p.

⁸ Kádár 2010. 137. p.

203. Jakabfa (Lendvajakabfa)

204. Kacorlak

Kacorlak-patak

1754-ben Bodár György molnár szerepel az összeírásban, 13 köből jövedelemmel.¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Cseh Tamás molnár nevét jegyezték föl.²

Ezt vallották a jobbágyok 1777. április 24.-én: „Malom határunkban közel három is vagyon.”³

1777. július 13.-án vallották dusnokiak: „Tőkeházi pusztában lévő malom hozzánk csak félórányi járó föld.”⁴ („Tőkeházi” földrajzi nevek Kacorlak határában találhatóak.)

Ennek ellenére az első katonai felmérés térképén nincs a közelben malom. Tomasich térképén sem szerepel.

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételén Tőkeházi puszta jelölve van, de malmot nem jelez.⁵

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1754.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

³ Horváth I. 117. p.

⁴ Horváth I. 83. p.

⁵ II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 59.

205. Kajánfölde (Gyepükaján)

206. Kallosd

Zala és mellékvizei

Egyetlen adatunk, ami malomra utal, Tomasich térképe, amely 1792-ben malmot jelöl. (Az I. katonai térkép a szomszédos **Barátságigeten** jelöl malmot, így elképzelhető, hogy Tomasiché is erre vonatkozik.

A II. katonai térképen – 1856-60 közt – nincs térkép.¹

¹ II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 56.

207. Kapca (Kapca, SLO)

Mura-folyó

Sem írott, sem térképi dokumentumunk nincs kapcai malomról.

Pusztamalomi forrás.¹

1973-ban a malom még működött, és volt benne egy olajmalom (olajütő) is.²

¹ Magyar Zoltán: Muravidéki népmondák, Lendva 2010. 34. p.

² Jakosa Árpád közlése, 2012.

208. Kapolcs

Kapolcs-víze

A Kapolcs-patak eredetileg Almád- vagy Eger-patak. Számtalan kis vízfolyás kapcsolódik hozzá és ezeken sok vízimalom működött.

≈ Egregy, Almád, Kapucs

≈ Cserkúti-patak

≈ Birmót patak

≈ Tagyoni víz = Antalfai víz

≈ Köveskáli víz

≈ Henyei víz
 ≈ Kinder víz
 ≈ Eötsi-patak
 ≈ Ráskó-patak
 ≈ Deszti-séd*
 ≈ Horogi-séd
 ≈ Örvényesi-víz
 ≈ Eger-patak

* A séd, forrást jelentett a XI. században. Később „patakot” a magyar nyelvben.

Az Eger-patak Nagyvázsonytól Szigligetig folyik, ott ömlik a Balatonba. A folyást követve az alábbi településeken a következő számú malom működött: Nagyvázsony 7, Pula 3, Petend 1, Kapolcs 12, Monostorapáti 6, Hegyesd 2, Diszel 8, Gyulakeszi 4, Nemesgulács 1, Badacsonytördemic 1, Szigliget 1. Szigligeten még három malom működött, egy másik patakon.¹

Kapolcsi, név szerint ismert molnár céhmesterek:

Szabó József (–1827), Pap Mihály (- 1837.12.21.), (Pap Mihály mellett volt alcéhmester Nemes József, és esküdt Molnár István) Gyuresek István (1840), N. Görög János (1841.06.13-1843.), Pethő József (1844.06.18.), Holczer János (1844.06.18-1846.01.30.), Hampák István (1846.01.30-1847), Kiss Ferenc (1847- † 1849), Molnár Péter (1849-1851.06.30.), Csurgó Pál (1851-1854.), Cseh Mihály (1854-1855.), Csák Gábor (1855- ?), Görög János (? – 1860.), Nyulassi János (? – 1862.), Horváth János (1862.06.23- 1863.), Gyuresek Lajos (? – 1865.), Ivák János (? – 1869.), Vincze Gábor (1869.), Csurgó József (1870.), Örög Pál (? – 1879. 07.19.).

A céhmesterek mellé, vizenként még egy szolgáló mestert is állítottak.²

„Albősnek a XIII. század legelején készült összeírása szerint 6 háznép szakács volt itt, akiket Szent László adott, azon kívül 6 háznép lovasjobbágy, s ezeké volt a falu harmadrésze; egy malma is volt itt az egyháznak. 1237-ben itt is megfordult a várbirtokok visszavételére kiküldött bírói bizottság, s megállapította, hogy Henyei Tivadar fiai jogosan bírják itt azt a malmot, melyet Szerafin királyi tárnoktól vettek s ugyanekkor meghagyták Vigánti Illés birtokában itteni két malmát és egy eke ősi földjét, bár az egyik malmot illetőleg Ilárius és rokonai, királyi táladók, ellenmondtak neki.”³

A nádor 1358-ban elrendelte a falu határjárását. Ez meg is történt, s megállapították, hogy a falunak van 10 ekényi – kb. 1500 hold – földje, húsz kaszás rétje, s van még benne 6 malom és ugyanannyi malomhely.⁴

1599-ben a török miatt csak 1 malma van üzemben, 1700-ban 2 malom, de a lakosság közt 12 molnárt tartanak számon 641 pozsonyi köből keresettel.⁵

1770-ben két vízimalom van az egytelkes nemesek kezén, amelynek adója 20 köből gabona.⁶ Az úrbérendezéskor, 1777. június 13.-án ezt vallották a helybeli jobbágyok: „Helységünkben végigfolyó vízen mind ben[t] az helységben, mind kívül, közel alkalmas malmok vannak, mellyekben száraz időkben is mindenkor lehet örölni.”⁷

¹ Ladányi 2010. 58-59. p.

² Ladányi 2010. 37. p.

³ Holub III.

⁴ Holub III.

⁵ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 234. p.

⁶ Reindl, 2005. 31. p

⁷ Horváth I. 354. p.

Az I. katonai felmérés 1783-as felvételezésekor Kapolcs alatt Monostorapátiig hat malmot jelöl, mindenütt 1-2 épülettel,⁸ és ugyanennyit Tomasich is.

1813. augusztus 4.-én Zalaegerszegen kelt az a levél, amelyben a kapolcsiak elpanaszolták a megye tisztikarának, hogy a malmok és egyes gazdák által gátolt patak károkat okoznak a házakban, a malmokban és az országútban. A probléma megoldására a patakmeder kiegyenesítését kérik. Név szerint említenek két kárt okozó malmot: a Barcza nemzetség malmát és a község közös malmát. Továbbá megemlíti a levél azt is, hogy Kuti Pál és Domonkos Mihály urak molnárja Varga István.⁹

1836-ban az Eger-patak 9 lisztes- és 3 fűrészmalomot hajtott.¹⁰ Ez a malomszám folyamatos volt.

1839-ben Kapolcson öt malom adatait rögzítették a patak medrének mélyítése után, amire az 1833. szeptember 22-23-i árvíz után került sor. Ezek felülről, egymást követve: Fejes-malom, T. Kis Ignácné malma, Régi Bárány-malom helye, Bárány-malom, Veszterka-malom.¹¹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A kapolcsi határban lévő 9 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 3 pozsonyi mérő.¹²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 9 vízimalomban 4 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a 9 malom után 153 Ft 90 krajcár jövedéki adót fizettek.¹³

1925-ben 10 molnár élt a faluban.¹⁴

Bíró-malom

Az eredetileg kétkerekű malmot az 1910-es években egykerekűre szerelték át. 1927-ben ezt turbinára cserélték, ekkor hengerszéket is kapott.¹⁵

Bíró János malma.¹⁶

1947-ben: „Bíró Jánosné özv., vámörölő malma. A családi malmot Bíró György vezeti, aki 20 éves szakmai gyakorlattal rendelkezik. Háborús kára elég súlyos, ezt saját erejéből hozta rendbe.”¹⁷

1949-ben: Cég: özv. Bíró Jánosné. Tulajdonos: özv. Bíró Jánosné. Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 40 %.¹⁸ A malom ekkor vízmeghajtású.¹⁹

1951-ben államosították, leszerelték. Ma romos.²⁰

⁸ I. kat. Coll. VIII. Sectio XIX.

⁹ MNL ZML IV. Közgyűlési iratok

¹⁰ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 234. p.

¹¹ MNL ZML №962. Kapolcsi malmok helyzeti rajza. 1839. március 11.

¹² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁴ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 235. p.

¹⁵ Kovács, 2012. 117. p.

¹⁶ Ladányi 2010. 77. p.

¹⁷ Újjáépítő magyarok, 1947. 691.p.

¹⁸ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 132. sorsz.

¹⁹ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

²⁰ Kovács, 2012. 117. p.



Kapolcs, Bíró-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Meccő-, Krajcár-, Bukovecz-, Stefi-malom

A petendi alsó malomtól ez a malom 340 méterrel lejjebb volt.

Korai időkben Krajcár-malomként említik. A későbbi tulajdonosváltások során ***Krajcár- vagy Bukovecz*** József féle malom, végül ***Stefi-malom***. A lisztőrlő malom és egy deszkametsző malom volt itt egymás mellett.²¹

Vincze Gábor molnár nevét említették 1874-ben.²²

1947-ben az Újjáépítő Magyarok írta: „Bukovecz József malomtulajdonos. 1906-ban megvette a Krentzer-féle malmot, amit 1914-ben vett át.”²³

1929-től darálómalomként üzemelt a II. világháború végéig, akkor végleg leállították.²⁴

²¹ Ladányi 2010. 91-104. p.

²² Ladányi 2010. 43. p.

²³ Újjáépítő magyarok, 1947.

²⁴ Kovács, 2012. 113. p.



Kapolcs, Bukovecz-malom. Fotó: Vastagh Gábor.



Kapolcs, Bukovecz-malom, molnárház. Fotó: Vastagh Gábor.

Csóromi-malom (Csóromföld, Csórompuszta)

Egyetlen adatunk maradt fenn róla: Peretz Jakab molnár (1757).²⁵

Denti-malom

Denti víz, Ráskói-patak, Denti-Séd

Taliándörög felől, az Eger patakba folyik a Denti-víz, ezen állt a Denti-malom.²⁶ Kis teljesítményű malom volt. „Totyogó-malom”-nak is hívták. 1913-ban végleg leállították.²⁷

Név szerint ismert molnárai:

Nemes Balikó vagy Molnár György (1787) 30 éves

Fink György (1795)

Ágoston Márton (1796) 36 éves

Peretz János (1797) 26 éves

Gros György (1798)

Szabó István (1799)

Szupinger József (1861)²⁸

Felső –malom, Szaller-malom, Falu-malom

Az 1700-as években két alulcsapó vízikerekű malom volt. A ma is álló malom 1825-ben épült. 1908-ban egyik vízikerekét leszerelték. 1928-ban átépítették, korszerűsítették.²⁹

Szaller Imre malma.³⁰

1940-ben Szaller Imréné malmaként említik.³¹

Az 1949-es összeíráskor: Cég: özv. Szaller Imréné. Tulajdonos: özv. Szaller Imréné.

Kapacitás: 3. q/24 h. Használhatóság: 10 %.³² A malom ekkor vízmeghajtású.³³

1950-ben leállították, így nem államosították. Ma Falumalom-múzeumként ismert.³⁴

²⁵ Ladányi 2010. 76. p.

²⁶ Ladányi 2010. 77. p.

²⁷ Kovács, 2012. 118. p.

²⁸ Ladányi, 2010. 43.p.

²⁹ Kovács, 2012. 118. p.

³⁰ Ladányi 2010. 43. p.

³¹ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 37/1940.

³² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 135. sorsz.

³³ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

³⁴ Kovács, 2012. 114-115. p.



Kapolcs, Szallerné malma. Fotó: Vastagh Gábor.



Kapolcs, Falu-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Név szerint ismert molnárai:

Prignác János (1863)

Szaller András (1862)

Szabó Sándor (1865)

Csurgó József (1874)³⁵

Kapolcs-völgyi malom

Néhány Molnárának nevén túl nincs róla adatunk.

Név szerint ismert molnárai:

Weszterka György (1813)

³⁵ Ladányi 2010. 43. p.

Authammer Krisztián (1855-86)
 Sebesy Ferenc (1881)
 Szaller Boldizsár (1885)³⁶

Kaszás-malom

Csak neve ismert: Kaszás-, vagy Rom-malom.³⁷

Kuti-malom

„Csúcsosfejű” vagy Kuthy János féle vízimalom. Szabó Károly molnár (1865). Az 1900-as évek elején leégett, többé nem építették fel.³⁸

Csúcsos-malom: Romokban. Tulajdonos: Mezriczky Kálmán.³⁹



Kapoccs. A romos Kuthy-malom turbinája. Fotó: Vastagh Gábor.

Mezricky-malom,

Horváth János molnár (1865).⁴⁰

Domokos-, Sebessi vagy Mezricky Ferenc féle-malom. 1923-ban leégett. Újjáépítették.

Az Újjáépítő magyarok írta róla: „Mezritzky Ferenc malomtulajdonos Kapocscson önállósította magát. 1925-ben vette át édesapja malmát.”⁴¹

³⁶ Ladányi 2010. 43. p.

³⁷ Ladányi 2010. 77. p.

³⁸ Ladányi 2010. 43. p.

³⁹ Reindl, 2005. 30. p.

⁴⁰ Ladányi 2010. 77. p.

⁴¹ Újjáépítő magyarok, 1947.

Az 1949-es összeíráskor: Cég: Mezriczki Kálmán. Tulajdonos: Mezriczki Kálmán. Kapacitás: 4 q/24 h. Használhatóság: 20 %.⁴² A malom ekkor vízmeghajtású.⁴³ Államosítás utáni sorsáról nincs adatunk. 1976-ban a család visszavásárolta az államtól, később eladták. Ma „Malompart” néven étterem található benne.⁴⁴



Kapocs, Mezriczky-malom vizekereke. Fotó: Vastagh Gábor.

Pulai-malom

Molnárai néven kívül nincs róla adatunk. Azok említésének évszámait figyelembe véve működése 40 évet ölel át.

Név szerint ismert molnárai:

Holczer Pál (1813)

Mente János (1813)

Györe János (1819)

Monder János (1821)

Lakosy János (1823)

Weszterka József molnárségéd (1827)

Weszterka György (1835)

Weszterka Márton (1853)

Steipack István (1853)⁴⁵

⁴² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 126. sorsz.

⁴³ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁴⁴ Kovács 2012. 116. p.

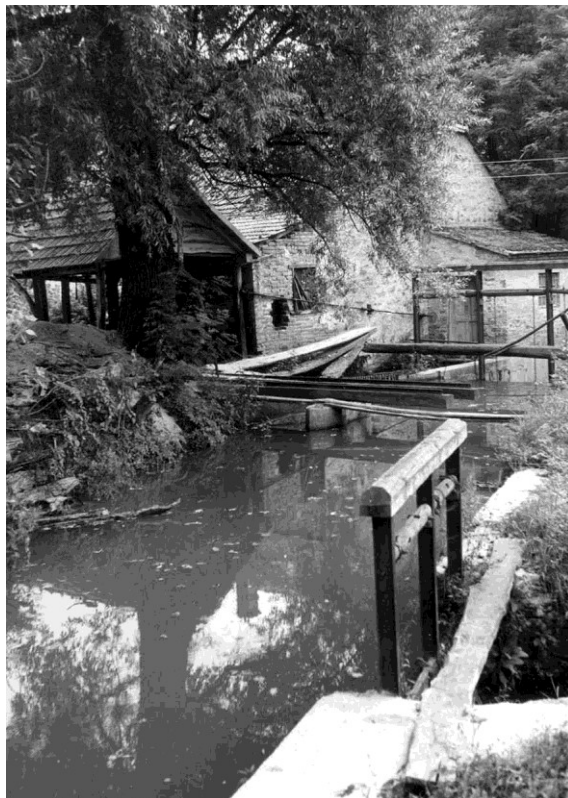
⁴⁵ Ladányi 2010. 43. p.

Sándor-malom

Csak a XX. századból vannak rá vonatkozó adataink, előzményéről nincs tudomásunk. Sándor János metsző- és őrlőmalma az 1920-as évek elején épült.⁴⁶

Sándor Lajos metsző fűrészmalma.⁴⁷

1952-ben államosították és 1968-ig működtették. 1989 után a család visszavásárolta. A lakóházat lakják, a malomnak csak a falai állnak.⁴⁸

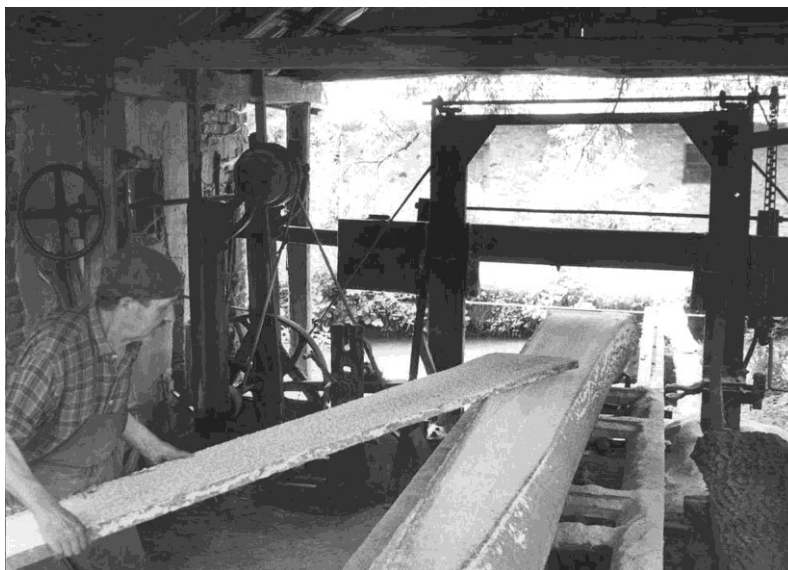


Kaposvár, Sándor őrlő- és fűrészmalom. Fotó: Vastagh Gábor, 1971.

⁴⁶ Ladányi 2010. 77-78. p.

⁴⁷ Reindl, 2005. 30. p.

⁴⁸ Kopvác, 2012. 117.



Kapolcs, Sándor-fűrészmalom. Fotó: Vastagh Gábor, 1971.

Varga-malom, Kőszegi- vagy Pápai vízimalom

Varga vagy Kőszegi Dezső-malom. ***Kőszegi- vagy Pápai vízimalom.***⁴⁹

Molnár Péter molnár (1865).⁵⁰

A megelőző és közbeni időszakról nincsenek adataink.

1940-ben Kőszegi Dezső malmaként említik egy hivatalos dokumentumban.⁵¹

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Kőszegi Dezső neve szerepel.⁵²

1947-ben: „Kőszegi Dezső vámörölő-malma. A családi malmot 1926-ban vette át, azóta saját kezelésben vezeti, mint képzett molnármester. A felszabadulás utáni 1 hónappal megindította a malmot, melynek napi teljesítőképessége 10 q. Háborús kárait 60%-g pótolta.”⁵³

Az 1949-es lajstrombavételkor: Cég: Kőszegi és Molnár. Tulajdonos: Kőszegi és Molnár.

Kapacitás: 12 q/24 h. Használhatóság: 50 %.⁵⁴ A malom ekkor vízmeghajtású.⁵⁵

1977-ben Pápai Gábor megvásárolta, és mára felújította.⁵⁶

⁴⁹ Ladányi 2010. 77. és 105-124. p.

⁵⁰ Ladányi 2010. 43. p.

⁵¹ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 37/1940.

⁵² MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁵³ Újjáépítő magyarok, 1947. 726. p.

⁵⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutató Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 121. sorsz.

⁵⁵ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁵⁶ Kovács, 2012. 114. p.



Kapolcs, Kőszegi-malom. Fotó: Vastagh Gábor.

Veszterga- [Weszterka], Horváth-malom, Ilona-malom

Kapolcs-vize

Hajdan a veszprémi káptalané volt.⁵⁷

1805 októberében Nemes János és Péter, valamint tulajdonostársaik pereskedtek *Veszterga György* molnárral, aki a malmot építette.⁵⁸

Több mint egy évszázad múlva van róla újabb adatunk. 1916-ban Horváth Lajos megvásárolta, 1920-ban a vízikereket turbinára cserélte, ami egy pár malomkövet hajtott. A malomépület falát megemelték, és lakást toldottak hozzá. Ekkor nevezték el lányuk után Ilona-malomnak.⁵⁹

1923-ban a malomban alkalmazták Molnár Imre molnárt.⁶⁰

1940-ben Ilona-malomként említik egy korpakiutalásban.⁶¹

1942-ben diesel motorral szerelték fel.⁶²

1947-ben azonban ismét az eredeti tulajdonos nevében találjuk: „Horváth Lajos malomtulajdonos. 1916-ban alapította a malmot, amely azóta saját tulajdonában van. Szakmai gyakorlata 31 év. A malom napi 25 q-t termel. Háborús kárait saját erejéből hozatta rendbe.”⁶³

Az 1949-es összeíráskor Ilona malomként említik. Cég: „Ilona malom”. Tulajdonos: Horváth Testvérek. Kapacitás: 40 q/24 h. Használhatóság: 90 %.⁶⁴ A malom ekkor vízmeghajtású.⁶⁵

1951-ben államosították, 1955-ben tanácsai kezelésbe került, majd a tsz tulajdona lett. Ekkortól csak darálóként üzemelt. 1998-ban átalakították fafeldolgozó műhellyé, tetőterében lakást alakítottak ki.⁶⁶

⁵⁷ Ladányi 2010. 77. p.

⁵⁸ MNL ZML IV. 433.

⁵⁹ Ladányi 2010.

⁶⁰ MNL ZML IV. 433. Tulajdonvita Zalaegerszegi kir. Tvszék. 491/1923. (márc 12)

⁶¹ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 37/1940.

⁶² Kovács, 2012. 118. p.

⁶³ Újjáépítő magyarok, 1947. 715. p

⁶⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20.103. sorsz.

⁶⁵ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁶⁶ Kovács, 2012. 118. p.



Kapolcs, Ilona-malom. Fotó: Vastagh Gábor.



Kapolcs, Ilona-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Walter vagy Barta-malom.⁶⁷

A Szaller-malomtól 630 méterre van.

1785-86-ból maradtak ránk az a peres iratok, amelyekből megtudjuk, hogy 1774-ben Pap István kiarendálta Kapolcson, az Eger vízén Barcza Zsigmond malmát 10 évre, évi 50 Ft-ért. Ezt Pap István állította gróf Balassa Ferenc királyi komisszáriusnak írt levelében. A levéltárból előkerült az eredeti bérleti szerződés, amely azonban 1768. július 20.-án kötött Barcza Zsigmond és Pap István közt. Ebben részletesen felsorolják a jogokat és kötelezettségeket. Kiderül továbbá belőle, hogy a malom előző bérlője egy Vincze vezetéknevű molnár volt. Egy lisztelő és egy deszkametsző malomról van szó. A malmot és a hozzá tartozó épületeket Pap 550 forintért megvásárolta, és felújította 4000 Ft értékben. A tíz év letelte után perre került sor a Barcza örökösökkel, akik nem akarták elismerni Pap

⁶⁷ Ladányi 2010. 77. p.

követelését, sőt azzal vádolták, hogy Ő értéken felül megterhelte hitellel a malmot, a hasznot saját maga tette el. Ezért nem akarták elengedni, félve, hogy a megterhelt malomba nem találnak új bérlőt. Pap pedig kérte, hogy fizessék ki, és a malmot becsüljék föl. Ezt az értékbecslést kérték az örökösök is.

A becslés megtörtént. A malom és a hozzátartozó épületek becsértéke a külső szakértők szerint 48 Ft 65 krajcár volt.

A megye határozata szerint a költségek egyenlő arányban terhelik a bérlőt és bérbeadókat. 1785. május 26.-án Stolcz Pál Zala vármegye bírása felszólítja a Barcza örökösöket, mivel a bérlőn „kiadtak”, haladéktalanul fizessék ki, ha nem teszik, addig a bérlő a malmot az eredeti áron, azaz ötven forinton tovább árendálja, míg új bérlő nem jön, és az őt ki nem fizeti.⁶⁸ 1865-ben Ivák János molnár nevét említik.⁶⁹

Aztán hosszú időn át semmiféle adattal nem rendelkezünk róla.

Walter féle metsző- és őrlő malom.⁷⁰ 1947-ben ezt írta róla az Újjáépítő magyarok: „Id. Walter Ferenc vámőrlő-malma. 1939 óta vezeti a családi malmot ifj. Walter Ferenc. A felszabadulás után két héttel már üzemben volt. Napi termelése 5 q.”⁷¹

1948-ban a vízikereket turbinára cserélték és berendezését is átalakították.⁷²

Az 1949-es összeírásban: Cég: Walter Ferenc. Tulajdonos: Walter Ferenc. Kapacitás: 4 q/24 h. Használhatóság: 30. %.⁷³ A malom ekkor vízmeghajtású.⁷⁴

1951-ben államosították és leállították, de darálóként még használták egy ideig.⁷⁵ További sorsáról nincs adatunk.



Kaposvár, Walter-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Név szerint ismert kaposvári molnárok:

Fejes Jakab molnárségéd (1800)

⁶⁸ MNL ZML IV. Közgyűlési iratok.

⁶⁹ Ladányi 2010. 77. p.

⁷⁰ Ladányi 2010. 81. p.

⁷¹ Újjáépítő magyarok, 1947. 769. p.

⁷² Kovács, 2012. 115. p.

⁷³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 143. sorsz.

⁷⁴ MNL ZML IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁷⁵ Kovács, 2012. 115. p.

Ács Jakab molnársegéd (1801) 36 éves
 Molnár László (1801), később Petenden molnár
 Csurgó Márton (1806)
 Pápai András (1812)
 Weszterka György (1813)
 Gombai Ferenc molnármeister (1837)
 Weisz János molnárlegény
 Görög János molnár (1865)
 Cseh Mihály (1866), céhmester is volt.
 Setét Mihály (1866)
 Szaller György (1874)
 Bercsák Sándor (1874)
 Nagy József (1874)
 Horváth János (1874)⁷⁶

Az 1837-ben említett Gombai Ferenc molnármeisterről -, aki Weisz János molnárlegényt tizenegy hétig alkalmazta -, nem tudjuk melyik malomban volt.⁷⁷

⁷⁶ Ladányi 2010. 43. p.

⁷⁷ Ladányi 2010. 81. p.

209. Kapoly (Nem azonosítható település)

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Töreki Mihály, Molnár János és Hady Mihály molnárok nevét jegyezték föl.¹

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Nagy Miklós, Molnár János és Töreki Mihály neve szerepel.²

¹ MNL ZML IV. Közgyűlési iratok. Malmok és molnárok összeírása 1757.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

210. Kapornak (Nagykapornak)

211. Kapos (Nem azonosítható település)

Egyetlen ismert említésekor, 1754-ben két malmát is említik. Felső malom: Molnár János 34 köből gabona jövedelemmel. Alsó malom: (Olvashatatlan a név) molnár 36 köből jövedelemmel.¹

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

212. Kálmáncs (Kanizsai berek.)

Palini Inkei Imre 1821-ben malomépítési kérelemmel fordult a Nemes Vármegyéhez:
„Palényi Curialis Pusztában s annak Kálmáncsi Fordulójában az Kanisai Berek folyójából kivett Canalison lévő Malmomnak az szerszáma [vázikereke] megromolván, azt újra csináltatni kéntelen vagyok. Malmomnak az feje, első Építettése alkalmatosságával, az Tekintetes Nemes Vármegye által kegyesen kiküldetett Comissio előtt és jelenlétében történt

meg, és azon változtatást tenni ezuttal sem akarok.” Kéri egy bizottság kiküldését, amely ezt ellenőrzi.

A bizottság kiküldetett és 1821. augusztus 1-jén ki is szállt. Meghatározták a malomfej magasságát és azt az alábbi módon meg is jelölték: „*a' Malom háznak Északi oldalán lévő Kiss ajtó alsó küszöbén két bevert vasszegekkel egy pont meghatározatott, s ennek Horizonja saját petsétünkkel le is petsételtetett, s az eképpen jelet küszöbtől a' mostani malom fej 8' 10" és 3"*” azaz *nyolcz láb tíz hüvelyk és három lineával alacsonyabbnak kelletik lenni.*” Ekkor a malom molnára Köszörüs György volt.¹

Az említett malom sem az I. katonai térképen, sem Tomasich térképén nem szerepel.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a. 1822. augusztus 5. № 1765.

213. Kányavár (Kányafölde)

Alsó-Válicka

1753-ban három molnárt is összeírnak a faluban: Nagy Jánost, Horváth Istvánt és Csernok Mátyást.¹

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban Nagy János, Horváth István és Csernyek Mátyás molnárok neve szerepel.²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár János és Tóth László molnár nevét jegyezték föl Kányaföldén.³

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Németh Mihályt említik.⁴

1780. július 31.-én ezt vallották a falubeli jobbágyok: „*Malom határunkban is, a szomszéd lasztonyai határban is jó vagyon és közel.*”⁵

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A kányavári Cseke Miklós molnár Csóra András nevű legényét „*kő hibányosságért*” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Cseke Miklós molnár legényét „*malombéli defectusért*” megbüntettek.⁶

Az 1784-e katonai térképen a Válicka kettéágazik a falu alatt. Jobb oldali ágán, a hegyre vezető út előtt nagy tó, alatta malom és ház. Ahol a Vörös-patak belefolyik a Válickába szintén malom, ház nélkül. A patak két ága Dömeffölde előtt egyesül.⁷

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

A kányavári határban lévő 2 vízimalom kapacitása - egyenként - napi 8 pozsonyi mérő.⁸

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 2 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a 2 malom után 44 Ft jövedéki adót fizettek.⁹

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

² MNL ZML IV. Közgyűlési iratok. 1/a-b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁵ Horváth II. 87. p.

⁶ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁷ I. kat. Coll. VI. XVIII

⁸ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.



A kányavári Belső-malom 1910. körül. Fotó: szombati Pálnétól.

Csörgei malom

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A csörgei Tornyos Ádám molnárt „malombéli defectusért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A molnár továbbra is Tornyos Ádám, akit ez alkalommal is megbüntettek, az előző évivel azonos indokkal.¹⁰

Az I. katonai felmérésen mindkét malom látszik, a falu alatti, és a Csörgei is¹¹ Ugyanígy a Tomasich féle térképen is mindkét malom szerepel. 1860-ban szintén mindkét malmot feltünteti a térkép.¹²

Következő írásos említésével 1785. július 31.-én a pákai plébánia halotti anyakönyvében a 73 éves Catharina Molnár halálakor találkozunk. A lakhelyhez írta Laky János káplán *Csörgő* malom-ként, és Dömeföldéhez tartozónak írja.

Belső Józsefnek a csörgei malomban 1885-ben 2/3 része volt, mert részüket november 18.-án 3000 (osztrák értékű) forintért Gombos Béla erdősfai lakosnak eladták.

Ebből az egyezséglevélből tudjuk, hogy ők a malmot és egyéb ingóságokat korábban Bicsák Györgytől vették, ugyanebben az évben (1885).

1887-ben Belsőnek még mindig lehet része a csörgei malomban (ekkor csergei-nek írják), mert egy ideiglenes csereszerződésben így kötelezik: „... a Csergei malomnál lévő fájából 3 derékra épületfát...” [kell adnia. M.L.]

Általunk ismeretlen okból a malom visszakerült Belső Józsefnek tulajdonába, mert tőlük (Belső Józseftől és nejétől Siskovics Máriától) 1891-ben vásárolta meg Varga Sándor és neje, Horváth Katalin a hozzá tartozó földterületekkel, szőlőkkel, présházzal, a malomhoz tartozó

¹⁰ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

¹¹ I. katonai felmérés IV. 15.

¹² II. kat. Coll. XXII. Sectio. 59.

ingatlanokkal és vízjoggal együtt 6000 Ft-ért. (Megjegyzendő, hogy a vízjogi engedély szerint a rekesztő magassága 24 czal.)¹³

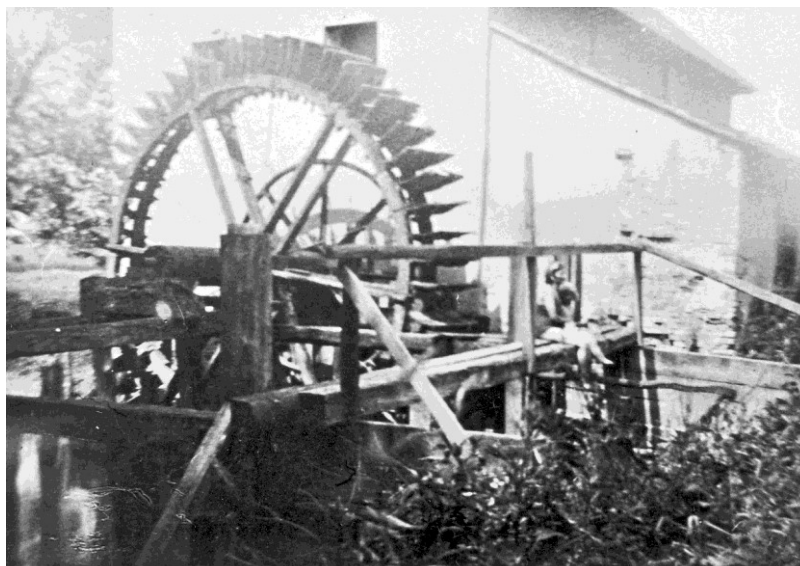
1906-ból való Zala vármegye alispánjának 19495/906 számú határozata Varga Sándor kányavári ún. Csörgei vízimalmához tartozó vízhasználati jogosítvány gyakorlásának szabályozásáról. (A vízhasználati jog tervezetének a „szombathelyi kultúrmérnöki hivatalnak” történő megküldéséről van szó.)¹⁴

Fából (boronából) készült, zsindeffel fedett volt. Felülcsapó.

1911-ben még Varga Sándor birtokában van a malom, mert ekkor kap - 7276/911 szám alatt - egy határozatot, a vízhasználati jog gyakorlásának megváltoztatásáról. További tulajdonosairól nem tudunk, csak annyit, hogy utolsó gazdája Kosztricz Pál volt. Az 1930-as években leégett.¹⁵

Újjáépítették, darálásra és asztalosműhelyként használták, de az 50-es évek második felében újra leégett. A mellette álló házat elhagyták, összedőlt. A malom fölött híd volt a Válickán. Lászlóházáról (Páka falurésze) az iparvasút melletti úton lehetett így a gabonát a malomba vinni.¹⁶

Utolsó írott említése 1944-ből van: Kosztricz József asztalos lakhelye.¹⁷



Kányavár, Csörgei-malom. Fotó: Kosztricz Tamástól.

Belső vagy Baka malom

Az 1992-ben még meglévő malomtól kissé nyugatabbra és délebbre állhatott a középkori malom, mint azt a helyszíni bejárás bizonyítja.

Belső József, Belső János és Belső István 1881-ben bérbe adta „a kányavári községben lévő kétkerekű malmot, amely 1864 óta volt a család birtokában, molnár házat az úgynevezett Farkas házzal együtt, szántóföld, rét és földbirtok, mely utóbbiak a pákai határban vannak, 1881. január 1.-től-1883. december 31-ig.”

¹³ Egyezség levél 1891. II.). Szombati Pálné tulajdona

¹⁴ Szombati Pálné tulajdonában lévő irat

¹⁵ Pongrácz János, Zalaegerszeg, szóbeli közlése, 1982.

¹⁶ Ifj. Molnár István, Páka szóbeli közlése, 1992.

¹⁷ MNL ZML VIII. A dömei-földi rk. Elemi népiskola naplója 1944-45-től.

Ebben az évben a malomhoz tartozó vízkivételi mű felújításra szorult. Ezt a Zalaegerszegen 1892 márciusában keltezett műszaki leírásból tudjuk. A hozzá tartozó térképről kiderül, hogy a Válicka korábbi ága megszűnt.

A műszaki leírás technika-történeti szempontból is érdekes, ezért döntöttem teljes közlése mellett. További értéke, hogy teljes tervdokumentációja megmaradt. A malomátalakítás terve, a Válicka patak hossz- és keresztmetszete mind-mind megvannak. A tervek dátumából az is kiderül, hogy az 1892-ben elkezdett munka még 1900-ban sem fejeződött be, mert a malom átalakítás tervrajzát szakértővel csak ekkor véleményeztették 509/1900 szám alatt.

"Műszaki leírás

Belső József kányavári lakosnak, Zala vármegyébe kebelezett Kányavári község határában, a kányavári 3 sztykben. A 3 sor 19 sorszám alatt foglalt ingatlanán a Váliczka-patakon lévő és új vízkivételi művel ellátandó, vízi erőre berendezett malmáról.

Alulírott Belső Józsefnek a fent beirt helyen szabályszerű jogosítvánnyal forgásban lévő vízkivételi műve és pedig a küszöb fa és vízgyűjtője korhadtt lévén újból szándékozik építtetni teljesen a jelenlegi helyen, annak mostani méreteivel és a jelenlegi küszöb magassággal.

A vízmű egy közönséges bukógát, melynél a vízszint-szabályozásra 4 drb vezetékben mozgatható 72 cm magas rekesztő (zsilip) tábla szolgál, melyek közül kettő a szabad zugóra, kettő pedig két-két alulcsapó kerékre bocsátja a vizet.

A közép és kis vízszint ezen szerkezet által 150 mt-re duzzasztatik, és a duzzasztás szélső határa a malom fölött 2200 mtr távolságban lévő közúti kereszteződésig hat.

Az 5.0 mtr átmérőjű és 55 cm szélességű nagyobbik kerékre 7 fm széles zsilip szolgáltatja a vizet, mely zsilip-nyílás a keréklapátoknál 57 cm-re szűkül. A 3.60 mtr átmérőjű 63 cm széles kisebb kerékhez egy 65 cm széles zsiliptábla szolgáltatja a vizet, míg a szabadzúgó két zsilipje 1.5 és 1.65 mtr széles. Ezen zsiliptáblák emelőráddal mozgattatnak.

A felvétel alkalmával megállapított egyik alappont és pedig az első az aligvár - pákai tvh közút 11-12 km szakaszán lévő 21 szám Válickahíd bal hídfőjének befolyási oldalán lévő hídfő sövegfa tetején, melynek Adria feletti magassága (megközelítőleg) 175.62 m.

A második alappont a Belső József malomtelkén a malomház udvar felőli sarkánál leállított őrkáro, melynek teteje 172.72 mtr magasan van, a harmadik alappont az alsómalom küszöbfájának teteje 170.86 m.

Az alsó malom [Csörgei-malom ML], mely szintén Kányavár község határában van Varga Sándor [a nevet más kéz írta be. ML] kányavári lakos tulajdonát képezi.

A felső malom, mely 6.5 km távolban esik fel nem mérettetett, a várföldi határban fekszik és tulajdonosa [ismét más kéz írása] herczeg Eszterházy Pál Kismartoni lakos.

Zala Egerszegen 1892 évi marcius hó

Belső József
malom tulajdonos

Honotka Rezső
okl. hiv. mérnök"

A második oldal lapszélén vázlatosan feltüntetve az 1. és 2. alappont helye az esetleges félreértések elkerülésére.

Az alappontok magassága rendkívül fontos volt, mert ehhez tudták mérni a duzzasztás magasságát.

Az engedélyezett magasság megtartására - mint ezt később látni fogjuk - nagyon odafigyeltek. Ezzel óvták a környék földművelőinek rétjeit és művelt földjeit a belvíztől.

Id. Belső Józsefről keveset tudunk. Csupán annyit, hogy Szentadorjánban laktak, de 1851-ben Lentiben volt molnár, és ebben az évben kiarendálta a szécsiszigeti malmot.

Több malmot is bérelt közben, mint az az iratokból kiderült. Tehát molnár volt, ezt a céhlevélből is tudjuk, de jómódú, vagy ügyes, rátermett is, mert hamarosan több malomnak is a tulajdonosa lett. 1864-ben már övé volt a kányavári malom. 1872. március 10.-én halt meg. Ettől kezdve fia, a szintén József intézte tovább a család ügyeit. Ő később megvette a két pákai és a szintén kányavári csörgei malmot.

1907-ben vízjogi engedélyt kap „... a kányavári község határában az Alsóvállicka vízfolyáson... vízhasználatot gyakorolni, vízi munkálatokat létesíteni illetve az eddigi gyakorlatokat továbbra is a jelen engedélyokirat határozmányai szerint gyakorolni és fenntartani...

- Az evégből szükséges vízművek a következők:

a., Felső malomcsatorna, b., malomfő, c., alsó malomcsatorna.

A vízhasználat segélyével két darab alulcsapott közönséges rendszerű vízikerek tartatik mozgásban... átmérőjük pedig (felülről lefelé) 5.12, 4.50 méter.

A fenti vízikerek egy pár egy méter átmérőjű malomkövet és egy hengerszéket hajtanak. ...A kerekre vezető zúgó nyílásán belül mért szélessége balról jobbra menő sorrendben 0.72, 0.77 méter, összesen 1.49 méter.

Küszöbének magassága az alapok felett ugyanazon felsorolás sorrendjében 168.07, 168.10 méter legyen.”¹⁸

1901. február 17.-én a pákai katolikus plébánia házasultak anyakönyvében olvashatjuk Joós András Pál (31) maróci születésű – kányavári - főmolnár nevét, aki ezen a napon vette feleségül a 18 éves döme földi Bruncsics Szidóniát.¹⁹

A Belső család a tulajdonában lévő malmokat bérbe adta, mint azt egy visszaemlékezésből tudjuk. 1909-ben Mendly István bérelte ki a kányavári malmot. Mendly István Bakóczán a Rinyán álló öreg malomban inaskodott. 1909-ben nősült, Szompács pusztáról vette feleségül Török Máriát, Török Lajos kovácmester lányát, aki Kámaházán született. 1910-ben itt született fiuk, Mendly Gyula. Mendly István szerint a kányavári jó vidékű malom, elegendő örölnivaló, csak a Vállickában kevés a víz. Ezért a malomba ebben az időben beépítettek egy Bolinder típusú nyersolajmotort a vízi energia pótlására.²⁰

Közben -1906-ban- meghalt Császár Károly kerkabarabási malomtulajdonos molnár, Mendly István nevelőapja. Anyja kérésére Mendly István néhány évvel később föladta a kányavári malmot, és Kerkabarabásra költözött, ahol átvette a családi malmot.

Az első világháborúban nagy csapás érte Belső Józsefet. Fia, Ferenc, aki tengerészként szolgált, - aki szintén molnár volt, - és a malom üzemeltetésében utóda lett volna, elesett Piavénál. Így a malmok ügyének intézésébe egyre inkább vejét, Julianna lánya férjét, Baka Ferenc jegyzőt vonta be.

Az idő túlhaladta a vízikerekes, malomköves malmokat, ezt érezte meg Baka Ferenc is, mert 1924 áprilisában a szombathelyi Pohl E. és Fiai gépgyár és vasöntödétől kért terveket és költségvetést a malomberendezés átalakítására és turbinára.²¹

Ekkor azonban általunk ismeretlen okból mégis elmaradtak az átépítés munkái, mert a szombathelyi gyárból 1926-ban értesítik, hogy a tervezett berendezésbeli változások nem

¹⁸ Engedély okirat 5576. ni. 907. Vízikönyv-számú LXXX/4. 1907. március 31. Szombati Pálné tulajdonában lévő irat, azóta a Duna Múzeum tulajdona.

¹⁹ Páka Rk. Plébánia házasultak anyakönyve 1901/45.

²⁰ Mendly Gyula: Utak a malomba. Kézirat. Göcseji Múzeum adattára, 6. p.

²¹ Eredeti levélmásolat, 1924. 04. 10. Szombati Pálné tulajdonában lévő irat. Azóta Duna Múzeum tulajdonában.

okoznak gondot számukra.²² Ebben az évben találkozunk Horváth József molnár nevével Kányavárnál.²³

Az átalakítás munkáival csak a következő évben végeznek. Ezt a cég 1927. június 10.-i leveléből tudjuk. Már csak a pénzügyek rendezése van hátra.²⁴



A kányavári Baka-malom 1940 körül. Fotó: Szombati Pálnétól.

A korszerűsített malom azonban nem tudott folyamatosan üzemelni, mert a Válicska vízhozama ehhez kevés volt.

Ezért 1929. május 31.-én 1 db 28-31 lóerős fatüzelésű szívógázmotort rendelt meg a Martos és Hertz Motor Gépgyártól, melyet a cég augusztus 23.-án le is szállított.²⁵

„Műszaki leírás Baka Ferenc ú. kányavári „felső malomról”.

A malomfő turbinára vezető zúgóból és szabad zúgóból áll. A turbinára vezető zúgó belső mérete 1.90 m.

Küszöbének magassága 168.020 m a hasonlító sík felett.

A tábla magassága 0.70 m a küszöb felett.

A tábla felső éle 168.720 m a hasonlító sík felett.

Szabad zúgók belső méretei 1.35-1.35 m összesen 4.05 m.

Küszöbének magassága 166.850 m a hasonlító sík felett.

A táblák magassága 1.87 m a küszöb felett.

A táblák felső éle 168.720 a hasonlító sík felett.

A vízhasználat segélyével 1 db Reich gépgyár Szombathely gyártmányú álló tengelyű Francis turbina tartatik mozgásban, mely 1.70 m hasznos esés 600 liter másodpercenkénti vízmennyiség 0.63 m átméretű futókeretekkel 118 percenkénti fordulatszám mellett 10.2 lóerőt fejt ki.

²² Pohl és Fiai gépgyár és vasöntöde, Szombathely, levele 1926. július 19. Szombati Pálné tulajdonában lévő irat. Ma az irat az esztergomi Duna Múzeumban található.

²³ Páka Rk. Plébánia kereszteltek akv-e. 1926/36.

²⁴ Pohl és Fiai gépgyár és vasöntöde, Szombathely, levele 1927. június 10. Szombati Pálné tulajdonában lévő irat. Ma az irat az esztergomi Duna Múzeumban található.

²⁵ Mindkét irat Szombati Pálné tulajdona. Ma az irat az esztergomi Duna Múzeumban található.

Jelen műszaki leírásban felsorolt magassági méretek a malomhoz tartozó lakóházon elhelyezett öntöttvas vonatkozási jegy borda vonalára, mint 171.200 m magasságú alappontra vannak vonatkoztatva.

Szombathely, 1933. március 21.”²⁶

A vízhozamon kívül azonban más gond is lehetett, mert 1933. február 7. és 1934. augusztus 8.-a közt többszöri levélváltásra került sor Baka Ferenc és a turbinát szállító Reich Gépgyár közt, melyekben a gyár több példát hozott fel, ahol a neki szállítottal azonos típusú turbina tökéletesen működött.²⁷

Újabb átalakításhoz készülődtek azonban, mert 1933. június 6.-án 8 db vasgerendát rendelt a malom átalakításához, a vasgerendákat árusító R. T.-től.²⁸

1934. április 18.-án kapott végleges vízhasználati engedélyt 10369/1934 szám alatt, a malom tulajdonosa Baka Ferencné.

Ennek oka, hogy 1926 júniusában Belső József a vízhasználati jogot leányára, Belső Juliannára ruházta át.²⁹

1935-ben a turbina mellett még használják a szívógázmotort is, mert a Hazai Kőolajipari Részvénytársaság-tól 102 kg szívógázmotor-hengerolajat rendelt.³⁰ Még ugyanebben az évben panaszt tett a kányavári közbirtokossági elnöke, hogy a malom által felduzzasztott víz miatt a közbirtokossági legelő kárt szenved.

A panasz nyomán Zala vármegye alispánja vizsgálatot rendelt el:

„Baka Ferencné kányavári vízimalmának felülvizsgálata.”

- Megállapítást nyert, hogy a malom szabadzúgó zsilipjének jobb oldali táblája nincs megfelelő felhúzó szerkezettel ellátva.

- A baloldali tábla teteje 5,5 cm-rel magasabb az engedélyezettnél. Felszólítják a malomtulajdonost, hogy 4 héten belül pótolja és a magasabb táblából 5,5 cm-t vágjon le.

- Nyomatékosan felhívja a tulajdonos fegyelmét, hogy a malom felső csatornájának partjait gondosan tartsa karban és akadályozza meg a patak vizének a rét területére való kiömlését.”³¹

1937-ben Horváth Gyula részes molnár neve szerepel a pákai plébánia anyakönyvében.³²

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Baka Ferencné neve szerepel.³³

A Zalaegerszegi Közellátási Felügyelőség kimutatásából úgy tudjuk, hogy az 1948. naptári évben a malom cége Baka Ferenc nevében van. Ekkor őrlőképességét 10 q-ban határozták meg. Meghajtóerő víz + fagázás motor.³⁴

Egy 1949-es összeírásból tudjuk, hogy a malom kapacitása 10q/24 óra alatt. A malom használhatósági foka 40 %-os. A malom cége: Baka Ferenc. Tulajdonos: özv. Baka Ferencné.³⁵

²⁶ Eredeti irat Szombati Pálné tulajdona. Ma az irat az esztergomi Duna Múzeumban található.

²⁷ 10 db eredeti irat Szombati Pálné tulajdona. Ma az irat az esztergomi Duna Múzeumban található.

²⁸ Eredeti 1935. április 10, irat másolata Szombati Pálné tulajdona. Ma az irat az esztergomi Duna Múzeumban található.

²⁹ Zala vármegye alispánja 9044/1926. Szombati Pálné tulajdona. Ma az irat az esztergomi Duna Múzeumban található.

³⁰ Szombati Pálné tulajdona. Ma az irat az esztergomi Duna Múzeumban található.

³¹ Zala vármegye alispánja 19769/szám 1935. Irat Szombati Pálné tulajdona. Ma az irat az esztergomi Duna Múzeumban található.

³² Páka Rk. Plébánia kereszteltek anyakönyv-e. 1937/14.

³³ MNL ZML IV. 433. N°6093.

³⁴ MNL ZML Közellátási Felügyelet kimutatása, Zalaegerszeg, 53. old.

³⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 61. sorsz.



Kányavári Baka-malom, 1991. Fotó: Sebők Lajos.

1950. január 1.-től a Válickán lévő malmok vízhasználatát kártalanítás nélkül korlátozzák a volt MAORT bázakerettyei gázolin telepe és fűrótelepe üzemvízzel való ellátása érdekében. Ez három malomtulajdonost érintett: Baka Ferencné Kányaváron, Fata Gábort Döme földén és Horváth Gergelyt Pákán.

A „Végelhatározatot” 150/1950 számon a Szombathelyi Vízgazdálkodási Körzet Körzetvezetője adta ki 1950. január 20-án.

A malomról a következő adatunk 1952-ből való, az államosításról. Ebben önként felajánlják a Magyar Államnak.

1961-ben a Magyar Állam tulajdonából a helyi termelőszövetkezeti csoport, majd a pákai Boldogulás MGTSZ végül a csömödéri Csertamenti MGTSZ tulajdona lett, majd 1992-ben a pákai önkormányzat, végül a kányavári önkormányzat tulajdonába került.

Aztán 1992. augusztus 14.-én eléggé zavaros körülmények közt lebontották.³⁶

Az 1992-ben készült malomfotóról már hiányoznak az alábbi épületrészek: turbinaház, gépház, gázház, favágószín, malomszoba.³⁷ Ezt Szombati Pálné elmondásából és vázlatrajzából tudjuk.

A földrajzi nevek közül a Sánc, a Malomárok, valamint a Csörge utalnak az egykori malomra.³⁸

A Sánc és a Malomárok a malom szabadrekesztői voltak.

Az 1 és 3-as földrajzi nevek által határolt területen van az ún. gőzmalom-rét: „Nagyapám, Belső József, itt egy gőzmalomot épített, de nem jöhetett be a számítása, mert lebontotta.”³⁹ Az általa elmondottakat támasztja alá az iratok közt 1047/893 számon található, Zala vármegye Novai Járásnak fő szolgabírája által Kányaváron 1893. január 9.-én kiadott: „Telepengedély gőzmalom építésére.” A telep helyét is meghatározta: „A Páka - Kányavár - Szentadorján törvényhatósági út 12-13 kilométer szakasza közötti a saját tulajdonát képező földterületen, stb.”

³⁶ A kányavári malom téglái. Új Zalai Hírek I. évf. 108. 1992. szeptember 21. „Malom a dombtetőn” Zalai Hírlap, 1993. október 29. A kányavári malom múltja – a volt tulajdonos szemszögéből”. Olvasói levél. Zalai Hírlap, 1993. november 9.

³⁷ Szombati Pálné szíves közlése, 1993.

³⁸ ZMFN. 396-397. p.

³⁹ Szombati Pálné szíves közlése, 1993.

Ebből arra következtethetünk, hogy ifj. Belső József korát jóval meghaladó, széles látókörű, szakmáját jól ismerő ember volt, aki igyekezett lépést tartani a fejlődéssel, és a vízhozamtól függetleníteni malma működését.

A malomépités fejlődése jól nyomon követhető a ránk maradt képek alapján. Az első, a századforduló táján készült fényképen egy teljesen boronából épült malomház látható. Jól látszanak a vízikerekek is.

A következő ábrázoláson - egy olajfestményen - a malomház még mindig boronából van, de hozzátoldva már téglából építve és cseréppel fedve látszik egy épületrész. A festmény a század 10-es éveiben készülhetett. A harmadik fényképről nem tudjuk, mikor készült, de a rajta látható malom 1923 körül épült. Építője egy Bukovecz nevű mester volt. Ez már az 1992-ben lebontott épület, amelyről 1992-ben még sikerült fényképfelvételeket készíteni. A képen jól láthatók a malomhoz szervesen kapcsolódó létesítmények: zsilipkezelő híd, turbinaház, malomház, gépház (a híd jobb végénél), malomszoba, favágó szín.

A malomkerekek Szombati Pálné szerint 1924-25 körül még megvoltak.⁴⁰

A molnárház ma is áll.

⁴⁰ Szombati Pálné szíves közlése, 1993.

214. Káptalanfa

Kígyós-patak

Fileföldre (Káptalanfa)

A XV. század elején találkozunk vele először, s ekkor a csatári apátság birtoka. A veszprémi határ mellett, Nagyjenő - a mai Tüskevár - közelében feküdt, s így messze esett Csatártól. Ezért azután jobbnak látta az apátság, ha bérbe adja a jenői pálosoknak. 1418-ban nyugtatta a jenői vikárius a sárosdiakat, hogy Fileföldét és a Filemolna nevű malmot visszaadták. De a nyugalom 1465-ben jött csak létre, mikor Sárosdi Mihály és társai lemondtak - hosszas pereskedés után - e birtokról a pálosok javára. Később ezen a pusztán egy falu keletkezett, Szentpálfalva, mint 1469-ben említik – tehát egyháza is volt. 1499-ben a jenői pálosok kérésére a fehérvári káptalan megjárta a határait. Ekkor Pálfalvának mondták, s azt állapították meg róla, hogy ez a zalai birtok a pálosoknak elhagyatott Fileföldre nevű földjén alakult. Azonban a csatári apátságé maradt továbbra is, s az utolsó bényugtát 1520-ból ismerjük, amely az apátságnak e pusztájáért vagy földdarabjáért fizetett bérről szól.¹

Aztán 1564-ben említik ismét malmát. 1613-ban a malmot „kis patak” hajtja. 1705-ben kétkerekű földesúri malmát említik, amit a falu bérel évi 6 Ft-ért és 1 rókabőrért.²

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Mihály neve szerepel.³

Tíz év múlva, 1770-ben évi bére már 42 Ft.⁴ Ugyanebben az évben egy községi molnárról tesznek említést, amely alapján feltételezhetjük, hogy a malmot továbbra is a falu bérlé.⁵

Az úrbérrendezés során ezt vallják az itteni jobbágyok, 1776. június 6.-án: „Malom határunkban vagyon.”⁶

Az I. katonai térképen Káptalafa és Hany közt két malom látható, mindkettő házzal.

Káptalafától délre, messze, mocsaras, rétes területen egy nagy tótól kissé távolabb, északon

¹ Holub III.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 237-38. p.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁴ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 237. p.

⁵ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 237-38. p.

⁶ Horváth I. 245. p.

egy malom több épülettel.⁷ Ezekről azonban nincs adatunk, majd csak közel egy évszázad múlva említik mindhármát.

1829-ben a Fekete-patakon, 1832-ben a Hanyi-patakon áll a malom. Ez a megye vízi leírása miatt van így. A vízfolyások neveinek leírásakor említettük, hogy a vízileírás készítésekor a patakokat a mellettük lévő településekről nevezték el.

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvételén Káptalanfától északkeletre név nélküli malom, északnyugatra *Helység malma* látható. Az I. katonai térképen harmadikként jelzett malom, itt *Sáros völgy* malomként található a falutól délkeletre.⁸

1857-ben Esterházy Pál gróf birtoka. Hozzá tartozik többek közt a **Háromkerekű malom**.⁹

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 3 vízimalomban 3 segédet foglalkoztattak, és a malmok után 68 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁰

1931-ben kibérelte Kőszeghy István molnár. „Kőszegi István molnár, vízimalom tulajdonos. [téves ML] (Kemenesmagasin, 1901.) Családja pápai származású nemesi familia. Az asztalos ipart Kemenesszálfán tanulta. A molnár iparágat atyjánál tanulta, kinek Kertán volt gőzmalma. 1931 óta bérli a káptalafai község vízimalmát. Felsége: Radoczy Jolán.”¹¹

Handlery Ferenc molnár, 1935-ben a csabrendeki vízimalom tulajdonosa. (Tapolca, 1851.) A molnárságot Káptalanfán tanulta.¹²

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban egy malom, - mint községi - szerepel.¹³

1947-ben Kőszeghy István malombérlete. 1931 óta saját kezelésében vezeti, 13 évi szakmai gyakorlattal. A felszabadulás után két héttel megindította az üzemet. A malom napi kapacitása 18 q és vízi meghajtású. Két alkalmazottat foglalkoztat.¹⁴

1949-ben a malom cége: Kőszegi István. Tulajdonos: Káptalanfa község. Bérló: Kőszegi István. Kapacitás: 12 q/24 h. Használhatóság: 40 %.¹⁵ A malom ekkor vízmeghajtású.¹⁶



Káptalanfa. Jóval a falu alatt lévő malom. Fotó: Vastagh Gábor.

⁷ I. kat. Coll VII. Sectio XVII.

⁸ II. kat. Coll. XXV. Sectio. 54-55.

⁹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 237-38. p.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹¹ B. M. Zs. 1935. III. 112. p.

¹² B. M. Zs. 1935. III. 108-109. p.

¹³ MNL ZML-a IV. 433. N°6093.

¹⁴ Újjáépítő magyarok, 1947. 726. p.

¹⁵ MNL ZML-a IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 94. sorsz.

¹⁶ MNL ZML-a IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.



Káptalanfa, malom. Fotó: Vastagh Gábor.

215. Káptalantóti

Eger-patak

1329-ben Márton, Tóti miséspapja, az Egregy folyón a díszeli határban lévő malmot zálogba veszi.¹ Ezt követően közel öt és fél évszázadig nem hallunk róla.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint egy olajmalom után 10 Ft jövedéki adót fizettek.²

Semmilyen más adatunk nincs róla.

¹ ZO. I. 236.

² MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

216. Karicsa (Egykori település Barlahidától keletre.)

Cserta patak

1753-ban Horváth Miklós molnár.¹

1753-55-ben malmát Török Mihály karácsonyfai molnár bérlte.²

1762-ben is még Török Mihály a molnár.³

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Káricsán Zsován Ferencet.⁴

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A karicsai határban lévő vízimalom kapacitása napi 8 pozsonyi mérő.⁵

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása

⁴ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételén, Barlahidától keletre, a Petrikeresztúr felől folyó patakon, a mai vadászháztól északabbra van a *Karicsa* malom. A malom mellett a molnár háza.⁶

Ezt követően nem hallunk többet felőle ilyen néven. Lehet, hogy ennek helyén épült a későbbi barlahidai Tuboly malom?

⁶ II. kat. Coll. XXII. Sectio. 58.

217. Karmacs

Gyöngyös-patak, Gath-patak

Az I. katonai térkép 1784-es felvételénva falutól keletre, a *Gath* patakon van egy malom. Ettől északra még két névtelen malom található. Ezekhez Karmacsról vezet az út, illetve Rezióól is. Az alsó malom alatt van a *Gyöngyös-malom*.¹

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételén a falutól keletre lévő malom, és a Gyöngyös malom megvan. Az északra lévő kettő viszont már nincs.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 16 Ft jövedéki adót fizettek.³

Malmok a patakon északról-délre, 1908-ban: Bika-malom, Gyöngyösi-malom (malom+ház)⁴

Bika-malom

[C. Bika-malom melletti] Egykor malom volt itt. A malom helye ma Rezi határában van!⁵

1851-ben a megyefőnök utasítására járásoként összeírták a megyében található malmokat. A karmacsi határban lévő Bika-malom III. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát őröl.⁶

Gyöngyösi-malom

Nincs róla adatunk, de szerepel az I. és II. katonai térképen is, és az 1908-as általános helyszínrajzon.

¹ I. kat. Coll. VI. Sectio. XX.

² II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 57.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁴ MNL ZML IV. 433. Általános helyszínrajz 293/1908. Nyugat-dunántúli Vízügyi Igazgatóság 30.4. csomag Szombathely. Wöller István eredetiről készített pausz másolata.

⁵ Zala megye földrajzi nevei II. A keszthelyi járás. Zalai Gyűjtemény 24. Zalaegerszeg, 1986. 63-65. p.

⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.



Karmacs, malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

218. Kaszaháza (Zalaegerszeg.)

219. Kávás

Zala folyó

A kapornaki konventnek volt itt egy malma a Zalán, melyet 1351-ben Olivér fia Istvánnak adtak bérbe.¹

Egy 1550 körül kelt oklevél szerint háromkerekű malma volt.²

1753-ban a malombérlők és molnárok összeírásakor Pap Miklóst írták össze.³

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Vass János neve szerepel.⁴

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, *Tóth* Farkas molnár nevét jegyezték föl.⁵

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Makai Farkast írták össze.⁶

1764-ben Pap Mihálynak hívták a molnárt.⁷

„Malom kettő is vagyunk határunkban, őrlésben el is győz minden üdőben bennünket.”⁸-vallották 1777. február 17.-én a kávasi tanúk. A többes szám itt más település malmára is utalhat, mert az I. katonai térképen Kávásnál csak egy malmot jelöltek,⁹ de Tomasich térképén Salomvár és Bonczodföldre közt négy malom is található a Zalán, amiből, természetesen Zalaszentgyörgyhöz is tartoztak.

¹ Holub III.

² Kovács, 2012. 123. p.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Lövői molnár céhez tartozó molnárok összeírása.

⁸ Horváth II. 88.

⁹ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Céhbeli” molnárokat. Káváson Gömböts Vendelt.¹⁰

1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. A kávasi határban lévő vízimalom kapacitása napi 16 pozsonyi mérő.¹¹

A II. katonai térképen Kávástól északkeletre van egy malom a Zalán. A malom mellett van egy híd is. Kávás keleti végétől vezet ide út, a hídon túl már csak gyalogút van.¹²

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: -, magassága: 3 such v. láb.¹³

1862-ben Orbán Mihály kerkanémetfalusi lakos kérte, az 1860-ban leégett kávasi malmának újjáépítésekor a megyei közgyűlés bizottságának kiküldését a malom főfa magasságának megállapítására. Ez meg is történt.¹⁴

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint az itteni 2 vízimalom után 22 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁵

1922-ben a kávasi malom fejének átépítésére sürgős építési engedélyt kért a két tulajdonos Varga István és György. A végleges engedély kiadására 1925. június 8.-án került sor. 1933-ban is még ők a tulajdonosok.¹⁶

A Varga család tulajdona volt. A század első harmadában leégett. Zalaszentgyörgy és Kávás között állt és működött a Zalának – valószínűleg - a jobb partján.¹⁷

Malom-főli 31/32, Malom-erdő 31/38.¹⁸ Ezek az ákosfai malomra utalnak, amely Salomvárhoz tartozott.

¹⁰ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

¹¹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹² II. kat. Coll. XXII. Sectio. 56.

¹³ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

¹⁴ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1862 05.05. 1437.

¹⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁶ MNL ZML IV. Egyedi iratok gyűjteménye, 5829.

¹⁷ Jakosa 2005.

¹⁸ ZMFN. 96-97. p

220. Kebele, SLO

Kebele-patak, Kebelei-patak

Kebele→Kebeleszentmárton→Kebele mellék. Kerka bal partján, Csesztregtől délnyugatra.¹

Csak a XVIII. század végéről vannak adataink malomról.

Az úrbérrendezés során, 1778. január 7.-én meghallgatott tanúk a következőt mondták:

„Helységünkben s határunkban lévő malmokból is, melyek közönséges nagy szárazságnak idején kívül szükségünkre való jószágunkat közel, könnyen megőrölhettyük.”²

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbéli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A kebelei Szabó György molnár a kántorpénz megfizetésével volt adós. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Ekkor két molnárt említenek: Szabó Györgyöt és Szép Ferencet. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával Szabó György és Berke Ferenc volt a molnár. Az 1788. április 28.-i céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Mikli Mátyás molnár nevénél nincs megjegyzés. Az 1789. május 26-i Alsószentenrsébeten tartott céh gyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy a

¹ Holub III.

² Horváth II. 280. p.

kebelei Pelczman Mihálynak bor előntéséért kellett büntetést fizetnie, Bitsák Ferenc molnár kántorpénzt fizetett. Mikli Mátyás, és Németh Mátyás nevével nincs bejegyzés³

Az I. katonai felmérésen, 1784-ben, a malom a Kebele patakon a faluban van, annak felső vége felé.⁴

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen résztvevők névsorában Mátyás Márton és Török Ferenc molnár neve szerepel. A jegyzőkönyvben rögzítették azok nevét is, akik a gyűlésre nem mentek el. Kebeléről Bitsák Ferenc. Az 1790. március 18.-án asztalpenzt fizetők névsorában Bitsák Ferenc és Németh Mátyás neve szerepel.

Az 1791. május 10.-ei céhgyűlésen be kellett fizetni az elmaradt büntetéseket, és különböző büntetéseket is kiszabtak Szabó György szentgyörgyvölgyi molnár legénye, Mátyás Márton kebelei Bitsák Ferenc mellé rendeltetett. „A két Czéh mesterek, hogy egymást Gyalázták Kebelén a Vicze Czéh Mesternél büntetődtek különbösnek. Németh Mátyás V. C. M. Horváth Ferenc ör. C. M.”⁵

Tomasich térképén nincs malom.

Az 1792. június 6-ai céh gyűlésen beszedett büntetésekkor a „kebelei Németh Mátyás Tarr Józsefnek megveréséért ugyan említett Tarnak a C. rendelése szerint négy forintot fizet.” (Tarr szidta Némethet, aki erre megüthette. A céh mindkettejüket megbüntette, de Tarr büntetésének mértékét nem ismerjük.)

Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Németh Mátyás V.[ice] c. [éh] M.[ester] és Mátyás Márton molnár neve szerepel.⁶

Az 1793. május 29.-én megtartott céh gyűlésen Mátyás Márton „még is ... illetlen beszédért” büntetést fizetett. Török Ferenc nevével nincs megjegyzés.⁷

Az 1795. május 26.-án megtartott céh gyűlésen a kebelei Mátyás Márton és Török Ferenc kántorpénzt fizetett.⁸

Az 1798. május 1.-én megtartott céh gyűlésen a kebelei Nyukits Istvánnak a „fórr” elengedett, míg Török Ferencnek a fórrpénzt meg kellett fizetnie, továbbá kőhibázásért büntetést is kapott.⁹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Két malom. Tulajdonosaik: egyes lakosok, mindkettő 2 kerekű, kapacitásuk: 5-5 pozsonyi mérő/24 óra.¹⁰

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételekor a falutól délkeletre, egymástól is jelntős távolságra van két malom a Kebele patakon.¹¹

Az 1858. május 31.-én tartott céhgyűlésen a Felső zalai molnár céh készített egy kimutatást a felszabadított inasokról és mestereikről. A kebelei Toplak Józsefnél volt inas a falkotzi 19 éves Goszpot József.¹²

1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 2 patakmalomban, 2 kővel 24 óra alatt 8 ausztriai mérő gabonát képesek megőrölni.¹³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a kebelei 2 malom után 16 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁴

³ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁴ I. kat. Coll. II. Sectio XI.

⁵ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁶ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁷ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁸ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁹ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

¹⁰ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹¹ II. kat. Coll. XXI. Sectio. 58.

¹² MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

¹³ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 50-51. p.

1889. március 20.-án kelt hirdetmény szerint a herceg Esterházy javak zárgondnoka a Kebelei patakon lévő, Toplak Mátyás tulajdonában lévő vízbérszedési jogra nyújtott be igényt. Ugyanebben az évben kértek a tulajdonosok a nagyon rossz állapotban lévő malomfej felújítására, illetve hozzá kapcsolódóan vízhasználati engedély kiadására kérelmet. A kérelemhez mellékeltek a szükséges terveket és szakvéleményeket. 1890. szeptemberében Toplak Józsefné ideiglenes vízhasználati engedélyt kért, hogy a munkák elkészülte után a malmot üzemeltethessék. Az előírt hatósági eljárás lefolytatásához Csertán alispán 1890. október 4.-én kérte a budapesti kulturmérnöki hivataltól a hozzájuk beküldött dokumentáció megküldését. Ezt a hivatal 1891. február 28.-kai keltezéssel megtette. Márciusban a helyszíni szemle időpontját a környező településeknek megküldött hirdetményekkel tudatták. A szemlére 1891. május 4.-én került sor. Ezen, a hivatalos személyeken kívül jelen voltak a tulajdonosok: Toplak Józsefné, Toplak Mátyás, és az alsó malom tulajdonosa Krányecz István.

Mivel a bizottság mindent rendben talált, javaslatot tettek a vízhasználati engedély megadására.¹⁵

¹⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁵ MNL ZML IV. 433. Egyedi iratok gyűjteménye, 246. sz. letét

221. Kehidakustány

Zala folyó

Kehida

1629-ben malomról tesznek említést, amely a Zalán volt, és amelynek az áradásai a malom gátját gyakorta tönkretették. 1676-ban Szentpéterúr és Rokolán (Oroklán) új telepeseinek - a telepítési szabadság után – kötelessége volt egy napot robotolni a kehidai malomnál.¹

1739-ben Hertelendy Gábor lett a kehidai birtok ura. Erről így írt Eötvös Károly: „... először a malmokat siet rendbe hozni. [...] A kehidai uradalomban akkor közel kétszáz holdnyi Zalaberek tartozott. [...] Akié a berek: azé a Zala vize. A kié a víz: azé a vízjog. Akié a vízjog: [...] építhetett malmot. A vízi malom akkor nagy érték volt. Kehidai jó malom hozhatott évenként közel ezer mérő szemes gabonát is.”²

Hertelendy 1739-40-ben kiderítette, hogy korábban volt még egy vízimalom a Zalán, és a helyét is megtalálták. Elhatározta, hogy ennek az ősi malomnak a helyén újat építtet. Ennek azonban akadálya volt, mert a pálos szerzetesek is jogot formáltak a helyhez, mint jogos tulajdonukhoz.

„A kehidai Zalaberekben négyen követelték maguknak a tulajdonjogot.”

Ezek: a kehidai uraság, a zalacsányi Csányi Ferenc, a pápai bencés barátok és a túskevári pálos barátok.

Hertelendy – Eötvös szerint – le is mondott az új malom építéséről, és úgy döntött, hogy a régit újíttatja föl.

„Két esztendei tűnődés és huzavona után Hertelendy Gábor uram legjobbnak látta az ő meglévő régi malmát újraépíteni. Régi volt már, korhadt, roskadozott, még öregapja Hertelendy Ádám idejében épült, kerekein, folt hátán folt; egyetlen malom, ha jó, mégis többet ér, mint két malom, ha rossz.

Meg is alkudott 1741-ben két ügyes molnárral az újraépítés dolgában. Az egyik volt Tóth István nemesapáti molnár. [...] A másik molnár pedig Nagy György volt Kaszaházáról. [...]

¹ Kovács, 2012. 123. p.

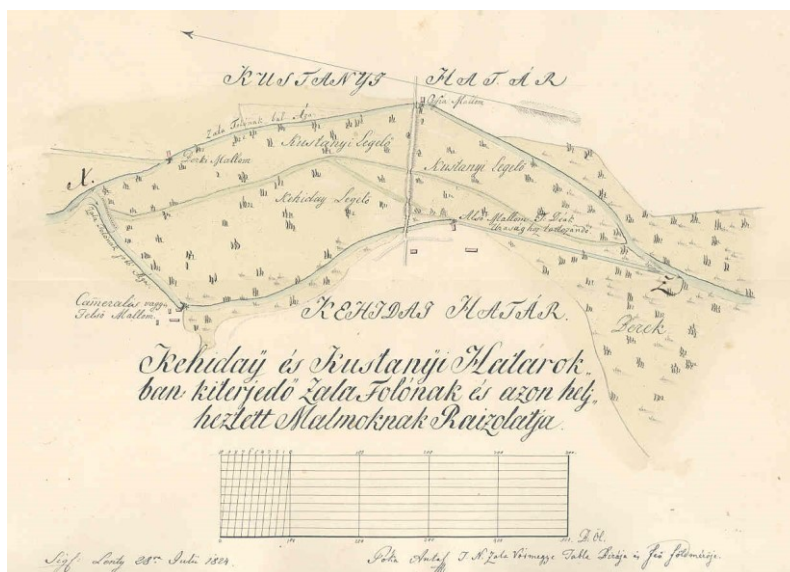
² Eötvös, 1932. I-II. 114-158. p.

A két érdekes és tudós ember újraépítette a régi kotyogó malmot. Belekerült az egész munka vagy százötven rénes forintba. Ezt a malmot bírta azután Deák Gábor és utána idősb Deák Ferencz. Ez háramlott örökségként ifjabb Deák Ferenczre, a haza bölcsére.”³

1854-ben Deák eladta Kehidát a Széchenyi családnak ötvenezer pengő forintért. Glavina Lajos barátjának ekkor írt levelében olvashatjuk: „- a molnár és kocsmáros árendájához tartozó föld és rét 5 hold,” [...] Kehidai malom ad évenként 310 mérő rozsot és 100 mérő buzát.”⁴

Az 1750 körüli összeírás szerint: „S. D Homitis P. Paulius nem fizet árendát, jövedelme 50 köből, Molnár István szintén nem fizet, az ő jövedelme 35 köből.”⁵

1751-ben a **Felső-malom** tulajdonosa a Barcza család, az **Alsó malomé** a túskevári pálosok, akik azt sérelmezték, hogy Hertelendi Gábor új malmot épített, amellyel elvette a vizet az ő malmuktól.⁶



Kehidai és Kustanyi határojk rajzolatja. MNL ZML

A Hertelendy által újjáépített malomról van szó. Mint már annyiszor láttuk, az újjáépítések mindig perrel jártak, hol a szomszédos malomtulajdonosokkal, hol a környező rétek gazdáival.

1754-ben P.P Paulinos Stephanus jövedelme 60 köből. 1754-ben is még Molnár István a molnár, de megtudjuk, hogy a barátságosi malomban, és van egy Molnár János nevű molnár is – egy másik malomban (?) - 60 köből jövedelemmel.⁷

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Pál molnár nevét jegyezték föl.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén Molnár Pál neve szerepel.⁸

1784-ben az I. katonai felmérés térképén a falutól délkeletre van egy malom.⁹ Tomasich térképén, a Zala Kehida felé eső – nyugati ágán – két malmot jelez.

³ Eötvös, 1932. I-II. 114-158. p.

⁴ Eötvös, 1932. I-II. 114-158. p.

⁵ MNL ZML Közigyelési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása 1750. k.

⁶ Kádár 2010. 190. p.

⁷ MNL ZML Közigyelési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

⁸ MNL ZML Közigyelési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁹ I. kat. Coll. VI. Sectio XX.

1817-ben kezdődött az a per, amely Deák Antal 1816-ban építtetett kehidai alsó malmának főfája miatt keletkezett. A per tárgya itt is, mint majd mindenütt egy új építésű, vagy újjáépített malomnál, a főfa magassága volt, amit a panaszosok mindig magasnak találtak. Ekkor két malom van Kehidán, mint az a peranyaghoz csatolt helyszínrajzból kiderül: Deák Antal Alsó-malma és a Cameralis vagyis Felső-malom. A per még 1835-ben is tartott.¹⁰

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A határban lévő 2 vízimalom kapacitása napi 24 pozsonyi mérő.¹¹

A II. katonai térképen 1856-60 közt a falutól keletre van két malom.¹²

Kehidával kapcsolatban két malmot említ Eötvös, egyiket meg is nevezi:

„Remete sziget ott feküdt valahol Kehida és Kustány között, a Pipagyújtó-malomtól a berki [Berky M.L.] malomig terjedő ártéren. A Zala két ága kerítette.”¹³ Ez utóbbi már kustányi határ volt.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 2 segédet foglalkoztattak, és a malom után 50 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁴

1894-ben a Zala vízlecsapoló társulat közgyűlése megállapította, hogy a kehidai „Pipagyújtó és Gaál féle, továbbá a kustányi Czifra és Berki malmok rendezését tulajdonosaik és a kehidai töltésen felül egész Szent-Gróthig terjedő Zalamenti birtokosság, ezen Zalameder tisztogatása céljából társulat alakítását óhajtja, és hogy mindezek hatósági tárgyalás alá vétettek.”

Ugyanis a Zala vízlecsapoló társulás a Zala meder rendezését a Balatontól csak Kehidáig, illetve Kustányig végzte el. A munkák során mindkét település malmai külön malomárkot kaptak és egy árapasztót a Zala fő medre mellett. A társulat 1896-os térképen a kehidai Pipagyújtó- és a kustányi Czifra malom szerepel, míg az 1836-son a kehidai Alsó malom és a kustányi Czifra malom.¹⁵

„Kovács Zsigmond molnár. (Tuskeszentpéter, 1889.) Tuskeszentpéteren szabadult fel a molnárparban, 1905-ben. Mint segéd több helyütt dolgozott. Kehidán főmolnár volt. 1916-ban Zalaszentlászlón lett malombérlő.”¹⁶

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Böröck és Társa néven szerepel.¹⁷

Az 1949-es összeírásban a malom cége: Böröck és tsai. Tulajdonos: Böröck Imre, Németh Gyula, Koszovszkyné. Kapacitás: 70 q/24 h. Használhatóság: 60 %.¹⁸ A malom ekkor víz és fagázüzemű.¹⁹

A később, általunk ismeretlen időpontban megépült **Vörös-malom** ma már nem áll. A felső malmot is lebontották.

Az Alsó-malomból panzió lett a Termálfürdő mellett.²⁰

¹⁰ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a. 1824. március 14. 488.sz.

¹¹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹² II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 56.

¹³ Eötvös, 1932. III-IV. 289. p.

¹⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁵ Hertelendy, 1897. 57. p. és térképmelléletek

¹⁶ B. M. Zs. 1935. III. 173. p.

¹⁷ MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹⁸ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 176. sorsz.

¹⁹ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

²⁰ Kádár, 2010. 190. p.



Kehidai malom, 1981. Fotó Kummer Gyulától



Kehidai malom, 1981. Fotó Kummer Gyulától



Kehidai malom. Fotó: Kummer Gyula.

Malom bokra 107/45. Malom bokra: Ettől a dűlőtől nem messze volt egy malom a Zalán. Kis erdő alja 107/49. Valamikor kis erdős liget volt itt a malom mellett. Malom út 107/52. A malom felé vezet. Zala 107/54.²¹

Kustán (Alsó- és Felsőkustán, Kustány)
Zala folyó

Egy 1935-ös ismertető szerint a községnek 1700 óta van malma.²²

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Kiss József neve szerepel.²³

1769. március 1-jén ezt vallották a tanúk: „Haszonvételünk egyéb nincsen [...] és a malmok sűrűségének, amidőn szárazság nincsen.”²⁴

1784-ben az I. katonai felmérésen Alsó- és Felső Kustán közt a bal parton malom, házzal. Alsó Kustán alatt a jobb parton malom, házzal, mellette szobor.²⁵

Tomasich két malmot jelöl a Zala bal oldali – keleti – ágán Felső Kustánnál és felette, 1792-ben.

Az 1824-ben készült helyszínrajzon, amely Deák Antal kehidai Alsó malma miatti perhez készült, a kustányi határban két malmot jelölnek: a **Berky**- és a **Czifra**-malmot.²⁶

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

²¹ ZMFN. 258-259

²² B. M. Zs. 1935. III. 173. p.

²³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

²⁴ Horváth I. 254. p.

²⁵ I. kat. Coll VI. Sectio XX.

²⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a. 1824. március 14. 488.sz.

A kustányi határban lévő Berki malom I. osztályú, 24 óra alatt 24 pozsonyi mérő gabonát őröl. A Czifra-malom I. osztályú, 24 óra alatt 24 pozsonyi mérő gabonát őröl.²⁷

A II. katonai térkép 1856-60 közt végzett felmérésekor Felső Kustántól nyugatra, és délnyugatra volt egy-egy malom.²⁸

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 2 segédet foglalkoztattak, és a malom után 27 Ft. 50 krajcár jövedéki adót fizettek.²⁹

Mint kehidánál már láttuk, 1894-ben a Zala vízlecsapoló társulat közgyűlése megállapította, hogy a kehidai „Pipagyújtó és Gaál féle, továbbá a kustányi Czifra és Berki malmok rendezését tulajdonosaik és a kehidai töltésen felül egész Szent-Gróthig terjedő Zalamenti birtokosság, ezen Zalameder tisztogatása céljából társulat alakítását óhajtja, és hogy mindezek hatóságai hatóságai tárgyalás alá vétettek.” A munkák során mindkét település malmai külön malomárkot kaptak és egy árapasztót a Zala fő medre mellett. A társulat 1896-os térképén a kehidai Pipagyújtó- és a kustányi Czifra malom szerepel, míg az 1836-os kehidai Alsó malom és a kustányi Czifra malom.³⁰

1934-ben Vörös István molnár lett a malom tulajdonosa. „Vörös István (Keszthely, 1907.) középiskoláit Keszthelyen és Tapolcán végezte. Kőművesként Kustányban szabadult fel. 1930-tól önállóan dolgozott, majd megszerezte a molnár iparképesítést, és 1934 óta tulajdonosa a malomnak. A malom Vörös István és Társai cég alatt szerepel, és 1700 óta fennálló vízimalom. Vörös István felesége: Híró Margit. Egy fiuk és egy lányuk van.”³¹

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Vörös és Társa néven szerepel.³²

1949-ben: Cég: Vöröss és tsa. Tulajdonos: Vöröss István, Szabó József. Kapacitás: 18 q/24 h. Használhatóság: 40. %.³³ A malom ekkor víz- és fagázüzemű.³⁴

Gyülevézi patak 108/11. Ér [Zala] 108/21. A Zala középső, ma egyetlen ága a szabályozás után. Rekesztő. 108/27. A Zalát lezáró rekesztő és a Bögötei-árok vizét elvezető buktató. Bujtató 108/28. A Bögötei-árok levezetésére szolgáló buktató. Túlsó-Zala 108/33. A Zala holt ága. Innenső-Zala 108/35. A Zala holt ága. Malom-fej 108/62. A vízimalom előtti rész.³⁵

²⁷ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

²⁸ II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 57.

²⁹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

³⁰ Hertelendy, 1897. 57. p. és térképmelléletek

³¹ B. M. Zs. 1935. III. 169.

³² MNL ZML IV. 433. N°6093.

³³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 187. sorsz.

³⁴ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

³⁵ ZMFN. 260-261. p.

222. Kékkút

Névtelen vízfolyás

Az 1783-as I. katonai felmérés térképén a falutól északkeletre egy malom van.¹ 1832-ben urasági malmát a falu bérli évi 10 Ft-ért.² További adataink nincsenek.

¹ I. kat. Coll. VIII. Sectio XX.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 245. p.

223. Kelénk

Pölöskétől északra, Búcsúszentlászló határában feküdt.

1754-ben Gersei Miklós a molnár, jövedelme 86 köből.¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Sipos Márton molnár nevét jegyezték föl: „*In Keling*”.

A Pölöskei uradalom 1813-ban készült leírása szerint: „Miolta az átafalui malom leszállított, a Széevíznek elegendő esettye lévén, az feő canallison olly quantitással és sebességgel foly, hogy úgy látszatik, hogy arra egy alólcsapó malmot haszonnal lehetne készíteni. Ez által a jövedelem szépen szaporodna, és mivel alólcsapó volna, a rétek kiszáritásában semmi kár nem esne. Ezen malom kipótolná a *kelénkit*, melly pár esztendő múlva elpusztul, és a barnakit, melly hasonlóképpen nem sokkal tovább fog tartani.”²

Az I. katonai térképen nincs malom, a másodikon már jelölik, *Kellenek* néven, a 11 házból és a hozzájuk tartozó melléképületekből álló települést, de malom nincs a határában.³
Kelénki –dűlő 71/51.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

² Tilkovszky, 1993. 148-149. p.

³ II. kat. Coll. XXIII. Sectio. 57.

224. Kemefalva

(Nem volt azonosítható. Jakosa Árpád feltételezi, hogy a Zalalövő alatti Keménfával azonos.)
Zala folyó

Kétkerekű malom a Zalán 1572-ben.¹

¹ MNL ZML HLc. Alsószilvagy 15. p.

225. Kemendollár (Kemend és Ollár)

Zala folyó

Kemend

Az 1750 körüli összeírásban így említik: „Nád Me..? 2 köből árenda, jövedelme 40 köből.¹
1754. N. N. rece..? venit..?”²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Kiss János – „*Dicce Integ octav valit*”-molnár nevét jegyezték föl.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár János neve szerepel.³

Az I. katonai térképen Kemendtől északra, Olasz pusztánál van egy malom.⁴

1829-ben egy adásvételi szerződésben találkozunk Mátyás József kemedi molnár és felesége Nemes Magyar Rozália nevével, akik házat vásároltak Zalaegerszegen.⁵

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Kemenden Szárecz Antalt.⁶

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A kemendi határban lévő vízimalom kapacitása napi 15 pozsonyi mérő.⁷

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása 1750. k..

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k..

⁴ I. kat. Coll. V. Sectio. XVIII.

⁵ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 366. sorsz. 947. szám.

⁶ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁷ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

A XIX.-XX. század fordulójára körül Takács Endre az alibánfai malom későbbi tulajdonosa bérelte az itteni malmot.⁸



Kemnedollári malom. Fotó: GM 1673.

Ollár

Zala folyó

1770-ben községi molnárt említenek.⁹

Az I. katonai térképen Ollasz pusztaként jelöli a települést, és a Zalán van a malom.¹⁰

Tomasich térképe is jelöl malmot 1792-ben.

Az 1823. június 30.-án kelt irat szerint a mérnöknek a vízrendezésre vonatkozó munkáját a kemendi és vöcköndi malom közt megakadályozták. [A víz szintje miatt már évtizedek óta folyik a pereskedés.]¹¹

1824. december 17. Az ollári malomfő miatt támadt perben megegyezés születik. Lényege: az ollári malom szabadzúgóját, melyet a víz kb. 9 éve megrongált, a kemendi-uradalom helyreállítja. A vöcköndiek vállalták, hogy a Zala kanyarulatát átvágják, és a vízlevezető árkokat a vöcköndi rétben kitisztítják.¹²

1833-ban még mindig téma a szabadzúgó. 1833. április 28.-án felszólítják a kemendi uradalmat a munkák ezen tavaszon történő elvégzésére.¹³

1833. június 5.-én kelt a válasz a kapornaki uradalomnak, amelyben leírják, hogy a felszólításnak eleget tettek: „*hogy említett Egyezség fő pontjának, mely szerint a Zala vizét az ollári Malomnál alább kellett szállítani, eleget tétetvén 's az által, mind a Vöcköndi malom kerekeinek szabadabb forgás szerzettetvén, ...*”¹⁴

1847-ben említik háromkerekű malmát.¹⁵

⁸ Békássy, 1930. 198. p.

⁹ Kovács, 2012. 127. p.

¹⁰ I. kat. Coll. V. Sectio. XVIII.

¹¹ MNL ZML XII. 3. Kapornaki apátság iratai № 43-7.

¹² MNL ZML XII. 3. Kapornaki apátság iratai № 43-8, 9.

¹³ MNL ZML XII. 3. Kapornaki apátság iratai № 43-13.

¹⁴ MNL ZML XII. 3. Kapornaki apátság iratai № 43-14.

¹⁵ Kovács, 2012. 127. p.

Az 1852-55 közt felvételezett II. katonai térképen az írásos dokumentumok ellenére sem jelöltek malmot.¹⁶

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 4, magassága: 2 such v. láb 9 czoll v. hüvelk, szélessége: 6 such 6 czoll v. hüvelk.¹⁷

1894-1904 közt folyt vízhasználati engedélyezés Festetics Tasziló Kemend Ollári vízimalmára, melyet megkapott 1904-ben.¹⁸

A következő adatokat nem tudtuk azonosítani a malmokkal:

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 58 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁹

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be, amiknek a végrehajtását ellenőrizték is. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosai a Miszori örökösök voltak, akiket Takács Péter képviselt.²⁰

1947-ben „Légrády Rezső malomtulajdonos. Ezen malmot nevezett 1947 év eleje óta bérlő, szerényebb keretek között dolgozik, forgalmát helyben és a környéken bonyolítja le, vízierővel. A malom a helybeli viszonyoknak megfelelően dolgozik. Tervbe vette a tulajdonos a malom teljes újjáépítését, ami ügyes vezetés mellett talán sikerülni fog.”²¹ (Mint láttuk csak bérelte a malmot.)

Az 1949-ben készült kimutatásban a malom cége: Palkó János. Tulajdonos: Miszory örökösök. Bérlő: Palkó János. Kapacitás: 18 q/24 h. Használhatóság: 40 %.²² A malom ekkor vízmeghajtású.²³

Ma is áll, elvadult környezetben.²⁴

¹⁶ II. kat. Coll. XXIII. Sectio. 56.

¹⁷ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

¹⁸ MNL ZML XII. 3. Kapornaki apátság iratai № 43-73, 75.

¹⁹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

²⁰ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

²¹ Újjáépítő magyarok, 1947. 728. p.

²² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 156. sorsz.

²³ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

²⁴ Jakosa Árpád közlése, 2012.



Kemendollári malom. Fotó: Kummer Gyula.

226. Keménfa

Zala folyó

(Lásd még Kemefalva!)

Az I. katonai térkép 1784-es felvételekor Keménfáról út vezet a tőle északra lévő malomhoz a Zalán, amely malom Salomvártól nyugtar van.¹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A keménfai határban lévő vízimalom kapacitása napi 16 pozsonyi mérő.²
Megvan a malom a II. katonai térkép 1852-55 közti felvételekor is.³

Szala [Zala] folyó 38/4. Szala mellett 38/5, Malom-teleki-rét 38/9.⁴

¹ I. kat. Coll. IV. Sectio. XII.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll. XXII. Sectio. 56.

⁴ ZMFN. 112-113. p.

227. Kerkabarabás (Barabás, Barbás)

Kerka

Peternye és Avasa (Ma Kerkabarabás részei)¹

¹ MNL ZML Hlc. Peternye

1501. május 15. Vingárti Geréb Péter nádor utasítja a kapornaki konventet, hogy Márton, a szentandrászi Szent Katalin egyház oltárigazgatóját Peternyén egy egykerekű malom birtokába iktassa be.²

Az 1563-ban kelt összeírásban: „Molitores Eiusdem in possessionibus predicti” 3 porta.³

Az 1566-os összeírásban: „molitores Eiusdem” 3 porta.⁴

1572-ben a vasvári káptalan előtt Zentandrászi Parys János Miklós nevű fia előadja bizonyos javainak visszaváltását. Többek közt a Kerkawyzé-nek nevezett folyón lévő egykerekű malom felét, amely Peternye birtokon, Peternyezeg helységben van [...] Azzeagi Pettherffy, másképp Ispán Jánosnak és Pálnak eladott 115 magyar forintért.⁵

Ez azonban nem történhet meg, mert 1573-ban Azzeagh-i Peterffy Bálint özvegyét és fiait: Ispán Jánost és Pált és [további családtagjaikat: testvéreiket, nagybátyjaikat] beiktatják a Peternye possessio határában, a Kerka folyón épült egykerekű egész malom, és az **Awas** nevű helyen fekvő egykerekű malom felének birtokába.⁶ Avas.⁷

1573-ban említenek egy egykerekű malmot.⁸

A Kerka folyón Seged Györgynek volt egy 3 kerekű malma.⁹

1753-ban Tóth György molnár nevét említik.¹⁰

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén Tóth György neve szerepel.¹¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Nagy János molnár nevét jegyezték föl.¹²

A Kerkavidéki céh évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta a Lendva, Kerka és más folyóvizeken. A barabási molnár Bott István. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Bott István volt a molnár. Az 1788. április 28.-i céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Botth István molnárt megbüntették egy véka rozsra, kő hiányosságért. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy Barabásban Both István volt a molnár, aki „két forinttal tartozott legénye szabadulásáért és más büntetésért”.¹³

Az I. katonai felmérésen, 1784-ben a malom és molnárház a Kerka jobb partján, a falu alsó harmadától keletre van.¹⁴

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen résztvevők névsorában Both István molnár neve szerepel. Legényét, Szajts Györgyöt megbüntették rossz magaviseletért. Both Istvánt pedig, mert „az legényének nála maradt egy véka és három finak Buzája – megegyeztek” Az 1790. március 18.-án asztalpénzt fizetők névsorában Both István vice céhmester neve szerepel. A lajstromkönyben feltüntették az 1791. május 10.-i céh gyűlésen befizetett elmaradásokat a molnárok nevével és a malom helyének nevével. Örr Istvánnak inasai: Cseke György és Szép Pál szegődségéért kellett fizetnie¹⁵

² MNL ZML középkori oklevelei regesztái 103. p. – ZML DL 131.

³ MNL ZML HLc. Peternye 16. Eredeti Dic. Zala III. 341. v. 1.

⁴ MNL ZML HLc. Peternye 16. Eredeti Dic. Zala III. 355. v. 1.

⁵ MNL ZML HLc. Peternye 25. MNL VML-a Vasvári káptalan hh.lt. Jegyzők VII. k.1.1. o.1. sz.

⁶ MNL ZML HLc. Peternye 28. Eredeti Zalavári hh. lt. 1/820.

⁷ ZMFN 141/14.

⁸ MNL ZML HLc. Alsószilvágy 16. p.

⁹ MNL ZML HLc. Peternye 2. Zalavári hh. lt. „D” protocollum 113. old. én. (1560. k. adat.)

¹⁰ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

¹¹ MNL ZML IV. Közgyűlési iratok.

¹² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1757.

¹³ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

¹⁴ I. kat. Coll. III. Sectio XIII.

¹⁵ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

Tomasich térképén nincs malom.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Tulajdonos: Egyes lakosoké, 2 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.¹⁶

A II. katonai térképen is ott van a malom, ahol az első.¹⁷

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 11 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁸

1885-ben Császár Károly molnár lett a tulajdonosa, aki a kerkabarabási Román családtól vásárolta meg. 1906-ban Császár Károly nagy átalakításba kezdett: kidobta az őrlőköveket és a két *gatyaszár-szitát*. A kövek helyére két Ganz-hengerszékét és egy hámozógépet szereltetett. A működés biztonságát egy 16 lóerős egyhengeres benzinmotorral oldotta meg. Azonban a korszerűsítés évében meghalt. Császár 1880-ban feleségül vette a szentmargitfalvai Mendli Balázs özvegyét, Németh Annát. Az özvegy első házasságából származó István fia, aki addig a kányavári malom molnárbérlője volt, vette át a malom üzemeltetését 1910-ben. 1911-ben a malom cserépszindelyes, boronafalú épület volt, zsúpfedeles molnárházzal, amely a patak túlsópartján állt. 1914-ben Mendly István is nagy munkába fogott: betonból kívánta kiépíteni a malomfejet a szombathelyi Pohl-gyár tervei szerint. Széjjelszedték a vízikereket, megvásárolták a szükséges anyagokat – cement -, de a háború közbeszólt. Mendly István is bevonult katonának és négy év orosz frontszolgálat következett. A munkák leálltak, a malom négy évig nem dolgozott. A munkák újraindításához, a malom működtetéséhez a háborúból hazatért molnár Lentiből az Esterházy hercegi hitbizománytól bérelt egy cséplőgép-hajtó gőzgépet. Közben elkészült, és a helyére került a 6 méter átmérőjű vízikerek. Az új kerék ellenére a nyári csapadékszegény időben bizony állt a malom. Ennek megoldására került beépítésre egy szívógáz-motor. 1923-ban eladták a malmot, és Boncodföldén bérelték ki az ottani malmot.¹⁹

További sorsáról nincsenek adataink.

¹⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁷ II. kat. Coll. XXII. Sectio. 58.

¹⁸ MNL ZML 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁹ Mendly Gyula: Utak a malomba 5.

228. Kerkakutas

Kerka patak

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Forján Mihálynak és Forján Erzsébetnek van jövedelme egy-egy malom után. Az említett két malomról nem tudjuk, hol állhatott, mert az I. katonai térképen nem találjuk nyomukat.

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbéli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A kutosi Ör István molnárt „malombéli defectusért” megbüntették. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A kutosi egyik molnár: Öry István, a másik Hajba István, akit „malombéli defectusért, koromért, Lapacs hájazásért, és kő hibányosságágról” megbüntettek. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával Öri István volt a molnár. Az 1784. június 8.-án megtartott céhgyűlésen Öry István molnár Mátyás Márton, Hajba István molnár pedig Völgyi Imre inas szerződéséért fizetett a céhládába. Az 1788. április 28.-i céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Öry István molnárt megbüntették koromért. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről

készült kimutatásból tudjuk, hogy a kutasi Eori István molnár, legénye szabadulásáért fizetett. (Néhány lappal később *Eör*-ként írták. Pl. az asztalpenz befizetésekor.)¹

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Eörr Istvánként írták.²

Tomasich térképén két malom van a falu határában.

Az 1792 június 6.-ai céh gyűlésen beszédett büntetések során a kutosi Eör István legénye, Kapornaki Mihály vízpénzt fizetett. Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Eör István kutosi molnár neve szerepel.³

Az 1793. május 29.-én megtartott céh gyűlésen büntetéspénzt fizetők névsorában Eöri István kutosi molnár legénye, Cseke István, aki „malom defectusért, aztán Ujfalusi defectusért” is büntetődött.⁴ Cseke tehát mindkét malomban dolgozott.

Az 1794. május 13.-án Alsószenterzsébeten megtartott céh gyűlésen Eörri Istvánt több dologért is megbüntették. Először „két izbéli kő hullatásért”, másodsor: „egy izbeni 16 lapitzka hibányosságért, más izbéli 14 lapitzka hibányosságért, ugyancsak indulásért. Meg is Öreg Visitai [nagy ellenőrzés ML] kő hibányosság, akkor béli kő hullatás. Tsap indulás, Malomház és konyha tisztátalanság” miatt.⁵

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A kerkakutasi malom tulajdonosa herceg Esterházy Pál; 3 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.⁶

A második katonai térképen 1852-55 közt a falutól délre van egy névtelen malom.⁷

1860-ban a kutosi Gergulecz György 3 évre felvette inasnak a szentgyörgyvölgyi Magosi Pál 21 éves íjút.⁸

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a kerkakutasi vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 20 Ft jövedéki adót fizettek.⁹

1949-ben a malom cége: Robb és Bicsák. Tulajdonos: Robb Mihály és Bicsák Sándor. Kapacitás 15 q/24 h. Használhatóság 45 %.¹⁰ A malom ekkor vízmeghajtású.¹¹

„Robb Mihály a nagyapám volt. Az a bizonyos kerkakutasi malom a Kerka Csesztreg II. (Újfalú) és szenterzsébeti szakaszán állt. Ez a rész Kerkakutashoz tartozott - apám itt született, és kerkakutasiként anyakönyvezték -, de valójában nagyon messze van Kerkakutashoz. Én annyit tudok róla, hogy valamiért abbamaradt ott az őrlés, valamikor a 40-es évek végén, az 50-es évek elején.”¹²

További sorsáról nincsenek adataink, és a család leszármazottai sem tudnak róla.

A földrajzi nevek három egykori malom nevét őrizték meg számunkra. A térkép alapján három malomról volt szó.

Borsos-malom 126/58, Borsos nevű egykori tulajdonosáról.

¹ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vízén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

² MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

³ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁴ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁵ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

⁷ II. kat. Coll. XXII. Sectio. 57.

⁸ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

⁹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 22. sorsz.

¹¹ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹² Szabóné Robb Aranka közlése, 2012.

Osbót-malom 126/59. Asu-malom. Régi malom volt, melyet Osvát nevű egykori tulajdonosáról neveztek el.

Orbán-malom 126/60. Orbán nevű egykori tulajdonosáról nevezett, volt malom. Kerka 126/55¹³

¹³ ZMFN. 126. p.

229. Kerkaszentkirály

Kerka patak

1524-ben a Bánffy urbáriumban említik malmát.¹

Goór Zoltán Tornyiszentmiklós története című munkájában hat kerékre járó malmot említ Szentkirály határában a Murán, 1552-ben.²

Kúriai ítélet 1589-ből a Nádasdy Ferenc és Bánffy János között végrehajtott osztályról. Bánffy része „*Zent Kiral*”-on, mások mellett egy négykerékű malom a Lendván.³

Egy 1663-ból származó urbárium kivonatban olvasható: „Háromkerékű földesúri malom, ennek évi haszna 110 köből gabona.”⁴

Jövedelem összeírás 1690-ből: Birtokosa a nádor. Malom a török háború idején leégett.⁵

A puszta malom megépítéséről intézkedik 1691-ben az Alsó-Lendvai uradalom Relatio-ja és propositiok.⁶

A malom hamarosan felépült, mert 1710-ben Esterházy Pál nádor birtokrészeinek összeírásakor ezt írják Szentkirályról: „Van itt az uraságnak egy 3 kerékű malma.”⁷

Az 1728-as összeírásban ez szerepel: „Az Esterházy hercegek örökölt és tényleges birtoka, a malom is az uraságé. Házas zsellér 7, ebből molnár 1. A malom jövedelme 14 forint.”⁸

Az alsólendvai vár 1730. évi leltárában szerepel a szentkirályi uradalmi négykerékű malom a Kerkán.⁹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár János molnár nevét jegyezték föl.¹⁰

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba Varga János neve szerepel.¹¹

1763-ban Deszka meczőről olvashatunk a pákai plébános levelében, amelyben a templom felújításához kér segítséget az Esterházy uradalomtól.¹²

Összeírás 1770-ből: 1 uradalmi molnár 100 p. m. gabona jövedelemmel. Haszna [a földesúrnak] a Kerka folyón lévő 4 kerékű uradalmi malomból [van].¹³

„Az Alsó Lendvai uradalomban, amely faluk melyik malomhoz valóknak lehetnének őrlésre való nézve, azoknak connotacioja.

¹ Tóth r – Srágli, 53-58. p.

² Goór, 2009. 30. p.

³ MNL ZML HLc Kerkaszentkirály 29. p.

⁴ MNL ZML HLc Kerkaszentkirály 20. p.

⁵ MNL ZML HLc Kerkaszentkirály 60. p.

⁶ MNL ZML HLc Kerkaszentkirály 61. p.

⁷ MNL ZML HLc Kerkaszentkirály 43. p.

⁸ ZML HLc Kerkaszentkirály 64 p.

⁹ Kovács, 2012. 222. p.

¹⁰ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

¹¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹² MNL ZML HLc. Páka 79. Eredeti: MNL Esterházy hg. Lt P. 108. Rep. 80. Rsz. 524. Fasc. S. No. 242 et. C-7.

¹³ MNL ZML HLc Kerkaszentkirály 76 p.

Sz. Királyi Malomhoz: Sz. Király, Gotthárdlakosa, Csernyefölde, Kiscsernec, Szemenye, Páka, Dömeffölde, Csertalakos, Ortaháza, Szt. Péterfölde, B[ánok].Szt.György, Várfölde, Bucsuta, Oltárc, Valkonya és Tolmács. Összesen 16 falu.¹⁴

A Kerka vidéki molnár céh évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta a Lendva, Kerka és más folyóvizeken A szentkirályi Tott Fernc molnár név szerint nem említett legényét „malombéli defectusért” megbüntették. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmavál Beke Ferenc volt a molnár.¹⁵

Az 1784-es katonai térképen is van malom.¹⁶

Tomasich szintén jelöli a malmot 1792-ben.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat: Tulajdonosa herceg Esterházy Pál, 4 kerekű, kapacitása: 12 pozsonyi mérő/24 óra.¹⁷

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételezésekor a falu nyugati végén van a malom.¹⁸

Az 1858. május 31.-én tartott céh gyűlésén a Felső zalai molnár céh készített egy kimutatást a felszabadított inasokról és mestereikről. A szentkirályi Gergulecz Györgynél volt inas a 28 éves alsószenterzsébeti Bitsák János.¹⁹

Az inasévek eltöltéséről, a vándorlás során különböző malmokban végzett munkákról a legények igazolást kaptak. Egy ilyen igazolásból tudjuk, hogy a szentkirályi Zádrávecz János molnármesternél Gergulecz Sndor molnárlegény nyolc hétig, 1860. március 28-ig dolgozott.²⁰ 1876-ban két malmát említi. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a 2 vízimalomban 2 segédet, 1 tanoncot foglalkoztattak, és a 2 malom után 77 Ft. 20 krajcár jövedéki adót fizettek.²¹ A következő adatban viszont ismét csak egy malomról esik szó.

1930-ban a malom tulajdonosa Hosszu Károly volt, aki Belezsnán született 1887-ben. „Iskolái elvégzése után elsajátította a malomipart és 1912. november 1-jén alapította

Kerkaszentkirályon vámórló malmát, amelyet azóta vezet.²²

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Hosszú Károlyné neve szerepel.²³

1949-ben a malom cége: Özv. Hosszú Károlyné. Tulajdonos: özv. Hosszú Károlyné.

Kapacitás: 50 q/24 h. Használhatóság: 70 %.²⁴

¹⁴ MNL ZML-a Hlc. Alsólendva 32. p.

¹⁵ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

¹⁶ I. kat. Coll. III. Sectio XIV.

¹⁷ MNL ZML-a Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁸ II. kat. Coll. XXII. Sectio. 60.

¹⁹ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

²⁰ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

²¹ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

²² Békássy, 1930. 342. p.

²³ MNL ZML-a IV. 433. N°6093.

²⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 29 sorsz.



Kerkaszentkirály, malom. Fotó: Kovács Zoltántól.



Kerkaszentkirály, malom. Fotó: Kerecsényi Edit, 1965. TGyM 4516.



Kerkaszentkirály, malom vízművének maradványa. Fotó: Kovács Zoltán.

Ma csak egykori vízműveinek beton elemei láthatók a turbina tengelyének csonkjával. Malom alla 192/7. A vízimalom melletti terület. Zuggó-árok: Foló-meder: Terelési-árok 192/59. Zugó-alla. A malom fölötti zsilip alatt van 192/60. Molnár-rét 192/64. [Felső rétek].²⁵

²⁵ ZMFN. 457-459. p.

230. Kerkaszentmárton (Nem azonosítható. Feltételezhetően Dobraföld (Magyarföld) környékén feküdt.)

1949-ben a malom tulajdonosa özv. Hosszú Károlyné. A malom ekkor víz és D. [diesel] meghajtású.¹ A tulajdonos valószínűleg azonos a kerkaszentkirályi malom tulajdonosával.

¹ MNL ZML IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

231. Kerkateskánd (Teskánd és Tótfalu)
Kerka patak

Egyetlen alkalommal esik szó malmáról: 1524-ben a Bánffy urbáriumban említik.¹

¹ Tóth r – Srágli 53-58. p.

232. Kerkaújfalú (Csesztreg)

233. Keszi (Gyulakeszi)

234. Keszthely
Csóka-kő-patak, Hévíz, Melegér

A XVII-XVIII. századi adatokból tudjuk, hogy a keszthelyi malmok a kénes melegvízű – későbbi nevén hévizi – tó elfolyó vízárkán voltak.

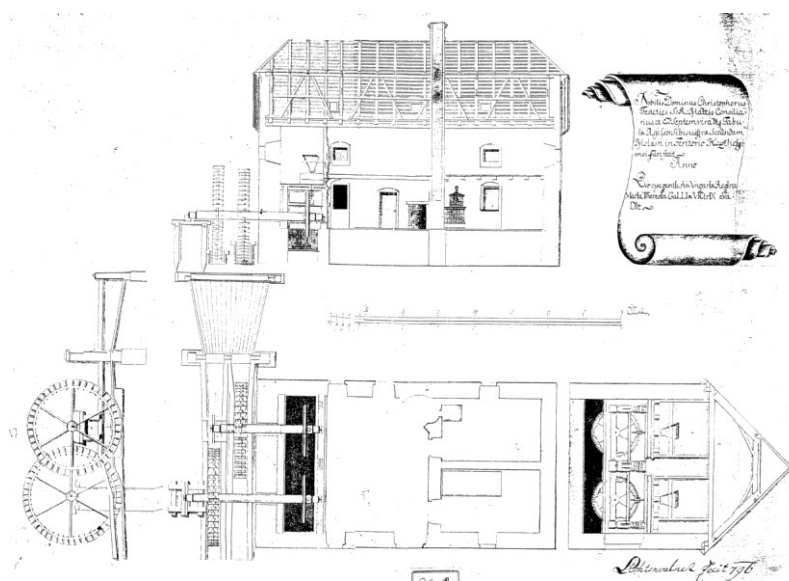
A Hévíz patakon lévő keszthelyi malmokról először egy 1696-ban kelt jegyzőkönyvben olvashatunk. Ebből kiderül, hogy a tóból kifolyó patakot először a birtokos Pethó, majd Bakacs család kezdte szabályoztatni és ők építettek azon „kotyogós” malmokat. 1617-ben ők adtak malomhelyet a Keszthely polgárvárosiaknak, amiért azok kötelezték magukat, hogy a malomtól a páhi határig gátat, a Zala-határnál pedig hidat csinálnak. Amíg a gátat és hidat rendben tartják, addig a malom után sem adót sem ajándékot nem kötelesek adni. A Keszthely-polgárvárosi és tomaji lakosok három gátat ástak ki, melyre malmokat is építettek. A Hévízi-tó alatti árkon a XVIII. századba négy malom állt: Felső-, Középső-, Hertzeg-, és Alsó-malom. A tótól északra lévő patakon pedig két malom állt: a dobogói és egy, amelyet csak „Mühl”-ként jelöltek a térképen.¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Patony Mihály, Kertész György, Szita György, Szita István és Szily Pál molnárok nevét jegyezték föl.

A XVIII. század második felében összeírták a keszthelyi uradalom molnárait. Sajnos a települések – malmok – nevét csak néhány esetben tüntették fel: Keszthely, Rezi és Szántó. Az uradalom területén ekkor 66 molnár dolgozott. A keszthelyi molnárok: Pákozdi Ferenc, Döndöcs Ferenc, Tánzos László (Rebie vagy relieta), Csók Ferenc, Jósa Pál, Lapai György, Zab János és Nagy József.²

Az I. katonai térképen a Keszthelyről nyugatra tartó úttól délre- Fenékpuszta magasságáig -, három malom van a „Hevis Bach”-on.³

Tomasich térképén a Keszthely-Sármellék úttól délre négy malom látható.



Keszthely, Festetics Kristóf Alsó-malmának terve, 1796. MNL. Wöller Istvántól.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 2 gőzmalomban 2 segédet alkalmaztak, az 1 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, a gőzmalom után 48 Ft-ot, a vízimalom után 102 forint jövedéki adót fizettek.⁴

Első Keszthelyi Hengermalom, Regős-malom.

¹ Szántó, 1977. 108-109. p.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-b.

³ I. kat. Coll. VI. Sectio XXI.

⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

Keszthely, Malom utca.

Itt működött a hengermalom 22/231. Malom. Hengermalom. Megszűnt.

1947-ben: „Ct. Regös Sándor. 1913-ban a jelenlegi tulajdonos atyja által alapítva. 1927-ben vette át a malom vezetését, és mint képzett szakember, 20 évi gyakorlattal vezeti. Napi teljesítménye 70q. Két alkalmazottat foglalkoztat és háborús kárait helyrehozta.”⁵

1949-ben: Cég: **Első Keszthelyi hengermalom**. Tulajdonos Regös Sándor. Kapacitás: 50 q/24 h. Használhatóság: 60 %.⁶ Ekkor a malom Diesel üzemű.⁷

„A Regensperger-malom tulajdonosa: Regensperger Sándor. 1914-ben építette a mostani tulajdonos atyja, aki 1924-ig vezette a malmot. R. S. 1904-ben született Keszthelyen. Iskolái után kitanulta a malmipart, és átvette a malom vezetését. A malom teljesítőképessége 24 óránként mintegy 50q. Vegyes típusú őrlést végez. A vidékre is kiterjed üzletköre.”⁸

1954. április 13-17 közt dokumentális kémpróba-szerű revízió volt a malomban, amely ekkor a Veszprém megyei Malomipari Egyesülés tulajdonában volt. 1954. október 4.-én a Regös malmot, mint Keszthelyi Állami malmot említik. 1955. január 26.-án a malomban talált hiányosságok megszüntetésére hívják fel az igazgató figyelmét.⁹



Keszthely, Regös-malom. Kránicz István igazgató, 1957. Fotó: Wöller István.

Hévízi Gót-Gyöngyös-malom. (Mosóház). Háromkerekű. Keszthely, Pataki u. 580 Malomfolyó. Gyöngyös-patak. Gyöngyös [K2 Gyöngyös, Malomfolyó K3] J. Gyöngyös patak 22/495.

⁵ Újjáépítő magyarok, 1947. 703. p.

⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 1. sorsz.

⁷ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁸ B. M. Zs. 1935. III. 37. p.

⁹ MNL ZML IV. 433 N° 6093.

A malom egyemeletes, kőből és téglából épült, két részből: malomból és lakásból állt. Nyugati oldalán volt a három vízikerek, amelyek gerendelyei a földszinti alsó malomba nyúltak be. (Ezek nyílásai jól láthatók a fényképeken.) A kerekék egyenként egy-egy 1 méter átmérőjű malomkövet hajtottak, amelyek az emeleten helyezkedtek el. Itt voltak a sziták is. A liszt facsöveken folyt le az alsó szinten lévő lisztládákba.¹⁰

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A keszthelyi határban lévő Mosóházi malom II. osztályú, 24 óra alatt 15 pozsonyi mérő gabonát őröl.¹¹

Általunk pontosan nem ismert időponban, valamikor a XIX. század második felében mosóházzá alakították át, meghagyva egy vízikereket a mechanikus berendezések hajtására. A mosoda, az 1940-es évek elejéig működött. Az államosítás után lakássá alakították. 1970-ig lakták, 1972-ben lebontották.¹²

Felső szomszédja a Dobogói-, alsó a hajdani Felső-malom volt.¹³



Keszthely, Háromkerekű-malom (Mosóház), 1973. Fotó: Wöller István.

Dobogói-malom

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A keszthelyi határban lévő Dobogói-malom III. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát őröl.¹⁴

Szerepel 1856-60 közt a II. katonai térképen.¹⁵

Főlső-malom

Szerepel 1856-60 közt a II. katonai térképen.¹⁵

Főlső-malom, Felső-malom. Romos 22/535.¹⁶

¹⁰ Wöller I.: Károly András molnármester közlései 1973-74.

¹¹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹² Wöller I.: Lutár József egykori mosóházi lakos közlése 1973.

¹³ Nyugat-Dunántúli Vizügyi Igazgatóság Víziokmánytára, Szombathely. 34. sz. iratcsomó./ Wöller.

¹⁴ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁵ II. kat. Coll. XXV. Sectio. 57.

¹⁶ Zala megye földrajzi nevei II. A keszthelyi járás. Zalai Gyűjtemény 24. Zalaegerszeg, 1986. 74-85. p.

Közép-malom

Második malom 22/556.¹⁷

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A keszthelyi határban lévő Középső malom II. osztályú, 24 óra alatt 15 pozsonyi mérő gabonát őröl.¹⁸

Alsó-malom, Pruska-malom

Harmadik-malom. Rom (1986) 22/574. Meleg-ér: Vörös árok: Vörös gát: Páhoki csatorna 22/506. Malom puszta 22/559. Gőzfűrészmalom. (Megszűnt) 22/565.¹⁹

Tudjuk, hogy már a XVII. században álló malomról van szó. 1796-ban a Festetics család tulajdona, akik ekkor átépítették emeletesre; vegyesen téglá és kőfallal, nádfedéssel. Kétkerekű, a két vízikerek egyenként egy pár kőjáratot hajtott, és már szitával is fel volt szerelve. A későbbi javítások, átépítések során a nádat cserépre cserélték.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A keszthelyi határban lévő Alsó-malom II. osztályú, 24 óra alatt 15 pozsonyi mérő gabonát őröl.²⁰

Szerepel az 1856-60 közt felvett II. katonai térképen.¹⁵

A XIX. század során több molnár is bérelte. Név szerint kettőt ismerünk: Scheller Adolfot, majd 1898-tól 1921-ig Cságoly Istvánt.²¹

Cságoly idejében, 1904-ben a malmot korszerűsítették: hengerszékeket, hasábszitákat, serleges felhordókat, gabonatisztító gépeket szereltek fel benne és a vízikereket is lecserélték 1 db 50 HP. francis vízturbinára. A teljesítménye ekkor elérte a napi 60 mázsát.²²

1926-ban Kandikó János bérelte ki: „A hétjáratú, turbinás malmot bérbe vettem 12 évre.”...²³ Kandikó korábban malomtulajdonos volt Keszthelyen vagy környékén. A Magyar Pajzs 1907. január 3-i számában jelent meg az alábbi hirdetés: „Eladom vagy bérbeadom kitűnő őrölővidéken levő malmomat. Kandikó János Keszthely, Andrassy-t. 3.”²⁴ Kandikónak hol volt ez a malma, azt nem tudtuk megállapítani.

1935-ben Pruska Béla bérelte ki a Festetics hercegi uradalomtól. Előtte Károlyi Andor volt a malom konvenció molnára, majd bérlője.²⁵

1941-ben Bereczki Géza üzemeltette, aki 1937 óta dolgozott a malomban.²⁶

1945-ben a keszthelyi Földigénylő Bizottság a malmot megváltás alá vonta. A malom a község tulajdonába került, majd a Keszthelyi Földműves Szövetkezeté lett.²⁷ A bérlő továbbra is Pruska Béla maradt.

Az 1947-ben megjelent Újjáépítő magyarokban ezt írták a malomról: „Pruska Béla 1935-ben vette bérbe a hat-járatú turbinás vízimalmot, amelyet azóta vezet. Tetemes háborús kárainak

¹⁷ Zala megye földrajzi nevei II. A keszthelyi járás. Zalai Gyűjtemény 24. Zalaegerszeg, 1986. 74-85. p.

¹⁸ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁹ Zala megye földrajzi nevei II. A keszthelyi járás. Zalai Gyűjtemény 24. Zalaegerszeg, 1986. 74-85. p.

²⁰ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

²¹ Kádár 2010. 185. p.

²² Wöller István közlése 2014.

²³ Molnárok Lapja 1926. 04. 03./Wöller Istvántól kaptam az adatot.

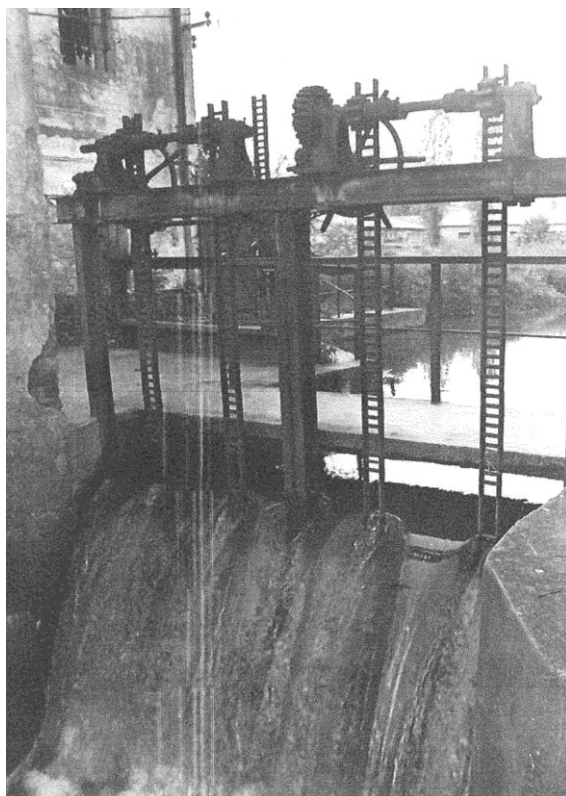
²⁴ Magyar Pajzs, 1907. 01. 03., 1907. 03. 14.

²⁵ Károlyi András közlése Wöller Istvánnak, 1968-ban. Wöller I. közlése, 2014.

²⁶ Bereczki Géza közlése Wöller Istvánnak, 1982-ben. Wöller I. közlése, 2014.

²⁷ MNL ZML IV. 433 N° 6093.

helyrehozása után 1945 nyarán bekapcsolódott a termelésbe. 4 fő alkalmazottat foglalkoztat.”²⁸



Keszthely, Alsó-malom zsilipje, 1941. Fotó: Wöller István.

Ez a könyv megjelenésének időpontjában már nem volt igaz, mert a nagyközség képviselőtestülete az 1945. október 15-én lejárt bérleti szerződést nem hosszabbította meg, hanem egy régi-új bérlőnek, Károlyi Andornak [András ML] adták.²⁹

Az 1949-es összeírás szerint: Cég: Keszthelyi Alsómalom. Tulajdonos: Földműves szövetkezet. Bérlő: Pruska Béla. Kapacitás: 40 q/24 h. Használhatóság 75 %.³⁰ 1949-ben a Földműves szövetkezet malma és vízajtású.³¹

A malmot az 1950-es években lakóházzá alakították, az átalakítás tervrajzai a Zala megyei Levéltárban találhatóak.³²

1910-ig az egyik keszthelyi malomban Gép Ferenc volt főmolnár. Zomborban született. 1910-ben Gyenesdiáson bércséplést folytatott. 1928-ban fűszer- és vegyeskereskedést alapított. 1932-ben meghalt. Hat fia és két lánya maradt.³³ A malmot, amelyben molnárkodott nem sikerült azonosítani.

Van még egy adatunk keszthelyi malomról, amelyet nem tudunk malomhoz kötni. A magyar közellátási miniszter 514/1945. számú rendeletében Kutrovác Ódön malmát említik.³⁴

²⁸ Újjáépítő magyarok, 1947. 605. p.

²⁹ Keszthely nagyközség előjáróságának iratai 3781/1945.

³⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 4. sorsz.

³¹ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai

³² MNL ZML IV. 433. N°6093.

³³ Wöller István közlése

³⁴ MNL ZML IV. 433. N°6093.

235. Kéthida

Zala folyó

Kéthida possessio-beli Zala folyó melletti 4 kerekű malmot az örvényesi heremita kolostornak adják más javakkal együtt 1561-ben.¹
Sem korábbi, sem későbbi adatunk nincs róla.

¹ MNL ZML HLc. Zalaszentgrót 21. p. Eredeti: Zalavári hh. Lt. I/1303.

236. Kisapáti

Diska (Kisapáti) Ma Diska puszta Tapolcától délkeletre.

Nemesi névben 1380-ban találkozunk vele először. Később is csak királyi emberek nevében fordul elő emlékeinkben, tehát kisebb nemesi birtokosai voltak. 1437-ben Rátóti Gyula özvegye a Sáska mellett levő pálosoknak Diska falu mellett adott egy malomhelyet az Egregy folyón.¹

Molnárát egész portával 1564-ben és 1566-ban írják össze. Malma 1574-ben aszály és fagy idején nem használható. Utoljára 1599-ben említik. 1801-ben a Kisapátiak Gyulakeszibe, az Eger-patakon álló malomba járnak örletni.²

Az ottani malmokat az I. katonai térkép is jelzi.³

A II. katonai térképen Diska major Kisapátitól északra volt, de malom nincs jelölve.⁴

¹ Holub III.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikonja II. 249. p.

³ I. kat. Coll. VII. Sectio. XIX.

⁴ II. kat. Coll. XXVI. Sectio. 56.

237. KisbucsaSzévíz-patak¹**Bucsa**

1754-ben Lányik József molnár, 12 köből jövedelemmel.²

Az I. katonai felmérésen, 1784-ben, a falutól nyugatra folyó patakon - kb. a mai Zalaegerszeg-Nagykapornak út körül – van a malom, házzal. A Zalaegerszeg-Búcsúszentlászló útról vezet hozzá út.³

¹ ZMFN 51/67.

² MNL ML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

³ I. kat. Coll. V. Srtio XVIII.

238. Kiscsehi

Csehi-patak, Geci-patak

1728-ban: „egy, egy kerékre őrlő malma van itt a Csehi-patakon az itteni Decz Györgynek, ez 3 Ft-ot jövedelmez.”¹

1750-ben a malom jövedelme mérőben: 16½.²

1753-ban az összeírók Horváth György nevét jegyezték fel.³

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén Horváth György neve szerepel.⁴

1770-ben 1 molnár 6 p.m. gabona jövedelemmel⁵

Az úrbérrendezés során, 1780. június 10.-én ezt vallották a helybeli jobbágyok: „Helységünk határában közel egy forgó malom vagyon.”⁶

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A csehi Nagy István molnárt „malombéli defectusért” megbüntették. A céh következő, évi rendes ellenőrzését

1783. január 10.-én tartotta. Nagy István molnárt az előző évvel azonos hiányosságokér ismét megbüntették.⁷

Az I. katonai felmérésen a falutól délnyugatra van a malom a patakon, házzal.⁸

1792-ben Tomasich térképe Csehi és Szent Margita közt jelöl malmot.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A csehi malom tulajdonosa: „Zichy János uraság, 1 kerekű, kapacitása: 3 pozsonyi mérő/24 óra.”⁹

A II. katonai térképen is szerepel a malom, 1856-60 közt, molnárházzal, ugyanott, ahol az első katonai térképen is.¹⁰

Malomi-rét 187/132. Malom volt rajta régen. Csehi-patak 187/15. Budafai Patak: Folás 187/127. Kislakosi-sánc (Árok) 187/147.¹¹ A malom a Csehi-patak és a Budafai-patak összefolyása alatt volt Szentmargitfalva felé. (Az összefolyástól délre.)

¹ MNL ZML HLc Csehi 34. Eredeti: ZÁL Conscript. Univ. Ö. 22. h.

² MNL ZML HLc Csehi 34. Eredeti: ZÁL Conscript. Univ. III/37-39.p.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

⁴ MNL ZML IV. Közgyűlési iratok.

⁵ MNL ZML HLc Csehi 34. Eredeti: ZÁL Conscript. Univ. 1770. Ö. 46/76.

⁶ Horváth II. 49. p.

⁷ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁸ I. kat. Coll. IV. Sectio XV.

⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁰ II. kat. Coll. XXII. Sectio. 60.

¹¹ ZMFN. 440-442. p.

239. Kisfalud (Kisfalud-pusztá, Zalaszentiván településrésze)

Felső-Válicka

Az 1750 körül készült összeíráskor Macskási György molnár fizet 2 köből árendát, jövedelme 3 köből.¹

1754-ben azt írták molnáráról: „Csak Sz.t. György napkor jön.”² [Szent Györgykor, április 24. lesz új bérlő, mert a malmokban ez a nap volt az évforduló, ahogy a kocsmákban is. ML]

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Farkas molnár nevét jegyezték föl.³

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben szintén a malmokat és molnárokat írták össze, Gasa Farkas neve szerepel.⁴

Az 1777. július 1-i meghallgatáson ezt vallották a jobbágyok: „Malom az helységünk határjában igen közel vagy, mellyben jószágunkat könnyen megörölhettyűk.[...] Rétyeinket pedig néha-néha Szala és Váliczka általfolyó vizek károsodván megöntik.”⁵

Az I. katonai térképen *Kis falu* malma a falu északi végétől nyugatra, a Zalán átvezető hídtól délre található. Mellette áll egy ház is.⁶

Jelöli a malmot Tomasich 1792-es térképe is. A II. katonai térképen már nem szerepel.

Szentiványi-patak 17/16, Fölső-malom pástya 17/19, Sárvíz 17/40, Malomárok 17/58, Váliczka 17/60.⁷

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁵ Horváth I. 132. p.

⁶ I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

⁷ ZMFN 17.

240. Kiskanizsa

Mántai-patak

Első ismert adatunk az I. katonai felmérés. E szerint Kiskanizsa alatt a Kanizsa-víz szigetet alkot. A jobb ág bal partján – a szigeten – van egy malom. Tőle Észak - Északnyugatra 3 épület. A falu nyugati része felett, a Lazsna felől folyó patakon is van egy malom, házzal.¹ A jelenlegi Szent Flórián tértől északra volt, helyét a Malom-kert dűlőnév őrzi.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint már gőzmalom van. A gőzmalomban 3 segédet foglalkoztattak, és a malom után 72 Ft jövedéki adót fizettek.³ A malom a 20. század elején Paulusz György tulajdonában volt. Ő eladta Bucholz Viktornak, aki lakóházzá alakította. Berendezéseit az udvar hátsó részén álló épületekbe telepítették, ahol tovább működött Horgos János tulajdonában, aki 1911-ben a gőzgépet dízel-motorra cserélte. 1918 tavaszán a zákányi Breiner és Grünfeld cég vásárolta meg. 1923-ban a Reich és Weisz cégé lett, majd Lichtenstein Mór tulajdonába került. Ma az épület a Bajcsy-Zsilinszki utca 23 sz. alatt áll.⁴

¹ I. kat. Coll. V. Sectio. XXI.

² Tarnóczky Attila: Hol, mi? nagykar.hu 447. Szent Flórián tér.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁴ Tarnóczky im. 057. Bajcsy-Zsilinszki utca 23.

241. Kislakos (Petichlakosa. Ma Tormafölde településrésze.)

Kerka

1524-ben a Bánffy urbáriumban Petichlakosán említenek malmot.¹

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Lakosán Decs Ádám neve szerepel.²

1774-ben Jakasics lovászi földesúr ellen emelnek panaszt a szentmikósiak és a kislakosiak. Ez utóbbiak név szerint: Tóth János és Mihály. Panaszuk oka, hogy nevezett földesúr 1770-ben

¹ Tóth – Srágli, 53-58. p.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760.

lovászi mellett a Kerkán új malmot építtetett, és az ő malmaikat hajtó Kerka-ágot gáttal elterelte a saját malmára, emiatt nekik nagy káraik keletkeztek.³
Az I. katonai térképen nincs malom a falu határában.⁴

³ Tóth r – Srágli, 53-58. p.

⁴ I. kat. Coll. III. Sectio. XXIV.

242. Kislengyel (Becsvölgye)

243. Kis Luröthi (Nem azonosítható)

Egyetlen adatunk van a malomról. Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Igali István, Marton Ferenc, Nagy János és László Ferenc molnárok nevét jegyezték föl.¹

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

244. Kispécsely

Pécsely-patak

1599-ben 1 malmát említik. 1610-ben egy birtok megosztásban két malomhelyről írnak. 1700-ban egy malma van évi 6 köböl gabona jövedelemmel. 1782-ben a Kispécselyi-patakon említik malmát, 1783-ban pedig egy új malomról írnak, melynek értéke egy 1400 Ft-ot érő szőlő és 650 forint készpénz.¹

Az I. katonai felmérés térképén a Pécsely patak egyik ágán, Kispécselytől délre – egymástól is - elég nagy távolságra két malom van.²

A II. katonai felmérés során 1852-55 közt ugyanott van a malom. Ekkor Német-, és Magyar-Pécselyként szerepel. Magyarpécselytől délre van a malom.³

További sorsáról nem tudunk.

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 257. p.

² I. kat. Coll. VIII. Sectio XIX.

³ II. kat. Coll. XXVII. Sectio. 55.

245. Kistrécese

Az Újjáépítő magyarok említi először malmát 1947-ben. „Kiss Pál hengermalma. 1897-ben létesült a malom, amely 1936-ban modernizálva lett. 55 HP szívógázmotorral van felszerelve és napi teljesítménye 45 q. Háborús kárait saját erejéből pótolta.”¹

¹ Újjáépítő magyarok, 1947. 722. p.

246. Kistolmács

Tómácsi-patak: Kőkuti-patak

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A tolmácsi Déván József molnárt „köbéli defectusért, Lapocs hájazásért” megbüntették. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A tolmácsi molnár ekkor Déván Mihály, akit

„malombéli defectusért” megbüntettek. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmavál is Déván Mihály volt a molnár.¹

Tomasich 1792-es térképe jelez egy malmot a falu alatt, amely az első katonai térképen még nem szerepelt.

A II. katonai térképen rajta van két épülettel, Tolmácstól délre, Fintafa pusztától északkeletre.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalom után 7 Ft 60 krajcárjövédéki adót fizettek.³

Az 1949-ben készült összeírás szerint a malom cége: Nagy Lajos. Tulajdonos: Nagy Lajos. Kapacitás: 7 q/24 h. Használhatóság: 15 %.⁴ A malom ekkor víz- és fagázüzemű.⁵

A Zala megye földrajzi nevei című kötetben találunk adatot megszűnésének idejére. Malomi földek – Malom föli: Malom fölött. 197/101. A dülő délkeleti részén 1953-ig malom volt. Malomi rét. Régen vízimalom volt itt. 197/109. Malomi-kut (Forrás) 197/112.⁶ [A két terület összetartozik.]

¹ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

² II. kat. Coll. XXIII. Sectio. 60.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876.

⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 31 sorsz.

⁵ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁶ ZMFN. 469-471. p

247. Kisvásárhely

Névtelen vízfolyás

Az 1784-es I. katonai felmérésen a falutól északnyugatra folyó, Kelet-Nyugat irányú patak déli ágán, közvetlenül az azon átvezető híd keleti oldalán, egy malom állt.¹ Ezt a malmot jelöli Tomasich térképe is.

1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. A Kisvásárhelyen lévő *Kisvásárhely* malom IV. osztályú, 24 óra alatt 4 pozsonyi mérő gabonát őröl.²

Az 1852-55 közti, II. katonai felvétel a malmot, mint Fialalos malmot és majort jelzi, a falutól északnyugatra.³

Malom-rét 2/22, Malom-réti-födek 2/26.⁴⁵

¹ I. kat. Coll. VI. Sectio XIX.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 55.

⁴ Zala megye földrajzi nevei II. A keszthelyi járás Zalai Gyűjtemény 24. Zalaegerszeg, 1986. 18-19. p.

⁵ ZMFN. 562-563. p.

248. Kohári-puszta (A ma [Zala] Szegvárhoz tartozó Kohári-malommal azonosítható.)

Bár a települést már 1319-ben említik, malmáról nem tesznek említést. 1755-ben csak utalás szintjén van adat, amikor a szegváriakat kötelezik, hogy robotban el kell végezniük a malomgát körüli szekeres munkákat.¹

A falu már 1552-ben és 1566-ban is pusztá, de csak 1737-ben írják *Kohár pusztá*-ként.²

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 442. p.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 230. és 257. p.

Sem az I. katonai térkép, sem Tomsich térképe nem jelez malmot.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A Kohári-pusztán lévő Kohári-malom III. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát őröl.³ Jelzi a malmot: - *Kohári M.* - a második katonai térkép, amelynek felmérése 1852-55 közt készült.⁴

(A források hiányos volta miatt nem lehet egyértelműen azonosítani, de feltételezzük, hogy Szegvár malmára vonatkozó adatok a Kohári-malomról szólnak, és viszont.)

³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

⁴ II. kat. Coll. XXV. Sectio. 54.

249 Komárváros (Lásd Zalakomár)

250. Koppány (Zalakoppány, ma Zalaszentgrót településrésze)

Kertaljai-patak¹

Az 1750 körül készült összeírásban Molnár Miklós molnár 2 köből árendát fizet, és 21 köből a jövedelme. Ugyanő egy másik malomért (Sine mola) nem fizet árendát, ott jövedelme 16 köből.²

1754-ben még mindig Molnár Miklós a molnár, jövedelme 40 köből.³

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Márton molnár nevét jegyezték föl.⁴

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén Molnár Márton neve szerepel.⁵

Az I. katonai térképen a faluban áll egy malom, a falut keletről nyugatra átszelő patakon. Koppánytól északkeletre a Zala két ágán két malom van. Az egyik a jobb ágon Kosári pusztánál, a másik a bal oldali ágon Szent Mihály pusztánál. Ehhez északról és keletről vezetnek utak. Tomasich térképén is két malom található.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A koppányi határban lévő 2 vízimalom kapacitása napi 4 pozsonyi mérő.⁶

A II. katonai térképen 1856-60 közt ugyanott van a két malom, csak nem Kosári pusztának hívják a helyet, hanem *Kopány Csárda*-ként. Fölötte van az egyik malom.⁷

Az 1949-es összeírásban: Cég: Horváth János Zalakoppány. Tulajdonos: Mittermayer Testvérek. Bérlet: Horváth János. Kapacitás: 25 q/24 h. Használhatóság: 50 %.⁸ A malom ekkor víz- és fagázüzemű.⁹

¹ ZMFN 101/13.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁷ II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 56.

⁸ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 183 sorsz.

⁹ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.



Zalakoppány, Mittel (Mittermayer)-malom.

Az épületben később pálinkafőzde működött, ma is áll.¹⁰ Emeletes vízimalma felújítás alatt.¹¹ A Zala megye földrajzi nevei kötetben közölnek egy Kovács-mónár-ház földrajzi nevet. Kertallaji-patak 101/13, Szala 101/66, Cigám-patak 101/87.¹²

¹⁰ Jakosa Árpád közlése, 2012.

¹¹ Kovács, 2012. 132. p.

¹² ZMFN 101/19.

251. Korpavár

Principális csatorna

Az I. katonai térkép 1784-es felmérése szerint Korpavártól északra két malom volt. A felsőnél ház is.¹

A II. katonai felméréskor 1856-60 közt már nincsenek meg a malmok.²

Fekete malmok 236/41, Principális csatorna 236/60.³

¹ II. kat. Coll. V. Sectio. XXI.

² II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 59.

³ ZMFN 236.

252. Kosári-puszta (Zalakoppánytól északkeletre)

Zala folyó

Az 1784-es katonai térképen a Zala itt két ágra szakad. A nyugati ág jobb (nyugati) partján van a malom, mellette elszórtan hat épület.¹

A II. katonai térképen 1856-60 közt ugyanott van a malom, csak nem Kosári pusztának hívják a helyet, hanem *Kopány Csárda*-ként. Fölötte van a malom.²

¹ I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

² II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 56.

253. Kozmadombja (Szentkozmadombja.)

254. Kóth, SLO

Mura-folyó

Az I. katonai térképen *Kut* vagy *Kutos* alatt a Murán egy hajómalom látható.¹ Tomasich nem jelöl malmot.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Ekkor két malmot írtak össze. Az egyik tulajdonosa Kelencz János, a malom egykerekű, kapacitása: 4 pozsonyi mérő.

A másik tulajdonosa szentmártoni Kuprivec István. Ez 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő.²

A II. katonai felméréskor, 1856-60 közt, két hajómalmot jelöltek Koth-tól délkeletre.³

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 4

hajómalomban, 5 kővel 24 óra alatt 40 ausztriai mérő gabonát képesek megőrölni.⁴

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a 3 vízimalomban 4 segédet foglalkoztattak, és a 3 malom után 37 Ft jövedéki adót fizettek.⁵

1901. szeptember 14.-én készült egy kimutatás Zala Vármegye Alispáni Hivatala számára azokról a murai hajómalmokról, amelyeknek tulajdonviszonya rendezetlen volt. Ebben rögzítették a korábbi, illetve a tényleges tulajdonosok nevét és tulajdonhányadát. E szerint: Korábbi tulajdonos: Balogh Ferenc. Tényleges: Horváth József, Balazsics Mihály, Matyasecz Márk.⁶

1925 és 1938 közt molnár is volt a faluban.⁷ További adataink nincsenek.

¹ I. kat. Coll. II. Sectio XIII.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll. XXI. Sectio. 59.

⁴ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 50-51. p.

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁶ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 182-183. p.

⁷ Göncz, 2001. 202. p.



Kót. Hajómalom a Murán. Fotó: Kovács József könyvéből.

255. Kottori (Kotoriba, Kotor HR)

Mura-folyó

Az I. katonai felmérésen három hajómalom van a településtől északra folyó Murán.¹

A II. katonai térképen, amelynek felmérése 1856-60 közt készült, a településtől északra 4, északkeletre 18 hajómalmot és egy kompot jelöltek.²

Egyetlen írásos adatot ismerünk csak malmokra vonatkozóan. Az 1876-ban készült, a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 9 vízimalomban 6 segédet és 2 tanoncot foglalkoztattak, és a 9 malom után 111 Ft 40 krajcár jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XVI.

² II. kat. Coll. XXIII. Sectio. 61.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

256. Köves, Kövesd, Balatonkövesd (Ma Csopak településrésze.)

257. Köveskál, Káll

Séd-patak, Burnót-patak

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, *Köveskál*-on Simon Ferenc molnár nevét jegyezték föl.¹

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Molnár Ferenc, alias Simon, valamint Molnár Márton, alias Horváth neve szerepel.²

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

1770-ben a malom jövedelme 50 forint.³

1777. június 14.-én ezt vallották a meghallgatott tanúk: „Malmunk is vagyon határunkban, és így sem rossz, sem alkalmatlan útban és üdőben külső határokból örölni nem szükséges fáradságunk.”⁴

Majd a megismételt tanúvallatáson, 1780. május 31.-én: „Malmunk az helységünkben lévén, midőn elegendő vize vagyon, eleségünket közel megőrölhetjük. Ha pedig a vize szűkös, akkor nem messze diszeli vagy monostorapáti, egy kis mérőföldnyire lévő helységekben szoktunk járni.”⁵

Az I. katonai felmérés térképén, 1783-ban a Henye felől folyó patakon három malom van jelölve. Mmindegyik mellett egy-egy épület, valószínűleg lakás. A falu alatt egy másik patakon szintén van egy malom, házzal.⁶

Tomasich térképe négy malmot jelöl 1792-ben.

1785-ben és 1832-ben két-két malom működik a falu határában.⁷

1800-ban Vörös Ferenc agilis molnárát említik.⁸

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A köveskáli határban lévő 4 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 1 pozsonyi mérő.⁹

A II. katonai felmérés során, 1852-55 közt, a falutól keletről, Henye felől folyó Liszekuti patakon észak felé három malmot jelöltek.¹⁰

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 4 vízimalom után 43 Ft jövedéki adót fizettek.¹¹

Elaó név szerint ismert tulajdonosát egy vízhasználati jog kérés kapcsán siemrjük: özvegy Kovács Gáborné vízimalma tervének kifüggesztése a köveskáli község házában, 1900. február 5.-én.¹²

Köveskálón 9 malom volt a II. világháború előtt.¹³

Domkó Gábor malma

1940-ben említik így¹⁴

Az 1949-es összeírásban a malom cége: Demkó Gábor. Tulajdonos: Demkó Gábor.

Kapacitása: 1 q/24 h. Használhatóság: 5 %.¹⁵ A malom ekkor víz meghajtású.¹⁶

Ma nyaraló.¹⁷

Penész József malma

Az 1949-es összeírásakor a malom cége: Penész József. Tulajdonosa: Penész József.

Kapacitása: 1 q/24 h. Használhatósága: 5 %.¹⁸ A malom ekkor víz- és fagázüzemű.¹⁹

³ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikonja II. 264. p.

⁴ Horváth I. 120. p.

⁵ Horváth I. 366. p.

⁶ I. kat. Coll. VIII. Sectio XX.

⁷ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 214. p.

⁸ Veress: Pécsely 158. p.

⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁰ II. kat. Coll. XXVI. Sectio. 56.

¹¹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹² MNL ZML IV. 433.

¹³ Kerner, 2008.

¹⁴ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 37/1940.

¹⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 109. sorsz.

¹⁶ MNL ZML IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹⁷ Kerner, 2008.

¹⁸ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 131. sorsz.

A Demkó malomtól nem messze, az erdőben található a Penész-malom.²⁰

Özv. Cotter Istvánné malma

1946-ban a zalaegerszegi Közellátási Felügyelőség által özvegy Czotter Istvánnénak küldött levélben műmalomként szerepel.²¹

Az 1949-es összeírásban: cég: özv. Czotter Istvánné. Tulajdonos: özv. Czotter Istvánné.

Kapacitás: 1. q/24 h. Használhatóság: 5. %.²²

A közellátási felügyelőség ugyanebben az évben készült kimutatásában a malom vízüzemű. A tulajdonost özv. Czotter Imrénének írják.²³

Más forrás Czollner-Kovács-malomként említi.²⁴

A régi vásártér mögött, a temetőhöz vezető út mellett áll a Zotter-malom, mely egyben pálinkafőző is volt. Mára a pálinkafőzőből nyaraló lett, a malom romos, csak falai állnak.²⁵



Köveskál, Czollner-Kovács-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

¹⁹ MNL ZML IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

²⁰ Kerner, 2008.

²¹ MNL ZML IV. 433 N° 6093.

²² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 107. sorsz.

²³ MNL ZML IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

²⁴ Kádár, 2010. 292. p.

²⁵ Kerner, 2008.

258. Krályóvecz (Felsőkirályfalva, Felsőkralovec, Felsőkráyevec, Gornji Kraljevec, HR)

A II. katonai felmérésen még nincs malom, 1856-60 közt.¹

Egyetlen általunk ismert említése 1876-ból való. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint Felső-Krályóvecz vízimalma után 8 Ft 20 krajcár jövedéki adót fizettek.²

¹ II. kat. Coll. XXI. Sectio. 60.

² MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

259. Krizovecz (Križovec, HR Muraszentkereszt. Thót Keresztúr)

Az I. katonai térkép 1784-ben nem jelöl malmot.¹

A II. katonai térkép 1856-60 közt a településtől északkeletre négy hajómalmot jelöl a Murán.² Egyetlen általunk ismert írásos említése malomnak 1876-ból való. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 6 vízimalomban 1 segédet és 2 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 68 Ft 30 krajcár jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll. III. Sectio. XIV.

² II. kat. Coll. XXI. Sectio. 60.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

260. Kuršanec (Krusanec, HR Zrinyifalva.)

Dráva folyó

Az 1784-ben készült I. katonai felmérés szerint a falutól délnyugatra 6 hajómalom volt.¹

A II. katonai térkép 1856-60 közt végzett felvételezésén a településtől délre, a Dráva északi ágán 3 hajómalom volt.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 4 vízimalomban 4 segédet és 2 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 43 Ft jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll II. Sectio XV.

² II. kat. Coll. XXI. Sectio. 61.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

261. Kustánszeg

Cserta-patak

A faluban csak a XX. századból van adatunk malomról.

A jelenleg is álló egyemeletes téglapületeket 1938-39-ben építette Simon Kálmán saját, illetve bérüzemelésre.

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban is az ő neve szerepel.¹

Ugyancsak őt említik az 1949-es összeírásban: Cég: Simon Kálmán Tulajdonos: Simon Kálmán. Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 70 %.² A malom ekkor fagázüzemű.³

Ezt követően államosították. Az 1950-es években még üzemelt,⁴ majd elhagyottá vált. Erről az időszakról nincsenek adataink. 1990 után az egykori tulajdonos leszármazottai visszavásárolták, majd 2007-ben eladták jelenlegi tulajdonosának, Horváth Istvánnak, aki vendégfogadóvá alakította át. 2008 óta Öreg Malom Vendégház néven működik.⁵

¹ MNL ZML IV. 433. N°6093.

² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 69 sorsz.

³ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁴ Jakosa Árpád közlése, 2012.

⁵ Muravidéki Magyar Rádió, Kalauz című műsorában hangzott el, 2014. 09. 04.



Kustánszegi malom, 2013. Fotó: Simon István.

262. Lasztonya

Alsó-Válicka

Az úrbérrendezés során, 1780. június 17.-én megtartott tanúkihallgatás során ezt vallották a lasztonyaiak: „Malom a magunk határában egy vagyon, de azonkívül szomszéd határokbán többek is vannak, amellyekben magunk szükségünkre elegendőt örölhetünk.”¹

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A lasztonyai Korpics József molnárt „finak billegezésért” fizetett. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Korpics József legényét „malom defectusért” megbüntették. A céh 1784. április 14.- i „Generalis Visitaja” alkalmavál is Korpics József volt a molnár.²

Az adatok ellenére, sem az I. katonai térképen,³ sem Tomasich térképén nem szerepel malom, és további adataink sincsenek róla.

Zobogó 180/16, Zobogóji-rét 180/19, Valérijaji-sánc – zobogói-sánc 180/21, Malomi rét. A rét szélén vízimalom volt régen. 180/25, Válicka 180/58.⁴

¹ Horváth II.109. p.

² MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

³ I. kat. Coll IV. Sectio XV.

⁴ ZMFN. 64. 416-419. p

263. Lendva (Alsólendva)

264. Lendvajakabfa

Kebele-patak, Nemesnépi-patak

Jakabfa

1753-ban Tompa Mihály a molnár.¹

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Tompa Mihály neve szerepel.²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Tóth Márton molnár nevét jegyezték föl.³

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbéli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A jakabfai Taar Mátyás molnárt „malombéli defectusért” megbüntették. Az itteni „Fűrészli legény fizetett víz pénzt.” (Valószínűleg fűrészmalomról, deszkametszőről van szó.)

A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A jakabfai molnár Taar Mátyás, akinek reszneken is van malma. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával Generát Gábor volt a molnár, aki „két malomtul” fizetett. Az 1788. április 28.-i céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Völgyi Gábor molnár „5 finakról” fizetett. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy még Völgyi Gábor volt a molnár.⁴

Az I. katonai térképen Jakabfától délyugatra van egy malom, a Kebele patakon. kb. félúton Jakabfa és Resznek közt.⁵ Ez a malom Tomasich térképén Resznekhez van közelebb.

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Völgyi Gábor neve szerepel. A lajstromkönyben feltüntették az 1791. május 10.-ei céhgyűlésen befizetett elmaradásokat a molnárok nevével és a malom helyének nevével. Völgyi Gábornak inasa, Kása István szegődségéért kellett fizetnie.

Az 1792. június 6.-ai céhgyűlésen beszedett pénzek során a jakabfai Völgyi Gábor inasa szabadulást fizetett. Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Völgyi Gábor molnár neve szerepel.⁶

Az 1793. május 29.-én megtartott céhgyűlésen büntetéspénzt fizetők névsorában Völgyi Gábor legénye Vargha Pál „malom defectusért” fizetett.⁷

Az 1800-as évről csupán néhány bejegyzést tartalmaz az anyag: „1800. esztendőbeli Restánsok” címmel. „Németh Mátyás [molnár] a céh híre nélkül [a] Lékfai malomba szerződött Turkovits Györgyöt rajtatett munkájának megfizetése nélkül kitette”. Rákos Pál mesterlegényt malombéli hiányosságért megbüntették.⁸

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Tulajdonos: gróf Szécseny család, 2 kerekű malom a Nemesnépi patakon, kapacitása: 5 pozsonyi mérő/24 óra.⁹

A II. katonai térkép 1856-60 közt nem jelöli ezt a malmot.¹⁰

Az 1858. május 31.-én tartott céh gyűlésén a Felső zalai molnár céh készített egy kimutatást a felszabadított inasokról és mestereikről. A jakabfai Farsang Istvánnál volt inas fia, Farsang Sándor, aki 1858. január 11.-én felszabadult. „Farsang Istvánnak másik fia Farsang József akkor apjához bé szegődött.”¹¹

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁴ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁵ I. kat. Coll III. Sectio XIII.

⁶ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁷ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁸ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁰ II. kat. Coll. XXI. Sectio. 58.

¹¹ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

A Nemesnépi-patak minden bizonnyal a ma Belső-patakként ismert vízfolyással azonos. Malom-szél 139/30, Besü-patak 139/40, Kösü-patak: Kebele-pata 139/44, Pokol-patak 139/54.¹²

¹² ZMFN. 326-327. p

265. Lendvaújfalu (Tornyiszentmiklós)

266. Lengyel (Kislengyel Becsvölgye, Nagylengyel)

267. Lenti

Kerka-folyó, Csörgő-patak

1524. 3 malom, abból 1 pusztá.¹

Az 1566-os összeírásban 1 malom szerepel.²

1590-ban Nádasdy Ferenc és Bánffy János birtok vitája, osztozkodása: közös marad a vár előtti kétkerekű malom is a Kerkán.³

1638. április 6-án kelt Bánffy Miklós Batthyány Ádámnak Alsólendváról írt levele: „... Lenti vára előtt az minémű majorom és malmom vagyon...”⁴

1656-ban Komáromy István kapitány Lentiből Batthyány Ádámnak írt levele: „Törökök száz lóval jöttek a vár alatti malomra. Szombathely és Iklód között fenyvesben volt a leshelyük. Dömeföldéről két kányavári hajdút vittek el.”⁵

Az 1670. március 20.-án a Lenti uradalom falvaiból behívott tanúk meghallgatása során a Lenti városból való „Molnár Péter meg esküt, hűti után vallya, az haborusagh utan a Lenthí malombul Groff Ezterhas Pál Uram eő Nagisaganak járt volna búza, Ros 43 köből, Hajdina cub. 7. Alsólendav, 1670. március 20.”⁶

1673. június 20. Alsólendvai és Lenti uradalom tiszttartójának küldött utasítás: „9. Malmokra gondja legyen, azokban hites molnárokat, molnár legényeket tartson.”

1673. június 20.-án kelt a Lenti vár Invertáriuma. A várnak az alábbi malmokban van gabonája, illetve lisztje: Czigula malomban 3 hordóban 26 köből, Pinczei malomban 19 köből, a vár malmában 5 köből búza és 9 köből rozs, a lenti „Marcza” malmában 1 köből búza és 2 köből rozs. Az összeírás ismerteti a vár alatti malom, a „Czigula” malma (Czigolai malom) és a lenti „Marcza” malma műszaki és egyéb berendezéseinek leírását is.⁷

Az 1690-ben készült jövedelem összeírásban: „Egykerekű malom.”⁸

1691-ben összeírták a lenti malmokat: „Egy malom 3 kerékre: „belsőkkel és külsőkkel együtt, az egyik külső nem igen finom.”⁹

Marcza-malom 3 kerék rajta, az egyik pusztán áll és semmi szerszáma nincs. „Malomkő vagyon bokor, az kik igen kevés ideig szolgálhatnak.”¹⁰

1705. február 19.-én kelt Glódováczy Mátyás Lenti és Alsólendvai tiszttartó levele földesurához: „... a' Malom gátaikat az víz csaknem mind el rontotta, gátolny kölletett.”¹¹

¹ MNL ZML Hlc. Lenti 9. eredeti Bánffy urbarium MNL Dl. 37006. P. 7. Kam. Arch.

² MNL ZML Hlc. Lenti 28. eredeti Dic. Zala III. 566. v. 1.

³ MNL ZML Hlc. Lenti 37. eredeti Nádasdy cs. lt. Okiratok II. №. 614.

⁴ MNL ZML Hlc. Lenti 64.

⁵ MNL ZML Hlc. Lenti 103. eredeti MNL Batthyány cs. lt. Missiles 27075.

⁶ MNL ZML Hlc. Lenti 118. eredeti MNL Esterházy hg-i lt. P. 108. Rep. 38. Rsz. 287. Fasc. P. №. 692.

⁷ MNL ZML Hlc. Lenti 124. Lenti vára Invertarium – eredeti. U. et C. 33/13.

⁸ MNL ZML Hlc. Lenti 147. eredeti Kanizsai kerület U. et. C. 29/1

⁹ MNL ZML Hlc. Lenti 151. eredeti MNL Esterházy hg-i lt. P. 108. Rep. 38. Fasc. G. №r. 321.

¹⁰ ZML Hlc. Lenti 151. Esterházy hg. Lt. P. 108. Rep. 38. Fasc. 6. № 321.

1710. Van itt két urasági malom 3-3 kerékre.¹²

„Az Alsó Lendvai uradalomban, amely faluk melyik malomhoz valók lehetnének őrlésre való nézve, azoknak connotacioja.

Lenti városban a Marcza nevű két malomhoz lehetnének: Márokfölde, Szt. Örszélet, Péntekfalu, Kutas, Ujfalu, Assziágy, Csesztreg, Kápolna, Rédics, Sárd, Szt. Mihályfa, Bárhely, Mumor, Hernyék, Berdöcze, Csömödér, Zebecke, Karácsonysziget [Kissziget ML], Szombathely, Máhomfa, Teskánd, Tótfalu és Kutfej. Összesen 24 falu.¹³

1728-ban 2 molnárt említenek szám szerint.¹⁴

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Kiss György és Jós Ferenc molnár nevét jegyezték föl.¹⁵

1758-ban a Lovászi malom felbecsülésén részt vett Kis György „Monar Che Mester” is.¹⁶

1763-ban Deszka meczőről olvashatunk a pákai plébános levelében, amelyben a templom felújításához kér segítséget az Esterházy uradalomtól.¹⁷

1764-ben a „Belső Város” végén lévő uradalmi, háromkerékű malmot és deszkametszőt említik.¹⁸

1770-ban 2 molnárról tudunk 65 p.m. gabona jövedelemmel. Az uraságnak jövedelme van a Kerka folyón lévő két uradalmi malomból, melyek egyike négy kerekű, fűrészmalommal, a másika két kerekű.¹⁹

1780. augusztus 19.-én vallották a lentic: „Malom ezen helység határában kettő vagyon.”²⁰

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbéli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A lenti Berkes György molnár legénye vízpénzt fizetett, és „malombéli defectusért” megbüntették. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A lenti alsó molnár ekkor Fekete József, akinek a legényét „különös hiányosságokért” megbüntették. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Berkes György volt a molnár.²¹

Az I. katonai térkép 1784-es felmérésén egy malom van molnárházzal a Kerkán, kb. ott, ahol előbb, ill. később is állt. Ekkor azonban a Kerka – a térkép szerint - a mai Sárberki árok helyén folyt, a vártól nyugatra.²²

Vizsont három malom van a Kerkán Tomasich térképén 1792-ben.

1828-ban ismét egy malomról van szó. Egy molnár háromnegyed évig dolgozott, egy legénnyel.²³

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Ugyancsak egy malmot írtak össze, amelynek tulajdonosa herceg Esterházy Pál. A malom 3 kerekű, kapacitása: 12 pozsonyi mérő/24 óra.²⁴

Ott van a malom a vár alatt a II. katonai térképen, amelynek felvétele 1856-60 közt készült.²⁵

¹¹ MNL ZML-a HLC. Lenti 169. eredeti MNL Esterházy hg-i lt. P. 108. Rep.38. Rsz. 287. Fasc. Q. №. 718.

¹² ZML HLC Lenti 9, 14, 37, 64, 103, 118, 121, 147, 169, 173.

¹³ MNL ZML HLC. Alsólendva 32. p.

¹⁴ MNL ZML HLC. Lenti 195. eredeti: MNL ZML C. U. Ö. 22. g.

¹⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

¹⁶ Tóth – Srágli, 53-58. p.

¹⁷ MNL ZML HLC. Páka 79. eredeti: MNL Esterházy hg. Lt P. 108. Rep. 80. Rsz. 524. Fasc. S. №. 242 et. C-7.

¹⁸ MNL ZML HLC. Lenti 214. eredeti: MNL Esterházy hg. Lt. P. 108. Rep. 38. Rsz. 285. Fasc. M. №. 568. et NB (Fol. 245-247)

¹⁹ MNL ZML HLC. Lenti 233. MNL ZML-a C. U. 1770. Ö. 46/57. A lendvai és lenti uradalmak összeírása

²⁰ Horváth II. 295. p.

²¹ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

²² I. kat. Coll. III. Sectio XIII.

²³ MNL ZML HLC. Lenti 276. Munkalap az 1828. évi összeírás anyagának kijegyzéséhez.

²⁴ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. №. 1866.

²⁵ II. kat. Coll. XXII. Sectio. 59.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 29 Ft jövedéki adót fizettek.²⁶



Lenti Horváth-malom. Fotó: Kovács Zoltántól.

1907-ben Ozvatics József molnármesterről olvashatunk.²⁷

Az 1930-as évek második felétől a malomban dolgozott, mint segéd Tuboly József, a lovászi malom bérlő-molnárának fia, és segédtestvére Kiss Kálmán. Tuboly József 1940-ben innen vonult be katonának, majd 1943-ban leszerelve ide jött vissza, és dolgozott 1946. május 15-ig.²⁸

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban özv. Horváth Jánosné neve szerepel.²⁹ Mikor került Horváth János tulajdonába, nem tudjuk. 1949-ben: Cég: özv. Horváth Jánosné. Tulajdonos: özv. Horváth Jánosné. Kapacitás: 70 q/24 h. Használhatóság: 70 %.³⁰ A malom ekkor víz- és fagázüzemű.³¹

Horváthék gyerektelenek voltak. Örökbe fogadták unokahugukat Szabó Franciskát, aki felszabadult, mint végzett molnár. A malom főmolnára Gaál Ferenc volt az államosításig, utána a zalaszentiváni Cságoty malomba került. Horváthné és Szabó Franciska is elment Gaál Ferencsel Zalaszentivánra, és utóbbi kettő a malomiparban dolgozott.³²

A vártól – a Zalaegerszeg-Lenti út hídjától – délre volt a Kerka és a Csörgő összefolyása alatt. Az 1950-es évek végéig üzemelt.³³ Az 1970-es években bontották le a Kerka szabályozásakor. egykori tulajdonosainak háza mai is, a város tulajdonában. 2014-ben felújították.

²⁶ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben összeállított kivonat.

²⁷ Magyar Pajzs, 1907. 01. 03.

²⁸ Tuboly József ceruzával írt önéletrajza

²⁹ MNL ZML IV. 433. №. 6093.

³⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 10. sorsz.

³¹ MNL ZML IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

³² Jakosa Árpád közlése 2014.

³³ Jakosa Árpád közlése, 2012.



Lenti, Horváth-malom, 1939. Fotó: Tuboly Zoltántól.

Malom ucca 157/13, Sár-hidi-patak: Sár-hidaji patak 157/40, Ér-hidi-folyó (patak) 157/42, Kerka 157/48, Kerka-ág 157/49. A Kerka mellékága, szabályozás előtti, eredeti meder!³⁴

³⁴ ZMFN. 362-363. p

268. Lentikápolna (Ma Lenti településrésze) Kerka-folyó

Első ismert említése a kápolnai malmoknak 1780 ból való. 1780. május 20.-án vallották az itteni jobbágyok: „... ezen helységnek határjában a Kerka vizén három forgó malom vagyon, mely lehet mindazonáltal mások és az egyikét az említett szabadosok bírják, ...”¹

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A kápolnai Maraskó György molnár legényét „malombéli defectusért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A kápolnai molnár továbbra is Maraskó György. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával már Varga György volt a molnár.²

Az I. katonai térképen a Kápolnáról Bárhelyre vezető út Kerkán lévő gázló közvetlen szomszédságán, északról van egy malom a folyó jobb partján, Kápolna felől.³ Tomasich térképén Kápolna, Szentmihályfa és Bárhely közt három malom van a Kerkán.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A kápolnai malom tulajdonosa herceg Esterházy Pál, 2 kerekű, kapacitása 10 pozsonyi mérő/24 óra.⁴

Ugyan ott van a II. katonai térképen is, 1856-60 közt, ahol az elsők voltak.⁵

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a kápolnai vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 11 Ft jövedéki adót fizettek.⁶

¹ Horváth II. 298. p.

² MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

³ I. kat. Coll III. Sectio XIII.

⁴ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁵ II. kat. Coll. XXII. Sectio. 58.

⁶ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

1920-ban és 1928-ban a Kerkán három malom volt. Kettő két-, a harmadik egy kerekű. Mindhárom alulcsapós.⁷

Malom út 148/16, Malom-köz 148/52, Malom-közi-rét 148/65, Kerka 148/66⁸

⁷ Kovács, 2012. 140. p.

⁸ ZMFN. 344-345. p

269. Lentiszombathely

Kerka

Középkori adatot nem találtunk malomról.

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Czetta Ferenc, Ferenc Gregor molnár nevét jegyezték föl.¹

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, szintén Czetta Ferenc és Ferenc György neve szerepel.²

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A szombathelyi Kósa Ádám molnárt „kö hibázásért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A felső molnár ekkor Berke Ferenc, akinek a legényét megbüntették. Okát nem ismerjük. Az alsó malom molnára Kósa Ádám. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával Marton István és Kósa Ádám volt a két molnár. Az 1784. június 8.-án megtartott céhgyűlésen Marton István molnár Tott József inas szabadításáért fizetett a céhlárába.³

1784-ben az I. katonai térképen a falu alatt két malom van az erdőben, malomházzal, a Kerka bal partján. Mindkettőhöz a falu déli végétől lehet eljutni. A mai vasúti megálló, képes fa környékén az utak elágaztak. A nyugati csak az ottani malomhoz vezetett, a keleti tovább folytatódott a malom után is, Máhomfáig. Ennél a malomnál híd is volt a Kerkán.⁴

Jelöli a malmokat Tomasich is a térképén.

1851-ben, amikor a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat, Lentiszombathelynél már csak egy malmot említenek. Ennek tulajdonosa herceg Esterházy Pál, 3 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.⁵

Meg van ez a malom a II. katonai térképen is, 1856-60 közt, az erdőben, egy kerített telken, lakóházzal, gazdasági épülettel. A faluból csak eddig vezet az út.⁶

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 22 Ft jövedéki adót fizettek.⁷

Régi-malom: Cenc-ház 160/77.⁸

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

³ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁴ I. kat. Coll. III. Sectio XIII.

⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁶ II. kat. Coll. XXII. Sectio. 59.

⁷ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁸ ZMFN. 368-369. p

270. Lesence, Lesenceistvánd

Lesence-patak

1705-ben a malom bére 3 forint és 1 rókabőr, vagy 1 forint 50 dénár.¹

1784-ben az I. katonai felmérésen a falutól keletre folyó Lesence patakon, a falu déli végének magasságában van egy malom, épülettel. Lejjebb a tomaji útig még két malom. Mindkettő mellett egy-egy ház.²

Tomasich szintén jelöli ezeket a malmokat 1792-es térképén.

A II. katonai térképen, 1856-60 közt, a falu déli végétől keletre lévő malom van. Ide Lesencstomajról is vezet út.³

1873-ban a falu bérlő a földesúr „*Kőképi*” malmát.⁴ (*Esterházy-malom*)⁵

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 271. p.

² I. kat. Coll. VII. Sectio XIX.

³ II. kat. Coll. XXV. Sectio. 56.

⁴ http://www.lesenceistvand.hu/index.php?p=telepules_tortenete

⁵ Reindl, 2005. 29. p.

271. Lesencetomaj

Lesence-patak

1256-ban a Tomaj nembeli Tima gyilkosság miatt elítélt, birtokait a Győr nembeli Pat comes kapta meg, akinek atyjafiát ölte meg. Tiba része föld, egy malomhely, 10 szabados és 5 vitai szőlő volt.¹

1549-ben és 1555-ben Tomaji János malmának 5 adófizető telke, 1564-ben Magyar Bálintnak malmai vannak Lesencén és mellettük 4 telek.²

1549-ben *Alsómalom*, 1567-ben *Papmalma* – vagy *Alsómalom*-, 1560 körül *Kőmalom*, 1578-ban *Révmalom* és *Alsómalom*. (Csak malomhelyek, mert a török elpusztította őket.)

Az 1613-ban feljegyzett 4 egykereű malma mind elpusztult. 1762-ben két malom: a *Kőmalom* és a *Gubacsmalom* működik. 1770-ben 4 molnár 83 p. m. jövedelemmel. 1785-ben a faluhoz tartozik 2 malom a Lesence-patakon és 3 Uzsa pusztán. 1828-ban szintén négy molnárról tesznek említést.³

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Andorkó István, Tengeri Ferenc, Gábor Dániel és Hahóty Ferenc molnárok nevét jegyezték föl.⁴

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Andorkó István, Gábor Dániel, Sziva György, Sziva István, Pozvai Mihály és Kertész György neve szerepel.⁵

Az 1776. október 16.-án megtartott tanúvallatás során vallották a tomajiak: „Malom magunk határában vagyunk egy, mellyen szükségünkre elegendőt örölhetünk.”⁶

Az I. katonai térképen a falu keleti végétől északkeletre két malom látható. Mindkettő mellett épületek is vannak.⁷ A falu alatt még két malom van, ezeket nevesítik is. A felső a Gubacs-, az alatta lévő a Lengyel-malom

Ugyancsak megvan a két malom Tomasich térképén, de a falu alatt további három malom is van.

¹ Holub III.

² Reindl, 2002. 31. p.

³ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 273. p.

⁴ MNL ZML Közigyelési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁵ MNL ZML Közigyelési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760.

⁶ Horváth I. 257. p.

⁷ I. kat. Coll. VII. Sectio. XIX.

A II. katonai térkép 1856-60 közt végzett felmérésekor a falutól eléggé távol, délkeletre van egy malom három épülettel, és még távolabb egy másik malom, két épülettel. Aztán, közvetlenül ez alatt a Felső- és Alsó-malom található.⁸

Majdnem két évszázad múlva, 1947-ben csak egyetlen malomról olvashatunk: „Dominek Testvérek vámorlőmalma. 1945 óta vezetik a malombérletet. D. Zoltán és D. Dezső, mint képzett szakemberek. A malom napi teljesítménye 8q.”⁹

Az 1949-es összeírásban szintén csak egy malomról esik szó: Cég: Dominek Zoltán. Tulajdonos: Dominek Zoltán. Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 20 %.¹⁰ A malom ekkor víz meghajtású. Tulajdonosként a földműves szövetkezet és Dominek van feltüntetve.¹¹ Az 1920-as években a malom molnára volt Nagy Jenő, aki később a Felső-Berki malomban dolgozott.¹²

Alsó-malom, Alsó-Berki-malom (Lásd még Szigliget)

1851-ből származó adatunk szerint: „A lesencetomaji határban lévő Alsó malom II. osztályú, 24 óra alatt 15 pozsonyi mérő gabonát őröl.”¹³

Tulajdonos Nagy Lajos Kongó, Nemesvita.¹⁴

Az egykori malom ma lovaspanzió.¹⁵



Lesencetomaj, Alsóberki-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Felső-malom, Felső-Berki-malom –Kongópuszta (Lásd még Szigliget)

Tulajdonos: Völgyi Ferenc, utolsó molnár: Nagy Jenő.¹⁶

⁸ II. kat. Coll. XXV. Sectio. 56-57.

⁹ Újjáépítő magyarok, 1947. 700. p.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20.110. sorsz.

¹¹ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹² Völgyi Antal közlése, 2013.

¹³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹⁴ Reindl, 2005. 29. p.

¹⁵ Kovács, 2012. 251-253. p.

¹⁶ Reindl, 2005. 29. p.

Völgyi Ferenc 1877-ben született. Születési helye ismeretlen. Kapuváron volt főmolnár, onnan költözött Szigligetre, ahol kibérelte a felsőberki malmot. Fia, szintén Ferenc 1911-ben Kapuvárott született. Ő is molnár lett. 1925. február 26-án, 48 éves korában meghalt Völgyi Ferenc. A malom molnára, Nagy Jenő, aki korábban Csepregen és a lesencetomaji Dominek malomban volt molnár, 1928-ban felségül vette az özvegy tulajdonosnót. Ifjabb Völgyi Ferenc 1937-ben kapott iparigazolványt molnárpar gyakorlására.

1951 januárjában államosították a lakóházzal és gazdasági épületekkel együtt. Ekkor vásároltak egy lakóházat Lesencetomajon, amelyben az örökösök jelenleg is élnek.¹⁷

A malom ma elhagyatott, a molnárházat lakják.¹⁸



Lesencetomaj, Felsőberki-malom. Fotó: Völgyi Antaltól.

Új-Berki-malom Világos-gát

Tulajdonos: Váradi József, utolsó molnára Flink Iván, Nemesvita.¹⁹

Pettheó György zálogba adja tomaji malmát 1612-ben. Ennek során vallja: „... 30 Ft-ot vett kölcsön Bakach Sándortól, s hogy őt megnyugtassa Kesztel Thomay possessio területén lévő malomnak fele részét, melynek másik fele Horwath János agilis Z. Gyrolt [Szentgrót ML] presidium lovas stipendariusának van elzálogosítva 30 Ft-ért – minden hozzátartozó javakkal Bakach Sándornak és feleségének a visszaváltásig elzálogosította. – Ha netán a malom leégne, vagy más kár érné, Bakach Sándor legföljebb 25 forintnyi értékben a visszaváltásig újraépítheti, és új malomkövet szerezhet bele. Ezt a többletkiadást a tulajdonos a zálogösszeggel együtt visszafizeti.”²⁰

¹⁷ Völgyi Antal közlése, 2013.

¹⁸ Kovács, 2012. 251-253. p.

¹⁹ Reindl, 2005. 29. p.

²⁰ ZML HLC. Zalaszentgrót 48. p.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Szili Pál neve szerepel.²¹ Későbbi sorsáról nincsenek adataink. Ma jó állapotban van.²²



Lesencetomaj, Felsőberki-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Kőmalom

1524-ben Zápolya György megjelent a delegált királyi bíró előtt. Gyulaffyt tutorának (védőjének) választotta és rá hagyta az Egregy folyón lévő „***Kőmalom***” nevű birtokát.²³ 1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. A lesencetomaji határban lévő Kő vízimalom II. osztályú, 24 óra alatt 15 pozsonyi mérő gabonát őröl.²⁴ Tulajdonosa: özv. Hertelendy Ferencné, utolsó molnár: Dominek Zoltán.²⁵

Szitás-malom (1940)²⁶

„Molnár Károly (Zalahaláp, 1878) volt malomtulajdonos. 1903-ban Zalapetenden önállósította magát, majd 1914-ben megvette a Szitás-malmot, melyet 1923-ban bekövetkezett haláláig vezetett. A vízhajtású malom teljesítőképessége 24 óránként őrlésnél 8q, darálásnál 13q.”²⁷

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Szitás malom néven szerepel.²⁸

Födéme beszakadt, üresen áll.²⁹

²¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760.

²² Kovács, 2012. 251-253. p

²³ Czuczor, 1988. 53. p.

²⁴ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

²⁵ Reindl, 2005. 29. p.

²⁶ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 707/1940.

²⁷ Újjáépítő magyarok, 1947. 788. p., B. M. Zs. 1935. III.

²⁸ MNL ZML ZML-a IV. 433. N°6093.

²⁹ Kovács, 2012. 140. p.



Lesenceistvánd, Szitás-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Molnár-malom, Göndöcs-malom

Molnár Ernő malma³⁰

Az 1947-ben megjelent Újjáépítő magyarokban olvashatjuk: „Molnár Ernő malombérlete. 1946-ban vette át testvéreitől, azóta saját kezelésében vezeti 17 éves szakmai gyakorlattal. A malom napi teljesítő képessége 15q, és vízi-meghajtású. A felszabadulás után 2 héttel már dolgozott, azóta háborús kárait sikerült helyrehoznia.”³¹

Az 1949-es összeírásban a malom cége: Molnár Ernő. Tulajdonos: Molnár Ernő. Kapacitás: 15 q/24 h. Használhatóság: 45 %.³² A malom ekkor víz meghajtású.³³

A malom ma felújítva lakóház.³⁴

Nagy-malom, Gubacs-malom

Nagy Jenő malma³⁵

Az I. katonai felméré térképén Gubacs település Tomajtól Délkeletre található. Ennek helyén található ma a malom, amit a II. katonai térkép alapján a Tomaj alatti első malomnak neveztünk.³⁶

A malom 1711-ben épült.³⁷

1851-ben a lesencetomaji határban lévő Gubacs malom II. osztályú, 24 óra alatt 15 pozsonyi mérő gabonát őröl.³⁸

A lesencetomaji Károlyi uradalom, gr. Károlyi József tulajdona volt. 1944-ig Murger Gyula lesencetomaji lakos bérelte. A malom berendezése az ő tulajdona volt. Ekkor a malmot Nagy Jenő a felsőberki malom molnára és tulajdonosa kibérelte, és a berendezést Murgertől

³⁰ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 37/1940.

³¹ Újjáépítő magyarok, 1947. 788. p

³² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 136. sorsz.

³³ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai 1949.

³⁴ Kovács, 2012. 140. p.

³⁵ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 707/1940.

³⁶ II. kat. Coll. XXV. Sectio. 56.

³⁷ <http://magyarvidek.hu/hova> Egy malom újjászületése a XXI. században. Kovács Dorián, Kovács Diána.

³⁸ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

megvásárolta. Nem képezte az eladás tárgyát a malomfelszerelésből: „a külső vizes kerék, ezen kerékre belül felszerelt fafogazatú vaskerék, ezen kerék által hajtott orsó és közlőmű a két királyvassal és szijas vastárcsával, továbbá a közlőmű déli végén elhelyezett darálókő, szíjjal, kéreggel és emelő illetve kőszállítóval felszerelve.

4. A 3. pont alatt felsorolt felszerelési tárgyak, mint a lesencetomaji Károlyi uradalom tulajdonát képező tárgyak továbbra is az uradalom tulajdonában maradnak, amiket Nagy Jenő az épülettel együtt külön bérleti szerződés értelmében bérbevevett.[...] Tomaj 1944. augusztus hó-1-én.”³⁹

Még ebben az évben tűzkárbiztosítást kötött a malomra, lakóházra és gazdasági épületekre. Ebből ismerjük a malom felszerelését:

Malom berendezés:

1 db dupla 27-es Ganz hengershék garattal

1 db 11/a Ganz szimpla hengershék garattal

Koptató berendezés

3 db 240 [cm] hosszú hasábszita.

6 db felvonó teljes felszerelése

1 db szimplex daratisztítógép – szíjjal

Felső padláson:

1 db 5 m-es acéltengely szíjtárcsákkal

Alsó malomban

1 db főtengely 70 mm-es szíjtárcsákkal

Vizeskerék

Vizeskerékről a malomba vezető 3 m nagyfogaskerékkel és 1 db 1 m-es vasfogaskerék 2 db tizedes mérleg 500-as. A Malomépület és a berendezés biztosítási összege egyaránt 10-10 ezer pengő volt.⁴⁰

1947-ben: „Nagy Jenő vámörölő bérmalma. 1944-ben vette bérbe a malmot, azóta 29 éves szakmai gyakorlattal vezeti. A malom napi teljesítőképessége 12q és vízi meghajtású. A súlyos háborús károkat részben pótolta.”⁴¹

Az 1949-es összeírásakor: Cég: Nagy Jenő. Tulajdonos: Nagy Jenő. Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 30. %.⁴²

A közellátási felügyelőség 1949-ben készült kimutatása szerint a malom víz meghajtású. Tulajdonosként a földműves szövetkezet és Nagy J. van feltüntetve.⁴³

Villa Fiore - vagy Malom panzió - néven panzióként megnyitották.⁴⁴ Akkori tulajdonosai eladták, jelenleg változatlan néven, kibővített szolgáltatásokkal várja a vendégeket.

³⁹ Adásvételi szerződés Völgyi Antal tulajdonában.

⁴⁰ Tűzkárbiztosítás. Eredeti irat Völgyi Antal tulajdona.

⁴¹ Újjáépítő magyarok, 1947. 740. p.

⁴² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 129. sorsz.

⁴³ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai 1949.

⁴⁴ <http://magyarvidek.hu/hova> Egy malom újjászületése a XXI. században. Kovács Dorián, Kovács Diána.



Lesence, Gubacs-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

272. Letenye

Béci-patak (Lendva mellékvíze)

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Hóbor György és Sebők Miklós neve szerepel.¹

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A letenyei felső molnár Primecs Jánost, középső molnár Varga Antal és az alsó molnár ismét Primecs János, aki az itteni „malombéli defectusért” kapott büntetést.²

Az I. katonai térképen Letenye felett a patakon völgygáttal felduzzasztott tó. Nincs mellette malom. Alatta, a mai, Zajk felé vezető úttól keletre két, völgygáttal felduzzasztott tó.

Mindkettő alatt malom. A délinél épület is. Letenyétől nyugatra a Murán 4, 2, 1 hajómalom.³ Bétz és [kis] Tolmács közt 3 malom a Béci-patakon Tomasich 1792-es térképén.

É. n. „Mind helységünk határában, mint a közel lévő murai malmokon jószágunkat megörölhetjük.”⁴ - vallották a letenyeiek az úrbérrendezés során.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A letenyei határban lévő 14 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 1/2 pozsonyi mérő. „Ha jó vize van folytonosan [örölhet/működhet ML].”⁵

A II. katonai térkép 1856-60 közti felmérésén, Letenyétől délnyugatra, a Hodosánra vezető út és komp mellett 12 hajómalom van. 7 a bal, 5 a jobb partnál.⁶ Ezeket Hodosánnál is jeleztük.

Az 1851-es összeírás alapján úgy tűnik, hogy Letenyéhez kell sorolni azokat.

1864 augusztusában tett jelentést Kosima Károly állammérnök a Letenye és Goricsán közt a Murán lévő rév mellett lévő malmok károkozásáról. Megállapította, hogy a Varasancte

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

² MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

³ I. kat. Coll IV. Sectio XVI.

⁴ Horváth II. 111. p.

⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁶ II. kat. Coll. XXII. Sectio. 60.

Mátyás, Tsizay Iván és Maitz Lénárd tulajdonában lévő malom káros, mert az engedélytől eltérően a rév fölött épült, és nem alatta. Ezáltal elveszi a vizet a révtől, amely így néha működésképtelen. Novemberben Terbócz György főbíró az ügyben jelentést tett a megyegyűlésnek. E szerint az ügyet felsőbb szervek elé terjesztik.⁷

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 9 malom után 75 Ft 20 krajcár jövedéki adót fizettek.⁸

1897. december 31.-én a szombathelyi kultúrmérnöki hivatal több malom, köztük a letenyei iratait bekérte. Ebből tudjuk, hogy a malom tulajdonosa Andrássy Aladár volt.⁹

Malomi-árok 202/1, Malomi-híd 202/5, Rác köz: Csalló köz 202/9. Régen vízfogó gát volt itt. Sió 202/10. Így hívták a vízfogó gátat. Malomi csárda 202/11. Csárda volt itt. Malomi-híd 202/14,

Bóbicaji-malom: Malom 202/50.

Pataki-malom: Vízimalom:

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Papp Mihály neve szerepel tulajdonosként.¹⁰

„Papp Mihály malomtulajdonos. (Nagykunmadaras, 1887.) A molnár ipart otthon édesapja mellett sajátította el. 1902-ben felszabadult. Számos helyen dolgozott, míg 1912-ben megvette a jelenleg is vezetése alatt álló malmot. Felesége: Hantzmán Teréz. Egy fia és egy lánya van.”¹¹

1949-ben a malom cége: Küronya Jenő. A tulajdonos: Papp Mihály. Bérló: Küronya Jenő. Kapacitás: 150q/24 h. Használhatósági foka: 80%.¹² A malom ekkor fagáz üzemű.¹³

Egy másik 1949-es összeírás szerint a malom cége: Földműves szövetkezet malma. Tulajdonos: Földműves szövetkezet. Kapacitás: 70q/24h. Használhatósági foka: 80%.¹⁴

Sági-malom

202/61. Uradalmi malom volt. Sági nevű molnár dolgozott benne.

Az 1949-es kimutatás szerint a tulajdonos Sági Ferenc. A malom ekkor fagázüzemű.¹⁵

Pető-malom

202/310. Pető nevű molnárnak volt ott vízimalma. Már elpusztult.¹⁶ Malomi árok és a Bécipatak (202/84) azonos.

Pethő György vízimolnár nevével egy 1957-es perben találkozunk.¹⁷

Bécz, 1929-ig önálló község.

⁷ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1864.08.01. 1712. és 1864. 11. 07. 2365.

⁸ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁹ MNL ZML IV. 433. Egyedi iratok gyűjteménye 349. sz. letét

¹⁰ MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹¹ B. M. Zs. 1935. III. 67. p.

¹² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 24. sorsz.

¹³ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 25. sorsz.

¹⁵ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹⁶ ZMFN. 484-491. p.

¹⁷ Magyar Olaj- és Gázipari Múzeum Archívuma Jogügyi iratok Letenyei Járásbíróság B. 46/1957-4. sz. ítélete

Béci-patak

„Malom az helységben elég.”¹⁸ - vallják az úrbérrendezéskor tartott tanúmeghallgatás során. Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Molnár Jánosnak hívták a molnárt.¹⁹

A Béci-patak a Zajk felől folyó patakkal azonos. Az I. katonai térképen Letenyétől keletre két tavas malom is található.²⁰ Ezek közül az egyik a béci lehetett.

A Kerkavidéki molnár céh évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta a Lendva, Kerka és más folyóvizeken. A bécsi egyik molnár ekkor Böjti Mihály. A másik malom molnára Varga Antal, akit „malombéli defectusért” megbüntettek. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával Primecz János és Balog Pál volt a molnár. Az 1784. június 8.-án megtartott céhgyűlésen Primecz János molnár Santál György inas szerződtetéséért fizetett a céhlárába.²¹

(A nevek összevetéséből kitűnik, hogy a letenyei és béci malmokat rendre keverik.)

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételén Bécztől északra - féluton Béc és Fintafa puszta közt - látható egy malom, több épülettel.²²

1876-ben a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint Béczen 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 17,40 Ft jövedéki adót fizettek.²³

1897. december 31.-én a szombathelyi kultúrmérnöki hivatal több malom, köztük a bécsi iratait bekérte. Ebből tudjuk, hogy a malom tulajdonosa Andrássy Aladár.²⁴

Malom-árok 202/1, Malomi-híd 202/5, Béc 202/8, Csalló köz 202/9. Régen vízfogó gát volt itt. Sió 202/10. Így hívták avízfogó gátat. Malomi csárda 202/11. Malomi-híd 202/14.²⁵

¹⁸ Horváth II. 25- p.

¹⁹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

²⁰ I. kat. Coll. IV. Sectio XVI.

²¹ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

²² II. kat. Coll. XXIII. Sectio 60.

²³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

²⁴ MNL ZML IV. 433. Egyedi iratok gyűjteménye 349. sz. letét

²⁵ ZMFN 484-485. p.

273. Légrád (Legrád, HR)

Dráva folyó

A csáktornyai uradalomnak 1670-ben Légrádnál a Dráva folyó egyik ágán volt két malma egy kerékkel két tengellyel.¹

Az I. katonai térkép 1784-ből Légrádtól északra 3 malmot jelöl a Dráva déli ágán. A településtől északnyugatra – már Varasd megyében - 5 malom van a folyó jobb partjánál.²

A II. katonai térkép 1856-60 közötti felvételén a településtől északnyugatra kettő, északra 7 hajómalom van a Dráva fő ágán, és egy komp.³

Egyetlen ismert írásos adatunk 1876-ból való. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 11 vízimalomban 4 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a 11 malom után 105 Ft 80 krajcár jövedéki adót fizettek.⁴

¹ Kalšan, 2014. 157. p.

² I. kat. Coll. IV. Sectio. XVII.

³ II. kat. Coll. XXIII. Sectio. 61.

⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

274. Lispeszentadorján (Három falu: Szt. Adorján, Erdőhát és Lispe összevonásából)
Törökkuti-patak, Lispei-patak, Adorjáni-patak¹

Szt. Adorján

Itteni malomról nem, csak molnárról van tudomásunk.

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Fehér János molnár nevét jegyezték föl.²

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, szintén Fehér János neve szerepel.³ Hol volt ő molnár, nem tudjuk.

Törökkuti-patak: Lispei-patak 184/100, Adorjáni-patak 184/83⁴

¹ ZMFN 184.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-b. Malmok, molnárok összeírása 1757.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-b. Malmok, molnárok összeírása 1760. k.

⁴ ZMFN 184.

275. Liszó

Szaplányosi-, Liszói-, és Cserfai-patak

1784-ben az I. katonai felmérés térképén a falu felett északnyugatra, Kelet-Nyugat irányban három tó van. Mindhárom nyugati végénél van egy-egy malom. Tőlük délnyugatra két gátas tó, mindkettőnél malom, az északinál ház is. A három tó közül a nyugatit tápláló patakon, a Kanizsától délre vezető út bal oldalán egy újabb gátas malomtó malommal és házzal.¹

Korábbi és további sorsukról nincs adatunk

Liszlóji-malom 256/38. Vízialom volt itt, de ma már csak a romjai láthatók. Mónár-rétek: Malomi rétek 256/48.²

¹ I. kat. Coll. V. Sectio XXII.

² ZMFN. 608-609.

276. Lovas

1564-ben a Gyulaffy család részén két molnárok által lakott telket írtak össze. 1528-ban és 1533-ban a veszprémi káptalan számadáskönyvében arról olvashatunk, hogy a lovasi malmokat bérbeadták.¹

Az örsi prépost malmának nevezett malom 1557-ben, 1564-ben és 1599-ben is adózott.²

1637-ben a **Felső-malom** 61 gráci ezüst tallérért kelt el. 1650-ben a veszprémi káptalannak 4 malma van a községben, melyek után a töröknek adóztak. 1684-ben az **Alsó-malmot** az uraság beleegyezésével a falu 250 forintért elzálogosítja. Négy malom a Séd-patakon áll. Nevük 1789-ben: **Felső-malom**, **Tizes-malom**, **Zsindelyes-malom**. 1834-ben: **Szítás-malom** és **Alsó-vagy Réti-malom**.³

1637-ben az arácsi Darabos György megvette a lovasi felső malom felét Dömötör Györgytől 61 gráci tallérért. 1641. április 13.-i végrendeletében feleségére, Vitai Zsuzsannára hagyományozta többek közt „lovasi monomat [monom = malom] is élteig neki hagyom.”⁴

¹ Hudi, 2001. 49. p.

² Hudi, 2001. 61. p.

³ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 277. p.

1645. január 5.-én Mórocza János és Besenyei Imre megosztottak a Darabos György halála miatt lányaira maradt örökségen. A lovasi malom Mórocza Jánosé lett, aki 35 tallérral kifizette Besenyei részét.⁵

1653-ban Gallovits István Alajos veszprémi olvasókanonok a Lovason lévő malmát 100 forintért eladta a lovasi lakosoknak.⁶

A káptalani jövedelem összeírásokból az alábbiakat tudjuk meg a malmokról:

1691. május 16. Malomadó 1 forint.

1692. december 15. Adópénz 3 forint. Három malom cenzusa 3 forint.

1693. november 29. Négy malomtól 4 forint.

A számadásból az is kiderül, hogy 1692-ig csak 3 malom működött, míg 1693-ban már négy.⁷

Az 1727-ben készített urbárium Lovasra vonatkozó részében olvashatjuk: „5. pont: A határban lévő minden malomtól évente Szent György napkor (Április 24) két-két forint árendát kell fizetniük.”⁸ E szerint a két malmot a falu bérelte.

1749-ben Komáromi Mihálynak és Tánzos Ferencnek hívták a lovasi molnárokat.⁹

A füredi kerület molnáraitól 1755-ben készült adóösszeírás idején, Lovason 4 molnár volt.¹⁰

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Tánzos Mihály, Komáromy Mihály, Kacsola András, Dormán Ádám, Tumbecz György, Ács János, Joos János molnárok nevét jegyezték föl.¹¹

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Ács János, Vas István, Tumbecz György és Tóth János neve szerepel. Dormán Ádámról megjegyzik: „malom nélkül vagyon.”¹²

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Tánzos Mihály, Koczota András és Pozsgai István neve szerepel.¹³

1767. december 4.-én ezt vallották a meghallgatáson a kérdezettek: „Alsóörsi szomszéd lakosokkal az uraságnak négy malmát árendában bírják, ...”¹⁴

1778. június 15.-én a megismételt kihallgatáson: „Határunkban elegendő malmok vannak, aholy száraz időben is szükségünkre örölhetünk.”¹⁵

1782-ben két káptalani malomról olvashatunk.¹⁶

Az I. katonai térképen – 1783-ban -a falutól nyugatra és délre is van egy-egy malom, de egyik mellett sem jelölnek házat.¹⁷

Tomasich viszont csak egy malmot tüntet fel, a falutól nyugatra lévő.

⁴ Lichtnecker, 1999. 198. p.

⁵ Lichtnecker, 1999. 200. p.

⁶ Hudi, 2001. 64. p.

⁷ Hudi, 2001. 70. p.

⁸ Hudi, 2001. 86. p.

⁹ Lichtnecker, 1999. 262. p.

¹⁰ Lichtnecker, 1999. 231. p.

¹¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-b. Malmok, molnárok összeírása 1757.

¹² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹⁴ Horváth I. 368. p.

¹⁵ Horváth I. 370. p.

¹⁶ Hudi, 2001. 95. p.

¹⁷ I. kat. Coll IX. Sectio XX.



Lovas, malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A lovasi határban lévő 4 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 10 pozsonyi mérő.¹⁸

Az 1852-55 közt felvett II. katonai térkép – előző adattal ellentétben -, csak három malmot tüntet fel. Kettő helyzete megegyezik az I. katonai térképével, a harmadik a falutól jóval délebbre - Paloznak magasságában – van. Mindegyik mellett van ház is.¹⁹

1857-ben Fényes Elek 3 malmát említi.²⁰ 1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 3 vízimalomban 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a 3 malom után 47 Ft jövedéki adót fizettek.²¹

1924-ben Balázs János malomtulajdonosról olvashatunk.²²

Az község és környékének lisztellátását 3 lovasi malom biztosította: Boda Ferenc, Horn (Harn) Gyula és ifjú Leb (Léb) Gyula lovasi molnárok malmai az 1930-as években mind hagyományos, vízikerek-meghajtású malmok voltak, kis teljesítménnyel.²³

1942. november 20.-ka után a Lovason működő molnárokat is arra kötelezték, hogy már a liszt előállításakor korpát keverjenek az örleménybe. Rozsnál 85, búzánál 90%-os „kiőrlést” írtak elő.²⁴

1954 őszére 500 000 forintos költséggel újjáépítették a község kezelésében lévő államosított malmot.²⁵

¹⁸ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁹ II. kat. Coll. XXVIII. Sectio. 55.

²⁰ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 277. p.

²¹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

²² Hudi, 2001. 293. p.

²³ Hudi, 2001. 306. p.

²⁴ Hudi, 2001. 321. p.

²⁵ Hudi, 2001. 375. p.



Lovas, malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Léb malom
Ma Márffy panzió.²⁶



Lovas, Léb-malom. Fotó: Kádár Péter, 2009.

A következő – **név nélküli** - malmot erősen átépítették.²⁷

²⁶ Kádár, 2010. 300. p.

²⁷ Kádár, 2010. 300. p.

Lovász (Felső Örstől délre, Alsó-Örstől nyugatra. Azonos Lovassal).¹

¹ I. kat. Coll. IX. Sectio XX.

277. Lovászi

Kerka-folyó

Az adó-összeírásokban Lovásziiban, 1596-ban említenek malmot. Egy évszázaddal később, 1691-ben viszont kiemelik, hogy nincs malom, ami a környék viharos történetét ismerve, és Szécsisziget várának közelsége miatt nem is meglepő. 1720-ban azonban már ismét van malom a falu határában: Kondákor Bálint és Miklós a kétkerekű malomból 2 Ft jövedelmet húzott. Nyolc év múltán Bálint és Miklós, 1730-ban Bálint, Miklós és Ádám, majd 1750-ben szintén ők adóznak a malom után. A Kondákor család bérelte a malmot a földesúrtól, ami biztosan jól jövedelmezett, mert több mint négy évtizeden át tartott ez a bérleti viszony, és mint láttuk, több család is megélt belőle, sőt 1729-ben még alkalmazottat is tudtak tartani Marton Mihály molnár személyében. Tudjuk, hogy Kondákor Miklós 1753-ban a lendvai molnárcéh tagja volt. Ebben az évben lovászi molnárként viszont Kondákor Bálintot említik.¹ A malombérlők és molnárok összeírásában 1753-ban Kondákor János nevét találjuk.²

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Kondákor János neve szerepel.³

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, ismét feltűnik Marton Mihály molnár neve.⁴ Ennek oka valószínűleg Kondákor halála.

Az évek során Kondákor János valamilyen beruházást végezhetett a malomban, mert a földesúr özvegye 1758-ban árváit: Pannit és Ilonát kibecsültette abból.⁵

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba Molnár Mihály neve szerepel.⁶

1763-ban ismét egy Kondákor: Bálint bérelte.

1770-ben a falu másik földesura Jakasics András új malmot építtetett a Kerka egy másik ágán, oly módon, hogy a másik malmot hajtó Kerka ágról gáttal elterelte a vizet. (A Kerkának ebben az időben, ezen a részen három ága volt a katonai térkép alapján.)

Ezzel azonban nem csak a lovászi, hanem a kislakosi és szentmiklósi malmok alól is elvitte a vizet. Ezért fenti malomtulajdonosok, legényeikkel, 1772-ben Tarnóczy lendvai tisztartó engedelmével Jakasics gátját többször átvágták, hogy az eredeti állapotot visszaállítsák.

Persze azt bizonyosan rendbe hozták, mert 1774-ben szintén panasszal éltek ellene. A két malom további sorsáról nincs adat. A régi elpusztult, mert 1774-ben a régi malom molnára, Kondákor Bálint már Jakasics uraság molnáráként szerepel az adóíven. A pusztulásról Jakasics azt állította, hogy annak oka, az ő gátja fölött 100 lépésre telepített új tormaföldi malom, ami miatt a Kondákor malmot hajtó Kerka ág eliszaposodott.

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A lovászi Kondákor Bálint molnár legényét, Bali Jánost „kő hibázásért és koromért” megbüntették. A céh következő, évi

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-b. Malmok, molnárok összeírása 1757.

⁵ MNL ZML Hlc. 56. Eredeti MNL ZML-a Árvaszéki iratok № 6. Fasc. 3. Lovászi

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A lovászi monárt Aller Ferencnek hívták. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával Nagy István volt a molnár.⁷

Az 1784-es katonai felmérésen a Kerkának három ága van. A jobb oldali holtág. A középsőn van a malom. Lovászból vezet hozzá az út.⁸

A II. katonai térképen, 1856-60 közt, már csak két ágát jelölik a Kerkának. A jobb oldali ágon van a malom.⁹

A Lovászi malmokról aztán 1832-ig nincs adat, bár molnárok nevei szerepelnek az anyakönyvekben. Ekkor Sümeghy József végrendeletében azt írja: „malmot Lovászbán a mely Árvizek által haszontalanná lett az Molnár házzal én újonnan építettem”: Az építés idejéről azonban nincs adat, így lehet, hogy a korábbi helyén épült, és ez már a harmadik malom volt? Sümeghy unokája, Chernelné Berta Mária tömördi lakos, 1889-ben a régítől 88 méterre egy új malmot épített. Nevében lánya és veje jártak el, mert az építési tervek egyikén ez szerepel: „Lovászi határban Kerka patakon Báró Seebach által építendő malom víz szerkezetének hosszelvénye.” (Ennek engedélykirata, vízjogi és műszaki paramétereit tartalmazó dokumentumainak másolatai birtokomban vannak.)¹⁰ A vízjogi engedélyben szerepel, hogy 1872-ben is kapott engedélyt, így elképzelhető, hogy Sümeghy akkor építette az általa hivatkozott malmot.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A lovászi malom tulajdonos: Berta Antal, 3 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.¹¹

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 18 Ft jövedéki adót fizettek.¹²

1903-ból Salamon János molnárról tudunk.¹³

⁷ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁸ I. kat. Coll. III. Sectio XIV.

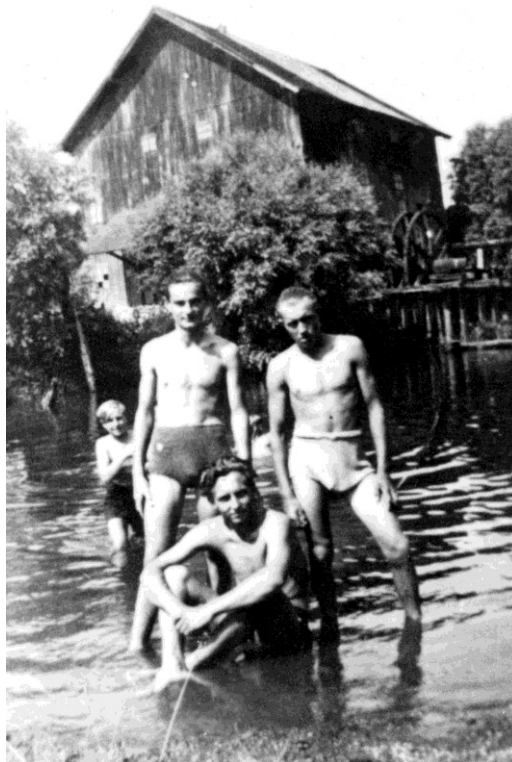
⁹ II. kat. Coll. XXII. Sectio. 59.

¹⁰ A lovászi malom 1889-es építésének dokumentumait fénymásolatban Jánosi Ferenc Lovászi helytörténet kutatótól 2012-ben kaptam meg. Ezúton is köszönöm.

¹¹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹² MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹³ Magyar Pajzs, 1903. 10. 01.



Lovászi malom. Fotó: Kovács Zoltántól.

Chernelné leánya, báró Seebach Rezsőné Chernel Paulina rábahidvégi lakos 1905 körül eladta lovászi birtokait, köztük a malmot is Oswald József győrfai lakosnak. Ő építtette 1919-ben a favázás, deszkafalú és faszindellyel fedett újabb vízimalmot. Ekkor a malom konvenciósnak molnára Tuboly Ádám volt, akinek itt született József fia, aki szintén molnár lett, és ő vette bérbe az időközben leromlott malmot 1946. május 15-én, édesapjával és Kiss Kálmánnal, - lenti segédjével -, és annak apjával, mint csendestársakkal, és felújították. (Tuboly József édesapja mellett tanulta ki a mesterséget a lovászi malomban.)

A malmot Oswald József és Oswald Katalin - ekkor már - zalabaksai lakosoktól vették bérbe a hozzá tartozó vízjoggal együtt 10 évre. A bérleti szerződésen zárójelben „Újmalom” bejegyzés olvasható.

A tíz év bérleti díja összesen 420q feles kenyérgabona, amelynek kezdő törlesztő részlete 20q, a második-negyedik évben 30, ötödik-hatodik évben 40, hetedikben 50, nyolcadik-tizedik évben 60q volt. A malomhoz adták a malom melletti rétet, lakóházat, az összes melléképületet és 1,5 hold szántót.

Viszont kötelezték magukat a bérbevevők, hogy bérleti díjon felül, a malmot emeletmagasságig téglával felfalazzák és kitatarozzák. Ez meg is történt.

A földszinten téglafalakat emeltek, a szitákat kicserélték. December 1-jén megindult az őrlés a felújított malomban.



A lovászi malom az átépítés előtt. Fotó: Tuboly Zoltántól.

Mivel a vízi hajtáshoz a nagykerék és a zsilipek helyreállítása túl költséges lett volna, ezért a hajtást egy szovjet tank motorjával oldották meg. Ez nem vált be, ezért 1947-ben egy Balatonszemesen vásárolt gőzgépre cserélték, amivel 1952-ig működött. A korszerűsített malom 1948-ban hét alkalmazottal dolgozott.

Az 1949-es kimutatásban ez szerepel: Cég: Tuboly József. Tulajdonos: Oswald örökösök. Bérló: Tuboly József. Kapacitás: 25 q/24 h. Használhatóság: 50 %.¹⁴ A malom ekkor gőzüzemű.¹⁵

1951-ben a letenyei járásbíróóság közellátás érdekét veszélyeztető büntett miatt elítélte Tuboly Józsefet és Kiss Kálmánt, amit ők megfellebbeztek. A zalaegerszegi megyei bíróság, mint fellebbezési büntetőbíróóság az elsőfokú ítélet minősítését megváltoztatta „folytatólagosan elkövetett közellátás érdekét veszélyeztető büntettnek”. Ezért őket hét hónapi főbüntetésre, egyezer forint mellékbüntetésre és három évre a közügyek gyakorlásától eltiltotta.¹⁶

A malmot államosították. 1952. július 9.-én az épületet és a benne található ingóságokat, gépi berendezéseket leltározták, és a Zalamegyei Malomipari Egyesülésnek átadták. A malmot 1953-ban lebontották.¹⁷

Tuboly József büntetése kitöltése után, 1953 szeptemberében kérelemmel fordult a megyei tanácshoz és a malomipari egyesüléshez, hogy a lebontott malom tégláiból lakóház építésére elegendő mennyiséget adjanak vissza neki. Kérését elutasították.¹⁸

¹⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 35 sorsz.

¹⁵ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹⁶ Zalaegerszegi megyei bíróság 477/1951/11. szám.

¹⁷ Tóth – Srágli, 53-58. p.

¹⁸ Tuboly József kérelme 1953. szeptember 13. és a megyei tanács M 56-12/4-1953/XV. számú válaszlevele. Tuboly Zoltán tulajdonában.



A lovászi malom az átépítés után. Fotó: Tuboly Zoltántól.

Malom ucca 182/20, Malomi-rét: Ozsvald-rét, Osvát-rét 182/102. Osvald nevezetű földesúré volt. Kizs-gát-rét 182/110.¹⁹

¹⁹ ZMFN. 424-425.

278. Lövő (Zalalövő)

279. Lukafa (Vöckönd mellett.)
Zala folyó

É. n. „Malom helységünk határában igen közel vagyon a Szala vizén, mellyben gabonáinkat könnyen megőrölhettyük.”¹- vallották az úrbérrendezés során.

1784-ben a falu alatt malom a Zala jobb partján, házzal. A térképen csak Nemesapáti felől vezet hozzá út.²

A II. katonai térképen 1852-55 közt ugyanott van a malom, és ugyanúgy vezet hozzá az út is, viszont megnezeik a malmot: *Töbörki M.*, azaz Töberki-malom, és Lukafa alatt van.³ Tomasich viszont nem jelöli a malmot.

¹ Horváth I. 140. p.

² I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

³ II. kat. Coll. XXIII. Sectio. 56.

280. Magyarföld, Dobraföld Csörgő-patak Kerka-patak

1702-ben a malmok jövedelme $6\frac{1}{4}$.¹ (A mérték nincs jelölve.)

1753-ban a dobraföldi molnár Molnár István.²

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, ismét Molnár István neve szerepel.³

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A dobraföldi Pölcs Mihály molnárt „malombéli defectusért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A dobraföldi molnár ekkor már Pelczman Mihály. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Pelczman Mihály volt a molnár. Az 1788. április 28.-ai céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Bellovits György molnár egyik legénye vízpénzt fizetett, másik legényét megbüntették, de okát nem ismerjük. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy Bellovits György és Csiszár István voltak a molnárok.⁴

1785-ben: „Dobraföldi malom, Szentgyörgyvölgy filiája: 6 lélek. 1786-89. Malom 6 lélek.”⁵

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen résztvevők névsorában Belovits György dobraföldi molnár neve szerepel. A jegyzőkönyvben rögzítették azok nevét is, akik a gyűlésre nem mentek el. Dobraföldről Mak János maradt távol. Az 1790. március 18.-án asztalpenzt fizetők névsorában Belovits György neve szerepel. A lajstromkönyvben feltüntették az 1791. május 10.-i céhgyűlésen befizetett elmaradásokat a molnárok nevével és a malom helyének nevével. Belovits Györgynek inasa, Toth Ferenc szabadulásáért kellett fizetnie.⁶

Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Belovits György dobraföldi molnár nevét olvashatjuk.

Az 1793. május 29.-én megtartott céhgyűlésen a dobraföldi Belovits György „legénye, Tóth Ferenc szabad levél váltságért, Nótárius fizetésével együtt” fizetett.

Az 1794. május 13.-án Alsószenterzsébeten megtartott céhgyűlésen büntetéspénzt fizetők névsorában Makk János nevét találjuk.⁷

1796-ból Nádasdy gróf fiskálisának birtok összeírása: „vagyon egy malom, Szitás, egy kapás, és egy Deszka Mecző kerekre, e mellett a Molnár lakása, egy egy Szobábul, Konyhábul és Istállóbul álló.” A malmot évi 110 Ft-ért szokta bérbe adni az uradalom.⁸

Az I. katonai térképen Dobraföldétől északnyugatra van egy malom a patak bal partján, ehhez csak arról az oldalról vezet út, és egy keletre, Ramocsa felé. Ez utóbbi, a Kápolnai malommal azonos.⁹

Az 1798. május 1.-én megtartott céh gyűlésen Cseh József nevével nincs bejegyzés.

Az 1800-as évről csupán néhány bejegyzést tartalmaz az anyag: „1800. esztendőbeli Restánsok” címmel. A „dobraföldi Pelcz Mihály ugyan hír nélkül szerződött malomba”.¹⁰ (Nem értesítette a céh vezetőit, és nem kért engedélyt.)

¹ MNL ZML Hlc Magyarföld 16. ZÁL C. U. Ö. 5.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁴ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁵ MNL ZML Hlc Magyarföld 35 és 36. Szombathelyi P. lt. V. szekrény 16. fiók.

⁶ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁷ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁸ MNL ZML Hlc Magyarföld 38. OL. P 507. Nádasdy cs. Lt. Okiratok III. Rzs.149. cs. № 1003.

⁹ I. kat. Coll. III. Sectio XII.

¹⁰ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Tulajdonos: gróf Szapáry család, 3 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.¹¹

A II. katonai térképen 1852-55 közt már gyakorlatilag a malom jelenti Dobraföldét. Neve is ez: *Dobraförder M.*¹²

Az 1858. május 31.-én tartott céh gyűlésén a Felső zalai molnár céh készítette egy kimutatást a felszabadított inasokról és mestereikről. A dobraföldi Prikler molnárnál volt inas Piszonysék Miklós 23 éves legény.¹³

Tomasich térképe, 1792-ben Dobraföld és Ramocsa közt 3 malmot jelöl a Kerkán. (Lásd még Ramocsa és Magyarföld.)

Malomi-rét 121/13. Vizimalom volt régen a Csörgön. Csörgő 121/15, Kerka 121/36.¹⁴

¹¹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹² II. kat. Coll. XXI. Sectio 57.

¹³ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

¹⁴ ZMFN. 290-291. p.

281. Magyarszentmiklós (Németszentmiklós)

„Domonyai Tamás 1519-ben itteni kúriáját 10 hold földdel s egy réttel a Füzvölgyben s egy fél jobbágytelket, valamint egy szőlőt az Elekerdeje nevű szőlőhegyen eladott Gyürüsi János deáknak. Gyürüsi János deák azután 1526-ban Tamásnak a részét, amelyet megvett, – a 10 hold földet, a jobbágytelek felét, egy rétet, szőlőt s egy elhagyott malom negyedét a Szerdahelypataka vizén, amelyet Kaczor Miklóstól cserélt, eladta Semjéni Andrásnak és gyermekeinek.¹ (Ezen a patakon Tomasich jelöl egy malmot, Újudvartól északra.)

Az I. katonai térképen Német Szt. Miklóstól keletre a Szerdahely felől folyó patakon két malom van, Korpavártól északra. Így inkább ahhoz tartozhattak. A térképszelvényen mindkettő X-el át van húzva.”²

További adataink nincsenek a malomról.

¹ Holub III.

² I. kat. Coll. V. Sectio XXI.

282. Magyarszerdahely

Kürtös-patak

Kürtös-patakra települt vízimalmok működtek.¹

1565-ben volt itt egy halastó és egy malom. 1700-ban két jó malmát említik.²

Az 1750 körül készült összeírásban Herczeg Miklós és Kása István molnárok neve szerepel.³

1770-ben három molnár dolgozott a faluban.⁴

1784-ben a Bocska felől folyó patakon, a falu előtt két malom látható, mindkettő házzal. A falu után ez a patak egy tóvá duzzad, két: keleti és nyugati kifolyással. A keletin van egy malom. Lejjebb a két kifolyás újra egyesül.⁵ Tomasich egyiket sem jelzi.

¹ Gőcze, 2000. 85. p.

² Kovács, 2012. 223. p.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása 1750 k.

⁴ Kovács, 2012. 223. p.

⁵ I. kat. Coll. V. Sectio XXI.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A magyarszerdahelyi határban lévő 3 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 1 pozsonyi mérő.⁶

A II. katonai térképen, 1856-60 közt, két malom van, a falutól nyugatra. A faluhoz közelebbi név nélküli, a távolabbi: *Kony M.-ként*.⁷

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 2 vízimalomban 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 37 Ft jövedéki adót fizettek.⁸

A XX. század elején 15 lóerős vízimalma volt.⁹

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Kőhalmi István neve szerepel.¹⁰

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Kőhalmi István Tulajdonos: Kőhalmi István. Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 80 %.¹¹ A malom ekkor fagáz meghajtású.¹²

Malomfej 226/17, Kónyi [Kónyi malom] 226/28. Kónyi nevű egykori tulajdonosáról. Malomeleji-rét: Malom eleje 226/33. A malom előtt húzódik. Gát [Gát patak] 226/45.¹³

Csárdi-malom

Kürtös-patak

4 alkalmazott a vízimalomban, az 1930-as években.¹⁴

Kónyi-malom

Kürtös-patak

A II. katonai térképen, 1856-60 közt, a falutól távolabbi malom: *Kony M.-ként* van jelölve.¹⁵

A malom, mint láttuk, a falutól nyugatra volt, bár Gócze Újnép-pusztára helyezi.¹⁶

⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁷ II. kat. Coll. XXIII. Sectio. 59.

⁸ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁹ Kovács, 2012. 223. p.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹¹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 38 sorsz.

¹² MNL ZML IV. 433. közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹³ ZMFN. 542-543. p.

¹⁴ Gócze, 2000. 141. p.

¹⁵ II. kat. Coll. XXIII. Sectio. 59.

¹⁶ Gócze, 2000. 79. p.

283. Magyarszombatfa

Nemesnépi-patak

Ma Vas megyéhez tartozik.

Első említése viszonylag késői. 1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A szombatfai Berke Ferenc molnárt „malombéli defectusért” megbüntették. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Berke Ferenc molnárt az előző évihez hasonló hiányosságok miatt ismét megbüntették. Az 1788. április 28.-i céhgylésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Berke Ferenc molnárt ebben az évben nem büntették meg. Az 1789. május 26-i Alsószentenrsébeten tartott

céhgyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy Göncz Mihály volt a szombatfai molnár.¹ Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Horváth György neve szerepel.²

Hosszú ideig nincs róla adatunk, csak az 1851-es, a megyefőnök utasítására járasonként összeírt malmok közt találkozunk vele újra. A magyarszombatfai malom tulajdonosa: egyes lakosok, 2 kerekű, kapacitása: 5 pozsonyi mérő/24 óra.³ További adataink nincsenek.

¹ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

² MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

284. Máhomfa

Kerka-patak

1407-ben és 1414-ben Malomfalva, Malomfalu néven szerepel Nemti [Lenti] vár tartozékai közt.¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Koczfán Pál molnár nevét jegyezték föl.²

Az I.katonai térképen Máhomfáról Lentiszombathelyre vezet egy út, amelynek hidja mellett van a lentiszombathelyi malom.³ Ide hordhatták terményeiket a Máhomfaiak. A II. katonai térképen márt nincs meg ez az út.⁴ További adataink nincsenek.

¹ Holub III.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1757.

³ I. kat. Coll. III. Sectio. XIII.

⁴ II. kat. Coll. XXII. Sectio. 59.

285. Malomköz

A település neve 1381-ben, Diszel határjárásában merül fel. Diszeltől K-re feküdt. 1466-ban a Malomközre vezető nagy utat említik. Holub 1483-ból talált utolsó, rá vonatkozó adatot.¹

Van egy **Malomháza** nevű település is. 1461. november 21.-én Budán kelt levelében Mátyás király utasítja a kapornaki konventet, hogy Nagyvölgyi Balázst, valamint Miskei Imre lányait, Katalint és Ilonát iktassa be több birtok, köztük a Zala megyei Malomház nevübe.²

Mivel további adataink nincsenek róla, így feltételezzük, hogy a kettőnek köze lehet egymáshoz.

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 280. p.

² MNL ZML középkori okleveleinek regesztái 63. p. – MNL ZML DL 74.

286. Mánd puszta (Szentgyörgyvár)

287. Margita (Szentmargitfalva)

288. Márof, Maróf (HR, Majorlak.)

Egyetlen adatunk 1876-ból származik. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 2 vízimalom után 12 Ft jövedéki adót fizettek.¹

¹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

289. Márokföld

Szentgyörgyvölgyi-patak.

1750. Malmok jövedelme mérőben: 80.¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Génesse Márton molnár nevét jegyezték föl.²

Az 1770-ben készült összeírásban 4 molnár szerepel 44½ pm. gabona jövedelemmel.³

A XVIII. század elején készült javaslatban, amelyben az Alsólendvai uradalom egyes malmaihoz rendelték volna az uradalom falvait, szerepel a márokföldi *Soós Malom*, az ottani Soós Mihályné.⁴

A Kerkavidéki molnár céh évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta a Lendva, Kerka és más folyóvizeken. A márokföldi Botth Mihály molnár „két finak, és két véka pöcsételésért” fizetett. (Hitelesítette a vámszedő edényeket.) A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával Büki János volt a molnár. Az 1788. április 28.-i céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Büki János molnár: „a becsületes Czéh ellen való beszédért ’s publice tett kissebbetésért büntetődött 2 forinttal” Az 1789. május 26-i Alsóscenterzsébeten tartott céhgyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított elmaradásokról készült kimutatásból tudjuk, hogy még Büki János volt a molnár.⁵

Az I. katonai térkép nem jelez malmot.⁶

Az 1790. március 18.-án Alsóscenterzsébeten tartott cé gyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Büki János neve szerepel.⁷

Szerepel egy malom Tomasich térképén, 1792-ben.

Az 1792. június 7.-én Alsóscenterzsébeten tartott céhgyűlésen asztalpenzt fizetők névsorából tudjuk, hogy még Büki János a márokföldi molnár.

Az 1793. május 29.-én megtartott céhgyűlésen a fizetők névsorában Büki János legénye, Büki György után „szabadulást” fizetett.

Az 1794. május 13.-án Alsóscenterzsébeten megtartott céhgyűlésen Büki Jánost azért fizetett büntetést: „hogya az első napon el nem jött”.

Az 1795. május 26.-án megtartott céhgyűlésen a márokföldi Büki János inasa: Kósa Ferenc után „szegődséget” fizetett.

Az 1798. május 1.-én megtartott céh gyűlés jegyzőkönyvében Márokföldnél már Büki Jánosné neve szerepel.⁸ Valószínűleg Büki János meghalt.

1801-ből való az Esterházy uradalom birtokösszeírása. Ekkor a Kerka folyón van egy kétkövű parasztmalom, molnárra 24 forintot fizet évente az uradalomnak.⁹

¹ MNL ZML-a Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása 1750 k.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1757.

³ MNL ZML HLc. Márokföld 45. ZÁL C. U. 1770. Kapornaki nagyobb járás Ö. 46/55.

⁴ MNL ZML HLc. Alsólendva 32. p.

⁵ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁶ I. kat. Coll. III. Sectio XII.

⁷ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁸ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁹ MNL ZML HLc. Márokföld 63.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A márokföldi malom tulajdonosa herceg Esterházy Pál, 2 kerekű, kapacitása: 5 pozsonyi mérő/24 óra.¹⁰

Az 1858. május 31.-én tartott céh gyűlésén a Felső zalai molnár céh készítette egy kimutatást a felszabadított inasokról és mestereikről. A márokföldi Tóth Józsefnél volt inas a ramocsai 18 éves Szipocska József.¹¹

A II. katonai térképen nincs malom.¹²

1860-ban a márokföldi Tóth Józsefnél szabadult a szintén márokföldi Gál János 27 éves íjű. Helyébe Tóth József a szécsiszentlászlói 17 éves Hujber Pétert vette fel inasnak.¹³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a márokföldi malom után 8 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁴

Veleméri-Szentgyörgyvölgyi-patak 133/16.

Malomi-dűlő 133/29, Zöbögü 133/47 (Zobogó?), Paragos-patak 133/57.¹⁵

¹⁰ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹¹ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

¹² II. kat. Coll. XXI. Sectio. 58.

¹³ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

¹⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁵ ZMFN. 314-315. p.

290. Maroslo, Monoszló Moroszlo)

Horogi-séd

A XVIII. században malmai saját határában vannak (1763, 1770, 1777, 1780.) 1770-ben lakói közt összeírták egy molnárt és egy molnárségedet is. A molnár is nemes, aki 50 forint éves jövedelmet vallott be.¹

1777. június 6.-án vallották az úrbérrendezés során meghallgatott tanúk: „Határunkban vagyon egy malom, melyben, ha bővebb a víz, örömlhetünk, szomszédságunkban is nem messze jó malmok vannak, ahol minden üdőben őrleni lehet.”² Többet nem hallunk róla. Az 1783-as I. katonai felmérés térképén a falutól délnyugatra, a falun átfolyó patakon, a falutól távolabb, délre van két malom.³

Tomasich térképén a falu alatt jelöl egy malmot.

A II. katonai térképen, 1852-55 közt, *Monosztó* falu határában nincs malom.⁴ További adatot nem találtunk róla.

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 290-292. p.

² Horváth I. 377. p.

³ I. kat. Coll VIII. Sectio XX.

⁴ II. kat. Coll. XXVI. Sectio. 56.

291. Martonfai malom (Boncodfölde)

292. Meggyesmalom (Meggyes, Zalameggyes)

1490-ben a Szentgrótiak birtokai közt találkozunk vele Kisvásárhely, Nyirlak és Udvarnok mellett felsorolva.¹ Csak ez az adat utal malomra, mert egyetlen további említést sem találtunk róla.

¹ Holub III.

293. Megyer

Marcál-folyó

1622-ben Megyeri Jakab Megyer pusztát a Marcál folyón álló egykerekű malommal együtt zálogba adja 4 rigási és 1 megyyesi nemesnek. Malmát a XVI. századtól folyamatosan feljegyzik, összeírják. Még 1832-ben is.¹

1776. május 20. „Malom határunkban vagon.”²- vallották az úrbérrendezés során.

AZ 1784-es I. katonai felmérésen a falu délkeleti végén van egy malom.³

A II. katonai térképen, 1852-55 közt, már nincs malom.⁴ Aztán továbbiakban sem találkozunk vele.

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 280. p.

² Horváth I. 262. p.

³ I. kat. Coll. VI. Sectio. XVIII.

⁴ II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 54.

294. Melincz, Mellinc (Melinci, SLO)

Mura

1524-ből a Bánffy uradalom összeírása a Melinc környéki malmokról:

1. Deklesini Drusen Pálnak a Murán van egy malma, amely után fizet.
2. Isakóczi Zbek Bálintnak a Murán van egy malma, amely után fizet.
3. Isakóczi Bobovecz Andrásnak a Murán van egy malma, amely után fizet.
4. Isakóczi Tretán Simonnak a Murán van egy malma, amely után fizet.
5. Isakóczi Zbek Tamásnak a Murán van egy malma, amely után fizet.
6. Isakóczi Elek tisztartónak a Murán van egy malma, amely után fizet.
7. Bisztricei Magyar Tamásnak a Murán van egy malma, amely után fizet.¹

Az I. katonai felmérésen egyetlen hajómalom szerepel *Melincze*-től nyugatra a Murán.²

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Melincen a Mura folyón:

1. Tulajdonos: Mautsnecz Ferenc, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
2. Tulajdonos: Luttar Mihály, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
3. Tulajdonos: Kristuvics András, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
4. Tulajdonos: bisztricei Icserbits István, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
5. Tulajdonos: bisztricei Czigán Mátyás, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.
6. Tulajdonos: bisztricei Utrusa Márton és társai, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő/24 óra.³

A II. katonai térképen, 1856-60 közt, Melinctől délre: *Melinczer Mühlen* megjelöléssel 9+2 hajómalom van a Murán.⁴

¹ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. 84. p.

² I. kat. Coll. II. XII.

³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

Az 1862. szeptember 27.-én, a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara számára készült kimutatásban Krisztovits András és Maucsetz Mihály molnárok nevét jegyezték fel.⁵

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 8 hajómalomban, 8 kővel 24 óra alatt 32 ausztriai mérő gabonát képesek megőrölni.⁶

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a 4 malom után 20 Ft jövedéki adót fizettek.⁷

1901. szeptember 14.-én készült egy kimutatás Zala Vármegye Alispáni Hivatala számára azokról a murai hajómalmokról, amelyeknek tulajdonviszonya rendezetlen volt. Ebben rögzítették a korábbi, illetve a tényleges tulajdonosok nevét és tulajdonhányadát. E szerint:

1. Korábbi tulajdonos: Glavacs Mihály, Andulics Mátyás. Tényleges: Szobocsán András, Raj József, Raj János.

2. Korábbi tulajdonos: Vucskó István, Blazsics Iván ifj., Mancsecz József és neje. Tényleges: Balazsics Mihály, Balazsics Iván, Mancsecz József.

3. Korábbi tulajdonos: Korosecz Jakab, Poredos András, Janzsek Márk. Tényleges: Korosecz Jakab, Poredos András, Ferencz György.

4. Korábbi tulajdonos: Scsancsár József, Bagári Miklós, Fercsák József. Tényleges: Scsancsár József, Bagári Miklós, Ferencz István

5. Korábbi tulajdonos: Czopoth Mátyás, Jaksics Mihály, Ferencz István, Lovrencsecz István. Tényleges: Vucskó Márton, Maiczen József, Nezsicse Márton.

6. Korábbi tulajdonos: Domján István, Balazsics István. Tényleges: Hericz Ferenc.⁸

⁴ II. kat. Coll. XX. Sectio. 59.

⁵ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 45-45. p.

⁶ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 45-45. p.

⁷ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁸ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 182-183. p.

295. Merenye (Zalamerenye)

296. Miháld

Dola-patak

Első ismert malma késői datálású. A II. katonai térképen, 1856-60 közt jelölnek egy malmot Miháldtól északra.¹

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Obráz Emil. Tulajdonos: Obráz Emil. Kapacitás: 15 q/24 h. Használhatóság: 30 %.²

1949-ben a közellátási felügyelőség Kándi János és társai malmát említi. A malom ekkor fagázüzemű.³ A két adat alapján nem tudjuk, hogy egy, vagy két malomról van-e szó.

Malomi-árok: Dola: Nagy-árok: Nagy-folás 248/37, Malomi-rét 248/48. A volt malom mellett van.⁴

¹ II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 60.

² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 47. sorsz.

³ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁴ ZMFN. 592-595. p.

297. Mihálovecz (Felső Mihályovecz, Kis-Mihályovec, Alsó-, Felsőmihályfalva, SLO)

Egyetlen adatunk 1876-ból van. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint Kis-Miháloveczen 3 vízimalom után 36 Ft jövedéki adót fizettek.¹

¹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

298. Mihályfa (Bárszentmihályfa)

299. Mihályfa (Sümeg mellett)

Marcal patak, Fenyős-patak

1784-ben az I. katonai felmérésen a falu északi végétől nyugatra jelöltek egy malmot, házzal.¹ 1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A mihályfai határban lévő Mihályfai malom IV. osztályú, 24 óra alatt 4 pozsonyi mérő gabonát őröl.²

A II. katonai térképen, 1852-55 közt, a falutól északnyugatra van a malom a Marcal patakon.³ 1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint vízimalma után 6 Ft jövedéki adót fizettek.⁴

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Jászay Ferenc. Tulajdonos: Jászai Ferenc. Kapacitás: 28 q/24 h. Használhatóság: 60 %.⁵ A malom ekkorfagáz üzemű.⁶

Malom út 3/72. A malomhoz vezet. Malom: Bözse-malom 3/77. A molnár leányának nevérol. Fenyős-patak: Fenyősi-patak 3/50. Ezen volt a malom.⁷

¹ I. kat. Coll. VI. Sectio XIX.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll. XXIV. Sectio. 55.

⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 92. sorsz.

⁶ MNL ZML IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁷ Zala megye földrajzi nevei II. A keszthelyi járás. Zalai Gyűjtemény 24. Zalaegerszeg, 1986. 20-21. p.

300. Mikekarácsonyfa (1941 előtt Mikefa és Karácsonyfa)

Cserta

Malomi-híd 144/3, Kis-híd, Szijácsosi-patak 144/46, Cserta 144/49, Kis-folás (patak) 144/66, A malomi híd alatt volt a malom. A Kis-folyás a szabadrekesztője lehetett.¹

Mikefa

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Mikefai „neve tudatlan”.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 11 Ft 20 krajcár jövedéki adót fizettek.³

¹ ZMFN. 336-337. p.

² MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.



Mikefai-malom. Malonya, 307. oldal.

Pontoki-malom

Cserta

Az I. katonai térképen a malom a Nova- Kozmadombja úttól délre van.⁴

A II. katonai térképen meg is nevezik: *Pontoki M.* A malom egy egyenes malomcsatornán van, a Csertával együtt alkotott szigeten. A molnár háza és gazdasági épülete pedig a csatornától nyugatra.⁵

Említik a malmot 1902-ben a barlahidai malom kapcsán: „... alatti részen 4151 méterre a „pontoki” malom a szombathelyi püspökségé.”⁶

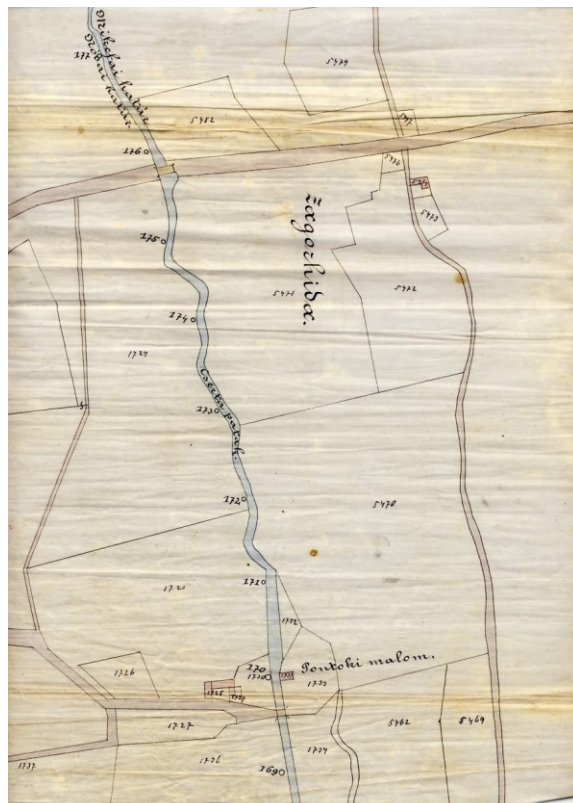
„Horváth József alsópáhoki gőzmalomtulajdonos. (Mikefa, 1880.) A malomipart édesapja malmában sajátította el, majd több helyen megfordult, mint segéd. 1906-ban önállósította magát és Rezi határában vízimalmot alapított. 1921-ben vette mag az alsópáhoki gőzmalom.”⁷

⁴ I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

⁵ II. kat. Coll. XXII. Sectio. 58.

⁶ MNL ZML-a IV. 433.

⁷ B. M. Zs. 1935. III. 43. p



Mikefa, Pontoki-malom a barlahidai Tuboly-malom engedélyezési helyszínrajzán. MNL ZML IV.

*Czigány-malom*⁸

Czigány Vendel volt a tulajdonosa. László Gábornak hívták az utolsó molnárát.⁹

„A mikefai malom macskái

Valamikor, gyerekkoromban a Vajmi Feri¹⁰ bácsi tanított nekünk egy nyelvtörő mondókát. Egy mesét is kanyarított mellé. A mikefai malomban nagyon elszaporodtak az egerek. A molnár macskái meg elhívva lustálkodtak kint a napon. Az egyik örlető szóvá is tette. A molnár tehetetlenül széttárta a karját, mondván: nem tud mit tenni, mert a macskák nem hajlandók egerészni. Erre az örlető ezt ajánlotta: „Mézes-mákos mácsikba mártsa a mikefai macskákat!”¹¹

⁸ Jakosa Árpád közlése, 2012, aki a tulajdonos egyik leszármazottjával együtt dolgozott.

⁹ Babati Zoltán (Mikekarácsonyfa) Zalaegerszeg közlése, 2012.

¹⁰ Vajmi Ferenc Ortaháza. Fogékony volt a környezetében történetekre, és az öregektől hallott történeteket is nagyon jól megjegyezte. Korai halála megakadályozta, hogy közismert mesemondó lehessen.

¹¹ Pordán Zoltán egykori ortaházi, ma pákai lakos visszaemlékezése.



Mikekarácsonyfai malom. Fotó: Szentmihályi Imre, GM 55.

Karácsonyfa

Cserta

1753-ban a karácsonyfai molnár Babati József.¹²

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Babati József neve szerepel.¹³

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, *Moricz György* molnár nevét jegyezték föl.¹⁴

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, *Mórocz Mihály* neve szerepel.¹⁵

1762-ben Szabó István a molnár.

1784-ben az I. katonai felmérésen a falutól keletre folyó patakon három malom. Kettő a Mikefára vezető úttól délre (a mai jóléti vagy horgásztónál), egy pedig közvetlenül a hídnál. Csak a legalsónál van ház.¹⁶

Két malom van a Csertán Tomasich térképén 1792-ben.

A II. katonai térképen két malom van. A felsőt, mint láttuk, meg is nevezik: *Pontoki M.*, az alsó közvetlenül a Mikefára vezető út hídjától délre, a keleti, a Mikefai oldalon.¹⁷

Pontok 144/21.¹⁸ A Nova-Zalaegerszeg 75. sz. út hídjától délre volt. Ma Mikekarácsonyfai határ.

¹² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

¹³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

¹⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1757.

¹⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹⁶ I. kat. Coll IV. Sectio XIII-XIV.

¹⁷ II. kat. Coll. XXII. Sectio. 58.

¹⁸ ZMFN. 336-337. p.

301. Miklovecz (Miklavec, HR)

Mura

1784-ben, az I. katonai felmérésen Mikloweiz falutól északnyugatra a Mura nagy kanyarjában három hajómalom van.¹

A II. katonai térképén, 1856-60 közt, nem volt malom Miklavec határában.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 4 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a 4 malom után 30 Ft jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll. III. Sectio. XIV.

² II. kat. Coll. XXII. Sectio. 60.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

302. Miklósfa (Ma Nagykanizsa településrésze)

Potyli-patak

Az I. katonai térkép 1784-es felvételekor *Szent Miklós*-tól északra egy gátas tó délnyugati végénél állt egy malom három épülettel. A falutól északnyugatra, a *Panischa* vízen van egy malom. Itt a vízfolyáson a fő ág és a szabadzúgó egy szigetet alkot.

Potyli-híd 253/1. Potyli nevű molnárról

Hegedűs-híd 253/23. Hegedűs nevű molnár malma előtt van.

Potyli-malom 253/63. Potyli nevű egykori tulajdonosáról. Potyli: Potyli-árok: Potyokës (patak) 253/64

Szigecskeji-malom 253/113, Szigecskeji-rét [Sziget malomi rétek] 253/118.

Svejg-malom 253/129. Volt malom.

Liszóji-malom 253/130. Volt vízimalom.

Szapányosi-malom 253/132. malom.¹

A II. katonai térképen Horvát Szent Miklós-ként szerepel a település. Az északra lévő malom meg van *Frosch M.* néven, de az északnyugati nincs.²

¹ ZMFN. 602-605. p. 253.

² I. kat. Coll. V. XXII és II. kat. Coll. XXIV. Sectio 60.

303. Mikosdpusztá

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Mikosdi vámmalom néven szerepel.¹

¹ MNL ZML IV. 433. N°6093.

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Földműves szövetkezet malma. Tulajdonos: Állami malom. Bérló: Földműves szövetkezet. Kapacitás: 80 q/24 h. Használhatóság: 30 %.² A malom ekkor gőzmeghajtású. Tulajdonosként Zierer Hubertet említik.³

² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 180. sorsz.

³ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

304. Milej, Milejszeg

Jámi-patak

Milejben, 1753-ban Jandó István volt a molnár.¹

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, *Millej*-ben Horváth Mihály neve szerepel.²

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbéli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak.

Molnár András tartozása 1 Ft 52 ½ x volt.³

1762-ben, mint elpusztult malmot említik.⁴

Az I. katonai térképen már nem szerepel malom.⁵

Molnár-házi-rét 59/17, Jámi-szer 59/18, Jámi-patak 59/24, Balázsfai-patak 59/30, Iszáki gát 59/36 (Töltés), Iszáki-híd 59/37, Lapos-réti-gát 59/45, Csörgei-kút 59/25.⁶

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbéli molnárok tartozása a cég felé, 1756-57.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1762.

⁵ I. kat. Coll. IV. XIII.

⁶ ZMFN. 154-155. p.

305. Mindszentkállya

1780. augusztus 14. „Malmoknak határunkban való fogyatkozása miatt, egyórányi földre járunk őrleni.”¹- vallották a meghallgatott tanúk. A „fogyatkozás” egy korábbi malom pusztulását, vagy a kevés víz okozta leállást jelentheti. Több adatunk nincs a malomról, már az I. katonai térképen sem szerepel.

¹ Horváth I. 373. p.

306. Misefa

Principális-csatorna

Csak a földrajzi nevekben találtunk utalást malomra.

Patak 57/10, Mihaszna (Malom-völgy) 57/28, Malom-völgyi-szántó 57/32, Mihaszna-út 57/33, Patak (árok) 57/35, Kanáris (Principális csatorna) 57/51.¹

¹ ZMFN. 150-151. p.

307. Molnári

Rigyáci-patak

A falu neve is *molnáré*-t jelent.

Mátyás alatt, 1483-ban, a Háshágyiak a molnári birtokon osztozkodnak a Zelékkal és Csernel Péterrel. 9-9 telek jutott egy félnek, azon kívül a Háshágyiak kaptak még 2 jobbágytelket. A Halastó a Zeléké lett. A malom- és révjövedelem a Murán közös maradt.¹

1753-ban Molnár Lőrinc molnárt írták össze.²

Az 1753-55-ös összeíráskor az itteni malom molnára Filócz István.³

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Lőrinc neve szerepel.⁴

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár István neve található.⁵

Az 1784-es katonai térképen a falutól keletre gátas malomtó látható, malommal és két épülettel.⁶

1786-89-ben Tótszentmárton filiája. A helységen kívüli malom 1¼ óra távolságra van az anyaegyháztól, 6 lélekkel.⁷

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételezésekor falutól délre a Murán egy hajómalom volt.⁸

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalom után 5 Ft 80 krajcár jövedéki adót fizettek.⁹

Szentgyörgy

Holub feltételezi, hogy Molnári közelében/határában volt egy Szentgyörgy nevű település, amelynek malma is volt: „Volt egy Szentgyörgy a Mura mellett is. A XIV. század derekán tűnik fel, amikor István fia Miklós volt bán /Lendvai!/ pereskedett Szepetnekiekkel egy murai malom tárgyában, mely Szentgyörgy határában volt /1356-8./ Így valószínűnek vehetjük, hogy Szepetnektől délre, Molnári vidékén feküdt, s talán azzal a Gyurgyánc pusztával azonosíthatjuk, amely Murakeresztúrtól északnyugara fekszik, közel hozzá.”¹⁰

Stiszka [Zrínyi mező] 206/46. Zrínyi vára volt mellette. Régebben pedig egy vízimalom víztározója állt itt.

Melinyenszki járék: Vizesárok: Rigyáci patak 206/47. Prë mělinu [Malomi] 206/54, Prëmělinzkēm moszto přesztiszki 206/64. Malomi vízgyűjtő volt itt a malomi hídnál.¹¹

¹ Holub III.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása 1753-55.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁶ I. kat. Coll. IV. Sectio XVI.

⁷ MNL ZML Hlc. Tótszentmárton 58. Eredeti: OL. C-104. Htt. Lt. Acta reg. Par. Pfarrtop.

⁸ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 61.

⁹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben összeállított kivonat.

¹⁰ Holub III.

¹¹ ZMFN. 498-500

308. Monostorapáti

Eger-patak

Az almádi Szent Lélek bencés apátság birtoka. Az 1121-es alapítólevél szerint Bánd fia Atyusz két malmot adott az apátságnak. Testvére Mikcs fia István, 1164-ben, szintén két malmot adott az apátságnak, egy eke földdel és két szolgálóval.¹

1221-ben Sal comes két Almád nevű birtokát lányára hagyta. Az örökség része volt 10 malom is.

1342-ben Győrben, valamint Alsó és Felső Almádon 4 malmot említenek²

1485-ben említik a monostorapáti Fatha Illést, aki az Egregy vizén lévő malmát elzálogosította.³

1505-ben az almádi monostor vagyonleltárában négy falu: Verestó, Apáti, Attak és Győr szerepel 65 lakossal; 7 malom, 8 ökör, 2 tehén, 2 bornyú, 60 disznó és öt szőlő.⁴

1520-ban nemes Kőkuti Barta Pál, aki előbb *Szabójánosmalma*, akkor *Bertópálmalma* nevű malmát tíz és fél hold szántóval, négy kaszaalja réttel elcserélte Esegvári Ferencsel. Úgy látszik, ezek az apátságé voltak, mert Esegvárinak is évi 2 Ft-ot kellett fizetnie az apátságnak.⁵

1529-ben *Szabójánosmalma* nevű egykerekű malmát jegyzik fel az apátság birtokában.

1549-ben Bakicsnak és egy jobbágyának is egy-egy malma van itt. Ezek 1554-ben is megvannak. 1564-ben az egyik malom a püspöké, a másik az egyházi nemeseké.

1564-ben 3 itteni molnár adózik egész telek után. Ők a püspök molnárai és két telken laknak.

1572-ben 1 háromkerekű, és 1 egykerekű malomról írnak. 1574-ben egyik – a püspöki - már elhagyott. 1576-ban az egyházi nemesek malma is pusztá.⁶

1577-ben a veszprémi püspök bérbe adja itteni *Szarkamalom* nevű malmát, amit ezek szerint újjáépítettek.

1594-ben a püspöki malmot, mint működőt említik. A következő, 1595-ös évben birtokosaik, Örsi Péter és György a töröktől való félelmükben bérelt malmukat két apáti jobbágyának adják tovább bérbe a vámjövedelem feléért. A bérlők kötelesek a malom után a töröknek is megfizetni az általa kivetett adót.

1596-ban két működő malma közül egyik új, másik régi. Az egyházi nemesek malma után 2 forint 50 dénár adót fizettek.⁷ Az utóbbi lehetett az új.

1599-ben a faluban 6 molnárt írnak össze, de nem tudjuk, közülük hányan dolgoznak helyben.

1613-ban egyik malma sem üzemel.⁸

Másfél évszázadig nincs adatunk malmokról.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba: Molnár Mihály és Nagy Ferenc neve szerepel.⁹

1767. november 9.-én az úrbérrendezés során kihallgatott tanúk vallomásukban nem tesznek említést malomról!¹⁰

Az I. katonai térkép két mamot jelöl. Egyiket a faluban, a másikat attól északkeletre.¹¹

1792-ben Tomasich térképé is két malom van.

¹ Ladányi, 2008. 13. p.

² Ladányi, 2008. 16. p.

³ Holub III.

⁴ Czuczor, 1988. 50. p.

⁵ Ladányi, 2008. 92 p.

⁶ Holub III.

⁷ Ladányi, 2008. 93. p.

⁸ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikonja II. 288. p., Ladányi, 2008. 16. p.

⁹ MNL ZML IV. Közgyűlési iratok. IV. 1/a-b. malmok és molnárok összeírása 1760. k.

¹⁰ Horváth I. 375. p.

¹¹ I. kat. Coll. VIII. Sectio XIX.



Monostorapáti, első malom. Fotó: Vastagh Gábor.

1802-ben egy őrlő- és két fűrészmalma bérbe van adva.¹²

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A monostorapáti határban lévő 5 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 6 pozsonyi mérő.¹³

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvételezésekor a falutól nyugatra 1 malom, a falu közepe tája körül, attól északra, egy másik, és keletre a falutól még egy malom van. Ettől keletre még három malom található az Egregy patakon, Kapolcs felé.¹⁴

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 4 vízimalomban 4 segédet és 3 tanoncot foglalkoztattak, és a 4 malom után 158 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁵

1923-ban Borgyán Lajos az egyik malom tulajdonosa. Ez egy tulajdonvitából derül ki, amely a zalaegerszegi királyi törvényszéken folyt 491/1923. számon.¹⁶

Cságoty Ferenc későbbi ördöghenyei malomtulajdonos is volt molnár Monostorapátiban.¹⁷

1969-ben a Monostorapáti Tanács VB. levelében 5 malmot sorolnak fel: Löffler-, Scheller-, Varga-, Keszler- és Gyenge-malom. Az 1951. évi államosításkor négy malom működését szüntették meg, az ötödiket, a Löffler-malmot 1962-ben állították le.¹⁸

¹² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikonja II. 287. p.

¹³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹⁴ II. kat. Coll. XXVI. Sectio 56.

¹⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁶ MNL ZML IV. 433.

¹⁷ Kádár 2010. 185. p.

¹⁸ Ladányi, 2008. 19. p.



Monostorapáti, második malom. Fotó: Vastagh Gábor.

Győr (Monostorapáti határában a Győri –rétek őrzik nevét.)

1342-ben Bánd mester, hegyesdi várnagy, az almádi monostor négy faluját – Apátit, Győrt, Felső és Alsó-Atakot /vagy Acsakot?/ – Hegyesd vár számára tartotta fenn. Bizonyára az almádi apát panaszára, a király felszólította, hogy bocsássa vissza ezeket a birtokokat az apátságnak. Bánd ennek a királyi parancsnak, melyet az őrsi prépost, mint a veszprémi káptalan hiteles embere olvasott fel neki s magyarázott meg, engedelmeskedett. 36 háznép volt az említett birtokokban és négy malom, amelyeket négy ember bírt néhány jobbágytelekkel együtt. Ezek azt mondták, hogy a monostor malmai, de ők nemes jobbágyok jogán bírják azokat.¹⁹

Cuczor szerint 1342-ben Győr faluban 4 malom volt.²⁰

1528-ban az almádi monostor birtoka. A barátok ekkor eltiltják Csoron Andrást a Győr határában, az Eger vizén álló malmuk elidegenítésétől.²¹

¹⁹ Holub III.

²⁰ Czuczor, 1988. 14. p.

²¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 213. p.



Monostorapáti, második malom. Fotó: Vastagh Gábor.

Keszler-malom

(A malmot többféleképpen is nevezik: Herceg-malom, Németh János vízimalma, Nagy Sándor malma, Keszler Kálmán vízimalma.)²²

Már szerepel az I. katonai felmérés térképén is.

Az épületben található évszám és a család birtokában megmaradt építési rajz szerint a ma álló malmot 1890-ben építették. Eredetileg a helyén álló malom az Esterházyak tulajdona volt. Innen kapta a „Herceg-malom” nevet. 1889-ben vette meg a hercegi hitbizománytól Németh János. Ekkor a malom két darab 38”-os kőjáratát 2 db 6 m átmérőjű vízikerek hajtotta. Volt benne a jobb minőségű liszt előállítására szolgáló gatyaszár-szita is.

1903-ban Németh János özvegye árverés útján értékesítette a malmot, amelyet Nagy Sándor monostorapáti birtokos vásárolt meg a hozzá tartozó ingatlanokkal együtt. Ő a malmot korszerűsítette. A korszerűsítési munkálatokat Rezenka János pápai malomépítő végezte. A malom ekkor kapott két felülcsapó, 6,9 m átmérőjű vízikereket. A malom teljesítménye napi 10-15q volt. Nagy Sándor betegsége miatt 1930-ban el akarták adni a malmot, de nem sikerült, mert 1934-ben a Molnárok Lapjában már özv. Nagy Sándorné malmaként szerepelt, aki betegsége hivatkozva bérbe kívánta adni azt. 1936-1940 közt Varga József vezette a malmot. Ekkor az egyik kerék egy fűrészgatteret hajtott, míg a másik a korszerűsített lisztelő malom berendezéseit: 2 hengerszéket, egy malomkőjáratot, hasábszitákat, daragépet, gabonatisztító berendezést és serleges felhordókat.²³

1941-ben Keszler Kálmán Vászolyban megörökölte apja malmát, annak eladásából megvette özv. Nagy Sándorné malmát a hozzátartozó épületekkel együtt 34 000 pengőért. Keszler csak egy vízikerekkel üzemeltette a malmát.

²² Ladányi, 2008. 110. p.

²³ Ladányi, 2008. 111. p. Eredeti: Molnárok Lapja 1903. január 31.



Monostorapáti, Keszler-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Az Újjáépítő magyarok írta 1947-ben: „Keszler Kálmán vámőrle malma. A malom 1940-ben került saját kezelésbe, azt azóta 18 éves szakmai gyakorlattal vezeti. A felszabadulás után közvetlen megindította az üzemet és a háborús károkat részben pótolta. Napi teljesítménye 20q. Egy alkalmazottat foglalkoztat.”²⁴

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Keszler Kálmán. Tulajdonos: Keszler Kálmán. Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 30. %.²⁵ A malom ekkor víz meghajtású.²⁶

1951-ben államosították. A malom vezetője Egyed János lett. A Malomipari Egyesüléstől a községi tanács, a tanácstól az Állami Erdőgazdaság, tőlük – valószínűleg használatra - a termelőszövetkezet kapta meg, amely raktárként használta. 1970-ben a községi tanács a malmot visszaadta eredeti tulajdonosának, Keszler Kálmánnak. A család, lakásnak használta.²⁷

Ma elhagyatva áll.²⁸

²⁴ Újjáépítő magyarok, 1947.

²⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 117. sorszám.

²⁶ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

²⁷ Ladányi, 2008. 112-113. p.

²⁸ Kovács, 2012. 155. p.



Monostorapáti, Keszler Károly. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Németh-, Löffler-Selmeczi-, Zsidó-malom²⁹

Eredetileg a nagyvázsonyi gróf Zichy család birtoka volt. Ők eladták Németh János molnármesternek 1902-ben. Ekkor a malom földszintes, kőfalú, zsúpfedésű épület volt. A közepén csapott vízikerek egy pár malomkővet hajtott. Mellette volt egy deszkametsző malom is. Németh valószínűleg átépítte a malmot, legalábbis erre enged következtetni a következő adat. 1913-ban a 6,9 m átmérőjű és 1,18 m széles középütt csapott malomkerék már vaskoszorús, fafogazású kereket hajtott meg, amely transzmissziós meghajtással üzemeltette a gépeket: egy pár 40"-os malomkő párt, 4 db hengerszéket, gabonatisztítót, koptatót, daratisztítót és 4 db hasábszítát. Az örlemények felhordását 7 db serleges felhordó végezte. A malom teljesítménye 15-20q volt naponta.³⁰ A malom mellett állt a kétlakásos molnárház. 1920 körül Németh Jánostól Burján Lajos gazdálkodó vásárolta meg, aki bérlőknek adta ki, és 1921-ben továbbadta Löffler Géza és Kalmár György molnármestereknek, akik fele-fele arányban tulajdonolták. Burján korszerűsítette a malmot. A vízikereket két darab Francis – egy 10HP és egy 20 HP teljesítményű - fekvő turbinára cseréltette. Az egyikkel áramfejlesztést is végeztek, amivel a malom és a lakás, valamint a gazdasági épületek világítását is megoldották. Az 1920-as években Kalmár részét Selmeczy Dezső molnármester vásárolta meg.

1932-ben lezárták a malmot, mert az oda kiszálló ellenőröket megverték.

1938-ban Selmeczy a részét bérbe adta Salamon Ferenc molárnak évi 50q búza bérleti díj fejében.

²⁹ Reindl, 2005. 30. p.

³⁰ Ladányi, 2008. 95-96. p.

1947-ben fekete őrlés miatt Löffler Gézárt öt év börtönre ítélték.³¹

1947-ben: „Salamon és Löffler vámőrle malombérlete. A malmot 1920-ban Löffler vette át, és 1938-ban társult hozzá Salamon Ferenc. Jelenleg két alkalmazottat foglalkoztat a malom, melynek napi teljesítőképessége 40q.”³²

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Löffler és Selmeczi. Tulajdonos: Löffler Géza és Selmeczi Dezső. Kapacitás: 25 q/24 h. Használhatóság: 70 %.³³ A malom ekkor vízmeghajtású.³⁴

1951-ben államosították a malmot és üzemeltetésre átvette a Dunántúli Malomipari Egyesülés. 1955-ben a Monostorapáti Tanács üzemeltetésébe került, majd 1962. október 23.-án átvette a Veszprém Megyei Malomipari Egyesülés. Ettől kezdve nem üzemelt. 1963-ban a Malomipari és Terményforgalmi Vállalat a berendezések nagy részét kiszerezte és elszállította. 1966-ban használatra átadták a monostorapáti Előre Tsz-nek, a megmaradt gépeket pedig értékesítették a MÉH-nek.

1980-ban árverésen értékesítették az épületet, melyet jelenlegi tulajdonosa, Focht Géza vásárolta meg és alakított ki benne panziót. Felesége után „Anna-malom”-nak nevezték el.³⁵

Deszkametsző-malom

A deszkametsző az Eger-patak keleti oldalán állt, a lisztelő malom alatt. Szintén kőből, zsúpfedéssel. A XX. század elején cseréppel fedték. 5,6 m átmérőjű 50 cm széles, alulcsapó vízikerek hajtotta a berendezést. Ezt a malmot, a másiktól eltérően, csak 1915 után adta el a Zichy család. A malmot – feltételezhetően – Burján Lajos idejében állították le.³⁶

Püspöki-malom, Mezriczky-malom

A veszprémi püspökség malma volt, amelyet 1898 körül vásárolt meg Mezriczky István.

1901-ben korszerűsítette. Erről a Molnárok Lapja tudósított: „*Mezriczky István vízimalmának átalakítása. Mayer F. Fiai gép- és motorgyár, malomépitész, vas- és fémöntőde cég Szombathely. A fenti malmot korszerű szereléssel műmalommá építette át.*”

A korszerűsítés után a malom berendezése: két hengerszékéből, két hasábszítából, koptatóból, darálóból állt. Felszereltek egy 110 voltos generátort is, amellyel a malom és lakás világítását is ellátták. Ifj. Mezriczky István malomtulajdonos 1925-ben átvette édesapja malmát.

1928-ban ismét korszerűsítették. Ekkor szagebin vízikereket és két síkszítát szereltek fel.

1936-ban, hogy megszabaduljanak az 1928-as korszerűsítéshez felvett banki hiteltől, a malmot eladták Mezriczky Ferenc kapolcsi molárnak. „Mezriczky Ferenc malomtulajdonos. 1905-ben született Kapolcson. Iskolázása után kitanulta a malomipart. Mint segéd hosszabb ideig atyja malmában dolgozott. 1936-ban önálló malomtulajdonos lett Monostorapátiban.”³⁷

1940-ben eladták Varga József molárnak, aki addig a Scheller malomban volt főmolár. Varga József malma.³⁸ A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban is Varga József neve szerepel.³⁹

Az 1947-ben megjelent Újjáépítő magyarok szerint: „Varga József malma. 1938-ban vette át a malmot, amit azóta 32 évi szakmai gyakorlattal vezet. A malom napi kapacitása 15q. Súlyos háborús kárai voltak, amit részben tudott pótolni.”⁴⁰

³¹ Ladányi, 2008. 99. p.

³² Újjáépítő magyarok, 1947. 751. p.

³³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 124. sorszám.

³⁴ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

³⁵ Ladányi, 2008. 95. p.

³⁶ Ladányi, 2008. 101-102. p.

³⁷ Újjáépítő magyarok, 1947..

³⁸ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 37/1940.

³⁹ MNL ZML IV. 433. N°6093.

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Varga József. Tulajdonos: Varga József. Kapacitás: 15 q/24 h. Használhatóság: 65 %.⁴¹ A malom ekkor vízmeghajtású.⁴² 1951-ben államosították és leállították. 1953-ban a Malomipari Egyesülés újraindította. Alulcsapós vízikerek-meghajtású, teljesítménye 16q/24 óra. 1955-ben ezt a malmot is átvette a községi tanács, majd a tsz darálóként üzemeltette, végül berendezéseit kiszerezték, és az épületet 1998-ban a balatonfüredi FÓRUM TRADE Kft-nek eladták.⁴³ Ma romosan áll a község közepén.⁴⁴

Gyöngye-malom,⁴⁵ „Laposházi” vízimalom, Molnár-malom, Salamon-malom

Korábbi malommal nem tudtuk azonosítani.

1876-ban egyike volt a soproni iparkamara jelentésében szereplő négy vízimalomnak, mely szerint a malom engedélyezett vízfelhasználása 450 liter/perc.⁴⁶

1886-ban a községi bíró igazolja, hogy a malom már a megelőző időben is Szabó Gábor tulajdona volt.

1902-ben Nagy Aladár kapott vízhasználati engedélyt a malomra, amelyet ekkor „laposházi” vízimalomnak nevez az okirat.

Nagy korszerűsítette a malmot, amelynek berendezése addig két, egy 5 és egy 5,2 m átmérőjű vízikerekkel hajtott két pár 38”-os kőjáratból, a hozzájuk csatlakozó gatyaszár-szitából állt. A korszerűsítés során a két vízikereket Phol gyártmányú Francis turbinára cserélték.

Berendezése pedig 3 darab hengersizék, egy pár 38”-os kőjárat, Detacheur, Haggemacher és Reform daratisztítók, a szükséges felvonók, cylinderek és összes kiegészítő berendezések.

Fentieket a Molnárok Lapja 1906. november 3-i számában olvashatjuk, amelyben a malom árverését hirdették. Az árverezők Kövesdy József és neje. Róluk és a vevőről nincs további adatunk.

1912-ben Piller Jakab a malom tulajdonosa. Piller tovább korszerűsítette a malmot. A malom kétemeletes, míg a lakás egyemeletes lett. A malmot bádoggal, a lakást cseréppel fedték. A malom berendezése ez után: 1 db 16 HP Francis turbina, 3 hengersizék, 3 hasábszita, koptató és világítási dinamó. Teljesítménye 15-20q/24 óra. Két segéddel dolgozott.

Pillertől Kasza Imre vette meg, tőle pedig Gyenge Ferenc, aki a malom fejlesztésére nem áldozott. Halála után bérlők üzemeltették, közülük Salamon Ferenc molnármester nevét ismerjük.

1933-tól a malom tulajdonosa Gyenge Károly, Gyenge Ferenc fia, aki a malmot 1940-ben korszerűsítette, ezzel teljesítménye elérte a napi 40 mázsát. Gyenge Károly többször bérbe adta a malmot.⁴⁷

1940-ben Molnár Rezső és Salamon Ferenc malmaként is olvashatunk róla a tapolcai jegyző által kiállított korpakiutaláson.⁴⁸

1945-ben Molnár Rezső bérelte a malmot.⁴⁹

Az Újjáépítő magyarokban ezt olvashatjuk 1947-ben: „Gyenge Károly malomtulajdonos. 1933-ban vette át a malmát. Mint malomipari segéd édesapja malmában dolgozott.”⁵⁰

⁴⁰ Újjáépítő magyarok, 1947. 765. p.

⁴¹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 140. sorszám.

⁴² MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁴³ Ladányi, 2008. 109-110. p.

⁴⁴ Kovács, 2012. 155. p

⁴⁵ Reindl, 2005. 30. p.

⁴⁶ Ladányi, 2008. 115. p.

⁴⁷ Ladányi, 2008. 116-117. p. 1886-1940. közti adatok.

⁴⁸ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 37/1940.

⁴⁹ Ladányi, 2008. 116-117. p.

⁵⁰ Újjáépítő magyarok, 1947.

Ugyanott: „Molnár Rezső malombérlete. 1941 óta vezeti a malmot, 21 évi gyakorlattal. Felszabadulás után a háborús károkat saját erejéből helyrehozva, megindította az üzemet. Egy alkalmazottat foglalkoztat. A háborús veszteségek közül a szíjazatot még tudta pótolni, és ez által a villamosítást megindítani.”⁵¹ Az említett alkalmazott Farkas Jenő volt, aki mint inas dolgozott a malomban 1942-től, majd szabadulása után segédként, 1948-ig.⁵²

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Salamon Ferenc. Tulajdonos: özv. Gyenge Károlyné. Bérló: Salamon Ferenc. Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 40 %.⁵³ A Közellátási Felügyelőség összeírásában a malom vízmeghajtásúként van feltüntetve. Tulajdonosnak Gyenge Ferencné jelölik meg.⁵⁴

1951 júliusában államosították. Ezt a Malomipari Egyesülés 1953. március 17-i leveléből tudjuk: „Hivatkozással Gyenge Károlyné devescseri lakos [...] tulajdonát képező Salamon-malom 1951. júliusában került államosításra...”⁵⁵

Az egyesülés leállította, berendezéseit leszerelte és más malmokba szállította. Később a helyi tanács kezelésébe került, tőlük a helyi Földműves Szövetkezet vette át használatra. A még meglévő berendezéseket már ők szerelték ki. 1966-ban a monostorapáti Előre Tsz. halastavat akart építeni a malomtól Hegyesd irányában. A malmot a munkásörség egy gyakorlat során felrobbantotta. Romjai alacsony vízállásnál még láthatók a tóban.⁵⁶

Somogyi-malom, Scheller-malom

Győr határában működött Somogyi Márton malma, a későbbi Scheller malom.⁵⁷

A malom az Eger-patak déli oldalán épült kőből, a hozzá csatlakozó lakórésszel együtt, amelyet a XIX. század végén építettek. A malmot 1902-ben átépítették, magasították és korszerűsítették. Már ekkor a Scheller család tulajdonában volt. Alulcsapós vízikerekű malom, melynek vízikereke 6,6 m átmérőjű és két pár 38"-os kőjáratot hajtott. A korszerűsítés után a transzmisszió 3 db Ganz típusú hengersizéket, az egyik meghagyott kőjáratot, 5 db serleges felhordót, 4 db hasábszítát, 1 db daragépet és gabonatisztító berendezést hajtott. 1903-ban, a malomban segédként dolgozott egy Farkas Károly nevű molnár.⁵⁸

Az 1930-as években, 1940-ig a malom főmolnára Varga József volt, aki akkor megvásárolta a Mezriczky malmot.

1940-ben is Scheller-malomként szerepel.⁵⁹

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban *Setler* malom néven említik.⁶⁰

⁵¹ Újjáépítő magyarok, 1947. 738. p.

⁵² Ladányi, 2008. 117. p.

⁵³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 128. sorszám.

⁵⁴ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁵⁵ Ladányi, 2008. 117. p.

⁵⁶ Ladányi, 2008. 117. p.

⁵⁷ Ladányi, 2008. 17. p.

⁵⁸ Ladányi, 2008. 102-103. p.

⁵⁹ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 37/1940.

⁶⁰ MNL ZML IV. 433. N°6093.



Monostorapáti, Scheller-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

1948-tól Pethő Imre molnármester bérelte. Segédként Farkas Jenő monostorapáti molnárt alkalmazta, aki addig a Salamon malomban volt segéd.

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Pethő Imre. Tulajdonos: özv. Sella [Scheller ML] Zsigmondné. Bérlő: Pethő Imre. Kapacitás: 16 q/24 h. Használhatóság: 35. %.⁶¹ A malom ekkor vízmeghajtású volt.⁶²

A malmot államosították leállították, a tulajdonosokat lakásukból is kitették. 1955-ben a monostorapáti tanács kezelésébe került. Ők a helyi tsz-nek adták, akik magtárnak és darálónak használták. A tsz az épületet értékesítette, majd az új tulajdonos továbbadta. Jelenlegi gazdája a malmot felújította.⁶³

Van még egy malomra vonatkozó adatunk: A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Molnár Ernő neve szerepel.⁶⁴ Őt egyik malommal sem tudtuk kapcsolatba hozni.

⁶¹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 133. sorszám.

⁶² MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁶³ Ladányi, 2008. 105. p.

⁶⁴ MNL ZML IV. 433. N°6093.



Monostorapáti, Varga-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

309. Monoszló (Maroslo.)

310. Mumor (Ma Lenti településrésze) Kerka-folyó

A Kerkavidéki molnár céh évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta a Lendva, Kerka és más folyóvizeken. Mumorban két molnár volt: Kovács István és Aran György. A céh 1784. április 14.-dikei „Generalis Visitaja” alkalmával Kovács István és Aran György volt a molnár.¹ Ennél több adatunk nincsen.

¹ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

311. Murakeresztúr Mura-folyó

1599-ben malma után adót vetettek ki. 1737-ben a földesúr fő jövedelem forrása a malom.¹ Az I. katonai térkép 1784-es felvételezésekor nincs malom a falu határában.²

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A keresztúri és kollátszegi határban lévő 22 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 3-5 pozsonyi mérő.³

A II. katonai térkép 1856-60 közti felmérésekor Murakeresztúr határában kettő hajómalom volt a Murán. (Kolatszég határában prdig 15.)⁴

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint Murakeresztúron és Kollátszegen 17 vízimalomban 3 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malmok után 97 Ft 40 krajcár jövedéki adót fizettek.⁵ További adataink nincsenek.

¹ Kovács, 2012. 125. p.

² I. kat. Coll. IV. Sectio XVI. és V. XXII.

³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁴ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 61.

Pré meléné (horv) a felszabadulásig itt vízimalmok voltak a Murán.⁶

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁶ ZMFN 257/84,

312. Murarátka

Mura-folyó

A falu malmára vonatkozó adatunk nagyon kevés. Az első 1755-ből való. Az ekkor Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Csernek Mátyás neve szerepel.¹

Az I. katonai térkép 1784-es felvételezésekor nem volt malom a falu határában.²

A II. katonai térkép 1856-60 közti felmérésekor egy hajómalom volt a falutól délre a Murán.

A faluból vezetett hozzá út.³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalom után 5 Ft jövedéki adót fizettek.⁴

Mismás László tudomása szerint nagyapjának hajómalma volt itt a Murán, Bösze vagy Tóth malom néven.

Srágli Lajos úgy tudja, hogy dédapjának, Mendl Balázsnak szintén volt itt hajómalma.⁵

Malomi tábla 199/94. Nagy vízimalmok voltak itt régen.⁶

¹ MNL ZML IV. Közgyűlési iratok. Malmok, molnárok összeírása 1755.

² I. kat. Coll. III. Sectio XIV.

³ II. kat. Coll. XXII. Sectio 60.

⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁵ Srágli Lajos közlése, 2012.

⁶ ZMFN. 476-479. p.

313. Muraszemenye

Mura-folyó

Szemenye

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A szemenei határban lévő Szemenyei malom IV. osztályú, 24 óra alatt 4 pozsonyi mérő gabonát őröl.¹

Péter István és fia is molnárkodott benne.²

¹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

² Jakosa Árpád közlése, 2012.



Muraszemenye, hajómalom, 1939. 07. 01. Fotó: Csath Ferencné.

Felső-Szemenye

Az I. katonai térkép 1784-ben malmot nem, csak személyátkelőt jelöl a Murán.³

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételekor a településtől délre két hajómalom és egy komp volt a Mura bal partjánál, Alsó- és Felső Szemenye közt.⁴

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 10 vízimalomban 3 segédet foglalkoztattak, és a 10 malom után 71 Ft jövedéki adót fizettek.⁵

Alsó-Szemenye

Az I. katonai térképen nincs malom.⁶

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételekor a településtől délre két hajómalom volt a Mura bal partjánál, Alsó- és Felső Szemenye közt.⁷

³ I. kat. Coll. III. Sectio XIV.

⁴ II. kat. Coll. XXII. Sectio 60.

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁶ I. kat. Coll. III. Sectio XIV.

⁷ II. kat. Coll. XXII. Sectio 60.

314. Murscsák, Muršćak, HR Mura-, Trnava-folyó

A csáktornyai uradalomnak 1670-ben Murschak erdőnél volt egy malma három kerékkel a Trnava folyón.¹

Az I. katonai térkép 1784-es felmérsekor Murchak erdő Alsószemenyétől [Muraszemenye] délre volt, de egyik folyón sem volt malom.²

A II. katonai térképen, 1856-60 közt két hajómalom volt Felsőszemenyétől délnyugatra, a Mura jobb partjánál, illetve egy komp.³

¹ Kalšan, 2014. 157. p.

² I. kat. Coll. III. Sectio XIV.

³ II. kat. Coll. XXII. Sectio 60.

3105. Muraszentmárton, Szentmárton (Sveti Martina Muri HR.)

Az I. katonai felmérés térképén a településtől nyugatra kettő, északra egy hajómalom látható a Murán.¹

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételekor a településtől északra, a Mura jobb partjánál három hajómalom volt. Ezekből nyugatra egy komp, amelyhez Szentmártonból út vezetett. Ezen Hotizára lehetett jut. (A komptól nyugatra hat hajómalom volt.)²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 2 vízimalom után 9 Ft jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll. II. Sectio XIII.

² II. kat. Coll. XXI. Sectio 59.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

316. Muraszerdahely (Mursko Sredisce, HR)

Mura-folyó

Az I. katonai felmérés térképén a település északnyugati oldalán három malom - nem jelölik, de valószínűleg hajómalom – és egy komp a Murán.¹

A II. katonai térkép 1856-60 közt a Mura jobb partján 7, a bal parton 6 hajómalom volt.²

1862-ben vizsgálta a megyegyűlés a muraszerdahelyi lakosok panaszát több muraszerdahelyi malom kártételéről. A panasz szerint az újonnan épült malmokhoz semmilyen irányból nem vezet út, ezért az örletők a réteken keresztül szabadon járnak, amivel nekik komoly károkat okoznak, továbbá a felduzzasztás miatt a Mura vize a réteket elönti. A panaszt jogosnak ítélték, de további intézkedésről nincs adatunk.³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 12 vízimalomban 6 segédet foglalkoztattak, és a malmok után 1011 Ft 50 krajcár jövedéki adót fizettek.⁴

1941. április 6-án a németek elfoglalták a Muravidéket. A jugoszláv katonaság és csendőrség visszavonult. Visszavonulás közben felrobbantották a három Murai hidat, köztük a Muraszerdahelyit is.⁵ A felrobbantott hídról magyar nyelvű képeslapok is készültek. Az egyikben a híd előterében egy hajómalom, és a hozzávezető híd részlete is látszik.⁶

¹ I. kat. Coll. III. Sectio XIV.

² II. kat. Coll. XXI. Sectio 59.

³ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1862.12.01. 3846.

⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁵ Göncz, 2001. 202. p.

⁶ A képeslap másolatához a petesházi Močnek Ottó révén jutottam. Köszönet neki és a tulajdonosnak is.



Muraszerdahely. Hajómalomhídja és házrész az 1941. 04. 06-án felrobbantott Mura hiddal.
Fotó: Barbarics Jánostól.

317. Nagybakónak Bakonaki-patak

A falu határában 1697-ben egy vízimalom működött.¹

1754-ben Kovács János molnárt írták össze 15 köböl jövedelemmel.²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Kovács Ádám molnár nevét jegyezték föl.³

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén Kovács Ádám neve szerepel.⁴

Az I. katonai térképen, jóval a falu alatt, három vízfolyás egyesülése alatt, a patak bal oldali ágán van egy malom, házzal.⁵ A malmot Tomasich nem jelöli.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalom után 6 Ft 60 krajcár jövedéki adót fizettek.⁶

Bókómóna [Bakomona] Fensik. Itt volt régen a falu, ahol egy Bakó nevű molnárnak a malma volt.⁷

¹ Kovács, 2012. 27. p.

² MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

³ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁴ MNL ZML IV. Közgylési iratok. IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁵ I. kat. Coll. V. Sectio XXI.

⁶ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁷ ZMFN 227/54.

318. Nagyfalú (Batyk határában.)

1642. Mogh praedium. „Az Moghi Patakon hol volt a’ malom, az halasto alatta.”¹

¹ MNL ZML HLc Türje 82. Eredeti: MNL. Batthyány cs. Körmendi lt. P. 1313. Maj Lad 29.№ 75/a.

319. Nagygörbő

Fenyősi-patak

Az I. katonai térképen nincs malom,¹ de van Tomasich térképén 1792-ben. A II. katonai térképen már szintén nincs.²

¹ I. kat. Coll. VI. Sectio XIX.

² II. kat. Coll. XXIV. Sectio 56.

320. Naggyűrűs, Gyűrűs

Foglár-csatorna, Gyűrűsi torrens

Egyetlen adatunk a XVIII. század második feléből van.

1777. július 19. „Malom közel vagy on ezen helységhez naggyűrűsi határban egy feltáróra [fertály, azaz negyed] földnyire.”[Kisgyűrűsiek vallomása]¹

¹ Horváth I. 133. p.

321. Nagykanizsa

Potyli-patak, Principális (Az I. katonai felmérésen még Canischa Wasser néven szerepel.)

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Páll Péter neve szerepel.¹

Az 1784-ben felmért első katonai térképen, a várostól délre, Szent Miklós (Miklósfa) fölött a hegy lábánál gátas tó alatt malom házzal és további két épülettel.²

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A nagykanizsai határban lévő vízimalom kapacitása napi 20 pozsonyi mérő. „Ha alkalmas víze vagy on.”³

A II. katonai térképen a város nyugati végénél, egy kerített területen két épületből álló *Dampfmühle* van, és a Szentmiklóstól északkeletre lévő *Frosch M.*⁴

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 26 Ft jövedéki adót fizettek. A gőzmalomban 3 segédet és 1 tanoncot alkalmaztak, és fizettek 160 forint jövedéki adót. A városban működött egy malomkő-kereskedő is, aki telephelye után 31 Ft jövedéki adót fizetett.⁵

1947. „*Osterer Károlyné vámörlő-malma*. Alapítva 1927-ben. A malom 60 HP szívógázmotorral van felszerelve és napi teljesítőképessége 100 q. Vámcsereörlést végez és hat állandó alkalmazottat foglalkoztat.”⁶

1949. Cég: Ostere Károly. Tulajdonos: Ostere Károly. Kapacitás: 60 q/24 h. Használhatóság: 80 %.⁷ A malom ekkor földgázüzemű.⁸

¹ MNL ZML IV. Közgyűlési iratok. IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

² I. kat. Coll. V. Sectio XXII.

³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁴ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 60.

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁶ Újjáépítő magyarok, 1947. 743-744. p.

⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 48. sorsz.

Malom kert [Malom utca] 247/29. Az utca végén régen malom volt. Transzdanubija: Villanygyár: Malom [Terményraktár] 247/100. Egykor malom és villanytelep volt itt. (Zala vármegye alispánja, 1921. március 6.-án értesítette a főszolgabírákat és polgármestereket, hogy Francz Lajos és fiai Gőzmalom és Villamos Üzem Részvénytársaságuk nevét „Transdanubia Egyesült Gőzmalmok Részvénytársaság” névre változtatták.⁹⁾ Malom-kerti düllő [Malomkert] 247/316. Malom volt itt régen. Malomi tábla 247/432. Malom-kert: Malomi-közép [Malomi közép] 247/446.

Potyli-malom

A Szentgyörgyvári hegy alatt, a nyugati oldalon folyik a Potyli. Hivatalos neve Bakónakipatak, de a malom után Potylinak hívták. Nevét eredeztetik egykori molnára nevéből is. Az 1786-os katonai felmérésen szerepel, felette tóval. A hagyomány szerint a XIX. század első felében Gondos Illés molnársága idején még kétkerekű volt, és szélmalomként is használhatták.

1840 táján a Potylin működő malmot „*Mezei*” malomként emlegették.

1880-1910 közt Csukás István bérelte a Batthyány uradalomtól. A malomtól a kanizsaiak kedvelt fürdőhelye volt: Potylifüredként emlegették. A molnár és családja a fürdőzők vendéglátásával is foglalkozott.

1910-ben Szabó Lajos molnár vásárolta meg. Ekkor egy nyersolajmotort is beszereltetett. Az 1930-as évekig működött. Lehetséges, hogy ez volt az 1802-es összeírás szerint Festetics György gróf tulajdonában lévő *Békás-malom*. Mára a malom eltűnt, a gát és a zsilip még romosan, de megvan.¹⁰



Potyli-malom, 1928. TGyM 4659.

1947. „Szabó Lajosné özv. „*Mezei*” vízi- és hengermalma. A család 50 év óta bírja a malmot. A jelenlegi tulajdonos 1927-ben vette át a szülőktől és azóta vezeti, 25 HP fagázmmotorral van felszerelve és 8 HP turbinával. Az üzem napi kapacitása 18q.”¹¹

⁸ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁹ MNL ZML V. 1607. 2713/1921.

¹⁰ Tarnóczy Attila: Hol, mi? nagykar.hu

¹¹ Újjáépítő magyarok, 1947. 755. p.

1949. Cég: özv. Szabó Lajosné. Tulajdonos: özv. Szabó Lajosné. Kapacitás: 30 q/24 h. Használhatóság: 45 %.¹² A malom ekkor víz- és fagázüzemű.¹³

A zalaegerszegi Földmérési Igazgatóság által az 1950-es években szerkesztett kataszteri térképen szerepel a malom és mellette a lakóház. Tőle északra a Ferenc major, e fölött Malomi-nak, a malomtól nyugatra Malomi középnek nevezett terület található.¹⁴

247/447. Régen vízimalom volt, most gőzmalom. Igen lassan dolgozott, plitty-platty, azért hívták így.¹⁵

Pivári-malom: Két-árok-köz 247/465. Régen malom volt itt. Potyli-patak. 247/472.¹⁶

¹² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 53. sorsz.

¹³ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹⁴ MOGIM Archívum. KFV. 1655. doboz

¹⁵ ZMFN. 584-593.

¹⁶ ZMFN. 584-593.

322. Nagypapornak

Principális-csatorna

Zalamegye főispánjának 1734-ben kelt levele az apátság jövedelmei közt említi három malom jövedelmét, kb. 112 köből gabonát. Egy malom Vöcköndön, 2 Kapornakon van: romosak, javítani kéne őket.¹

1750 k. Török János 2 köből árendát fizet, jövedelme 20 köből, Pojvári András 2 köből árendával szemben 25 köből jövedelemre tesz szert.²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Pozvay András, Varga Márton molnár nevét jegyezték föl.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Pozvai (?) és Varga Márton neve szerepel.³

1770. 2 uradalmi molnár 36 p. m. gabona jövedelemmel.⁴

1776. október 7. „Földesúri malom, egykerekű, fából épült, szalmatetővel, kis szárnyék van mellette, - felszerelése: malomkövek, edények tárolásra, szerszámok, kerekék, kalapácsok, vaskaró. Másik malom a városon kívül. **Alsó malom**-nak nevezik. Kétkerekű, gerendából ácsolt, náddal fedett épület. Mellette fából épített, szalmával fedett molnárház, szobából, konyhából, kamrából áll, istállója mellett konyhakert.”⁵

„Malom helységünkhöz igen közellévő kapornaki helységben vagy, az hol jószágunkat megőrölhetjük.” Misefaiak vallomása, 1777. január 22.⁶

1784ben, az I. katonai térképen a falu keleti vége alatt, az Almásháza felől folyó patakon egy malom, házzal.⁷

A kapornaki malmot az apátság folyamatosan bérbe adta. Fennmaradtak a malom bérbeadására vonatkozó adatok a szerződés időtartamával, a molnár nevével, és a bérleti díjjal 1804-től 1850-ig:⁸

¹ MNL ZML HLc. Nagypapornak 4. p. Eredeti MNL ZML-a kapornaki Apátság lt. Fasc. II. № 3 ab.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

³ MNL ZML IV. Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁴ MNL ZML HLc Kapornak 29. Eredeti: ZÁL Conscript. Univ. 1770. Kapornaki nagyobb járás; Ö. 46/82.

⁵ MNL ZML HLc Kapornak 36. Eredeti: MOL U. et. C. 2122/9. (Urbaria et Conscriptio)

⁶ Horváth I. 143. p.

⁷ I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

⁸ MNL ZML XII. 3. Kapornaki apátság № 43.

1804. november 25. Kása Péter molnár veszi bérbe 3 évre, évi 200 RFt-ért.[Rénes forint, rajnai forint ML] (43-2)

1810. szeptember 21.-én kelt szerződés szerint Németh László molnár bérlő 1811. április 24.-1814. .?. ?. közti időre.(43-4)

1811. április 24.-én módosítják a szerződést. E szerint 1815-ig bérlő, évi 250 forintért.

1815. március 1. Kétkerekű malom. (43-5)

1815. április 1-jétől 1818. április 24.-ig továbbra is Németh László, már évi 350 forintért. (43-6)

1822. április 24.-től 1825. április 24.-ig Kolbin Ferenc molnár 100 forint évenkénti bérért árendálja. (43-11)

1825. április 24. –1828. április 23. és 1828. április 24.-1831. április 23. közt szintén Kolbin Ferenc vasvári molnár bérlő a kétkerekű malmot évi 334 forintért. (43-11)

Az 1841. február 7.-én kötött szerződéssel 1841. április 24. – 1844. április 24. közt Novák Vintze molnár (aki jelenleg is bérlő), évi 450 forintért. (43-16) Mikortól bérelte Novák, nem tudjuk.

1846. november 11.-én kelt az a szerződés, amely alapján 1847. április 24.-től 1850. április 24.-ig Varga József molnár évi 450 váltóforintért bérelte. (43-18)

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Kapornakon Tubol Ferencet.⁹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A kapornaki határban lévő vízimalom kapacitása napi 1 pozsonyi mérő volt.¹⁰

A II. katonai térkép 1856-60 közt végzett felmérésekor nem volt már vízimalom a faluban.¹¹

1882. október 26.-án köt bérleti szerződést a gőzmalomra Hock Ambrus molnár. (43-63)

1945-ig működött malomként, majd ekkor az apátság szeszgyárrá alakította, amelyben burgonyából állították elő a szeszt. Államosították, majd a tsz magtárként használta. Ma üresen áll, vevőre várva.



Nagykaponak, gőzmalom. Fotó: Molnár László, 2013.

Geszteréd

⁹ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

¹⁰ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹¹ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 57.

1335-ben Geszterédi Gergelyfia Miklósról olvasunk, aki Szentgyörgyi Olivér fia Istvánnal pereskedett, aki azért perelte, mert állítólag az ő malmában hatalmaskodott.¹²

Hársa-allaji-patak 52/20, Harang-árki-patak 52/27, Kanáris (Principális csatorna) 52/23, Vece-patak 52/52, Malom-föd (Malom föld) 52/59. Malom földe, mint az apátság birtoka szerepel az 1776. október 7.-i összeírásban. Geszte-réti-patak 52/80.¹³

¹² Holub III.

¹³ ZMFN. 140-141.

323. Nagylengyel

Nagylengyeli-patak (A falu alatt már Csertának hívják!)

Az I. katonai térképen a ma is meglévő temetőtől délre volt egy tó, amit két patak táplált: az északról jövő Nagylengyeli-patak és a Kelet felől folyó névtelen vízfolyás. A tó alsó végén volt a malom a keleti parton. Jobb és bal parton is állt egy-egy épület.¹ Ma erre egy földrajzi név utal: Malom horgos, ami az egykori malomhoz vezető út. Mikor szűnt meg a vízimalom nem tudjuk.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 gőzmalomban 2 segédet foglalkoztattak, a malom után jövedéki adót nem fizettek.² Ez a malom a falutól keletre volt, ma a hozzá vezető utat Malom utcának hívják. Később ennek környékén volt a termelőszövetkezet telephelye.

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be, amiknek a végrehajtását ellenőrizték is. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosai Pethő Ferenc és József voltak.³

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Pethő Testvérek néven szerepel.⁴

1949. Cég: Pethő Testvérek. Tulajdonos: Pethő Testvérek. (Pethő Ferenc és J.) Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 70 %.⁵ A malom ekkor fagáz meghajtású.⁶

1965-ben Pető József egykori malomtulajdonos igazolta egyik korábbi dolgozójuk munkaviszonyát. E szerint Horváth Gyula milejszegi lakos: „1950-ig működő kis kis malmomban 1943. május 1-től 1944. december 10-ig még, mint leventét el nem vitték nyugatra, nálunk volt alkalmazásban, mint malommunkás, majd 1946. júliustól, ahogy hadifogságból ismét visszatért, az említett munkakörben dolgozott 1948. április 20-ig, amíg ismét tényleges katonai szolgálatra be nem vonult. Vissza munkahelyére már nem térhetett, mivel 1950-ben üzemünket az államosítással leszerelték.”⁷

Erről a malomról úgy tudják, hogy Péter István nevű molnáré volt, aki ott lakott és dolgozott ezért „Péter mónár malmának” is emlegetik. Péterék később Petrikeresztúrra költöztek.⁸

Malom horgos 8. Malom utca 10. Nagylengyeli patak 44. Cserta 53.⁹

¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

² MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

³ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

⁴ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 153. sorsz.

⁶ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁷ MOGIM Archivum KfV iratai, 1579. doboz.

⁸ Szilágyi Teréz, Petrikeresztúr közlése 2015.

⁹ ZMFN 536-537.

324 Nagypalina (Palina, Kis- és Nagy. SLO.)**325. Nagypécsely** (Pécsely)**326. Nagyrada** (Rada, Kis- és Nagyrada)Zsó-bereki-patak¹

Az 1770. évi összeíráskor volt egy földesúri malma.²

„Malom helységünkben is vagyon, de az, ha nem elégséges félórányi földre, Garaboncra vivén jószágunkat megőrölhetjük.” valloták a nagyradaiak 1777. május 15.-én³

Ezt megerősítette a szabariak 1777. március 25.-i vallomása: „Jóllehet helységünkben malom nincsen, de szomszéd radai helységben, Bárádon, Merenyén, Garabonczon mindenkor örölhetünk.”⁴ Valamint a kisradaiak 1777. decembr 14.-i vallomása: „Jólehet helységünkben malom nincsen, de igen közellévő, Merenyén és Garaboncz falukban malmok lévén, azokban midőn szükség, jószágainkat megőrölhetjük.”⁵

1784-ben az I. katonai felmérés térképén a falu közepe táján délről tavat jelöltek, malommal.⁶ Tomasich térképe 2 malmot jelez a Zalán 1792-ben.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A nagyradai határban lévő vízimalom kapacitása napi 2/8 pozsonyi mérő.⁷

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalom után 8 Ft jövedéki adót fizettek.⁸

1910-ben Schleinig Dezső -, akinek ősei Mária Terézia alatt települtek be – a családi legendárium szerint kibérelte, majd később megvásárolta.

1938-ban Ferenc nevű fia örökölte, és ekkor korszerűsítette a malmot. A felülcsapott, 5 m átmérőjű vízikerek mellett szívógázmotort is alkalmaztak a teljesítmény növelésére, majd ezt Pohanka nyersolaj/diesel motorra cserélték. Hengerszékeket építettek be. Dupla búzás hengerszéket, 3/8-ost, és 11-es rozshengert. Darálónak megmaradt egy pár kő. A liszt szitálását fekvő szitával – síkszita – végezték.

A malom egy szigeten állt. Egyik oldalon kocsival is megközelíthető volt. Ezt a hidat 1945-ben a visszavonuló németek felrobbantották. A robbanás megrongálta a malomfej beton alját és falait. Az elszivárgó víz miatt a vízzel történő őrlés lehetetlenné vált. Ekkor egy, az udvaron álló traktorral hajtatták a malmot.

A malom és a hozzá tartozó épületek világítását 1948-ban dinamóval oldották meg.⁹

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Schleinig Ferenc. Tulajdonos: Schleinig Ferenc. Kapacitás: 8 q/24 h. Használhatóság: 5 %.¹⁰ A malom ekkor víz- és fagázmeghajtású.¹¹

1952-ben államosították és leállították. Schleinig Pál ekkortól a garabonci malomban dolgozott molnárként, majd a Magasépítő Vállalatnál helyezkedett el.

¹ ZMFN 215/24.

² Kovács, 2012. 159. p.

³ Horváth I. 170. p.

⁴ Horváth I. 181. p.

⁵ Horváth I. 166-168. p.

⁶ I. kat. Coll. VI. Sectio XXII.

⁷ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁸ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁹ Schleinig Pál Keszthely, közlése, 2013.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 82 sorsz.

¹¹ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

1965-ben lehetővé tették a család számára, hogy az épületegyüttest visszavásárolja. Ők a lakást szerették volna felújítani. Mivel a molnárlakás egybe épült a malommal, a felújításra csak úgy kaptak engedélyt, ha a rossz állagú malmot lebontják. Ez megtörtént. A malom berendezését értékesítették. A motor a MÉH-be került.

Az 1970-es évek elején a család eladta a lakóházat. Az új tulajdonos az 1990-es évek elején tovább adta egy osztrák vállalkozónak, aki lovas panziót alakított ki belőle.

Ma a sziget gazdátlanul áll.

A falu szomszédságában, Orosztony és Zalaszabar közt állt az ún. **Barkócási-malom**. Tápler nevű volt a tulajdonosa. Ez már gőzmalom, ún. műmalom volt.¹²

Malom-árok: Patak 215/5. Zsó-bereki-patak 215/24, Ikér-sziget: Malom-árok 215/43.¹³

¹² Schleinig Pál Keszthely, közlése, 2013.

¹³ ZMFN. 520-521. p.

327. Nagy Reisz, ma Nagyrécse része (Bakonak alatt. Tőle északnyugatra volt Kis Reisz.) Bakonaki-patak

Az I. katonai felmérés térképén a falu alatt van egy malom. Malmon kívül nincs másik épület.¹ További adatunk nincs itteni malomról.

¹ I. kat. Coll V. Sectio XXI.

328. Nagyrécse Bakonaki-patak

Első adatunk a malomról az I. katonai térképen *Nagy Reisz* néven található. (Lásd ott!). A következő az 1949-es kimutatásban a malom cége: Özv. Balázs Lajosné. Tulajdonos: özv. Balázs Lajosné. Kapacitás: 60 q/24 h. Használhatóság: 70 %.¹ A malom ekkor butángázüzemű.²

Vizes-malom: Nővérek 242/39. Volt malom. Három apáca lakott itt. Kizs-zsilip.[Zsilip] 242/56. Bakónaki-patak 242/75. Nagybakónaknál ered.³

¹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 39 sorsz.

² MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

³ ZMFN. 574-575. p.

329. Náprádfa

Berek-patak 152/38.¹

Az I. katonai felmérésen, 1784-ben van egy malom a falu keleti vége alatt, a Gutorföldre vezető út hídjától balra, a Berek patakon.²

Az érintett településnek sokáig nem volt malma. Mikefára [Ma Mikekarácsonyfa] hordták örletni gabonájukat. Amikor az nem működött, akkor Szentpéterföldre vagy Pákára.

A Széchenyi család 1813. évi birtokösszeírása nem tesz említést malomról.³ További adataink nincsenek.

¹ ZMFN. 352-353.

² I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

³ Tilkovszky, 1993.

330. Nemesapáti

Szévíz és Kopasz patak.

Szala (Zala) 30/13, Tő-berki-malom 30/14, Kopasz-patak 30/15, Séndőlös-malom 30/34 (Sindős, tetőcserepes). Szévíz (patak) 30/45. Láncsás-patak 30/62.¹

Az 1176-os adat szerint három malom is van falu határában.²

Egy 1550-es peres irat szerint Bornemissza Mátyás felesége perli a szüleit az Egyházas Apáthy és Kőhegyes-i birtokok miatt. A per során említés történik a Zala folyón lévő kétkerekű malomról is.³

1564-ben: „Molendinator in possessione Emerici Bothka.”⁴

1566-ban: „Ibidem Molendinum distroctum et desertum Emerici Hashaghy Vice Comitis.”

„Ibidem Francissi Bebessy et Aliorum Nobilim Molendinator” 1 porta.⁵

1640-ben. Pölöskei Eördög István levele Batthyány Ádámhoz: „A török Martonfalvát akarta megütni, feljött az alibánfai kelőig, de megtudta, hogy Nagyságod hada Végeden fekszik, erre visszament, de visszamenet az apáti hódult molnárt elvonyták.”⁶

Az 1690-es összeírás említi a malmot a Pölöske folyón.⁷

Az 1700-as is említi a malmot, sőt kiemeli: jó vízimalom. Továbbá megemlíti egy tavat is, ami valószínűleg a malomhoz kapcsolódott.⁸

A Bezerediek minden esztendőben fizetnek Malomfelde-pusztá és Podary pusztá után. E helységek Bezeréd mellett vannak.⁹ [Malomfölde- és Padári pusztáról van szó. ML]

Az 1750 körül készült összeírásból kiderül, hogy Molnár András és György molnárok nem fizetnek árendát. Előbbi jövedelme 57, utóbbié 70 köből. Pojvári István 2 köből árendát fizet, az ő jövedelme 21 köből.¹⁰ Az adatból két, illetve három malomra lehet következtetni.

1754-ben Felső Nemes Apáti-ban Molnár György molnár jövedelme 90 köből.¹¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Szalay István és Varga István molnár nevét jegyezték föl.¹²

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Varga István, Tóth István és Leposa János neve szerepel.¹³

1770-ben 4 molnár összesen 220 p. m. gabona jövedelemmel.¹⁴

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Apátiban Vörös Ádámot.¹⁵

¹ ZMFN. 94-95. p.

² MNL ZML HLc. Nemesapáti 137. Eredeti: MNL ZML Urbáriumok, Mellékletek, Kapornak 34.

³ MNL ZML HLc. Nemesapáti 16. Eredeti Zalavári hh. Lt. I/952.

⁴ MNL ZML HLc. Nemesapáti 30. Eredeti Dic. Zala III. 325. 1.

⁵ MNL ZML HLc. Nemesapáti 35. Eredeti Dic. Zala III. 521. v. 1

⁶ MNL ZML HLc. Nemesapáti 68. Eredeti: MNL Batthyány lt. Missiles 11281.

⁷ MNL ZML HLc. Nemesapáti 90. Eredeti: U. et C 29/1. Kapornaki kerület.

⁸ MNL ZML HLc. Nemesapáti 94. Eredeti: U C 1/42; 27/51.

⁹ MNL ZML HLc. Nemesapáti 100. Eredeti: Szombathelyi Megyei lt. Kapornak, A csomag №. 114.

¹⁰ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

¹¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1754.

¹² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1754.

¹³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1760. k.

¹⁴ MNL ZML Concr. Univ. 1770. Szántói járás Ö. 46/10.

¹⁵ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Az apáti határban lévő 3 vízimalom kapacitása napi 28 pozsonyi mérő.¹⁶

Betefa-Betefalva-Bötefa, Besefa

1564-ben Bethefalván Hethessy Farkas a molnár. A malom, különböző nemeseké: „Molendinator diversorum Nobilium.”¹⁷

Betefaiak vallották 1776-ben: „Malom közel van.”¹⁸

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Boros Ádám neve szerepel.¹⁹

Az úrbérrendezés során, 1776. augusztus 17.-én vallották a tanúk: „Malom három is találtatik határunkban, igen alkalmas.”²⁰

1807-ben említik a malmot abban a szerződésben, melyet bozótirtásra kötött az uradalom: „a Besefai malomtól a Mándi hídig” terjedő területre.²¹

Hegyalu

1493-ban tűnik fel, amikor Hegyalui Hegyi Péter Egri Páltól, az Aracsán öt Egrivel együtt, egyenlő jogon megillető részt követeli. 1504-ben Hegyalui Miklós és György szerepelnek, akik Nemesnépi Nagy Mihályék malmát a Peleske vizén, Nemesapáti határában elfoglalták.²² 1562-ban Gersei Pethő Péter Zala megye alispánja Hegyalu határában a Peleske folyón az ő és Orvos Mihály Molna nevű malmából „ferremente molendini” (bánja, hogy valamit elvitt?) elvitte.

Az 1572-es adat szerint Sykasdi András földjét Hegyalu határában keletről bizonyos elhagyott malom határolja, amely Lörintheffalwa-i György diáké.²³

Újmalom

1559-ben Nemesapáti és Lőrincfalva környékén említik.²⁴

Felső Nemes Apáti

1784-ben, az I. katonai térképen jelölnek a falutól északnyugatra Felső- és Közép Nemesapáti között egy tavat. A Zalába folyó patakot duzzasztották fel egy út töltésével (vagy a tó gátján vezet az út). A malom a tó északi végén van, két épülettel.²⁵

1792-ben a malmot a mocsár lecsapolás kapcsán említik.²⁶ Szerepel Tomasich térképén is.

Séndölös-malom

Szévíz patak

¹⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁷ MNL ZML HLc. Nemesapáti 29. Eredeti Dic. Zala III. 325. 1

¹⁸ MNL ZML HLc Betefa 25. p.

¹⁹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1760. k.

²⁰ Horváth I. 148. p.

²¹ Szentgyörgyvár története. Zalai Kismonográfiák Zalaegerszeg 2002. 143. p.

²² Holub III.

²³ MNL ZML HLc. Nemesapáti 49. Eredeti: MNL Vas ML-a Vasvári káptalan hh. Lt. Jkv. VII. 42. o. 32. sz.

²⁴ MNL ZML HLc. Nemesapáti 24. Eredeti Zalavári hh. Lt. I/2084.

²⁵ I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

²⁶ MNL ZML HLc. Nemesapáti 148. MNL. Széchenyi cs. Lt. P. 623. III. kötet 16. sz. JR sz. 198. (Fol. 778-779)

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbéli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak. „Egerszegi sindölös Molnár” tartozása 12 Ft 5 x volt.²⁷

1782-1801. Felső Nemes Apátiban a „Sindölös Malom”-nak nevezett malom: ¼ órányira, 15 lélek.²⁸

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Sіндеlesi malomban Horváth Istvánt.²⁹

A második katonai térkép 1852-55 közti felvételén szerepel, Felső és Közép Nemseapátitól nyugatra *Sіндеles* malomként. A faluból eddig vezet az út.³⁰



Nemesapáti, Töberki-malom. Fotó: Kummer Gyulától.

Töberki-malom

Kopasz-patak

1754-ben Nagy András molnárnak 34 köből jövedelme van.³¹

1782-1801. A Tö Bereki malom: ¼ óra 8 lélek.

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Töberki malomban Sós Mihályt.³²

A második katonai térkép 1852-55 közti felvételén szerepel, Nemseapátitól északra: *Töberki* malomként.³³

1857-ben a Töberki malom rekesztő tábláinak száma: 2, magassága: 2 such v. láb, szélessége: 6 such 2 czoll v. hüvelk.³⁴

1863-ban a helytartótanács elrendelte az ország területén található valamennyi gabonaőrlő malom összeírását. Ehhez kapcsolódóan a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara is megkereste

²⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbéli molnárok tartozása a cég felé, 1756-57.

²⁸ MNL ZML HLC. Nemesapáti

²⁹ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

³⁰ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

³¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1754.

³² MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

³³ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

³⁴ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

megyéket a területükön „létező gőz-, mű-, vízi-, szél-, száraz- és hajós malmok összeírása” miatt.³⁵

A megye kiküldöttei meg is kezdték a munkát, ami azonban elhúzódott. Az összeírás során megvizsgálták a törvényes működést is. (Erről, egyébként a megye már 1861-ben határozott.)³⁶ Ez alapján tudjuk, hogy a szántói járás malmaiban a molnárok megrövidítették legényeiket. A járásbeli molnárok bértartozása összességében 37 Ft volt.

A malomrendszabályok áthágásával megvádolt molnárokat név szerint is említik: Berecz János pakodi, Tóth János istvándi, Kovács János henyei, Böröndi János alibánfai, **Hári Ferenc tőberki** molnárok nevei olvashatók a jelentésben. A büntetés ellen nevezett molnárok fellebbeztek.³⁷

A Tőberki malomban dolgozott Hány Dezső molnár. „Hány a molnármesterséget édesapja gyepükajáni bérelt malmában tanulta ki, aki azt a malmot 1886-ig árendálta. Segédként a tőberki malomban dolgozott.”³⁸

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be, amiknek a végrehajtását ellenőrizték is. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa Nagy Endre volt.³⁹

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Nagy Endre neve szerepel.⁴⁰

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Nagy Endre. Tulajdonos: Nagy Endre. Kapacitás: 40 q/24 h. Használhatóság: 50 %.⁴¹

A közellátási felügyelőség 1949-es összeírásában Cserjén F. szerepel tulajdonosként. A malom ekkor víz- és villanymeghajtású.⁴²

Volt molnára Nyakas Ferenc, ma Zalaegerszeg, Erzsébethegyen él.⁴³



Nemesapáti, Tőberek. Fotó: Marx Mária.

³⁵ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1863.08.03. 1637 és 1972.

³⁶ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1861.05.01. 696.

³⁷ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1864.11.07. 2304.

³⁸ B. M. Zs. 1935. III.108-109. p.

³⁹ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

⁴⁰ MNL ZML IV. 433. N° 6093.

⁴¹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 151. sorsz.

⁴² MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁴³ Jakosa Árpád közlése, 2012.

Közép Nemes Apáti

1784-ben az I. katonai térképen jelölnek a falutól északnyugatra Felső- és Közép Nemesapáti között egy tavat. A Zalába folyó patakot duzzasztották fel egy út töltésével. A malom a tó északi végén van, két épülettel.⁴⁴

Alsó Nemes Apáti

Zala folyó

1784-ben az katonai felmérés térképén a faluba délről benyúló tó északi végén van két malom. Egyik egy két kerékre járó.⁴⁵

1792. Malom. A mocsárlecsapolás kapcsán említik.⁴⁶

Malomrét 43/10, Malomréti-dűlő 43/18, Bükk-allaji-patak 43/27, Malomhely 43/83.⁴⁷

Tófalú

A Tó falu praediumban 1 malom 1 óra 10 lélek.⁴⁸ További adatai nem rendelkezünk.

⁴⁴ I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

⁴⁵ I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

⁴⁶ MNL ZML HLC. Nemesapáti 148. MOL. Széchenyi cs. Lt. P. 623. III. kötet 16. sz. JR sz. 198. (Fol. 778-779)

⁴⁷ ZMFN. 122-123. p.

⁴⁸ MNL ZML-a HLC. Nemesapáti 142.

331. Nemesbük

Páhoki-patak

A földrajzi neveken kívül semmi nem utal malomra.

Malom utca: Kálmán utca: Árpád utca. Régen malom volt itt. 18/1. Malom út. Kustányba vezet 18/39. Büki patak: Köszvényes-patak. A Páhoki-patak szakasza 18/112. Ezen volt a malom. Csárdaallai-patak 18/68.¹

¹ Zala megye földrajzi nevei II. A keszthelyi járás. Zalai Gyűjtemény 24. Zalaegerszeg, 1986. 65-67. p.

332. Nemesgulács

Eger-víz, Ávorsai-patak, Névtelen vízfolyás

Takács József malma, Urasági-malom¹

1940-ben találkozunk először a malom említésével.²

Az 1947-ben megjelent Újjáépítő magyarok című kiadványban találunk róla bővebb adatot: „Takács József vámrőlő malma. A 100 éve fennálló malmot 1927-ben vette át, azóta 31 évi szakmai gyakorlattal vezeti. A vízturbinás 15½ HP-s malom napi 10 q teljesítményt nyújt, és két alkalmazottat foglalkoztat. Fia, Imre, mint képzett molnárszegéd működik a malomban. Teljes gépi szíjazatát elveszítette, amit saját erejéből pótol. 1946-ban két vagont őrölt a közellátásnak.”³

¹ Reindl, 2005. 30. p.

² MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 707/1940.

³ Újjáépítő magyarok, 1947. 759. p.

1949-ben a közellátási felügyelőség összeírása idején a malom víz meghajtású.⁴

Az ugyancsak 1949-ben készült kimutatás szerint: Cég: Takács József. Tulajdonos: Takács Józsefné. Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 30 %.⁵

További sorsáról nincs adatunk.

⁴ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 130. sorsz.

333. Nemesnép

(Veleméri-, Szentgyörgyvölgyi-, Nemesnépi patak 136/6.)

A malom a Gallaji-rétre nyúló Felső mező környékén volt 136/18.¹

1753-ban Molnár János molnárt írták össze Nemesnépen.²

Az 1755-ben, Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár János neve szerepel.³

Az 1757-es összeírásban, amelyben szintén a malmokat és molnárokat vették számba, Páll András molnár nevét jegyezték föl.⁴

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbéli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A nemesnépi Kovács Ferenc molnárt „malombéli defectusért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A nemesnépi molnár ekkor már Taar József volt. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával Németh István volt a molnár. Az 1788. április 28.-i céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Nagy György molnár nevével nem szerepel semmi. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított elmaradásokról készült kimutatásból tudjuk, hogy Nemesnépen Kósa Mihály és Hári István voltak a molnárok.⁵

Az I. katonai térképen (1785) a falutól északra van egy malom a patak jobb partján, és van egy a falu alatt is, itt a patak két ágra szakad, és a bal oldalai ágon van a malom.⁶

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen résztvevők névsorában Avas György és Kósa Mihály molnár neve szerepel. Az asztalpénzt fizetők névsorában Avas György, Kósa Mihály és Tarr József. Utóbbi a „reszneki malomtul” fizetett.

A lajstromkönyben feltüntették az 1791. május 10.-i céhgyűlésen befizetett elmaradásokat a molnárok nevével és a malom helyének nevével. Avas Györgynél nem tüntették fel miért kellett fizetnie. Tarr Józsefnek inasa: Cseke György „szegődségéért, valamint malom defectusért”; továbbá legénye Cseke István „sárdi Götz Mihály mellé rendeltetett két próba hétre.”⁷

1792-ben Tomasich térképe is jelöl malmot.

Az 1792. június 6.-i céhgyűlésen beszédett büntetések során a nemesnépi Tarr József „a kebelei V.[ice] C.[éh] M.[ester] Németh Mátyás ellen való illetlen beszédért fizetett a Céh Ládába.”

¹ ZMFN. 136. p.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁵ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁶ I. kat. Coll III. Sectio XII.

⁷ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Török Ferenc, Kósa Mihály és Tarr József molnárok neve szerepel.

Az 1793. május 29.-én megtartott céhgyűlésen büntetéspénzt fizetők névsorában Tarr Józsefnek „inassa Tóth Ádám szegődséget” fizetett.

Az 1794. május 13.-án Alsószenterzsébeten megtartott céhgyűlésen Avas György büntetést fizetett „illetlen beszédért” továbbá, kántorpenzt. Mátyás Márton és Tarr József nevével nem szerepel bejegyzés.

Az 1798. május 1.-én megtartott céhgyűlésen ugyan ők vettek részt, mindkettőjüket megbüntették. Mátyás Mártont hullatásért, és kő hiányosságért, Tarr Józsefet kő hiányosságért.⁸

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A nemesnépi malmok tulajdonosai: egyes birtokosok, két 2 kerekű malom, kapacitásuk: 5-5 pozsonyi mérő/24 óra.⁹ Ennek ellenére a II. katonai térkép nem jelöli ezeket.¹⁰

Az inasévek eltöltéséről, a vándorlás során különböző malmokban végzett munkákról a legények igazolást kaptak. Egy ilyenből tudjuk, hogy Nemesnépen Major József molnármesternél Gaál Sándor molnár legény 1884. október 20-tól 1885. március 19-ig dolgozott.¹¹

A nemesnépi malom utolsó tulajdonosa Kósa Gyula molnár volt, aki később Csesztregen a *paraszaji* malomban is dolgozott 1964-ig.¹²

⁸ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁰ II. kat. Coll. XXI. Sectio 58.

¹¹ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

¹² Jakosa Árpád közlése, 2012.

334. Nemespécsely (Lásd még: Pécsely.)

Pécselyi-séd

A tihanyi apátság 1055-ös birtok összeírásában „Pechel” nevű falu tartozékaiban malmokat említ.¹

1778. június 1-jén vallották a nemespécselyi jobbágyok: „Határunkban elegendő malom található, aholyis szükségünkre örölhetünk.”²

Az I. katonai térkép 1783-as felvételekor *Nemes- és Kis Pétsöl* két különálló település.

Nemespécselytől délre, a falu mellett elfolyó patak két ágra szakad és mindkettőn van egy-egy malom.³ A jobb oldali (nyugati) ágon lévő a „szakadéki” malom, a második katonai térkép alapján.

A II. katonai térképen Magyar és Német Pécsöly szerepel. Tőlük délre van Kis Pécsel pusztja, amelytől délre van a *Szakadéki* malom.⁴ Itt már nem szerepel Nemespécsely.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 6 vízimalom után 46 Ft jövedéki adót fizettek.⁵

1885-ben a Soproni Kerületi és Iparkamara jelentésében ez olvasható: „az egyik legrégebb vízimalom Zala megyében, Nemespécsely községben található, az úgynevezett *Morvai-féle vízimalom*, amely 1001 óta áll fenn.”⁶

¹ Wöller, 2009. 12. p.

² Horváth I. 381. p.

³ I. kat. Coll. VIII. Sectio XIX.

⁴ II. kat. Coll. XXVII. Sectio 56.

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁶ Steinhausz-Wöller, 2011. 32. p.

A malom ma is megvan – lakóházként - a Zádor vára alatti Pécselyi-séden.⁷

⁷ Wöller, 2009. 12. p.

335. Nemesszentandrás

Fuss-patak, Szentandrás-árok

A földrajzi neveken kívül semmi nem utal malomra.
Malomvölgyi-dűlő 66/39, Malom-rét 66/40.¹

¹ ZMFN. 168-169. p.

336. Nemestördemic (1950 óta Badacsonytördemic)

Eger-víz

Az I. katonai térképen (1784) a falu északi végétől nyugatra, a patak bal oldali ágán van egy malom, házzal. A falu végétől vezet hozzá út.¹

Ugyanitt van a II. katonai térképen is.²

1930-ban: „Cságoly Pál malomtulajdonos. Hegymagason született 1867-ben. Iskoláit Tapolcán és Zalaegerszegen végezte. 1898-ban telepedett meg Nemestördemicen, ahol malomüzemet állított fel. A háború alatt teljes üzemmel dolgozott, majd az összeomláskor a községben a leszerelt katonák részére felajánlotta a malom gabonakészletét és a nincstelenek között fejenként 50-50 kg gabonát és 60 000 koronát osztott szét karácsonyi ajándékkul.”³

Cságoly Pál malma 1940⁴

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Cságoly Pál. Tulajdonos: Cságoly Pál. Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 50. %.⁵ Sem korábbi, sem további adatunk nincs róla.

¹ I. kat. Coll VII. Sectio XIX.

² II. kat. Coll. XXVI. Sectio 57.

³ Békássy, 1930. 426. p.

⁴ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 707/1940.

⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 108. sorsz.

337. Nemesvita

Lesence-patak

1784-ben az I. katonai felmérés térképén a faluból északkeletre vivő út egy Lengyel nevű házcsoporthoz vezet (2 ház.). Ettől délre van egy malom, egy további épülettel a Lesence patakon.¹ (Ettől északra van a *Gubacs*-malom.)

A II. katonai térkép 18956-60 közt végzett felmérésekor Vitától északkeletre a Lesence patakon Alsó-, Felső-, és egy névtelen malom van.²

Írott forrásaink sem az ezt megelőző, sem a későbbi időkből nincsenek, egészen 1947-ig. Ekkor három malomról is közölnek adatokat.

¹ I. kat. Coll. VII. Sectio XIX.

² II. kat. Coll. XXV. Sectio 56.

„Nagy Tibor vámőrlő-malma. A családi alapítású malmot 1945 óta vezeti 4 éves szakmai gyakorlattal. A malom napi teljesítménye 6 q és vízi meghajtású. Súlyos háborús kárait 2 év alatt sikerült pótolnia. Egy alkalmazottat foglalkoztat.”³



Nemesvita, második malom. Fotó: Vastagh Gábor.

„Szalagyi Sándor vámőrlő-malma. 1943-ban vette át a malmot leégve, azt újjáépítette. 52 éves szakmai gyakorlattal rendelkezik. A malom a felszabadulás óta állandóan üzemképes, a háborús károkat saját erejéből pótolta. A tulajdonos mestervizsgát 1922-ben tett.”⁴

³ Újjáépítő magyarok, 1947. 740. p.

⁴ Újjáépítő magyarok, 1947. 755. p.



Nemesvita, felső malom. Fotó: Vastagh Gábor.

„Várady József vámőrlő-malma. 1917-ben vette át a malmot, azt saját kezelésében vezeti. 40 éves szakmai gyakorlattal rendelkezik. Egy alkalmazottat foglalkoztat. A malom napi kapacitása 12 q. A súlyos haborús károkat saját erejéből újjáépítette.”⁵

⁵ Újjáépítő magyarok, 1947. 766. p.



Nemesvita, felső malom. Fotó: Vastagh Gábor.

Nemesvita közigazgatási határában a malmokat, mint külterületi lakott helyeket írták össze. Ezek őrizték meg az alábbi malomneveket: *Nagymalom, Váradi-malom, Szalagmalom*. 1946 előtt ezek még *Szigligethez* tartoztak, lásd ott. [A Szalagmalom valószínűleg a Szalagyi malmot takarja. ML.]

338. Németfalu, Kerkanémetfalu

Kislengyeli-patak

1524-ben Némethfalwa-n két malom.¹

1728-ban a helybeli Tóth Istvánnak van itt egy két kerékre őrlő, úradó alá eső malma a Kerkán, az 20 Ft-ot jövedelmez.²

1750-ben: Malmok jövedelme 100 mérő.³

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, a molnár nevét nem jegyezték föl.⁴

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A németfalusi Kovács Ferenc molnárt „malombéli defectusért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Továbbra is Kovács Ferenc a molnár. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmavál is Kovács Ferenc volt a molnár. Az 1784. június 8.-án megtartott céhgyűlésen Kovács Ferenc molnár Szakál István inas szerződéséért

¹ MNL ZML Hlc. Kerkanémetfalu 4.

² MNL ZML Hlc. Kerkanémetfalu 38

³ MNL ZML Hlc. Kerkanémetfalu 39.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

fizetett a céhládába. Az 1788. április 28.-i céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Kovács Ferenc molnár legényét megbüntették kő hiányosságért. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy Németfaluban Horváth Ferenc, Eörr Pál, Borsos Ferenc, Kovács Ferenc voltak a molnárok.⁵

1770. 4 molnár 34 p. m. gabona jövedelemmel.⁶

1779. január 15.-én vallották a meghallgatott helybeli jobbágyok: „Egy kiss új malma uraságunknak lévén határunkban, örölni messzi nem járunk.”⁷

1786-ban egy egykövű, téglából épült malma van.⁸

Az adatok ellenére sem az I. katonai térképen sem Tomasich térképén nem szerepel malom.

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen résztvevők névsorában Kovács Ferenc németfalusi molnárt megbüntették „haszonért”, ami valószínűleg jogtalan haszon volt.⁹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A németfalui határban lévő vízimalom kapacitása napi 1 pozsonyi mérő.¹⁰ A II. katonai térképen nincs malom.¹¹

Hegy-közi-patak 46/24, Nagy-füzesi-patak 46/51, Dijósi-patak 46/61.¹²

⁵ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁶ MNL ZML HLc. Kerkanémetfalu 48.

⁷ Horváth I. 270. p.

⁸ Kovács, 2012. 167. p.

⁹ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

¹⁰ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹¹ II. kat. Coll. XXII. Sectio 57.

¹² ZNFN 46.

339. Németi

(Zalaegerszeg környékén volt)

1444-ben az országbíró előtt Zele Balázs, Sárkány Benedek, másfelől Terjék Lőrinc és testvérjei egyezsége lépnek Aracsa, Neszele és Nempti föld, valamint egy, a Zala melletti elhagyott malomhely és egy Kaszaházai telek vagy kúria tárgyában, amelyeket néhai Bekő István és Gebárti Fábián bérbe bírtak a csatári apátságtól.

1446-ban a csatári apát eltiltotta a veszprémi püspököt Nemti birtokon egy malom építésétől, továbbá hogy ezt Egerszeghez csatolja. Már ezekből az adatokból is kétségtelen, hogy volt egy Németi, Nemti Egerszeg közvetlen közelében, a Zala mellett, a csatári apát birtokában. Egerszeg ekkor a veszprémi püspöké volt, így érthetjük meg ezeket a súrlódásokat.

1458-ban a megye hatósága eltiltotta a csatári apát kérésére Zele Tamást és Sárkány Benedeket az ő nemti birtokának használatától és Gebárthoz és Neszeléhez való csatolásától.¹ A két korai adat után nem hallunk többet sem a településről, sem malmáról.

¹ Holub III.

340. Neszele (Zalaegerszeg)

341. Nosztori (Ma pusztá Csopaktól Ény-ra. Lásd ott.)

A XIX. században malmok álltak benne, melyet a csopakiak béreltek.¹

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 307. p.

342. Nova Kerta-patak

Egy 1520-as évekbeli irat szerint négy malma volt.¹

1753-ban Bencze László molnárt írták össze.²

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Mikolics László neve szerepel.³

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbéli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak. Bencze László tartozása 3Ft volt.⁴

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Péntek István és Kovács István molnár nevét jegyezték föl.⁵

Az 1784-es katonai térképen a falutól északkeletre a Csertán nagyméretű tó látszik. Ennek déli végétől kissé lejjebb malom, házzal. E mellett a malom mellett vezet az út Nova északi végétől Tárnokra, az erdőn keresztül. A Szentkozmadombjára vezető úttól délre szintén egy malom, házzal. Ide semmilyen utat nem jelölnek.⁶ (Ez a Pontoki malom.) Tomasich térképén viszont nincs malom.

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Nován Laposa Józsefet.⁷

A II. katonai térkép 1856-60 közti felmérésekor csak a Pontoki malom van meg.⁸

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 7 Ft 60 krajcár jövedéki adót fizettek.⁹

Kerta (patak) 138/54, Zuggu 138/78. A Kerta patak egy szakasza. A hagyomány szerint malom volt rajta.

Cserta 138/92. Ebbe folyik bele Mikekarácsonyfa alatt a Kerta.¹⁰

¹ Kovács, 2012. 168. p.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbéli molnárok tartozása a cég felé, 1756-57.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁶ I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

⁷ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁸ II. kat. Coll. XXII. Sectio 58.

⁹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁰ ZMFN. 324-325. p.

343. Novákovecz (Novakovecz, HR, Muraújfalu)

Az I. katonai térképen (1784) a falutól északkeletre három, északnyugatra négy hajómalom van a Murán.¹

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételekor, a falutól északra két hajómalom van a Murán. Északnyugatra, Podturn felé pedig 7.²

¹ I. kat. Coll. III. Sectio XIV.

Egyetlen írásos adatunk van csak a falu malmairól. 1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 3 vízimalomban 2 segédet és 2 tanoncot foglalkoztattak, és a 3 malom után 36 Ft jövedéki adót fizettek.³

² II. kat. Coll. XXII. Sectio 60.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

344. Nyirád

Kigyós-patak

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Csomy? Mihály neve szerepel.¹

1778-81-ben a falu vízimalma a Kigyós-patakon állt.²

Az I. katonai térképen (1784) nincs malom³, és Tomasich térképén sincs.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint vízimalmában 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 6 Ft jövedéki adót fizettek.⁴

1910-ben 18 lóerős szívógázmotoros malma 4 munkást foglalkoztatott.⁵

Az ún. **Honi-malom** ma a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban látható.⁶



Nyirádi-malom Szentendrén a Skanzenben. Fotó: Kádár Péter, 2007.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 308. p.

³ I. kat. Coll. I.II Sectio XVIII.

⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁵ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 309. p.

⁶ Kovács, 2012. 170. p.

345. Nyírlak (Ma Sümegtől északnyugatra, Kisvásárhelytől keletre, Nyírlak vasúti megállóhely)

Meleg-víz

1713-ban a praediumban álló elhagyott malmot Parragi Péter sümegi lakos 10 évre zálogba adja építési kötelezettséggel. 1788-ban állt itt egy kúria, cselédházak, kocsmá- és molnárház.¹ További írásos adatunk nincs a malomról.

Az I. katonai térkép jelöli 1783-ban *Laki malomként*, három épülettel. Ettől délkeletre, Sümeg felé van egy majorhely egy nagy L alakú, és három kisebb épülettel.²

A II. katonai térkép 1856-60 között végzett felmérésekor *Nyírlaki pusztától* északkeletre van a *Kis malom* két épülettel.³

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 311. p.

² I. kat. Coll. VI. Sectio XIX.

³ II. kat. Coll. XXV. Sectio 55.

346. Óhid

Névtelen vízfolyás

Az I. katonai felmérésen (1784), és a földrajzi neveken kívül nincs más adatunk malomról. A térképen a falutól nyugatra a falu közepe magasságában van egy malom a Tekenyére vezető úttól északra. Nincs mellette más épület.¹

Malomárok 4/98. A hegyben ered. Valamikor malmot hajtott, amely a mai belterületen, a Postaút után volt a vízfolyáson.²

¹ I. kat. Coll VI. Sectio XIX.

² ZMFN II. A keszthelyi járás Zalai Gyűjtemény 24. Zalaegerszeg, 1986. 25. p.

347. Ola (Zalaegerszeg)

348. Ollár (Kemendollár) Volt egy Drávaollár is a Muraközben.

349. Oltárc

Alsó-Válicka

1753-55. Tóth István molnár.¹

1780. június 7.-én vallották a jobbágyok: „Vagyon ugyan határunkban egy malom, de az mi szükségünkre nem elegendő, hanem két s három mérföldnyire, s némelykor tovább is kölletik őrleni mennünk.”²

Bánokszentgyörgynél említenek 1786-1789-ben egy malmot: „Malom Oltárc mellett 1 1/4 óra távolságra 5 lélek.” Ezt a földrajzi nevek alapján sikerült elhelyezni. Ez is a Válickán volt. A patakot Víziároknak említi a III. katonai felmérés (5358/3 szelvény) 1879.³

Malomi-árok: Rikító 189/55. Vízimalom volt ott régen. Malomi-kút. Régen vízimalom volt itt. 189/62, Malomi-tábla 189/83. Régen vízimalom volt itt. (55, 62, 83 együvé tartozik.) Válicka 189/82.⁴

A Malomi árok, Malomi kút és Malomi tábla, mind a malomra utal. Biztosan meghatározza az egykori malom helyét, mivel e három elnevezés egy egészen kis területet határol be.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása 1753-55.

² Horváth II. 131. p.

³ III: katonai felmérés 1872-1884. 5358/3. szelvény.

⁴ ZMFN. 446-449. p.

350. Opporovecz (Oporovec, Drávafüred. HR.)

Dráva

Az I. katonai térképen (1784) a falutól délre, a Dráva bal parti nagy lefűződése alatt hat hajómalmot jelöltek, a falutól keletre egy hajómalmot ábrázolnak, kettőnek pedig a helyét jelölték. Mindkét malomcsoporthoz út vezet a faluból.¹

A II. katonai térkép 1856-60 közti felmérésén a településtől délre három, délnyugatra négy hajómalom van a Dráva bal partjánál.²

1867-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 5 vízimalomban 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malmok után 69 Ft 20 krajcár jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll IV. Sectio XVII.

² II. kat. Coll. XXII. Sectio 61.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

351. OrbányosfaPatak¹

É. n. „Malom helységünk határában vagyon, mellyben jószágunkat megőrölhettyük.”² – vallották a meghallgatott tanuk.

Az I. katonai térképen 1784-es felvételezésekor a falutól északra van egy malom a Bezerédi patakon. Ez kb. félúton van Orbányosfa és Bezeréd közt. Tőle keletre – Bezeréd irányában még egy malom található. Mindkettő mellett egy-egy épület is van.³

1782-1801. Orbányosfa filiában egy malom (Nemesapátitól) 1½ óra 1 lélek.⁴

További adataink nincsenek malomról.

¹ ZMFN 44.

² Horváth I. 149. p.

³ I. kat. Coll V. Sectio XVIII.

⁴ MNL ZML Hlc. Nemesapáti 142.

352. Orchowicza (Orehoviča, Drávadiós HR.)

Az I. katonai térkép két malmot jelöl *Orkowicz*-től délkeletre a Dráva jobb partjánál.¹

A II. katonai térképe 1856-60 közti felvételekor két hajómalom volt a településtől délnyugatra a Dráva egyik mellékágán.²

1867-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 5 vízimalom után 26 Ft 37 krajcár jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll. III. Sectio XVI.

² II. kat. Coll. XXII. Sectio 61.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

353. Ormándpuszta (Zalakovár)**354. Ormándlak**

Cserta

Ormánd

1563. december 21.-én a kapornaki konventnél fogott bírák előtt született megegyezés Ormándi István javainak felosztásáról özvegye, Márta asszony, és gyermekei: Pál, Ferenc, Gábor és Sebestyén között. Az osztozkodás során az ormándi kétkerekű malom hasznát öt részre – tehát egyenlően - osztották fel.¹

1750 k. Molnár János molnár fizet 2 köből árendát, jövedelme 50 köből²

Lak

1753-ban Karakai N. a molnár.³

Bagodi András Lakban lévő javainak összeírása 1754. november 17. Összeíró Komáromi Menyhért.

*14. Ennek elötte [...] 16 esztendővel á midön á malmot Csináltatta az akkori alkuban maradott ados, az akkori Csinalo molnárnak Karakai Ferencznek búza 2½ ros 2½” [a mértékegység nem azonosítható, valószínűleg mérő. ML]*⁴

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Karakai Ferenc neve szerepel.⁵

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbeli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak. Karakai György tartozása 2 Ft 5 x volt.⁶ 1762-ben is Karakai György a molnár.

1782-ből származik az az adásvételi szerződés, melyből a számunkra fontosakat kiemeltük: Lickői Nemes Fitos János eladja az Ormánd Laki malomban lévő anyai örökrészét hatvan Rhénes forintért Nemes Kojpár Józsefnek és hitvesének. „Lak 5. máj. 1782. Én előttem Osváth József Laki molnár előtt.”⁷

1784-ben az I. katonai térképen: Lack. A nagylengyeli malom alól folyó patak és egy nyugatról folyó patak összefolyásánál felduzzasztott tó, Laktól északnyugatra. Déli kifolyójánál van a malom.⁸

A II. katonai térképen nincsen malom⁹

Malom-rét 68/29. Egykor malom volt mellette. Sánc: Patak: Cserta 68/38.¹⁰

Csőszi malom

Ma a nevére Csőszi puszta emlékeztet Petrikeresztúr mellett.

1753-ban Karakai Ferenc a molnár, aki talán azonos az 1738- körül Lakban malmot építő (csináló) molnárral.¹¹

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Tüskés Pál neve szerepel.¹²

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbeli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak. Karakai Ferenc tartozása 3 Ft 40 x volt.¹³

¹ MNL ZML XV. 61. 17. d. 352. Ormándlak 3. o. MNL ZML-a 1. Nr. 1862.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

⁴ MNL Magyar Kamara Archivuma E 156 Urbaria et Conscriptioes Fasc. 94 Nr. 38.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbeli molnárok tartozása a céh felé, 1756-57.

⁷ MNL P. 313. Rsz. 1. Köszönet Cseh Valentinnak, aki az adatot rendelkezésemre bocsátotta.

⁸ I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

⁹ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 57.

¹⁰ ZMFN. 172-173. p.

¹¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

¹² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

¹³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbeli molnárok tartozása a céh felé, 1756-57.

1762-ben már Kalamár Mihály a molnár.

1840-ben vita támadt a réteket használók és a malom tulajdonosok között. A megye bevonásával igyekeztek vitájukat rendezni:

„Alulírottak hitelessé tesszük, hogy Iborfiai, Vadamasi, Liczkói, Ormánd Laki Nemes és adózó birtokosok a T[ekintetes] N[eme]s vármegyére azért folyamodtak, hogy az úgy nevezett Laki malom a vizet fönn tartván, rétjeiket ez által árvíz elönti.” Kérik, hogy panaszuk orvoslást nyerjen oly módon: *„, hogy a kérdéses Csöszi malom fejnek, és gátnak helyzetét megvizsgálván...”* Javaslatot tesznek a vizsgálatban részt vevők személyére, köztük a malomtulajdonos Nemes Ábrahám Ferencre.

„Miután ennekelőtte számos évvel ezen völgybeli részek, de leginkább a mint látszik a mostani panaszban is foglalt Csöszi Malom eránt intézkedés, még Póka Antal M ... Főmérnök Úr javaslatához képest történt, is ez alkalommal a Völgy közepén lévő víz medre elhagyatott, és a víz folyás északnak a rétek szélire, a szomszédos erdő tövében kihozatott [A patak új, mesterséges medret kapott. ML.], mivel pedig ezen vonalban a víz dombos helyekre is vezetett, a Csöszi Malom reá építettvén, ennek majd egy öles szer szerzetett, most azonban, a víz ell gátolás nélkül a völgy közepének tartván, sem a Malomnak elegendő vize nincsen, sem pedig a völgy közepén elhagyott víz medrében a víz ell nem folyhatott.” Ezért úgy döntöttek, hogy a petrikeresztúri és barlahidai határban a patakmedret „árok metszőkkel” megásatják. *„Illy módon a víz azon arányban a mellyben kívántatik fog vezetett, a szerint a Csöszi malom árka elmellőztetvén ugyan azért elvégeztetett az is, ha a mérnöki javaslatot az újonnan ásatandó Canalisra többi Birtokosok Kára nélkül épített meg áshatónak itélné N. Ábrahám Ferencz Csöszi Malom tulajdonosának az új Canalisra malmát épétné ezen szerre nem ellenezetik.*

Végre Csöszi Molnárt ez alkalommal eltiltottuk, hogy a Csöszi malomra az ezen malomért ásatott Canalisban a víznek szorítására szolgáló gátot, mellyet Ormánd Lak határánál fel álléttatni gyakorlott, hogy a föllebbi rétekről a víz elfolyhasson ne akadályoztassék meg nyitni semmiszerre ne merészellye; Edvezelni szükségesnek láttyuk N. Ábrahám Ferencznek akképeni nyilatkozatát, hogy annyiszor emlétett Csöszi Malmot egyedül azon okból kívánnya fenn tartani, mivel Ősiről reája maradt, különben rea több költsége, mint belöle a haszna. Mely eképpen tett intézkedésről tudjuk hiteles irásunkat. Költ Csöszi Malomnál Sep. 25^{én} 840. Csillag Lajos alispán [és a kiküldött esküdtek aláírása.]”¹⁴

¹⁴ MNL ZML IV. 24. Kerkapoly István hivatalos iratai (acta politica) 1840. Csöszi malom eránti jelentés.

355. Oroklány, Oroklán a középkorban Rokolány, Rokolyán¹ (Ma Zalatárnok része) Görbőföldei-patak

1353-ban Tófej és Barlafölde határjárásában említenek egy Rokolyán nevű birtokot, mely azoktól észak felé feküdt Bakkal együtt. Novától keletre, Tüttös szomszédságában találjuk az 1792-i térképen Oroklánt – ma puszta –, s kétségtelenül ez őrizte meg emlékét. 1465-ben Botka János birtokában vannak itt részek. Itteni és tárnoki stb. jobbágyai Tófön hatalmaskodtak. Volt még egy Rokolyán, Szentpéterúr környékén is.²

1753-ban Tóth János molnár.³ 1753-55-ben Molnár János molnár.⁴

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, ismét Tóth János neve szerepel.⁵

¹ Takács J. Ince, 1997. 22. p.

² Holub III.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbeli azon molnárokat, akik tagdíjkkal tartoztak. Németh János tartozása 3Ft 7 x volt.⁶ 1762-ben is Németh János molnár.

1777. február 20.-án az úrbérrendezés során kikérdezett tanúk vallották: „Oroklányi puszta határában vagyon ugyan egy malom, de szárazság idejében nekünk nem elegendő.”⁷

1784-ben az I. katonai térképen a falutól délkeletre három patak által táplált tó, ennek déli kifolyójánál van egy malom, két épülettel.⁸

Az 1792-es térképén Tomasich malmot jelöl a Görbefáki patakon Oroklán és Hencse puszta közt.

A II. katonai térkép szerint 1856-60 közt már nincs meg a malom.⁹

1828-ban egy adás-vételi szerződésben találkozunk Németh József orokláni molnár és felesége Zarkas Borbála nevével.¹⁰

A falun alul őrlött az „**Orokláni malom**”, amely még 1916-ban is működött és utána még jó ideig fennállott.¹¹ Ma már csak egykori gátjának maradványai fedezhetők fel.¹²

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbeli molnárok tartozása a cég felé, 1756-57.

⁷ Horváth II. 172. p.

⁸ I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

⁹ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 58.

¹⁰ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 341. sorsz. 852. szám.

¹¹ Takács J. Ince, 1997. 233 p.

¹² Hajdú Imre Zalaegerszeg közlés, 2013.

356. Orosztony

Kiskuti-patak¹

1770-ben 3 molnár összesen 39. pm. gabona jövedelemmel.²

Az I. katonai térképen (1784) a falu közepének magasságában, nyugatra van egy malom, házzal. A falun átvezető útról, a falutól északra vezet hozzá út.³ Tomasich térképén nincs malom. A II. katonai térképen egy malom van a falutól távol, délre, az Örömhegytől keletre.⁴ 1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. A határban lévő 2 vízimalom kapacitása napi 3 pozsonyi mérő.⁵

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Barkóczás malom néven szerepel.⁶

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Tápler Lajos. Tulajdonos: Tápler Gergely. Bérló: Tápler Lajos. Kapacitás: 55 q/24 h. Használhatóság: 65 %.⁷ További sorsáról nincs adatunk.

Barkóczás malom 212/37. Régi malom. Hamuházi-híd 212/103. Amikor a régi malom leégett, annak az anyagából készítették.⁸

Színhagyomány **Nyíres-malom**-ról tud.

¹ ZMFN. 212/18.

² MNL ZML HLc. Orosztony 82. Eredeti: ZÁL. Conscr. Univ. 1770. Kapornaki nagyobb járás Ö. 46/82.

³ I. kat. Coll. V. Sectio XX.

⁴ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 59.

⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁶ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 64 sorsz.

⁸ ZMFN. 515-517. p.

357. Ottok, Otok Hr.

Dráva-folyó

A csáktornyai uradalomnak 1670-ben Ottok falu mellett volt két malma egy kerékkel, egy lánccal és három tengellyel. A malom mellett volt egy teljes malomszerkezet, amelyet a Dráva egyik ágán terveztek elhelyezni.¹

Az I. katonai térkép 1784-es felmérésekor *Ottog* falunál nincs malom, csak malomhelyeket jeleznek.²

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételekor a településtől délkeletre héthajómalom és egy komp volt.³

¹ Kalšan, 2014. 157. p.

² I. kat. Coll. II. Sectio XIV.

³ II. kat. Coll. XXII. Sectio 61.

358. Ozmánbük

Büki-patak

Bük

1753-ban nem tudjuk melyik Bükön írták össze Kis János molnárt.¹

1753-55-ban a malmok összeírásakor Kiss András molnár nevét jegyezték föl.²

Az 1764-es összeírásakor szintén Kiss András a molnár.³

Oszmán (Ozmán)

Alsó malom: Czite Mihály nem fizet árendát, jövedelme 30 köből.⁴

Közép malom: Budai György nem fizet árendát, jövedelme 18 köből.⁴

Felső malom: Vékási Hiralimusz nem fizet árendát, jövedelme 25 köből.⁴

Sem az első, sem a második katonai térképen nincs malom, és további adataink sincsenek malomról.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása 1753-55.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Lövői molnár céhez tartozó molnárok összeírása 1764.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása 1753-55.

359. Ölyvesfalva

Felső-Válicka

(Egykori település Zalabesenyő határában, a Válicka jobb partján, a Tompa-bürü közelében.)¹

¹ Szakál, 2002. 46. p.

360. Ördöghenye (Petőhenye)

361. Örs (Felsőörs)

362. Örvényes

Pécsely-patak, Séd-patak

I. András 1055-ben adományozott öt malmot a tihanyi apátságnak. (A műemlék malmon a következő felirat található: épült 1211-ben, átalakították 1740-ben. Helyreállították 1957-ben.)

1671-ben írják: A falu keleti felén folyik a Séd-patak, rajta 3 malom működik: a felső, középső és alsó malom. Molnármesterek működtetik és munkájukért a vám harmadát kapják az uraságtól. A falu három földesúri vízimalma 1832-ben is megvan.¹

1730 körül a tihanyi apátság pert indított Vízkelety József ellen, aki mindhárom Pécselyen birtokos volt, hogy annak emberei felfogták a Pécsely-patak vizét, ami az apátság örvényesi malmát is hajtotta, ezzel az apátságnak kárt okozott.²

1743-ban a **csókamáli malmot** puszta malomként említik.³

A füredi kerület molnáiról 1755-ben készült adóösszeírás idején Örvényesen 3 molnár volt, köztük Szekeres Mátyás céhmester.⁴

1747. április 6-án Tarjányi Ferenc Zala vármegye alispánja lefogatta Bajomi Ádám tiszttartót, aki az örvényesi német molnárt megtámadta, kifosztotta és: „*feleségével való baromkodás és erőszaktétel*” miatt.⁵

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Szekeres Mátyás molnár nevét jegyezték föl, „*In Pradio Örvényes*”, továbbá Vincze Istvánét és Kirner Andrásét.⁶

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Németh András, Vincze István és Szekeres Mátyás neve szerepel.⁷

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, „*Duarta mola vacat molitore Szekeres Mátyás*” neve szerepel.⁸

1776. május 24. „*Helységünk mellett elfolyó patakon három malma vagy az uraságnak, ahol száraz esztendőben is mindenkor örölhetünk.*”⁹

1783-ban, az I. katonai térképen a falutól keletre folyó patakon, a falu északkeleti sarkán volt egy malom.¹⁰

1828-ban három molnárt írtak össze, akik egész évben dolgoznak a Pécsely-patak vizét hasznosító malmaikban, 1-1 segéddel.¹¹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

Az örvényesi határban lévő 3 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 10 pozsonyi mérő.¹²

A II. katonai térképen -, ha nehezen is – felfedezhető mindhárom malom: Az egyik a falu északkeleti végén, a másik a faluban, a harmadik attól délkeletre található.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 2 vízimalomban 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malmok után 31 Ft jövedéki adót fizettek. Harmadik malma, egy olajütő után 19 Ft-ot fizettek.¹³

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 314-15. p.

² Veress: Pécsely 86. p.

³ Veress: Pécsely 91. p.

⁴ Lichtnecker, 1999. 231.

⁵ Veress: Pécsely 93. p.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1757.

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1760. k.

⁸ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1760. k.

⁹ Horváth I. 386. p.

¹⁰ I. kat. Coll IX. Sectio XX.

¹¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 315. p.

¹² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.



Örvényes, műemlék vízimalom. Fotó: Kádár Péter, 2007

Alsó-malom

A tihanyi apátság malma. 1752-ben Leszmajer Fülöp vette bérbe. Halála után özvegye feleségül ment Magyar László molnárhoz, aki 1775-ben vette bérbe a rossz állapotban lévő malmot, amelyet a kor szokása szerint saját költségén hozatott rendbe, 130 forintért. Az apátság és bérlő közt a pénz miatt hosszú ideig folyt a pereskedés, amelynek végén Magyar Lászlónak el kellett hagynia a malmot.¹⁴

Király József a Pécselyi-vízfolyáson vízhasználati engedélyt kapott 1910-ben. A malom korábbi tulajdonosa Gácser János volt.¹⁵ Király József 1834-ben született Nagyvázasonyban. Ezt a „Király József molnár legény Vándorló könyve” alapján tudjuk, amely 1858-ban kelt.¹⁶ 1950-ben iparigazolványt kapott Molnár Antal molnár a Balatonfüredi járás főjegyzőjétől.¹⁷

¹⁴ Wöller 2001. 91-93. p.

¹⁵ MNL ZML IV. 433.

¹⁶ MNL ZML IV. 433. A Vándorló könyv eredetijét Wöller Istvánnak ajándékozta Király Béla molnár 1972-ben, Tótvázsonyban.

¹⁷ MNL ZML IV. 433. 91. A-42./ 1950.



Örvényes, a vasúttól Délre lévő malom. Fotó: Vastagh Gábor.

Középső-malom

A tihanyi apátság malma.

Felső-malom

A tihanyi apátság malma. A malmot 1788. április 24.-től 1800. április 23-ig bérelte Sziesz Márton molnár. Egykerekű malom, házzal és kerttel. Éves bérleti díja 153 forint, amelyet négy egyenlő részletben negyedévenként volt köteles fizetni a bérlő.¹⁸

1892-ben mindhárom örvényesi vízimalmot megvásárolta Gácser János örvényesi nagybirtokos. 1909-ben meghalt Gácser. Örökösei 1910-ben eladták mindhármát.¹⁹

1954-ben megállapodás született a Földművelésügyi Minisztérium Malomipari Főosztálya és az Országos Műemléki Felügyelőség közt az örvényesi Felső-vízimalom műemlékké nyilvánításáról. Az örvényesi malom 1985-ig [bemutató jelleggel] búzát őrölt, akkor a víz csökkenése miatt leállították.²⁰

¹⁸ Wöller 2001. 82-84. p.

¹⁹ Wöller 2001. 123. p.

²⁰ Wöller 2001. 160-161. p.



Örvényesi felső malom.

363. Pacsa

Cseke-patak¹

Isabor

1238-ban Isaborpataka nevű vízzel találkozunk. Amikor 1264-ben először tűnik fel a falu, a Kanizsaiak őseinek kezén van. Ekkor osztottak meg birtokaikon Tamás fiai, Tamás és Imre. Isabor falu a malmokkal és más tartozékaival együtt Tamásnak jutott.²

De nem az egész terület lehetett az övék, mert 1570-ben Ormándi Pál és Gábor elzálogosították Issabor possessiobeli nemesi kúriájukat és a *Beogheol malma* nevű pusztá malmukat.³

1617-ben Gersei Pethő István elzálogosította [...] a Zala folyón lévő egykerekű malom ¼ részét.⁴

1690-ben egykerekű pusztá malmot említenek az úrbéri összeírásban.⁵

A malmot újjá építhették, mert 1699-ben azt írják, hogy a malmok évi jövedelme: 40, egy gazdánál.⁶

1750-ben: Malmok jövedelme mérőben: 15.⁷

1753-ban Laki György molnárt említik.⁸

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár (?) neve szerepel.⁹

¹ ZMFN 80/49.

² Holub III.

³ MNL ZML Hlc Pacsa 59. Eredeti Zalavári hh. lt. I/1866

⁴ MNL ZML Hlc Pacsa 73.

⁵ MNL ZML Hlc Pacsa 93.

⁶ MNL ZML Hlc Pacsa 59, 73, 93, 96.

⁷ MNL ZML Hlc Pacsa 124. Eredeti: MNL ZML Conscr. Univ. Ö. Conscr. Processus Sárkányziensis 1750. 118-120. p.

⁸ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

⁹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1760. k.

A XVIII. század közepéről van egy adatunk, mely szerint a palkonyai tavon 1-1 malmot építettek.¹⁰

1784-ben az I. katonai térképen *Potsó* néven szerepel. A falutól északra és keletre is van egy tó. Mindkét tótól északra egy-egy malom.¹¹

1828-ban Cseke tó és Cseketó patak. (Cseke tavat másutt is említik, mint elpusztított tavat.)¹² A II. katonai térképen, amelynek felvételére 1856-60 közt került sor, Pacsától északnyugatra van egy nagy tó, amelynek északi végéhez csatlakozó patakon – a tótól északkeletre – van egy malom.¹³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 pacsai vízimalom után 10 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁴

1925-ben már gőzmalma van.¹⁵

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Krausz György neve szerepel.¹⁶

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Krausz György. Tulajdonos: Krausz György. Kapacitás: 100 q/24 h. Használhatóság: 80 %.¹⁷

1960-ig üzemelt, aztán takarmánykeverő lett. Épülete ma is áll.¹⁸

Malom utca: Csányi utca 80/3.¹⁹

¹⁰ MNL ZML HLC Pacsa 122.

¹¹ I. kat. Coll. V. Sectio. XIX.

¹² MNL ZML HLC Pacsa 175

¹³ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 58.

¹⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kimutatás.

¹⁵ Kovács, 2012. 179. p.

¹⁶ MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 79 sorsz.

¹⁸ Jakosa Árpád közlése, 2012.

¹⁹ ZMFN. 198-201. p.

364. Padtornya, Bottornya (1887-ig Podturen.) Podturen, HR Mura-folyó

Tornyiszentmiklóstól délre, a Mura jobb (déli) partjától távolabb fekszik.

Nevét a XIV. században birtokos Héderváry-Poth családról kapta: „Poth-tornya.”¹

A csáktornyai uradalomnak 1670-ben Bottornya vásárhely mellett a Murán volt egy malma egy kerékkel, két lánccal és három tengellyel, és egy másik malma egy kerékkel, három tengellyel és egy lánccal.²

A csáktornyai uradalom területén 1780. május 2.-án végzett úrbéri tanúkihallgatások során, a Bottornyán megkérdezettek azt állították, hogy 18 malom van a falu közelében.³

Az I. katonai térképen *Potorne* néven szerepel, de nincs malma.⁴

Az 1856-60 közt végzett II. katonai felmérés térképén, a Mura folyón a falutól északnyugatra és északkeletre is 2-2 hajómalmot, továbbá egy kompot jelöltek.⁵

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 5 vízimalomban 7 segédet foglalkoztattak, és a malmok után 355 Ft jövedéki adót fizettek.⁶

¹ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Bottornya>

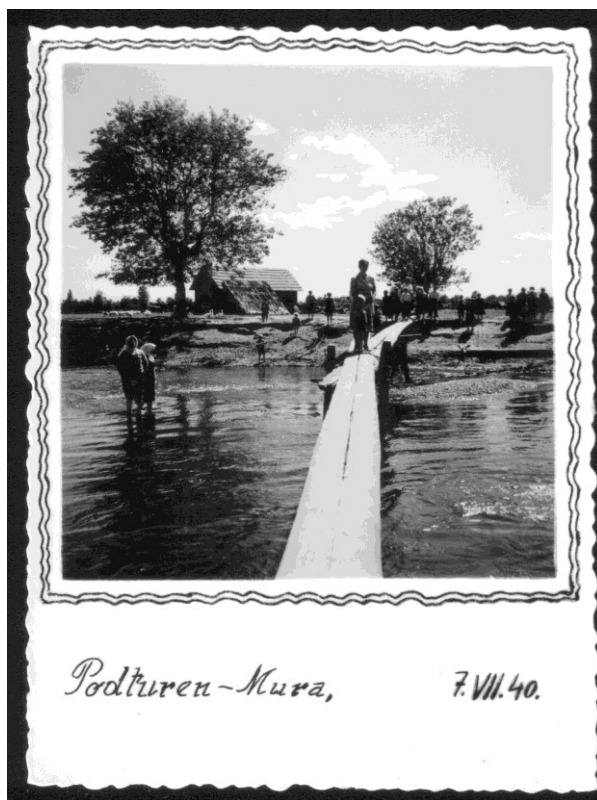
² Kalšan, 2014. 157. p.

³ Kalšan, 2014. 171. p.

⁴ I. kat. Coll III. Sectio XIV.

⁵ II. katonai felmérés XXII. col. 60. sect. HM HIM Térképtára Arcanum kiadó podturen

⁶ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kimutatás.



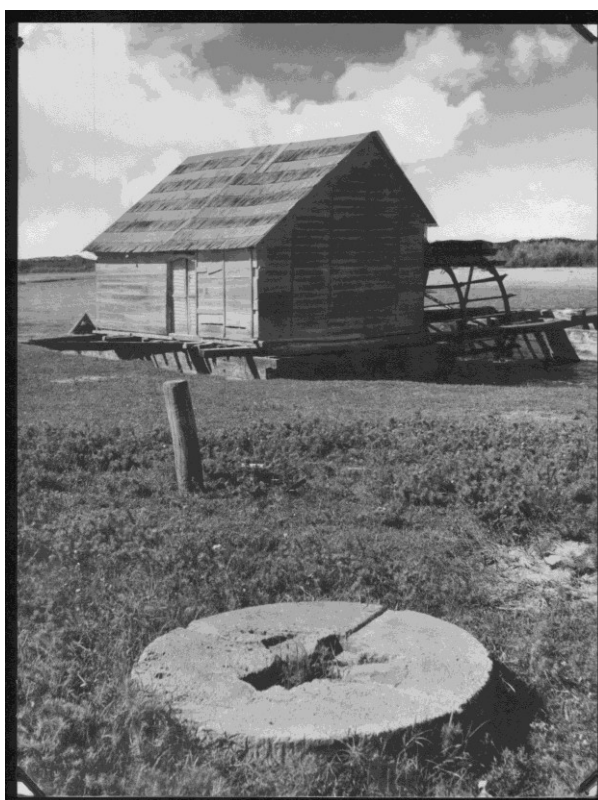
Podturen, híd a malomhoz. 1940. 07. 07. Fotó: Silvester Stingl.



Podturen, a malom vízikereke. 1940. 07. 07. Fotó: Silvester Stingl.



Podturen, a malom és a hozzá vezető híd. 1940. 07. 07. Fotó: Silvester Stingl.



Podturen, a malom és egy kidobott malomkő. 1940. 07. 07. Fotó: Silvester Stingl.

365. Pakod
Zala folyó

1502-ben Sibrik Gergely fiai Szarvaskendi Márk feleségének Mártának – a nővérüknek – átengednek Egyházaspakodon öt lakott s egy fél lakatlan telket, neki engedték örökre a „pakodi malom” jövedelmét, ami 44 köből gabona volt, ő viszont Vas megyei jogait engedte át fivéreinek.¹

1585-ben egy végrendeletben szerepel a pakodi kétkerekű malom a Zalán.²

1750 körül Fehérvári Ádám molnár 2 köből árendát fizet, jövedelme 9 köből.³

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba Molnár Sándor neve szerepel.⁴

1764-ben Laki György a molnár.⁵

„Jóllehet ezen helységnek alkalmas pénzen eladandó bortermő szőllei, és az határban lévő uraság malma hasznára lenni lácssék.” – vallották a meghallgatott tanúk. Év nélkül.⁶

„Szomszéd **pakodi** határban a Szala vízén jó malom közél vagyon hozzánk, melyben jószágainkat megőrölhettyük.” – vallották a dötkiek 1780. május 30.-án.⁷

Az I. katonai térképen nem lehet egyértelműen azonosítani a malmot.⁸

Jelöl malmot a Zalán Tomasich 1792-es térképén.

(A Zala Megyei Levéltárban, a közgyűlési iratokban kézzel, ceruzával írt cédulák találhatók, malmokra vonatkozó dátumokkal. A pakodihoz az 1829. január 12.-i dátum van írva. Az iratok eddig nem kerültek elő.)

1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. A pakodi határban lévő 2 vízimalom kapacitása napi 11½ pozsonyi mérő.⁹

A II. katonai térképen, amelynek 1852-55 közt volt a felvétele, csak egy malom jelölése egyértelmű. Ez a falu keleti végén lévő.¹⁰

1863-ban a helytartótanács elrendelte az ország területén található valamennyi gabonaörlő malom összeírását. Ehhez kapcsolódóan a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara is megkereste a megyéket a területükön „létező gőz-, mű-, vízi-, szél-, száraz- és hajós malmok összeírása” miatt.¹¹

A megye kiküldöttei meg is kezdték a munkát, ami azonban elhúzódott. Az összeírás során megvizsgálták a törvényes működést is. (Erről egyébként a megye már 1861-ben határozott.)¹² Ez alapján tudjuk, hogy a szántói járás malmaiban a molnárok megrövidítették legényeiket. A járásbeli molnárok bértartozása összességében 37 Ft volt.

A malomrendszabályok áthágásával megvádolt molnárokat név szerint is említik: **Berecz János pakodi**, Tóth János istvándi, Kovács János henyei, Böröndi János alibánfai, Hári Ferenc tőberki molnárok nevei olvashatók a jelentésben. A büntetés ellen nevezett molnárok fellebbeztek.¹³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 93 Ft jövedéki adót fizettek. Gőzmalomban 1 segédet alkalmaztak és nem fizettek jövedéki adót.¹⁴

¹ Holub III.

² Kovács, 2012. 180. p.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása 1750. k.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1760. k.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Lövői molnár céhez tartozó molnárok összeírása 1764.

⁶ Horváth I. 156. p.

⁷ Horváth I. 82. p.

⁸ I. kat. Coll V. Sectio XVII.

⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁰ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 55.

¹¹ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1863.08.03. 1637 és 1972.

¹² MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1861.05.01. 696.

¹³ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1864.11.07. 2304.

¹⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ban készített kimutatás.



612. Pakod, molnár-ház. Fotó: Marx Mária.

1947-ben: „Domján János vámőrle malma. Fenti malmot nevezett 1928 óta vezeti a saját neve alatt, korábban évek hosszú során keresztül a malomszakmában dolgozott. Kellő szakértelemmel és hozzáértéssel rendelkezik, jelenleg 7 alkalmazottat foglalkoztat. Forgalmát helyben és a környéken bonyolítja le. Teljes üzem esetén naponta 50-60 q őrleményt dolgoz fel. Vízierőre dolgozik, de van szívógázmotorja is 35 HP.”¹⁵

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Domján János. Tulajdonos: Koch József. Bérlelő: Domján János. Kapacitás: 60 q/24 h. Használhatóság: 70 %.¹⁶



613. Pakod, az egykori malom helye. Fotó: Marx Mária.

¹⁵ Újjáépítő magyarok, 1947. 700. p

¹⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 178. sorsz.

Malom utca (Kisfaludi Sándor utca), Tilaji-patak, Dötkei-patak, Zala.¹⁷

Balrabáshida (Pusztá Zalabér és Pakod közt, ma Pakod határa.)

A második katonai felmérésen a falutól keletre: *Barbás M. H.*

Endre fia Barnabás 1246-ban vette meg a Türje nembeli Szentgróti Dénes nádor Balrabáshida nevű földjét, két malommal a Zalán és a hiddal – azaz hídvámmal – 40 márka ezüstért.¹⁸

¹⁷ ZMFN. 230-231. p.

¹⁸ Holub III.

366. Pakonya (Pakonya: Tarnóca [Palkonya] Dióskál határrésze, a falutól Északkeletre.)¹

1486. március 15. A zalavári konvent előtt Palkonyai Szép János fia: Gergely vallomást tett, hogy a szükségtől kényszerítve a Palkonyapataka nevű folyón lévő malmát egy kis réttel és más tartozékaival együtt 15 forintért eladta Szegfalui Szegi Péternek.²

1492. szeptember 19. Szegfalui Szegi Péter a *Palkonyapatak* nevű folyón lévő malmát, amit *Széplakmalmának* neveznek, az aracsai Szent Margit egyháznak adományozza azzal a feltétellel, hogy a szegfalui Szent Kereszt kápolnában Szegi Péter kapuja előtt az akkori plébános minden időben szent szolgálatot végez.³

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Vízvári György neve szerepel.⁴

Az I. katonai térkép *Bokonya*-ként jelöli, és nyugati végénél van egy malom.⁵

A II. katonai térképen Dióskál déli végétől keletre található Palkonya település. Malmot nem jelöl a térkép.⁶

Lásd még: 67. Bokonya; Gall és Bokonya = Dióskál.

¹ ZMFN. 119/62.

² MNL ZML középkori okleveleinek regesztái 88. p – ZML DL 397. Zalavári hh. lt. № 3174.

³ MNL ZML középkori okleveleinek regesztái 94. p – ZML DL 380.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1760. k.

⁵ II. kat. Coll. V. Sectio XX.

⁶ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 58.

367. Palin

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 gőzmalom van a településen, ami után nem fizetnek jövedéki adót.¹

¹ ZML IV. 433. SKIK statisztika 1867. Wöller István által 1969-ben készített kimutatás.

368. Palina, Kis-, és Nagy- (Mala-, Velike Polana, SLO)

Csernec-patak

Az I. katonai térképen nincs malom.¹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Három malmot írtak össze. Tulajdonosaik: egyes lakosok, mindhárom 2 kerekű, kapacitásuk: 6-6 pozsonyi mérő/24 óra.²

¹ I. kat. Coll II. Sectio XII.

A II. katonai térképen Nagy Palinától keletre van egy malom a Csernec patakon.³

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 2 patakmalomban, 4 kövel 24 óra alatt 16 ausztriai mérő gabonát képesek megőrölni. Vízihiány miatt sem ebben, sem az előző évben nem őröltek.⁴

1867-ben a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 5 vízimalomban 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és az 5 malom után 67 Ft jövedéki adót fizettek.⁵



532.Nagypalina, Copek-malom. Fotó: www.velika-polan.si

Copek-malom

A malom a Csernec patakon épült a XX. század elején. Európai Uniós támogatással helyreállított védett műemlék, amely üzemképes. Jelenleg az egyetlen malom a Csernec patakon.⁶

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll. XXI. Sectio 59.

⁴ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 50-51. p.

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kimutatás.

⁶ www.velika-polana.si



533. Nagypalina, Copek-malom. Fotó: www.velika-polan.si

369. Paloznak

Séd-patak

Az 1082-es hamis oklevél említi, hogy Paloznakon a veszprémi püspökségnek és káptalannak a birtokán van három malom.¹

1222-ben négy királynői udvarnok családot kapott a veszprémi káptalan. A négy család művelte a velük adott birtokot, és működtetett egy malmot.²

1263-ban Paloznaki Willybard özvegye férje testvérével, Paloznaki Leopardus pappal egyetértésben két közösen vásárolt malmukat a veszprémi egyházra hagyta.³

Az 1359-es határjárás során a káptalan tulajdonában három „naarmolum”-nak nevezett malmot találtak a káptalan birtokán.⁴

1384. január 13.-án egy határvita lezárásaként kimérték Paloznak határát. Ennek során széjjelválasztották Paloznakot és Csopakot. A két falu határában lévő malmokat a veszprémi káptalannak ítélték.⁵ Azokat a káptalan bérbe adta. A bérbe adott 31 vízimalom után évi átlag 2300 mérő gabona volt a jövedelme.⁶

1495-ben a káptalan 2 itteni malmát paloznaki jobbágyainak adta bérbe 22 mérő gabonáért. Ezt a veszprémi káptalan 1495-1533 közt vezetett és ránk maradt számadáskönyvéből tudjuk. Az egyik malombérlő jobbágyot Illés Bálintnak hívták, aki 1526-ig bérelte a malmot, aztán fia követte. A másik bérlőt Imre fia Jánosnak hívták. Őt 1504-től Kys Imre fia Jánosnak, 1513-tól Kysimre Jánosnak hívták, és 1533-ig bérelte ezt a malmot.⁷

1527-ben még mindig 22 mérő gabona volt a malom bérlete.⁸

1533-ban mindkét malmot Illés Bálint fia bérelte évi 22 mérő gabonáért.⁹

¹ Veress: Paloznak 25. p.

² Veress: Paloznak 26. p.

³ Veress: Paloznak 28. p.

⁴ Veress: Paloznak 38. p.

⁵ Veress: Paloznak 44. p.

⁶ Veress: Paloznak 47. p.

⁷ Veress: Paloznak 48. p.

⁸ Veress: Paloznak 55. p.

⁹ Veress: Paloznak 56. p.

1614-ben a mészárszék, a kocsmá és a malom árendája együttesen 72 forint volt. Az 1650-ben lefolytatott vizsgálat szerint Paloznak határában 3 malom is található, de valamennyi pusztá és használhatatlan.¹⁰

1749-ben Tóth Jánosnak hívták a molnárt.¹¹

A füredi kerület molnáraitól 1755-ben készült adóösszeírás idején, Paloznokon 1 molnár volt.¹²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Vas István, Guat Mihály molnár nevét jegyezték föl.¹³

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Németh György neve szerepel.¹⁴

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, (?) Mihály neve szerepel. A szomszédos alsóörsiekkel a paloznakiak az uraság négy malmát bérelték.¹⁵

1778. február 10.-én ezt vallották a paloznaki jobbágyok: „Határunkban egy malom vagy, amelyben magunk szükségére örömlhetünk, de közellevő szomszédságunkban is alkalmas malmok találhatók.”¹⁶

1780-ban Pecze János bérelte a paloznaki malmot.

1784. március 2-án, 50 éves korában halt meg egy Korpádi Pál nevű paloznaki molnár. Azt, hogy neki hol volt malma, nem tudjuk.¹⁷

Az I. katonai felmérés térképe 1783-ban Paloznagnál egy malmot jelöl.¹⁸

1792. június 20-án kelt levelében a paloznaki előljáróság azért esedezik földesurának, a veszprémi káptalannak, hogy adjon egy házhelyet, és engedélyezze rajta egy ház felépítését a falu molnárának.¹⁹

1802-ben arról olvashatunk, hogy a malom után – melyet a paloznakiak maguk építettek fel –, az uraságnak 8 forint árendát fizettek. 1814-ben 3 évre meghosszabbította a falu a malom, a kocsmá és a mészárszék bérletét, évi 72 forintért.²⁰

1816. november 21-én, Kósa János csopaki ispán által készített összeírás szerint, a paloznaki plébánia római katolikus hitű szolgálói közt volt egy marhátlan molnár is: Puska István.²¹

Talán az ő fia lehetett az a Puska József molnárlegény, aki 1836. március 24-én halt meg 28 éves korában.²²

Az 1812-17 közötti években nagyon rossz volt a termés a Balaton-felvidéken. Ezért a káptalan csökkentette a kocsmák, malmok, mészárszékek és pálinkafőzők bérletét, köztük a paloznaki malomét is.²³

1832-ben már csak egy malom van. Rendszerint a falu bérelte malmait a földesúrtól.²⁴

Az 1840-ben a veszprémi káptalan és paloznaki jobbágyai közt létrejött egyezségből tudjuk, hogy a „Helység Kovátsa, Kortsmáros, Molnárnak: 6/8 Sessio földje van.”²⁵

¹⁰ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 320. p.

¹¹ Lichtnecker, 1999. 262.

¹² Lichtnecker, 1999. 231.

¹³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1757.

¹⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1760. k.

¹⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1760. k.

¹⁶ Horváth I. 388. p.)

¹⁷ Veress: Paloznak 128. p.

¹⁸ I. kat. Coll IX. Sectio XX.

¹⁹ Veress: Paloznak 160. p.

²⁰ Veress: Paloznak 134. p.

²¹ Veress: Paloznak 140. p.

²² Veress: Paloznak 147. p.

²³ Veress: Paloznak 165. p.

²⁴ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 320. p.

²⁵ Veress: Paloznak 172. p.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A paloznaki határban lévő vízimalom kapacitása napi 10 pozsonyi mérő volt.²⁶

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvételekor *Palacnak*-tólkeletre van egy malom.²⁷

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalom után 9 Ft 50 krajcár jövedéki adót fizettek.²⁸

Az 1910. évi országos népszámlálásból ismerjük, hogy a faluban hét iparos élt, közülük 3 dolgozott a malomiparban.²⁹



616. Paloznak, az egykori malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

1924-ben a paloznaki malomtulajdonost Hutter Gusztávnak hívták.³⁰

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Kolrik József neve szerepel.³¹

Az egykori malom ma nyaraló.³²

²⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

²⁷ II. kat. Coll. XXVIII. Sectio 55.

²⁸ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kimutatás.

²⁹ Veress: Paloznak 202. p.

³⁰ Veress: Paloznak 218. p.

³¹ MNL ZML IV. 433. N°6093.

³² Kádár, 2010. 301. p.

370. Páka

Alsó-Válicka

Először 1117/21-ben, az Almádi monostor alapítólevelében említenek a faluban malmot.

1541-ben a Zalavári Konvent ítélete alapján a földesúr a helyi plébánosnak adományozott egy malomhelyet.¹ 1564-ből is van adatunk egy malomról. Ez a falutól délre lévő lehetett. Két évvel később szintén egy malomról olvashatunk.

A török hódoltság utáni a következő adatunk. 1690-ben a Válickát még Pákaként említik, mert így írnak a faluról: „Falu a Páka nevű patak mellett. Puszta malom a patakon.”

Tehát a török időkben a malom is elpusztult.

¹ Kovács, 2012. 180. p.

Harminc év múlva - 1720-ban - Koncz Jánosnak és Bedők Istvánnak vagy egy egy kerékre járó malmocskája, amely mindössze 8 forintot jövedelmez.

Érdekes, hogy 8 év múlva ezt a malmot a Cserta patakon lévők említik: „Van egy, egy kerékre őrlő, úradó alá eső malom a Cserta patakon, ez az itteni [pákai ML] Bedők Istváné és a dömeföldi Koncz János özvegyéé, jövedelme 40 forint.”

Az 1750-es, az alsó lendvai uradalom vagyonát rögzítő összeírás nem említi a malmok jövedelmét. Tehát azok még nem tartozhattak a herceg birtokába. E szerint az 1728-ban említett az Erdődyeké lehetett. Ezt földrajzi helyzete is valószínűsíti.

1753-ban Gerencsér István a molnár Pákán, lehet, hogy ez még mindig a felső malom?²

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén Gerencsér István neve szerepel.³

1763-ból, Páka határjárásából tudjuk a következőket: „[...] A Malom föllül lévő Hidig és töltésig [...] a töltést és a hidat azt csak az ulta tsinálták Pákaiak, miulta az Malmot oda építetik, annak előtte pedig sem híd, sem szekér utt azon helyen nem volt.”

1768-ban ezt olvashatjuk: „Ezen határban vagyon két malom, mindenik kétkerekű, egyiket Deák István, Bedők Pál, Máté János és Ferenc Bírják.”⁴ Mivel a másik tulajdonosáról nem írtak, az feltételezhetően az uradalom malma volt.

1767-1768-ban **Berki-malom** néven említenek egy malmot. Ez a mai „Czigola” malom elődjével azonos.⁵

„Malom ugyan határunkban [Csömödér] nincsen, hanem a szomszéd Pákai és Iklódi határookban jó malmok vagynak.”⁶ - vallják a meghallgatott csömödéri tanúk.

1768-ban a Nepomuki Szt. János szoborfülke megáldása kapcsán, annak elhelyezkedéséről a plébános ezt írta a Historia Domus-ba: „A nagy hídon, melynek közelében van az uradalom malma [a falu felől ML] átjőve a királyi úton - Lenti-Kanizsa kereskedő út – áll.”⁷ Itt a felső malomról van szó, ami az Erdődy grófoké volt.

1770-ben a faluban élő molnárok jövedelme a következő volt: Nyolc molnár összesen 62 pozsonyi mérő gabona jövedelemmel, 1 községi és 1 uradalmi molnár 25 p. mérő jövedelemmel.⁸ Biztosan állíthatjuk, hogy a fent említett nyolc molnár közül hatnak nem a faluban, hanem másutt volt bérelt malma, mint azt korábban másutt már láttuk.

1780. augusztus 2.-án a meghallgatott pákai tanúk vallották: „Határunkban és a szomszéd kányavári és iklódi határookban is jó malmok vagynak.”⁹

Az 1770-es adat ellentmond a térképek adatainak, mert az első katonai felmérésen - 1784-ben - csak egy malom van, a falutól délre, Lászlóháza alatt,¹⁰ míg Tomasich térképén már két malom található. A falu nevét az I. katonai térképen Pakó-nak írták.¹¹

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbéli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A pákai „Benti (faluban lévő ML) Bors Pál molnár megbüntető szolgálmester megmocskolásáért. Legénye, Kocsis Farkas kő hibányosságért, koromért, Lapocs hájazásért, és más fogadkozásokért.” A pákai felső malom molnára: Rozsás János legénye Toplek Istvány „malombéli fogadkozásért” kapott büntetést. A céhkövetkező, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Borsos Pál molnár legényét „malombéli defectusért” ismét megbüntették. Az 1784. június 8.-án

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1755.

⁴ MNL ZML. Urbéres ügyek, 1767-1818. Páka, 1768.

⁵ MNL ZML Urbéres ügyek, 1767-1818. Páka, 1768.

⁶ Horváth II. 53. p.

⁷ PHD 28. oldal, 61. jegyzet. Eredeti: Házasultak anyakönyve 1768.

⁸ MNL ZML HLc. Páka

⁹ Horváth II. 140. p.

¹⁰ MNL ZML Térképtára XV/6/B.2/26.

¹¹ I. kat. Coll IV. Sectio XIV.

megtartott céhgyűlésen Rózsás János molnár Lancsák Ferenc inas szerződteséért fizetett a céhládába.¹²

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A pákai határban lévő 2 vízimalom kapacitása - egyenként - napi 16 pozsonyi mérő volt.¹³

Ugyancsak szerepel mindkét malom a II. katonai felmérésen is, 1856-60 közt. Az egyik az első katonai felmérésen lévővel azonos, míg a másikkak a helyét a II. katonai felmérés térképe alapján sikerült pontosítani. Ebből tudjuk, hogy a Válicka medre a templom alatt ma is látható árok volt, míg a mai Válicka meder, ahol a jelenlegi malom is áll, annak a malomnak a szabadrekesztője volt. Itt egy hegyesszögű kanyar után fordult vissza a patak a jelenlegi meder felé. A malom a jobb – keleti, templom felé eső oldalon -, míg a molnár háza a bal parton állt.¹⁴ Ugyan ott volt a Cserta szabályozási tervén is 1863-ban.¹⁵

A vándorlás során a különböző malmokban végzett munkákról a legények igazolást kaptak. A pákai Kemenczey Fernc molnármester által kiadott igazolás szerint nála Gergulecz Sándor molnár legény 1859. szeptember 19-től 1859. december 13-ig dolgozott.¹⁶

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint Páka községben, 2 vízimalomban 2 segédet és 2 tanoncot foglalkoztattak, és a 2 malom után 37 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁷

Két malom van a III. katonai felmérésen is. A felső a korábbi ismert helyén, az alsó viszont már nem a kanyarban, hanem a kanyart átvágó, a patakot kiegyenesítő meder alsó végén.¹⁸

Mint láttuk, 1770-ban már uradalmi malom van a faluban. Ez biztosan az Erdődy családé. A másik az új, amely 1792-ben már megvan, nem tudjuk kinek a tulajdona. Feltételezhetően az Esterházy hercegségé. Erre utalnak a következő adatok: A malmot 1897 októberében Belső József és neje, az Eszterházy hitbizománytól - pontos nevén: Eszterházy Hercegi Zárgondnokság központi igazgatósága - vásárolta meg. Az adásvételi szerződés rögzíti: „vízimalom, molnárlak réttel, 5 hold 1311. négyszögölnyi térfogattal.”

A II. pontban rögzítették, hogy a vételárat - 3255 forintot - 10 éven keresztül - 1898. évi január hó 1-jével kezdődő és 1907. július hó 1-jével végződő 20 egyenlő, s minden év január és július havának első napján esedékessé váló részletben az 5 %-os kamattal együtt, az alsólendvai hercegi uradalmi pénztárba kell befizetni.

A szerződés a vevők részéről Alsó-Lendván 1897. október 10.-én, eladók részéről Kis-Martonban 1897. október 26.-án íratott alá.

Az 1898-ban készült helyszínrajzon – „A Válicka patak pákai szakaszának helyszínrajza: 1:2880. Szombathely, 1898. június havában” - az alsó malmot, mint Belső József malmát említi.

Ezt a térképet a későbbiekben is használták, mert szerepel rajta Horváth Gergely és felesége aláírása, valamint elmosódott bélyegzővel a hitelesítés is.

Ekkor húzhatták át a térképen a felső malmot és írhatták alá, hogy: „megszűnt malom”.¹⁹

Érdekesség, hogy egy 1925-es térkép, közigazgatási határokkal még jelzi a felső malmot is. Ennek a malomnak a gátját, illetve annak cölöpjeit 1997 tavaszán egy mesterséges sziget építése során megtalálták. Ezek azt bizonyítják, hogy az első malom - a falutól délre levő - az idők folyamán helyet változtatott. Kb. 200-250 méterrel délebbre került. Ennek okát nem

¹² MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vízén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

¹³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁴ II. katonai felmérés MNL ZML-a Térképtára XV/6/B.2/26.

¹⁵ III. katonai felmérés 535714 ZML. Térképtára XV/6/B.2/26.

¹⁶ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

¹⁷ MNL ZML-a IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kimutatás

¹⁸ III. katonai felmérés 1872-1884. 5357/4 MNL ZMLa Térképtára XV/6/B.2/26.

¹⁹ Helyszínrajz szerző birtokában

ismerjük, míg az alsó, a Czigola-malom esetében a helyváltoztatást a Válicka szabályozása indokolta.

Az 1864-es birtokösszeírásból tudjuk, hogy tulajdonosa gróf Erdődy István. Tőle néhány év múlva Kemenczey Ferenc vette meg. Ezért a malmot a faluban, mint Kemenczey malmot is emlegették. Nevezték Gergál malomnak is.²⁰ 1859-ből és 66-ból ismerjük is Kemenczey Ferenc molnár nevét. Tőle vásárolta meg Belső József.

1911-ből pedig Kemenczei Gyula 26 éves, pákai születésű molnárségéd nevével találkozunk a pákai körjegyzőség irataiban.²¹

A Zala vármegye monográfiájához 1880-ban készített Pesty Frigyes féle adatgyűjtő lapon Pákánál ezt olvashatjuk: van két alulcsapó malom.²²

1898. április 19.-én halt meg Pákán Bicsák Péter Szernterzsébeten született református molnár.²³

1905-ben már Francz Lajosnét jelölik meg tulajdonosként, amikor felszólítják: „a pákai ún. „felső vízi malomhoz” tartozó vízhasználat gyakorlatának szabályozására.” Egyben kötelezik öntöttvas magassági jegy vásárlására is.

Francz Lajos Belső Józseftől vásárolta a malmot 1902-ben, amely 1906-ban villámcsapás következtében leégett. Ugyan így járt akkor a majorban lévő egyik istállója is.²⁴

Ezen a felső malmon tehát gyorsan túladott Belső József, aztán hamarosan az alsón is. 1909-ben az alsólendvai uradalom ügyésze felszólította Belső Juliannát (férj. Baka Ferencnét), hogy a szülei által megvásárolt pákai malom vételárának teljes kifizetése után a hercegi tulajdonjogot a telekkönyvből töröltessék ki.²⁵ 1908. november 14.-én Lispen kelt az az adás-vevési szerződés, amelyben Belső József kányavári, Baka Ferenc és neje Belső Julianna lispei lakosok eladják a pákai malmot a hozzá tartozó melléképületekkel Czigola Sándor és neje Kurcz Mária zágorhidai lakosoknak, 18.000 koronáért. (Czigola Sándoréknak Zágorhidán kocsmájuk volt a Lenti-Bak út mellett, a Zalaegerszegré vivő út leágazása és a Cserta patak közt, az út északi oldalán. Sándor testvére gazdálkodó volt ugyanitt.)

A vevők 10.000 koronát egy összegben, 8.000 koronát részletekben 1919. januárig, 7 % kamat mellett voltak kötelesek kifizetni.

Megjegyzendő, hogy az eladott vízimalomban a vételárból 8.000 korona esik az ingósággra, mint malomi belső berendezésére. A tulajdonjogot 1908. november 21.-én bejegyezték.²⁶

Közben, 1910-ben Czigoláék 6000 koronát kifizettek, ezért az ingatlanokra részarányosan a tulajdonjog Czigola Sándor és felesége nevére bejegyeztetett.

1915-ben meghalt Czigola Sándor és 1917-ben a tulajdonjogot kiskorú gyermekei, Károly, Ilonka, Mariska és Gyula javára bejegyezték.

Az özvegy 1919-ben feleségül ment Horváth Gergely molnárhoz.

Horváth Gergely (Barlahida, 1888.) molnár szakmát tanult, majd több évig segédeskedett.

1919 novemberében lett önálló molnármester.²⁷

Felesége 1928-ban saját részét ajándékozás címén átíratta férjére 30.000 korona becsértékben. Övé a haszonélvezet maradt.

Ettől kezdve a malom Horváth-Czigola malomként ismert,²⁸ és a malom ügyeit -, mivel a gyerekek még kiskorúak voltak - Horváth Gergely intézte. Ő korszerűsítette a malmot is.

²⁰ Dancs Imre, (Páka, 1895) Zalaegerszeg, és Zolder Károly Páka közlése 1972.

²¹ MNL ZML Pákai körjegyzőség iratai 670/1911.

²² MNL ZML IV. 433. № 5669.

²³ Páka Rk. Plébánia meghaltak anyakönyve 1898/25.

²⁴ Iratok Szombati Pálné tulajdonában, később az Esztergomi Duna Múzeumba kerültek

²⁵ Iratok Szombati Pálné tulajdonában, később az Esztergomi Duna Múzeumba kerültek

²⁶ Eredeti szerződés Zsoldos Gézané, szül. Czigola Mária tulajdonában

²⁷ B. M. Zs. 1935. 89. p.

²⁸ Eredeti iratok Zsoldos Gézané, szül. Czigola Mária tulajdonában



600. Páka látképe a Czigola-malommal az 1930-as években. Fotó Sérényi Árpád. GM 21062

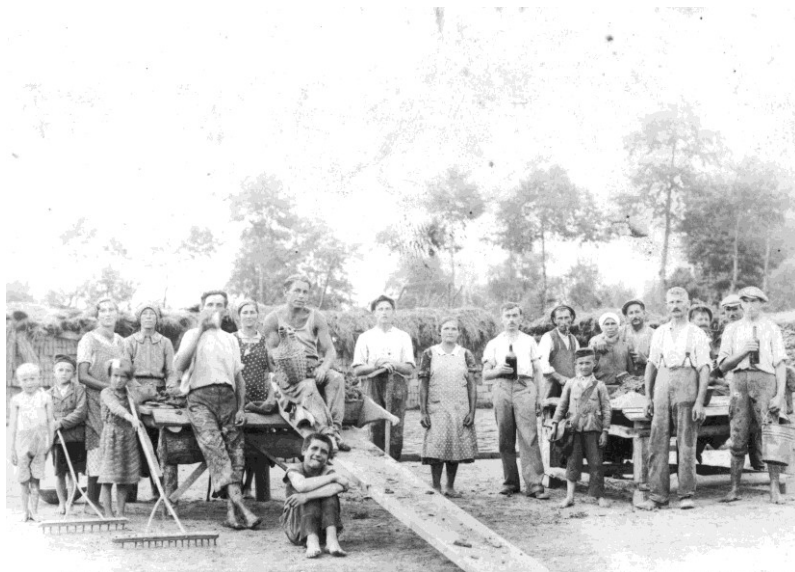
Egy festményről ismerjük a századeleji malmot, amely 1863 és 1879 közt épült. Mint láttuk, 1863-ban még másutt állt a malom. Mivel tudjuk, hogy hazánk III. katonai felmérése során Pákát és környékét 1879-ben mérték fel, ekkor viszont mai helyén volt már a malom, a malomnak e két időpont közt kellett épülnie.

Tehát ez az a malom, amely lapátkerekes volt. Amikor a kép készült egy lapátkerekes, mert a malom deszkából készült vízikerékházának méretéből erre következtethetünk. Eredetileg azonban két kerékre készülhetett, mert a kerékház mellett jól látszik a második kerék gerendelyének nyílása (lyukja). Mint láttuk a korábbi malom is két kerékre járt.

Ezt a malmot alakította át turbinásra Horváth Gergely. Az átalakítást ő is a szombathelyi Reich gépgyártól rendelte meg. Bár ennek levelezése megsemmisült, a fennmaradt néhány váltón szereplő összegek ezt egyértelműen bizonyítják.

A korszerűsítésnek egyértelműen a vízhiány volt az oka. Ennek az aszályos időjárásán túl más okai is voltak. Így például 1926. február 23.-i dátummal a pákai körjegyző az alábbi értesítést küldte a malomtulajdonosoknak:

„231/926. Értesítés. A malomtulajdonosokat Zalavármegye alispánjának 3767/926 számú véghatározata alapján értesítem, hogy Svastics Pál és társai bánokszentgyörgyi lakosok halastó vízhasználati engedélyezést nyertek. Az erre vonatkozó határozat a községi bírónál, illetve a körjegyzői irodában 1926. évi február 24-től márc. 12-ig megtekinthető. Ezenidőn túl érdekek figyelembe nem vétetnek. Páka, 1926. évi február 23. (olvashatatlan aláírás) körjegyző
A turbinássá alakítással egy időben szivógázmotort is beszereltetett. Ez 1933-35 körül történhetett.



605. Téglavetés a Czigola-malom átépítéséhez, 1946. k. Fotó: Róka Pálnétól.

1936-os adat szerint: Malom: vízkerék+nyersolaj.²⁹

1941-től már Horváth Gergely mellett a négy Czigola gyereket is feltüntetik az adóíveken. Tehát ők is a malom jövedelméből élnek.

Károlyról és Gyuláról tudjuk, hogy ők molnárként dolgoztak a malomban.³⁰ Károlyt 1947-ben megbírságolták 69 kg rozs fekete őrléséért.³¹

1947-ben ismét korszerűsítették a malmot. Ekkor húzták rá az emeletet. Ezt a munkát Völgyi János pákai kőművesmester végezte embereivel. Ekkor épült az új turbinaház és a gépház is.

Az asztalosmunkákat (garatok, kanalas felhordók csatornái, lisztvályúk) Belső Sándor szakmai irányításával Kosztricz Pál - akié ekkor a csörgei malom volt - és Dancs Lajos asztalosmester készítették, segédek Németh János és Tóth Károly segítségével.³²

Északi oldalán állt a turbinaház. Előtte vezetett át a patakon a híd, amelyről a zsilipeket lehetett kezelni.

²⁹ MNL ZML Hlc Páka 138

³⁰ Irat Zsoldos Gézáne tulajdonában

³¹ MNL ZML Pákai körjegyzőség iratai 1398/1947.

³² Ifj. Molnár István, aki kőművesként dolgozott az építkezésen és ifj. M Istvánné közlése



608. Páka, Czigola-malom, 1972. Fotó: Kalamár Zoltán.

A zsilipek előtt a patak medre és partja – a malomfej - 2-3 méter hosszon ki volt betonozva. A beton után a partot faragott, vízszintes boronákkal fogták meg. A zúgó alja deszkázott volt, oldala szintén boronából készült. A turbina előtti szűrőrács laposvasból készült, a bevezetőben már ismertetett módon. A turbinaház emeletén volt egy malomszoba. A gépház a malom nyugati oldalán épült meg. Déli végén megmaradt a korábban is meglévő molnárlakás. Ekkor a malom igazán korszerű lett. Több hengershékkal és síkszitával szerelték fel. Háromféle minőségű liszt előállítására volt alkalmas.

Megmaradt a hagyományos malomkő is, amellyel a takarmányt darálták. Aztán a berendezésből ez maradt meg legtovább. A berendezéseket lapos-szija áttétellel, ú. n. transzmissziós hajtással hajtották.



610. Páka, Czigola-malom, 1994. Fotó: Molnár László.

A malom körül álltak a gazdasági épületek: istálló, pajta, ólak, és egy kút.

Ebből is látszik, hogy a malom mellett még gazdálkodtak is. Erre bizonyíték egy számla is, amelyen a Reich vasgyár egy US 10. típusú kiváltós szecskavágót szállít Horváth Gergely részére 1940-ben.

A gazdasági épületektől keletre állt a tulajdonosok háza.

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Horváth és Czigola. Tulajdonos: Horváth József [Téves, mert Gergely ML] és Czigola Károly. Kapacitás: 15 q/24 h. Használhatóság: 50 %.³³

A malmot 1952-ben államosították. Az államosítás 645/1952. szám alatt került bejegyzésre, a tulajdoni lapra.³⁴

Ezt követően a malom főmolnára Steiczinger nevezetű lett. Őt és Ruzsics Péter molnárt feketezés vádjával bebörtönözték.³⁵ A malom 1955 decemberében a községi tanács kezelésébe került. Az addigi 5 dolgozóból kettőt: Fata Vilmost és Bódi Pált elbocsátottak.³⁶ Vezetője Csicsór János lett.³⁷

Az iklódbördőcei Bódi Pál gépészként dolgozott a malomban, ahova Bíró Zoltán barátja hívta, az addig a zajdai (Lenti) laktanya építésén dolgozó darukezelőt. Elmondása szerint ekkor a malom propán-bután géppel üzemelt.³⁸ Fata Vilmos molnár a dömeföldi Fata molnárcsaládból származott. Ott is élt családjával és testvére, József családjával egykori házukban az 1970-es évekig.



601. Páka, Czigola-malom az 1950-es években. Fotó: Czigola Gyulától.

Az 1960-as évek közepéig darálóként működött egy malomkőpárral, majd a Lenti Fém- Fa Ipari Szövetkezet kárpitos üzemeként. Az 1980-as években a Csertamenti MGTSZ konfekcióüzemeként hasznosították. A malomtól nyugatra egy új üzemcsarnok épült. Jelenleg magántulajdonban, használaton kívül áll.

Épületegyüttese az ólak kivételével - azokat közben lebontották, a kutat betemették – megmaradt.

Vízműveit a 70-es években elbontották, illetve karbantartás hiányában elpusztultak. Turbinája azonban megmaradt eredeti helyén, ma iszap fedi. Tengelyét a földszintnél elvágták.

³³ MNL ZML. IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 62 sorsz.

³⁴ A pákai 587. számú tjkv-ról készült másolat

³⁵ Tuboly Zoltánné szül. Ruzsics Zsuzsanna, és Czigola Gyula közlése, 2013.

³⁶ Páka Községi Tanács VB iratai 13/1956. 1953. február 13.

³⁷ Jakosa Árpád közlése, 2012.

³⁸ Bódi Pál Szeged (Iklódbördőce, „Kisiklód”) közlése, 2014.

A malomról, mint látható, nagyon kevés adatunk maradt fenn. Fénykép is kevés, bár a családról több felvétel is ismert. A malom első ábrázolása itt is egy festmény, amely a századeleji állapotokat rögzíti. A vízikerekes, földszintes épületet ábrázolja.

A második kép Páka látképe nyugatról, amelyen a malom és a körülötte lévő gazdasági épületek is látszanak. Itt még földszintes a malomház. Ezt a képet a 30-as években készítette a zalaegerszegi Serényi Árpád fényképész. (A Göcseji Múzeum fotótárában található.) A harmadikat a 40-es években a zsilipnél „zuhanyzó” pákai fiatalemberekről készítette Öveges József, a későbbi professzor. A következő az 50-es évekből való: a malom keleti homlokzata látható rajta. Az 1972-ben készített felvétel a zsilip és híd egy részletét mutatja a malom északi homlokzatával. A képeket Kalamár Zoltán készítette, és a szerző látható rajtuk. Végül készített fotókat szerző is 1993-ban, a malom akkori állapotáról. A felvételeken végigkövethető a malom XX. századi építés története.

Név szerint ismert pákai molnárok:

Benkő Ferenc nemtelen molnár, 1847. Herczeg Gábor molitor, 1863. Horváth József, 1864. Kemenczey Ferenc, 1859, '66. Bicsák Péter, 1898. Horváth Sándor, 1917. Horváth Gergely, 1918-1948, Horváth Gyula molnársegéd, 1926. Horváth György, 1939. Czigola Sándor, 1940-es évek. Czigola Gyula, 1940-es évek. Egegi Ferenc molnársegéd, 1946. Fata Vilmos, 1950-es évek, 1955-ig. Csicsór János, 1950-60-as évek. Devecz Ferenc, 1960-70-es évek.

371. Pálfiszeg

Patak

Csak a földrajzi nevek utalnak egykori malomra: Malom-réti-forrás 62/43, Malom-réti 62/44. Régen malom volt a területen. Két patak: az egyik Nagylengyel felől (csak Patak 63/37.), a másik Csonkahegyhát irányából folyik.¹

¹ ZMFN. 160-161.

372. Pálovecz (Palovec, HR, Felsőpálfa)

Ternova folyó

Az I katonai térkép (1784) szerint a Trynava *Benkowze* és *Pallowez* közt szigeteket alkot. Palovecznál az északi és déli ágat vékony ér köti össze. Ezen áll a malom egy házzal.¹

A II. katonai térképen Palovectől nyugatra, a falu közepének magasságában egy tó van. Ennek északkeleti végén van egy malom több épülettel.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint vízimalma után 16 Ft jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll III. Sectio XV.

² II. kat. Coll XXII. Sectio 61.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

373. Pátró

Bucsei-patak

Csak a falu földrajzi nevei közt találunk utalást malomra: Kert-allaji-patak [Bucsei patak] 259/52, Puszta malom 259/68. Valamikor malom állt itt. Kis-erdőji-patak 259/89.¹

¹ ZMFN. 614-615. p.

374. Perlak, Perlag (Prelok, Prelog, HR)

Dráva folyó

Az I. katonai térkép 1784-ben nem jelöl malmot.¹

A II. katonai térképen Perlagtól délre, délynnyugatra a Dráva bal partjánál kettő, ill jobb partjánál négy hajómalom volt.²

1867-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 16 vízimalomban 9 segédet és 5 tanoncot foglalkoztattak, és a malmok után 327 Ft jövedéki adót fizettek.³

1905-ben a Perlaki Molnárok Temetkezési Egyesülete-ről olvashatunk.⁴

¹ I. kat. Coll III. Sectio XV.

² II. kat. Coll XXII. Sectio 61.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁴ Kalšan, 2014. 248. p.

375. Petend (Vigántpetend.)

376. Peternye (Kerkabarabás)¹

¹ MNL ZML HLc. Peternye

377. Petesháza (Petisovci, SLO)

Mura-folyó

Az I. katonai térképen, 1784-ben nincs malom feltüntetve a falu határában.¹

A malmok első írásos említése az 1851-ben, a megyefőnök utasítására készült járasonkénti összeírás a megyében található malmokról:

1. Tulajdonos: szerdahelyi Szmodis Anna, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő.
2. Tulajdonos: lendvai Hajmásy Ferenc, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő.
3. Tulajdonos: hoszufalusi Kulcsár Ferenc, 1 kerekű, kapacitása: 4 pozsonyi mérő.
4. Tulajdonos: lendvai Kalivodá János, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő.
5. Tulajdonos: Gál István, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő.
6. Tulajdonos: Belső János, 2 kerekű, kapacitása: 8 pozsonyi mérő.
7. Tulajdonos: hármasmalmi Gál János, 1 kerekű, kapacitása: 4 pozsonyi mérő.²

A II. katonai térképen 6 hajómalom van Petesházától délre a Mura jobb partjánál.³

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 7 hajómalomban, 13 kővel 24 óra alatt 39 ausztriai mérő gabonát képesek megőrölni.⁴

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint, a *Petesházának* írt falu határában, 6 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a 6 malom után 67 forint jövedéki adót fizettek.⁵

¹ I. kat. Coll III. Sectio XIV.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll XXI. Sectio 59.

⁴ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 50-51. p.

1901. szeptember 14.-én készült egy kimutatás Zala Vármegye Alispáni Hivatala számára azokról a murai hajómalmokról, amelyeknek tulajdonviszonya rendezetlen volt. Ebben rögzítették a korábbi, illetve a tényleges tulajdonosok nevét és tulajdonhányadát.

E szerint Patesháza határában:

1. Korábbi tulajdonos: Szerneck István, öreg Robb Márk. Tényleges: Szerneck István özvegye.

2. Korábbi tulajdonos: öreg Robb Márk. Tényleges: Toplek György, Toplek Antal, Varsics Erzsébet.⁶

Barbarics-malom

Petesházán a Június 22. utca 23. és 25. szám alatt él Barbarics Ferenc és Barbarics János, akiknek jelenlegi házától mintegy 200 méternyire volt nagyszüleik, illetve szüleik malma a Murán. A családi malomról semmiféle dokumentumuk nincs, de Barbarics János birtokában van egy képeslap a felrobbantott Muraszerdahelyi hídról, aminek bal sarkában látszik egy hajómalom részlete.⁷

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁶ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 182-183. p.

⁷ Močnek Ottó Petesháza közlése 2013, aki a Barbarics testvérektől kapta az információt, illetve a képet.

378. Petőhenye (Henyé, Ördöghenyé) (Van még egy Henye Köveskáltól északra)

Zala

A hahóti monostor alapításáról szóló 1234-i hamis oklevélben szerepel Henye. E szerint a Hahót-nem Buzád ágának volt a birtoka, és Arnold comes egy eke földet és a Zala folyón 4 köre és 4 kerékre járó malmot adott neki.¹

1748-ban „Henyei Molnár Babucz István.”²

Az 1750 körüli összeírásban Tombucz? György molnár 2 köből árendát fizet, jövedelme 15 köből.³ 1754-ben Bubucz István molnár jövedelme már 78 köből.⁴

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Fekete István és Nagy János molnár nevét jegyezték föl.⁵

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Molnár István neve szerepel.⁶

1777. június 12.-én vallották a meghallgatott tanúk: „Határunkban egy malom vagyon, ha bővebb a vize, némellyek leginkább, akik[nek] marháik nincsenek, örölhetnek, de közzelévő szomszédságunkban is Kapolcson, s Berenden akárminémű szárazsággal forgó malmok vannak, aholis mikor teccik, örölhetünk.”⁷

A XVIII. század vége körül íródott az a kérelemlevél, melyet Büky György molnár özvegye írt gr. Festetics Pál özvegyéhez, és melyben leírja, hogy férje az elmúlt év őszén: „... a *Henyei malom, vagyis Molnár három robotban dolgozván, Kit is midőn a Szelement föl Csaptatták volna, az olló fa megdobván, harmad napon a földbe dugatott.*” Gyermeke, gyámolítója nem lévén, sanyarú helyzetében kéri a grófnét, hogy „*az Házomban megh*

¹ Holub III.

² MNL ZML Hlc Zalaszentiván 68. eredeti: Keresetlevél. MNL. Sellyei cs. Lt.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁷ Horváth I. 351. p.

*hagyván robbotoló terhemtül mint arra alkalmatlant és tehetetlent, kegyelmessen föl szabadítottani.*⁸

Az 1784-es katonai felmérés térképén Henyétől északnyugatra, a Zalaszentivánra vezető út hídjától balra egy malmot jelölnek, házzal, közvetlenül az út mellett. A malomfejet tóként ábrázolják, a malom az új medren van.⁹

1837-ben egy adásvételi szerződésben találkozunk Árkus Ferenc henyei molnár nevével.¹⁰

1841-től 1850-ig Száraz Antal bérelte a petőhenyei malmot, akiről a Tóth József elleni büntetőper során az alábbiakat írták a szepetkiek, Zala istvádiak és pókafaiak: „civakodó, böcsületsértő és ravasz ember volt.”¹¹

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Henyén Tóth Györgyöt.¹²

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A henyei határban lévő 2 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 1 pozsonyi mérő.¹³ Ennek ellenére a II. katonai térképen, egyik Henyén sem jelölnek malmot.¹⁴

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 2, magassága: 3 such v. láb, szélessége: 6 such.¹⁵

14467/1857. számon Tóth József Zalaszentivánon lakó jobbágy molnár a petőhenyei, pözvai és zalaistvándi malom bérlője kegyelmi kérvénnyel fordult a királyhoz. A kérvény a henyei malomban kelt 1857. szeptember 16-án. A kérvényből kiderült, hogy Tóth József 1850-től bérelte a három malmot 21600 váltóforintért, 36 db. *természetű aranyért*, valamint 60 hold földet és rétet 750 váltóforintért Tolnai Festetics György gróftól. Előtte, Tóth a pözvai malom bérlője volt.

1855-ben Száraz Antal molnár céhmester –, aki egyébként Tóth sógora volt – feljelentette sógorát hamis finak használatért. (A vád szerint Tóth ékekkel megnagyobbította a vámszedő edényt, így a jogosnál több vámot vett ki a gabonából, megkárosítva ezzel az örletöket.)

Száraz azért haragudott sógorára, mert kibérelte előle a henyei malmot. A vád két koronatanúja Tóth két segédje volt. A molnárt bűnösnek találták az ellene felhozott vádban, ezért hat hónap börtönre ítélték. Büntetését a türjei börtönben töltötte.

Tóth jó embere lehetett a grófnak, mert az uradalom ügyvédje fogalmazta a kegyelmi kérvényt. A mellé csatolt bizonyítványok a vádló és a tanúk jellemét igyekeztek bemutatni. Szárazról már láttuk a környező falvak lakóinak véleményét. A két legény Serer József és Varga József voltak. Austrics Antal szentgróti molnár bizonyította, hogy a korábban nála dolgozó Serer József molnárlegény magát nem a legjobban viselte: „ez mellett lopás képen Gabonámat is adot el, ami ütet nem illette volna.”

Varga József pedig Széplakon a mestere kamráját feltörte, rajta érték és börtönbe zárták.¹⁶

1863-ban a helytartótanács elrendelte az ország területén található valamennyi gabonaörlő malom összeírását. Ehhez kapcsolódóan a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara is megkereste a megyéket a területükön „létező gőz-, mű-, vízi-, szél-, száraz- és hajós malmok összeírása” miatt.¹⁷ A megye kiküldöttei meg is kezdték a munkát, ami azonban elhúzódott. Az összeírás

⁸ MNL ZML HLC. Zalaszentiván 95. OL Festetics cs. Lt. P. 275. IV. közs. Ir. Rsz. 1386. 70. b. Év nélkül.

⁹ I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

¹⁰ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 506. sorsz. 297/1. szám.

¹¹ MNL ZML IV. 1/b. Zalaegerszegi Cs. Kir. Városlag kiküldött bíróság 817/1857. Sümegi bűnügyi iratok 1857.

¹² MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

¹³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁴ II. kat. Coll XXIII. Sectio 56.

¹⁵ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

¹⁶ MNL ZML IV. 1/b. Zalaegerszegi Cs. Kir. Városlag kiküldött bíróság 817/1857. Sümegi bűnügyi iratok 1857.

¹⁷ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1863.08.03. 1637 és 1972.

során megvizsgálták a törvényes működést is. (Erről, egyébként a megye már 1861-ben határozott.)¹⁸ Ez alapján tudjuk, hogy a szántói járás malmaiban a molnárok megrövidítették legényeiket. A járásbeli molnárok bértartozása összességében 37 Ft volt.

A malomrendszabályok áthágásával megvádolt molnárokat név szerint is említik: Berecz János pakodi, Tóth János istvándi, **Kovács János henyei**, Böröndi János alibánfai, Hári Ferenc tőberki molnárok nevei olvashatók a jelentésben. A büntetés ellen nevezett molnárok fellebbeztek.¹⁹

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 2 vízimalom után 17 Ft 60 krajcár jövedéki adót fizettek.²⁰

1903-ban Cságoly Ferenc a henyei molnár.²¹

Fülöp József 25 évig volt főmolnár a **henyei** malomban. 1920-25 közt társbérelője a zalaesztlőrinci malomnak. 1928-ban telepedett le Hévízszentandrason.²²

Az 1900-as évek elején épült vízimalmát 1963 körül leállították, lebontották. Most tervezik újraépítését.²³

Malom 25/10, Malom-rét 25/11, Malom-domb 25/21, Víz-köz 25/12.²⁴

¹⁸ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1861.05.01. 696.

¹⁹ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1864.11.07. 2304.

²⁰ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

²¹ Magyar Pajzs, 1903. 05. 07.

²² B. M. Zs. 1935. III. 50. p.

²³ MR-1. Kossuth Rádió Vasárnapi újság, 2012. 08. 05. 14.00.

²⁴ ZMFN. 84-85. p.

Ördög Henye, Ördöghenye

Zala folyó

Egy 1628-as oklevél szerint a faluban két malom volt. Az egyik az Eördögh, a másik a Tompa családé. A két család a két malmot egyesítette. 1777-ben szintén említik malmát.¹

É. n. „Malom helységünk határában a Szala vizein igen jó vagyton, mellyen jószágainkat könnyen megőrölhettyek.”² – vallották a megkérdezett tanúk.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Nagy János neve szerepel.³

Az 1782-1801 közt készült egyházi összeírás szerint: Malom Ördög Henye határában, ¼ órányira Zalaszentivántól, 11 lélek.⁴

Az I. katonai felmérésen nincs malom.⁵

1792-ben a Zalán Tomasich térképe viszont jelöl malmot.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

A határban lévő vízimalom kapacitása napi 14 pozsonyi mérő.⁶

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 68 Ft jövedéki adót fizettek.⁷

Cságoly Ferenc vízimalma: A malmot 1700 körül alapították, régebben kisebb vízimalom volt. 1892-től van a Cságoly család tulajdonában. A jelenlegi tulajdonos édesapja 1908-tól

¹ Kovács, 2012. 174. p.

² Horváth I. 153. p.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁴ MNL ZML Hlc Zalaszentiván 94.

⁵ I. kat. Coll V. Sectio XVIII.

⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁷ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

kezdte meg az újjáépítést. Cságoly Ferenc 1920-25 közt fejlesztette mai nivójára. Két 72 lóerős, franciaturbina-hajtású. 40 lóerős szívógázmotorral is fel van szerelve. Két állomást és egy uradalmat lát el árammal. 24 órás teljesítménye 100 q.

Eredetileg alulcsapó-vízikerekű volt. 1920-25 közt épült meg a beton vízmű, amely egy duzzasztó-árapasztó zsiliből, vízkivételi műből és turbinafőből állt. 2 db 36 lóerős Pohl-Francis turbinát is beépítettek, melyek egy közös közlőműre dolgoztak. Továbbá beépítettek egy 240 V feszültségű, 16 KW teljesítményű Ganz EB típusú egyenáramú dinamót, amely a malmot és a molnár lakását látta el. 1921-től a falu közvilágítását és gazdasági egységeket is kiszolgált, valamint 1925-től egyéni fogyasztókat is a hálózatra kötöttek. 1932-ben egy 36 lóerős szívógázmotorral látták el a malmot, majd 1941-ben a Sümeg-Zalaegerszeg villamos hálózatra kapcsolták. 1947-ben még szolgáltatott áramot. 1950-ben a Zala megyei Malomipari Egyesülés tulajdonába került.⁸

1947-ben: „Ifjabb Cságoly Ferenc 1940-ben vette át édesapjától a malom üzemeltetését. Kapacitása 90q/24h volt. Az épület és berendezése súlyos károkat szenvedtek a háború alatt, amelyeket 1947-re nagyrészt kijavítottak. 6-7 alkalmazottat foglalkoztat.”⁹

Az 1949-es kimutatásban: A malom cége: Cságoly János. Telephelye: Petőhenye. Tulajdonos: Cságoly Ferenc. Bérló: Cságoly János. Kapacitása: 100q/24h. Használhatósági foka: 90 %.¹⁰ A malmot elbontották, a molnárház még áll.¹¹

⁸ Tóth N. 2007. 107. p.

⁹ Újjáépítő magyarok, 1947. 695. p.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 145 sorsz.

¹¹ Jakosa 2010.

379. Petrikeresztúr

Cserta

Csak a XVIII. századtól vannak adataink. 1753-55-ben Kalamár Mihály a molnár.¹

1784-ben, az I. katonai térképen egy-egy tavas malom látható a falutól délkeletre, és délre.²

A II. katonai térképen már egyik malom sem szerepel.³

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Bódis Testvérek néven szerepel.⁴

AZ 1949-es kimutatásban: Cég: Lendvay István Tulajdonos: Bódis testvérek és Lendvay István. Kapacitás: 15 q/24 h. Használhatóság: 50 %.⁵

Lendvayék Bánokszentgyörgyről jöttek, és a kislengyeli malomba mentek innen tovább.⁶

Az 1960-as évekig üzemelt, majd cseretelep lett. Utolsó vezetője Péter István volt.⁷ Az 1970-es évek elejéig állt a malom épülete, akkor elbontották, téglából épült a sportöltöző a labdarugópálya mellett. Utolsó tulajdonosa a Sütő család. Az emlékezet úgy tudja, hogy volt egy malom ettől északabbra is.⁸

¹ MNL ZML. Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása 1753-55.

² I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

³ II. kat. Coll XXII. Sectio 57.

⁴ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 64 sorsz.

⁶ Szilágyi Teréz Petrikeresztúr közlése, 2012.

⁷ Jakosa Árpád Zalaegerszeg közlése, 2012.

⁸ Szilágyi Teréz Petrikeresztúr közlése, 2012.

380. Petri, Petrivente (Van egy Petri nevű határrész Pálfiszeg és Gomboszeg határán)

1753-55-ban Horváth János molnárt írták össze.¹

1762-ben Horváth János molnár neve szerepel az összeírásban.²

Az 1784-es katonai felmérés térképén *Petriko*-tól északkeletre a következő völgyben (rigyácsi völgy) hosszú völgygáttal felduzzasztott tó látható. A gát alatt van a malom, egy épülettel.

Feljebb is van még egy épület. Nem tudni ez melyik falu határa.³

1786-89-ben Tótszentmárton filiája. A helységen kívüli malom 1½ óra távolságra 5 lélekkel.⁴ További adatunk nincs malomról.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b.

³ I. kat. Coll IV. Sectio XV.

⁴ MNL ZML HLc. Tótszentmárton 58. Eredeti: OL. C-104. Htt. Lt. Acta reg. Par. Pfarrtop.

381. Pécsely, Pécsel

(Nemespécsely, Nagypécsely, Kispécsely, Alsópécsely, Felsőpécsely)

Pécselyi Séd (Öt vízfolyás egyesülésével jön létre. Lásd még: 325. Nemespécsely.)

1055-ben a tihanyi alapítólevélben szerepel az apátságnak adományozott birtokok felsorolásában Pécsely falu – malmokkal, földekkel.¹

1244-ben Icsk tihanyi apát bizonyította, hogy a budai prépostság pécselyi uradalma ispánjának özvegye - a Nádasd-patak felett – malomhelyet adott el a veszprémi káptalan Bökény nevű kamarásának.²

Az 1358. szeptemberi határjárás alkalmával is említik a tihanyi egyház malmát.³

1413. április 1-jén ismét határjárást tartottak, mert a veszprémi káptalan azzal vádolta meg az óbudai prépostságot, hogy nagypécselyi birtokának hat jobbágytelkét és házát erőszakkal elfoglalták. Ezek a telkek a Nádasd-patak és a *Zádor-malom* közelében voltak.⁴

1479-ben megismétlődött az eset, csak most már a prépostság emberei elfoglalták a Nádasd-patakon lévő Zádor-malmot, a Nádasd-földön lévő szántóföldeket, szőlőket és hat jobbágytelket. 1486-ban ugyanezeket ismét elfoglalták a prépostság emberei.⁵

1495-ben a veszprémi káptalan nagypécselyi első malmát Pósa Albert bérelte 26 metreta gabonáért, a másikat Ányán Bálint és András 2 metretáért.

1497-től az első malmot Csupaki Mészáros Ambrus bérelte évi 26 metreta gabonáért, a másikat továbbra is Ányán Bálint és András, változatlanul 2 metreta gabonáért. 1498-ban sem változott a bérlők személye és bérleti díj. 1499-ben az első malom bérlője megváltozott. Király György bérelte az előző bérlővel azonos gabona mennyiséggel. A másik malomban változás nem történt.⁶

1500-ban Király György helyett Máthé Albert, a káptalan jobbágya, egyben tisztartója bérelte az első malmot, az előzőekkel megegyező bérét. A másik malomban változatlan maradt minden. 1502-ben a malmok bérlői változatlanok. 1507-től az első malom bérlője Kozma Mihály. A bérleti díj, és a második malom bérlői változatlanok maradtak. 1518-tól Kyrál Bertalan fia vette bérbe az első malmot a korábbi bérleti díjért. A másik malomban maradtak a régi bérlők. 1524-től a második malmot egyedül bérelte Ányán András. 1526-ban változatlanul Király Bertalan és Ányos András a két bérlő, változatlan bérleti díj fejében.⁷

¹ Veress: Pécsely 17. p.

² Veress: Pécsely 21. p.

³ Veress: Pécsely 27. p.

⁴ Veress: Pécsely 37. p.

⁵ Veress: Pécsely 38. p.

⁶ Veress: Pécsely 41. p.

⁷ Veress: Pécsely 42-44. p.

Ugyanez a helyzet 1528-ban is. 1533-ban új nevekkel találkozunk. A családok változatlanok: az első számú malmot Király Antal, a másodikat Ányán Barnabás bérelte a korábban megszokott bérért.⁸

1544-ben a veszprémi káptalannak át kellett adnia birtokai egy részét a tihanyi vár fenntartására. Ezt a török veszély indokolta. A nagypécselyi malom után a jobbágyoknak gabonát, robotot és pénzbeli adót is kellett fizetniük.⁹

1599-ben a királyi adóösszeírók egy malmot írtak össze.¹⁰

Egy 1655-ös adásvételi szerződés örökítette meg a **Tipos-malom** nevét, amely a Nagypécselyen birtokos Ányán család földjei fölött állt. 1622-ben ismét szerepelt Tiposmalom neve. Ekkor a Nagypécselyen működő malom gondnokául a veszprémi káptalan Húsvét Györgyöt szerződtette.¹¹

1669-ben a veszprémi káptalan Sári Imre nevű jobbágyát - és minden örökösét – 100 magyar forintért szabaddá tette, és átengedte neki használatra Tipos nevű malmát. 1671-ben Sári Imre megvált a Tipos malomtól. Ekkor Nemes Simonsics Mihály a malmot és malomhelyet –egy magyar forintért – feleségének és övéinek adta át.¹²

1674-ben Nemes Húsvét Gergely a nagypécselyi Zádor- malmot, tartozékaival együtt előörökített Simoncsics Mihálynak¹³

1690-ben Simoncsics Anna a Tipos-malomban lévő fél malomrészét 102 forintért eladta Fejes Jánosnak, aki földeket is vásárolt ekkor a családtól.¹⁴

Az 1700. december 24-én kelt Zala vármegye birtok összeírásából kiderül, hogy a falu vízimalma után évi 6 köből gabonát fizettek adó fejében.¹⁵

1716-ban Vízkelety József megvásárolta a veszprémi káptalantól örök áron és időkre, 195 forintért a káptalan nagypécselyi Tipos malmát.¹⁶

1723-ban Nagy Ferenc eladta Kispécsely-pusztán anyai részét - a Borsathy birtokokat - köztük a malmot és malomhelyet Vízkelety Józsefnek és feleségének.¹⁷

1738-ban vita támadt Vízkelety Pál és a veszprémi káptalan közt két nemespécselyi telek és a Tipos-malom miatt. A következő évben pedig a Vízkelety testvérek közt alakult ki vita a birtok miatt. A vármegye ítélte az ügyben. Megosztotta a birtokot a két fivér és leánytestvérük között. A két fiú közösen használhatta a malomhelyet (malmot).¹⁸

1743-ban említést tesznek egy elpusztult malomról: a **csókamáli** pusztamalomról.¹⁹

1748-ban Vízkelety György földesúr molnárját Hardi Mihálynak hívták.²⁰

1754-ben a földesurak: a veszprémi káptalan és nagyszombati jezsuita kollégium, szerződést kötöttek nagypécselyi jobbágyaikkal. Ennek során megállapították, hogy a településen birtokos Vízkelety család Tipos-malma a káptalan földjén van, ezért a Vízkelety család évi 1 forintot fizetett a káptalannak.²¹ E szerint, 1716-ban Vízkelety Józsefnek csak a malmot adták el, a fundust, a telket, amelyen a malom állt, nem. Ez a korban bevett szokás volt.

A füredi kerület molnárairól 1755-ben készült adóösszeírás idején, Pécselyen 4 molnár volt.²²

⁸ Veress: Pécsely 48-49. p.

⁹ Veress: Pécsely 53. p.

¹⁰ Veress: Pécsely 59. p.

¹¹ Veress: Pécsely 70-71. p.

¹² Veress: Pécsely 72. p.

¹³ Veress: Pécsely 72. p.

¹⁴ Veress: Pécsely 75. p.

¹⁵ Veress: Pécsely 80. p.

¹⁶ Veress: Pécsely 82. p.

¹⁷ Veress: Pécsely 86. p.

¹⁸ Veress: Pécsely 87-88. p.

¹⁹ Veress: Pécsely 123. p.

²⁰ Veress: Pécsely 95. p.

²¹ Veress: Pécsely 100. p.

²² Lichtnecker, 1999. 231.

1755-ben vizsgálat tárgyát képezte a Tipos malom, illetve a terület, amelyen áll, tulajdonjoga. A tanúk szerint a malom a káptalan birtokán van, a Vízkeleti család csak bérlő.²³

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Igali István, Marton Ferdinánd, Nagy János és Laposa Ferdinánd neve szerepel.²⁴

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Virág Mártont említik.²⁵

Az ezt követő időben a két Vízkeleti fiútestvér halála után az örökösök minden birtokukat eladták a veszprémi káptalannak, így a Tipos-malom tulajdonjoga is visszaszáll rájuk. A káptalan a harmadik testvér Jusztina malomrészét is elfoglalta, mire ő pert indított ellenük.²⁶

1778 júniusában ezt írták nemespécselyi jobbágyok: „Határunkban elegendő malom található, ahol is szükségünkre örölhetünk.”²⁷

Az I. katonai felmérés térképén Nemes- és Kispécselytől délre, a két falu közt Észak-Dél irányban folyó patak két ágra szakad, és mindkét ágán egy-egy malom található.²⁸



636. Pécsely, zádorvölgyi legfelső malom. Hátul a Zádorvár. Fotó: Vastagh Gábor.

1782-ben özvegy Molnár Nagy János volt vászolyi molnár engedélyt kért a veszprémi káptalantól, mint a terület birtokosától, hogy Kispécsely-pusztán, a Kispécsely-patakon egy felülcsapott kerekű vízimalmot építhessen, amelyért árendát fizetne. Az engedélyt megkapta, mert a malom 1783-ra felépült. A tulajdonos szerint az új malom értéke egy 1400 forintértékű szőlő és 650 forin, készpénzben.²⁹

A veszprémi káptalan 1797. április 18-án összeíratta pécselyi ingatlan vagyont. Malmok: A Tiposi-malomnál volt egy malomház és vele együtt egy konyha, melyben egy kemence is volt, **Szakadéki-malom** [nincs róla adat - ML]. **Felső Zádori-malom**: a szőlőhegyen volt (?), egy szoba és egy konyha tartozott hozzá. **Alsó Zádori-malom**: szoba és konyha tartozott hozzá.³⁰

²³ Veress: Pécsely 101. p.

²⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1760. k.

²⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1760. k.

²⁶ Veress: Pécsely 123. p.

²⁷ Veress: Pécsely 139. p.

²⁸ I. kat. Coll. VIII. Sectio XIX.

²⁹ Veress: Pécsely 123. p.

³⁰ Veress: Pécsely 153. p.

A káptalan 1800 elején versenypályázatot hirdetett a Szakadéki-dűlőben lévő malom újjáépítésére. (A Szakadéki-dűlő Kispécsely–pusztához tartozott.) A pályázatra elsőként Szabó Péter füredi molnár jelentkezett. Őt Limborszki Ferenc vászolyi és Pékli Antal jakabfalvi lakosok követték. A malomépités jogát végül nem ők, hanem Vizmeg Márton kapta meg. A malom, amelyre Vizmeg hitelt vett fel, 1803-ra készült el. Miután az adós nem tudta törleszteni a kölcsönt, a hitelező felszólította a fizetésre. Az örvényesi Sies József molnár ki akarta használni Vizmeg szorultságát, felajánlotta a maloméért egy 1400 forintos szőlőt, 650 forint készpénzt, és megígérte, hogy a malom jövedelmének egyharmadát Vizmeg Mártonnak és feleségének, Böczi Juliannának adja haláluk napjáig. Vizmeg nem fogadta el az ajánlatot, hanem a füredi molnárcéhhez fordult segítségért. Ők hajlandók is voltak segíteni, olyan feltétellel, ha Vizmeg átadja a malmot örökösen a füredi céhmester egyik rokonának, a céh pedig cserébe egy malomhelyet ad Vizmeg Mártonnak Ósiben. Vizmeg ezt elfogadta és a csere megtörtént. Az új malom kezelésével Farkas Sámuel és Viza Jánost, az Oroszi család molnárait bízták meg.³¹

1803-ban Csepely Pál eladta testvéreinek: Jánosnak és Mózesnek nemespécselyen lévő birtokait, köztük **Szép magas malombeli** részét. A malomrészt 180 forintért János vette meg.³²

1816-ban Csepely Pál hazatért a háborúból, és eladta a nemespécselyi határban lévő „*Szép Magasi nevű malomban*” lévő osztályrészét sógorának Szép István Kis Szöllősi Oskola Rektornak, 170 forintért.³³

1828-ban összeírták a veszprémi káptalan pécselyi birtokait, köztük a négy malmot: Nemespécselyen az, ún. **Alsó-zádori malmot** Dömötör Imre bérelte 1814. április 24.-től 1817. április 24-ig. Évi 70 forintért. 1816 decemberében bejelentette szándékát, és kérte a malom bérletének meghosszabbítását, egyúttal panaszt tett a nemespécselyi nemesekre, akik a malom vizét káposztásföldjeik öntözésére felhasználták. Dömötör Imrével meg lehettek elégedve, mert megkapta további évekre is a malmot, amelynek éves bére 1822-ben évi 80 forintra emelkedett, és ugyanannyi volt 1824-ben is.

A **Felső-zádori malmot** Somogyi Ferenc bérelte évi 75 forintért. Az alsóhoz hasonlóan ez is szabadórlésű malom volt, és a molnárnak ugyanúgy kötelessége volt a kisebb hibák, hiányosságok kijavítása, megszüntetése. A malomhoz tartozott egy hold szántó és rét is. Ezért 4 Ft 30 krajcár bérleti díjat kellett fizetni. A bérleti szerződés 1812. április 24.-től 1817. április 24-ig szólt. Ő is hosszabb távon üzemeltette a malmot. A bérleti díj 1822-ben 70 forintra csökkent, de a molnár díjfizetése nem csökkent, mert a földek bérletét 10 forintra emelték. Kispécsely-pusztán a **Tiposi-malmot** Kovács Ferenc bérelte 1814. április 24.-től 1817. április 24-ig. A malomhoz egy hold szántóföld tartozott. Kötelességei hasonlóak voltak, mint a két másik molnáré. Évi bérleti díja 180 forint volt. A következő években folyamatosan csökken ez az összeg. 1824-ben 130, 1827-ben már csak 80 Ft-ot kellett fizetnie.

Szintén Kovács Ferenc bérelte a **Szakadéki malmot**, 1814. április 24.-től 1817. április 24-ig. Ez is szabadórlésű malom volt. Tartozott hozzá másfél hold szántó és hat hold rét. A malom évi bére 240 forint volt. Kovács még ebben az évben megvált a malomtól. Utóda Szalai János lett, aki 1817 januárjában kérte földesurát, a káptalant, hogy a Szakadéki helyett a Tiposi malmot adja neki, mert 1816-ban rossz emberek kifosztották, és most is fenyegetik. A következő években ennek a malomnak is csökkent a bérleti díja. 1822-ben 150, 1824-ben 130, 1827-ben 80 Ft-ra.³⁴

1840-ben Nemespécselyen négy árendás molnárt írtak össze:

Csongrádi Ferenc: vagyona nincs, évi jövedelme 36 Ft. Évi adója 4 Ft 37 kr.

Svarczpék Ferenc: vagyona nincs, évi jövedelme 40 Ft. Évi adója 4 Ft 30 kr.

³¹ Veress: Pécsely 154. p.

³² Veress: Pécsely 158. p.

³³ Veress: Pécsely 175. p.

³⁴ Veress: Pécsely 168-169. p.

Svarczpék Péter: vagyona nincs, évi jövedelme 40 Ft. Évi adója 4 Ft 30 kr.
 Kappan Gáspár: vagyona 1 kapás szőlő, évi jövedelme 40 Ft. Évi adója 4 Ft 40 kr.
 Saját háza egyiknek sem volt.³⁵



625. Pécsesi malom transzmissziója. Fotó: Kádár Péter, 2008.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A nemes pécseli határban lévő 5 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 6 pozsonyi mérő.³⁶ Az 1896. augusztus 29.-én Zalaegerszegen kiadott „Hirdetmény Nagy és Nemespécseley rétöntözéshez vízhasználat engedélyezéséhez”-ben olvashatjuk az alábbi malomtulajdonosokat:

Morvai Károly (Morvay-ként is írták.)

Azelőtt Bertalan Ferenc, most Ortner Ferenc Nemespécseley.

Azelőtt Burján Lajos, most Szabó Károly Nemespécseley.

Keszler János Nagypécseley

Szép Ferenc Nemespécseley

Nagy János Vászoly

Sövény Albert Vászoly

Azelőtt Kálmán Istvánné, most Király Lajos Vászoly

Horváth János Vászoly³⁷

1910-ben Nemespécseleyen az országos népszámlálás alkalmával 4 malomiparban dolgozót írtak össze.³⁸

1924-ben a Magyarország kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtára Nemespécseleyen az alábbi malmosokat sorolta fel: Bóna József, Gajdor András, Kocsis Mihály, Krakler János, Tibela János, Tóth József.³⁹

1948-49-ben a Pécsely patakon lévő vízimalmokat is államosították, illetve leállították.⁴⁰

³⁵ Veress: Pécsely 171. p.

³⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³⁷ MNL ZML IV. 433.

³⁸ Veress: Pécsely 215. p.

³⁹ Veress: Pécsely 227. p.

⁴⁰ Veress: Pécsely 245. p.

Szalai-Sási malom**Zádor-, vagy Morvay-malom**

Már 1001-ben is említik.⁴¹

Ortner-malom

Csak a helye van meg.⁴²

Klárpusztai-malom

Ma ennek helyén lovas panzió van.⁴³



629. Lovaspanzió a Kárpusztai-malom helyén. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Szakadék-malom

Ma már nyoma sincs.⁴⁴

⁴¹ Kádár, 2010. 296. p.

⁴² Kádár, 2010. 296. p.

⁴³ Kádár, 2010. 296. p.

⁴⁴ Kádár, 2010. 296. p.

382. Péntekhely (Zalaszentgrót környékén volt)

Gr. Batthyány Ádám levele a Kanisai Alay bégnek 1656-ban, Németújvárból: „Anno 1656. die 11 May Kanizsay Alay bégnek irott levelünknek Pária. Mi Groff Batthyani Ádám etc. Szomszéd Vitéz Úr Barátunk ilyen állapotrul kelle irnunk, hogy Bas Huszain Aga azt kiwánnya Péntekbeli Malmunktul az Deáknak fizessünk, noha az Szent Grothi Városi Polgárok Haszsza Amhet Aga eleött el végeztetik, hogy ezen malomnak adaia ne maganossan, hanem a' Város adóival edgyütt legyen, és a Deák semmit ne kiwánnyon rola, a' melyben mind ez ideigh megh tartattak, henem most megént kiwánnya, hogy az Malomtul magán való adót adgyanak. Azért Kegiedelmedet szomszédóságosan kériük, tudgya megh, hogy az régi végezis szerint tartassék megh adoiban, hogy sé nekünk, sé á Török részre Kárunk né következzik. Isten velünk Uyvar ut supra.”¹

¹ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 121-122. p.

383. Pincze Pince, SLO.

Lendva-patak, Lendva-folyó

Első említése Lenti vár Invertárium 1673-ból. A várnak az alábbi malmokban van gabonája, illetve lisztje: Czigula malomban 3 hordóban 26 köből,

Pinczei malomban 19 köből,

A vár malmában 5 köből búza és 9 köből rozs,

A lenti „Marcza” malmában 1 köből búza és 2 köből rozs.¹

„Van itt az uraságnak 3 kerekű malma, amelyet 1705-ben a Keglovich Péter vezetése alatti rácok felégettek.”- írják az alsólendvai és lenti uradalom összeírásában.²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Tizedes János molnár nevét jegyezték föl.³

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, szintén Tizedes János neve szerepel.⁴

„Az Alsó Lendvai uradalomban, amely faluk melyik malomhoz valók lehetnének őrlésre való nézve, azoknak connotacioja:

Pinczei malomhoz: Pince, Ujfalu és Szt. Miklós.⁵

„Malom is vagyon határunkban, melly elegendő szükségünkre.”[én.]⁶

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A pincei Molnár György molnárt és legényét Szabó Györgyöt „malombéli defectusért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Molnár György molnárt az előző évihez hasonló hiányosságok miatt ismét megbüntették: „maga büntetésül malom béli defectusokért”. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Molnár György volt a molnár.⁷

Az 1784-es I. katonai felmérés térképén jól látszik, hogy a Lendva két ágra szakad. Bal oldali ága bal partján van a malom. A molnárház a malmot északnyugatról megkerülő ér/ároktól jobbra a falu felé. A faluból az út csak a malomig vezet.⁸

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

A pincei malom tulajdonosa: Herceg Esterházy Pál, 3 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.⁹

A II. katonai térképen ugyanott van a malom, ahol az elsőn.¹⁰

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 1 patakmalomban, 3 kövel 24 óra alatt 40 ausztriai mérő gabonát képesek megőrölni.¹¹

Az inasévek eltöltéséről, a vándorlás során különböző malmokban végzett munkákról a legények igazolást kaptak. Így tudjuk, hogy a pincei Völgyi György molnármesternél Majer József molnár legény 1868 novemberétől 1869. január 25-ig dolgozott.¹²

¹ MNL ZML HLc. Lenti 124. Lenti vára Invertarium – eredeti. U. et C. 33/13.

² MNL ZML HLc. Pincze 94. p.

³ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1757.

⁴ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása 1760. k.

⁵ MNL ZML HLc. Alsólendva 32. p.

⁶ Horváth II. 313. p.

⁷ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁸ I. kat. Coll. III. Sectio XIV.

⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁰ II. kat. Coll XXII. Sectio 59.

¹¹ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 50-51. p.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 29 Ft 72 krajcár jövedéki adót fizettek.¹³

¹² MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár cég iratai 1852-1887.

¹³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

384. Pivár (Ma Nagykanizsa városrésze.)

1750 körül Békesi Ferenc molnár 2 köből árendával, 25 köből jövedelemmel. Német István nem fizet árendát, jövedelme 20 köből.¹

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 2 segédet és 2 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 31 Ft jövedéki adót fizettek.²

Pivári utca 247/103, Nyugati Pivári 247/444, Pivári malom: Két árok köz. Régen malom volt itt.³

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

³ ZMFN 247.

385. Podbrest (Podbrest, Drávaszilas, HR)

Dráva folyó

Az I. katonai térképen, 1784-ben Podbresttől délre egy, távolabb, délnyugatra két malmot jeleznek a Dráva bal partján.¹

A II. katonai térképen 1856-60 közt Podbresttől keletre, Otok felé négy hajómalmot jelölnek a Dráva fő ágának jobb partjánál.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 5 vízimalomban 3 segédet foglalkoztattak, és a malmok után 48 Ft jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll III. Sectio 16.

² II. kat. Coll XXII. Sectio 61.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

386. Pogányvár

Zala és mellékvizei

Egy malom van Tomasich térképén 1792-ben.

387. Pogárd (Bogárd)

388. Pókaszeptk

Szeptk

A XV. század derekán már két Szeptket említenek. Amikor ugyanis a vármegye vizsgálatot tartott Szeptki András fia Miklós panaszában, hogy Laki Márton elfoglalta itteni részét és

egy malmát a Zalán, a kihallgatott tanúk közt volt Szeptetki Ulrik fia György és a másik Szeptetkről való Gergely fia György.¹

Istvánd, Zalaistvánd (Pókaszeptek falurésze)

Zala folyó

1750 körül Molnár Miklós molnárt írták össze, aki árendát nem fizet, jövedelme 69 köből.²

1754-ben ugyanő a molnár 75 köből jövedelemmel.³

1778. február 6. „Malom határunkban igen közel jó vagyon a Szala vizén, az hol jószáginkat könnyen megőrölhettyük.”⁴- vallották az úrbérrendezés során kihallgatott jobbágyok.

Forintosháziak vallották 1780-ban: „Közel lévén hozzánk a Szala vizein Vöcköndi és Istvándi malmok, ahol jószáginkat könnyen megőrölhettyük.”⁵

1784-ben, az I. katonai felmérés térképén Istvánd és Szeptetk közt a Zalán és a mocsáron négy hídát jelölnek. Ettől felfelé, nyugatra van egy malom házzal.⁶

Tomasich térképe is jelöl malmot 1792-ben.

14467/1857. számon Tóth József Zalaszentivánon lakó jobbágy molnár a petőhenyei, pózvai és zalaistvándi malom bérlője kegyelmi kérvénnyel fordult a királyhoz. A kérvény a henyei malomban kelt 1857. szeptember 16-án. A levélből kiderül, hogy Tóth József 1850-től bérelte a három malmot 21600 váltóforintért 36 db *természetű aranyért*, valamint 60 hold földet és rétet 750 váltóforintért, Tolnai Festetics György gróftól. Azt megelőzően a pózvai malom bérlője volt.

1855-ben Száraz Antal molnár céhmester –, aki egyébként Tóth sógora volt – feljelentette hamis finak használatért. (A vád szerint Tóth ékekkel megnagyobbította a vámszedő edényt, így a jogosnál több vámot vett ki a gabonából, megkárosítva ezzel az örletőket.)

Száraz – a védekezés szerint - azért haragudott sógorára, mert az kibérelte előle a henyei malmot. A vád két koronatanúja Tóth két segédje volt. A molnárt bűnösnek találták az ellene felhozott vádban, ezért hat hónap börtönre ítélték. Büntetését a türjei börtönben töltötte.

Tóth jó embere lehetett a grófnak, mert az uradalom ügyvédje fogalmazta a kegyelmi kérvényt. A mellé csatolt bizonyítványok a vádló és a tanúk jellemét igyekeztek bemutatni. Szárazról már láttuk a környező falvak lakóinak véleményét. A két legény: Serer József és Varga József voltak. Austrics Antal szentgróti molnár bizonyította, hogy a korábban nála dolgozó Serer József molnárlegény magát nem a legjobban viselte: „ez mellett lopás képen Gabonámat is adot el, ami ütet nem illette volna.”

Varga József pedig Széplakon a mestere kamráját feltörte, rajta érték és börtönbe zárták.⁷

1902 előtt Takács Endre bérelte az itteni malmot, de nem tudjuk mettől meddig.⁸

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be, amiknek a végrehajtását ellenőrizték is. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa Hámos Jenő volt.⁹

¹ Holub III.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1754.

⁴ Horváth I. 114. p.

⁵ Horváth I. 93. p.

⁶ I. kat. Coll. V. Sectio XVII.

⁷ MNL ZML IV. 1/b. zalaegerszegi Cs. Kir. Városilag kiküldött bíróság 817/1857. Sümegi bűnügyi iratok 1857.

⁸ Békássy, 1930. 198. p.

⁹ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.



942. Zalaistvánd. Fotó: Kummer Gyula



945. Zalaistvánd. Fotó: Kummer Gyula

1947-ben: „Hámos Jenő vízimalma, Zalaistvánd. Ez a malom már igen régen áll fenn, és 1912-ben vette át a Hámos család. Jelenleg Hámos Jenő a tulajdonos, aki azt szakavatottan vezeti. A malomban ez idő szerint 7 embert foglalkoztat. Teljes üzem esetén napi őrlőképessége 90 q. A malomban Gérusz József is közreműködik. A háború alatt csak jelentéktelen károkat szenvedtek és azokat már nagyrészt helyre is állították.”¹⁰

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Hámos Jenő. Tulajdonos: Hámos Jenő. Kapacitás: 70 q/24 h. Használhatóság: 80 %.¹¹

1961-ig működött. Utolsó vezetője Domján Ferenc volt. Később légó [polgári védelmi] raktár lett. A malomépület ma is áll.¹²

¹⁰ Újjáépítő magyarok, 1947. 712. p.

¹¹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 146. sorsz.

¹² Jakosa Árpád közlése, 2012.

Hármos-malom 13/15. Hármos nevű egykori tulajdonosáról. Szala 13/19.¹³

¹³ ZMFN. 60-61. p.

Pókafa (Pókaszepetk falurésze)
Zala folyó

Egy földrajzi néven kívül más nem utal malomra. Ennél a Pókafánál sem az I. katonai felmérés, sem Tomasich nem jelöl malmot, és a Zalától is távol van. Volt még egy Pókafa (Pókafai-malom) Kávás határában 31/30.¹

Malom-rét 6/66.²

¹ ZMFN 96-97. p.

² ZMFN. 46-47. p.

389. Pókafai-malom (Kávás határában 31/30.)¹

Zala folyó

Pókafai- malom Zalaszentgyörgy-Zalacséb környékén, Györkefa táján volt.²
Az 1728-as összeírásban felsorolják az egerszegi könyéki nemesek által lakott falvakat. A felsorolásban szerepel Pokafa predium Ságod és Vaspör közt.³
Az I. katonai térképen Kávástól nyugatra található egyedül álló malom, molnárházzal.⁴
Feltételezhetően itt született Németh Anna, Németh Gábor pókafai molnár lánya („In mola Pókafa No. 36”), aki örökölte apja margitai (Szentmargitfalva) malmát, ahol férjhez ment Mendl Balázs malomtulajdonoshoz. (Többet lásd ott).
Meg van a malom a II. katonai térképen is, amelynek felvételére 1852-55 közt került sor.⁵

¹ ZMFN 96-97. p.

² Jakosa Árpád közlése, 2013.

³ MNL ZML Conscr. Univ. Ö. 22. c. Cont. Proc. Conscr. 1728. 217-220. p.

⁴ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

⁵ II. kat. Coll XXII. Sectio 56.

390. Pórszombat

Györökházi-patak

1753-ban Móricz György molnárt írták össze.¹
Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén Móricz György neve szerepel.²
Fentiek ellenére az I. katonai térképen³ és Tomasich térképen sem szerepel malom, így elképzelhető, hogy Móricznak másutt volt malma.

Györökházi-patak 130/23, ebbe folyik Nagy-vögyi-patak 130/31, és a Berek-melléki-patak. Malomkert 130/68.⁴

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

³ I. kat. Coll. III. Sectio XII.

⁴ ZMFN. 308-309. p.

391. Pózva (Zalaegerszeg)

392. Pölöske

Eszterág-patak, Szévíz

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Márton neve szerepel.¹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A határban lévő 2 malom közül az egyik szélmalom, ez leégett, a másik vízimalom, az pusztán áll.²

A II. katonai térkép a szélmalmot jelöli: Szal M., a vízi viszont nem szerepel a térképen.³

Malom-fej 71/53, Malom-feji-kereszt 71/54, Csorba kereszt, Hosszú-réti-patak 71/59. (Előző kettő e mellett van). Malomfeji-híd 71/64, Malom-feji-sánc: Fus-patak 71/70, Eszterag-patak 71/122, Szévíz 71/123, Csurgó-patak: Nyöszörgő 71/159.⁴

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll XXIII. Sectio 57.

⁴ ZMFN. 178-181. p

393. Pölöskefő

Meccés-patak

Földrajzi neveken kívül nincs más adatunk malomra: Malomfeji-düllő 217/19, Malomfő: Malomfej [Malomfői rét] 217/22, Mecces P.[atak] 217/36.¹

¹ ZMFN. 524-525. p.

394. Pördefölde

Töröszneki-patak

1728-ban Pördefölde praediumon (itt nemesi birtok) a Perde patakon van a dömeföldi Tóth Györgynek, Mihálynak és Istvánnak egy egy kerékre járó őrlő, úradó alá eső malma, amelynek jövedelme 10 Ft. Van egy másik malom ugyanitt, szintén egy kerékre őrlő, a szentpéterföldi Farkas Jánosé és a várföldi Pintér Istváné, jövedelme 10 Ft.

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Perko István, Király István és Molnár Mihály neve szerepel.¹

1770-ben aztán már három malom van, de idegenek birtokolják. (Mint láttuk, már 1728-ban is így volt.) 1 molnár 6 Ft jövedelemmel.²

„Malom községünk határában közel három vagyon.” - vallják a falubeliek 1780. május 8-án.³ 1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A pördeföldi Tott Tamás

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

² MNL ZML HLc. Pördefölde

³ Horváth II. 146. p.

molnár véka és finak pecsételéseért fizetett, legényét, Fejér Istvánt „kőbevaló fogyatkozásért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Pördeföldén továbbra is Tott Tamás volt a molnár. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmavál már Adler Ferenc molnárt említik.⁴

Az I. katonai felmérésen - 1784-ben - a Töröszneki patakon két malom van. Ez az 1770-es állapotot rögzíti és igazolja. A falu alatt nyugatra a patakon malom, házzal.⁵ 1785-ben aztán már csak egy malomról tesznek említést: a „Pördeföldén aluli malomban lakók lélekszáma 8 fő.” (Ez lehet a későbbi pusztamalom.)⁶

1792-ben Tomasich térképén már nincs malom. Szintén a falu alatti malomra vonatkozhat az 1854-es térkép elnevezése: „Malomfeji dűlő” a „Sinka” alatt és a „Pusztá malomi dűlő” közt a Töröszneki-patak mellett.⁷

Ugyancsak nem találunk malmot a II. katonai felmérésen,⁸ míg a III. katonai felmérésen „Malomalja” elnevezéssel találkozunk.⁹

A földrajzi nevek itt is segítettek a malmok azonosításánál. A Malomgát az egykor az Eperjesi-patakon álló malomra, míg a Pusztá-malom a falu alatt, a Töröszneki-patakon lévő malomra utal.¹⁰

Epörjesi patak 170/14, Töröszneki-patak: Töröszneki-patak 170/18, Malomgát 170/24, Malomrét 170/38, Pusztá-malom 170/40, Válicka 170/51.¹¹

⁴ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁵ I. katonai felmérés IV. 14.

⁶ MNL ZML HLc. Pördefölde: Szombathelyi Püspöki Levéltár V. szekrény, 16. fiók)

⁷ MNL ZML Térképtára K. 599.

⁸ II. katonai felmérés MNL ZML Térképtára XV/6/B.2/26.

⁹ III. katonai felmérés 1872-1884. 5357/4 ZML. Térképtára XV/6/B.2/26

¹⁰ ZMFN. 388-389.

¹¹ ZMFN. 389. p.

395. Preseka, Hétvezér. Preszeka Hr. (Csáktornyától nyugatra.)

Preseka-folyó (patak)

A csáktornyai uradalomnak 1670-ben Preseka mellett volt egy egykerekű malma.¹

Az I. katonai térkép 1784-es felmérésekor a falutól nyugatra folyó patakon a falutól északnyugatra és délnyugatra is volt egy-egy malom. Az alsónál ház is.²

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételén Prhovecként jelzett településtől délre Badličantól nyugatra található az I. katonai térképen jelzett malom, amely a Preseka folyón áll, amibe a település alatt folyik bele a *Mühlbach* vize.³ További adataink nincsenek.

¹ Kalšan, 2014. 157. p.

² I. kat. Coll. II. Sectio XIV.

³ II. kat. Coll XXI. Sectio 60.

396. Pula

Eger, vagy Kapolcs patak

Grófi-malom

Csak a XIX. századból van adatunk. Thiele és Fényes Elek említik lisztelő- és deszkametsző malmát, amelyek nem csak a helyi igényeket elégítik ki, hanem a deveceeri uradalom más területeit is.¹

„Pulai határban malmai kedvéért [Eger vagy Kapolcs patakot] gróf Esterházy Miklós, Mint Földes úr, regulázott csatornára vezette...”²

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A pulai határban lévő 2 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 2 pozsonyi mérő.³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalom után 16 Ft-ot, az olajmalom után 4 Ft jövedéki adót fizettek.⁴

Ifj. Benedek József gr. Esterházy Sándor metsző és gabonaórló malmát bérelte a malom leégéséig.⁵

Régen összeomlott.⁶



653. Pula, malom. Fotó: Vastagh Gábor.

Kanczler-malom⁷

Kanczer Márton 1938-ban Pulán önállósította magát, mint malombérlő.⁸

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Ábrahám János. Tulajdonos: Pula község. Bérlő: Ábrahám János. Kapacitás: 3 q/24 h. Használhatóság: 15 %.⁹

Tálodi-malom¹⁰

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 329. p.

² Bencze, 1986.

³ MNL ZML. Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1867. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁵ Ladányi, 2009.

⁶ Reindl, 2005. 29. p.

⁷ Reindl, 2005. 29. p.

⁸ Újjáépítő magyarok, 1947.

⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 70 sorsz.

¹⁰ Reindl, 2005. 29. p.

A II. katonai térképen két Talodi malom is található. Egyik a település nyugati vége alatt, a másik jóval lejjebb a Somhegy nyugati lábánál.¹¹

A kapolcsi Walter családnak korábban Pulán is volt őrlő- és metszőmalma.¹²

Nem tudjuk, melyik malomra vonatkoznak a következő adatok:

Pulai vízfűrész és malom.

1945. június 2-án jelentik a Zalaegerszegi Erdőfelügyelőségnek, hogy a deszkametsző, vízfűrész üzemel, napi teljesítménye 1m³.¹³

1945 őszén állami tulajdonba vette a Zalaegerszegi Erdőigazgatóság.

Az 1946. március 22-én történt felmérés szerint igen régi szerkezetű, fa fogaskerekekkel, 1 db keretfűrész hajt, és napi teljesítménye továbbra is 1m³.¹⁴

¹¹ II. kat. Coll XXVI. Sectio 55.

¹² Ladányi, 2010. 81. p.

¹³ MNL ZML VI. 207. Zalaegerszegi Erdőfelügyelőség iratai, 27. doboz, 1945/435.

¹⁴ MNL ZML XXIX. 521. Magyar Állami Erdőgazdasági üzemek Zalaegerszegi Igazgatóságának irata 1946/1417. Köszönet Szakács Lászlónak az adatok átadásáért.

397. Pusztasa

1786-89-ben Tótszentmárton filiája. A helységen kívül álló malom 1½ óra távolságra van, 3 lélek lakja.¹

Az I. katonai térképén (1784) Szent Mártontól észara és északnyugatra három gátas, tavas malom van. Kettő közvetlenül fölötte, egy pedig távolabb. Ez lehet azonos Pusztasával.²

1777. április 3. „Malom ugyan vagyon határunkban, de az ritkán forog, s azért törtények gyakorta, egy-két-három mér földnyire is, tovább is az Szalára, Rábára, Pinkára és Drávára kölletik őrleni járnunk.”³ – vallották a meghallgatott tanúk. Ennek magyarázatát nem adják, és hihetetlennek tűnik, hisz sokkal közelebb is vannak a környéken malmok.

A II. katonai térképen már nincsenek meg az elsön jelzett malmok, csak majorokat, lakott helyeket jelölnek egykori helyük környékén.

¹ MNL ZML Hlc. Tótszentmárton 58. Eredeti: MNL. C-104. Htt. Lt. Acta reg. Par. Pfartrtop.

² I. kat. Coll. IV. Sectio XVI.

³ Horváth II. 149. p.

398. Pusztaederics (Szompács)

Patak, Berek-patak

1753-ban Tuboly György molnárt,¹ 1753-55-ben Nagy Ferenc molnárt írták össze.²

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Tuboly György neve szerepel.³

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbéli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak. Tuboly György tartozása 2 Ft 30 x volt.⁴

¹ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

² MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

³ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1755.

⁴ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbéli molnárok tartozása a céh felé 1756-57.

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Bocskor György és Horváth György molnár nevét jegyezték föl.⁵

Az 1776. október 29.-én felvett vallomás szerint: „Malom ugyan vagy on határunkban kettő, mindazonáltal, holly szárazság, holly kemény fagyás miatt kevés hasznát vehettyük, hanem gyakortább a Szalára kintelenítettünk őrleni menni.”⁶

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, már csak egy molnár: Bocskor Péter neve szerepel.⁷ Valószínűleg a másik malom ez időre megszűnt. Ezt látszik bizonyítani, hogy az 1762-es összeírásban is csak egy molnár van: Pirisznyák Ferenc.⁸ Az I. katonai felmérésen is csak egy malom van a falu északi végénél, de nem Szompácsnál, ahol később volt.⁹

1792-ben, Tomasich térképén is egy malom van.

Viszont kettőre enged következtetni az 1850-ben készített összeírás, amelyben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Edericsi „neve tudatlan”. Szompácsi molnár Kováts János.¹⁰

Érdekes az 1756-60közti készült II. katonai felmérés térképe, amely a Szompács major mellett jelöli a malom épületét, de a térképjel: a malomkerék nincs mellette.¹¹

Aztán több mint egy évszázadig nincs adatunk róla. Következő említésekor már a Fatér család tulajdonában volt: „Fatérék malma fölülcsapott vízikerekű, deszkából, boronából épült. 1904-ben a szombathelyi Pohl-gépgyár elkészítette az új malom építési terveit, berendezéseit és a vízi-kerék helyett egy fekvő Franchis-turbinával. Ez alapján épült meg az új téglamalom 1905-ben „... a malom és a naphosszat pőfögő izzófejes Wohankája.” (1916 k.) Fatér János malma a Berek patakon.¹²

Niczinger Rudolf Tófejen befejezett elemi iskolái elvégzése után molnárinas lett. 1911-ben szabadult és segéd lett Szompácson Fatér József malmában. 1914-18 közt katonáskodott. Leszerelését követően nem ment vissza, hanem Nagyrécsén az uradalmi malomban dolgozott.¹³

Herman István (1912-1988) kovács. Malomgépészettel is megismerkedve helyezkedett el Szompácson a malomban, 1940-ig.¹⁴

Egy 1935-ben megjelent kiadványban ezt olvashatjuk róla: „Fatér János malomtulajdonos. (Boczfölde, 1872.) Iskolái elvégzése után kitanulta a malomipart. Mint segéd több helyen dolgozott. 1912-ben lett önálló. Ekkor vette át édesapjától a jelenlegi tulajdonát képező malmot. Felesége: Császár Ilona. Két fia van. Egyik fia dr. juris és főmalomellenőr.”¹⁵

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be, amiknek a végrehajtását ellenőrizték is. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa Fatér János volt.¹⁶

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Fatér János neve szerepel tulajdonosként.¹⁷

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁶ Horváth II. 69. p.

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁸ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b.

⁹ I. kat. Coll. IV. Sectio XIV.

¹⁰ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

¹¹ II. kat. Coll XXII. Sectio 58.

¹² Mendly Gyula: Utak a malomba 13-17. old.

¹³ Niczinger Rudolf ceruzával írt önéletrajza, én. (1950.k.)

¹⁴ Laklia, 2007.

¹⁵ B. M. Zs. 1935. 90. p.

¹⁶ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

¹⁷ MNL ZML IV. 433. N°6093.

1949-ben: Szompácpusztá. Cég: Fatér János. Tulajdonos: Fatér János. Kapacitás: 40 q/24 h. Használhatóság: 80 %.¹⁸

Nincs rá adatunk, de valószínűleg nem államosították. Az 1950-es évek elején molnárségdként dolgozott a malomban a tófeji Harsai István. Ő 1953-ban átment a söjtöri malomba, mert a szompácsit lebontották.¹⁹ Ma csak az egykori, több családnak otthont adó molnárház áll.

Patak 86/26, Malom-sűrű 86/38, Szompácsi-patak: Gálkuti-patak 84/51.²⁰

¹⁸ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 66 sorsz.

¹⁹ Ifj. Harsai István Tófej közlése, 2014.

²⁰ ZMFN. 206-207, 211. p.

399. Pusztamagyaród (Magyarad)

Alsó-Válicka patak

1753-55-ban Jatai János a molnár.¹

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A jegyzőkönyvben a magyaradi Horváth Mihály molnár nevét említik. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Továbbra is Horváth Mihály a molnár, akit defectusért megbüntettek. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Horváth Mihály volt a molnár.²

Az 1784-es I. katonai felmérés térképén a falu alatt van egy malom a Válickán.³ További adataink nincsenek.

¹ MNL ZML. Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vízén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

³ I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

400. Pusztaszentlászló

Alsó-Válicka

Az I. katonai felmérés térképén Válicka-pusztától északra, a falu közepe táján, attól nyugatra, látható malom a tó fölött. A falutól északra, már a Felső-Válickán szintén malom. Ettől északra a Söjtör-Tófej út hídjától északra másik tavas malom. Egyiknél sem jeleznek másik épületet.¹

Halastó 87/72, Kő-berki-patak 87/76. A halastavat ez táplálta. Alsó-Válicka 87/48.²

Urbónak

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czehbeli” molnárokat. Urbónakon Kováts Jánost.³

¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

² ZMFN. 212-213. p.

³ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

401. Rada (Kis- és Nagyrada)

402. Radamos

Lendva-patak

Első említésekor, 1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbéli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A radamosi Horváth Mihály molnár fizetett inas szabadulásért és szegődségért, míg legénye víz pénzt. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Horváth Ferenc molnár „három malmot forgat”. Az egyik legénye: Talabér Mihály vízpénzt fizetett, másik legényét, Nizics Pétert „malombéli defectusért” megbünették. Ugyanezért kapott büntetést harmadik legénye, Péterke István is, aki „egy malmot forgat”. Tehát önállóan dolgozott. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával Santák István, Horváth Mihály „két malomtul”, és Fricz János voltak a radamosi molnárok. Az 1788. április 28.-i céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Az itteni két molnár: Herczeg György és Horváth Mihály neve mellett nem szerepel semmilyen tétel. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy Horváth Mihály és Berkes Ferenc voltak a molnárok.¹

1784-ben az I. katonai térképen a falu alatt a bal parton *Herzeg*-malom, két épülettel. A faluból a malomig vezet út. Polanától keletre, Bantától délre a Lendva jobb oldali mellékvízének jobb partján *Tsászár*-malom.²

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlés jegyzőkönyvében rögzítették azok nevét is, akik a gyűlésre nem mentek el. Radamosról Horváth Mihály és Berke Ferenc. Az asztalpenzt fizetők névsorában Horváth Mihály és Berke Ferenc neve szerepel. A lajstromkönyben feltüntették az 1791. május 10.-ei céh gyűlésen befizetett elmaradásokat a molnárok nevével és a malom helyének nevével. Horváth Mihálynak legénye, Resonya István szabadulásáért kellett fizetnie.³

Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Horváth Mihály és Borka Ferenc radamosi molnárok neve szerepel.⁴

Az 1798. május 1.-én megtartott céh gyűlés jegyzőkönyvéből tudjuk, hogy Radamoson Horváth Mihály volt Bíró Imre molnárja, míg a másik malom molnárja Szomi János „malom bötsüt” fizetett.⁵ Valószínűleg a malom meg-, vagy visszavásárlásáról volt szó.

¹ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

² I. kat. Coll. II. Sectio XII.

³ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁴ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁵ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

403. Rajk (Alsó- és Felső-)

Alsórajk

1776. október 3.-án vallották a meghallgatott tanúk: „Malomban, mivel magunk helységében olyan mast nem régen fölálétott malom vagyon, hogy többnyire az benne lévő molnár is más malomban *jószágát* vinni kintelenítették. Mi is mintegy ötórányi járőföldre örölni járunk.”¹

Az I. katonai felmérés térképén nem szerepel a malom.²

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban dr. Koller István neve szerepel.³

Az 1949-ben készült kimutatásban: Cég: dr. Koller István. Tulajdonos: Állami malom. Kapacitás: 40 q/24 h. Használhatóság: 65 %.⁴ A malom ekkor fagázüzemű.⁵

Felsőrakj

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Herczeg József. Tulajdonos: Herczeg és Sartory. Kapacitás: 30 q/24 h. Használhatóság: 40 %.⁶ A malom ekkor fagáz meghajtású.⁷

¹ Horvát I. 61. p.

² I. kat. Coll. V. Sectio XX.

³ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 78 sorsz.

⁵ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20.81. sorsz.

⁷ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

404. Ramocsa

Bazsuji-patak

1753-ban Szigli Mátyás molnárt írták össze.¹

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Szigli Mátyás neve szerepel.²

1757-ben földesura egy régi malmát zálogba adta.³

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A ramocsai Kovács Ferenc molnárt „malombéli defectusért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését

1783. január 10.-én tartotta. Ekkor is Kovács Ferenc volt a molnár. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával már Pohocsa István molnár nevét említik. Az 1788. április 28.-ai céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb.

feljegyezték. Pölcz Mihály molnárt megbüntették kő hiányosságért, László György nevénél nincs feltüntetve semmi. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy Hruiber József molnár vízpénzt fizetett. (Másutt: Kruiber József!)⁴

Az I. katonai térképen (1785) a falu közepe táján, és délkeleti végétől nyugatra van egy-egy malom. Egyiknél sincs ház és csak a malmokig vezet az út.⁵

Tomasich térképén egy malom van.

Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Németh Pál ramocsai molnár neve szerepel.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

³ Kovács, 2012. 197. p.

⁴ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁵ I. kat. Coll. III. Sectio XII.

Az 1793. május 29.-én megtartott céhgyűlésen büntetéspénzt fizetők névsorában is Németh Pál neve szerepel. Az 1798. május 1.-én megtartott céh gyűlésen a ramocsai Pakotsa István nevével nincs bejegyzés.⁶

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A ramocsai malom: egyes lakosoké, 3 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.⁷

Az 1858. május 31.-én tartott céhgyűlésen a Felső zalai molnár céh készítette egy kimutatást a felszabadított inasokról és mestereikről. A ramocsai Gál Györgynél volt inas a szatai 18 éves Markó Gábor.⁸

Szerepel a malom a II. katonai térképen. Az 1856-60 közti felvétel szerint a falu délkeleti vége alatt volt a Kerkán.⁹

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 9 Ft 50 krajcár jövedéki adót fizettek.¹⁰

Az inasévek eltöltéséről, a vándorlás során különböző malmokban végzett munkákról a legények igazolást kaptak. A ramocsai malomban tanult molnármesterséget a 17 éves Hunai Pál. Erről Ramocsa község adott ki számára bizonyítványt 1881. április 24.-én.¹¹

A Kósa család tulajdona volt. Kósa halála után özvegye feleségül ment Tornyos Elekhez, addigi molnárszegédjükhöz. (Kósa testvérek: Dezső, Gyula, Kálmán, Mária és Móric.)¹²

Az 1949-ben készült kimutatásban: Cég: Tornyos Elekné. Tulajdonos: Tornyos Elekné. Kapacitás: 15 q/24 h. Használhatóság: 30 %.¹³

Malom-sarki-rét: Malomi-rét. A ramocsai malom mellett (Felsőszenterzsébet 128/8.) Bazsujj-ér [Patak] (A Kerka felső folyása) Ezen volt a malom. 128/6, Kerka 128/17.¹⁴

⁶ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁷ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁸ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

⁹ II. kat. Coll XXI. Sectio 57.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller által 1969-ben készített kivonat.

¹¹ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

¹² Jakosa Árpád közlése 2012.

¹³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 16. sorsz.

¹⁴ ZMFN. 122. p.

405. Raposka

Tapolca-patak, Kétöles- (Viszló-) patak

1549-1555. Gyulaffy János malmának 1 adófizető telke van.¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Szabó Péter molnár nevét jegyezték föl.²

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén Szabó Péter neve szerepel.³

Az I. katonai térképen (1784) a falutól északra van a malom két épülettel.⁴ Ezt a malmot Tomasich is jelöli a térképén.

A II. katonai térkép 1856-60 közt készült felmérésekor a falutól északra volt egy malom.⁵

¹ Reindl, 2005. 31. p.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁴ I. kat. Coll. VII. Sectio XIX.

⁵ II. kat. Coll XXV. Sectio 56.



656. Raposka fölötti malom turbinája. Fotó: Vastagh Gábor.

Kutrovác-malom

1940-ben Kutrovác Gyula molnár nevével találkozunk.⁶

1947-ben: „Kutrovác Gyula vámőrlő malma. 1940-ben vette át a malmot, azóta 45 évi szakmai gyakorlattal önállóan vezeti. A vízi turbinás malom 12 HP-vel van felszerelve, napi teljesítménye 10 q. Egy alkalmazottat foglalkoztat. Felszabadulás óta állandóan dolgozik. Súlyos háborús kárai voltak.”⁷

⁶ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 707/1940.

⁷ Újjáépítő magyarok, 1947. 726. p.



657. Raposka fölötti malom. Fotó: Vastagh Gábor.

*Alsó Hatosi szélmalom*⁸

Az 1949-ben készült kimutatás szerint: Cég: Kutrovác Gyula. Tulajdonos: Trapli Testvérek. Bérló: Kutrovác Gyula Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 40 %.⁹

⁸ Reindl, 2005. 29. p.

⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 122. sorsz.

406. Rác Kanizsa (Razkrizje, HR)

Mura-folyó

Az 1784-es felmérés alapján készült I. katonai térképen a falu és Gibina közt három, lejjebb újabb három hajómalom látszik.¹

A II. katonai térképen a településtől északra, Alsó Bisztrice alatt a Dráva fő ágának bal partjánál 6 hajómalmot jelöltek.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 3 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a 3 malom után 24 Ft jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll. II. Sectio XIII.

² II. kat. Coll XXI. Sectio 59.

³ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

407. Rád

Csupán egyetlen adatot találtunk malmáról. 1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalom után 14 Ft. 10 krajcár jövedéki adót fizettek.¹

¹ ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

408. Rádiháza

Berek-patak

Középkori adatot nem találunk rá, és nincs nyoma a földrajzi nevekben sem. Az alatta folyó Berek patak neve: Nagy-patak vagy Kanáris.

Az I. katonai felmérés térképén szerepel egy malom és mellette egy épület, de mindkettő át van húzva. Ez lehetett az a régi malom, amelyre később hivatkoztak.¹

A Magyar Országos Levéltárban a Széchenyi család iratai közt található egy nyilatkozat, amelyet Dervarits Antal gutorföldei földbirtokos, Zala vármegye táblabírája, a Széchenyi család pölöskei uradalmának öt kéréssel megkereső tisztjei részére adott.

A nyilatkozatból megtudjuk, hogy ő 1817-ben Gutorfölde határában, saját birtokán vízimalmot csináltatott. Mivel a malom a náprádfai rétek mellett volt, melyeket a Széchenyi uradalom bérbe szokott kiadni, a tisztek kérték, hogy a malom fejét egy lábnnyival szállíttassa le, mert a magas vízállás miatt a rétek használhatatlanok.

Dervarits a jó szomszédi viszony fenntartása végett úgy döntött, hogy átad gr. Széchenyi Ferencnek és jogutódainak a Gutorföldéhez tartozó „... *Rádi Házi puszta mellett a régi malom helyénél réte mből egy darab öt ölnyi szélességű és hosszában egészen a Görböi puszta közt leendő Könnyebb communicatio végett utnak.*”

Az így létesítendő utat a Széchenyiek addig használhatják, míg ők nem támasztanak nehézséget Dervarits fenti malmának működése ellen. Ha ilyesmi mégis megtörténne, akkor ő a fentiek szerint átengedett rétyét visszaveszi. E feltétellel arra vállalt kötelezettséget, hogy jelen nyilatkozat keltétől számított 1 éven belül teljesíti a pölöskei tisztek kérését. Kelt Gutorföldén, 1817. szeptember 25.-én.² Mivel Tomasich már nem jelöl malmot, a „rég i malom” elnevezés a korábbi malomra utal, melyet az első katonai térképen még jelöltek, és amelyre a helybeliek még emlékezhetnek.

A vasúti megálló közelében áll egy egyemeletes sárga épület, amely az 1940-es évek második felében a MAORT edericsi mezőjének irodája is volt. A használaton kívüli épület szárazmalom vagy magtár lehetett. Ennél többet erről sem tudtunk kideríteni.

¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XIV.

² MNL ZML HLc. Gutorfölde. Eredeti. MNL. Széchenyi cs, lt-a, P. 623. III. kötet 25. sz. A./1817. IX. 25./ Rsz. 202.



655 Rádiháza, 2009. Fotó: Molnár László.

409. Rakitsan, Rakicsán (Batyánfalva. Rakičan, SLO)

Lendva-patak

Az I. katonai térképen (1784) Rakitsantól északeletre egy malom a bal parton, egy épülettel: „*Czibotow M.* [alom]”, keletebbre, közvetlenül a megyehatár mellett, a jobb parton „*Rossz M.*”, és egy ház. Ettől keletre, az Ivánczra vezető út hídjánál, a jobb parton *Woderow* malom, két épülettel. Még keletebbre szintén egy útnál, attól keletre a jobb parton *Parasoynow* malom. Előzőekhez hasonló távolságra lejjebb a jobb parton, út fölött négy épülettel *Szabutyn* malom. Szintén azonos távolságra az előzőtől, Rankócz-tól északra, a jobb parton három épülettel *Karsov* malom. Rankócztól vezet hozzá út. A Rankócz – Dobronak út nyugati oldalán *név nélküli malom*, egy épülettel.¹

A II. katonai térképen a falutól északkeletre *Buczinczer*-malom, ettől keletebbre egy névtelen malom.²

¹ I. kat. Coll. II. Sectio XII.

² II. kat. Coll XX. Sectio 58.

410. Rendek

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Böcskey István molnár nevét jegyezték föl.¹

1778. január 14.-én az alábbiakat vallották a kikérdezett jobbágyok: „Határunkban és közel hozzánk jó szükséges malmok találkoznak.”²

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A rendeki határban lévő *Hobaji felső malom* II. osztályú, 24 óra alatt 15 pozsonyi mérő gabonát őröl. A *Hobaji alsó malom* II. osztályú, 24 óra alatt 15 pozsonyi mérő gabonát őröl. A *Petriczi malom* III. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát őröl.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

² Horváth I. 284. p.

A *Rendeki malom* III. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát őröl.

A *Pinkvéri malom* III. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát őröl.³

A II. katonai térképen a falutól nyugatra folyó Pinkóczi patakon három malom van: Rendek-, Pinkóczi-, és a Kis-malom. Ez utóbbi Nyírlaki pusztánál.⁴

³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁴ II. kat. Coll XXV. Sectio 55.

411. Renkócz, Rhenkócz (Renkovci, SLO)

Lendva folyó

Az I. katonai térképen (1784) Rankowcze, Rankócz.¹ A falutól északnyugatra a *Szabutyn-*, északra *Korsov-malom*. Ezeket Rakitsánnál leírtuk.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

A renkóci malom tulajdonosa: báró Duka Péternő, 3 kerekű, kapacitása: 18 pozsonyi mérő/24 óra.²

A II. katonai térképen, a falutól északra, a folyó jobb partján van egy malom. A falu közepe tájáról vezet hozzá út.³

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 1

patakmalomban, 3 kövel 12 óra alatt 40 ausztriai mérő gabonát képesek megőrölni.⁴

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 12 forint jövedéki adót fizettek.⁵

¹ I. kat. Coll. II. Sectio XII.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll XXI. Sectio 58.

⁴ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 50-51. p.

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

412. Resznek

Lendva-patak, Kebele -patak

1564-ben: „Molendinatores 2 porta.”¹

1566-ban egy puszta malom.²

1728-ban: Malom nincs.³

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. Reszneken Taar József nevét említették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A reszneki molnár ekkor Taar Mátyás. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával „reszneki molnár legényének malombeli defktusáért készpénzül fizetett”. Az 1788. április 28.-ai céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Tar József nevénél nem szerepel semmi. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy még Tar József volt a molnár.⁴

¹ MNL ZML HLc Resznek 18. Eredeti: Dic. Zala III. 346. v. 1.

² MNL ZML HLc Resznek 19. Eredeti: Dic. Zala III. 556. 1.

³ MNL ZML HLc Resznek 59. Eredeti: ZML c. U. Ö 22. h.

⁴ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vízén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

Az I. katonai térképen a falu közepétől nyugatra vezet egy út, amely háromfelé ágazik. Középső ága a Kebele-patak bal partján álló malomhoz visz. A malom mellett nincs másik épület.⁵

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen asztalpénzt fizetők névsorában Tarr József neve szerepel, aki „reszneki malomtul” fizetett.⁶

1792-ben Tomasich térképe Bödeháza és Resznek közt jelöl malmot a Lendván.

XVIII. század végi adat szerint: „Malom volt a Veleméri patakon, de elpusztult.”⁷

Az 1798. május 1.-én megtartott céhgyűlésen „Reszneki malomtul Tarr József „fórt” fizetett.”⁸

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Tulajdonos: gróf Szécseny család, 2 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.⁹

Veleméri- →Nemesnépi- →Zsibi patak→Kertaljai patak 142/51. Baksa malom 142/65, Sárdi-malom: Malom (Kása-rét) 142/87. Baksa 142/65, Malomszél 142/71, Új-patak (Nagyvölgyi-patak) 142/75, Középsü-patak 142/76, Sárdi-malomi: Malom [Kása rét] 142/87. (A patak választja el Resznek és Belsőárd határát.)¹⁰

Baksa-malom, Goliczai-malom, Golicai-major, később Kolicza-pusztá

1834-ben Resznek tartozéka. Együtt veszik számba ezt, és a lékfai malmot. A leltár készítője nem nevezi meg a malmot, de egyik helyen egy 40 hüvelyk átmérőjű, a másikon egy 65¼ hüvelyk átmérőjű malomkövet vesz leltárba. A goliczai-malom 3 kerékre jár a *Kepele* patakon, hozzá tartozó molnárházzal, melléképületekkel.

Lékfai-malom

1834-ben (Lásd Golicza.) Továbbá: „Lékfa praediumban, az ún. „Nemes Népi Patak”-on van egy egykővű uradalmi malom, hozzá egy molnárház és tartozékai.”¹¹

Sárdi-malom¹²

A földrajzi neveken kívül semilyen adatunk nincs róla.

⁵ I. kat. Coll. III. Sectio XIII.

⁶ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁷ ZML HLc Resznek 18. Eredeti: Urbéri Összeírás- egykorú másolat U. et C 23/14.

⁸ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁹ ZML. Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁰ ZMFN. 332-333. p.

¹¹ MNL ZML HLc Resznek 92. Eredeti: MNL Széchenyi cs. Lt. P. 623. III. köt. 39. sz. A/1834. XI. 25. Rsz. 210.

¹² ZMFN. 332-333. p.

413. Rezi

Hideg-kuti-patak

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba: Parrag Pál, Horváth János és Németh Mihály molnárok nevét jegyezték föl.¹

A XVIII. század második felében összeírták a keszthelyi uradalom molnárait. Reziben Igali György és Parrag Ferenc nevét jegyezték föl.²

Az I. katonai térképen a Rezitől nyugatra folyó Gát-patakon van Rezi magasságában három malom, egy-egy épülettel.³ Reziből mindegyikhez vezet út.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-b.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 16 Ft jövedéki adót fizettek.⁴



658 Rezi, malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Bika malom 15/155. Valamikor malom volt itt. Romjai még állnak.⁵

Gyuri-malom 15/221. Valamikor vízimalom volt itt. Neve a molnárról. Hideg-kuti-patak (Vízfolyás).⁶

A Grábhidi-malom

A malom földszintes épületének maradványa még áll.⁷

³ I. kat. Coll. VI. Sectio XX.

⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁵ Kovács, 2012. 202. p.

⁶ ZMFN. 55-58. p.

⁷ Kovács, 2012. 202. p.



660 Rezi, malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Horváth József alsópáhoki malomtulajdonos. (Mikefa, 1880.) A malomipart édesapja malmában sajátította el, majd több helyen megfordult, mint segéd. 1906-ban önállósította magát és **Rezi** határában vízimalmot alapított. 1921-ben megvette az alsópáhoki gőzmalmost.⁸

⁸ B. M. Zs. 1935. III. 43. p

414. Récese (Kis- és Nagy-)

Kisrécse

Vízimalmáról nincs tudomásunk.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 gőzmalomban 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 11 Ft jövedéki adót fizettek.¹

„Kiss Pál hengermalma. 1897-ben létesült a malom, amely 1936-ban modernizálva lett. 55 HP szívógázmotorral van felszerelve és napi teljesítménye 45 q. Háborús kárait saját erejéből pótolta.”²

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Kiss Pál. Tulajdonos: Kiss Pál. Kapacitás: 45 q/24 h. Használhatóság: 60 %.³ A malom ekkor fagázmeghajtású.⁴

Nagyrécse

Egyetlen adatunk 1876-ból van. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 3 segédet foglalkoztattak, és a malom után 26 Ft jövedéki adót fizettek.⁵

¹ MNLZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

² Újjáépítő magyarok, 1947. 722. p.

³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 43 sorsz.

⁴ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

⁵ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

415. Réedics

Kebele-patak, Rédicsi-patak

Gőzmalom

Göcsej című művében Gönczi említi gőzmalmát.¹ Ez az első malomemlékezés Rédicsen. Békássy művéből tudjuk, hogy a malom 1897-ben épült, és tulajdonosa Fürst Adolf volt, aztán a Zalaegerszegi Kereskedelmi Bank kezelésébe került. 1925-ben átalakították. Napi teljesítőképessége 60 q, üzemvezetője Bondor Zoltán volt, aki a vas megyei Nagytelekesen született 1899. március 15.-én. Iskoláit Zalaegerszegen végezte, a molnáripart Zalaszentivánon tanulta. A háború után Győrvárot, Zalaegerszegen, Vasváron és Kislengyelben dolgozott. 1926-ban nyert megbízást a rédicsi gőzmalom vezetésére.² 1949-ben a Rédicshez tartozó Szabólakosi téglavető lakásaiban élőknek lakásaikból, a Jugoszláviával szemben kialakult feszült politikai helyzet, a határ közelsége miatt ki kellett költözniük, az épületeket le kellett bontaniuk. A kiköltöztetett lakók egy részét a malom épületében helyezték el.³ Ma is lakóház.

A faluban főleg gabonaneműeket termeltek. A terményt a helyi gőzmalomba vitték, és ott liszté őrölték.⁴

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Tallián István neve szerepel.⁵

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Tallián István. Tulajdonos: [olvashatatlan] Örökösök és Tallián István. Kapacitás: 80 q/24 h. Használhatóság: 60 %.⁶

⁷

¹ Gönczi, 1914. 623. p.

² Békássy, 1930. 290. p.

³ Tantalics, 2000. 43. p.

⁴ Tantalics, 2000. 56. p.

⁵ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról, 1949. 05. 20. 23. sorsz.

⁷ Stokker Sándor rédicsi polgármester közlése, 2012.

416. Rigács

1622-ben négy rigácsi nemes malmot bérelt a Marcal folyón.¹

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Horváth János neve szerepel.²

Az I. katonai térképen (1784) nincs malom Rigácson, csak a tőle nyugatra fekvő Megyeren.³

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 337. p.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

³ I. kat. Coll. VI. Sectio XVIII.

417. Rigyác

Vöröspatak

1753. Horváth János molnár.¹

Az I. katonai térképen Rigyáctól délre, a tőle keletre folyó patakon gátas, tavas malom van, két épülettel.²

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

² I. kat. Coll. IV. Sectio XVI.

Kud-berki-árok [Vöröspatak] 244/80.³

³ ZMFN 244.

418. Rokolány, Rokolyán (Oroklán.)

419. Salföld, Salfölde

Burnót-patak

1628-ban három nemesi kúriájából csak egyiken van épület, a másik kettő, malmával és halastavával együtt puszta. 1693-ban „a tó vagy Boort vize mellett Szarka Lukács malomhelyeket épített, amelyeken később malmok álltak. 1770-ben két molnárt írtak össze a faluban.¹

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Tabi János és Molnár (?) neve szerepel.²

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A salföldi határban lévő vízimalom kapacitása napi 1 pozsonyi mérő.³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalom után 9 Ft 20 krajcár jövedéki adót fizettek.⁴

„Leposa Kálmán molnár. (Kustánszeg, 1878.) Bocföldön tanulta a molnärmesterséget. Segédként Budapesten, Nagykanizsán, Devecseren, Gyulakeszin fejlesztette szaktudását. A tulajdonában lévő malmot 1918-ban vette és azóta vezeti. Felesége: Farkas Mária. Gyermekei: Kálmán, Jenő, Mariska, Jolán.”⁵

Ábrahám-malom

1940-ben Kiss József tulajdona.⁶

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Kiss József neve szerepel.⁷

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 340. p.

² MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁵ B. M. Zs. 1935. III. 138. p.

⁶ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 37/1940.

⁷ MNL ZML IV. 433. N°6093.

420. Salomvár

Zala folyó

1422-ben Salomvár és Akosfalva (Akwsfalwa) között a Zala folyón említenek egy malmot a Salomváriak birtokában: vulgo *Phylepmolna*.¹

1438-ban Salamonvári András egyik leánya, Kata, Ivánczi György felesége, a salamonvári és harkályi részjóságát a salamonvári Zalán lévő malmokkal, birtokrészsel együtt elzálogosította Bucsa Jánosnak.² A malmok számát nem ismerjük.

¹ MNL ZML középkori okleveleinek regesztái 43. p. – ZML DL 33.

² Holub III.

1753-ban három molnárt írtak össze a faluban, Vass János, Vass Mihály és Mészáros Mihály személyében.³

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Mészáros György, Pap Mihály és Vass István neve szerepel.⁴

Az 1757-es összeírásban, amelyben szintén a malmokat és molnárokat vették számba, Vass István, Vass János és Göhér János molnárok nevét jegyezték föl. A malom nevét „*Circó-malomként*” említik.⁵

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Vass János, és Vass István neve szerepel.⁶

1764-ben két molnárról tudunk, valószínűleg két malommal. Egyikük Kiss Ferenc, másikuk Vass Mihály.⁷

1780. május 22.-én vallották az úrbérrendezés során meghallgatott tanúk: „Malom három is vagydon helységünkben, mellyek minden időben őrlésben elgyőznek bennünket.”⁸

Az I. katonai felmérés térképén három malom található Salomvár környékén a Zalán. Egy tőle északnyugatra, a bal parton, a másik a Csébre vezető úttól nyugatra, a harmadika falutól keletre.⁹ Ez utóbbi a Pókafai malom.

1831 és 1834 közt az egyik malom tulajdonosa vagy bérlője N. Ceglédy József volt, mert nála inaskodott Belső József, aki 1834-ben szabadult, és később a kányavári, valamint a pákai malmok tulajdonosa lett. Ceglédy ebben az időben a zalalövői molnárcéh esküdtje volt.¹⁰

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A salomvári határban lévő 2 vízimalom kapacitása - egyenként - napi 16 pozsonyi mérő.¹¹

A II. katonai térképen három malom van a falu határában a Zalán. Az első a faluból Csébre vezető út hídjától nyugatra, a második a falutól északkeletre van. Itt szintén egy út vezet Cséb felé, és közvetlenül a híd mellett van a malom. A harmadik pedig még keletebbre. Ez utóbbit a pókafai malommal azonosítottuk.¹²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 3 vízimalomban 3 segédet foglalkoztattak, és a 3 malom után 90 Ft jövedéki adót fizettek.¹³

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Lövői molnár céhez tartozó molnárok összeírása 1764.

⁸ Horváth II. 323. p.

⁹ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

¹⁰ A Zalalövői molnár céh inasszabadító levele Belső József részére, 1834.

¹¹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹² II. kat. Coll XXII. Sectio 56.

¹³ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.



667 Salomvári malom helye. Fotó: Marx Mária.

Bóth-malom

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be, amiknek a végrehajtását ellenőrizték is. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa Bóth István volt.¹⁴

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Both István neve szerepel.¹⁵

1947-ben ezt olvashatjuk róla: „Bóth István malma. 1921-ben vette bérbe a malmot, és azóta 40 éves szakmai gyakorlattal vezeti. A felszabadulás után 1945 júliusától állandóan működik, napi teljesítménye 25q. A háborús károkat 50%-ban pótolta.”¹⁶

Az 1949-ben készült kimutatásból tudjuk, hogy a malom cége: Földművesszövetkezet malma. Tulajdonos: Földművesszövetkezet, Zalacséb. Bérelő: Both István. Kapacitás: 10q/24 h. Használhatóság: 30 %¹⁷.

Az ötvenes évek elején államosították, le is szerelték, és 1952 körül a fundamentumig lebontották.¹⁸

Vízy-malom

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosai az Eitner testvérek (közös malom), bérelői pedig Vízy László és Mesterházy András voltak.¹⁹

¹⁴ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

¹⁵ MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹⁶ Újjáépítő magyarok, 1947. 693. p.

¹⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 160. sorsz.

¹⁸ Jakosa Árpád: Malmok a Zalan Kézirat. Zalaegerszeg, 2006. augusztus 10. p.

¹⁹ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

1947-ben: „*Vizy László* vámörölő malma. 1940-ben alapította a malmot, ezt megelőzően Zilahon volt 20 évig malma. 40 éves szakmai gyakorlattal rendelkezik. A malom napi teljesítőképessége 10 q. Háborús kárait részben pótolta, és fiával együtt dolgozik.”²⁰
 Vizy László a zalalövői Vizy családból származott, és benősült a Mesterházy családba.²¹
 Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Vizi és Mesterházy. Tulajdonos: Vizi László és Mesterházyiné. Kapacitás: 3 q/24 h. Használhatóság: 20 %.²² További sorsáról csak feletételezésünk van: Jakosa Árpád véleménye, hogy a malmot nem államosították, hanem annak elkerülésére leállították.²³

Pap-malom

Csak a földrajzi nevek őrizték meg emlékét.
 Ezek, valamint a katonai térkép adatai alapján azonos az ákosfai malommal. Ma Salomvár határához tartozik az egykori Akosfa területe, amely Salomvár és Kávás közt található.²⁴

Harkály-patak 35/20, Pap-malom 35/30, Szala (Zala) 35/31, Bot-malom 35/32.²⁵

²⁰ Újjáépítő magyarok, 1947. 768. p.

²¹ Jakosa Árpád közlése, 2012.

²² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 174. sorsz.

²³ Jakosa Árpád: Malmok a Zalán Kézirat. Zalaegerszeg, 2006. augusztus 9. p.

²⁴ ZMFN 104-105. Ákosfa 35/42.

²⁵ ZMFN. 104-105. p.

421. Sand

Az 1947-ben kiadott Újjáépítő magyarokban olvashatunk róla: „Kollár Ferenc hengermalma. 1940-ben létesítette a jelenlegi tulajdonos, aki özv. Tóth Istvánnétól vette át, mint vízimalmot. Az átvételnél átépítette hengermalommá. Napi kapacitása 10 q. Egy alkalmazottat foglalkoztat.”¹

Kollár Ferenc időközben meghalt, mert az 1949-es kimutatásban már a cég: Özv. Kollár Ferencné. Tulajdonos: özv. Kollár Ferencné. Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 40 %.²

¹ Újjáépítő magyarok, 1947. 723. p.

² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 29 sorsz.

422. Ság, Ságdörgicse, Ság-pusztá (Ma Balatonakalihoz tartozik.)

1804-ben két földesúri malom, amelyet bérlők üzemeltetnek.¹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A Sági-pusztá határában lévő 2 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 6 pozsonyi mérő.²

A II. katonai térképen Ság pusztától északnyugatra három malom van a patakon. A felső és alsó névtelen, a középső a *Tagony M.*³

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 343. p.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll XXVII. Sectio 56.

423. Sárd (Külső- és Belsőárd)

424. Sármellék (Sármellék és Égenföld)

Kis-Zala, Kis-Zala-övesatorna, Kenderáztató-csatorna

„Szőlőhegyünk, sem malmunk határunkban nincsen.” - vallották az Égenföldiek és hídvégiek 1769. március 3.-án¹ Vizimalmáról valóban nincs adatunk.

Kövesi András 1922-ben építtette a gőzmalmot, amit korszerű technológiával láttak el: 1 db 45 HP gőzgép biztosította a hajtást. Hengerszékekkel, hasábszítákkal stb. szerelték fel. Kövesi a felvett banki hitelt nem tudta fizetni, ezért 1930. február 29.-én, árverésre hirdették meg 20000 pengőért.² Az árverésen megvette Dr. Hochstadter Sándor keszthelyi lakos.³ Még ugyanebben az évben eladta Tamás Jenőnek és Józsefnek.⁴

„Tamás testvérek hengergőzmalma. 1930-ban vette át Tamás Jenő és József. Mindketten Balatonmagyaródon születtek 1901-ben és 1902-ben. József lett molnár.”⁵



670 Sármellék, gőzmalom, 1969. Fotó: Wöller István.

1947-ben a Tamás testvérek gőzmalma. 1930-ban vették át a malmot, amit azóta Tamás Jenő és József vezet 25 évi szakmai gyakorlattal. Öt alkalmazottat foglalkoztat a malom, melynek napi termelése 80 q. A háborús veszteségeket részben pótolta.⁶

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Tamás testvérek. Tulajdonos: Tamás József és Tamás Jenő. Kapacitás: 50 q/24 h. Használhatóság: 60 %.⁷

1951-ben államosították, és a Veszprém megyei Malomipari Egyesülés kezelésébe került.⁸ Megbízott vezetője Sugár László lett, akit 1954-ben fegyelmileg leváltottak. A malom vezetésével az ott dolgozó Hóbár Ferenc molnárt bízták meg. Mindezt az 1954. szeptember 1-jén kelt jegyzőkönyvből tudjuk, amit Hóbár Ferenc adott át Wöller Istvánnak 1984-ben.⁹ 1955-ben a gőzgépet 33 HP teljesítményű villanymotorra cserélték.

¹ Horváth I. 223. p.

² Molnárok Lapja, 1930 február 29. 199. p.

³ Molnárok Lapja, 1930 március 29.

⁴ MNL ZML IV. 433 N° 6093.

⁵ B. M. Zs. 1935. 45. p.

⁶ Újjáépítő magyarok, 1947. 759. p.

⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 9. sorsz.

⁸ 1951-53. Malomipari Egyesülés, levelek. MNL VpML-a M TVB. Élip. O. MIP. O. XXIII. 10. 2. doboz

⁹ Wöller István közlése 2014.

1955. január 1-jével a malom tanácsi kezelésbe került. Hóbár a tanácstól engedélyt kért a gőzkazán kéményének lebontására, amiből lakást épített magának. A malmot 1960-ban leállították, berendezéseit részben kiszerezték, és az épületeket a helyi tsz-nek átadták gabonátárolás céljára. Az 1970-es évek elején azok már erősen elhanyagolt állapotban voltak.¹⁰

Malom: Égenfődi malom. Gőzmalom volt. 28/79. Malom út. A malomhoz vezet 28/80. Malom-úti-düllő [Alsóhercegi szántók] 28/210.¹¹

¹⁰ Hóbár Feren (Gétye, 1931.) Sármellék közlése 1984-ben Wöller Istvánnak. Wöller István közlése, 2014.

¹¹ ZMFN. 103 p.

425. Sárosd, Sárosd-puszta (Sárosdfő-puszta)

Sárosd-vize, Kigyós patak.

A XIII. század derekán birtokos volt itt a fehérvári káptalan és a csatári konvent, de voltak világi birtokosok is. Sárosdi Vörös Dénes is birtokos volt itt, akinek azonban úgy látszik, magja szakadt s birtokát a király eladományozta Szöröcsöki Mogh fia Péter comesnek s fiainak. Péter azután Dénes özvegyének, Chala asszonynak és leányainak, Afrának és Erzsébetnek a hitbérük, illetve negyedük fejében egy darabot átengedett egy malommal a Sárosd vizén 1332-ben. A század derekán a fehérvári káptalan, mely, mint láttuk, birtokos volt itt, Bodor fia Miklós sárosdi nemessel pereskedett, aki elvezette a Sárosd vizét eredeti medréből, s így a káptalan malmai alól is, de azután 1347-ben helyrehozta a kárt. 1372-ben a csatári apátság Sártelek birtokáról azt mondják, hogy az Sárosdi Moch fia Péter fia János mester birtoka mellett fekszik, tehát Sárosdfő mellett feküdt. 1372-ben ez a János mester vette bérbe Egeki Máté fia Ravasz András *Nagymalom* másképp *Vendégmalom* nevű itteni malmát, amelyet Hani Pál fia Mihály adott neki.¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat, és molnárokat vették számba, Dénes Mihály molnár nevét jegyezték föl.²

Az I. katonai térképen Sárosdtól északra, és keletre is található egy-egy egy malom.³ A későbbi adatokkal összevetve ez Sárosdfő-pusztával azonos.

1829-ben feljegyzik malmát, amely *Sárosfői-malom* néven 1962-ben Nemesahany külterületi lakott helye volt.⁴

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A sárosdi határban lévő Sárosdi malom III. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát öröl.⁵

A II. katonai térképen Sárosdtól északra van a *Kő-malom*, Keletre pedig a *Cseri-malom* a Kigyós patakon.⁶

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 20 Ft jövedéki adót fizettek.⁷

A XIX. század utolsó negyedében sokáig tulajdonolta az itteni malmot Jaszovszky György molnár, aki 1921-től aztán a tapolcai püspöki malmokat bérelte.⁸

¹ Holub III.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

³ I. kat. Coll. VI. Sectio XVIII.

⁴ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 344. p.

⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁶ II. kat. Coll XXV. Sectio 54.

⁷ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁸ Békássy, 1930. 435. p.

426. Sásdi

Eger-patak

Köveskáltól DNy-ra a Sádi-rét őrizte meg nevét a II. katonai térképen.¹

A falut 1283-ban Kolymus veszprémi esperes és testvérei, királyi engedéllyel – miután tőle kapták – elajándékozták Monoszlai Saul comes fiának, Gergelynek a hozzátartozó malommal az Eger vizén.² Több adatot nem találtunk rá.

¹ II. kat. Coll XXVI. Sectio 56.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 344. p.

427. Sáska

Tapolczától északra találjuk ma is. A Rátótiak birtok volt. A közelében volt az ágostonosoknak Szent Jakab tiszteletére szentelt kolostora. 1437-ben Rátóti Gyula özvegye egy malomhelyet adott ennek a kolostornak az Egregy folyón, Diska mellett, amely közvetlen a kolostor malma alatt feküdt, a régi árok mellett.¹ Így két malmáról tudunk ekkor, de több adat nincs róla.

¹ Holub III.

428. Semjénháza (Sömjénfölde, vagy Erdősfa)

Új-kuti-patak

Az 1728-ban készült összeírásból tudjuk, hogy malmuk nincs.

Az 1768. június 4.-i vallomásban sem tesznek említést malomról.¹

1770-ben: „Uradalmi molnár 20 p.m. gabona jövedelemmel. Földesúri malmon kívül községi jövedelemmel.”²

Az I. katonai térképen (1784) Erditsch faluként szerepel. A faluval két oldalról határos patakok a falu alatt egyesülve egy gátas malomtóba ömlenek, amelynek gátja alatt van egy malom, három épülettel, Molnári magasságában.³

Tomasich nem jelöl malmot 1792-es térképén.

A II. katonai térképen megvan az első katonai felmérésen feltüntetett malom, és följebb a keleti patakon egy másik malom is.⁴

1925-ben 1 molnárt említenek.⁵

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Kovács István neve szerepel.⁶

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Béres Károly. Tulajdonos: Tasnádi örökösök. Bérló: Béres Károly. Kapacitás: 7 q/24 h. Használhatóság: 15 %.⁷

Vulica: Mēlinka vulica: Malom ucca 205/13. Rákóczi Ferenc utca. Stiszka 205/14. Egy malomnak volt a víztározója. Patak: Járék 205/42, [Alsó árok] Ezen volt a malom. Prě

¹ Horváth I. 778. p.

² MNL ZML HLc. Semjénháza 32. pont

³ I. kat. Coll. IV. Sectio XVI.

⁴ II. kat. Coll XXIII. Sectio 61.

⁵ MNL ZML HLc. Semjénháza 53. pont

⁶ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 32 sorsz.

mélinyo Malom-mező-dűlő 205/60 Vízimalom volt itt. Malom fölötti dűlő 205/61. Za mélinom: A malom alatt 205/62.⁸

⁸ ZMFN. 496-499 p.

429. Senkocecz (Senkovec, Szentilona, HR)

Dráva-folyó

Az I. katonai felmérés térképén 1784-ben a falutól délre, a Szent Ilona kolostortól északra egy malom van, házzal.¹

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételén a kolostortól északra meg van a malom, egy tó vize táplálja.²

További adataink nincsenek róla.

¹ I. kat. Coll. II. Sectio XIV.

² II. kat. Coll XXI. Sectio 60-61.

430. Sid (Alsó- és Felső Zsid, később Bakonyzsid – ma **Várvölgy**)

Gyöngyös-folyás

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Hegyi Ferenc, Farkas Ferenc és Talabér Márton molnárok nevét jegyezték föl¹

Az I. katonai térképén (1784) Felső Zsidtől északra öt malom volt a Gát patakon.

Mindegyiknél egy-egy ház, a legkeletibbnél három.²

A II. katonai térkép 1856-60 közt már csak egy malmot jelöl Felső Zsidtől északra.³

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

² I. kat. Coll. VI. Sectio XX.

³ II. kat. Coll XXV. Sectio 56.

431. Somogyszentmiklós, Miklósfa

Potyli-patak

Potyli-malom 253/63. Potyli nevű egykori tulajdonosáról. Potyli-híd 253/1. Potyli nevű molnárról

Potyli: Potyli-árok: Potyokés (patak) 253/64. (Lásd még Nagykanizsa.)

Szigecskeji-malom 253/113, Szigecskeji-rét [Sziget malomi rétek] 253/118.

Svejg-malom 253/129. Volt malom.

Liszóji-malom 253/130. Volt vízimalom.

Szapányosi-malom 253/132. malom.¹

Hegedűs-malom

¹ ZMFN. 602-605. p.

Az 1949-ben készült kimutatás: Cég: Hegedűs és Nagy. Tulajdonos. Nagy József. Bérló: Hegedűs Lajos. Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 40 %.²

Hegedűs-híd 253/23. Hegedűs nevű malma előtt van.

² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 58. sorsz.

432. Sormás

Mántai-patak, Sormási-árok

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Benke János és (?) György neve szerepel.¹

Az I. katonai térképen nincs malom, sem Tomasich térképén, sem a II. katonai térképen.

Malomi-part: Malomi-kert 246/66.² A földrajzi név a XVIII. századi malom helyének emlékét őrizheti.

A falutól keletre és nyugatra is állt egy-egy malom.³ Ezek nem a földrajzi névvel jelölt területen voltak.

I. malom

„Lorsch Miklós malombérló. (Zágráb, 1901.) Felső építő ipariskolát végzett Budapesten. 1930-ig, mint építész működött ugyanott. 1930-ban kibérelte a Gazdasági Hengermalmot.⁴ A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Hengermalom bérlemény néven szerepel.”⁵

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Hengermalom. Tulajdonos: Dr. Szabó Istvánné, Jancsi Péterné, Dr. Karácson Jenőné, Fiskovics Jánosné. Bérló: Dr. Szabó István, Jancsi Péter, Fiskovics J. Kapacitás: 100 q/24 h. Használhatóság: 80 %.⁶

1966-ban berendezéseit átszerelik (korszerűsítették).⁷ Épülete ma is áll a falu Nagykanizsa felőli végén, az út északi oldalán.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

² ZMFN. 582-585. p.

³ Jakosa Árpád közlése, 2013.

⁴ B. M. Zs. 1935. 83. p.

⁵ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 36 sorsz.

⁷ Jakosa Árpád közlése, 2013.



1022 Sormás II. malom. Fotó: Molnár László, 2015.

II. malom, Balogh-malom

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Balogh István neve szerepel.⁸

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Balogh István. Tulajdonos: Balogh István. Kapacitás: 90 q/24 h. Használhatóság: 80 %.⁹ Ez a malom a falutól nyugatra állt a templom és a mai Szent István fogadó közti völgyben folyó patakon. Ma már nyoma sincs.

⁸ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 37 sorsz.

433. Söjtör

Felső-Váliczka

1569-ben, az úrbéri összeírásban Felső Söjtörön egy puszta malomhelyet említenek.¹

1572-ben a kapornaki konvent jelentésében a foganatosított tanúvallatásban azt olvashatjuk, hogy Hahóti Farkas panaszkodott, mert Felső Söjtör „*possessioban a Wariczky folyón lévő Nagh János **Mono** nevű malmát, valamint az ugyanott lévő **Wr. Molna** nevű malmának helyét*” Háshágyi Imre hatalmaskodva elfoglalta.²

Másutt azt olvashatjuk, hogy Hahóti Miklós panaszt emelt Háshágyi Imre jobbágyságai ellen, akik elfoglalták Warycka vízen lévő malmát. Erről az erőszakoskodásról hallgatott ki tanukat a konvent.³

Söjtör és Tófő [Tófej ML] jobbágyságának instanciája. Az általuk épített malom cenzusának további elengedését kérik 1647-ben.⁴

Az 1690-es úrbéri összeírásban azt olvashatjuk, hogy van egy egykerekű malom a Váliczka folyón, ez után a molnár évi 1 köből kukoricát ad.⁵

1699-ben a malom jövedelmét nem említik az összeírásban.⁶ Lehet, hogy elpusztult.

¹ MNL ZML HLC. Söjtör 36. p. Eredeti MNL ZML-a U. et C. 40/27.

² MNL ZML HLC. Söjtör 42. p. Eredeti MNL P. 431. Kisfaludy cs. id. ág. lt.

³ MNL ZML HLC. Söjtör 40. p. Eredeti MNL ZML-a N. R. A. 671/42.

⁴ MNL ZML HLC. Söjtör 60. p. Eredeti MNL ZML-a N. R. A. 639/28.

⁵ MNL ZML HLC. Söjtör 67. p. Eredeti MNL ZML-a U. et C. 29/1.

Említik az úrbéri összeírásban, 1700-ban, két földesurát, Mátay Mártont és Baky Nemes Jánost. (Később őt Nemesbaky-ként.) Utóbbinak birtokában van egy malom.⁷

1750-re több malom is épülhetett a falu határában, mert a malmok jövedelmét 6 mérőben jelölik meg.⁸

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Szomy Mihály és Borbély György molnár nevét jegyezték föl.⁹

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár György és Szomi Mihály neve szerepel.¹⁰

A malmokat 1770-ben számszerűsítik: Egy Söjtörön, egy a falun kívül, a másik négy különféle dűlőkben. Jövedelmük 97 pozsonyi mérő. Molnárok: 6 család: 28 lélek, 11 adózó.¹¹ „Malom négy is vagyon helységünk határában, de ha száraz idők járnak Szala vízen levő malmokra szorulunk.”- vallották a megkérdezett söjtöri tanúk 1776. május 15.-én¹²

Az I. katonai térkép 1784-ben készült felmérésén Söjtör északi faluvégétől nyugatra 10 épületből álló településrész a Válicka két ága által alkotott szigeten a berekben, amit szintén *Söitöre*-ként jelölnek. Ettől balra, kissé lejjebb, a Válickán nagyméretű tó, melyet nyugatról táplál egy vízfolyás. A tó északi végén malom, házzal. A különálló településhez a malomhoz vezető útról ágazik el a bekötő út.¹³

Tomasich 1792-es térképén Pusztaszentlászló és Söjtör közt - **Urbónaknál** - egy, Söjtör alatt is egy, míg Söjtör és Bak közt két malmot jelöl a Felső Válickán.

1 molnár egész évben dolgozik - írják 1828-ban.¹⁴

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A határban lévő 3 malomból egy száraz-, 2 vízimalom, együttes kapacitásuk napi 13 pozsonyi mérő.¹⁵

A II. katonai térkép 1856-60 közt végzett felmérésekor a falu keleti végétől délkeletre, a *Bükala* patakon egy névtelen malom látható.¹⁶

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 gőzmalomban 2 segédet foglalkoztattak, és a malom után 18 Ft 50 krajcár jövedéki adót fizettek.¹⁷

1922. április 30.-án Pákán kötött házasságot Horvát János 26 éves söjtöri molnár és Horváth Erzsébet 20 éves gutorföldi hajadon.¹⁸

1925-ben, a faluban egy gőzhengermalomról tudunk, amelyben 7 munkás dolgozott.¹⁹

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be. A zalaegerszegi járás

⁶ MNL ZML HLC. Söjtör 74. p. Eredeti MNL ZML-a Conscr. Univ. Ö. 1. Conscriptio Donestica in Anno 1699. 21-22. p.

⁷ MNL ZML HLC. Söjtör 76. pont. Eredeti MNL ZML-a U. et C. 27/51.

⁸ MNL ZML HLC. Söjtör 93. p. Eredeti MNL ZML-a Conscr. Univ. Conscriptio Processus Sarkaniensis: 1750. 70-72. p.

⁹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

¹⁰ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹¹ MNL ZML HLC. Söjtör 104. p. Eredeti MNL ZML-a Conscr. Univ. Kapornaki kisebb járás Ö. 46/89.

¹² Horváth I. 177. p.

¹³ I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

¹⁴ MNL ZML HLC. Söjtör 139. p. Eredeti MNL ZML Munkalap az 1828. évi összeírás anyagának kijegyzéséhez 1828.

¹⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁶ II. kat. Coll XXIII. Sectio 58.

¹⁷ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁸ Páka Rk. Plébánia házasulandók anyakönyve.

¹⁹ MNL ZML HLC. Söjtör 156. p. Eredeti MNL ZML Munkalap az 1925. évi Közigazgatási Útmutató adatainak kijegyzéséhez.

főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa dr Tarányi Ferenc volt.²⁰

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Sipos Ferenc neve szerepel.²¹ Sipos bérelte a malmot.

Az 1949-ben készült kimutatásban a malom cége: Meggyesi Lajos. Tulajdonos: özv. Tarányi Ferencné. Bérlo: Meggyesi Lajos Kapacitás: 70 q/24 h. Használhatóság: 50. %.²² A 60-as évek közepéig üzemelt, ma egy autószerelő műhely van benne.²³ A műhely tulajdonosának elmondása szerint egy németországban élő, egykori söjtöri lakos tulajdonában van a malomról fénykép. Eddig nem sikerült vele kapcsolatba lépni.

Althalfalva, Átalfalu, Átalfa (Söjtör határában)

1544-ben felvettek Althalfalwi Orbán birtokából Hásági Ferenc javára Althalfalw-i possessioban 1 malmot a Peleske folyón.²⁴

1750 körül Molnár János a molnára.²⁵

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Szarka István molnár nevét jegyezték föl.²⁶

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Átalfa településen továbbra is Szarka István a molnár.²⁷

²⁰ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

²¹ MNL ZML IV. 433. N°6093.

²² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 130. sorsz.

²³ Jakosa Árpád közlése, 2012.

²⁴ MNL ZML Hlc. Söjtör 17. p. Eredeti MNL ZML Zalavári hh. lt. 1/1326.

²⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása 1750. k.

²⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

²⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k..

434. Surd

Surdi-patak

A földrajzi neveken kívül semmilyen adatunk nincs, ami malomra vonatkozna.

Malomi-híd 260/21, Malom-föső-rétek 260/22. Valamikor itt egy vízimalom volt. Malom-csapás 260/26. A volt malomhoz vezetett. Malomi-ódal 260/29. Valamikor itt egy malom állt. Petróczy-szélmalom [Petróczy major] 260/83. Tichy grófnak volt itt egy szélmalma.¹

¹ ZMFN. 616-617. p.

435. Sümeg

1777-ben a Forró-kút vizén állt egy egykerekű urasági malom. Itt hízlalták a püspöki háztartás részére a sertéseket. A malom évi jövedelme 224 forint 29 krajcár. Az uradalomból Sümegre hordták össze az elhasznált malomköveket, és itt eladták.¹

A II. katonai katonai térképen a várostól délnyugatra a Marcal vizén van a **Berki-malom**, északnyugatra a **Kis-malom**,² amelynek hovatartozását nem sikerült megállapítani: Rendekhez vagy Sümeghez tartozik-e?

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 352. p.

² II. kat. Coll. XXV. Sectio 55.

Nem tudjuk, hogy az 1876-os iparkamarai összeírásban szereplő vízimalom melyikkel azonos.

Sümegei Gőzmalom (Böhm és Keppich.)

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint gőzmalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után jövedéki adót nem fizettek. A vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 25 Ft jövedéki adót fizettek.³

Kissé ellent mond az előzőeknek a következő adat:

„Az 1880-as években Zrische József építtette, majd Vörös János lett a következő tulajdonosa. 1912 óta Böhm és Keppich társtulajdonosoké. Napi teljesítménye 100 q. Kereskedelmi és vámórléssel foglalkozik. Üzletköre kiterjed az egész vidékre. 1928-ban műjéggyártásra is berendezkedtek.

Keppich Emil (Győr, 1874.) 1912-ben került Sümege, amikor is a Nagyberkiben lévő malmát a sümegivel cserélte föl. Felesége: Wolf Mária, aki a világháború alatt, férje katonáskodása idején a malmot vezette.

Böhm Sándor (Nemesrádó, 1880.) A malomiparban nőtt fel. 1922-ben társult Keppich Emillel.”⁴

Ugyancsak ellentmondó a következő adat is:

1947. „Németh Istvánné gőzmalma. A malom 1824-ben lett alapítva, és 1904-ben vették át. Jelenleg az üzem vezetését Gelencsér György főmolnár végzi. Állandóan 8, szezonban 13 alkalmazottat foglalkoztat. A háborús károkat 80 %-ban sikerült pótolni. A malom teljesítőképessége napi 220 q.”⁵

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Sümegei Gőzmalom néven szerepel.⁶

Az 1949-es kimutatásban: A malom cége: Gőzmalom. Tulajdonos: Németh Istvánné, Görög N. Kapacitás: 130 q/24 h. Használhatóság: 50 %.⁷



672. Sümege, Kismalom. Fotó: Kádár Péter, 2007.

³ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁴ B. M. Zs. 1935. 105. p.

⁵ Újjáépítő magyarok, 1947. 741. p.

⁶ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 85. sorsz.

436. Szalai

(Szalai-dűlő Monostorapáti határában az Eger-vize partján.)

Lesence-patak

1543-ban a Lesence-patakon álló malom neve. 1610-ben pusztá faluhely, malma is pusztán áll.¹

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 364. p.

437. Szalapataka (Zalalövő)**438. Szántó** (Misefai határ. Van Zalaszántó is.)

Ma földrajzi név Misefa határában 57/59. Szántóji-faluji-dűlő¹

A középkorban (1534) Zantho (Gesztred-Malom földje) néven említik.²

¹ ZMFN. 150-151. p.

² MNL ZML HLC. Szántó 5. p.

439. Szegvár, Zalaszegvár

1755-ben robotra kötelezik a falu jobbágyait, melynek során el kell végezniük a malomgát körüli szekeres munkákat. 1770-ben is említik malmát. 1828-ban összeírták molnárát, aki egész évben dolgozott, segéd nélkül.¹

Sem az első, sem a második katonai térképen nincs malom.

1876-ben a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint vízimalmában 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 11 Ft jövedéki adót fizettek.²

Az 1930-as években a legjelentősebb ipari létesítmény a faluban a vízimalom.³

1949-ben a malom cége: Szalay József. Tulajdonos: Boros Ignác. Bérló: Szalay József.

Kapacitás: 15 q/24 h. Használhatóság 35 %.⁴

Kohári pusztánál már jeleztük, feltételezésünk szerint a szegvári és kohári malom egy és ugyanaz, annak ellenére, hogy erre vonatkozó egyértelmű bizonyítékunk nincs. Állításunkat a következőkre alapozzuk: A XIX. században rendszeresen feljegyezték itt [Zalaszegvár]

Kohárimalom lakott helyet, amely 1949-ben és 1962-ben is szerepelt a Helységnévtárban.⁵

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 442. p.

² MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

³ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 442. p.

⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 87. sorsz.

⁵ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 442. p.

440. Szemenye (Muraszemenye)**441. Szentadorján** (Lispesztadorján)**442. Szentantalfa, Antalfa**

Cserkúti-patak

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Reta Molnár Miklós molnár nevét jegyezték föl.¹

1599-ben és 1700-ban egy-egy, 1770-ben 3 vízimalmát írták össze, mindhárom nemesek birtokában volt. Ekkor 3 molnárt írtak össze a faluban.²

Az I. katonai térképen (1783) a falu határában négy malom is található. Kettő közvetlenül a falu határában, a rajta átfolyó patakon, egy tőle távolabb északra, egy pedig tőle délre. Ez is kissé távolabb.³

A II. katonai térkép egyetlen malmot sem jelöl.⁴

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint az 5 vízimalom után 31 Ft jövedéki adót fizettek.⁵

1949-ben egy malomról tudunk. A malom cége: özv. Vidosa malom. Tulajdonos: Vidosa Károly. Kapacitás: 2 q/24 h. Használhatóság: 10. %.⁶

¹ MNL ZMLKözgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 365. p

³ I. kat.Coll. VIII. Sectio XIX.

⁴ II. kat. Coll XXVI. Sectio 56.

⁵ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 142. sorsz.

443. Szent Balázs (Zalaszentbalázs)

444. Szentbékála

Névtelen vízfolyás

Az 1783-as I. katonai felmérés térképén *Szembekal* alatt van egy malom, egy házzal a falun átfolyó és a falutól keletre eredő patak összefolyásánál, a patak bal partján.¹ További adatunk nincs.

¹ I. kat.Coll. VIII. Sectio XX.

445. Szenterzsébet (Alsó-, Felső-)

Kerka patak

„Csesztregen felül a Kerka vizén a *Koczor malmától* fogva...” [...] „Ott levő parasztmalmok Szt. Örzsébeti Gyeneseké és Koczoré.”¹

Egy egykővű malom Szenterzsébetnél.²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Király János molnár nevét jegyezték föl.³

Felsőszenterzsébet

Kerka patak

1650-ben a szentpéteri katonák rajtaütöttek a malmon és onnan öt köből búzát vittek el. 1690-ben kétkerekű malom a Kerkán.⁴

Felső Sz. Eörzsébet-en 1753-ban Tóth László a molnár.⁵

¹ MNL ZML HLc. Alsólendva 32. p.

² MNL ZML HLc. Szécsisziget 22. p.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁴ Kovács, 2012. 218. p.

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba szintén Tóth László neve szerepel.⁶

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbéli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A felsőszensterzsébeti László György, Hári István, Hajba István és Borsos Ferenc molnárokat, valamint Hajba legényét, Györke Mártont „malombéli defectusért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. László György, Háli István és Borsos Ferenc molnárt említették. Utóbbi: „legénytül fizet büntetésül”. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is László György volt a molnár. Az 1784. június 8.-án megtartott céhgyűlésen László György „maga fiátul, László Miklóstul” inas szerződteséért fizetett a céhládába. Az 1788. április 28.-i céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést:

tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Kovács Feren molnár két malom után adózott.

Borsos Ferenc hullatásért egy véka rozst fizetett. Az 1789. május 26-i Alsőszensterzsébeten tartott céh gyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy László György volt a molnár.⁷

1785-ben, az I. katonai felmérés térképén Felső Szensterzsébet és Németfalu közti út hídja alatt van egy malom a Kerkán. Németfalu alsó végétől egy másik malomhoz vezet egy út. Alatta, Alsó Szensterzsébettől vezet út egy újabb malomhoz. Ettől lejjebb ismét egy malom található. Az 1790. március 18.-án Alsőszensterzsébeten tartott céhgyűlésen résztvevők névsorában Eör Pál szensterzsébeti molnár neve szerepel. Az asztalpenzt fizetők névsorában László György [és] annak fia Miklós nevé jegyezték fel.

A lajstromkönyben feltüntették az 1791. május 10.-ei céhgyűlésen befizetett elmaradásokat a molnárok nevével és a malom helyének megnevezésével. László Györgynek fia, László János szabadulásáért kellett fizetnie.

Az 1792. június 7.-én Alsőszensterzsébeten tartott céhgyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában László György molnár neve szerepel.

Az 1794. május 13.-án Alsőszensterzsébeten megtartott céh gyűlésen László György büntetést fizetett, mert „első napon nem jött el”, Eörri Pál nevénel nincs megjegyzés.⁸

1796-ban ezt írják róla: „... három kerékre Malom, a' holl Molnár Háza Szobábul, Kamarábul és Istállóbul álló, melly mellett a' Sörtvéleseknek Istálói vannak építve.” A malmot 115 Ft/év bérletért szokta kiadni az uradalom.⁹

Az 1798. május 1.-én megtartott céhgyűlésen a felsőszensterzsébeti László Györgynek „a főr elengedettett, míg ifjú László György két malombéli hibányosságért” fizetett büntetést.¹⁰

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A szensterzsébeti malom tulajdonosa a gróf Szapáry család. A malom 2 kerékű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.¹¹

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvételekor Felsőszenterzsébettől északkeletre: *Fel. Örszébeter M.* megjelöléssel tünteti fel a malmot.¹²

Az 1858. május 31.-én tartott céh gyűlésén a Felső zalai molnár céh készített egy kimutatást a felszabadított inasokról és mestereikről. E szerint a szensterzsébeti Dora Györgynél volt inas a szentlászlói Lantsák Lajos.¹³

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁷ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁸ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁹ MNL ZML HLc Felsőszenterzsébet 38. p.

¹⁰ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

¹¹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹² II. kat. Coll XXIV. Sectio 57.

¹³ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 20 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁴

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: özv. Hajba Gyuláné. Tulajdonos: özv. Hajba Gyuláné. Kapacitás: 15 q/24 h. Használhatóság: 40 %.¹⁵ A malom ekkor víz- és fagázüzemű.¹⁶

„Alsószenterzsébet – Felsőszenterzsébet – Kerkafalva háromszögben állt nagy büszkén a fehérre meszelt, ablakok körül vörössel díszített **Hajba-malom**. Ez működött a legtovább, az 1950-es évek végéig. Dolgozott itt Györke Kálmán és Vízi Lajos is. Sokáig állt, de már lebontották.”¹⁷

Malom-saroki-rét: Malomi rét 128/8. (A ramocsai malom mellett.)¹⁸



008 Alsószenterzsébeti malom. Fotó: GM 3430.

Alsószenterzsébet

Alsószenterzsébetről Kutasra vezető úttól délre Kerkaújfaluig öt malom¹⁹ található az I. katonai térképen.

A Kerkavidéki molnár céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával Kovács Ferenc, Háli István és Borsos Ferenc molnár nevét jegyezték föl. Az 1788. április 28.-i céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Horváth Ferenc inasa, Kovács István „felszabadulásátul” fizetett. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított büntetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy Hári István, Borsos Ferenc és Kovács Ferenc voltak a molnárok. Utóbbi „**Hári** malomtul és **Bertalan** malomtul” fizetett.²⁰

¹⁴ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 14. sorsz.

¹⁶ MNL ZML IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹⁷ Szabóné Robb Aranka közlése, 2013.

¹⁸ ZMFN. 304-305. p. Felsőszenterzsébet

¹⁹ I. kat. Coll. III. Sectio XII.

²⁰ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vízén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen résztvevők névsorában szereplő Kováts Ferenc szenterzsébeti molnár „inasa Büki György szegődésért” fizetett. Az asztalpénzt fizetők névsorából tudjuk, hogy Kováts Ferenc volt a céh mestere. A lajstromkönyben feltüntették az 1791. május 10.-i céhgyűlésen befizetett elmaradásokat a molnárok nevével és a malom helyének nevével. Kováts Ferenc legénye, Török Ferenc nemesnépi malomba rendeltetett [Avas György mellé ML.], Örr Pál „malom defectust” [követett el/vétett] szolgáló mester lévén.²¹

Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen asztalpénzt fizetők névsorában Kovács Ferenc Céhmester neve szerepel.

Az 1793. május 29.-én megtartott céhgyűlésen büntetéspénzt fizetők névsorában Kovács István szenterzsébeti molnár nevét olvashatjuk.

Az 1794. május 13.-án Alsószenterzsébeten megtartott céhgyűlésen Eörri Pál nevénél nincs megjegyzés.

Az 1798. május 1.-én megtartott céhgyűlésen a szenterzsébeti Eörr Pál nevénél nincs bejegyzés, a másik molnár, Kováts István „két malomtul fórt” fizetett.²²

1801-ben a Kerkán kétköves parasztmalom. Ezt az 1960-as években bontották le.²³

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Az itteni malom tulajdonosa: herceg Esterházy Pál, 2 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.²⁴

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvételekor Alsószenterzsébettől északkeletre: *Al. Örsébeter M.*²⁵

Bitsák György 52 éves evangélikus református vallású, szenterzsébeti születésű molnár – szülei: Bitsák Péter és Kovács Erzsébet – Pákán halt meg 1898. április 19.-én.²⁶

²¹ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

²² MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

²³ Kovács, 2012. 218. p.

²⁴ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

²⁵ II. kat. Coll XXIV. Sectio 57.

²⁶ Páka Rk. Plébánia meghaltak anyakönyve 1898/25.



010 Alsószenterzsébeti malom vízikereke. Fotó: GM 3066.

„Az 1950-es években nagyapám Robb Mihály, kisebbik fia, a szintén Mihály, apósával, Bicsák Sándorral működtetett egy vízimalmot Alsószenterzsébeten a Kerkán, közvetlenül az út mellett, de az is lebontásra került, ma „erdő” van a helyén. Ebben a malomban dolgozott édesapám, Robb Károly is, egészen addig, amíg működött. Aztán állt sokáig a malom üresen.”²⁷

²⁷ Szabóné Robb Aranka közlése, 2013.

446. Szentgrót (Zalaszentgrót)

447. Szentgyörgy (Határrész Nemeshany mellett. Lásd még Zalaszentgyörgy.)

1797-ben Nagyhany avagy Szentgyörgyi pusztá néven szerepel, amelyben Bezerédi Péter földesúr jussát kiadja Német János molnármesternek malom felépítése céljából.¹

Az I. katonai térképen szerepel egy néhány házból, és egy malomból álló település, és ettől keletre egy egyedül álló malom, de nem tudható, hogy ezek közül melyik a korábban említett.²

A II. katonai térképen is megvan mindkét malom. Ezt követően nincs újabb adatunk.

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 371. p.

² I. kat. Coll VII. Sectio XVII.

448. Szentgyörgyvár

Zala folyó

1777. június 6.-án ezt vallották a megkérdezett jobbágyok: „Malom helységünkben kettő vagyon, mellyekben magunk szükségére örölhetünk.”¹

Az egyik a Büki patakon, a másik a Falu patakon működött. Ez utóbbi volt a régebbi. Az egyikerekű, felülcsapó malom a településtől keletre, a mai Falu patakon volt. Ezt a malmot az uraság íródeákjának, Balogh Mihálynak adta ki, aki minden biztonnal tovább adta bérbe egy molnárnak.²

Három évvel később az előző paraszti vallomásokban leírtakkal szemben, a megismételt kihallgatáson ez vallották a kihallgatottak: „Malom, ámbár határunkban nincs, de közel méltóságos uraságunk Mándi pusztáján vagyon.” 1780. május 8.³

1783-ban az első katonai térképen nincs malom.⁴

Tomasich 1792-ben jelöl malmot, és ez a Büki patakon lévő volt.

Aztán az 1830-as években kezdődő Zala-szabályozás mindkettő sorsát megpecsételte.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 olajmalom üzemelt a faluban, ez után jövedéki adót nem fizettek.⁵

Falu-patak27/18, Büki-patak 27/32, Kis malomi kut 27/63. Régen kút volt itt. Kis-Malom: Kis-malomi-düllő. Régen kis vízimalom működött itt 27/64. (A földrajzi nevek összevetéséből, arra lehet következtetni, hogy a Betefei malomról van szó.) Téglát, cserepet, kemencét találtak ezen a helyen.⁶

Mánd puszta

Zala folyó

1474-ben Kustáni Demeternek volt itt 4 ½ jobbágyportája. Ő 1480-ban arról tett panaszt, hogy harmadéve a békavári várnagyok - Báthori István familiárisai - elfoglalták egy mándi malmát.⁷

A szentgyörgyvári uradalom mándi vízimalma a pusztától nyugatra volt. A malom három kerékre járt. Az uradalom bérbe adta a mellette lévő házzal, méhessel, kerttel, szántóval és szőlővel. 1755-ben Bödőcs András volt a molnár, s három zsellér és négy szolga dolgozott nála. Évi jövedelme a malomból 90 köből gabona volt.⁸

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén Bödőcs András neve szerepel.⁹

A XVIII. század végére a malomhoz egy deszkametsző színt is építettek - a bevett szokásnak megfelelően - a folyó túlsó partjára. A molnár minden szál deszka után egy poltúrát tartozott fizetni. Később a metszésre vonatkozó szerződést módosították.¹⁰

„Malom, ámbár határunkban nincs, de közel az méltóságos uraságunk Mándi pusztáján vagyon.” – vallották a szentgyörgyváriak, 1780. május 8.-i kihallgatásukkor.¹¹

Az I. katonai térképen Mánd pusztától nyugatra a Zala mindkét ágán van egy-egy malom. A Zala a puszta alatt egyesül.¹² Egyik a lisztelő, amásik a deszkametsző lehetett.

¹ Horváth I. 397. p

² Haász, 2002. 80. p.

³ Horváth I. 296. p

⁴ I. kat. Coll VI. Sectio XXI.

⁵ MNL ZMLa IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁶ Zala megye földrajzi nevei II. A keszthelyi járás. Zalai Gyűjtemény 24. Zalaegerszeg, 1986. 100-103. p.

⁷ Holub III.

⁸ MNL ZMLIV. 1. b. Közgyűlési iratok 1755. 13-14. p.

⁹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k..

¹⁰ Haász, 2002. 79. p.

¹¹ Horváth I. 296. p

¹² I. kat.Coll. VI. Sectio XX.

Jelöli a malmot Tomasich 1792-es térképe is.

A bérlők ebben a malomban is gyakran változtak: 1795-ben a zalabéri Szarka István, 1805-ben Vida Ferenc és Tóth Mihály, 1809-ben a nemesbüki Horváth Mihály bérelte a malmot. 1814-ben Borbás Ferenc árendálta ki a malmot, mely alkalomból részletes leltár is készült, melyet Haász Gabriella jóvoltából ismerhetünk. Ebből kiderül, hogy a malom három kerékre járt.

A malom műszaki leírása:

Első forgó malomkő 6 czaltos

Alsó malomkő 6½ czaltos

Második forgó malomkő 11 czaltos

Alsó kő 3¾ czaltos

Harmadik forgó malomkő 7¼ czaltos

Alsó kő 11 czaltos

Hombár lakattal 1 db

Fa abrintsos Botska 2 db

Vasas köből 1 db

Fa abrintsos Mértze 2 db

Fa abrintsos Finak 2 db

Vas durung 1 db

Kerékhajtó vas 1 db

Kővágó csákány 4 db

Vaskalapács 1 db

Kőlikasztó csákány 1 db

Kőre való födeletlen kéreg (dongás fa dob) 3 db

Liszt vályú 3 db

Korong vas 3 db

Kőben való keresztvas 3 db

3 forgó kő likjában rázó karika 3 db

Vezeték Orsó karika 4 db

Rekesztő felhúzó vasszeg lántzal 1 db

Czölömp verő bika 2 db

A malom belseje egészen Deszkával pallásolt.

Ajtó a malomházon, vas sarkakra 3db.

A molnár lakásának leírásából tudjuk, hogy két szobás, konyhás, kamrás épület volt.

Gazdasági épületei: méhes ház, kilenc rekeszes sertésól, egy sövényfalú, szalmafedeles istálló és pajta, egy kőfalú, zsúpfedeles istálló.¹³ Ez a malom, az épületek száma alapján, az I. katonai felmérésen a Zala jobb oldali ágán lévővel azonosítható.

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételekor a pusztától északra *Máncsi M.* néven szerepel.¹⁴

¹³ Haász, 2002. 80. p.

¹⁴ II. kat. Coll XXIV. Sectio 57.

449. Szentgyörgyvölgy

Szentgyörgyvölgyi patak. Régen: Cséblaki-, Veleméri-, Nemesnépi-patak.

1474-ben Kolgyári Balázs fia László itteni nemesi telkét és 6 fél jobbágytelkét egy malommal együtt elzálogosította Szécsi Miklósnak és fiainak.¹

1753-ban, a faluban öt molnárt írtak össze: Horváth Mátyás, Pintér István, Magai Ferenc, Domján Mihály, Bot Márton személyében.²

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Horváth Mátyás, Pintér István, Hajdu Ferenc és Domján Mihály neve szerepel.³

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Pintér György és Horváth György molnárok nevét jegyezték föl.⁴

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbéli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A szentgyörgyvölgyi Göncz Mihály molnár asztalpénzt fizetett, míg Szép János, Szép Ferenc, Pintér János és Bocsor János molnárokat „malombéli defectusért” megbüntették. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Göncz Mihály Dora János, Pintér János molnárok nevével nincs bejegyzés, Szép Jánost és Bocsor Jánost viszont „malombéli defectusért” megbüntették. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával Óry Pál, Pintér János, Dóra Péter, Szép János és Göncz Mihály volt a molnár. Az 1784. június 8.-án megtartott céhgyűlésen Göncz Mihály molnár Beleznai György inas szerződéséért fizetett a céhládába. Az 1788. április 28.-ai céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetését: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Szép Ferenc molnárt megbüntették, „három béli hullatás, azon kívül egy véka rozs” miatt, Pintér János és Dora Péter nevével nem szerepel büntetés. Pöltz Mihály inasának, Hock Jánosnak szegődéséért, Szabó György pedig Török Ferenc nevű inasa felszabadításáért fizetett. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított büntetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy Peltzman Mihály, Pintér Mihály, Szabó János, Szabó György és Török Ferenc voltak a szentgyörgyvölgyi molnárok.⁵

Az I. katonai térképen Szentgyörgyvölgynél két malom van. Egyik keletre, a másik nyugatra a falutól, a Velemér felől folyó patakon. Mindkettőnél két épület is.⁶

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen résztvevők névsorában Pintér Mihály és Szabó János neve szerepel, Pelcz Mihály molnár pedig inasa, Drávetz József szegődéséért fizetett. A jegyzőkönyvben rögzítették azok nevét is, akik a gyűlésre nem mentek el. Mátyás Mártont emiatt megbüntették „articulus olvasásának elmulasztásáért”. Az asztalpénzt fizetők névsorában Szabó György, Mátyás Márton, Pintér Mihály és Pelcz Mihály neve szerepel.

A lajstromkönyvben feltüntették az 1791. május 10.-ei céh gyűlésen befizetett elmaradásokat a molnárok nevével és a malom helyének nevével. Peltzman Mihály legénye, Balasér György szabadulásáért, Szabó Györgynek inasa, Nagy Ádám szegődéséért kellett fizetnie. Legénye, Mátyás Márton a kebelei Bitsák Ferenc mellé rendeltetett. Pintér Jánosnak szegődéséért kellett fizetnie.⁷

A malom Tomasich térképén a Veleméri-, ma Szentgyörgyvölgyi-patakon volt.

¹ Holub III.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755..

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁵ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁶ I. kat.Coll. II. Sectio XI.

⁷ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Szabó György, másik malomban Szabó György legénye Cseke István, továbbá Szabó János, Pintér Mihály és Pelcman Miklós molnárok neve szerepel.

Az 1794. május 13.-án Alsószenterzsébeten megtartott céh gyűlésen a szentgyörgyvölgyi Szabó György legénye: Nagy Ádám, és Pelcz Mihály legénye; Szabó József után „szabadulást” fizetett.

Az 1795. május 26.-án megtartott céh gyűlésen a szentgyörgyvölgyi Szabó György inasa: Domján Ferenc után fizetett „szegődséget”.

Az 1798. május 1.-én megtartott céh gyűlésen a szenterzsébeti Peltz Mihály, Szabó János és Szabó György nevével nincs bejegyzés, míg Pintér Mihály „két malomtul fórt” fizetett.⁸

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

A szentgyörgyvölgyi malom tulajdonosa: egyes birtokosok, 2 kerekű, kapacitása: 5 pozsonyi mérő/24 óra.⁹

A második katonai térképen nincs malom.¹⁰

Az 1858. május 31.-én tartott céh gyűlésén a Felső zalai molnár céh készítette egy kimutatást a felszabadított inasokról és mestereikről. E szerint a szentgyörgyvölgyi Loncsák Jánosnál volt inas a szentgyörgyvölgyi Kósa Viktor, Pintér Jánosnál pedig a fia, Pintér János.¹¹

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 4 vízimalom után 22 Ft jövedéki adót fizettek.¹²

Az 1949-ben készült kimutatásban: Cég: Obál Mátyás. Tulajdonos: Obál Mátyás. Kapacitás: 6 q/24 h. Használhatóság: 10 %.¹³

A meglévőn kívül még két megszűnt malom volt: Nemes- és Jakosa- malmok. A negyedik sorsa számomra ismeretlen.¹⁴

Nemes-malom

A malom tulajdonosaink a leszármazottja Baka Kálmán.¹⁵

Nemes György vízimalma volt. A XIX. század második felében lebontották. Alsó Farkasiban állt. A Zala megye földrajzi neveiben tévesen azonosítják Farkasit és Pógyárt. Két különálló egykori település nevét őrzik.¹⁶

Jakosa-malom

A malmot előbb bérelte Jakosa József, később megvásárolta. Jakosa József korábban a szécsiszentlászlói malomban volt segéd. Az ottani erdész lányát, Blaskovics Teréziát vette feleségül. A malom a falutól keletre volt. Fiai is molnárok lettek: Ferenc Bajánsenyén, Henrik Kerkáskápolnán folytatott molnármesterséget.¹⁷

Horváth-malom

⁸ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁰ II. kat.Coll. XXI. Sectio 58.

¹¹ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

¹² MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 16. sorsz.

¹⁴ Jakosa Árpád közlése, 2012.

¹⁵ Jakosa Árpád közlése, 2012

¹⁶ Baka Kálmán közlése, 2012.

¹⁷ Jakosa Árpád közlése, 2012.

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Horváth Lajos. Tulajdonos: Horváth Lajos. Kapacitás: 6 q/24 h. Használhatóság: 15 %.¹⁸

A malom alulcsapott vízikerekű volt, teljes felszerelése megvolt az 1970-es évekig, amikor leégett.¹⁹ Cilinkóban volt.²⁰

Cséplaki malom

Vagy **Vízi-malom**, amely végül **Obál-malom** néven volt ismert utolsó tulajdonosairól.²¹

Innensü-cséplaki malom

Kógyári malom

A katolikusoké volt, valamikor a katolikus templom környékén állt. Ez volt a faluban az ötödik malom.²²

Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított befizetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy **Kolgyárban** Pintér Mihály volt a molnár, akit „két öreg mester ember ellen való nyakassáért” büntettek meg.²³

Farkasi-malom más néven **Pógyári-malom** Pógyár (ma Kógyár) Szentgyörgyvölgy falurésze. 132/39. Pógyár Farkasi (132/77) és Márokföld közt volt malom. Pógyárról kapta a nevét a mai patak 132/39.²⁴

Veleméri patak 132/47. Cséplaki malom 132/60. Malom volt. Innensü-cséplaki malom 132/61. Malom volt. (Ezek vannak Tomasich térképén.). Farkasi malom 132/77. Szentgyörgyvölgyi patak 132/78. Ezen voltak a malmok és a híd.²⁵

¹⁸ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 18. sorsz.

¹⁹ Baka Kálmán közlése, 2012.

²⁰ Jakosa Árpád közlése, 2012.

²¹ Baka Kálmán közlése, 2012.

²² Baka Kálmán közlése, 2012.

²³ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

²⁴ ZMFN. 312-315. p.

²⁵ ZMFN. 312-315. p.

450. Szentimrefalva

Kigyós-patak, Marcal-folyó

A II. katonai térképen ilyen néven nem szerepel. A később külterületi lakotthelyként említett malmok: Kő-malom és Cseri-malom Sárosdtól északra, illetve keletre vannak; két és három épülettel.¹

1945 előtt működött egy vízimalom a községben. Külterületi lakotthelyei: Cserimalom, és Kőmalom. 1949-ben 6, illetve 13 lakossal. 1973-ban már nem szerepelnek.²

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Boronyák János neve szerepel.³

¹ II. kat.Coll. XXV. Sectio 54.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 372. p.

³ MNL ZML IV. 433. N°6093.

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Boronyák János. Tulajdonos: Boronyák János. Kapacitás: 40 q/24 h. Használhatóság: 85 %.⁴

⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 86. sorsz.

451. Szentjakab

Eger-patak

1437-ben Rátóti Gyula özvegye az Eger-vize patakon – Sáska és Dobos mellett -, a kolostor malma alatt malomhelyet adományoz a Szent Jakab pálos kolostor remetéinek.¹

Az 1750 körül készült összeírásban Tévény Mihály molnár nevét jegyezték föl.²

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Molnár Mihály neve szerepel, továbbá: „Sz. Jakab in Bakonak adminisztrata Kalász István.”³

Az I. katonai térképen Sáska határában a Dobos patakon nincs malom.⁴

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

A szentjakabi határban lévő 2 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 3 pozsonyi mérő. „Ha jó vize van folyamatosan.”⁵

Nincs viszont malom a II. katonai térképen.⁶

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 375. p.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁴ I. kat.Coll. VII. Sectio XVIII.

⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

⁶ II. kat.Coll. XXVI. Sectio 56.

452. Szentjakab (Komárvárostól délnyugatra.)

453. Szentjakabfa, Jakabfa¹ (Balatoncsicsótól északkeletre.)

Malmát egy esetben, 1604-ben írták össze, azonban akkor sem működött, mert a török felégette.² Ezt követően nincs adatunk.

¹ I. kat.Coll. VIII. Sectio XIX.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 375. p.

454. Szentkirály (Kerkaszentkirály.)

455. Szentkozmadombja

Szigeti-patak, Kozmadombjai-patak

Sem az első, sem a második katonai térképen nem szerepel malom.

Gáspár József kozmadombjai illetőségű, söjtöri születésű, 27 éves nőtlen molnár Pákán kötött házasságot, 1927. január 29.-én Kámán Ilona 17 éves hajadon, Gutorföldi lakossal.¹

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Boronyák Sándor neve szerepel.² [Valószínűleg azonos a Gutorföldén is malomtulajdonos Boronyák Sándorral. ML.]

¹ Páka Rk. Plébánia házassultak akve 1927. 19. sz.

² MNL ZML IV. 433. N°6093.

456. Szentlászló (Búcsú-, Pusztá-, és Zalaszentlászló)

457. Szentlélekuzsa-pusztá (Lesenceistvánd tartozéka: Szentlélek-dűlő.)

Lesence-patak

Az I. katonai térképen (1784) Istvánd és Tomaj közt három malom volt házzal.¹

1785-ben 3 urasági malom állt a pusztában, a Lesence-patak vízén, és 2 erdőőri ház. 1728-ban 7 házában 57 személy élt. 1829-ben már csak két malmát jegyezték fel, egyik deszkametsző, a másik lisztes.²

A II. katonai térképen, 1856-60 közt *Pusztá Úso*-n több épület is állt a patak két oldalán, de malom nincs.³

¹ I. kat.Coll. VII. Sectio XIX.

² Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 378. p.

³ II. kat. Coll. XXV. Sectio 56.

458. Szentlisló

Alsó-Válicka

A XVIII. század elején volt patakmalma. 1825-ben pedig lakott egy molnár a faluban.¹

Az I. katonai térképen nem szerepel malom.²

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Gaál és Lukács néven szerepel a malom.³

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Gál és Lukács. Tulajdonos: özv. Gál Sándorné és Lukács József. Kapacitás: 50 q/24 h. Használhatóság: 60 %.⁴

Malomhely: malom, 177/2. Szárító-sánc [Malom patak] 117/50. Malmi dűllő: Malomi-dűllő [Öreghegy] 177/56. Malomi fődek [Csörgő rét] 177/57. Berek sánc 177/68. A Malompatak melletti töltés. Határsánc: Válicka 177/69. (Ez azonos az Alsó-Válickával.) Gáti lap 177/98. (Az adatközlők szerint a vízimalom gátja volt itt.) Molnár kert.⁵

¹ Kovács, 2012. 222.

² I. kat.Coll. IVIII. Sectio XIV.

³ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 27 sorsz.

⁵ ZMFN. 408-411. p. /2, 43, 50, 56, 57, 68, 69, 76, 98.

459. Szentlőrinc (Zalaszentlőrinc)

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Kovács György neve szerepel.¹

1810-ben Deák Pál egerszegi molnárból szentlőrinci molnár lett.²

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

² Cselenkó 2011. 61. p.

460. Szentlőrinc

Alsó-Válicka

Elpusztult település Kányavár és Lipeszentadorján között. Nevét erdő és egy domb, a *Szentlőrinci-part* őrzi.

1728-ból származó adatunk szerint Szent Lőrinc praediumon a Szent György (Alsó-Válicka) patakon 1 kerékre járó cenzuális malma van egy Várföldei és két Szent Adorjáni lakosnak, jövedelme 8 Ft.¹ Ennek éppen az ellenkezőjét állítja az ugyancsak 1728-as összeírás. „A község területén nincs malom.”²

„Malom éppen helységünk tövében vagyon. 1776. június 10.³ – vallják a tanuk, de az I. katonai térképen nyoma sincs malomnak.

¹ MNL ZML HLc. Szentlőrinc

² MNL ZML HLc. Dömefölde 54. p.

³ Horváth II. 164. p

461. Szentmargitfalva (Szentmargitasszonyfalva, 1416.¹)

Tüskehidi- vagy Hangya-patak. (Mendly Gyulánál Szentadorján-patak.)

Solymos Rezső² muraszemenyei plébános szerint már a 13. században is őrölt egy apátsági vízimalom Margitán.³

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Szuk István molnár nevét jegyezték föl.⁴

„Határunkban egy, úgykülönben az határunk szélén is más malom vagyon, azért könnyű fáradsággal őrölhetünk.”- valloták a falu lakói 1777. június 12.-én.⁵

Ezt megerősíti az I. katonai felmérés térképén látható két malom a falu déli végénél.⁶

Tomasich térképe egy malmot jelöl [Kis] Csehi és Sz. Margita közt, 1792-ben.

A II. katonai térkép 1856-60 közt végzett felvételezésekor *Sz. Margita* falutól északra volt **Csuk malma**, ettől feljebb egy névtelem malom molnárházzal.⁷

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint **Szent-Margit vízimalom** után 9 Ft jövedéki adót fizettek.⁸

A felülcsapós malom Németh Gábor molnáré volt 1875-76-ban. Tőle örökölte lánya, Németh Anna, aki Pókafán született. („In mola Pókafa No. 36”) Ebben az időben Mendly Balázs csörnyeföldi molnár, malombérlő udvarolt a lánynak, akit 1880-ban feleségül is vett. Az udvarlás „eredményeként” született Mendly István, 1876. szeptember 9.-én.

Mendly Balázs 1884-ben, 45 éves korában bekövetkezett halála után özvegye rövidesen Császár Károly kerkabarabási molnár felesége lett, de még hosszú ideig tartották a margitai malmot is. „A jó esésű patak felülcsapós kereke két kőjáratot hajtott, egyikén őröltek búzát, rozstot, a másikon árpát, kukoricát daráltak. [...] a malom leállítása előtti [19] 40-es években is jól működött a már megfeketedett, majd mindig forgó vízikerék, bár akkoriban a gabonát már nem kövön, hanem hengeren őrölték.”⁹

¹ Holub III.

² Solymos Rezső 1913-1983. Ferences rendi szerzetes. 1958-1983 közt muraszemenyei plébános.

³ Mendly Gyula: Utak a malomba 5. old.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁵ Horváth II. 340. p.

⁶ I.kat. IV. XV.

⁷ II. kat.Coll. XXII. Sectio 60.

⁸ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁹ Mendly Gyula: Utak a malomba 5. old.

Időközben a malom Gál nevezetű tulajdonoshoz került, akinél Lánya: Gál Anna 1902-ben született Körmenten, és feleségül ment az 1898 októberében született balatonalmádi-vörösberényi Hima Györgyhöz. Az unokájuktól kapott információk szerint a család 1944-45 körül költözött a faluba - állítása szerint - előbb bérelték a malmot, amit később megvásároltak. Az államosítás után Hima Györgyöt rossz minőségű termény leadásáért börtönbe zárták. Nagykanizsán töltött egy évet. Felesége a két gyerekkel, az 1942-ben született Lászlóval, és az 1943-ban született Györggyel visszaköltözött Balatonalmádiba.¹⁰ Az 1949-ben készült kimutatásban: Cég: Csih József Tulajdonos: özv. Gál testvérek. Bérllő: Csih József. Kapacitás: 25 q/24 h. Használhatóság. 40 %.¹¹ Csih József Csentevölgyről nősült Rédicésre 1942-ben. „Molnár szakmája volt, egy kis malmot bérelt Szentmargitfalván. Jött az államosítás. Koholt vád kellett. Zsizsikes gabonát adott le - mondták. Persze bizonyítani nem tudták. Elvették a malmot.”¹²

Malomi-rét (Csukalmi-rét) [Czukalmi] A malom melletti rét 193/127. Tüskehídi patak 193/136. Margitaji malom (Czuk-malom) Már lebontották 193/137. Malomi út: Malomház. Valamikor vízimalom volt ott 194/3. Hangya patak → Hangyalási patak (= Tüskehídi) 194/6.¹³

¹⁰ Hima Zoltán írásbeli közlése 2015. január

¹¹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 28 sorsz.

¹² Tantalics, 2000. 230. p.

¹³ ZMFN. 458-463. p.

462. Szent-Mária (Sveta Marija, HR)

Az I. katonai térképen (1784) Szent Máriától délre öt, ezektől keletre három, majd egy hajómalom van a Dráván.¹

A II. katonai térképen a településtől délre két hajómalom volt a Dráván.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 4 vízimalom után 23 Ft jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat.Coll. IV. Sectio XVII.

² II. kat.Coll. XXIII. Sectio 61.

³ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

463. Szent Márton (Pacsától délkeletre volt az I. katonai térkép szerint.)

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Beszián Jakab molnár nevét jegyezték föl.¹

Az I. katonai térképen, 1784-ben Szent Mártony-ként írják. A falu fölött, a falun átfolyó patakon van egy malom két épülettel. E fölött egy keletről érkező patakkal egyesülve folyik bele egy tóba. E tó fölött egy másik malom van, kert közepén egy épülettel.²

Tomasich térképe is jelöl malmot 1792-ben.

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételekor, Szent Mártontól északra, *Buberek majornál* volt egy malom.³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalom után 5 Ft jövedéki adót fizettek.⁴

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

² I.kat. Coll. V. Sectio XIX.

³ II. kat.Coll. XXIV. Sectio 58.

⁴ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

464. Szentmihályi-puszta Szentmihály puszta (Zalaszentgróttól délre)

1778-ból való a gr. Batthyány Ignác jáki apát, egri nagyprépost kérésére végrehajtott összeírás az őt a szentgróti uradalomból illető részokról: Udvarnok possessioban: „Szent Mihályi molnár ad árendát contractus szerént Ft. 200.” Az évenkénti 2 sertés hízlalási kötelezettségét a molnár készpénzfizetéssel meg szokta váltani. Ennek összegéről nem írnak.¹

„Malom, ámbár határunkban nincsen, de közel méltóságos uraságunk Szentmihályi pusztáján [...] vagyon.”- vallották udvarnokiak, 1780. augusztus 8.-án.²

Ugyanezt vallották a sényeiek és szántóiak is.³

Valóban van malom Szentmihályi pusztán, az első katonai térképen 1784-ben. Itt a Zala két ágra szakad, és a baloldali ágon van a malom. A jobb oldali ágon szintén van egy malom Kosári pusztánál.⁴

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A Szentmihályi pusztán lévő **Bödör malom** I. osztályú, 24 óra alatt 24 pozsonyi mérő gabonát őröl.⁵

A II. katonai térkép 1856-60 közti felmérésekor Szentmihály pusztában Szent Mihály majortól északnyugatra van egy névtelen malom.⁶

¹ MNL ZML HLc. Zalaszentgrót 224. p.

² Horváth I. 307. p.

³ MNL ZML HLc. Sénye 66. p. Szántó 29.

⁴ I. kat.Coll. V. Sectio XVIII.

⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

⁶ II. kat.Coll. XXIV. Sectio 56.

465. Szentmihályfa (Bödétől keletre: Alsó- és Felső-)

1753-ban Bogdán János molnár.¹

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Mikó Mihály neve szerepel.²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Mikó István molnár nevét jegyezték föl.³

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, szintén Mikó István neve szerepel.⁴

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbeli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak. Varga Ferenc tartozása 3 Ft volt.⁵

1762-ben is Varga Ferenc a molnár.⁶

Az 1784-as felmérés alapján készült I. katonai térképen Alsó Szentmihályfától délre egy tó van, amit ugyanaz a patak táplál, mint a döbröcei [dobronhegyi] tavat. A tó kifolyásánál egy malom.⁷ Több adatunk nincs róla.

¹ ZML. Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbeli molnárok tartozása a céh felé, 1756-57.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. 1762.

⁷ I. kat. Coll IV. Sectio XII.

466. Szent-Mihályovecz (Szent Mihályfalfa, HR, Csáktornyától északnyugatra.)

Egyetlen adatunk, az 1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara számára készült kimutatás szerint a vízimalom után 14 Ft jövedéki adót fizettek.¹

¹ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

467. Szentmikós (Magyarszentmiklós, Németszentmiklós, Somogyszentmiklós, Tornyiszentmiklós)**468. Szentpéter** (Tüskeszentpéter)**469. Szentpéterföldre**

Töröszneki-patak

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Miklós molnár nevét jegyezték föl.¹

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A szentpéterföldi Kokas György molnár legényét „malombéli defectusért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Kokas György molnárt az előző évihez hasonló hiányosságok miatt ismét megbüntették. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmavál is Kokas György volt a molnár²

Az I. katonai felmérésnek köszönhetően tudjuk, hogy a falunak két malma is volt, mindkettő a Töröszneki patakon. A felső malomnál (gátas) tó is látszik. A malmok a falutól délnyugatra voltak. Mindkettő mellett egy-egy épület is van.³

Az 1792-es Tomasich-féle térképen ugyan két malom található a fenti patakon, de az egyik keletre, míg a másik nyugatra van a falutól.

A földrajzi nevekben két név utal a malmokra: Dicceji-sánc - ez azonos a Töröszneki patakmalommal - és a Halastó.⁴ A Halastó a Berki- és a Dicceji-sánc összefolyásánál van, és itt jelöli a térkép a malmot.

Páll Endre - Kaposváron élő nyugalmazott erdőmérnök, aki itt töltötte gyermekkorát - közlése szerint az akkori halastó gátjától kb.1000 m-re volt egy régi gát, amit malomgátnak hívtak.

Tehát gátas malomról van szó.

Ditzei-malom

Szentpéterföldi határ.⁵ (Dicze, Dicce, Dyttze praedium 1590, Dicze pusztá 1690.)

Töröszneki-patak

1524-ben három malmáról tesznek említést.⁶

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

² MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

³ I. kat. Coll. IV. Sectio XIV.

⁴ ZMFN. 374-375. p.

⁵ ZMFN. 374-375. p. Szentpéterföldre

⁶ MNL ZML HLc. Dice 2. p.

Jaksics András uradalmi számvevő által, az Alsó-Lendvai Esterházy uradalom gazdálkodására vonatkozó, 1729. május 11.-én készített tervezet szerint: „A Diczei Gátot avagy Töltést Pördeföldének oculatioja alkalmosságával jóll megh vizsgáljni, de annak allyát is, hogy üdővel, ha a' M. Uraság olly Halastókat kívánna evignyalni, a' mellyekben szaporasága lehetne, s Grécz nem lévén [messze] az Hal árából a' Proventus augumáltathatnék; mert ex ejusdem Aggoris Situatione, és a zugójának küvel vagy téglával való erectiójából, kinek mastanis kölletik exstálni, nyilván megh bizonyodik: hogy régenten is az Uraság Halastója vólt, és talán három is lehetne egy más után azon völgyön csinálni, á mellyeknek folyásin mostan forgó Malmok vadnak.”⁷

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba: „N. N.” (Neve ismeretlen ML.) bejegyzést tettek.

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbéli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A dicei Bartos László molnár nevét említik. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A diczei molnár ekkor már Balog Pál volt, akit „malombéli defectusért” megbüntettek. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával Tott Tamásné szerepel a jegyzőkönyvben.⁸ Az 1784. évi katonai felmérés térképén Pördefölde fölött tavas malom található a Szentpéterföldre irányából jövő patakon. Ettől délre is van még egy malom.⁹

A II. katonai térképen, 1856-60 közt még megvannak a tavak, de malom már nincs rajtuk.¹⁰ 1811-ben említi a pákai plébánia házasulandók anyakönyve Kovács Júlia lakhelyeként. Így valószínűsíthető, hogy Kovács nevezetű volt a molnár.¹¹

A földrajzi nevek alapján a Halastó a Berki- és a Dicceji-sánc összefolyásánál van, és itt jelöli a korabeli térkép a malmot. Ettől keletre van Diccei pusztja. A név feltételezhetően a malmot és a hozzá tartozó egykori épületek helyének nevét őrizte meg.¹²

További adataink nincsenek.

⁷ MNL ZML HLc Alsólendva 31. p.

⁸ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁹ I. kat. Coll. IV. Stacio XIV.

¹⁰ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 59.

¹¹ Páka plébánia házasulandók anyakönyve, 1811. február 6.

¹² ZMFN. 374-375. p.

470. Szentpéterúr

Kaloncai-patak

„Helységünkhöz nem messzi egy malom vagyon, de közellévő szomszédságunkban is a Szala vizén, mintegy másfélórányi járóföldre alkalmas malmok vannak, ahol szükségünkre örölhetünk.” –vallották a szentpéterúriak, 1777. június 14.-én¹

1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. A szentpéterúri határban lévő 2 vízimalom kapacitása összesen napi 5 pozsonyi mérő.²

1930-ban ifj. Varga Ferenc téglagyáros és malomtulajdonos birtokában volt. „Varga Ferenc Felsőmicsinyén (Zólyom megye) született 1904. október 19.-én. Középiskoláinak elvégzése után a budapesti Felsőipariskola vegyészet szakosztályán folytatta tanulmányait. 1925-ben Szöllőslakon atyja malomüzemének vezetését vette át. 1930. május. 1-jén Szentpéterúron

¹ Horváth II. 195. p.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

vette át a téglagyárat és a malmot, amely 24 órai teljesítőképességgel körülbelül 160 métermázsa gabonát őröl.”³

Nem tudjuk, mikor került a malom a pusztamagyaródi vegyeskereskedő Tömpe József, és a pusztaszentlászlói uradalmi intéző Fullér István közös tulajdonába. Tömpe Józsefnek a bánokszentgyörgyi malomban is volt tulajdonrésze.⁴

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Fullér és Tömpe néven szerepel.⁵

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Fullér és Tömpe. Tulajdonos: Fullér István, Tömpe József. Kapacitás: 80 q/24 h. Használhatóság: 70 %.⁶ Államosítás utáni sorsáról nincs adatunk.



696 Szentpéterúr gőzmalom. Képeslap Jakosa Árpádtól.

³ Békássy, 1930. 390. p.

⁴ Dr. Hóbor Erzsébet, Tömpe István unokájának közlése, 2013.

⁵ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 76 sorsz.

471. Szepetnek

Berki-patak

Egyetlen adatunk van malomról. 1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalom után 53 Ft jövedéki adót fizettek.¹

Malmos-ház 250/28. Egykor malom volt itt.²

¹ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

² ZMFN. 250/28.

472. Szerdahely (Magyar-, Mura-, és Tót-.)

473. Szécsiszentlászló, Motvarjevci, SLO.

Kebelei-patak

Középkori adatunk nincs malomról.

1753-ban Bakos Ferenc a molnár nevét jegyezték fel az összeírásakor.¹

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A szentlászlói Gergőlecz Miklós molnárt „malombéli defectusért”, Mikli Mátyást köhibázásért megbüntették. A céhkövetkező, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Az itteni két malom molnárát Mikli Mátyást és Gergőlecz Miklóst is megbüntették, „malombéli defectusért”. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Mikli Mátyás és Gergőlecz Miklós volt a molnár. Az 1788. április 28.-i céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Németh Pál molnárt megbüntették „maghullatásért, kő hiányosságért”. Kergőlecz [Gergőlecz] Miklós nevével nem szerepel semmi. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított büntetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy Németh Pál, Gergőlecz Miklós voltak a szentlászlói molnárok. „Gergőlecz Miklós „hogy a másik malmának őrlését elcsalta, ezért bírságra ítéltetett 2 forintra. Ebből megadott 30 x, még adós 1 forint 30 x.”²

Az I. katonai térképen nem szerepel, feltételezett helyén Tót Szalasztu néven találunk települést, itt viszont nincs malom.³ Tomasich térképén szerepel ugyan a település, de nem jelöl malmot.

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen résztvevők névsorában Németh Pál és Vitéz János molnár neve szerepel. Németh Pál „inasa Kotzos János szegődésért” fizetett. Az asztalpenzt fizetők névsorában Németh Pál és Gergőlecz Miklós nevét olvashatjuk.

Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen asztalpenzt fizetők névsorában Sokolits György és Vitéz János molnárok neve szerepel.

Az 1794. május 13.-án Alsószenterzsébeten megtartott céhgyűlésen Pergőlecz Miklós és Szép János büntetést fizetett, mert nem jelent meg az első napon. Szép János ezen túl: „15 x búza és gabona, azon kívül minden malomtul szedett egy huszas, ezért kereslett gazdája Vargha János”. Úgy tűnik Szép mindezekkel tartozott.

Az 1798. május 1-jén megtartott céhgyűlésen a szentlászlói Szabó József nevével nincs bejegyzés.⁴

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A malom tulajdonosa a gróf Szapáry család, 2 kerekű, kapacitása: 5 pozsonyi mérő/24 óra.⁵ A II. katonai térképen a falu északnyugati részének déli végétől nyugatra van egy malom a Kebele patakon.⁶

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a 2 vízimalma után 30 Ft jövedéki adót fizettek.⁷

Az inasévek eltöltéséről, a vándorlás során különböző malmokban végzett munkákról a legények igazolást kaptak. A szécsiszentlászlói Szabó Dániel molnármester bejelenti, hogy 1869-ben született Szabó Gyula nevű fia 1887. június 9.-én szolgálatából tőle kilépett.⁸ Jelenleg is álló malma 1928-ban épült.⁹

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

² MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

³ I. kat. Coll. II. Sectio XI.

⁴ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

⁶ II. kat. Coll. XXI. Sectio 58.

⁷ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁸ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

Itt volt segéd Jakosa József, a szentgyörgyvölgyi malom későbbi tulajdonosa, és az itteni erdész lányát – Blaskovics Teréziát - vette feleségül.¹⁰

⁹ hu.wikipedia.org/wiki/ Szécsiszentlászló.

¹⁰ Jakosa Árpád közlése, 2012

474. Szécsisziget

Kerka

Az első ismert adatunk egy összeírás: a vár épületei, hadieszközei, a várhoz tartozó szőlők, malmok összeírása. Osztálylevelél Zechy (Szécsy) Margit és Zekel (Székely) Magdolna közt, 1541-ben.¹

1572-ben Szécsi Margit lányai: Júlia és Magdolna osztozkodnak anyjuk örökségén. Javaik közt említenek egy malmot Sziget castellum előtt a Kerkán.²

1634-ben egy háromkerekű malomról van tudomásunk a malom műszaki berendezéseinek leltárából.

1645-ben a várbeliek panaszkodnak sanyarú állapotukról. Többek közt azt írják, hogy a Kerkán lévő kétkerekű malom egyik kereke elveszett, a másik sem forog, molnár nincs benne, így veszedelmes vidékekre kell őrletni, járniuk.³

Egy év múlva, már a malom is teljesen elpusztult, és hódolt falvakra iszákkal, tarisznyával viszik a gabonát őrletni - írják a szécsiszigeti seregbeliek (várkatonák) Batthyány Ádám dunántúli főkapitánynak, és panaszkodnak Dobos György kapitányra.⁴

Dobos György kapitány 1646. február 26-án Batthyány főkapitánynak írt levelében szintén panaszkodik. Szerinte a hidakat és a malmot a főkapitánynak kellene megcsináltatni, hiszen a majorságbeliek használják. Különösen a malom fontos. Lentiben kell őrletniük, mert nem akarnak a hódoltsági malmokba járni.⁵

1684-ből tudjuk, hogy „3 kerekű malom van, amelynek vámja a főkapitányt illeti.”⁶

1684-ben keletkezett Szécsisziget várának inventáriuma: „A malomból évenként középértékben bejött: 3 kerekű: 16 köből búza, 34 köből rozs, és hajdina: 32/ ¼ köből. Van egy deszkameccő is, az kin sok esztendő alatt nem metszettek, az ki semminek tudatik, mert pusztá.”⁷

1753-ban a malom molnára Molnár Miklós.⁸

1753-55-ban Bohos Miklós molnárt írták össze.⁹

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Miklós neve szerepel.¹⁰

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Németh Pál molnár nevét jegyezték föl.¹¹

1757-ből számazik Kiss György, a lendvai molnár céh perceptorának levele.

„Tekintetes Nagyfő Uram Bíró Úr

¹ MNL ZML HLc. Szécsisziget 5. p. Eredeti MNL Batthyány cs. lt. Urb. 4329. filmtekercs.

² MNL ZML HLc. Szécsisziget 22. p. Eredeti MNL Batthyány cs. körmendi lt. P. 1313. Acta ant. Alm. 2. Lad. 5. № 98.

³ MNL ZML HLc. Szécsisziget 65. p. Eredeti MNL Batthyány cs. lt. Missiles 10411.

⁴ MNL ZML HLc. Szécsisziget 66. p. Eredeti MNL Batthyány cs. lt. Missiles 46532.

⁵ MNL ZML HLc. Szécsisziget 67. p. Eredeti MNL Batthyány cs. lt. Missiles 10418.

⁶ MNL ZML HLc. Szécsisziget 91. p. U. et C. 98/30. Szécsisziget jószág urbárium.

⁷ MNL ZML HLc. Szécsisziget 92. p. U. et C. 98/20.

⁸ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

⁹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

¹⁰ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

¹¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

Azon elszökött Szigethi molnár neve Totics Mátyás Tájáját egy esztendőre valót elvitt, úgy mint nyolc forint ötvenhét krajcárt.

Lendva, 1757. Július 13.”

Lendvai Céhez Tartozandó molnárok perceptora Kiss György

Lakása pediglen mostanában Kiminden

(Alatta más színű tintával)

Lapat Adam Molnár Legén Györvárot legénkedik, aki Lendvai Asszonyal lakot.”¹²

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, szintén Németh Pál neve szerepel.¹³

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbéli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A szécsiszigeti Marton István molnár legényét, Horváth Istvánt „kö hibázásért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Marton István molnár legényét – akinek nevét nem ismerjük - „malombéli hibákért” megbüntették. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmavál Dujmovics György volt a molnár.¹⁴

Az I. katonai térképen nem szerepel malom.¹⁵

Tomasich térképe 1792-ben viszont jelöl malmot.

Az esztergomi Duna Múzeumban található a Szombati Pálnétól megvásárolt iratanyagban a szécsiszigeti malom 1849-51 közti haszonbérleti szerződése.

A II. katonai térkép 1856-60 közti felmérésén ugyanott van a malom, ahol jelenleg is áll.¹⁶

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

A szécsiszigeti malom tulajdonosa: gróf Andrássy nő, 2 kerekű, kapacitása: 15 pozsonyi mérő/24 óra.¹⁷

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 29 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁸



687 Szécsiszigeti malom, 1935. Fotó: Kovács Zoltántól.

¹² MNL ZML IV. Közgyűlési iratok.

¹³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹⁴ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vízén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

¹⁵ I. kat. Coll. III. Sectio XIII.

¹⁶ II. kat. Coll. XXII. Sectio 59.

¹⁷ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹⁸ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

Az 1949-ben készített kimutatásban ez szerepel: Cég: Földműves szövetkezet. Tulajdonos: Földműves szövetkezet. Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 50 %.¹⁹

Az 1952-es államosításig a malomban gatter is, és áramfejlesztő is üzemelt. Az államosítást követően a kezelői jogot a községi tanács kapta meg, amely 1957-ben korszerűsítette a malmot; a vízikereket a kehidakustányi malomból kibontott vízturbinára cserélték. 1963 után a tsz-é lett, majd sorsára hagyták.²⁰



690 Szécsiszigeti malom, 2004. Fotó: Kovács Zoltán.

2002-ben megvásárolta a Kerka Vízimalom Egyesület, és 2006-ra felújította az épületet. Rekonstruálták a három egykori vízikereket, és kiállításon mutatták be a valamikori kerkai vízimalmokat. A malom turistaszállásként üzemel.²¹

A malomról az alábbi adatokat tartalmazza az egyesület által kiadott ismertető: „A három darab, egyenként kb. 5 m átmérőjű alulcsapott vízikereke a Kerka vízhozamának és az uradalmi igényeknek megfelelően három malomkő járattal rendelkezett. Ebben a konstrukcióban a XX. század elejéig működött.

1915-20 között a malomfő, az alsó és felső malomcsatornák, az árapasztó zsilipek és csatornák, a teljes malomgépészet, valamint az épület átalakítása a megnőtt kapacitásbeli igényeknek megfelelően – 1903-ban készült tervek alapján – korszerűsödik. A három darab vízikereket egy 7 m átmérőjű és 1,5 m széles Sagebien rendszerű alulcsapott kerékre cserélik. A malomban három – feltehetően – Ganz gyártmányú hengersizéket, egy malomkőjáratot és egy fűrészgattert állítanak üzembe. A bekerülő gépek és a technológia miatt szükségessé vált az épület belső méreteinek átalakítása, a földemek azonos szintre emelése, az emeleti belmagasság növelése, valamint a teljes padlástér beépítése. A barokkra jellemző vakolat architektúra megtartása mellett az épület tömege ekkor kismértékben megváltozik. 1956-57-ben jelentős és költséges átalakítás mellett a vízikereket turbinára cserélik, ennek ellenére működési engedélyét – a Kerka 1963-ban végzett szabályozása után – 1966-ban visszavonják. Ezután folyamatos és lassú pusztulása 2002-ig tart.”²²

¹⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 26 sorsz.

²⁰ Csontos János: Kerék a Kerkán Magyar Nemzet, 2004. augusztus 21. 38. p.

²¹ Gyf Értéket mentenek (múzeum az utolsó Kerka menti lisztelő malomból) Zalai Hírlap, 2006. október 2.

Horváth Viktória: Ha a malom mesélni tudna Zalai Hírlap 2009. december 29. 7. p.

²² Kerka Vízimalom Múzeum Szécsisziget.



673 Szécsiszigeti malom, 1994. Fotó: Molnár László.



Szécsiszigeti malom, 1994. Fotó: Molnár László.

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban gróf Andrassy malom néven szerepel.²³

A malomban található egy tábla, amely a malom ismert molnárainak nevét tartalmazza:

Farkas József 1880-1920

Id. Sági József 1920-1954

Sági Ferenc 1925-1935

Kovács István 1942-1960

Nitzinger Rudolf 1946-1950

Hais József 1949-1950

Czigola Gyula 1950-1952

Grédics Antal 1954-1964

Tuboly István 1959-1966.

²³ MNL ZML IV. 433. N°6093.



684. A malom 2004-ben. Fotó: Kovács Zoltán.

Ikludi malom [Iklódi malomi tábla] 173/34. Csërta [Cserta] 173/41. Kërka [Kerka] folyó 173/44. Anna öböl (A Kerka egy szakasza 173/46. Malom híd 173/69.²⁴

²⁴ ZMFN. 394-395. p.

475. Szigliget

Tapolca, Eger vagy Kapolcs vize

Az Eger vize a szigligeti malom alatt folyik a Balatonba.¹

A hegy mellett feküdt Szeziglet falu, amellyel nagyon korán, már a XII. század elején, 1121-ben találkozunk. Az Atyusz nembeli Atyusz II. István korában az almádi apátságnak adta többek közt Szeziglet /Zeglegeth/ birtokot, illetve ennek a felét, 6 háznép szolgálával, 3 ekével, továbbá négy olyan háznéppel, akiknek a feladatuk volt követ fejteni és kifaragni a monostor szükségleteire; adott ezenkívül 70 ménesbeli lovat, 100 ökröt, és egy malmot.²

„Lisztes malom is [van] határunkban.”³

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Domukos Elemér molnár nevét jegyezték föl.⁴

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Emil neve szerepel.⁵

1770-ben a városhoz tartozik többek közt 2 malom a Berek-csatornán, illetve a Tapolca vizén. Ezeket az uraság árendába adja. Az összeírt 376 főből 1 molnár van. Eszerint a másik malom molnára nem helybeli volt.⁶

Az I. katonai térképen a Szigligeti hegy keleti oldalán egy malom három épülettel.⁷

¹ Zala megye vízi leírása 1832.

² Holub III.

³ Horváth I. 407. p.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁶ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 381. p.

⁷ I. kat. Coll. VII. Sectio XIX.

Ugyancsak van egy malom Tomasich térképén is.

A II. katonai térképen a hegy keleti oldalán, a hegy lábánál állt a *Szigligeti malom*.⁸ Községi bizonyítvány Vodasco Ede és neje bécsi lakosok részére, hogy a Világosi patakon lévő fel[ül]csapó kerekű malom 1866. január 1-től áll, és azóta is jelenlegi tulajdonosai használják. Szigliget, 1866. december 7.⁹

Az egyik szigligeti malmot meghirdették bérbeadásra a Zalai Közlöny 1877. évi április 1-i számában: „Hirdetés. Zala megyében, a szigligeti határban az Eger, vagyis Kapolcs vízen fekvő háromkerekű felülcsapós malom az 1878-ik évi január hó 1-től kezdve 12 egymásután következő évre hasznóbérbe adandó. A kibérelni szándékozók ajánlataikat f. évi június hó 15-ig levélileg báró Puteáni Géza úrhoz Szigligetre, utolsó posta Keszthely, beküldhetik.”¹⁰

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint Szigligeten 4 vízimalomban 5 segédet és 2 tanoncot foglalkoztattak, és a 4 malom után 177 Ft 50 krajcár jövedéki adót fizettek.¹¹

Az egyik malmot az 1868-ban született Cságoly Antal Pál bérelte, aki ezt követően megvette a tördemici malmot.¹²

„Adás-vevési szerződés. Nagy János B.edericsi eladja Kandikó Jánosnak és nejének a Szigligeti malmot udvarral, kerttel és lakházzal, bejárással, vízjoggal és egyéb összes tartozékaival 5700 koronáért. Tapolca, 1893. április 7.”¹³

1910 novemberében leégett a Turbék István-féle vízimalom. A 6 járatú malomnak csak a falai maradtak meg. Turbék újraépítette, a vízikerek helyett Francis-turbinát szereltetett be a szombathelyi Pohl E. és Fiai Malomgépgyárral.¹⁴

1925-ben a községben 4 molnár élt.¹⁵

Szigliget vízimalma ma műemlék.

Szigliget - **Kongópuszta** [Kongó]

Lesence-patak

1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. A kongói pusztán lévő **Felső malom** II. osztályú, 24 óra alatt 15 pozsonyi mérő gabonát őröl. Az **Alsó malom** II. osztályú, 24 óra alatt 15 pozsonyi mérő gabonát őröl.¹⁶

A II. katonai térképen a két említett malom a *Lesence víz*-en őrölt, Vita és Hegymagas közt, azok magasságában.¹⁷

Kongó-puszta 1924-ben Szigligethez tartozott, ismeretlen időpontban – 1928 után – Balatongyörök közigazgatási területéhez, majd 1937-ben ismét Szigligethez.¹⁸

1946-ban csatolták területét, mint külterületi lakott helyet Balatonedericshez és Nemesvitához.

1940-ben két malom is található itt: Várady Józsefé,¹⁹ és Szalagyi Ignácé.²⁰

⁸ II. kat. Coll. XXVI. Sectio 57.

⁹ MNL ZML IV. 433.

¹⁰ Zalai Közlöny Nagy-Kanizsa 1877. április 1. 261. szám, 36 oldal.

¹¹ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat..

¹² Kádár 2010. 185. p.

¹³ MNL ZML IV. 433.

¹⁴ Wöller 2001. 136. p.

¹⁵ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 382. p.

¹⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹⁷ II. kat. Coll. XXV. Sectio 57.

¹⁸ Tapolcai járás főszolgabírája által kiadott iparigazolvány Völgyi Ferenc, illetve Nagy Jenő számára 6892/1936 és 1673/1945 számon.

¹⁹ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 37/1940.

²⁰ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 707/1940.

Nemesvitánál, mint külterületi lakott hely őrizte meg a malomneveket: Kongópuszta, Nagymalom, Váradi-malom, Szalag-malom.²¹

Nagy-malom

Nagy János, majd Kandikó János malma, 1893.²²

Az 1949-es kimutatás szerint: Nemesvita-Kongó. Cég: özv. Nagy Lajosné. Tulajdonos: özv. Nagy Lajosné. Kapacitás: 5 q/24 h. Használhatóság: 5 %.²³

Peszleg-malom

Peszleg József molnár 1940.²⁴

1947-ből: „Peszleg József malombérlete. 1945-ben vette bérbe a malmot a községtől, azóta 20 évi gyakorlattal vezeti. Ezt megelőzően a malomban 6 évig, mint főmolnár működött. A malom napi teljesítőképessége 30 q. Két alkalmazottat foglalkoztat. A felszabadulás után a malom a működést azonnal megkezdte és a háborús kárait részben pótolta.”²⁵

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Peszleg József. Tulajdonos: Földműves szövetkezet. Bérló: Peszleg József Kapacitás: 40 q/24 h. Használhatóság: 45 %.²⁶

Várady-malom

Várady József malma, 1940.²⁷

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Lakos József neve szerepel (Szigligetkongó).²⁸

Az 1949-es kimutatás szerint: Nemesvita-Kongó. Cég: Váradi József. Tulajdonos: Váradi József. Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 50 %.²⁹

Szalagy- malom

Szalagyi Ignác malma, 1940.³⁰

Az 1949-es kimutatásban: Nemesvita-Kongó. Cég: özv. Szalagyi Testvérek. Tulajdonos: Szalagyi Testvérek. Kapacitás: 5 q/24 h. Használhatóság: 40 %.³¹

Szigliget- malom

A II. katonai térképen a hegy keleti oldalán, a hegy lábánál állt a *Szigligeti malom*.³² 1935-ből tudjuk: „Csajtay Pál üzletvezető főmolnár. 1905. Pápa. Pápán, Marcaltón, Nemesanyon működött, majd 1928-ban gróf Esterházy Pálné Szigligeti hengermalmában, mint üzletvezető főmolnár nyert elhelyezést. Elismert szakember.”³³

²¹ Veszprém megye helytörténeti lexikona II. 305. p.

²² MNL ZML IV. 433.

²³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 130. sorsz.

²⁴ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 707/1940.

²⁵ Újjáépítő magyarok, 1947. 746. p.

²⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 112. sorsz.

²⁷ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 707/1940.

²⁸ MNL ZML IV. 433. N°6093.

²⁹ MNL ZML. IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 141. sorsz.

³⁰ MNL ZML IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 707/1940.

³¹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 134. sorsz.

³² II. kat. Coll. XXVI. Sectio 57.

Tulajdonos: gróf Esterházy Pál.³⁴

Az Éger-vízen már 1784-ben fennálló Szigligeti-malom jelenleg pálinkafőzde.³⁵



702. Szigliget, malom. Fotó: Kádár Péter. 2008.

³³ B. M. Zs. 1935. 140. p.

³⁴ Reindl, 2005. 30. p.

³⁵ Kovács, 2012. 228.

476. Szivicza, HR

Az I. katonai térképen *Sibicsa* néven szerepel. A település két észak-dél irányú részből áll. A kettő közt nagyméretű tó, de malom nincs.¹ Tomasich sem a tavat, sem az azt tápláló patakot nem jelöli. A II. katonai térképen sincs egyetlen malom sem.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 5 vízimalomban 2. segédet foglalkoztattak, és a malmok után 30 Ft jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll. III. Sectio XV.

² II. kat. Coll. XXII. Sectio 60.

³ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

477. Szompács (Pusztaderics)

478. Szőc

Cserta

Zágorhida vidékén feküdt. A Zebecke [Cserta] vízén 1269-ben egy malmot említenek.¹

¹ Holub, 1963. 21. p.

479. Szőlős (Vindornyaszőlős, Balatonszőlős)**Balatonszőlős**

Pécselyi-séd

„... malom is vagyon határunkban, de mégis szárazság üdejében máshová költetik őrlőni járnunk.”-vallották az úrbérrendezés során, 1768. március 28.-án.¹

Az I. katonai térképen a falu déli végétől keletre van egy malom.²

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A Vindornyaszőllősi határban lévő Vindornyaszőllősi malom IV. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát öröl.³

¹ Horváth I. 301. p.

² I. kat. Coll VI. Sectio XX.

³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

480. Tagyon

Cserkúti-patak

1599-ben 1 malmát említik. 1750-ben az iparosok közt 5 molnárt említenek.

A füredi kerület molnáraitól 1755-ben készült adóösszeírás idején Tagyonban 2 molnár volt.¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, négy molnár: Tabai Márton, Ágoston József, Rimai György és Molnár Mihály nevét jegyezték föl.²

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Ágoston József és Tabai Márton neve szerepel.³

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, (?) szy Mihály és Rivái György neve szerepel.⁴

1782-ben a földesúri malmot a falu bérlő. 1802-ben 3 vízimalmát írják össze.⁵

Az I. katonai térképen a falutól északnyugatra egy, délkeletre három malom van a falu mellett nyugatról elfolyó patakon.⁶ Mid a négy malmot jelöli Tomasich térképe is.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A tagyoni határban lévő 4 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 6 pozsonyi mérő volt.⁷

A II. katonai térkép 1852-55 közt végzett felmérésekor Tagyontól délkeletre, Ság pusztáig 3 malom taálható. A középsőt meg is nevezi: *Tagyony M.*⁸

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 4 vízimalom után 32 Ft jövedéki adót fizettek.⁹

Az 1949-ben készült kimutatás szerint: Cég: Enessey István. Tulajdonos: Enessey István.

Kapacitás: 7 q/24 h. Használhatóság: 5. %.¹⁰

Más forrás Klér István-féle malmot említ.¹¹

¹ Lichtnecker, 1999. 231.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k..

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁵ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 390. p.

⁶ I. kat. Coll. VIII. Sectio XX.

⁷ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

⁸ II. kat. Coll. XXVI. Sectio 56.

⁹ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 111 sorsz.

¹¹ Kádár 2010. 293. p.

481. Talád (Vigántpetend és Pula között feküdt.)

1829-ből ismert malmai leltára.¹

¹ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 393. p.

482. Tapolca

Tapolca-patak. „[Tapolcánál] egy nagy tavat formálván, azonnal négykerekű malmot kezd hajtani [...] Raposka, Hegymagas és Szigliget alatt 5830 öll hosszú csatornán elfolyván beszakad a Balatonba, Szigligetnél, s folytában hat lisztelő malmokat forgat.”¹

1549-1555 közt a leveldi karthauzi szerzetesek malmának 2 adófizető telke van. 1564-ben a veszprémi püspök malmának 3 adófizető telke van. 1588-ban és 1601-ben 4 malmát jegyzik föl 8 kerékkel. Háromkerekű malmát a Tapolca meleg vize hajtja, amely nem fagy be.²

1663-ban ezt írták: „Az Egregy és Tapolca vize melletti molnárok kiváltságlevele a királytól származik; ezen privilégiumot aztán III. Károly 1714-ben újra kiadja, ekkor már a Zala vize melletti molnárok számára. (Ők viszont már 1691-ben is kaptak kiváltságot.)³

1669-ben Sennyey István veszprémi püspök, Öreg Érsek Jánosnak és Mártonnak bérbe adta a tapolcai határban lévő malmát, évi öt-öt köből búza fizetségért.⁴

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Farkas molnár nevét jegyezték föl.⁵

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén Molnár Farkas neve szerepel.⁶

„Malmok is határunkban jók és elegendő vagyon.” - vallják 1780. június 7.-én.⁷

1783-ban a négy malom jövedelme 872 forint 50 denár.⁸

Az I. katonai felmérés térképén a mai malomtónál nincs malom jelölve. A belőle kifolyó patak és a Raposkára vezető út találkozásánál van egy malom, házzal. Ugyanezen a patakon Raposkától északra szintén van egy malom.⁹ Ugyanezeket a malmokat jelöli Tomasich is.

1802-ben a 4 malom: **Kettős-, Szitás-, Alsó- és Felső-malom** jövedelme 2490 forint 41 krajcár. Utóbbi kettőt Alsó és Felső Hatosnak is hívják. Mind jóvizű malmok. A Felső Hatos a városon kívül épült.¹⁰

A II. katonai térképen nem jelölik a malmokat.¹¹

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 2 vízimalomban 6 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a 2 malom után 92 Ft 60 krajcár jövedéki adót fizettek.¹²

1921-ben Jaszovszky György molnár kapta meg a püspöki malmok bérletét. Jaszovszky György Sárváron született 1857-ben. „Iskoláit szülővárosában végezte, szakmáképzettségét Diszelben szerezte meg. Sokáig volt Sárosdon malomtulajdonos, majd Jánosházán az ottani gőzmalom társtulajdonosa lett. Az üzemet később a villamossági r. t. vette át, amelynek igazgatója lett. 1921-ben megkapta a püspöki bérletet, amelyet haláláig, 1927-ig vezetett.”¹³ 1923- Püspöki alsó- és felső malom.¹⁴

¹ MNL ZML Vízi könyv 11. p.

² Reindl, 2005. 31. p.

³ Lendvai, 1979. 106-107. p.

⁴ Malonyay, 1912. 308. p.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁷ Horváth I. 414. p.

⁸ Reindl, 2005. 12. p.

⁹ I. kat. Coll. VII. Sectio XIX.

¹⁰ Reindl, 2005. 12. p.

¹¹ II. kat. Coll. XXV. Sectio 56.

¹² MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹³ Békássy, 1930. 435. p.

¹⁴ MNL ZML IV. 433. Tulajdonvita Zalaegerszegi kir. Törvényszék 491/1923. (03. 12.)

„Jaszovszky Sándor okleveles gyógyszerész, malombérlő. Sárváron született 1887-ben. Budapesten egyetemi végzettséggel gyógyszerészi oklevelet szerzett, majd molnáripari szakvizsgát tett. Tanulmányai befejezése után Kispesten dolgozott. 1915-ben bevonult, 1918-ban szerelt le. 1921-ben –, amikor édesapja kibérelte a malmokat –került Tapolcára, ahol 1924-ig, mint gyógyszerértárgondnok működött, majd édesapja halála után átvette a malom bérletét, amelyhez hozzátartozik az úgynevezett püspökségi alsó és felső malom is, és azt vezeti.”¹⁵

Püspöki Felső-malom

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, a tapolcai felső malomban Molnár Farkas neve szerepel.¹⁶

„Kubicsek Gyula malombérlő. 1899-ben született Kővágóórsön, régi molnár családban. Középiskolába járt, a malomipart Balatonfüreden tanulta ki. 1924-ben Balatonszárszón önállósította magát. 1931-ben kibérelte Tapolcán a veszprémi püspökség felső malmát. A malom modernül van felszerelve, 24 óra teljesítménye 30q.”¹⁷

A Nagytó mellett áll a malom, amelyet az évszázadok alatt többször átépítettek, nagyobbították. Az 1960-as évektől szálloda, melyet Batsányi János feleségéről Gabriella szállodának kereszteltek el.¹⁸



713. Felső-malom. Fotó: Molnár László, 2008.

Püspöki Alsó-malom

A felső malom alatt újból felduzzasztották a vizet, ez a Kistó, ennek vize hajtotta az alsó malmot.¹⁹

Az 1878-ban Zalapetenden született Molnár Károly 1903-ig a tapolcai alsó malomban dolgozott segédként.²⁰

¹⁵ Békássy, 1930. 435. p.

¹⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹⁷ B. M. Zs. 1935. 127. p.

¹⁸ Tapolca. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára 456. 1993.

¹⁹ Tapolca. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára 456. 1993

²⁰ Ladányi, 2009.

1940-ben Meidl József malma.²¹

„Meidl József malombérlő. (Somlónásárhely, 1881.) Iskoláit Tapolcán és Devecserben végezte, és azután kitanulta a malomipart. A Tapolcai Ipar R. T.-nél szabadult fel 1900-ban. 1904-ben az Esterházyak gyulakeszi malmát vezette, majd Révkomáromban 9 évig a hengermalom főmolnára volt. Onnan Ötvenybe ment, majd ismét Gyulakesziben, illetve Emscében volt főmolnár. 1931-ben vette bérbe a veszprémi püspökségnek 1870 óta fenálló püspöki alsó-malmát. Felesége: Erdős Klára, 2 fia szintén molnár.”²²

Az 1947-ben kiadott Újjáépítő magyarokban olvashatjuk: „Meidl László vámőrle bérmalma. 1931 óta bérlí a család. Előbb apja, Meidl József volt a bérlő, tőle 1946. május 1-jén vette át fia, aki 20 éves gyakorlattal önállóan vezetí. A vízi turbinás és villanymotor meghajtású malom napi teljesítménye 10 q, valamint a darálás. Két alkalmazottat foglalkoztat, háborús kárait rendbe hozta.”²³

1941-46 közt Kovács István volt itt alkalmazott molnár.²⁴

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Balatonvidéke Szövetkezet néven szerepel.²⁵

Az 1949-ben készült kimutatásban: Cég: Meidl László. Tulajdonos: Földműves szövetkezet. Bérlő: Meidl László. Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 60. %.²⁶ 2014-es információ szerint az épületet megvásárolták és tervezik hasznosítását.



710. Alsó-malom. Fotó: Vastagh Gábor.

²¹ MNL ZML. IV. 433. Korpakiutalás Tapolca járás főjegyzőjétől 707/1940.

²² B. M. Zs. 1935. III. 128. p.

²³ Újjáépítő magyarok, 1947. 736. p.

²⁴ Újjáépítő magyarok, 1947. 724. p.

²⁵ MNL ZML IV. 433. N° 6093.

²⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 70 sorsz.



706. Alsó-malom. Fotó: Molnár László, 2008

Hatos-malom, Hatosi szélmalom

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Ádám György neve szerepel.²⁷

1947-ben: „Kovács István malombérlete. 1946. május 1-től bérlő a malmot, ezt megelőzően 5 évig a tapolcai alsómalom molnára volt. 28 évi gyakorlata van. A malom 14 HP motorral van felszerelve, és napi teljesítménye 18 q. Négy állandó alkalmazottat foglalkoztat, és működését 1946. augusztusban kezdte, amikor a jelenlegi bérlő, mint vezető főmolnár vezette a malmot. Ő létesítette a városi strandfürdőt is, és most téli kádfürdő építését tervezi.”²⁸

Az 1949-es kimutatásban a malom cége: Kovács István. Tulajdonos: Földműves Szövetkezet. Bérlő: Kovács István. Kapacitás 12 q/24 h. Használhatóság 45 %.²⁹ További sorsáról nincs adatunk.

²⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

²⁸ Újjáépítő magyarok, 1947. 724. p.

²⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 49 sorsz.

483. Teskánd (Zalaegerszeg mellett. Van Kerkateskánd is.)

Zala folyó



759. A teskándi malom a tájban. Fotó GM 3499

1550-ben Teskándi *Szigeti-malom* –ként említik.¹

1753-ban Macska János a molnár.²

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Dávid Ferenc neve szerepel.³

Az 1757-es összeírásban, amelyben szintén a malmokat és molnárokat vették számba, Nagy György molnár nevét jegyezték föl.⁴

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbeli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak. Macska János tartozása 4 Ft 35 x volt.⁵

1762-ben Kovács János molnár.⁶

Az 1784-es katonai felmérés térképén *Szent Marton* és *Teskand* malom a Zala jobb partján. Mindkettő Apátfától nyugatra.⁷

Tomasich is jelöli a malmot.

1837-ben egy adásvételi szerződésben találkozunk Dömötör István teskándi molnár nevével.⁸

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Teskándon Pivarits Istvánt.⁹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A teskándi határban lévő vízimalom kapacitása napi 16 pozsonyi mérő.¹⁰

Az 1852-55 közti II. katonai felmérés térképén a falutól északra, a Zala jobb partján állt a malom.¹¹

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 1, magassága: 2 such v. láb 4 czoll v. hüvelk, szélessége: 6 such.¹²

¹ Varga K. Gy. 2011. 97. p

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők és molnárok összeírása 1753.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbeli molnárok tartozása a céh felé, 1756-57.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. 1762.

⁷ I. kat. Coll. IV. Sectio XII

⁸ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 498. sorsz. 279. szám.

⁹ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

¹⁰ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹¹ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

1858-as térképen a teskándi malom Apátfa alatt van, a Zala jobb partján.¹³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 26 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁴

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa Klázer István volt, és Varga Kálmán bérelte.¹⁵

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Klázer István neve szerepel.¹⁶

Az 1949-es kimutatás szerint a malom cége: Klázer István. Tulajdonos: Klázer István. Kapacitás: 30 q/24 h. Használhatóság: 65 %.¹⁷

Varga Kálmán volt az utolsó molnára vagy bérlője. Az államosítás után még korszerűsítették. Vezetői ezt követően: Császár Károly, Nyakas Gyula, Vizy Miklós voltak. Majd váratlanul leállították, leszerelték; a húsipar darálója, raktára és sertéshizlaldója lett. 2005 májusában lebontották.¹⁸

Szala-köz 36/189. Zala 36/190.¹⁹



752. A teskándi malom. Fotó: Kummer Gyula.

¹² MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

¹³ Varga K Gy 2011. 167. p.

¹⁴ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁵ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

¹⁶ MNL ZML IV. 433. N° 6093.

¹⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 167. sorsz.

¹⁸ Jaklosa Árpád közlése, 2012.

¹⁹ ZMFN. 108-109. p.

484. Tolmács (Kistolmács)

1753-55. Tóth Tamás molnár.¹ Malmot viszont nem találunk az I. katonai térképen. „Határunkban közel egy malom vagyon” - vallják 1781. szeptember 5.-én.² Ez feltételezhetően a béci malom lehetett. További adataink nincsenek róla.

¹ MNL ZML-a Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² Horváth II. 181. p.

485. Tomaj (Lesencetomaj)

486. Tompafölde

Ami a helyét illeti, 1517-ben Tompafölde, másképp Kisfaludról azt mondják, hogy egy malom volt itt a Zala folyón, tehát Zalaszentgyörgy és Kávás vidékén kell keresnünk.¹ Több adatunk nincs itteni malomról.

¹ Holub III.

487. Tormafölde (1940-ig Tormafölde és Kislakos. Kislakos korábban Petichlakosa volt.) Kerka-folyó

1524-ben a Bánffy urbáriumban Petichlakosán említenek malmot.¹

Egy háromkövű malom van a Kerka folyón Tormafölde közelében, derül ki a Szécsi Margit lányai: Júlia és Magdolna közti osztozkodás irataiból, 1572-ben. „Szécsi Margit második házasságából született Júlia lánya öröklő a szécsiszigeti uradalomhoz tartozó Tormefölde határában a Kerka folyón lévő 3 köves malmot.”²

1753-ban Marton Mihály molnár neve szerepel az összeírásban.³

Az 1753-55ös összeírás Toplak Márton molnárt jegyezte föl.⁴

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén Marton Mihály neve szerepel.⁵

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Mártony István molnár nevét jegyezték föl.⁶

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, szintén Marton István neve szerepel.⁷

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbéli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A tormaföldi Sipos György molnár Csukics József nevű legényét „kő hibányosságért” megbüntették. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Sipos György molnár legényét „malombéli hibákért” megbüntették. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Sipos György volt a molnár.⁸

¹ Tóth – Srágli, 53-58. p.

² MNL ZML HLc. Szécsisziget 22. p. Eredeti MNL Batthyány cs. körmendi lt. P. 1313. Acta ant. Alm. 2. Lad. 5. № 98.

³ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

⁴ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

⁵ MNL ZML IV. Közgylési iratok.

⁶ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁷ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁸ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vízén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

Az 1784-es felmérés alapján készült I. katonai térképen jelölnek egy malmot, molnárházzal a Kerka bal partján, kb. ahol később is állt.⁹

Tomasich térképén viszont nem szerepel malom.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A tormaföldi malom tulajdonosa: gróf Andrássy nő, 3 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.¹⁰

A II. katonai térképen ott van a malom a Kerka bal ágán, a jóval a falu fölött, északra, két épülettel, ahol később is volt.¹¹

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 28 forint jövedéki adót fizettek.¹²



773. Tormaföldi malom. Fotó: Tuboly Zoltántól.

„1941. február 14. Tárgyalás a tormaföldi malom melletti vízkivételről. A tárgyalást dr. Szűts főjegyző vezette az alispán helyett.”¹³ Itt a MAORT Lovászi üzeme számára szükséges víz kivételéről volt szó, ami a malmok működését is befolyásolta.

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Földműves szövetkezet malma. Tulajdonos: Földműves szövetkezet. Bérlő: Tuboly Ádám. Kapacitás: 12 q/24 h. Használhatóság: 45 %.¹⁴

A Tuboly család a lovászi malmot is bérelte. Tuboly József és Kiss Kálmán együtt dolgoztak Lentiben, a Horváth malomban, majd együtt bérelték a lovászi malmot. Mindkettőjüket elítélték gazdasági vétségért. Tuboly Józsefről Lovászinál írtunk.

Kiss Kálmán, 1945 előtt molnárségéd, 1916. január 19.-én született Tormaföldén. 1948-ban, 1949-ben, és 50-ben pénzbüntetésre, illetve 7 hónapra ítélték közellátás érdekét veszélyeztető vétség miatt. Apja, Kiss Kálmán 1945 előtt malombérlő volt.¹⁵

Kovács József szerint a malmot 1960-ban bontották le, de az egykori bérlő Tuboly Ádám unokája, Tuboly Zoltán szerint, a 60-as évek közepén még állt.¹⁶ Lakó- és melléképületeit az 1970-es években bontották le.

⁹ I. kat. Coll. III. Sectio XIV.

¹⁰ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹¹ II. kat. Coll. XXII. Sectio 59.

¹² MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876.

¹³ Papp Simon: Életem 120. p. Magyar Olajipari Múzeum Zalaegerszeg, 2000. 2. bővített kiadás

¹⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 23 sorsz.

¹⁵ Letenyei Járásbíróság B.22/1957-9. sz. ítélete. Magyar Olajipari Múzeum Archívuma Jogügyi iratok

Patak [Tormaföldi patak] 175/14. Kerka 175/24. Malomi-földek 174/34. Malom-vágás 175/36. Tornyiszentmiklós földrajzi neveinél ezek így jelentkeznek: Égett-malom 186/174, Égett-malomi-híd 186/175.¹⁷ Ez a malom szerepelhet Tomasich térképén 1792-ben Kislakosnál. A földrajzi nevek elhelyezkedése erre utal.



763. Tormaföldi malom, 1959. Fotó: Kincses István. GM 2145.

¹⁶ Kovács, 2012. 254. p. Tuboly Zoltán Lenti (Lovászi, Tormafölde) közlése, 2013.

¹⁷ ZMFN. 398-399, 436-439. p.

488. Tornyiszentmiklós (Szentmiklós, Kerkaszentmiklós + Úfalu, Lendvaújfalu) Kerka

1552-ben Bánffy Lászlónak a Lendva patakon, 2 portán 1-1 malma van.¹

Az 1695. augusztus 16.-án Alsólendván kelt levelében Esterházy Gábor megengedi Jakasics Andornak, szentmiklósi bíróságban a Nagy Dobónak vízén malom építését.²

1728-ban a Lendva folyón Jakasics András lendvai tisztartónak van egy, egy kerékre járó, úradó alá eső malma.³ (Eszerint a Nagy Dobónak és a Lendva vize azonos lenne?)

1758-ban a lovászi malom felbecsülésén részt vett Kovács János Szentmiklósról.

1771. április 22-én Szecsődy Imre alszolgabíró és Babolcsay János esküdt Dobriban bűnügyi tanúkihallgatást tartottak Jakasics András háza és Czuk Miklós malma leégése ügyében.⁴

1774-ben Jakasics András lovászi földesúr ellen emelnek panaszt a szentmiklósi molnárok Kovács János és Aranyos Mihály kislakosi molnárokkal együtt. Panaszuk oka, hogy nevezett földesúr 1770-ben lovászi mellett a Kerkán új malmot építtetett, és az ő malmaikat hajtó Kerka-ágot gáttal elterelte a saját malmára, emiatt nekik nagy káraik keletkeztek. A kiküldött megyei bizottság megállapította, hogy a kislakosi és a szentmiklósi malmok nem elsősorban a lovászi új malom építése miatt nem jutnak vízhez, hanem mert panaszosok a meder tisztítását,

¹ Goór, 2009.

² MNL ZML HLc Alsólendva 54. p.

³ Goór, 2009.

⁴ MNL ZML IV. 1/a-b. Bűnügyi tanúkihallgatások 1707-1787.

a gátak rendben tartását elmulasztották, és a malmok már korábban is szárazon álltak, csak árvizek idején [ezen talán magasabb vízállást érthettek ML.] jutottak vízhez.⁵

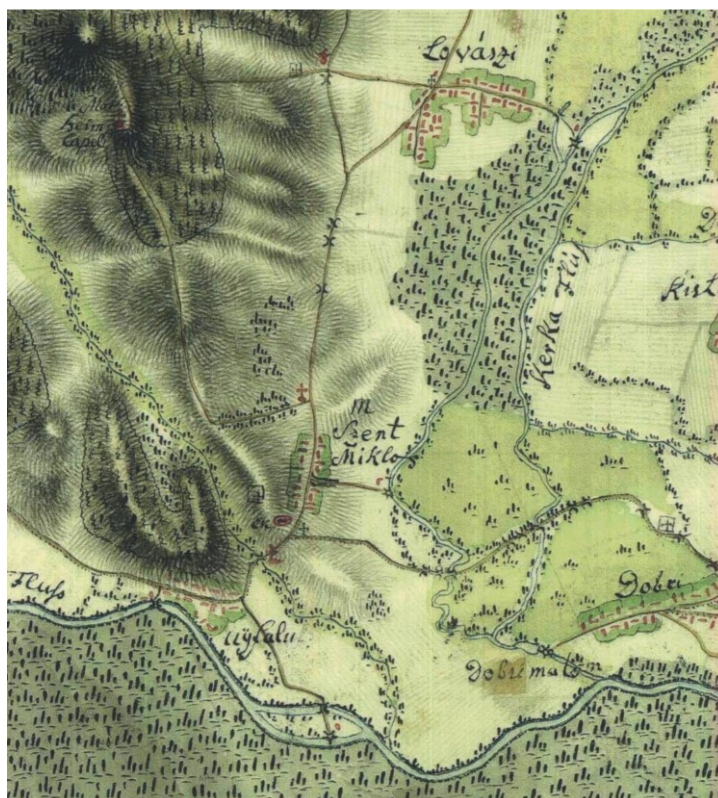
1780. június 5.-én ezt vallották a meghallgatott tanúk: „Malom is vagyunk határunkban, melly elegendő szükségünkre.”⁶

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A szentmiklósi Fejér István molnár Csóra János nevű legényét „malombéli defectusért” megbüntették. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Fejér István molnár legényét „különös malombéli hibákért” megbüntették. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmavál is Fejér István volt a molnár⁷

Az 1784-es I. katonai térképen jól látszik, hogy a Dobri malom fölött egyesül a Kerka Tormafölde fölött kettészakadt ága. A jobb oldali ág jobb partján áll a Szentmiklósi malom. Szentmiklós közepe tájáról út vezet hozzá. Mellette hajlított – L alakú - épület.⁸

1851-ben a megyefőnök utasítására járásoként összeírták a megyében található malmokat. Tulajdonos: Herceg Esterházy Pál, 3 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.⁹

Ugyanott van a malom a második katonai térképen is, ahol az elsőn, csak nehezen látható a rajzolás miatt, de nincs mellette épület.¹⁰



776. Tornyiszentmiklósi malmok az I. katonai térképen, 1784.

Újfalu, Lendvaújfalu

⁵ Tóth – Srágli, 53-58. p.

⁶ Horváth II. 344. p.

⁷ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁸ I. kat. Coll. III. Sectio XIV.

⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹⁰ II. kat. Coll. XXII. Sectio 59.

Lendva-patak

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Siket Ferenc molnár nevét jegyezték föl Lendva Ujfaluban.¹¹

Újfalusiak vallották 1780. június 10-én: „Malom is vagyunk határunkban, melly elegendő szükségünkre.”¹²

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. Az ujfalusi Szabó György molnár nevét jegyezték föl. A céh, következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Továbbra is Szabó György volt a molnár. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával is Szabó György a molnár.¹³

Az 1784-as katonai térképen a Lendva patak szigetét alkotott. Bal (északi) ágán hídon át lehetett a malomhoz jutni. A jobb ág bal partján – tehát a szigeten - állt a malom, mellette a molnár háza.¹⁴ Tomasich térképén ez a malom sem szerepel.

1851-ben a megyefőnök utasítására járásoként összeírták a megyében található malmokat. A malom tulajdonosa: Herceg Esterházy Pál, 3 kerekű, kapacitásuk: 10 pozsonyi mérő/24 óra.¹⁵ A II. katonai térképen Lendva Ujfalu keleti vége alatt a megregulázott Lendva patak bal partján áll a malom két épülettel.¹⁶

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 36 Ft 30 krajcár jövedéki adót fizettek.¹⁷

Trianont követően a Lendva-patakon (későbbi nevén Ájás) egy malom állt, mely 1845-1857 között épülhetett. A malom szerepel az 1874-es vízrajzi térképen is. Ezt a malmot az első világháború előtt átalakították vadászkastéllyá, majd 1923-tól 1945-ig az Esterházy hercegi erdőgazdaság irodája volt.¹⁸



774. Az egykori malom. Fotó: Goór Zoltán.

¹¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

¹² Horváth II. 292. p.

¹³ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

¹⁴ I. kat. Coll. III. Sectio. XIV.

¹⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹⁶ II. kat. Coll. XXII. Sectio 60.

¹⁷ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁸ Goór, 2009. 113. p.

Égett malom 186/174. Vízimalom volt ott, talán 100 éve égett le. Égett malomi híd 186/175. Az égett malom mellett van. Fekete-ér: Ájás [Patak] 186/193. Rajta állt az égett malom¹⁹ Ájás = Lendva-patak.²⁰ (Az „ájás” vidékünk nyelvjárásában ásást jelentett, tehát ásott patakról, csatornáról van szó.)

¹⁹ ZMFN. 436-439. p.

²⁰ Goór, 2009. 113. p.

489. Tófej

Durgaji-patak

A Görbe-fáki patakon jelöl malmot Tomasich térképe 1792-ben, Oroklán és Hencse pusztá közt. Az I. katonai térkép szerint ez inkább az orokláni malommal azonos.

Durgaji-patak 84/28. Kisfalu-patak. Görbe-fáki-patak. Zalatárnok határában ezt a vízfolyást Görbefődi-pataknak hívják. Durgaji malom 84/29. (Durgó, Durgói). Szompácsi-patak: Gálkúti-patak [Gálkúti patak] 84/51.¹

¹ ZMFN. 206-207. p.

490. Tóti (Káptalantóti)

491. Tótfalu (Kerkateskánd)

492. Tót Szent László (Szécsi Szent Lászlóval azonosítható.)

493. Tótszentmárton

Mura-folyó

Becsehelyi-patak (1728)

Az 1697-es összeírás szerint: egy rossz malom, évi 3 Ft hozammal.¹

Az 1712-ben készült úrbéri összeírásban négy malmot írtak össze a molnárok neveivel: Jacobum Varga, Sebastian és Kuzsmán Stankó, Terzstenyák Göntér, Kosztarics Matok. Az összeírás szerint soha nem adtak utánuk sem pénzt, sem terményt, jövedelmük csekély, csak nagyon esős időben használhatók.²

1728-ban ismét összeírták a birtokot. Két földesúri malom. 3 házatlan zsellér, ebből molnár 2. Hármuk jövedelme 17 Ft.³

1753-55-ban három molnárt írtak össze: Horváth Györgyöt, Primecz Jánost és Hernyák Mártont.⁴

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Primecz János neve szerepel.⁵

Az 1770-ös összeírásból: Extraszerialista 10 család, 33 lélekkel, 18 adózóval. Köztük 3 molnár, összesen 57 pm. jövedelemmel. Malmok vannak.⁶

¹ ZML HLC. Tótszentmárton 25. Eredeti: U. et C. 29/40. Kanizsai kerület. Úrbéri összeírás eredeti.

² ZML HLC. Tótszentmárton 30. Eredeti: U. et C. 89/47. Úrbéri összeírás eredeti.

³ MNL ZML HLC. Tótszentmárton 39. Eredeti: ZML Conscr. Univ. Ö. 22. h.

⁴ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

⁵ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755..

⁶ MNL ZML HLC. Tótszentmárton 51. Eredeti: ZML Conscr. Univ. 1770. Ö. 46/76. Kapornaki nagyobb járás.

1786-89-ban Tótszentmárton filiái: Malom a helységen kívül, ¼ óra 8 lélek.⁷

Hozzá tartozik még *Alsómalom* és *Felsőmalom*. Év nélkül.⁸

Az 1784-e I. katonai felmérés szerint a falu felett északra három völgygátas malomtó volt. Mindhárom alatt malom, házzal. A falu alatt Szerdahely fölött, a kettő közt kb. félúton, van egy gátas malom, tóval, épülettel. „*Alte m.*” jelöléssel.⁹

Tomasich térképe nem jelöl malmot.

1851-ben a megyefőnök utasítására járásoként összeírták a megyében található malmokat. A tótszentmártoni határban lévő 2 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 3-5 pozsonyi mérő.¹⁰

Az 1851-es adat ellenére a II. katonai térképen nincsen jelölve malom.¹¹

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalom után 4 Ft 60 krajcár jövedéki adót fizettek.¹²

1897. december 31.-én a szombathelyi kultúrmérnöki hivatal több malom, köztük a tótszentmártoni iratait bekérte. Ebből tudjuk, hogy a malom tulajdonosai Bedekovics Kálmán örökösei voltak.¹³

1935-ben ezt találjuk a falu malmával kapcsolatban: „Dankó György malombérlő. (Tótszentmárton, 1909.) A malomipart Horváth Gyula malmában, helyben tanulta ki. 1927-ben felszabadult, és továbbra is ugyanott dolgozik. 1934-ben kibérelte a malmot, és az üzemet önállóan vezeti.”¹⁴

Az 1949-es kimutatás szerint a malom cége: Horváth Gyula. Tulajdonos: Horváth Gyula. Kapacitás: 18 q/24 h. Használhatóság: 20 %.¹⁵

A falu keleti szélénél folyó Borsfai patakon volt a **Keresztúri-malom**.¹⁶ Erről a malomról semmit sem tudunk.

Szokácsos melén: Górn melin: Fölső malom 203/30. Valamikor malom volt itt. Szecsescső. Falucskát jelent 203/40. Valamikor falu lehetett itt, de most már csak egy vén malom van, lakókkal. Prë melino: Malom 203/41. Dólni melin: Zsohárov melin 203/83. Régen vízimalom volt itt. (Talán Zsohár nevű tulajdonosáról vagy molnáráról kapta nevét.)

⁷ MNL ZML Hlc. Tótszentmárton 58. Eredeti: MNL. C-104. Htt. Lt. Acta reg. Par. Pfarrtop

⁸ MNL ZML Hlc. Tótszentmárton 3. Mohl, 1915. 7. p.

⁹ I. kat. Coll. IV. Sectio XVI.

¹⁰ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹¹ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 60.

¹² MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat..

¹³ MNL ZML IV. 433. Egyedi iratok gyűjteménye 349. sz. letét

¹⁴ B. M. Zs. 1935. III. 69. p.

¹⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 30 sorsz.

¹⁶ Kovács, 2012. 256. p.

494. Tótszerdahely

Timár-patak

1591-ben öt malom volt itt a Murán. 1697-ben a földesúri malmot is helyreállították. 1728-ban a Mihály-patakon volt egy egykereű malom.¹

1753-ban Petrics István molnárt írták össze,² majd ugyabban az évben még két molnárt: Molnár Miklóst és Prinecz Jánost.³

¹ Kovács, 2013. 256. p.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

1753-55-ban Kósa (vagy Kása) János molnár.⁴

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Benics István neve szerepel.⁵

Az 1757-es összeírásban, amelyben szintén a malmokat és molnárokat írták össze, Reta Kása Péter, Kuti Miklós, Fehér István és Petris István molnár nevét jegyezték föl.⁶

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Kuti Mihály és Fejes István neve szerepel.⁷

Az 1784-es katonai térképen a Szentmártonból jövő patakon az „*Öreg malom*” alatt, a falu keleti végén egy gátas, tavas malom volt. Mellette két épület. A Murán két hajómalom.⁸

Tomasich térképe egyik malmot sem jelöli.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A tótszerdahelyi határban lévő 13 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 2-5 pozsonyi mérő.⁹

A II. katonai térkép 1856-60 közti felmérésekor a falutól délre 6 hajómalom volt a Murán.¹⁰

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalom után 17 Ft 40 krajcár jövedéki adót fizettek.¹¹

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Hováth és Jakovics néven szerepel a malom.¹²

Tmárov járek. Timár patak 204/19. Sztiszka: Tímár-malom 204/20. Egykori tulajdonosáról.¹³

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755..

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁸ I. kat. Coll. IV. Sectio XVI.

⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁰ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 61.

¹¹ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹² MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹³ ZMFN. 494-497. p.

495. Tölcsén, Tölcsán (Szentgróti járás)

Az I. katonai térkép tanúsága szerint Pakodtól nyugatra, pár házból álló település. Malmot nem jelöl a térkép.¹ Tomasich térképén sincs malom.

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvételezésekor *Csány*-ként jelölik, de malma nincs.²

Egyetlen adatun 1876-ból való. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint vízimalma után 26 Ft jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll. V. Sectio XVII

² II. kat. Coll. XXIV. Sectio 55.

³ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat..

496. Tőberek (Nemesapáti)

497. Tőkeháza (Kacorlaktól északra)¹

Az 1750 körül készült összírásban Bohár György molnár nevével találkozunk.²

¹ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 59.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Cseh Tamás neve szerepel.³

1777. július 13.-án vallották dusnokiak: „Tőkeházi pusztában lévő malom hozzánk csak félórányi járó föld.”⁴

A II. katonai térképen szerepel *Tőke Házi puszta*, de malom nincs.⁵

„Tőkeházi” földrajzi nevek Kacorlak határában találhatóak.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁴ Horváth I. 83. p.

⁵ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 59.

498. Tölles, (Szentgyörgyvölgy és Magyarföld közt volt.)

Nagyréti-patak

Az 1750 körül készült összeírásban Halász János molnár neve szerepel.¹

1754-ben Katán Pál molnárnak 70 köböl jövedelme van.²

Az I. katonai felmérés térképén nem találjuk nyomát,³ és nincs a II. katonai térképen sem.

Az 1949-ben készült kimutatásban a malom cége: ifj. Tóth György. Tulajdonos: Állami malom. Bérlő: ifj. Tóth György. Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 50 %.⁴

A XVIII. század közepi és az 1949-es adat közti, valamint az azt követő időszakról nincsenek adataink.

¹MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1754.

³ I. kat. Coll. II. Sectio XI

⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 54. sorsz.

499. Tördemic (Badacsonytördemic, Nemestördemic)

Eger-víz

Az 1784-es katonai felmérés térképén a falutól északnyugatra van egy malom házzal. A falu északi végétől út vezet a malomig. Ugyanezen a patakon a szigligeti hegy keleti oldala alatt is van egy malom, három épülettel.¹

Tomasich 1792-es térképén szintén szerepel a malom.

1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. A tördemici határban lévő vízimalom kapacitása napi 6 pozsonyi mérő.²

A II. katonai térkép 1856-60 közti felmérésekor ugyanott van a malom, ahol az első katonai felmérésen is volt, a falu északi végétől nyugatra. Innen vezet út a malomhoz.³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 2 segédet foglalkoztattak, és a malom után 40 forint jövedéki adót fizettek.⁴

A tördemici malmot megvásárolta Cságoly Antal Pál, aki 1868-ban születet és előzőleg a szigligeti malom bérlője volt.⁵

Az 1950-es években még működött.⁶

¹ I. kat. Coll VII. Sectio XXII.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

³ II. kat. Coll. XXVI. Sectio 57.

⁴ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁵ Kádár 2010. 185.p.

⁶ Jakosa Árpád közlése, 2012.

A malom egyszintes épülete rossz állapotban ugyan, de még áll.⁷



012. Badacsonytördemici malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

⁷ Kovács, 2013. 257. p.

500. Turischa, Turnischa (Turnische, Turnišce, SLO, Bántornya) Lendva-folyó

Az 1784-es I. katonai felmérés térképén a Dobronakra vezető út bal oldalán, a Lendva jobb partján névtelen malom, fordított U alakú épülettel. Ez alatt ugyanolyan távolságra, mint azt a Lendván már láttuk, van a **Krambaczow** malom a bal parton, két egymásra merőleges épülettel. Nedelicz közelében **Boncz** malom a jobb parton, ház és fordított L alakú épület.¹ Tomasich 1792-es térképe nem jelöl malmot.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat:

1. Tulajdonos: Agustics Sándor, 2 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.
2. Tulajdonos: Kucsko család, 2 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.
3. Tulajdonos: Rousz család, 2 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.
4. Tulajdonos: Tivadar család, 2 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.²

A II. katonai térképen két malom van a falutól kelet, délkeletre.³

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 4 patakmalomban 9 kövel 24 óra alatt 36 ausztriai mérő gabonát képesek megőrölni. Vízhány miatt sem 1862-ben, sem 63-ban nem örölt.⁴

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a 4 vízimalom után 30 Ft jövedéki adót fizettek.⁵

¹ I. kat. Coll II. Sectio XII.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll. XXI. Sectio 58-59.

⁴ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 50-51. p.

⁵ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

501. Túrje

Nádas-patak

A Nádas-patak Szentgrót fölött folyik a Zalába.

Egy 1588-as adat szerint a malom csak áradáskor, vagy nagy eső után tudott örölni.¹ 1601-ben a vár alatt halastó és egykerekű malom van. A 2 kerekű (*Kettős malomként* említett) a Zalán elpusztult.²

1604-ben, a türjei vár leltárakor leírják, hogy van egy halastó a vár alatt, ezen van egy egykerekű malom, csekély hozammal. A kétkerekű malom a Zala folyón még nincs helyreállítva.³

1642-ben tanúvallomásokot vettek fel a türjei prépostság birtokok határainak megállapítására. Ebből a malmokra vonatkozó kérdés: „*Tudja-e a tanú, hogy a Zala megyei Barrabas nevű szőlőhegy határában a Szala folyó vizén a Türjei prépostnak malmai voltak? Tudnak-e arról, hogy Döghi határban is volt egy malma a Türjei prépostnak?*”

Az első – 80 éves - tanú válasza: „*Tudom, hogy az Barrabas határban egy malom volt mostis megh vagyon. Azon kívül kettőnek heliét tudom, egyiket tsintalan malomnak hittak, másiknak nem tudom mi a neve [...] Az Magki patakon levő malomnak helyet halastóját tudom, de azt sem tudom kie volt. Azt a helyt a' hol most Magdkiak laknak, Batki Sürüinek hittak.*”⁴ [Magdk alatt Batykot kell érteni ML]

1672-ben Prodinszky Mihály türjei prépost a számára semmiféle hasznot nem hozó malmot Németh János vajdának és az egész türjei őrségnek, továbbá a jobbágyoknak zálogba átengedte az alábbi feltételekkel:

1. A vajda és a katonák 200 (?) értékű malmot építhetnek és vallomástevő vagy annak utódai csak ennek az összegnek lefizetésével válthatják azt vissza.
2. Mind a felső, mind az alsó halastónak töltését a katonák tartoznak fenntartani, javítani és a „Vámhidat” is tartoznak állagában megőrizni.
3. Mindkét halastó haszna, vagyis a halászat, nem a zálogba vevőké, hanem a présosté marad.⁵

1743-ból ismerünk egy 1722-ben kelt szerződést malom építéséről.⁶

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Mihály, Németh János molnár nevét jegyezték föl.⁷

Az 1770-ben összeírt adózók: Molnár: 1, malom jövedelme: 45 p. m. gabona jövedelemmel.⁸ „Malmok határunkban vannak.” - vallják szűkszávuán a türjeiek 1781. június 8.-án.⁹

Az I. katonai térképen a falutól délnyugatra, közvetlenül a falu alatt Észak-déli irányú patakon van egy malom, házzal.¹⁰

Az 1786-ban készült összeírásban két malom van a határban: **Felső malom** a Tóvíz patakon, **Alsó malom** a Tóvízen.¹¹

1792-ben Tomasich egy malmot jelöl a ma Nádasnak nevezett patakon.

1828-ban két molnár. 1 molnár negyed évig segéd nélkül dolgozik.¹²

¹ Kovács, 2013. 259. p.

² MNL ZML HLc Türje 49. MNL. Kamarai lt. Acta Radicolio Fasc. 4. № 35.

³ MNL ZML HLc Türje 54. Urbárium eredeti U. et. C. 60/58.

⁴ MNL ZML HLc Türje 82. OL. Batthyány cs. Körmendi lt. P. 1313. Maj Lad 29. № 75/a.

⁵ MNL VaMl Káptalani jegyzőkönyv XLI. Kötet 9l. 6. sz.

⁶ MNL ZML HLc Türje 58. Csornai lt. Fasc. 113. № 3. 1743. 79 chm.

⁷ MNL ZML Közgügyi iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁸ MNL ZML HLc. Türje 67, 68, 70. Conscr. Univ. Szántói járás 46/21. 1770.

⁹ Horváth I. 305. p.

¹⁰ I. kat. Coll. VI. Sectio XIX.

¹¹ MNL ZML HLc Türje 79. MNL. Htt. Lt. C. 103. inventarium Türje Zala m. Rsz. 30. fasc. Fol. 133-155. „Türje” 1786. jan 19.-i Conscriptio

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A türjei határban lévő türjei malom IV. osztályú, 24 óra alatt 4 pozsonyi mérő gabonát őröl.¹³ A II. katonai térképen *Belső Türje* déli végétől nyugatra van egy gátas tó, alatta van a malom.¹⁴

1907. Takács István molnár.¹⁵

1925. 1 gőzmalom, 1 vízimalom.¹⁶

Rosenthal-malom

1935-ben ezt olvashatjuk: „Rosenthal József gőzmalomtulajdonos. (Sárvár, 1887.) Iskolái után a szülői háznál nyerte szaktudását. 1906-ban önállósította magát. 1922-ben vette át a türjei gőzmalmot, amelynek teljesítőképessége napi 100q.”¹⁷

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Rosenthal malomként szerepel.¹⁸

Az 1949-es kimutatás szerint a malom cége: Schwarzenberg Dezső. Tulajdonos: Rosenthal örökösök. Bérlo: Schwarzenberg Dezső, Theibsz Sándor. Kapacitás: 55. q/24 h.

Használhatóság: 60. %.¹⁹ További adatunk nincs róla.

Molnár-malom

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Molnár Lajos neve szerepel.²⁰

Az 1947-ben megjelent Újjáépítő magyarok-ban olvashatjuk az alábbiakat: „Molnár Lajos és István gőzmalma. Ez egy családi malom, amelyet 1927-ben vettek át a jelenlegi tulajdonosok, és azóta vezetik. Búza- rozsdarálással foglalkozik, úgy helyben, mint a környéken. Vízi erejű malom, amelyben kisegítésként egy 8 HP. Motor van beállítva. A malom korszerűen van egyébként berendezve, felszerelve és további prosperitása biztosítottnak látszik.”²¹

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Molnár és tsa. Tulajdonos: Molnár testvérek. Kapacitás: 8 q/24 h. Használhatóság: 60 %.²² További sorsa nem ismert.

Kettős malom

1567. „Restitució Kettős malom in prep. Türje.”²³

Szintén 1567-ből való a következő panasz a megyéhez: Heranth Péter fegyveres cinkosaival együtt a közelmúltban a Türjei Kettős malmot elfoglalták a Zalán. Onnan a prépostságot illető vámgabonát elhordták saját használatukra. A malmot mind a mai napig használják. A megyei hatóság az illetékes szolgabírókat utasítja, hogy szerezzék és adják vissza jogos tulajdonosuknak.²⁴

¹² MNL ZML Munkalap az 1828. évi összeírás anyagának kijegyzéséhez.

¹³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁴ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 55.

¹⁵ Magyar Pajzs, 1907. 03. 14.

¹⁶ MNL ZML Munkalap az 1925. évi Közigazgatási Utmutató adatainak kijegyzéséhez.

¹⁷ B. M. Zs. 1935. III. 170. p.

¹⁸ MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 1181. sorsz.

²⁰ MNL ZML IV. 433. N°6093.

²¹ Újjáépítő magyarok, 1947. 738. p.

²² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 185. sorsz.

²³ ZMLHLc Türje 32. Csornai lt. Fasc. 17. № 3.

²⁴ ZML HLc Türje 33. MNL. Batthyány cs. Körmendi lt. P. 1313. Maj Lad 29. № 56.

1604-ben a kétkerekű malom még nincs helyreállítva.²⁵
1673-ban *Kettős malom praedium*.²⁶

Alsó Túrje

1566. „Molendinator Eiusdem super 2 akó 1 p.”²⁷

Felső Túrje

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint **Belső-Túrje** vízimalma után 8 Ft jövedéki adót fizettek.²⁸

Kühid: Malom-híd 90/9. Híd a malom mellett. Malom utca 90/26. A volt vízimalomhoz vezet. Felső gáti erdő 90/32. Malom-út. 90/36. Valamikor ezen az úton jártak Ötvös, Dabronc, Zelaerdőd stb. községekből a Zala menti malmokba. Foló: Nádas patak 90/38. Kotyogó 90/115. Volt malom. Mónár-kert 90/116. Molnár nevű tulajdonosáról. (Az adatközlő a nevet jól tudja, de valószínűleg a molnár kertjéről van szó, elhelyezkedése erre utal. ML) Malom-víz 90/122.

²⁵ ZML HLC Túrje 54. Urbárium eredeti U. et. C. 60/58.

²⁶ ZML HLC Túrje 15. Ol. Batthyány cs. Körmendi lt. P. 1313. Maj Lad 29. № 107.

²⁷ ZML HLC Túrje 31. Eredeti: Dic. Zala III. 534 v. és 535. 1.

²⁸ MNL ZML-a IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

502. Tüskeszentpéter

(1721: Szent Péter puszta, 1792-ben Tomasich térképén Zala Szent Péter-ként szerepel.)
Zala folyó

A szentpéteri malmot 1524-ben említik először a Bánffy urbáriumban. Az alsólendvai Bánffy család birtoka, akik bérbe adták. A bérleti díj évi 1 arany forint, 300 köböl, a malom köblével mért búza és egy vödör hal, vagy helyette 25 dénár.¹

1610-ben Pogán Zsigmond 200 aranydukát kölcsön fejében elzálogosítja Aranyadon 27, Zalaszegezen 2, és Zenth Pether-ben 1 lakott jobbágytelkét; valamint utóbbiban a háromkerekű malom felét a zala folyó fölött, a zalabéri Horváth Bálint özvegyének.²

1618-ban Pernecky György elzálogosította Hagymássy Kristóf szentgróti várkapitánynak a tőle felvett hitel fejében – többek közt – a Zent Peter possessióban minden joghatóságot a javak és a Zala folyó melletti háromkerekű Malom fölött.³

1630-ban Hagymássy Katalin – többek közt – a Zent Peter possessióban lévő birtokait, köztük a háromkerekű malmot Hagymássy Kristófnak elzálogosította.⁴

1641-ben Raiki Imre és Pogán Erzsébet gyermekei teljes birtokrészüket [...] Zent Péter possessióban, és az ottani malmot a Zala folyón 465 magyar forintért, visszaválthatóan Hagymássy Istvánnak és Lóránt Juditnak, továbbá örökösüknek elzálogosították.⁵

1646 októberében a török elpusztítja, majd 1664-ben ismét erre a sorsra jut.⁶

Az 1656. március 15.-én kelt összeírás címe:

¹ MNL D. L: 37006 P. J. Kam. Arch.

² MNL ZML Hlc Tüskeszentpéter 19. Eredeti MNL VaMI-a Káptalani jegyzőkönyv XXIII. kötet 243 l. 144. sz.

³ MNL ZML Hlc Tüskeszentpéter 22. Eredeti MNL VaMI-a Káptalani jegyzőkönyv XXV. kötet 231 l. 76. sz.

⁴ MNL ZML Hlc Tüskeszentpéter 24. Eredeti MNL VaMI-a Káptalani jegyzőkönyv XXIII. kötet 365 l. 145. sz.

⁵ MNL ZML Hlc Tüskeszentpéter 33. Eredeti MNL VaMI-a Eccl. et fam. B. csomag № 37.

⁶ Wöller István: Malomtörténet: Tüskeszentpéter. Kézírt kézirat. É. n. Jakosa Árpádtól, 2012.

„Szentgroti várhoz az enni falu vagyon, s azokban hány Heles Jobbágy és Sellyér légien annak röviden való Extractusa.” 1656. március 15.

„Salasegen [Zalaszeg], Szent Péterben [Tüskeszentpéter], Aranyadon: [...] Ezek azok mellyet Hagymasi István Uram kért volt feől az Császártul az Várhoz. Horváth István bírta, de magvaszakadt, Szent Péteri malomnak is harmad részét.”

Az 1656. április 3.-án kelt összeírás címe:

„A Szentgroti Várhoz tartozando mindenféle jövedelemnek följegyzése.”

Bagyikon: „Szent György napján korcsma kezdetik. Itt éppen az Uré az Korcsma. Három kerék malom vagyon, azis éppen az úré.”⁷

1678-ban az örletők közül három férfit a török portyázók elvittek.⁸

1690-ben Nádasdy Imre és Szegedy Ferenc a malom tulajdonosa.⁹

1696-ban Pogány Ádám panaszt emelt, mert Pogány Zsigmond több jószágát, köztük a Szt. Peter-i határban lévő malomrészt elfoglalta. Zalamegye főispája kötelezi Pogány Zsigmondot az elfoglalt javak visszaadására.¹⁰

1707-ben Rabutin labanc generális csapatai pusztítják el a települést és a malmot.

Az 1720-as években a malomban szolgált egy Kóczári Péter nevű molnárlegény.¹¹

1721-ben: Szent Péter pusztja. „Ezen a pusztán van a Szala folyó vizén egy jó állapotban levő, háromkerekű „forgó malom”, mely a molnár részén kívül (minden 3. köből gabona az övé) évi 130 köblöt hoz az uraságnak. Hozott ez a malom ennél többszörte többet „... migh a kis vizeken való malmok nem erigáltattak az szomszédsághban, a' Kik is nagyon praedpediállják a' proventust. Esterházyn kívül a Laskay és a Desényi családok 1/12-1/12 rész erejéig compossessorok a malomban.”¹²

Esterházy Péter 4 Szent Péter pusztán lakó zsellérének 4-4 nap robotot kell teljesítenie a malom körül.¹³

1723-ban a két Pogány lány birtokát megvásárolja ifj. Szegedy Ferenc. Miután apja a lányok apjától, Pogány Györgytől az ő részét megvásárolta, így az egész Pogány birtok a Szegediké lett.¹⁴

1752 nyarán villámcsapás következtében leég, még abban az évben újjáépítik.¹⁵

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Miklós molnár nevét jegyezték föl.¹⁶

1760-ban ismét elpusztul egy tűzben. „... tűz által megemésztődván.”¹⁷

1770-ben Vajda Ferencnek hívják a molnárt. Évi jövedelme 100 pozsonyi mérő gabona.¹⁸

Másutt 10 p. m. jövedelmet említenek.¹⁹

Az I. katonai térképen, 1784-ben, a falutól északra a Zala bal partján malom és ház, továbbá 3 épület.²⁰

⁷ MNL ZML Hlc. Zalaszentgrót 120. p. Eredeti MNL Batthyány cs. körmendi lt-a, P. 1313. Acta. ant Alm. Lad. 7. № 6.

⁸ MNL ZML Hlc Tüskeszentpéter 33. Eredeti MNL Batthyány cs. körmendi lt-a, P. 1313. Tör. ir. Rsz. 249. № 411. Török dominatio jegyzék.

⁹ Wöller István: Malomtörténet: Tüskeszentpéter. Kézírt kézirat. É. n. Jakosa Árpádtól, 2012.

¹⁰ MNL ZML Hlc Tüskeszentpéter 42. Eredeti MNL VaMI-a Eccl. et fam. B. csomag № 30.

¹¹ Wöller István: Malomtörténet: Tüskeszentpéter. Kézírt kézirat. É. n. Jakosa Árpádtól, 2012.

¹² ZML Hlc. Tüskeszentpéter 48. p. Eredeti: MNL. Festetics cs. Lt. A P 285. Sallér lt. Rsz. 2693. Fasc. 95. № 247.

¹³ MNL ZML Hlc Tüskeszentpéter 49. Eredeti MNL Batthyány cs. körmendi lt-a, P. 285. Sallér cs. lt. nr. 18. cs. Fasc. 95. № 247.

¹⁴ ZML Hlc. Tüskeszentpéter 52. p. Eredeti: MNL. Festetics cs. Lt. A P 285. Sallér lt. Rsz. 2683. Fasc. 53. № 5.

¹⁵ Wöller István: Malomtörténet: Tüskeszentpéter. Kézírt kézirat. É. n. Jakosa Árpádtól, 2012.

¹⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

¹⁷ Wöller István: Malomtörténet: Tüskeszentpéter. Kézírt kézirat. É. n. Jakosa Árpádtól, 2012.

¹⁸ MNL ZML Hlc. Tüskeszentpéter 64. MNL ZML-a Univ. Szántói járás Ö. 46/7.

¹⁹ MNL ZML Hlc. Tüskeszentpéter 65. Eredeti MNL ZML-a Univ. Szántói járás Ö. 46/21.

1790-ben Tomasich térképe egy malmot jelöl Zala Szent Péter-en.

1809. július 25-én nagy jéggel kísért zivatar során megrongálódott a malom tetőzete.²¹

1818. január 11.-én a birtokosok: Szegedy Ferenc, Szegedy Róza [Kisfaludy Sándor neje] és Bezeredy György bérbe adják három évre Márkus József zablánci molnármesternek 1818. április 24-től 1821. április 23-ig. A szerződést Eötvösi-pusztában kötötték.

A szerződés nyolc pontból áll, ezeknek kivonatos tartalmát közöljük:

- 1./ A malom kőpadja, esetleg egyéb szerszámai is, valamint a gátja is javításra szorul, e javításokat a tulajdonosok elvégeztetik, és a szokásos „ötödik molnárrészben”, úgy, amint a jelenlegi molnár is bírja, a malmot Márkus Józsefnek árendába adják.
 - 2./ A javítási munkálatokban azonban köteles a molnár családjával együtt részt venni, sőt: igavonó állataival a szükséges fuvarokban is köteles segíteni.
 - 3./ Az első év rámege a javításokra, arra árendát a molnár nem fizet, de a további két esztendőre, évente ad 300 köből búzát, 600 köből rozstot, 100 köből kukoricát, vagy helyette 100 köből rozstot és 100 köből lisztport, negyedévi részletekben. Azzal a kikötéssel, ha valamelyik uraság az esedékességi idők közben mérsékelten igényelne előleget az árendára, a molnár azt is köteles szolgáltatni.
 - 4./ A két év alatt szükséges malomköveket, szitát, kérgeket a bérbevevő saját költségén köteles megszerezni. A köveket az árendális év kezdetén le kell collozni, ahány coll követ vesz át, annyi collt kell visszaadnia a bérlet lejártakor. Viszont a szitapénzt a molnár szedheti, saját hasznára.
 - 5./ A malom üzemelésével kapcsolatban szükségesséváló valamennyi kovácsmunkát, ami nem öntéssel és olvasztással jár, a bérlő köteles saját költségén elkészíttetni, a többi a tulajdonosokat terheli.
 - 6./ A malom és molnárház épületein szükségessé váló kisebb javítási, tatarozási munkákat, és a malombeli, fafaragással járó valamennyi munkát köteles a molnár saját maga elvégezni, illetve saját költségén elvégeztetni. Ha viszont új munka lenne, tehát ha valamit teljes egészében újonnan kell megcsinálni, az már a tulajdonos urak költségére megy, de a molnár ahhoz is köteles segítséget adni kétkezi munkában, fuvarban.
 - 7./ A molnár családja és az őrlők által okozott károk a molnárt terhelik, a véletlen károk azonban az urakat.
 - 8./ A felmondási idő kölcsönösen fél év, de az urak fenntartják maguknak a jogot, ha a molnár hanyagul, kötelesség- és szerződésszegően látná el munkáját, kitehessék őt terminus előtt is a malomból.²²
- 1828-ben kézműves a faluban egy molnár, aki egész évben dolgozik, 1 segéddel.²³
- 1840-es években Léránt László molnár bérli a malmot, aki a zalabéri Lángi László molnárségédet alkalmazza.²⁴
- 1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A szentpéteri határban szentpéteri malom I. osztályú, 24 óra alatt 24 pozsonyi mérő gabonát őröl.²⁵
- A II. katonai térkép 1852-55 közti felvételekor *Sz. Peter* északi végétől nyugatra van egy malom, amelyhez a faluból vezet út. A malom körül több épület áll.²⁶
- 1854-ben a szentpéteri malom birtokosa Novák Ferenc.²⁷

²⁰ I. kat. Coll. V. Sectio XVII.

²¹ Wöller István: Malomtörténet: Tüskeszentpéter. Kézzelel írt kézirat. É. n. Jakosa Árpádtól, 2012.

²² MNL ZML Hlc. Tüskeszentpéter 79. Eredeti MNL P. 57. Bezeredy család kámi lt-a. Uj rend. E. LXVI. 14. sz.

²³ MNL ZML Hlc. Tüskeszentpéter 82. Eredeti MNL ZML-a Munkalap az 1828. évi összeírás anyagának kijegyzéséhez 1828.

²⁴ Wöller István: Malomtörténet: Tüskeszentpéter. Kézzelel írt kézirat. É. n. Jakosa Árpádtól, 2012.

²⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

²⁶ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 55.

²⁷ MNL ZML Hlc. Tüskeszentpéter 86. Eredeti MNL ZML-a Urbéri földkönyvek.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 2 segédet foglalkoztattak, és a malom után 52 Ft 40 krajcár jövedéki adót fizettek.²⁸

Az 1860-as évektől Szalmássy János a malom bérlője, 1880-ban bekövetkezett haláláig. 1880-ban id. Pék Gyula bérlte ki a malmot. 1889-ben a tulajdonosok: Szegedy György és Béla, valamint Okolicsányi Dénes eladják Bahm Ignácnak. Ő a malmot lebontja és egy háromemeletes épületet emel a helyén, amiben hengershéket és turbinát építenek be. Bahm Ignáctól Barth János és fia, Vilmos vásárolták meg. Ők tovább fejlesztették a malmot, az apa 1896. február 24.-én bekövetkezett haláláig. 1898-ban Vilmos eladta Keszler Bernát és Mór vállalkozóknak. Ők szerelték fel gőzgéppel.²⁹



781. Tüskezentpéter, Zalavölgye műmalom. Fotó: Jakosa Árpádtól.

1925-ben 1 molnár, és egy vízi és gőzerőre berendezett malom, 12 alkalmazottal.³⁰

1935-ben: „Kessler Bernát és Mór hengermalom. Tulajdonos Kessler Mór. (Batyk, 1877.) A cég 1904-ben alakult. Napi termelése 2 és fél vagon. Kereskedelmi és vámórléssel foglalkozik, 23 embert alkalmaz. Régebben exportra is dolgozott (Ausztria, Fiume, Trieszt) 1929-ben Zalaegerszegen a Faluszövetség kiállításán aranyérmét és diszoklevelet nyert. Felesége: Kessler Irén.”³¹

²⁸ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

²⁹ Wöller István: Malomtörténet: Tüskezentpéter. Kézírt írt kézirat. É. n. Jakosa Árpádtól, 2012.

³⁰ MNL ZML Hlc. Tüskezentpéter 99. Eredeti MNL ZML-a Munkalap az 1925. évi Közigazgatási Útmutató adatainak kijegyzéséhez.

³¹ B. M. Zs. 1935. III. 171. p.



778. Keszler-malom levélpapírjának fejléce. Fotó: Kummer Gyulától

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Kutrovác Kálmán neve szerepel.³²

1947-ben: „Kutrovác Kálmán vámörölő malma. A jelenlegi tulajdonos 1939-ben vette meg a malmot, azóta a saját neve alatt vezeti tovább. Vízialom, amelynek teljesítőképessége 24 óránként 60 q örlemény. Raktárkészlete 18 vagon körül jár. A malom főmolnára Szalai János, aki azt szakavatottan és hozzáértéssel vezeti. Gazdálkodnak kb. 8000-8500 négyszögöl területen. Tervbe vették a villanyerőre való átállítást, amelyhez megfelelő motorok beállítása lesz szükséges.”³³

Az 1949-es kimutatás szerint a malom cége: Kovács József. Tulajdonos: Kutrovác örökösök. Bérlo: Kovács József. Kapacitás: 40 q/24 h. Használhatóság: 50 %.³⁴

1950-körül államosították. 1961-ben újjáépítette és korszerűsítette a Vas-Zala Megyei Malomipari Vállalat. Ünnepélyes termelésbe állítására 1961. szeptember 16.-án került sor.³⁵ 40-50 t/nap teljesítménnyel üzemelt. Pneumatikus malom, hengerszékek blokkhajtással. Lapátos síkszitákat építettek be, csak elektromos meghajtás és vezérlőpult. Átépités utáni vezetője Sopronyi József lett. (A malom technológiai utasításán, 1962-ben, Pajor Jenő igazgató aláírása van.)

³² MNL ZML IV. 433. N°6093.

³³ Újjáépítő magyarok, 1947. 727. p.

³⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 184. sorsz.

³⁵ A nevére küldött meghívó Jakosa Árpád tulajdonában.



777. Tüskeszentpéteri malom. Fotó: Marx Mária.

1989-ben korszerűsítették: 80 000 000 Ft-ba került: blokkhajtását átszerelték, NDK típusú hengerszékeket (NEGAMÁ), lapátnélküli síkszitákat építettek be. A transzmissziós meghajtás helyett egyedi meghajtású berendezéseket alkalmaztak. 1993-ban privatizálták.³⁶

A malom tulajdonosa a Zala-Cereália Kft. lett: „A Kft 1993-ban alakult meg azzal a céllal, hogy a Zalagabona Rt. zalaszentgróti gyáregységét a privatizáció során kivásárolja. A cég 1994. március 28.-án kezdte meg tevékenységét. Tulajdonosi körét döntően a környezetében lévő szövetkezetek, illetve magánszemélyek alkották. A cég tulajdonosi szerkezete folyamatosan átalakult, jelenleg belföldi magánszemélyek tulajdonában van. Tevékenységét két fő ágazat – malmi őrlés, illetve takarmánygyártás - határozza meg. Az elmúlt években a gabonaipart ért kihívások eredményeként a zalai malomipari cégek közül egyedül maradt talpon, amely elsősorban a reális feladat-meghatározásnak és a szakmai gazdálkodás iránti elkötelezettségnek köszönhető. Fontos elemnek tartva környezetének növénytermesztő és állattenyésztő gazdálkodóit, mint bejegyzett integrátor anyagi és szakmai háttérrel biztosít a termeléshez. Ezzel stabilan biztosítja a folyamatos alapanyag ellátást, valamint a felvevő piacot.”³⁷

³⁶ Jakosa Árpád közlése, 2012. Az utasítás fénymásolatát is átadta.

³⁷ G. I. [Gombás Imre] A neves tüskeszentpéteri liszt származási helye... In. Nyugati Tükör 2008. október. 17. p.



780. Zala Cereália liszteszcskó.

„Kovács Zsigmond zalaszentlászlói molnár. (Tüskeszentspéter, 1889.) Tüskeszentspéteren szabadult fel a molnáriparban, 1905-ben. Mint segéd több helyütt dolgozott. Kehidán főmolnár volt. 1916-ban Zalaszentlászlón lett malombérlő és azóta vezeti a malmot. Felesége: Katona Teréz, 3 gyermekük van.”³⁸

Rekesztő: Gát, zsilip 92/2. Felső-malom-kert 92/3. A malom melletti terület. Készlér malom: Malom [Zalavölgye műmalom] 92/7. Keszler nevű egykori tulajdonosáról. Malom utca 92/8. Alasó-malom-kert. 92/10. A malom melletti terület. Szala 92/32. Zala folyó Uj-Szala 92/40. Zala folyó.³⁹

³⁸ B. M. Zs. 1935. III. 173. p.

³⁹ ZMFN. 226-227. p.

503. Tüskeszter (Trnje, SLO) Csernec-patak

Az I. katonai térképen (1784) *Terny*-ként szerepel. A falu nyugati végénél a Csernec patakot felduzzasztották, és annak keleti végénél volt egy malom, egy házzal.¹

Tomasich *Tüskeszter*-ként jelöli, de malmot nem tüntet fel.

A második katonai felmérés térképén sincs malom.²

Az 1863-ban a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 2 patakmalomban, 4 kővel 24 óra alatt 16 ausztriai mérő gabonát képesek megőrölni.³

¹ I. kat. Coll. II. Sectio XII.

² II. kat. Coll. XXI. Sectio 59.

³ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 50-51. p.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a 3 vízimalom után 17 Ft jövedéki adót fizettek.⁴

⁴ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

504. Újfalu, (Kerkaújfalu: Csesztreg; Lendvaújfalu: Tornyiszentmiklós)

505. Újnép-pusztá (Magyarszerdahely)

Kürtösi-patak, Ujnépi-patak

Az 1750 körül készült összírásban Kása Miklós a molnár neve.¹

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Kása Péter és Herczeg Miklós neve szerepel.²

Az I. katonai térképen (1784) Szerdahelytől keletre két malomról van.³

Tomasih's *Pread Ujnép*-ként feltünteteti ugyan a térképen 1792-ben, de malmot nem jelöl.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

³ I. kat. Coll. V. Sectio XXI.

506. Újudvar

Principális-csatorna

1519-ben egy malma van.¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Jugovics János és Dany György molnár nevét jegyezték föl.²

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Domi György és Molnár József neve szerepel.³

Az I. katonai térképen valóban két malom van, ami visszautalhat az 1760 körüli összeírás adataira. A két malom Újudvartól délnyugatra, az Újnép-pusztá felől folyó Újnép-patak és az Újudvaron átfolyó névtelen patak összefolyása alatt van.⁴

1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. Az újudvari határban lévő 2 vízimalom kapacitása - egyenként - napi 1 pozsonyi mérő. „Ha alkalmas vize vagyon.”⁵

A második katonai térkép 1856-60 közt nem jelöl malmot.⁶

Fölső malom:

1754-ben Vékási Miklós a molnár, 30 köből jövedelemmel.⁷

Közép malom:

1754-ben Budai György a molnár, 30 köből jövedelemmel.⁸

¹ Kovács, 2013. 260. p.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k..

⁴ I. kat. Coll. V. Sectio XXI.

⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

⁶ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 59.

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1754.

⁸ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1754.

507. Urbónak (Pusztaszentlászló. Ma Urbónaki-dűlő annak határában.)

508. Uzsa (Lásd még: Szentlélekuzsa-pusztá)

Lesence-patak

1785-ben 3 urasági malom állt a pusztában. 1829-ben már csak két malmát jegyzik fel. Az egyik deszkametsző, a másik lisztelő.¹

Fenti adatok ellenére az I. katonai térképen nem találjuk a pusztát,² és nem említi malmát Veszprém megye helytörténeti lexikona sem. Viszont Tomasich 1792-es térképén Szent Lélek Uzsa pusztától északra két malom van a Lesence patakon.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Az uzsai határban lévő uzsai felső malom III. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát őröl. Az Uzsai alsó malom III. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát őröl.³

A II. katonai térképen, 1856-60 közt *Pusztá Úso*-n több épület is állt a patak két oldalán, de malom nincs.⁴

Módor malom

Nincs meg.⁵

¹ <http://www.uzsa.hu/helytortenet.htm>

² I. kat. Coll. V. Sectio XVIII-XIX.

³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

⁴ II. kat. Coll. XXV. Sectio 56.

⁵ Reindl, 2005. 29. p.

509. Vakonya, Valkonya

Első ismert említések, 1753-55-ben két molnárt is említenek a faluban. Iván Mátyást és Antaviros Miklóst.¹

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A *vakonyai* molnár nevét nem említik, csak azt, hogy büntetése: búza, rozs.²

További adataink nincsenek.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

510. Vashegy (Vonyarcvashegy)

511. Várfölde

Alsó-Válicka, Szilágyi-patak

(Volt még egy Várfölde Zalabesenyőtől délnyugatra, ma Bocfölde része.)¹

¹ Szakál, 2002. 35. p.

1753-55-ben két molnárt írtak össze: Benedek Györgyöt és Tóth Istvánt.²

Úgy tűnik az évszázadok során: hol egy, hol két malom volt a faluban.

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Magyarosi Mihály molnár nevét jegyezték föl.³

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Molnár Péter neve szerepel.⁴

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A várföldi Kovács István molnárt „malombéli defectusért” megbüntették. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. Tott Imre molnár legényét „malombéli defectusért” megbüntették.⁵

A falu malma 1784-ben a falutól nyugatra található.⁶ Ez a malom szerepel aztán, 1792-ben Tomasich térképén is.

A második katonai térképen 1856-60 közt Várföldtől délnyugatra van a *Mereta* malom.⁷ Csak száz év elmúltával van ismét adatunk a várföldi malomról. 1892-ben a herceg Eszterházy Pál tulajdonában lévő malom pontos helyét is meghatározták. A kányavári malomtól fölfelé, 6.5 km-re volt.⁸

A földrajzi nevek alapján két malmot különböztethetünk meg: A Szilágyi patakon lévőre a Pap-rét (Malom-rét) elnevezés utal. A Malom-rét a Válickán lévő malmot jelöli, amely azonos - vagy annak helyén épült - a Válickán az I. katonai felmérésen találhatóval. A malomra utal a Zuggó elnevezés is. Ezt az adatközlő is így említi: „A Válickán zsilipet építettek, és a víz zúgott mellette.”⁹

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁵ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁶ I. katonai felmérés IV. 15.

⁷ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 59.

⁸ Műszaki leírás Sombati Pálné – Kányavár - tulajdonában

⁹ ZMFN. 418-421. p.

512. Várvölgy (Felső- és Alsózsíd összevonásával előbb Bakonyzsíd, majd Várvölgy)

Zsíd, Felsőzsíd (Lásd még Sid.)

Zsíd-patak

Az I. katonai felmérésen a falutól észak-északnyugatra 5 malom, mindegyiknél házzal. A keletinél 3 épület.¹

Tomasich 1792-es térképén négy malom van Felső Zsídtól északnyugatra.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A Zsiden lévő felsőzsídi malom IV. osztályú, 24 óra alatt 4 pozsonyi mérő gabonát őröl.²

A II. katonai térkép 1856-60 közt egy malmot jelöl Felsőzsídtól északnyugatra.³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 3 vízimalom után 10 Ft jövedéki adót fizettek.⁴

¹ I. kat. Coll. VI. Sectio XX.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

³ II. kat. Coll. XXV. Sectio 56.

⁴ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876.

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Parragh Nándor neve szerepel. (Várvölgy)⁵

„Parragh Sándor (Felsőzsid, 1894.) malomtulajdonos. A malomipart Orosházán tanulta ki. 1929-ig számos helyen dolgozott, majd önállósította magát és megalapította a tulajdonát képező malmot. A malom mellett van fűrésztelep is. Felsége: Zálek Irén, két fia van.”⁶

Az 1949-es kimutatás szerint a malom cége: Parrag-malom. Tulajdonos: Parrag Sándor.

Kapacitás: 40 q/24 h. Használhatóság: 80 %⁷

A következő adatból arra következtethetünk, hogy államosították. Ugyanis 1954-ben a Veszprémi Malomipari Egyesülés igazgatója elrendeli a várvölgyi állami malom általános, kémpróbaszerű dokumentális revízióját augusztus 2. és 7. közt. A malom igazgatója ekkor Cizmák János.⁸ További sorsáról nincsenek adataink.

⁵ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁶ B. M. Zs. 1935. III. 44. p.

⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20.

⁸ MNL ZML IV. 433. N°6093.

513. Vászoly, Vászoly Vászolyi-séd

1055-ben már három működő malmot említenek a településen.¹

Több egyházi és világi birtokosa volt, melyek közül a legnagyobb a veszprémi káptalan. Az 1082-re datált hamis oklevél szerint a veszprémi egyháznak 9 eke földje, 10 szőleje, 8 szolgálja, két első jobbágya, 7 hospes jobbágya, 4 szántója volt itt, továbbá 3 malma és egy malomhelye. Kétségtől az alapításakor kapott a veszprémi egyház ezen a vidéken is birtokokat, de szerzett később is. Így 1164-ben az Atyusz nembeli Miske ispán fia István vászolyi birtokát neki hagyta, amely állt két eke földből, 4 háznép szolgából, 5 szőlőből és három malomból, s a Sólomos erdő egy részéből.²

A füredi kerület molnáraitól 1755-ben készült adóösszeírás idején Vászolyban 2 molnár volt.³

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba Szalai Ferdinánd és Fazekas György neve szerepel.⁴

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Vászolyban Hera János neve szerepel.⁵

Az I. katonai térképen (1783) *Vássoly* alatt délkeletre három malom van.⁶

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A vászolyi határban lévő 6 vízimalom kapacitása - egyenként - napi 6 pozsonyi mérő.⁷

A II katonai térképen 1852-55 között a faluban kettő, alatta négy malom volt. Ezek közül a felső a **Fölső Szönyek** malom, az alatta lévő kettő névtelen, az alsó pedig a **Kolmár** malom.⁸

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 6 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 78 Ft jövedéki adót fizettek.⁹

A falu malmai az 1952-es államosítás után mind leálltak.

¹ Wöller 2001.

² Holub III.

³ Lichtnecker, 1999. 231.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁶ I. kat. Coll. VIII. Sectio XIX.

⁷ ZML. Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁸ II. kat. Coll. XXVII. Sectio 56.

⁹ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.



787. Vászoly, a falu alatti legfelső, már erdőben lévő malom. Fotó: Vastagh Gábor.

2013-as állapotuk: ¹⁰

Király-malom

A Király-malom átépítve.

Keszler –malom

Keszler-malom szépen felújítva.



797. Keszler-malom. Fotó: Kádár Péter, 2007.

¹⁰ Kovács, 2013. 265-66. p.



790. Keszler-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Bagó-malom

Esküdt-malom

Esküdt-malom avult.



794. Esküdt-malom. Fotó: Kádár Péter, 2007.

Sövény-Ravasz-malom

Sövény-malom jó állapotú, ma panzió.



808. Sövény-Ravasz-malom. Fotó: Kádár Péter, 2007.

Nagy-malom

Nagy Imre-féle felújítva panzióként üzemel.



802. Nagy-malom. Fotó: Kádár Péter, 2007.

514. Verestó

1505-ben az almádi monostor vagyonleltárában négy falu: Verestó, Apáti, Attak és Győr szerepel 65 lakossal; 7 malom, 8 ökör, 2 tehén, 2 bornyú, 60 disznó és öt szőlő.¹ Az I. katonai térképen (1783) *Vörös Tó* Nagyvázsontól délkeletre található, és nincs malma.²

¹ Czuczor, 1988. 50. p.

² I. kat. Coll. VIII. Sectio XIX.

515. Vigánt és Petend (Zalapetend, 1938 óta Vigántpetend) Eger-patak

Az itt birtokos nemesek a XIV. század elején perben álltak a veszprémi káptalannal, mert a káptalan azt állította, hogy a zavaros időkben István fiai és társai elfoglalták az ő itteni birtokát: két eke földet, a közös erdőt, a kapolcsi malmot és 9 háznép harangozóját. A kiküldött fehérvári káptalan talált is egy két eke nagyságú földet Kapolcs, Petend és az Egregy vize között, a vigánti erdő mellett, továbbá négy lakott telket és egy malmot is a vigánti egyház mellett, amikor azonban ezekbe be akarták iktatni a káptalant, István fiai s társaik ellentmondtak.¹

1338-ban fölosztották Vigántot: az Egregy folyón túl találtak egy eke földet, egy malmot és egy malomhelyet, amelyet Vigánt István és fia csatoltak Vigánthoz. Ezeket az előljáró fehérvári káptalan, Pál országbíró számára különítette el, akitől Olivér királynéi tárnokmesterhez került. Ő csak 1439-ben adta vissza jogos tulajdonosának, Vigánti István fiainak.²



816. Vigántpetendi malom. Fotó: Vastagh Gábor.

Petend

Az 1549-1555-ös adatok szerint Choron András malmának 2 adófizető telke van.³
Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Somogyi Ferenc molnár nevét jegyezték föl.⁴

¹ Holub III.

² Czuczor, 1988. 12. p.

³ Reindl, 2005. 31. p.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, ismét Somogyi Ferenc neve szerepel.⁵

Ebben az időben a malom jövedelme 70-80 köből, ennek fele a földesúrén, másik fele a falué volt. 1770-ben a vámgabona jövedelem 130 köből, ennek már $\frac{2}{3}$ - a falué.⁶

Az I. katonai térképen (1783) Petend és Kapolcs közt egy malom van, ettől nyugatabbra – a patakon lejjebb – még két épületcsoport látható, ami korábbi malmokhoz tartozhatott.⁷ Erre enged következtetni, hogy Tomasich 1792-es térképén már három malom található ugyanitt. 1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A petendi határban lévő 2 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 2 pozsonyi mérő.⁸

Az 1851-es összeírás ugyan két malomról szól, de az 1852-55 végzett katonai felmérés térképén csak egy szerepel Petendtől nyugatra, az Eger vízen.⁹

1876-ban Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalom után 19 Ft 20 krajcár jövedéki adót fizettek.¹⁰

Középpütt csapott vízikerekű malom – írja Ladányi Andrása.¹¹ (Nem tudjuk, melyik malomra vonatkozik.)



646. Petend, Stefi-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.

Grófi malom¹² Felső-malom

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k..

⁶ Veszprém Megye Helytörténeti Lexikona II. 325. p.

⁷ I. kat. Coll. VIII. Sectio XIX.

⁸ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

⁹ II. kat. Coll. XXVI. Sectio 55.

¹⁰ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹¹ Ladányi 2010. 77. p.

¹² Reindl, 2005. 29. p.

1903-1914 közt Molnár Károly (Zalahaláp, 1878) bérelte gr. Esterházy Pál petendi felső malmát.¹³

Horváth János bérmalom tulajdonos. 1914-ben Zalapetenden önállósította magát.¹⁴

1947. Horváth Jánosné vámörülő malma, Petend. 1914 óta bérlő a malmot, amelyet azóta Horváth József 19 évi szakmai gyakorlattal vezet. Felszabadulás után két héttel már megindította az üzemet, melynek napi teljesítőképessége 10 q. Súlyos háborús kárait részben sikerült pótolnia.¹⁵

1949. Cég: özv. Horváth Jánosné. Tulajdonos: özv. Horváth Jánosné. Kapacitás: 8 q/24 h. Használhatóság: 40. %.¹⁶

A Horváth-malom falai elhagyatottan állnak.¹⁷



821. Vigántpetend, Rossz-malom vízikeréke. Fotó: Vastagh Gábor.

Alsó-malom vagy Kis-malom

A malom gr. Esterházy Sándor és a petendi malom-közbirtokosság közös tulajdona volt. Földszintes, kőből épült, náddal fedett épület, felücsapott vízikerékkel. Egy kerékre járó. A malom egyik helyisége volt a molnár lakása. Árendás malom. A közbirtokosság a bérlet $\frac{2}{3}$ -át, a gróf $\frac{1}{3}$ -át kapta. Utolsó bérlője Imre Sándor molnármester volt. 1907-ben leégett. Ezt az 1908. február 18-án – a „petendi alsómalom megszüntetése” – tárgyában kiadott véghatározatból tudjuk.¹⁸

¹³ Ladányi, 2009.

¹⁴ Wöller Istvá összeáklítása malmokról é. n.

¹⁵ Újjáépítő magyarok, 1947. 715. p.

¹⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 114. sorsz.

¹⁷ Kovács, 2012. 191. p.

¹⁸ MNL ZML IV. 433.

Az alsó- és felső-malom közt nem volt nagy távolság. Általában azonos személy bérelte mindkettőt.¹⁹

Rossz-malom

Tulajdonos: Geipl Ferenc. Régen összeomlott.²⁰ Ennek ellent mondva: Szépen felújított.²¹



640. Petend, Rossz-malom. Fotó: Kádár Péter, 2008.



645. Petend, Rossz-malom zsilipje. Fotó: Kádár Péter, 2008.

¹⁹ Ladányi 2010. 89. p

²⁰ Reindl, 2005. 29. p.

²¹ Kovács, 2012. 191. p

Krajcár-, Bukovecz- malom

Tulajdonos: Stimecz Stefánia.²² Az emeletes Stefi-malom elhagyatott.²³

²² Reindl, 2005. 29. p.

²³ Kovács, 2012. 191. p.

516. Vindornyaszlós

Az I. katonai térképen (1784) a falu déli végétől keletre van egymalom a Senye - Lak út hídja közvetlen szomszédságában.¹

Ugyan ott van a II. katonai térképen is.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint vízimalma után 7 Ft jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll. VI. Sectio XX.

² II. kat. Coll. XXIV. Sectio 56.

³ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

517. Vonyarc, Vonyarcvashegy

Névtelen vízfolyás

Az I. katonai térképen nincs nyoma malomnak,¹ Tomasich Vonyarc pusztától északnyugatra is, és a Szent Mihály-hegy keleti oldalán folyó patakon is jelöl malmot. Mindkettő közvetlenül az út mellett volt.

1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. A Vashegyben lévő Vashegyi malom III. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát őröl.²

A II. katonai térképen is meg van a *Vashegy* malom, a Szent Mihály hegytől északra.³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 10 Ft jövedéki adót fizettek.⁴ A község keleti végénél volt a *Kis-malom*.⁵

¹ I. kat. Coll. VII. Sectio XX.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

³ II. kat. Coll. XXV. Sectio 57.

⁴ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁵ Kovács, 2013. 274. p.

518. Vöckönd

Zala olyó

1465-ban Mátyás király István streveri püspöknek, a kapornaki apátság kormányzójának adományozza, többek közt Veczkend possessio-t egy háromkerekű malommal a Zala folyón.¹

1540-ben Antal kapornaki apát Mezölaki Wat Ferencnek 200 Ft zálogáron átadja Vöckönd possessio javait, kivéve a kétkerekű malmot a Zala folyón.² Még ugyanebben az évben be is

¹ MNL ZML Hlc. Malomfölde 3. MNL ZML középkori okleveinek regesztái 65. p. – ZML DL 429.

² MNL ZML Hlc. Vöckönd 4. Eredeti MNL VaMI Kapornaki A csomag, No. 29.

iktatják: Mezewlak-i Menyezew Mihály fiát, Literati Ferencet a vöcköndi egész possessio birtokába, zálogjogon.³

1557-ben: Kétkerekű malom a Zala folyón Mezewlaki Ferenc zalai apát használatában.⁴

1564-ben: Molnár 1 portával.⁵

1566-ban ugyancsak egy molnár, 1 portával.⁶

Az 1567-os összeírásban: Weczkend possessio. Kétkerekű malom a Zala folyón, évi haszna 200 köből liszt. Birtokosa a kapornaki apátság. A molnár a földesúrnak évente 1 hízott sertést, természetbeni cenzust és halat ad.⁷

Még ugyanebből az évből pontosabban is tudjuk a molnár által adott juttatásokat. Eszerint: fizet különféle lisztet évente 200 köblöt, 1 hízott sertést, egy tál halat és 2600 kenyeret.⁸

1569-ben: A Zala folyón van egy kétkerekű malom. 200 köből gabonát ad. Fele részben rozst, fele részben búzát. 50 cipót minden szombaton. Egy hízott disznót és 1 tál halat. A malomhoz tartozik 4 szántóföld.⁹ Földesúri vízimalom, 2 kerekű. A molnár a használatért természetbeni szolgáltatásokat ad. A malomhoz tartozik: 4 hold szántó és 2 kaszás rét.¹⁰

1580. Elhagyott malom.¹¹

1615-ban Balassy Tamás [...] kaponaki apát Joannis Haias-nak [...] Vöckönd területén „egy teljes kétkerekű malmot a Szala folyó fölött, minden jövedelmével egy év tartamára (új évtől-új évig) árendába adta, azzal a kötelezettséggel, hogy abban új malomkövet helyez el, és a malmot restaurálja.” [Haiast később Hayasnak írják a szövegben. ML.]¹²

1625-ben Veczkend pagus. A kamarai biztos jelentése a kapornaki és zalavári apátság javainak elfoglalásáról: malom a falu alatt. A malomban lévő terményt a biztos lefoglalta.¹³

1642. szeptember 24.-én a Zala megyei bíróság dönt Kapornakon Szentgáli Miklós apát panaszra ügyében, mert 3 császári katona rátört a vöcköndi molnárra és éjszaka az ott lévő őrlőnek elvették a szűrét.¹⁴

1685. március 20.-án kelt levelében a kapornaki apát jelenti a kamarának, hogy a vár alatti malmot [malomhelyet] Kassa Jánosnak már 7 évvel ezelőtt átengedték, de még mindig nem építette fel.¹⁵ Ez közben megtörtént, mert az 1690-es összeírás szerint: Egykerekű malom, mely után cenzust fizetnek.¹⁶

1700-ban egy jó malmot említene az úrbéri összeírásban.¹⁷

1711. Egy malom az uraság halastója mellett, melynek munkálatait a környék falvai vállalják, mert az elmúlt háborúban [Rákóczi szabadságharc] az ellenség felégette.¹⁸

1711. Malomföld.¹⁹

1715-ben egy bérleti szerződésről olvashatunk: Vöckönd possessioban lévő újjáépítendő, kétkerekű malmot a Zala folyó mellett minden tartozékaival együtt 1716 évtől kezdődően Kazó István kapornaki apát Percsenicz Márton szakképzett molnárnak és családjának adja ki

³ MNL ZML HLC Vöckönd 5. Eredeti Zalavári hh. Lt. 1/72.

⁴ MNL ZML HLC Vöckönd 10. Eredeti MNL VaMI Kapornaki A csomag, No. 59.

⁵ MNL ZML HLC Vöckönd 15. Eredeti Conscriptioes nobilitares fasc. 1. Connameratio portarum Vöckönd

⁶ MNL ZML HLC Vöckönd 17. Eredeti Dic. Zala III. 521. v. 1.

⁷ MNL ZML HLC Vöckönd 17. Eredeti U. et. C. Irreg 2/33.

⁸ MNL ZML HLC Vöckönd 19. Eredeti MNL ZML Kporkai apátság levéltára Fasc. II/2. és U. et. C. 11/30.

⁹ MNL ZML HLC Vöckönd 23. Eredeti MNL VaMI Kapornaki A csomag, No. 111.

¹⁰ MNL ZML HLC Vöckönd 30. Eredeti Urbéri összeírás- eredeti U. et C. 11/30. Kapornaki apátság lt.

¹¹ MNL ZML HLC Vöckönd 32. Eredeti Hofkammaeraarchív Wien. Film W. 182.

¹² MNL ZML HLC Vöckönd 37. Eredeti MNL VaMI Kápt. Jegyzőkönyv XXIV. Köt. 281. 1. 203. sz.

¹³ MNL ZML HLC Vöckönd 38. Eredeti Relatio-eredeti. E 150. Acta eccl. 68/115.

¹⁴ MNL ZML HLC Vöckönd 10. Eredeti VaMI Kapornaki A csomag, No. 110.

¹⁵ ZML HLC Vöckönd 39. Eredeti Relatio-eredeti. E 150. Acta eccl. 68/115.

¹⁶ ZML HLC Vöckönd 47. Eredeti Kanizsai kerület U. et C. 29/1. Urbéri összeírás – egykorú másolat.

¹⁷ ZML HLC Vöckönd 53. Eredeti U. et C. 27/51. Urbéri összeírás.

¹⁸ MNL ZML HLC Vöckönd 10. Eredeti VaMI Kapornaki A csomag, No. 89.

¹⁹ MNL ZML HLC Vöckönd 60. Eredeti MNL ZML Kapornaki apátság gazdasági lt. Fasc. III/1.

bérbe. Évente 10 német forintot és 2½ mérő gabonát, 8 napi kézi munkát köteles szolgáltatni a bérlő.²⁰

Az 1720 körül kelt összeírás szerint van a községben egy kétkerekű malom. Bére évente 200 köből liszt. A molnár ad 1 hizott sertést és 1 tál halat. (Ez a szerződés ugyanazt tartalmazza, mint az 1567-69-es bérleti szerződések. Lehet, hogy egy ekkor keletkezett másolatról van szó?)²¹

1734-ben a nagykapornaki apátság jövedelmei közt szerepel egy vöcköndi malom, amely javításra szorul.²²

Az 1750 körüli összeírásban Molnár Sándor a molnár.²³

1754-ben Cséri György a molnár, jövedelme 25 köből.²⁴

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Kercsöly Márton molnár nevét jegyezték föl.²⁵

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Kercsekis Márton neve szerepel.²⁶

1763-ban a Zala vizén kétkerekű malom, hoz 100 combust.²⁷

1765-ben tanúvallatást tartottak a vöcköndi malom ügyében. Lukafai compossessorok panasza: Szala patak vizén Vöckönd határában épített deszkametsző malom felduzzasztott vize tönkreteszi rétjeiket.²⁸

1766-ban a vöcköndiek ugyanezzel a panasszal fordultak az apáthoz, hogy a megemelt víz teljesen tönkreteszi rétjeiket.²⁹

1776. október 7. A Szala folyón háromkerekű földesúri malom, zsindelellyel fedett. Mellette téglából épült szárnyék emberek és állatok számára. A malom felszerelésének leírása is szerepel a latin nyelvű anyagban. A folyón túl másik malom, minden szükségessel ellátva, roskadozó állapotban van. Mellette molnárház. Ezek leírása is latinul.³⁰

Az apátság levéltárában található a vöcköndi molnár szerződése, 1784-ből.³¹

„Közel lévén hozzánk a Szala vizein Vöcköndi és Istvándi malmok, ahol jószáginkat könnyen megőrölhettyük.”³² – vallották forintosháziak, 1780-ban.]

1782-1801-es egyházlátogatási jegyzőkönyvek szerint: van itt egy malom Nemes Apátitól ½ órányira, 11 lélekkel.³³

Az 1784-ban készült katonai felmérés térképén a falutól északra van egy malom a Zala jobb partján.³⁴

1795-ben: [A négykerekű malom] Háromkerekű malom fűrészmalommal. [3+1]

Jövedelmének háromnegyede a földesúré, negyede a molnáré. Évi földesúri haszna 336 Ft 30 kr. A molnárnak járna a malomhoz 5 p. mérőre való szántó és 3 szekér szénát termő rét. [A malom éves jövedelme 448 Ft 40 kr.] A malom jelenleg a korcsmával együtt bérletben van

²⁰ MNL ZML HLC Vöckönd 61. Eredeti VaMI Kapornaki A csomag, No. 90.

²¹ MNL ZML HLC Vöckönd 62. Eredeti VaMI Kapornaki A csomag, No. 108.

²² MNL ZML HLC. Nagykapornak 4. p.

²³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

²⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1754.

²⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

²⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k..

²⁷ MNL ZML HLC Vöckönd 60. Eredeti MNL ZML Kapornaki apátság lt. Fasc. 16. No. 2.

²⁸ MNL ZML HLC Vöckönd 72. Eredeti Kapornaki apátság lt. MNL ZML Fasc. XI. No. 3/a.

²⁹ MNL ZML HLC Vöckönd 74. Eredeti Kapornaki apátság lt. MNL ZML Fasc. XI. No. 3/b.

³⁰ MNL ZML HLC Vöckönd 85. Eredeti UC 212:9; 121:46.

³¹ MNL ZML HLC Vöckönd 91. Eredeti Kapornaki apátság lt. MNL ZML-a Fasc. XI. No. 8.

³² Horváth I. 93. p.

³³ MNL ZML HLC Vöckönd 90. Eredeti MNL Htt-i lt. Acta rep. Paroch. Rsz. A-2609 (Pfarrtopogr. Disc. Veszprém 133-219. I. Zala m.)

³⁴ I. kat. Coll V. Sectio XVIII.

összesen évi 800 Ft-ért.³⁵ Ugyanabban az évben: A Zala folyón 4 kerekű malom, 2 őrlésre szolgál.³⁶

A XIX. században folyamatosan nyomon követhető a kapornaki apátság vöcköndi malmának bérlete és a vele kapcsolatos panaszok, gondok is.³⁷

1804. november 10. Bérbe adják Ambai Pál molnár mesternek 1200 Rhénes forintért 1805. január 1.-1809. október 31-ig. Tartozékok: Molnárház, Malomszárny, Istálló, Pajta, Fűrészház és korcsma. (43-1)

1810. június 4. Háromkerekű őrlő malom és egy keréken lévő deszkametsző. Varga László molnárnak, 1811. január 1.-1814. április 24-ig. (43-3)

1825. április 24. Varga László molnárnak 1825. április 24.-1828. április 23-ig, majd 1828. április 24.-1831. április 23-ig, 1000, illetve 1200 Ft-ért. A molnárnál lévő uradalmi eszközök: Vas tsákány 3 db, Vas Szál 1 db, Vaskalapács 1 db. (43-10).

Közben újjáépítették a malmot – okát nem ismerjük – és az újjáépítés miatt a környékbeliek panasszal élhettek, mert az 1830. március 15.-i megyei jegyzőkönyv szerint: „... a csatornya elkészíttetése megesvén, mind a károsnak állított malom [...] a régi építés rendszabályai szerint ujjonon állíttatván fel, a panasz tökéletességgel megszűnt.” (43-12)

1837. december 10.-én kelt első szerződés szerint 1838. április 24.-1841. április 23-ig, majd 1841. április 24.-1844. április 24-ig. Pintér János tóberki molnár vette bérbe a malmot, 1800 Ft/év. (43-15)

1845. július 28. Újabb panasz merülhetett fel, mert Kerkápoly István első alispán levelet írt a lukafai és nemesapáti közbirtokosságnak a Vöcköndi malommal kapcsolatos panaszuk kivizsgálásáról. (43-17)

1847. november 18. Tovább folyik a per. (43-19)

1848. február 22. A malomfőt két lábbal kell leszállítani. Erről Kerkápoly alispán intézkedik. (43-20)

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Vöcköndön Pinteri Jánost.³⁸

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A vöcköndi határban lévő vízimalom kapacitása napi 10 pozsonyi mérő.³⁹

A II. katonai térképen is ugyanott van a malom, ahol az első katonai térképen.⁴⁰

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 2, magassága: 1 such v. láb 11 czoll v. hüvelk, szélessége: 6 such.⁴¹

1858. A vöcköndi malom helyreállításának költségvetése. (Német nyelvű, 43-21, -30)

1858. május 9. Vöcköndi község kéri a megyei hatóságot, hogy az ollári uradalmi kőhídnál lévő kanálisát tisztíttassák ki. (43-30)

1858. április. A malmot a kerületi pénzügyigazgatóság adja bérbe 3 évre. (Német, 43-32)

1858. október 2. Malomszerződés (Német, 43-31)

1859. február 28. Vöcköndi malom építésének költségvetése. (Német, 43-33)

1862. január 31. Vöcköndi malom újjáépítésére szerződés-kötés. (Német, 43-36)

1863. február 16. Vöcköndi malom újjáépítésének költségvetése. (Német, 43-37)

1863. április 24. Bérbe adják Könnyüd Antal molnár mesternek 900 Ft/év. Érdekesség, hogy az apátság azt a malmot adja bérbe, melyet a szerződés szerint „fel fogja építeni, amennyire

³⁵ MNL ZML Hlc 95. Eredeti Általános birtokösszeírás. U. et. C. 224/27.

³⁶ MNL ZML Hlc 93. Eredeti MNL ZML Kapornaki lt. Fasc. XVI. No. 16. (UC 224:27)

³⁷ MNL ZML XII. 3. № 43.

³⁸ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

³⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

⁴⁰ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

⁴¹ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

lehet, 1863. évi július végéig befejezve forgásba teszi.” Tartozékok: molnár lakház, istálló és színek.

A következő szerződés 1863 szeptemberében kelt. 1863. október 1.-től 3 évre, évi 460 Ft/év bérleti díjért. (43-50)

1863. augusztus 29. [az új] vöcköndi malom vízmagasságának hitelesítésére összehívott bizottság bizonyoságlevele. Megállapították, hogy: „az új malomfej a réginél 7 (?), és 2 vonallal fellebb emeltetett, de a malom fej felett épült szabad zúggónál kelleténél magasabbra lett építetve.” Emiatt a környező közbirtokosok rétjeik védelmében tiltakoztak. (43-38)

1863. szeptember 24. Zala megye Tisztiszékéhez intézett közbirtokossági panasz a vöcköndi malomfej szintjének leszállítására. Hivatkoznak az 1847-es és 1850-51-es panaszukra.

Leírják, hogy a régi malomfő a víz által annyira megrongáltatott, hogy a malom használhatatlanná vált. A víz szabadon folyt, így a korábbi állapot, amely „a hátrább eső Tőberki és Sindelési malmokra [...] kártékon lenni megszűnt.” Az új malom felépítésével a probléma újra jelentkezett. A közbirtokosok nevében Sümeghy Ferenc tett panaszt. (43-39)

1863. november 27.-én a panaszra a megye intézkedett és a Tőberki malomtól az Istvándi malomig a patakmeder lejtését megnézte. Tőberki malomfő gerenda – Vöcköndi szabad zuggó felső színe – Vöcköndi új malomfő gerenda – Ollári szabad zuggó főgerendája – Ollári malomfő gerendája – Istvándi malomfő gerenda. (43-41)

1863. december 5.-i keltezéssel az ügyben a tárgyalást 1863. december 15.-re tűzték ki. (43-43) Közben tanúkihallgatást is foganatosítottak. Jegyzőkönyv. (43-44)

1863. december 15. A tárgyalás napján a Vöcköndre kiszállt megyei bizottság a környék birtokosainak képviselőivel megvizsgálta a malomfej magasságát, és megállapította, hogy az új malom malomfője nincs magasabban, mint az előző malomé volt. A megállapítást a közbirtokosok nem fogadták el, és kérték Hegedűs Sándor állammérnök szakértői véleményét. (43-45)

1864. január 20. „Műtani véleménye Hegedűs Sándor megyeileg kiküldött állami okleveles 1^o-s mérnöknek a Vöcköndi malom tárgyában.” A mérnök megállapította, hogy az új malom vízszintje alacsonyabb, mint a régi „volt malomé, így ez által a tőberki malmos urak nemhogy károsodtak volna, hanem [...] még előnyben is részesedtek.” (43-46)

1864. május 19. A nemesapáti rét- és malomtulajdonosok nem fogadták el a mérnök szakvéleményét. Hivatkoztak az 1847. évi határozatra, és kérik a vízszint leszállítását. (43-47)

1864. július 7. Az apátság is megbízott egy mérnököt Plosszer István személyében. Az ő szakvéleményét ismertették a tiszti székkal, és rájuk bízták a döntést. (43-48)

1864. november 7. A megyei közgyűlés 1980/2409 számon hozott határozatával a vöcköndi malom új malomfőjét a jelenlegi magasságban meghagyja, mert senkinek kárt nem okoz. (43-49)

1864-ben tűzkárbiztosítást kötnek a malomra. A kötvényben felsorolják az épületeket és becsült értéküket:

„Becsülevél Mely a Kapornaki uradalomhoz tartozó Vöcköndi malom épületek eléghető részeinek tűzkár elleni biztosítása tekintetéből a földes uraságh és bérlő közt létező szerződéshez képest alólírt szakértő által a helyszínen ezközöltetett.

1. Az újonnan épült malom, mely egészen cseréppel zsindelellyel van földve. Ennek külső hossza hat öl, és öt láb, szélessége pedig öt öl és három láb. Az egész malom épület tetején létező földélfá szorgos megvizsgálás után szakértőileg becsültetett 300.

Belső szerkezet, összevéve minden eléghető fából készült tárgyakat, becsültetett 400.

2. Molnár lakháza melynek az egész tetője cseréppel van földve. Külső hossza 11. öl, öt láb, szélessége pedig négy öl és három láb. Az egész tető épület fái böcsültetnek 360.

3. Az istállók és szín. Mind ez egy földél alatt, mely egészen cseréppel van földve lévén, ennek külső hossza tizenöt öl, és két láb, szélessége pedig négy öl, és öt láb, - becsültetett 450. És így az egész három épület eléghető fa alkotmánya mindössze 1510 Ft osztrák értékre lett

becsülve. Miről kiadjuk ezen becsüleveget. Vöczköndi malomban 1864. évi Junius 24^{én}. Börröndi Péter szakértő.” (43-52)

1865. november 15. Könnyüd Antallal kötnek szerződést 1866. október 1.-1872. szeptember 30.-ig 1600 Ft/év bérleti díjért. Ettől kezdve a bérleti szerződések kezdő és befejező időpontja megváltozik. Tartozékok: lakház, háztelek, pince, hozzátartozó istálló és színek. 1872-ben Könnyüd Antal meghalt. Fia, az apja általi mulasztások miatti károkat: 350 forintot megtéríti. Az ő követelését az apátság is kiegyenlíti. Kelt Zala Egerszegen 1873. október 8. Könnyig László. (43-55)

Feltételezhetően a molnár halála miatt készült egy teljes körű leltár 1873. július 7.-én.

„Leltár mely a Kapornaki Apátsági uradalmat illető Vöczköndi malombeli épületekkel, és ingóságokkal felvetett Vöczköndön a malom házban 1873. évi Julius hó 7^{én}.

Folyósám Darabszám Tárgy megnevezése

I. A malomépület falai, tetőfája, födele, és a malomépülethez tartozó minden néven nevezendő faszerkezet mindenkép jó karban lévén, a malom épületben lévő következő tárgyak vetettek föl.

1. 2 Vizes kerék haszonvehető jó karban
2. 1 Kerékház rossz állapotban.
3. 2. Belső kerék haszonvehető jó karban
4. 3. Korong vas haszonvehető jó állapotban.
5. 3. Serpenyő dupla csapokkal a serpenyők jó állapotban, a csapok egészen újak.
6. 3. Öntött vas orsó hasznavehető jó karban.
7. 3. Forgó uj kő
8. 3. Alsó uj kő [a kövek együtt] összesen nyolczvanöt hüvelyknyi mennyiségben.
9. 2. Ajtó egyik zárral, egyik a nélkül, mindkettő jó állapotban.
10. 12. Ablak. A rámak romlottak, az üvegek jók.
11. 11. 2 Drót nélküli dupla szeibet.
12. 2. Kád jó állapotba.
13. 13. 2. Mércze jó állapotban.
14. 1. Finak jó állapotban.
15. 1. Kőhajtó bükkfa palló négy ujnyi vastag, három öl hosszú, jó karban.
16. 3. Szita szökrény jó állapotban.
17. 1. Pléh vaskályha a malom szobában, jó állapotban.

II. Molnár lakház falai, tetőfái, és födele jó állapotban Ehez tartoznak:

18. 4. Ablak - téli ablakokkal, lakatos munkával, és üvegezéssel együtt mind újak.
19. 5. Ablak – téli ablakok nélkül, - szinte mindenkép jók.
20. 1. Ablak közép állapotban, üvegek jók.
21. 1. Kis ablak a kamarában uj állapotban.
22. 1. Folyosó ajtó két szárnyal, lakatos munkával együtt egészen uj.
23. 2. Ajtó az első szobákban, hozzá tartozóival jó állapotban.
24. 1. Konyhaajtó két részben közép állapotban.
25. 1. Ajtó a cselédszobához közép állapotban.
26. 1. Ajtó a hátsó szobához hozzá tartozóival egészen uj állapotban.
27. 1. Ajtó a kamarához hozzá tartozóival uj állapotban.
28. 1. Arnyékszék ajtóval uj állapotban.
29. 1. Padlásra való feljáráshoz gradits egész uj állapotban.

Pinczében

30. 1. Ajtó két szárnyra jó állapotban
Ló istálló mindenkép jó állapotban falai, tetője épületfája
31. 1. Saráglya jó állapotban.
32. 1. Etető jászol jó állapotban.
33. 4. Ablak, üvegekkel együtt jó állapotban.

34. 4. *Streicffa jó állapotban.*
 35. 1. *Ajtó két szárnynyal jó állapotban zárral.*
 Közép istálló
 36. 1. *Ajtó két szárnynyal zárral közép állapotban.*
 37. 1. *Saráglya jó állapotban.*
 38. 1. *Etető jászol jó állapotban*
 39. 2. *Ablak, üvegekkel együtt jó karban.*
 Vendég istálló
 40. 1. *Ajtó két szárnynyal közép karban.*
 41. 4. *Streiffa jó állapotban.*
 42. 1. *Saráglya jó állapotban.*
 43. 1. *Etető jászol jó állapotban.*
 44. 2. *Ablak, üvegekkel együtt jó karban.*
 Tyukház
 45. 3. *Ajtóval mindenkép uj állapotban.*
 Az udvaron
 46. 1 *Kut téglából rakva romladozó félben.*
 47. 1. *Kert kerítés vesszőből jó állapotban.*

Kapornak Juli 7. 1874. Alswitzer adminisztrátor Lűiszer Lajos molnár.⁴²

1872. október 1. - 1878. szeptember 30. közt Luiszer Lajos molnár mester bérlí 2000 Ft/év. (43-58) Megvannak a malom leltárai. (43-59, 60)

1873. december 30. A malmot javítani kell. (43-57)

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 57 Ft. 72jövédéki adót fizettek.⁴³

1881-85 közt felújítják, átépítik a malmot. (43-61, 62)

1883-ban a korábbi panaszosok megújítják panaszait a vöcköndi malom miatt. (43-64) A per eredményeként kötelezik az apátságot, hogy a vízelvezetést oly módon oldja meg, hogy az áradáskor se akadályozza a víz folyását, és ezzel elejét vegye a rétek elöntésének. (43-65, 66, 67)

1883. május 30. Az apátság fellebbezett, ezért helyszíni szemlét hívnak össze. (43-68)

1884. augusztus 28. Megállapítják, hogy a vízszint 1863 óta nem változott. (43-69)

1866. november 22. Pécsy A. jószágkormányzó bemutatja a Zala megyei alispáni hivatalnak a malom- és vízhasználati engedélyt.

1893. május 16. 1893. október 1.-1899. szeptember 30. közt Biba Károly molnár bérlí 1600 Ft/év bérleti díjért.

1894. június 13. Hengerszékesre alakítják át a malmot. Ganz-féle sima őrlő hengerszéket szerelnek be. A költségvetés 2771 Ft. (43-72)

1899. október 1.-1905. szeptember 30.-ig ismét Biba Károly molnár bérlí, 3200 Korona/év: „5. Saját érdekében őrizze meg a malom jó hírnevét, vigyázzon a rendre és erkölcsiségre, az őrlőktől csak a törvényes illetményt vegye, és a malomhoz vezető utat jó karban tartsa.” (43-76)

1903. június 28. 11305/930. sz. hirdetmény a vöcköndi malom vízhasználati engedélyének és megszüntetésének tárgyában. Az 1903. november 19.-én kelt határozat szerint a malom megszüntetése kapcsán tartott helyszíni szemlén a tulajdonos képviselője „a malom eltávolításának szándékáról lemondott” újbóli vízhasználati engedélyt kért. 20381/1903. (43-83)

1903-1907 közt továbbra is Biba Károly a molnár.⁴⁴

⁴² MNL ZML XII. 3. № 43. (43-59)

⁴³ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁴⁴ Magyar Pajzs, 1903. 05. 07., 1907. 01. 03.

1905. január 21. A malom 932/905. számon vízhasználati engedélyt kap.
1907-ben megszüntetik a malmot, de az apátság kérésére a teljes felszámolás határidejét 1908. december 31.-re módosítják. (43-79, 80)⁴⁵

⁴⁵ MNL ZML XII. 3. № 43. (43/59-80)

519. Völgyifalu (Dolina, SLO)

Lendva folyó

Völgyifaluban a Lendva patakon négy malom működött. Egyik a lendvai Mária-templom mindenkori papjáé, ekkor Kecskés Mihályé volt. 1495-ben az egyház a malmot Bánffy Miklóstól és Jakabtól annak fejében kapta, hogy családjuk lelki üdvéért hetente mondjon egy misét. 1524-ben Márton pap, a Szent Katalin kápolna rektora is bírt itt egy malmot.¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Simon Péter molnár nevét jegyezték föl.²

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, szintén Simon Péter neve szerepel.³

Az I. katonai térképen (1784) a falu közelében a *Czigolai malom* található, más malmot nem jelöl a térkép.⁴ Tomasich térképe nem jelöli ezt a malmot sem.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

Tulajdonosa Hg. Esterházy Pál, 4 kerékű, kapacitása: 14 pozsonyi mérő/24 óra.⁵

Az 1851-es adat ellenére a II. katonai térképen 1856-60 közt nincs malom.⁶

¹ Lendva, 1981. 40. p.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁴ I. kat. Coll. III. XIV.

⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁶ II. kat. Coll. XXII. Sectio 59.

520. Zajk

Névtelen vízfolyás

Fintafa (Ma Pintafa néven határrész Zajk közigazgatási területén)¹

1728-ban egy úradó alá eső, egy kerékre őrlő malom van a mondott prédiumon, ez felerészben az ott lakó molnáré, felében pedig a polya-i (Pola ma Becsehely része) Gyurecs Istváné, ez 10 Ft-ot jövedelmez.²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Csordás Mátyás molnár nevét jegyezték föl.³

Szajk-on 1753-55-ben talán még mindig az 1728-as állapot áll fenn, mert két molnárt írtak össze Tóth András és Horváth István személyében.⁴ Az 1753-as malombérlők és molnárok összeírásában is két név szerepel: Balogh Sándoré és Márton Farkasé.⁵

Az 1770-es összeírásban: Egy uradalmi molnár 20 pm. gabona jövedelemmel Szalyk possessio-n.⁶

¹ MNL ZML Hlc Zágorkhida 59. Szentmihályi Imre: Néprajzi adatok.

² MNL ZML Hlc. Zajk 37. ZÁL. Conscripz. Univ. Ö. 22.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők és molnárok összeírása 1753.

1782. január 14.-én az alsólendvai uradalomban a Lendva és Kerka és más folyóvizeken lévő céhbeli molnárokat ellenőrizték a Kerkavidéki molnár céh vezetői. A fintafai felső molnár Horváth Ferenc, legénye Horváth József, az alsó molnár Marton Miklós. A céh következő, évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta. A fintafai két malom molnára ekkor Marton Miklós és Tott Ferenc volt. Utóbbit „malombéli defectusért” megbüntették.⁷

Az I. katonai térképen (1784) Zajkon nincs malom.⁸

Az 1864. évi kataszteri térképen Fintafa pusztával együtt. Zajk község és a vele összeolvadt Fintafa puszta bel- és külterület. Házak, malmok, patak, utak.⁹

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 11 Ft 25 krajcárjövedéki adót fizettek.¹⁰

Zajki-patak: 196/87. Fintafa-puszta: 196/112, 116, 119. Fintafai-patak (Tómácsi-patak) 196/120.

⁶ MNL ZML HLc Zajk 42. ZÁL. Conser. Univ. 1770. Ö. 46/76. Kapornaki nagyobb járás.

⁷ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁸ I. kat. Coll. IV. XV.

⁹ MNL ZML HLc Zajk 61. MNL. S 78.

¹⁰ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

521. Zalaapáti

Zala folyó

1545-ben „Az Apathy-i plebanus és az egyház 2 dékánja 7 Apathy-i „civis” és 5 Ferkend-i lakos a Zala m-i Apathy possessio határában, az egyháznak a Patakhwelge (Patakvölgye) folyón lévő elhagyott malmát eladják egy jobbagynak 15 Ft-ért.¹

1550-ben a Ferkenden lakó providus Kondor Mihályné és a Zenthmartonban lakó providus özv. Nagh Jakabné hozzájárulnak ahhoz, hogy testvérük Apathy possessioban, az Arkapathaka (Árkapatak), másképp Bwberek (Búberek) folyón egy egykerekű malmot, 4 hold szántóval és 3 falcastrum-nyi réttel eladjon.²

1568-ban nyolc malomról írnak, melyek után egyenként évi 50 dénár cenzust fizetnek a zalavári várhoz a molnárok.³

1569-ben Apathy falu a zalavári apátság birtoka. Malmok: 2 malom a plébániához tartozik, évi cenzusa 50-50 dénár. A malmokhoz 3 hold szántó föld tartozik, amelyeknek a terméséből a molnárok a plébánosnak tizedet adnak. A várhoz tartozik 8 malom. Egy malom puszta, a többi hétnek évi cenzusa 50-50 dénár.⁴

1570-74-ben Apaty Csöbrös István malma „molendinum Steph. Chebres tempore aestus et gelu deficiens.”⁵

1712 körül keletkezett az a jelentés, mely szerint az uradalom egyik malmát abban az évben 30 forintért adta árendába.⁶

1747-ben Gottfrid zalavári apát utasítja Németh János provisort: 16. Legyen gondja a deszkametszőkre „senatrinas seu senas guibus ligna in usseres seinduntur”.⁷

¹ MNL ZML HLc Zalaapáti 9. Zalavári hh. Lt. I62259.

² MNL ZML HLc Zalaapáti 13,14,15,16. Zalavári hh. Lt. I/2461. „C” protocollum 140. p.

³ MNL ZML HLc Zalaapáti 24. Eredeti: Urbális összeírás U. et. C. 55/54.

⁴ MNL ZML HLc Zalaapáti 25. Eredeti: Urbális összeírás U. et. C. 55/55.

⁵ MNL ZML HLc Zalaapáti 29, 32. Dic. Zala. 3. kötet 1570. 699. p. Dic. Zala. 4. kötet 1574. 56.p.

⁶ MNL ZML HLc Zalaapáti 71. Kamarai lt. Acta. Part. No. 201.

⁷ MNL ZML HLc Zalaapáti 74. Eredeti: Zalavári hh. Lt. Fasc. 2. No. 14. 23. dob. Fasc. 7.2.14.

Zalaapáti jobbágyok panaszojják 1749-ben, hogy az új malom építésére 7-8 napot is dolgozniuk kell, ezt sem számítják be a robotba.⁸

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Bálint és Molnár Mátyás molnárok nevét jegyezték föl.⁹

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben szintén a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Márton neve szerepel.¹⁰

1770-ben Szala Apathi-ban 1 uradalmi molnárt említenek, akinek az éves jövedelme 40 pm. gabona.¹¹

Az I. katonai térképen 1783-ben a falu alatti patakon van malom.¹²

Tomasich térképe 2 malmot jelez a Zalán 1792-ben.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A zalaapáti határban lévő vízimalom kapacitása napi 4 pozsonyi mérő.¹³

A II. katonai térképen a falu déli végétől nyugatra, a régi Zala ágon van egy malom.¹⁴

1867-ben a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban és 1 gőzmalomban 1-1 segédet foglalkoztattak, a gőzmalom után nem, a vízimalom után 11 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁵

1925-ben gőzmalom található a faluban.¹⁶



826. Zalaapáti gőzmalom. Fotó: BM ? Itsz.

Az 1949-es kimutatás szerint a malom cége: Marton István. Tulajdonos: Marton István.

Kapacitás: 80 q/24 h. Használhatóság: 80 %.¹⁷

A gőzmalom utóda ma is üzemel.

⁸ MNL ZML HLc Zalaapáti 79. Zalavári hh. Lt. Fasc. 11. No. 7. 23. dob.

⁹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

¹⁰ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

¹¹ ZML HLc Zalaapáti 86. MNL ZML-a Conscr. Univ. 1770. Kapornaki kisebb járás. Ö/46/88.

¹² I. kat. Coll. VI. XXI.

¹³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹⁴ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 58.

¹⁵ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁶ MNL ZML HLc Zalaapáti 120. Munkalap az 1925. évi Közigazgatási útmutatóhoz

¹⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 73 sorsz.

Vizes-malom 115/65. Volt daráló malom.

Malom-patak: Patak-vőgyi-patak 115/17. Valamikor malmot hajtott.

Zala 115/55.¹⁸

¹⁸ ZMFN. 274-275. p.

522. Zalabaksa

Kerka, Czup-patak

Baksa

Cupi-patak és Medesi-patak

1753-55-ben három molnárt is összeírtak a faluban: Hajba Ferencet, Kajcza Jánost és Bogár Jánost.¹ A bérlők és molnárok összeírásában, 1753-ban Kajcza János mellett feltűnik Babolcsai István is.²

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Tóth György és Kajcsa János neve szerepel.³

Az 1757-es összeírásban, amelyben ugyancsak a malmokat és molnárokat vették számba, Lajkó András, Tóth Mihály molnár nevét jegyezték föl.⁴

A Kerkavidéki molnár céh évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta a Lendva, Kerka és más folyóvizeken. A baksai molnár ekkor Kovács Ferenc volt. A céh 1784. április 14.-i „Generalis Visitaja” alkalmával Hajba István volt a molnár, akit „malombéli defectusért” megbüntettek. Az 1788. április 28.-ai céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Őr Pál molnárt megbüntették egy véka rozsra, kő hiányosságért. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított büntetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy Laki István, Avas György, László György és Dora Péter legénye voltak a baksai molnárok.⁵

1785-ben, az I. katonai felmérésen egy malmot jelölnek a Kerka jobb partján Baksa és Győrfa közt.⁶

Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céh gyűlés jegyzőkönyvében rögzítették azok nevét is, akik a gyűlésre nem mentek el. Baksáról Laki István. Az asztalpenzt fizetők névsorában Laki István neve szerepel.

Az 1793. május 29.-én megtartott céh gyűlésen büntetéspénzt fizetők névsorában Kajtsa Péter ujfalusi molnár legénye, Soós József neve szerepel, akit „kő hiányosságért, hét izbéliért” büntettek. Soós még „Szabad levél váltságát” is fizetett ez alkalommal

Az 1794. május 13.-án Alsószenterzsébeten megtartott céh gyűlés jegyzőkönyvében a czupi Hajba István nevével nem szerepel bejegyzés.⁷

Az 1798. május 1.-én megtartott céh gyűlésen a baksai Büki György nevével nincs bejegyzés.⁸

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők és molnárok összeírása 1753.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁵ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

⁶ I. kat. Coll. III. Sectio XII.

⁷ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

⁸ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A baksai malmok tulajdonosai: egyes lakosok, 2 db 2 kerekű, kapacitásuk: 5-5 pozsonyi mérő/24 óra.⁹

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételekor Felső- és Alsó Győrfa pusztánál is van egy-egy malom, Baksától északnyugatra.¹⁰

Az 1858. május 31.-én tartott céhgyűlésen a Felső zalai molnár céh készítette egy kimutatást a felszabadított inasokról és mestereikről. A baksai Póka Györgynél volt inas a baksai Snatter János.¹¹

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 gőzmalomban és 2 vízimalomban 2 segédet foglalkoztattak, és a gőzmalom után 37, a 2 vízimalom után 46 forint jövedéki adót fizettek.¹²

Az inasévek eltöltéséről, a vándorlás során különböző malmokban végzett munkákról a legények igazolást kaptak. A baksai Hermán István molnármesternél Gaál Sándor molnár legény 1884. augusztus 2-től, október 18.-ig dolgozott.¹³

Gönczi is említi gőzmalomát.¹⁴



831. Zalabaksa. Az égő Mayer-malom. Fotó: Molnár Ferencről.

⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹⁰ II. kat. Coll. XXII. Sectio 58.

¹¹ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

¹² MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹³ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

¹⁴ Gönczi, 1914. 623. p.



832. Zalabaksa. Az égő Mayer-malom. Fotó: Molnár Ferencről.

Valamikor, az 1930-as évek táján a malom leégett. Erről két fénykép is fent maradt. Közszájon forog a környéken egy mondás: „Ég, mint egykor a baksai malom.” A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Horváth Testvérek néven szerepel.¹⁵ Ekkor már csak a gőzmalomról van szó. Az 1949-ben készült kimutatásban: Cég: Mayer és Rosenberger. Tulajdonos: Mayer István és Rosenberger Ferenc. Kapacitás: 45 q/24 h. Használhatóság: 55 %.¹⁶ A falu központjában található gőzmalmot 1950 körül államosították. Ezt követően a Zala Megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat egységeként működött. 1990 után a Kapos Agro Rt. tulajdona lett. Tőlük egy vállalkozó bérelte. 2008-ban Nagy László csesztregi vállalkozó vásárolta meg. Jelenlegi kapacitása 60 q/nap, 70%-os kihozatallal, 50 q lisztet előállítva.¹⁷

Czup

Cupi-patak

1334-ben Csesztreg határjárásában említik a Czup nevű folyót. 1513-ban a következő egytelkes családok laktak itt: Dezső, Lóránt, Móricz, Czupiak, Csonka.¹⁸

1753-ban Göncz Márton molnárt írták össze.¹⁹

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Göncz Márton neve szerepel.²⁰

¹⁵ MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 17. sorsz.

¹⁷ Korosa Tita: Újra örül a malom Zalabaksán. Zala Megye megyei közéleti havilap – II. évfolyam 2. szám 2009. február 12. p.

¹⁸ Holub III.

¹⁹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők és molnárok összeírása 1753.

²⁰ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755..17

A Kerkavidéki molnár céh évi rendes ellenőrzését 1783. január 10.-én tartotta a Lendva, Kerka és más folyóvizeken. A czupi molnár ekkor Kovács Ferenc volt. A céh 1784. április 14.-ei „Generalis Visitaja” alkalmával már Hajba György volt a molnár. Az 1788. április 28.-ai céhgyűlésen minden molnár nevét, és befizetést: tartozásokat, büntetéseket stb. feljegyezték. Arany György molnárt megbüntették egy véka rozsra, kő hiányosságért. Az 1789. május 26-i Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen befizetett, a céh által tartott ellenőrző vizsgálatok alkalmával megállapított büntetésekről készült kimutatásból tudjuk, hogy Hajba István és Horváth Ferenc volt a molnár. Hajbát „1786-dik esztendőbeli hullatásért” Horváthot „Szolgáló mesterségben történt elmaradásért” büntették meg.²¹ Az I. katonai térkép 1785-ben készült felmérésekor Cup falu alatt egy malom volt.²² Az 1790. március 18.-án Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen asztalpénzt fizetők névsorában Hajba István neve szerepel. A lajstromkönyben feltüntették az 1791. május 10.-ei céhgyűlésen befizetett elmaradásokat a molnárok nevével és a malom helyének nevével. Hajba István „1788 esztendőben elkövetett rosszasságáért az reá esett bírságot megh fizette.”²³

Az 1792. június 7.-én Alsószenterzsébeten tartott céhgyűlésen asztalpénzt fizetők névsorában Hajba István czupi molnár neve szerepel, akit hullatásért büntettek meg.²⁴

Az 1798. május 1.-jén megtartott céhgyűlésen a czupi Hajba István „fór pénzzel, ezen kívül Buzával, rozssal” tartozott.²⁵

Az 1800-as évről csupán néhány bejegyzést tartalmaz az anyag: „1800. esztendőbeli Restánsok” címmel a czupi Hajba Istvánnak csak a nevét.²⁶

A II. katonai térképen már nincs meg a malom.²⁷

1940. április 23.-án, 1940. május 1.-jei hatállyal Hima György és neje Gáál Anna fűzfőgyártelepi lakosok eladják a cupi ingatlanjaikat „az ingatlanokon lévő összes felépítményekkel, s kifejezetten a malom épülettel azok tartozékaival a malom épületben levő összes üzemi berendezéssel együtt 21500 pengő vételárért.” Ez a malom már szárazmalom.

1940. augusztus 19.-én megtörtént a telekkönyvi bejegyzés.

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Herczeg József. Tulajdonos: Hadnagy Lajos. Bérelő: Herczeg József. Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 60 %.²⁸

²¹ MNL ZML IX. 36/c. Kerkavidéki molnár céh Lendva és Kerka vizén lévő molnárok vizitációs könyve 1782-1789.

²² I. kat. Coll. III. Sectio XII.

²³ MNL ZML IX. 36/j. Kerka felső folyásán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

²⁴ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

²⁵ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

²⁶ MNL ZML IX. 36/g. Kerka felső szakaszán lévő molnár céh lajstroma 1790-1800.

²⁷ II. kat. Coll. XXII. Sectio 58.

²⁸ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 13. sorsz.



828. Herczeg-malom, 1945. Fotó: Herczeg Ágostontól.

1952-ben államosítják a malmot. Annak módját jól mutatják a ránk maradt iratok. Az alább közölt formanyomtatványra az adatokat csak be kellett írni.

„ÉLELMISZERIPARI MINISZTERIUM
MALOIPARI IGAZGATÓSÁG

0559/1952.

Tárgy: malom megvétele

Herczeg József Malomtulajdonos
Zalabaksa

Felajánlása alapján a *Zalabaksa* községben lévő 80q kapacitású malmát összes berendezési és felszerelési tárgyaival és az üzemi célt szolgáló ingatlanokkal a csatolt leltár szerinti részletezésben a magyar állam részére 3835 Ft becsértékben a mai napon megvásároltam. A mai naptól kezdve a malom tulajdonjoga a magyar államra száll át tehát ettől kezdve az átvett ingatlanok közterheit a magyar állam viseli, és az ingatlanok haszna a magyar államot illeti.

Felhívom a figyelmét, hogy a leltárban megjelölt berendezési és felszerelési tárgyakat, valamint az üzemi célt szolgáló ingatlanokat a malom átvételét végrehajtó megbízottjának haladéktalanul adja át.

Budapest, 1952. június 19.

Onozó József sk
az Igazgatóság vezetője (pecsét)

Záradék:

A fentieket magamra nézve is kötelezőnek ismerem el.

Keltezés: Zalaegerszeg, 1952. július hó 8 nap

malomtulajdonos”

Az iratról hiányzik a malomtulajdonos aláírása. Erre magyarázatot ad az 1940. évi telekkönyvi bejegyzésről szóló értesítés hátoldalára kézzel írt feljegyzés: „Államosításkor a

téves, valótlan állítást nem nem fogadtam el, rám fogták. Azt mondták elvisznek.”²⁹ (Ti. soha nem ajánlotta fel a malmot. Ezt Herczeg József az utókornak írta. ML.)



830. Cup, molnárház. Fotó: Herczeg Ágostontól.

Ó-Kerka 137/13. Malomi-rét 137/35. Kerka 137/30. Czup-patak 137/25. Zobák-patak 137/52. Medesi patak 137/72.³⁰

²⁹ A dokumentumokat Herczeg Ágoston, Hévíz juttatta el hozzám. Köszönet érte.

³⁰ ZMFN. 322-323. p.

523. Zalabesenyő (Zalaegerszeg)

524. Zalabér

Zala folyó

Az 1750 körül készült összeírásban Szilási Jánosnak hívták a molnárt.¹

1754-ben Szalabéren N. N. [Neve nem ismert ML.] jövedelme 75 köből.

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár György molnár nevét jegyezték föl.²

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, szintén Molnár György neve szerepel.³

„Malom ezen helység határában igen közel a Szala vízen jó vagyron, melyben jószágunkat könnyen megőrölhettyük.”⁴ – vallották a tanúkihallgatások során a bériek 1780. május 27.-én 1784-ban az I. katonai térképen a falu északi végétől nyugatra, a Zala bal partján van egy malom házzal.⁵

Tomasich 1792-es térképe nem jelöl malmot.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k..

⁴ Horváth I. 184. p

⁵ I. kat. Coll. V. Sectio XVII.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A határban lévő vízimalom kapacitása napi 12 pozsonyi mérő.⁶

A II. katonai térképen 1852-55 közt a falutól északkeletre van a **Haromás** malom.⁷

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Csorba József neve szerepel.⁸



833. A Zala folyó Zalabéternél a malommal. Fotó: GM 1587.

Az Újjáépítő magyarokban ezt írták 1947-ben: „Csorba József vámörölő malma. Ezt a malmot 1943-ban vette át a jelenlegi tulajdonos, aki azt saját neve alatt vezeti. Ez idő szerint vízierőre dolgozik, de faszén-szívógázmotorral, mint segédmotorral van felszerelve, amely 50 HP teljesítményű. Teljes üzem esetén napi 50 q az őrlőképessége. A háború alatt a malom érzékeny veszteségeket szenvedett úgy épületben, mint berendezésben, amit sikerült részben pótolni. Ügyes és szakszerű vezetés mellett a további fejlődés biztosítottnak látszik.”⁹

Az 1949-ben készült kimutatás szerint a malom cége: Földműves Szövetkezet malma. Tulajdonos: Földműves Szövetkezet. Kapacitás: 50 q/24 h. Használhatóság: 70 %.¹⁰ 1961-ig üzemelt, vezetője Bali József volt.¹¹

Ma külföldiek tulajdonában van.

⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁷ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 55.

⁸ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁹ Újjáépítő magyarok, 1947. 697. p.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 186. sorsz.

¹¹ Jakosa Árpád közlése, 2012.



835. A felújított zalabéri malom. Fotó: Marx Mária.

Hármasi-malom

A II. katonai térképen 1852-55 közt a falutól északkeletre van a *Haromás* malom.¹² 1907-ben egy újsághirdetésben: „Keszler Bernát és Keszler Mór hármási műhengermalma Zalabér. Ajánlja legjobb minőségű kereskedelmi lisztjeit csak viszontelárusítóknak és sütőiparosoknak, ugyszinte takarmánylisztet és hulladékmentes korpát a legolcsóbb napi árak mellett uradalmak részére.”¹³

A malmot általunk ismeretlen időpontban lebontották, a róla készült festmény ma a túskeszcentpéteri malomban található.¹⁴

Malomi-út 91/2.¹⁵

Bozol (Zalabér határa)¹⁶

1510 körül Hagymási Miklós és Béri István és fia Ferenc közösen bírtak itt egy malmot a Zalán Bozol határában.¹⁷

1516 előtt II. Ulászló utasította a kapornaki konventet, hogy Berekszői Hagymási Miklós kérésére folytasson vizsgálatot Béri István és fia: Ferenc ellen, akik négy évvel ezelőtt elfoglalták itt egy malmát a Zalán Bozol határában, amivel panaszosnak 200 forintnyi kárt okoztak.¹⁸

Az I.katonai térképen (1784) *Boczol* Zalabértől nyugatra található,¹⁹ Tomasich 1792-es térképe viszont már nem jelöli.

¹² II. kat. Coll. XXIV. Sectio 55.

¹³ Magyar Pajzs, 1907. 01. 03.

¹⁴ Magyar Hajnalka: Molnár dolga az emlékezés Zalai Hírlap, 2008. 01. 12.

¹⁵ ZMFN. 225-227. p.

¹⁶ ZMFN. 225-227. p. 36-37

¹⁷ Holub III.

¹⁸ Holub III., MNL ZML középkori okleveleinek regesztái 134. p. –MNL ZML DL 214.

¹⁹ I. kat. Coll. V. Sectio XVII.

525. Zalacsány

Zala folyó

1754-ben egy új malmot emeltek a régi helyén. Persze itt is vita támadt a két malom a csányi és mándi - közt a víz miatt. A vita rendezésére kiküldött bizottság megállapította, hogy az új malom nem veszi el a vizet a mándi malomtól.¹ Az ebben az évben készült összeírásból tudjuk, hogy Molnár Menyhárt az egyik csányi molnár, és jövedelme 12 köből. Ezen kívül még három molnárt írtak össze a faluban. Ezek: Molnár György 18, Réti Lipót 10, és Molnár Mátyás 28 köből jövedelemmel.²

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Márton neve szerepel.³

Az I. katonai térképen Csány két különálló részből áll: Felső- és Alsó Csány. Felső alatt, a mai horgász-, és jóléti tó helyén van egy malom, a Tilaj felől folyó patakon. A hozzá tartozó két épület a Zalaegerszeg-Keszthely út mellett áll. Van még egy malom a Zalán Alsó Csánytól délkeletre, fenti út és a Zala kerszteződésétől kissé északra. Itt nincs másik épület.⁴

1792-ben Tomasich térképe már csak a Felsőcsány alattit jelöli, és egyet Mánd pusztán.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A határban lévő vízimalom pusztán áll.⁵

A II. katonai térképen csak a Tilaj felől folyó patakon van malom, ott, ahol az első katonai térképen is volt.⁶

¹ Haász, 2002. 78-80

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1754.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k..

⁴ I. kat. Coll. VI. Sectio XX.

⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁶ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 57.

526. Zalacséb

Zala folyó

Cséb

1328-ban Enyerei Herceg fia Imre fiai: Miklós és Tamás, továbbá Imre fia András fiai kérték a királytól a birtokot. Miután a veszprémi káptalan igazolta, hogy a terület várföld és lakatlan, megkapták Károly Róbert királytól adományba, és még hozzá a Harkályból Körmendre vezető úton [a Zalán lévő hídon] szedett hídvámot, valamint a malmokat is.¹ [A számuk nincs feltüntetve. ML]

Györkefai-malom 27/66

1753-ban Mihálka András a molnár.²

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Györe Ferenc neve szerepel.³

1764-ben Lakatos Greg. a molnár.⁴

Az I. katonai térképen (1784) Zalapataka és Györkefa közt három malom van.⁵

¹ Holub III.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Lövői molnár céhez tartozó molnárok összeírása 1764.

Jelöli a malmot Tomasich térképe is, 1792-ben. Ekkor Zalapataka és Györkefa közt öt malmot tüntet fel.

A II. katonai térképen Csébtől nyugatra egy malom van a Zala bal partján.⁶



836. A csébi malom egy festményen

Zsohár-, (Sóhár) vagy Károlyi-malom, Both-malom, Bot-malom (Both-malom) 27/69⁷

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa Sohár Lajosné volt.⁸

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Sohár Lajosné neve szerepel.⁹

Az Újjáépítő magyarok ezt írta 1947-ben: „Sóhár Lajosné özvegy malma. 1890-ben vették át a malmot, azóta vezeti. 1930 óta a malom felelős üzemvezetője Károlyi István vizsgázott molnármeister. Jelenleg 2 személyt foglalkoztat. A malom napi teljesítőképessége 20 q. A vezető szakmai gyakorlata 31 éves.”¹⁰

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Károlyi István. Tulajdonos: Földműves szövetkezet. Bérelő: Both István. Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 65. %.¹¹

1890-től Sóhár Lajosné családjáé volt az út melletti lakásban működő vendéglővel együtt. A megözvegyült asszony feleségül ment Károlyi István molnársegédhez 1930-ban. Az asszony halála után ő örökölte a malmot. Az 1940-es évek végén bebörtönözték – a visszaemlékezők szerint fekete örlésért -, a malmot államosították. Állami vezetői: Bencsik (?), Orbán Ferenc, Vincze József voltak. 1960-ban leállították.¹²

⁵ I. kat. Coll. III. Sectio XI.- IV. XII.

⁶ II. kat. Coll. XXII. Sectio 56.

⁷ ZMFN. 88-89. p.

⁸ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

⁹ MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹⁰ Újjáépítő magyarok, 1947. 753. p.

¹¹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 175. sorsz.

¹² Jakosa, 2005.

Ma Szabolcs Péter szobrászművész és családja tulajdona, akik a „Malomtanya” panziót üzemeltetik benne. Egy festményen a régi malom látható.¹³

1947-ben, az Újjáépítő magyarok alapján: „Bóth István Salomvár. 1921-ben vette bérbe. 1945 júliusától működik újra. A malom napi teljesítőképessége 20q, használhatóság foka 50%.¹⁴

Az 1949-ben készült kimutatás szerint a malom cége: Földműves Szövetkezet malma.

Tulajdonos: Földműves Szövetkezet. Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 30 %.¹⁵

1952-ben elbontották.¹⁶

Both-malom 27/69. Sándor-patak 27/32, Szala 27/73.¹⁷

¹³ Sz. Takács Ágnes közlése, 2012.

¹⁴ Újjáépítő magyarok, 1947.

¹⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 160. sorsz.

¹⁶ Jaklosa Árpád közlése

¹⁷ ZMFN. 88-89. p.

527. Zalaegerszeg

Zala

A mai város területén egykor működő malmok történetét a folyásirányt követve ismertetjük.

Zsigér (Egykor különálló település, ma Zalaegerszeg-Andráshida része)

Zala folyó, Zsigér-patak

Az 1465. április 2.-án Besztercebányán kelt oklevelében Mátyás király utasítja a Zalavári konventet, hogy Istvánt, a kapornaki bencés apátság kormányzóját iktassa be új adomány címén a kapornaki apátság több birtokába, köztük Zsigér birtokba, az ottani két malommal.¹

1551-ben Apátfát és Zsigért (Syger) azonosnak mondják.²

Az I. katonai felmérés és az 1792-es Tomasich térkép is jelöli a malmot.³

¹ MNL ZML középkori okleveleinek regesztái 66. p. – ZML DL 429.

² Varga K. Gy. 2011. 164. p.

³ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

Apátfa (Egykor különálló település, ma Zalaegerszeg-Andráshida része)

Zala folyó

Az 1465. április 2.-án Besztercebányán kelt oklevelében Mátyás király utasítja a Zalavári konventet, hogy Istvánt, a kapornaki bencés apátság kormányzóját iktassa be új adomány címén a kapornaki apátság több birtokába, köztük Apátföldébe, az ott található kétkerekű malommal a Zalán.¹

1550 körül Szily Albert kapornaki apát panasszal élt, mert Kávási János jobbágyaival betört az Apátfalvi possessióba és az itt lévő 3 kerekű malmot elfoglalta.²

1551-ben Gersei Pethő János és Kányaföldi Kerecseny Mihály a kapornaki konvent előtt tanúsítják, hogy Pató Erzsébet és néhai Szentersébeti Terjék Antal fia, Sebestyén, az ő *Sövényfalva* possessiójuk határain belül, a Zala folyó mellett, ahol sohasem szokott malom lenni, mintegy két éve malmot állított. Ezzel a kapornaki apátságnak emberemlékezet óta

¹ MNL ZML középkori okleveleinek regesztái 66. p. – ZML DL 429.

² Varga K. Gy. 2011. 97. p.

Apátfalva, más néven Syger possessioban lévő malmának működését gátolják, amelyet a folyó mozgatni nem tud. Ezzel több, mint 100 forint kárt okoznak. Ha pedig ezért megszűnik a malom, ebből újabb 1000 forint kár adódnék.³

1567-ben az apátfai malmok jövedeleméből egyharmad rész illette a molnárt. Az egyik kétkerekű malom bérlője köteles volt minden két hétben 50 fehér kenyeret, és karácsony táján egy hízott disznót adni az apátságnak. A másik molnárnak minden évben 200 malmi kis köből lisztet, hetente 50 cipót, karácsonykor szintén egy kövér disznót és egy tál halat kellett adnia. Ha az idő halfogásra nem volt alkalmas, azt 50 dénárral megválthatta. Ekkor az apátfai és zsigéri malmok jövedelme összesen 120 köből lisztet tett ki.⁴

1568-69-ben Apátfán az egyik malom már csak egy kerékkel működött. Ezt Molnár Balázs özvegye bérelte, és évente 100 köből gabonával - búzával és rozssal - adózott. A másik molnárt Simon Mihálynak hívták. Ő 150 köből liszttel és kéthetente 50 cipóval adózott.⁵ Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba Macska István és Molnár Márton neve szerepel.⁶

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbéli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak. Csirisznyák János tartozása 58 Ft 12½ x volt.⁷

1762-ben Bor András az apátfai molnár.⁸

„Malmok közel egy fertályórányira vadnak helységünkől.”⁹ – vallották a dátum nélküli tanúkihallgatáskor az apátfaiak.

Jelöl malmot az I. katonai térkép is 1784-ben a Zala bal partján Apátfa és Andráshida közt,¹⁰ valamint Tomasich 1792-es térképe is.

Andráshida

Zala folyó, Zsigér-patak

1690-ből származik első általunk ismert említése malomnak Andráshidáról. Ekkor két kétkerekű malmot írtak össze. Két malomról van adatunk a XVIII. század közepéig.

1753-ban két molnárt írnak össze: Nagy Jánost és Szomi Mihályt.¹¹

1753-55-ben három molnár: Molnár János, Bor András, Kurucz György.¹²

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Nagy János és Horváth Ádám neve szerepel.¹³

Az 1757-es összeírásban, amelyben ismét a malmokat és molnárokat vették számba, Vörös György és Kovács Márton molnárok nevét jegyezték föl.¹⁴

1758-ban, Ákosházi Sárkány János és Szent Erzsébeti Terjék János közti birtokcsere kapcsán összeírták a birtokot, köztük egy malmot is, egyben a molnár kötelezettségeit.

Possessio Andrásida:

„[...] Vagyon itt a Szalán két Kerekű Malom, mellynek fele haszna enyim, fele pedig Tompa Kristoff Urammal vagyon pörben flor 50. a' mely pénz nélkül cum fructibus perceptis vissza száll, ha a' Pörök folynak.

³ Varga K. Gy. 2011. 164. p.

⁴ Varga K. Gy. 2011. 98. p.

⁵ Varga K. Gy. 2011. 98. p.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbéli molnárok tartozása a cég felé, 1756-57.

⁸ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Molnárok összeírása 1762.

⁹ Horváth II. 13-14. p.

¹⁰ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

¹¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők és molnárok összeírása 1753.

¹² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

¹³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

¹⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

A molnár tartozzik a' maga két Ártányát bé vetni a' malomban, és azokat a' közbül megh hizlalni, és a' mellyike Legh jobb azt a' Földes Urakejé, a' másik pedigh a' Molnárnak marad, ugy hogy hájjal a Malom Kereket a' Molnár tartya.

Az Molnár a' közbül nem ély, hanem halasztva Esztendeig ad néki a' Közbül Buzát eöt Kőböllel, Rosot is eöt kőböllel, ha a' molnár penigh maga Feleséghe, Háza népe, vagy mester Legénye, akár mi kicsin lopásban tapasztaltatik, akár az Uréban, akár a' Szegény Emberében, az olyan Személy negyven forinton büntetődik.

Török adót szoktak a' Közbül adni tiz Köblöt Lisztet minden Esztendőben, azt ha Lehet aláb kell Szállétani, és hogy ne az Öregh Kőböllel, hanem a' Malom Köblivel adassék bé. A' Molnár pedig négy Kőböl Lisztet ad bé a' maga Gabonájából, maga Feleséghe, Gyermeki, Cselédgye, és minden marhájából: ezen Kívül Császsár adójátkét Tallért, és Császsár Lisztét két Kőböllel, ezeket megh adván az Ispánnyanak semmit sem Szolgál Szekérrel, Se gyalogul, hanem a' Császsár munkájára fejszével egy napot Szolgál.

A' Molnárnak az Udvar Telekből ki vagyon Szakasztva ház helye, Veteményes, Kenderes, Káposztás, és Gabonás Teleke, melly Házhoz hét vetőre öt hold földé vagyon, és a' Kertes Réten túl egy darab réttye currum foni 4. mellyért eő is tartozik a' Földes Urnak, valamely munkára parancsollák fejszével Szolgálni, Abroncsot vonni, Hordót kötni, pintérezni, Házat csinálni.

Ha az Malomban aczél, vagy vas kivántatik, és a' Kovácsnakis munkájátul való fizetés, az illyen Szükséget tartozik az Urnak vagy Tiszviselőjének tudtára adni, és az Közbül megh venni, és megh fizetni: A Malom Követis hasonlóképpen a' Közbül Szokták megh venni, de a Földes Úr hozattya alá, mivel a' Molnár a Török adó Lisztet maga viszi bé.

Az Major előtt az Kastély hely mellett egy pusztá Halastó vagyon, ha megh csinállyák alkalmas halas víz léssen.

*A Malom fölött egy nagy Berek Erdő vagyon az mint a' Szala Víze föl Szélrül az Kertes Réttül alá az Szala mentében az végzi Országgh uttya az Óó Hidnál délre alá a Teskándi Patakon, innénd Tamaskó nevű rétnék szegletére, ammit itt egy árok megh mutattya föl nap nyugot felül a' Kertes Rétig, ezen Bereknek.*¹⁵

„Malom helységünkben közel 3 vagyon.”¹⁶ - vallották 1778. február 28.-án a meghallgatott andráshidai esküdtek. (Az I. katonai térkép alapján azt kell feltételeznünk, hogy az apátfait és zsigérit is ide számították.)

1770-ben a falu mellet 3 malomról van tudomásunk.¹⁷ Ezt támasztja alá, hogy 1773-ban három molnárt írtak össze.¹⁸

Az 1784-es katonai felmérés térképén az andráshidai Zala híd mellett nyugatról egy malom látható.¹⁹

Tomasich 1792-es térképe Zsigérnél és Apátfánál is jelez malmot.

Fölső-malom: Apátfai-malom, - Nagy-malom. Pozsgay-malom. Nagy, illetve Pozsgay nevű egykori tulajdonosáról.²⁰
Zala folyó

Mint láttuk hívták apátfai malomnak is, de valójában Andráshidához tartozott.

1823-ban egy adásvételi szerződésben találkozunk Bor János andráshidai molnár nevével.²¹

¹⁵ MNL ZML Peres iratok 1758. I. 167/214; 163; 181. 235-236.p.

¹⁶ Horváth II. 11. p.

¹⁷ Varga K. Gy. 2011. 164. p.

¹⁸ Varga K. Gy. 2011. 164. p.

¹⁹ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

²⁰ ZMFN Zalaegerszeg, 1964. 92-93. p. Andráshida.

1845-ben Léránt Pál *Bődöri* malombeli molnárlegény kéri a szolgabíró, hogy a Nagy József andráshidai molnár által visszatartott 23 Ft munkabérét „*s mesterségemet mutató okirataimat kiadatni.*” rendelje. Nagy József azért tartotta vissza fent írtakat, mert: a „*legény szerelmi viszonyt folytatott – a mások által is bujának vallott – Verona nevű lányával.*”²²

Valószínűleg a molnár férjhez akarta adni a lányát a legényhez, aki jó molnár lehetett.

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Andráshidán Bor Mihályt.²³

1851-ben a megyefőnök utasítására történt összeírás szerint az andráshidai határban lévő 2 vízimalom kapacitása - egyenként - napi 16 pozsonyi mérő.²⁴

1857-ben egy malomról tesznek említést, amikor azt írják, hogy a malom rekesztő tábláinak száma: 1, magassága: 2 such v. láb, szélessége: 6 such.²⁵

Egy 1879-ben készült jelentés szerint: „*a Zala folyónak gyakori pusztító áradásait rendkívüli mértékben fokozza, a létező malmoknak rendetlen kezelése amennyiben a molnárok malmaiknál áradáskor a vízleeresztésére szolgáló szabad zsilipeket fel nem húzzák, sőt több helyen a teskándi, andráshidai, zalaegerszegi malmoknál a századok óta létezett zúggókat eltömték.*” A probléma orvoslására vizsgálóbizottság kiküldését tartották szükségesnek.²⁶

1880-ban a Pesty Frigyes féle kérdőív alapján, Andráshidán három malmot említenek: *Felső-malom, Füzesi-malom és Hosszúhídi-malom.*²⁷

Az 1924-es Gazdacímár 3 vízimalom tulajdonost sorol fel: Nagy Józsefet, a Pers testvéreket és Béry Istvánt.²⁸

1927-ben szintén Nagy József nevű molnára/tulajdonosa volt a malomnak. Ő a hatékonyabb turbinára szereltette át a vízikerek-meghajtás helyett a malmot. 1936. március elején a malom belső technológiája és lisztkészlete megsemmisült egy tűzben.²⁹ A tüzeset után Nagy József eladta a Pozsgai családnak. 1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa Pozsgai Kálmán volt.³⁰

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban szintén Pozsgay Kálmán nevére szerepel.³¹

1947-ben többet is megtudunk róla: „Pozsgay Kálmán malma. A malom ős régen áll fenn és azt 1938-ban teljesen leégve vette át. Három év alatt újjáépítette, és 1941 óta vezeti. Súlyos háborús kárai voltak, melyeket saját erejéből helyrehozott. Három alkalmazottat foglalkoztat.”³²

Az 1949-es összeírás szerint: Cég: Kőszegi Kálmán. Tulajdonos: Pozsgay Kálmán. Bérló: Kőszegi Kálmán. Kapacitás: 45 q/24 h. Használhatóság: 60. %.³³ Egy másik összeírás szerint a malom ekkor víz- és fagázmeghajtású. Tulajdonosként már Pozsgay Kálmánné szerepel.³⁴ A Zala szabályozása elvezette alóla a vizet. Volt tsz daráló, sárkányrepülő-hangár. Ma is áll.³⁵

²¹ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 240.sorsz. 467. szám.

²² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 14. h. Szóbeli perek 196/42

²³ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

²⁴ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

²⁵ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

²⁶ MNL ZML IV. Zala vármegye törvényhatósági bizottságának iratai 1879. május 5. sz. jegyzőkönyv 3. pontja

²⁷ MNL ZML IV. 433. № 5669. Zala vármegye monográfiájához készült kérdőívek

²⁸ Varga K Gy 2011. 167. p.

²⁹ Varga K. Gy. 2011. 168. p.

³⁰ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

³¹ MNL ZML IV. 433. N°6093.

³² Újjáépítő magyarok, 1947. 748. p.

³³ MNL ZML IV. 433. Kimutató Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 130. sorsz.

³⁴ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

³⁵ Jakosa Árpád közlése, 2012.



930. Apátfai malom. Fotó: ifj. Czigola Gyula.

Középső malom: Füredi-malom, Füzesi-malom (A Hosszúhídi és a Felső-malom közt volt András hidán.)
Zala folyó

A malom első említése az 1756-57-es összeírásban található, amelyben az Egerszegi céhnek tagdíjakkal tartozó molnárokat írták össze. Lomé Mihály tartozása 8 Ft 57½ x volt.¹

1762-ben Kurucz Györgynek hívták a molnárt.²

Az I. katonai térképen a malom a Zala jobb partján van andráshida nyugati harmada alatt.³ 1813. május 24.-én kelt levelében Nagy Antal kéri a Nemes Vármegyét, hogy az andráshidai határban lévő elpusztult, ezért újjáépített ún. Füzesi malmának „Feje letételéhez” bizottságot küldjön ki. Ennek eleget téve, Június 16-án a bizottság az alábbiakat állapította meg: „*ha a Füzesi malom fejtől 10 hüvelyknyi esett az forgásra engedtetik, és a Rekesztő a víz gyűjtésre 15 hüvelknél magasabbra nem emeltetik, és ha midőn a ’ fölső malom örölni kezd, azonnal a ’ Füzesi malom is rekesztőjét föl nyitja, a Füzesi malom nagyobb prajudiciumot nem fog az fölöttő lévő malomnak okozni, mint az előtt, midőn előbbi állapotjában állott, és hogy a ’ malom főnek medre talpja a ’ czövekeket ezen, helyeztetéssel tétetődjön le mind a ’ folyamodó Urnak, mind pedig a ’ molnárjának meg hagytuk és hogy hiba a ’ le tételben ne essen, a ’ Zala vízének jobb partján fent álló eleven fűzfában oly jelet vágattunk és pötsételtünk meg, mellytől a ’ le teendő medre talpja a ’ Malom főnek 6 lábnyival alább helyeztessen. Hertelendy Károly ki küldött.*”⁴

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Füzesi malomban Adrovecz Józsefet.⁵ Rajta van a malom a II. katonai térképen is.⁶

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbeli molnárok tartozása a céh felé, 1756-57.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Molnárok összeírása 1762.

³ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a. 1820. május 3. № 755.

⁵ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁶ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 2, magassága: 2 such v. láb 6 czoll v. hüvelk, szélessége: 6 such 4 czoll v. hüvelk.⁷

A visszaemlékezések szerint: a Zala jobb partján épült, a Pers testvérek tulajdona volt. A Zala szabályozását követően megszűnt, elbontották.⁸

⁷ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

⁸ Varga K. Gy. 2011. 169. p.

Alsó-malom: Hosszúhídi-malom

Andráshida alatt a Zala vízén, a Füredi/Füzesi- és Gébárti- malom közt volt Andráshidán. A folyó és egy mesterséges malomcsatorna ásásával létrehoztak egy szigetet, ezen állt a háromkerekű malom.

1762-ben Péterfi János nevét jegyezték föl az összeírók.¹

Az I. katonai felmérés térképe jelöli a malmot a Zala bal partján, az Egerszegről Bagodba vezető út hídjától nyugatra.²

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. A Hosszúhídi malomban Petlánovits Józsefet.³

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 1, magassága: 2 such v. láb hüvelk, szélessége: 6 such.⁴

A XIX-XX. század fordulóján Katona István molnár vette bérbe. Katona István neve 1902-ből, a gógáni malommal kapcsolatos, 1902. január 28.-án kelt jegyzőkönyvből ismert.⁵ Tőle 1904-ben a Béry család tulajdonába került. 1911-ben is Béry István az andráshidai molnár.⁶ 1937-ben a Gógán malom tulajdonosait feljelentették a neszelei és gébárti réttulajdonosok, a víz magasan tartása miatt. A helyszíni szemle során a bizottság megvizsgálta a Mandler (?) Albert és Béry Istvánné tulajdonában lévő Hosszúhídi malom vízszintjét is. Megállapították, hogy 89 cm-el magasabban van, mint az engedélyezett.⁷

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosai Handler Albertné és Béry Istvánné voltak.⁸

Aztán kuszálódott a tulajdonviszonyok: A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Herman Lajos neve szerepel, mint tulajdonos.⁹

1947-ben ezt írják róla az Újjáépítő magyarokban: „Herman Lajos vízimalma, bérlő Beri és Handler, Andráshida. (Téves az adat, mert Herman volt a bérlő ML.) 1942-ben vette a malmot bérbe, és azóta 36 éves szakmai gyakorlattal vezeti. A malom csak vámórlést végez és napi termelése 30 q. A háborús károkat rendbe hozta, és 1945. június 1. óta ismét üzemben tartja a malmot.”¹⁰

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Molnárok összeírása 1762.

² I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

³ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁴ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

⁵ MNL ZML V. 1607. 293/1911.

⁶ MNL ZML V. 1607. 293/1911.

⁷ MNL ZML V. 1607. 3870/1937.

⁸ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

⁹ MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹⁰ Újjáépítő magyarok, 1947. 713. p.

Az 1949-es összeírás szerint: Cég: Rosenberger Endre. Tulajdonosok: Béri Testvérek, Rosenberger Endre. Kapacitás: 40 q/24 h. Használhatóság: 50 %.¹¹ Egy másik összeírás szerint a malom ekkor víz- és fagázmeghajtású.¹²

Ebben a malomban volt molnár Dömötör István, Herman Lajos veje, és tanonc a Belsőárdon született Tüske János 1946. augusztus 1-től, 1948. augusztus 4.-ig, amikor is az Zalaegerszegi ipartestület előtt letett vizsgája után segédlevelet kapott. Tüske János több környékbeli malomban is dolgozott ezt követően, legutóbb a kaszaháziban.¹³ Ekkor a malmot „Hermán-malom”-nak hívták.

A Zala szabályozása szüntette meg. Államosítás után leállították, lebontották.¹⁴

Pető Ferenc andráshidai malombérlőt egyik malomhoz sem tudtuk kötni. 1901-ben született Andráshidán. „Iskoláit ugyanitt végezte, majd utána a molnár iparban szabadult fel. Évek óta önálló. Nős, 2 leánya van.”¹⁵

¹¹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 150. sorsz.

¹² MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹³ Tüske István által rendelkezésemre bocsátott segédlevél kópia.

¹⁴ Jakosa 2005.

¹⁵ B. M. Zs. 1935. 158.

Gébárt (Gebárt, Gevart) Ráadás-malom.¹

Zala folyó,

1211-ben említik először malmait.

1546-ban Isabori Literati János özvegye több faluban lévő birtokát és a „Gebarth-nal a Zalán fekvő malombeli részét a vejének: Zyl-i Jánosnak adja.”²

1623-ban egy malmáról tesznek említést.³

1728-ban egy gébárti molnárról tudunk.⁴

1747-ben az alábbiakat írják: „Neszele és Gebarth között vagyon egy Halastó és azon Malom egy fölül csapó kerékre szükséges eszközzel.”⁵

1753-55-ben Pöszér György molnárt írták össze.⁶

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbeli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak. A gébárti Foglas János tartozása 1 Ft 15 x volt.⁷

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Nagy György neve szerepel.⁸

1762-ben Nagy Mihall molnárról olvashatunk.⁹

1770-71-ben egy molnárt írtak össze, őt Kis Józsefnek hívták.¹⁰

1784-ben az I. katonai felmérés térképén a Neszele és Givard [Gébárt] közti úttól északra egy tóba ömlik két patak, észak felől. Déli kifolyásánál van a malom egy épülettel. Az egész kerített. A patak a Zalába folyik. Majdnem szemben a befolyással felfelé a Zala jobb partján

¹ ZMFN Zalaegerszeg, 1964. 92-93. p. Andráshida.

² MNL ZML HLc. Zalaegerszeg 20. Eredeti Zalavári hh. lt. I/1930.

³ Varga K. Gy. 2011. 170. p.

⁴ Varga K. Gy. 2011. 164. p.

⁵ Varga K. Gy. 2011. 170. p.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbeli molnárok tartozása a cég felé, 1756-57.

⁸ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Molnárok összeírása 1762.

¹⁰ Varga K. Gy. 2011. 164. p.

másik malom molnárházzal.¹¹ A tavat tápláló két patak: a Szentmártoni-, más néven Bukicsai-, és a Ságodi-patak.¹²

1831-ben Horváth János gébárti molnár - malomtulajdonos (?) - örökösei megjelentek Horváth János és Fitos Bernánd esküdtek előtt és kijelentették, hogy a gévárti malomban őket illető résznek Skublics József Cs. Királyi Kapitány és Tábla Bíró részére történő adásvételi ügyben őket Csáni Csány László képviseli.¹³

1846-ban Gyuk Antal a *Kévárti* malomgazda. Korábban andráshidai molnárlegény Nagy József molnárnál.¹⁴

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Gébárton Tóth Jánost.¹⁵ Rajta van a malom a II. katonai térképen is.¹⁶

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 2, magassága: 2 such v. láb 4 czoll v. hüvelk, szélessége: 8 such.¹⁷

Az 1858-as kataszteri felmérés szerint az egykereű malom a Zala bal partján állt.¹⁸

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 26 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁹

A 19-20. század fordulóján Katona István molnár lebontotta a tulajdonát képező gébárti malmot.²⁰

¹¹ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

¹² Varga K Gy 2011. 170. p

¹³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a. 1831. január. 17. № 191. 151. p.

¹⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 14. h. Szóbeli perek 196/42.

¹⁵ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

¹⁶ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

¹⁷ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

¹⁸ Varga K. Gy. 2011. 170. p.

¹⁹ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

²⁰ Varga K. Gy. 2011. 169. p.

Neszele

A neszelei malomról csak két írott adatunk van: 1753-ban Molnár Miklós molnárt említik.¹

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Ádám neve szerepel.²

Az I. katonai térképen Neszelétől északnyugatra két patak táplál egy tavat, amelynek délnyugati sarkában áll egy malom, egy házzal. A tó vize a Zalába folyik.³

A II. katonai térképen *Új malomként* szerepel.⁴

1911-ben Königmayer János volt a neszelei molnár.⁵

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők és molnárok összeírása 1753.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

³ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

⁴ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

⁵ MNL ZML V. 1607. 293/1911.

Gógán-malom 36/180 (*Olai-, Schreiner-, Sipos-Csényi-malom.* Hock János út.)

Az I. katonai térképen, az 1784-es felméréskor még a neszelei malom után következett a Zalán.

Első ismert említésekor, 1753-ban Fehér György molnárt írták össze.¹

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők és molnárok összeírása 1753.

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Mojses János nevét jegyezték föl, aki valószínűleg bérelte a malmot- vagy résztulajdonosa volt -, mert a jövedelem egy része a közösségé „Comunitatis” volt.² Ezt látszik bizonyítani, hogy amikor 1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbéli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak, a gógány-i molnár Fehér György tartozása 10 Ft volt.³

1762-ben a Gógányi-malom molnára még mindig Fehér György.⁴

1811. november 15.-én „N. Tóth Katalin a Zala Egerszeg mellett Gógán nevezetű malomban meg halálozott Molnár György Eözvegye” az újonnan felállított Szentháromság szoborra 100, a Molnárok kápolnája előtt leendő kőkeresztre 200 forintot hagyott.

A Molnárok kápolnája a molnár céh Nepomuki Szent Jánosról elnevezett kápolnája volt, amely a mai Zrínyi gimnázium helyén állt. Az 1826-os tűzvészben pusztult el. A molnár céhbe, nemcsak az egerszegi, hanem a környék több településének molnárai is beletartoztak.⁵ 1830-ban egy adásvételi szerződésben találkozunk Ötvös József gógányi molnár és felesége, Horváth Borbála nevével, amikor házuk licit alá került.⁶

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbéli” molnárokat. Gógányi-malomban Takáts Károlyt.⁷ A II. katonai térképen *Gógán M.*-ként szerepel.⁸

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 1, magassága: 2 such v. láb, szélessége: 6 such.⁹ 1902-ben kapott vízhasználati jogot a gógányi malomra Bakó Lajos és neje Eöry Irén zalaegerszegi lakos. Bakó ekkor ígéretet tett, hogy a baloldali kerék zúgóját szabadzúgóvá alakítja.

1908-ban, 1910-ben és 1912-ben is megállapították, hogy Bakó a malomra és a Zala medrére nem fordított gondot, azt elhanyagolta. Már 1910-ben arra hivatkozott, hogy anyagi okokból nem tudta a munkákat elvégezni. Ekkor kérte, hogy a határidőt 2 évvel hosszabbítsák meg. 1911 végéig kapott haladékat. Az idő lejárt, de Bakó továbbra sem tett semmit. Az 1912. április 13.-án tartott helyszíni szemlén felek részéről Bakó Lajos és özv. Gál Károlyné vett részt. Megállapították, hogy Bakó továbbra sem végezte el a szükséges munkákat. Ő arra hivatkozott, hogy 1911 májusában eladta a malmot, és a hozzátartozó ingatlanokat özvegy Gál Károlyné kiskorú gyermekeinek: Gál Myra és Gál Renée botfai lakosoknak. A malom vételárára a botfai ingatlanok és a zalaegerszegi Uri utcai ház eladásából származna a fedezet. A vízhasználatról ekkor eltiltották a vevőket a hiányosságok pótlásáig. Ez – az alispánnak írt levelükből tudjuk – négy hónapba telt. Panaszolják, hogy az állás miatt az örlők elpártoltak tőlük, ezért szerény a jövedelmük. Kérték, hogy a hiányok pótlására haladékat kapjanak 1914. október 1.-ig. (1913. szeptember 15. Gaál Myra, Gaál Renée.) 1914 áprilisáig kaptak haladékat.

1914 áprilisában a kiküldött bizottság megállapította, hogy a munkákat nem kezdték meg. Felhívták a polgármester figyelmét, hogy a malom zsiliptábláit távolíttassa el. Erre intézkedés is történt.

A tulajdonosok a munkákat 1914.-én április 16.-án kezdték meg, és kérték, hogy a polgármester a zsilipeket engedtesse le, hogy örölni tudjanak. (Gógán malom, 1914. május 4.-én.) Ez meg is történt. A gondokon azonban nem tudtak úrrá lenni.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbéli molnárok tartozása a céh felé, 1756-57.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Molnárok összeírása 1762.

⁵ Megyeri Anna: A zalaegerszegi Szentháromság kép. In. Zalai Múzeum 16. 2007. 194-195. p.

⁶ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 389.sorsz. 1068. szám.

⁷ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁸ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

⁹ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

1918. szeptember 16.-án levélben jelezte Gergulecz Károly -, mint gyám – az alispánnak, hogy a Gógán malmot, amely Gaál Myra és Reneé tulajdona volt, 1917. október 1-től kiskorú Gergulecz Károly, Gizella, Ella, Janka, Gyula, Julianna és Ferenc bírtokolják. A telekkönyvi hivatal őket abba be is iktatta. A gyermekek apja Gergulecz János *kerkakutasi* lakos volt. Gergulecz János a Gógán malom rendbehozatalára 1919-ben határidő módosítást kért. A tárgybán 1920. július 30.-ára összehívtak egy tárgyalást az összes érintett jelenlétében. 1922-ben már özvegye kért engedélyt a vízművek átépítésére. A felvett jegyzőkönyvből tudjuk, hogy a tulajdonos özv. Gergulecz Jánosné; a vízimalom kezelője fia, Gergulecz Károly. Ekkor van műszaki adatunk is a malomról: a kerékre vezető zúgó nyílás szélessége 120 cm, a vízikerek átmérője, lapátokkal együtt 6,0 m.

Megállapították, hogy a malomfej kibővítése nem történt meg. Indokként a tulajdonosok azt hozták fel, hogy külön árapasztót kívántak építeni a régi árapasztó csatorna rendbetételével, és Zala medrét is ki fogják tisztogatni. Erre az engedélyt 1924-ben megkapták, de több módosítást írtak elő számukra.

A szombathelyi kultúrmérnöki hivatal a hozzájárulást 1925. február 7.-én adta meg.

1925-ben augusztusában Szombathely és a város még mindig levelezett egymással, egyuttal ismét elutasították a vízhasználati kérelmet. A fenti munkák elvégzése után 18868/1926 számon engedélyt kaptak vízhasználat gyakorlására.

1928-ban engedélyt kértek turbinára, és a malomfej szabadzúgójának átépítésére. Egy Pohl típusú turbina beépítését tervezték. Az engedélyt a munkákra 1929-ben magkapták. 1931-ben a Magyar Általános Takarékpénztár, az 1928-ban Gergulecz Károly által felvett, és nem törlesztet kölcsön fejében a malmot eladta Farkas Jánosnak és feleségének. 1932. december 16.-án kiskorú Gergulecz Károly, Gizella, Ella, Janka, Julianna és Ferenc zalaegerszegi lakosok tulajdonát képező zalaegerszegi „Gógán” malom vízhasználata Farkas János és felesége Ferincz Róza szenterzsébethegyi lakosokra szállt.¹⁰

1936. december 4.-én Schreiner István és Gyula telepengedélyt kért a malomra, aminek oka az volt, hogy 1db 30 LE Heller és Hercz típusú, fekvő szívógázmotort kívántak a malom hajtására beépíteni, amihez a malom helyszín- és vázrajzát, valamint a motor műszaki leírását is mellékleték. Az 1937. április 6.-i helyszíni szemle során felvett jegyzőkönyvből tudjuk, hogy a malom két segéddel és egy gépésszel dolgozott. A feltárt hiányosságok miatt a telepengedélyt még augusztusban sem kapták meg.¹¹ Későbbi adatokból tudjuk, hogy a malom 1932-ben került a tulajdonukba.

1937. június 27.-én a Schreiner testvérek istálló építésére és a lábas pajta tetejének javítására kértek építési engedélyt, amit július 24.-én meg is kaptak. Kérelmük mellett megvan a tervrajz is.¹²

Miközben a munkák folytak a malomnál, a neszelei és gébárti réttulajdonosok feljelentést tettek a malomtulajdonosok ellen, mivel véleményük szerint Schreinerék a vízszintet az engedélyezettnél magasabban tartották, ezáltal a rétjeik használhatatlaná váltak.¹³

1937 decemberére a megállapított hiányosságokat kijavították, illetve pótolták, mert a malom vízhasználati jogát Farkas János és neje Ferincz Róza tulajdonosokról Schreiner Gyula és Istvá tulajdonosokra átírták 1937. december 3.-án.¹⁴

1938. április 10.-én a Schreiner testvérek lakhatási engedélyt kértek az 1937. május 18.-án kérelmezett segéd- és kocsislakásra. Az iratok mellett ott van az épület tervrajza.¹⁵

¹⁰ MNL ZML V. 1607. 293/1911., 149/1930., 1498/1930., 295/1933.,

¹¹ MNL ZML V. 1607. 106/1937.

¹² MNL ZML V. 1607. 561/1937.

¹³ MNL ZML V. 1607. 3870/1937.

¹⁴ MNL ZML V. 1607. 13188/1937.

¹⁵ MNL ZML V. 1607. 3660/1938.

1938. augusztus 29.-én a testvérek építési engedélyt kértek a malomnál lévő ingatlanon lakóház építésére. Amihez mellékeltek a terveket is, ami az iratok mellett megvan. Az épületnek 1939-ben csak egyik fele készült el, erre November 11.-én lakhatási engedélyt kértek, amelyet meg is kaptak.¹⁶

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Schreiner-malom néven szerepel.¹⁷

1947-ben ezt írta róla az Újjáépítő magyarok c. könyv: „A régóta fennálló malom 1932-ben került a család tulajdonába és 1940-ig Schreiner Gyula vezette, azóta özvegye vezeti. A malom napi teljesítménye 30 q. Egy főmolnárt és 1 segédet alkalmaz. A háborús károkat helyrehozta.”¹⁸

Az 1949-ben készült kimutatásban a malom cége: Sipes Csényi Gézáné. Tulajdonos: Schreiner örökösök. Kapacitás: 30 q/24 h. Használhatóság: - %.¹⁹

A ma is álló épületekben alakult meg és működött később a MŰBÚTOR KTSZ.²⁰ „Veszélyben a Gógán-malom épülete” címmel Dr. Izsák János írt nyílt levelet a Zalai Hírlapban, amelyben aggódik az egykori malom sorsa iránt.²¹



860. Gógán-malom. Fotó: Kummer Gyula.

¹⁶ MNL ZML V. 1607. 15175/1939.

¹⁷ MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹⁸ Újjáépítő magyarok, 1947. 752. p.

¹⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 154. sorsz.

²⁰ Jakosa, 2005.

²¹ Zalai Hírlap, 2013. 03. 01.

Az olai malom első ismert említése 1756-57-ből való, amikor összeírták az Egerszegi céhbeli azon molnárokat, akik tagdíjkkal tartoztak. Vaida Ferenc tartozása 5 Ft 50 x volt.¹

Az I. katonai térképen nem látszik a malom,² és nem jelölik Tomasich 1792-es térképén sem. 1805 és 1813 közt egy dátum nélküli adásvételi szerződésben találkozunk Pakó László olai molnár és felesége, Echard Katalin nevével.³

Németh László nemtelen, Nován született és Oroklányban lakó molnár legény 1839. április 9.-én feleségül vette Hegyi Rozi zalaegerszegi nemes leányt. A házasságlevélből nem derül ki, de Németh László minden bizonnyal molnár volt az orokláni malomban.⁴ Az esküvőt követően kibérelte az olai malmot, itt született fiuk, György - a Gömbös-malom későbbi tulajdonosa - 1846-ban.

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Céhbeli” molnárokat. Oláhban Kurucz Gergelyt.⁵

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. Az olai határban lévő vízimalom kapacitása napi 20 pozsonyi mérő volt.⁶

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 1, magassága: 2 such v. láb 4 czoll v. hüvelk, szélessége: 5 such.⁷ Az adatok ellenére a II. katonai térképen csak a későbbi Hencz és a Gömbös malmot találjuk.⁸ Mivel tudjuk, hogy a laktanyának 1885-ben megvásárolt területen volt, ezért e kettő közt kellett lennie, ha a térképen nem is szerepelt. Ennek oka lehet, hogy nem működött.

1876-ban, a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 tanoncot foglalkoztattak, és 20 Ft jövedéki adót fizettek utána.⁹

Egerszeg város 1885-ben megvásárolta a területet huszárlaktanya építésére: „... az akkor önálló település, Ola község határában talált megfelelő földterületet. [...] Ezen a földterületen már több épület is állt, az egykori malommal és a sörházzal.”¹⁰ Ebből következtethetünk, hogy a laktanya építésekor a malmot elbontották. A huszárlaktanya, a későbbi határórlaktanya, a mai Inter Spar helyén állt.

Mindezen adatok ellenére nem tudjuk megállapítani helyét. Mivel a Hencz malom később többször szerepel a hivatalos iratokban olai malomként, viszont nem bizonyítható, hogy a vásárláskor szereplő malom azonos lenne vele.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbeli molnárok tartozása a céh felé, 1756-57.

² I. kat. Coll. IV. Secio XII.

³ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. I. kötet, 72. sorsz. 586. szám.

⁴ Farkas, 1997. 12.

⁵ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

⁷ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

⁸ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

⁹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876.

¹⁰ Lugosi-Kiss, 2009. 9. p.

Püspöki-malom

(Kolbin-malom 36/181, Horváth-malom, Új-malom, Neszelei-malom, Nagy-malom. Malom út)

Zala folyó

A Gógán és Hencz malom közt volt.¹

¹ Jakosa, 2005.

Első ismert említésekor, 1762-ben Herczinger Jakab volt a malom molnára.² Az I. katonai térképen egy út vezet a malomig, amely a Zala jobb partján állt.³

1801. április 24.-én Borsos Csizmadia László az *Új malmi dűlőben* ½ hold szántóját adta zálogba Dávid Salamon zsidónak 10 forintért.⁴

A püspöki uradalom épületeinek 1799 körüli, valamint az 1806-os összeírása említi az „*Új malmot*”. Ez deszkából épült, háromkerekű malom volt. Míg 1799-ben jó állapotúnak írták, addig az 1806-os összeíráskor már elhagyatottnak és rossz karban lévőnek említik, dacára annak, hogy az uradalom folyamatosan áldoz a karbantartására. A malomhoz a következő épületek tartoztak: A molnár sövényből épített, szalmával fedett háza a malom mellett állt. Benne 2 szoba, 1 konyha, 1 kamra. Tartozott hozzá egy 4 férőhelyes ököristálló és egy kicsi csűr, amely 3 cséplőhelyet és egy szénatárolót fogadott be. 1810-ben az épületek olyan állapotba kerültek, hogy le kellett bontani őket. Ekkor egy teljesen új, téglából épült molnárházat emeltek. Ebben az évben a malom árendája 900 forint volt.

1846-1849 közt Kummer Ferenc molnár és felesége Maller Borbála bérelte 510 ezüst forintért, 1849 és 1852 közt pedig évi 560 forintért.⁵

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. *Újmalomban* Kummer Ferencet.⁶ *Új M.-ként* szerepel a II. katonai térképen.⁷

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 1, magassága: 2 such v. láb 2 czoll v. hüvelk, szélessége: 6 such 8 czoll v. hüvelk.⁸

Az egyik névadó: Kolbin József neve a gógáni malommal kapcsolatosan, az 1902. január 28.-án kelt jegyzőkönyvből ismert, majd 1903-ból is, amikor Hencz Györgynek és nejének vízhasználati engedélye jogerőre emelkedve a szomszédos malomtulajdonosokat erről értesítették. Ekkor értesítést kapott a szombathelyi püspökség is⁹, ami azt jelenti, hogy Kolbin csak bérelte a malmot.

1904-ben Bakó Lajos Gógán molnár panasszal élt Kolbin József Újmalmi molnárbérlő ellen (1904. szeptember 6.). Ugyanis Kolbin az engedélyezett vízszintet 21 cm-el magasabban tartotta – annak ellenére, hogy ezért már meg is büntették -, ezzel Bakónak tetemes kárt okozott. Az ügyben a hatóságok eljárak, és Kolbin ígéretet tett a vízszint leszállítására (1904. szeptember 23.).¹⁰

1929-ben Nagy János, a malom tulajdonosa, vízikérőkről turbinára építtette át a malmot.

1931-ben meghalt Nagy János. A malmot felesége és gyermekei: Rozália, Jolán, Mária, János és Erzsébet zalaegerszegi „Újmalmi” lakosok örökölték. Ezt követően özv. Nagy Jánosné vízhasználati engedélyt kért. A korszerűsítésre felvett hitelt – valószínűleg – nem tudta törleszteni, mert a Zalaegerszegi Központi Takarékpénztár végrehajtást kért ellenük. A végrehajtás során az új tulajdonos a takarékpénztár lett, 1931. október 23.-án.¹¹

1933. október 25.-én a zalaegerszegi Központi Takarékpénztár vízhasználati engedélyt kapott a malomra, mivel annak felújítási, karbantartási munkái 1933 áprilisában befejeződtek. A munkák felülvizsgálata megtörtént.¹²

1936-ban Mesterházy Gábor, aki Zalalövőn született 1898-ban, 1936. július 19.-én iparigazolványt kért, hogy az Új malomban iparát önállóan gyakorolhassa. A kérelmet

² MNL ZML Közyűlési iratok IV. 1/a -1/b. Malmok összeírása 1762.

³ I. kat. Coll. IV. Secio XII.

⁴ Kapiller-Paksy 2014. 56. p.

⁵ Cselenkó 2011. 60. p.

⁶ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁷ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

⁸ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

⁹ MNL ZML V. 1607. 2802/1911.

¹⁰ MNL ZML V. 1607. 295/1933.

¹¹ MNL ZML V. 1607. 761/ 1931 és 3454/1931.

¹² MNL ZML V. 1607. 110/1934.

véleményezésre megküldték az ipartestületnek, amely vélemény alapján az iparigazolványt megkapta, 1936. július 30.-án.¹³

1938. november 23.-án, a 33999/1938. számú határozattal az Új-malom vízhasználati jogát az addigi tulajdonos zalaegerszegi Központi Takarékpénztár nevééről, az új tulajdonosok: Horváth Ferenc és neje Klepeisz Teréz Zalaegerszeg, Temető u 6. sz. alatti lakosok nevére átírták.¹⁴

Az új tulajdonosok bérbe adták a korábbi bérlő Mesterházy Gábor molnárnak 1939. május 6.-án. A bérlet körül azonban e miatt vita lehetett, mert a polgármesteri hivatal Horváth Ferencet iparigazolványa, Mesterházy Gábort pedig a bérleti szerződés bemutatására szólították föl. A hiányzó dokumentumokat Horváth Ferenc igazolta.¹⁵

1947-ben ezt írták róla: „Horváth Ferenc vámórlő malma. A malom régi püspöki alapítású, és 1931 óta a jelenlegi tulajdonosa birtokában van, aki fiával, Horváth Gyula molnármesterrel (jelenleg fogságban) közösen vezeti. A malom turbina-meghajtású és segédmotorral van felszerelve. Háborús károkat rendbe hozta. Három alkalmazottat foglalkoztat.”¹⁶

Az 1949-es kimutatásban ez szerepel: Cég: Horváth Ferenc. Tulajdonos: Horváth Ferenc. Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 40. %.¹⁷

A Hencz malom fölött volt. (A Magyar Olaj- és Gázipari Múzeum szabadtéri kiállítási területétől északnyugatra állt.) Az 1950-es években már nem üzemelt.¹⁸

Mára nyoma sem maradt. Bár az egykori tulajdonos leszármazottai még élnek, nem maradt birtokukban a malomról semmiféle dokumentum.

¹³ MNL ZML V. 1607. 5609/1939.

¹⁴ MNL ZML V. 1607. 12909/1938.

¹⁵ MNL ZML V. 1607. 600/1939.

¹⁶ Újjáépítő magyarok, 1947. 714. p.

¹⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 162. sorsz.

¹⁸ Jakosa 2005.

Hencz-malom

36/184 (Falumúzeum) „*Mucogi-malom*” (Hencz bácsi beceneve után.)¹
Zala folyó



890. Hencz-malom. Fotó: GM 2032.

¹ Jakosa Árpád közlése, 2012.

Az I. katonai térképen is szerepel a malom,² és rajta van a II.-on is.³

Korábbi malommal nem tudtuk azonosítani, annak ellenére, hogy tudjuk: a boronából készült része XVIII. századi, téglabővítése pedig 1902-ben épült.⁴

1903-ban Hencz György vízhasználati engedélyt kapott malmára. Erről értesítést kaptak a szomszédos malmok tulajdonosai, illetve bérlői: Németh György, a szombathelyi püspökség, Königmayer János, Olai malom közbirtokosság, Grén Károly, Bakó Lajos és Kolbin József. 1906-ban meghalt Hencz György. Örököse, özvegye: szül. Kovács Mária 1907 februárjában kapott vízhasználati engedélyt a malomra.

A malomról 1907-ben, Hencz György molnár említése kapcsán is olvashatunk.⁵ Egy év múlva ő, ifj. Hencz György nyújtott be kérvényt a malom árapasztójának átépítésére. A munka 1911-ben fejeződött be, többszöri módosítás, fellebbezés, és városi beavatkozás után, aminek során a vízmagasság be nem tartása miatt meg is büntették, az akkor 42 éves molnárt.

1911-ben Hencz György „*Olai malmi lakos*” malmát felülvizsgálva az engedélyt megadták, miután az árapasztó csatornát a benőtt bokroktól megtisztogatta, és a zsiliptáblákat az előírt emelőlánccal felszerelte. 1913-ban a gazdálkodó Hencz szénapajta építésére kért engedélyt, amihez tervrajzot is csatolt.⁶

Hencz György örökösei telepengedélyt kértek 1938. október 17.-én. A kérelmet az örökösök nevében Hencz Mária - Olai Hengermalom, Ola külváros - írta alá. A polgármesteri hivatalnak az ipartestülettel és a tulajdonosokkal folytatott levelezéséből kiderült, hogy erre nem volt szükség, mert a malom csak vízierővel működött, így a vízjog alapján üzemelhetett.⁷



891. Hencz-malom. Fotó: GM 2194.

Az Újjáépítő magyarokban azt írják róla 1947-ben, hogy a Hencz testvérek malma. „A malom ősi családi tulajdon. Jelenleg Mesterházi Jenő vizsgázott molnármester vezeti, aki a felszabadulás után azonnal elkezdte az őrlést, hogy a közellátás segítségére legyen.”⁸

² I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

³ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

⁴ Göcseji Falumúzeum. Tájak Korok Múzeumok kiskönyvtára 1979.

⁵ Magyar Pajzs, 1907. 04. 11

⁶ MNL ZML V.1607. 2802/1911.

⁷ MNL ZML V. 1607. 10971/1938.

⁸ Újjáépítő magyarok, 1947. 713. p.

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Hencz nővérek. Tulajdonos: Hencz nővérek. Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 10. %.⁹



883. Hencz-malom, Henczék egykori kocsisával.

A malom, ipari műemlék. Emeletes fa-, és téglapülete. Farésze még a XVIII. században épült, azt később bővítették. Két hengershékkal és két vízszintes malomkóppárral működött. Az épületet és berendezését az Országos Műemléki Felügyelőség állíttatta helyre. A falumúzeum egyetlen eredeti helyén álló épülete.¹⁰ Építés fejlődésére jól rávilágítanak a vele azonos, egykori Gömbös malom ránk maradt fotói.

⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 162. sorsz.

¹⁰ Göcseji Falumúzeum. Tájak Korok Múzeumok kiskönyvtára 1979.

Gömbös-malom 36/183 Zalaegerszeg, Vágóhíd út)
Zala folyó

Az egerszegi plébánia malma volt.

Első ismert említésekor, 1762-ben a Gömbözi – vagy Gömbösi - malom molnára Büki János.¹ Jelölik az I. katonai felmérés térképén is.²

1826-ban egy adásvételi szerződésben találkozunk Pakó László gömbös molnár nevével, aki a 10-es években az olai malom molnára volt.³ 1830-ban Pakó László gömbös molnár és felesége, Szüts Rozália egy házat vásároltak az „Ola felé vezető nagy utca északi során”.⁴ 1835-ben Pakó Rozália és férje, Nagy József molnár eladják a feleség fél ház jussát. A másik fél az édesapáé, akit itt Takó Pálnak írnak, és ő a Gömbös molnár. Megjegyzésként szerepel, hogy az eladó édesapja.⁵

1836-ban, mint szomszéd szerepelt Pakó László molnár neve egy adásvételi szerződésben, amikor a szomszédságában lévő házat az olai nagy utcában megvásárolták.⁶

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Molnárok összeírása 1762.

² I. kat. Coll. IV. Secio XII.

³ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 285. sorsz. 653. szám.

⁴ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 380. sorsz. 1024. szám.

⁵ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 465. sorsz. 54. szám.

Egy 1838-ban kelt, de 1837-es vásárlási szerződésen a szomszéd „Nyugatról a Gömbös molnár felé vezető szekérút.”⁷ (Vélhetően malmot akartak írni!)

1847-ban egy adásvételi szerződésben pedig Pakó Takács László Gömbös molnár nevét találjuk.⁸

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Gömbös- malomban Gyuk Antalt.⁹ (Gyuk Antal molnárlegény neve a kötet 624. és 675. sorszáma alatt is feltűnik 1842-ben, illetve 1843-ban.)

Rajta van a malom a II. katonai térképen is, nevének megjelölése nélkül.¹⁰

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 2, magassága: 2 such v. láb, szélessége: 6 such.¹¹

Zalaegerszeg 1858-ban készült térképén feltüntették ezt a malmot is, és az ábrázolásból kitűnik, hogy egy háromkerekű malom volt.



864. A XVIII-XIX. századi Gömbös-malom. Fotó: Havas Erzsébettől.

⁶ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 482. sorsz. 135. szám

⁷ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 527. sorsz. 415. szám.

⁸ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. IV. kötet, 770. sorsz. 79. szám.

⁹ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

¹⁰ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

¹¹ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)



840. A molnárlakás és a malom a XX. század elején. Fotó: Havas Erzsébettől.

1860. május 14-én készült egy összeírás a kávási malomtól a zalaistvándi malomig a malmok rekesztőiről. Ebben „Gómbósi”-ként írják. A malom rekesztő táblának száma: 2, magasságuk: 2 láb 2 hüvelyk, szélességük: 6 láb 8 hüvelyk.¹²

Ismeretlen időponttól 1887. április 23-ig a malmot Györei József - korábban martonfai molnár, Németh György apósa – bérelte a plébániától. Az ő bérletének lejártának másnapján vásárolta meg veje, Németh György.¹³

(Györei József 30 éves, Gelsei születésű Martonfán lakó molnár, 1857. február 11-én vette feleségül Piriti Barbara nemes hajadont.)¹⁴



808. Id. Németh György. Fotó: Havas Erzsébettől.

¹² Az irat Havas Erzsébet, az egykori tulajdonosok leszármazottja birtokában van, aki a többivel együtt rendelkezésemre bocsátotta. Köszönet érte.

¹³ Farkas, 1997. 2.

¹⁴ Farkas, 1997. 13.

Lányukat, Györei Máriát 1878. május 6-án vezette oltárhoz Németh György (32) molnár, aki Olában született. (Szülei: Németh László nemtelen Nován született és Oroklányban lakott 1839. április 9-én, a házasságkötéskor. Ezen a napon vette feleségül Hegyi Rozi zalaegerszegi nemes leányt. Ezt követően az olai malmot bérelte, itt született fiuk, György 1846-ban.)¹⁵ Németh György 1887-ben, tehát a Gömbös malom megvásárlása előtt, a Zalaszentlászlói malmot bérelte.¹⁶

Németh Györgynek és Györei Máriának öt gyermeke született:

Irén, 1880. Ő Czinder Jenő kerkafalvai molnárhoz ment feleségül. (Az ő fiuk Kerkai Jenő a KALOT megalapítója.)

Erzsébet 1883.

Gizella, 1884. Dr. Tuboly Jenő ügyvéd felesége lett.

György, 1890. Molnár lett. Feleségül vette egy molnár özvegyét. Kibérelték a zalaszántói egyik malmot, ahol tisztázatlan körülmények közt vízbe fűlt, 1930-ban.

Ferenc, 1892. Selmecebányán végzett bányamérnöként. Neki fontos szerep jutott a malom életében.¹⁷



876. Németh Ferenc, 1915. „Nem ütök a bányászt agyon.”Fotó: Havas Erzsébettől.

1891. december 25-én kelt levelében Csertán alispán felszólította Németh Györgyöt, hogy az általa a zalaegerszegi plébániától 1887. április 24.-én megvásárolt Gömbös-malom vásárlásának tényét a tulajdonjog bejegyzése végett 30 napon belül jelentse be.¹⁸

A felszólítás azért érdekes, mert az alispáni hivatal korábbi felszólításának Németh György a tulajdonosváltás bejelentéséről, 1888. augusztus 1-jén eleget tett.¹⁹

¹⁵ Farkas, 1997. 12.

¹⁶ Farkas, 1997. 2.

¹⁷ Farkas, 1997. 2.

¹⁸ Zalamegye alispánja 25283/1891. Az irat Havas Erzsébet birtokában van.

A malom teljes vételárát 1907-ben fizette ki Németh György. Ezt bizonyítja az 1907. október 21-én kelt, Legárt Kálmán zalaegerszegi apátplébános által kiadott törlési engedély, amellyel hozzájárult a zálogjog törléséhez.

1919-ben meghalt Györe Mária, 1921-ben férje is követte.



879. Id. Németh György felesége a házuk előtt. Fotó: Havas Erzsébettől.

1920-ban azonban még Németh György a malmot renováltatta. Az elkorhadt malomfejet újjá építtette, ennek során a magasságjelet el kellett távolítani, majd a munka végeztével visszahelyezni. Erre augusztusban került sor, amit Németh augusztus 16.-án kelt levele bizonyít.²⁰

1928-ban Zala vármegye alispánja engedélyt adott Németh György örökösének, hogy a 24657/1904. szám alatt vízikönyvezett, alulcsapott vízikerekű malmukat Pohl gyártmányú, álló tengelyű, 0,97 m futókerék-átmérőjű Francis turbinára átépíthessék. A gyár árajánlata is megvan, továbbá a malom átépítésének teljes költségvetése.²¹

1928-ban a malom leégett. Ferenc, aki ekkor bányamérnökként az „Északmagyarországi Köszémbánya Rt”-nél állt alkalmazásban, az újjáépítést javasolta testvéreinek, vállalva az építés anyagi terheit.²²

Október 17-én a polgármesteri hivatal hiánypótlásra szólította fel a tulajdonosokat a malom használatba vételi engedélyének kiadásához.²³ Az elkészült malom berendezéseinek korabeli leltára megmaradt az örökösöknél.

1936. április 21.-én a malom tulajdonosai bejelentették, hogy a malomcsatorna tisztítása, és a gát kijavítása után a malom udvarán átvezető utat megszüntetik, azon az átjárást megtiltják.

¹⁹ Zala megye alispáni hivatala 1875. sz. hirdetmény 12828/88.

²⁰ MNL ZML V. 1607.2954/1921

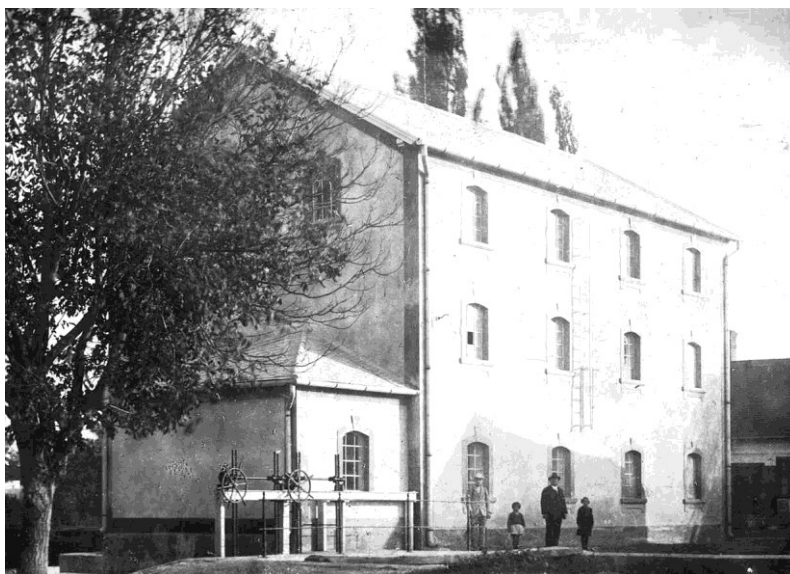
²¹ Zala vármegye alispánja 20387/1928. számú véghatározata.

²² Farkas, 1997. 6.

²³ Zalaegerszeg r.t. város polgármesterétől 11165/1928.

Az út lezárása miatt a katonaság, a neszeleiek és a gébártiak is tiltakoztak. A város megbízta a városi főügyészt, hogy az ügyet vizsgálja meg. Ő megállapította, hogy a nevezett út a malom telkének része a malommal, gazdasági épülettel, kerttel és réttel együtt, így annak használata mások által jogosulatlan, tehát a tulajdonosok: Németh Erzsébet, özv. Tuboly Jenőné, Németh Gizella, Németh Ferenc és kiskorú Tuboly Mária megszüntethetik.²⁴

1938-ban Németh György örökösei részére Zalaegerszeg polgármestere az „ún. Gömbös malom”-ra telepengedélyt adott ki.²⁵



865. Az új malom az 1960-as években. Fotó: Havas Erzsébettől.

1947-ben Havas Rezső jogász feleségül vette Németh Gizella (Tuboly Jenőné) lányát. Kitanulta a molnár mesterséget. Havas, aki a II. világháborúban 3 évet tartalékos tisztként szolgált a fronton, mint horthysta tiszt nem kapott állást, ezért a háború után a malomban dolgozott.²⁶

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Németh Örökösök néven szerepel a malom.²⁷

Az 1949-es összeírás szerint: Cég: Németh Örökösök. Tulajdonos: Németh Örökösök, Zalaegerszeg. Kapacitás: 25 q/24 h. Használhatóság: 90. %.²⁸

1952-ben államosították: „...molnárripari igazolványát elvonom és felhívom, hogy iparigazolványát azonnal szolgáltatassa be... A 100/1950/IV.2/M.T. sz. Rendelet L. §- a alapján elrendelem a malom végleges leállítását és lepecsételését. Felhívom a malom őrlőgépeinek lepecsételése előtt a malomban levő örlemények és gabona elszállításáról és a tulajdonosokhoz való eljuttatásáról gondoskodják.

A malmi szíjakat, szita selymeket és fontosabb malmi kellekeket köteles külön helyen tartani és azokat büntetőjogi felelősség terhe mellett megőrizni.

Zalaegerszeg, 1952. március 10.”²⁹

Még ugyanaznapi dátummal a zalaegerszegi városi tanácstól kaptak egy tintával írt pecsétes igazolást, Lukács iparügyi osztályvezető aláírásával: „Németh Ferenc volt malomtulajdonos a

²⁴ MNL ZML V. 1607. 1200/1938.

²⁵ Zalaegerszeg megyei város polgármesterétől 11362/1938.

²⁶ Farkas, 1997. 8.

²⁷ MNL ZML IV. 433. N°6093.

²⁸ ZML. IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20.

²⁹ Zalaegerszeg Városi Tanács VB. 56-6/b/1952. sz.

lezárt malomba csak a városi tanács iparügyi osztályától hozott engedély alapján nyithatja ki.”

„A Zalamegyei Malomipari Egyesülés által megbízott Nánási József igazgató elvtársnak a /Gömbös malom/ kulcsait agya át, hogy a szükséges karbantartási munkálatait megtudja kezdeni. Zalaegerszeg, 1952 július hó 17-én.”³⁰

(Tényleges államosítására azonban csak 1968-ban került sor, amikor is a malmot a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Pf. I. 20. 166/1968/75. számú ítéletével államosította.)
Állami igénybevétele utáni vezetői: Nánási József, Bujtor Károly. Molnárók: Kóbor Ferenc és László, Nyakas Ferenc voltak.³¹

Németh Ferenc ezt követően a Zalamegyei Tatarozó Vállalat Tervező Irodájában dolgozott építész szerkesztőként.

Az 1955. június 12-én a Malomipari Egyesülésnek címzett levélben arról írt Németh Ferenc, hogy a malom melletti Zala mederből a kavics bányászását neki megtiltották, noha az ő tulajdonuk. Ezt elmondta, majd leírta az egyesülés elnökének is: „A közös tulajdonukat képező kis vízimalom sem az első, sem pedig a második turnusban nem lett államosítva, mert hisz az őrlő képessége hivatalos megállapítás szerint még az 50 q-t sem éri el.”

A válasz 1955. július 11-én kelt: „, mivel az Élelmiszeripari Minisztérium [...] rendelet alapján a kérelmező malmát térítés nélkül véglegesen igénybe vette a Zalamegyei Malomipari ES. javára.[...] az igénybevételt kiterjeszti az üzemi ingatlanra, amely az üzem célját szolgálja, így a Zala medrére is. [...] a kavicskitermelésnek a joga kizárólag minket illet.”
Németh Ferenc július 16-án kérte a hivatkozott határozat másolatát. Kérelmét augusztus 1-i dátummal elutasították.

1962-ben a zalaegerszegi Malomipari és Terményforgalmi Vállalat kérte, hogy a malmot adják át kezelésébe. Ez meg is történt. 1962. május hó 2-án a zalaegerszegi járásbíróság, mint telekkönyvi hatóság elrendelte a tulajdonjognak a magyar állam javára történő bejegyzését és a Malomipari vállalat kezelésébe adását.

„A vállalat indoklásában előadta, hogy az Élelmiszeripari Minisztérium 21249/952 számú határozata alapján a malmot államosították, a tkvi bejegyzés azonban elmaradt.

Megállapítottam, hogy a hivatkozott határozat Németh György (sic!) zalaegerszegi lakostól az üzem felszerelési tárgyainak igénybevételét rendelte el. Ezen határozat a malom államosításáról nem beszél és az ingatlan a telekkönyv adatai szerint jelenleg is Németh György (sic!) tulajdonát képezi és a városi tanács a tulajdonossal történt megegyezés alapján használja a malmot. A felépítmény maga magántulajdonban van, állami tulajdonba ezideig nem került. Határozatomat az 1954. évi IV. tv. 43.§.1. bek. alapján vontam vissza, mert megállapítottam, hogy kezelésbe adást elrendelő határozatom törvénysértő és ezen határozatomat felettes szerv, vagy bíróság még nem bírálta el. Zalaegerszeg, 1962. aug. 31.”³²
Ez meg is történt. Azonban a kezelésbe adást a Zalaegerszegi városi tanács v. b. Igazgatási osztálya 3540/4-1962. III. sz. határozatával visszavonta.

Az igazgatási osztály az örökösök fellebbezésére hozta meg határozatát. Körültekintően megvizsgálta a rendelkezésére álló iratokat, de néhány „apróbb figyelmetlenség” azért akad a határozatban:

A fellebbezők: „Német György és Örökösei”, „... jelenleg is Németh György tulajdonát képezi.” Tudjuk, Németh György 1921-ben meghalt. Az összes ezt követő iraton tulajdonosként Németh György örökösei szerepeltek.

³⁰ Zalaegerszegi Városi Tanács VN. IV. Ipari Osztály/I. foku Iparhatóság/ Havas

³¹ Jakosa Árpád közlése, 2012.

³² Zalaegerszegi városi tanács v. b. Igazgatási osztálya 3540/4-1962. III. sz. határozata.



844. A malom a házzal az 1930-as években. Fotó: Havas Erzsébettől.

A történet itt nem ért véget, mert a zalaegerszegi járásbíróság 2135/967 tk. számú végzésével, az 1949-es törvényre hivatkozva államosította a malmot és hozzá tartozó ingatlan egy részét, azzal, hogy a kezelői jogot a Zalaegerszegi Városi Tanács VB. Kapja. Zalaegerszeg 1967. június 8-án.³³ A malmot 1962-ben végleg leállították, berendezését leszerelték.

1964. november 24-én a tulajdonjogot gyakorló Zala megyei Gabonafelvásárló és Feldolgozó Vállalat a malmot visszaadta a tulajdonosoknak.

Az épületet bérbe vette a kaposvári központú Somogy-Zala megyei Vas és Műszaki Nagykereskedelmi Vállalat raktár céljára, 1964. december 14-én. Majd 1967-től üresen állt.³⁴ Mint láttuk, csak 1968-ban államosították. Aztán a Zala folyó szabályozásával elvitték alóla a vizet is.

Ma sportcentrum a Vágóhíd utcában. Volt tulajdonosainak leszármazottai az egykori molnárházban élnek.³⁵

³³ Zalaegerszegi járásbíróság, mint telekkönyvi hatóság 2135/967 tk. szám.

³⁴ Farkas, 1197. 9-10.

³⁵ Jakosa 2005.

Egerszeg

Zala folyó

1266-ban a király úgy döntött, hogy egy kehely és 120 márka fejében Márton comes Egerszeg nevű birtokát adja a veszprémi káptalannak „Mandeu” nevű földdel és egy malommal együtt, s ezekben rokonai jelenlétében, azok ellentmondása nélkül be is iktatták azt.¹

Aztán közel félezred évig nincs újabb adatunk malmáról.

Az 1714-ben lefolytatott tanúvallatás során a tanúk - többek között Kálmánczay Ferenc egerszegi plébánosnak az Egerszegh-en a *Kis malomban* lévő *majorja*-ban – vallják, hogy Tóth György molnárlegény volt *Tüzes malomban*, ott örletett Visy Erzsébet, a Bessenyőben lakó Visy István lánya; a tőlük származott gyereket az anyja után Visy-nek nevezték. Ez a fiú Csesztregre ment, és ott is halt meg. A fiai visszajöttek Besenyőbe, s mint szabadosok szolgáltak ott.²

¹ Holub III.

² MNL ZML HLc. Csesztreg 67. ZML Inquisitiones Fasc. I/28.

1753-ban három molnárt írtak össze: Kis Molnár Jánost, Fehér Ferencet és Dávid Istvánt.³

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár János, Reta Farkas Mihály molnár nevét jegyezték föl.⁴

1753-55-ben három molnárt írtak össze: Horváth Miklóst, Büki Jánost és Herczinger Jakabot.⁵

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbéli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak.

Nagy János tartozása 12 Ft 30 x volt.⁶

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, Moyses János és Farkas Mihály neve szerepel.⁷

1762-ben Horváth Miklós molnár.⁸ Ugyanekkor az *Új Malomnak* nevezett malomban Herczinger Jakab.

1768. május 27. „Malmok városunkhoz közel vannak.”⁹ – vallották a meghallgatottak.

A püspökségnek az egerszegi uradalomban a legnagyobb bevételt a nagy vendégfogadó, a mészárszékek, a malom és a vámhíd bérlete [...] hozták. 1826-ban az egerszegiek azt sérelmezték, hogy a bor árulását az olai határ mellett lakó molnárnak a városi juss ellenére a földesúr (a püspök) évek óta egy egész évre árendába adja.¹⁰

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

Az egerszegi határban lévő 2 vízimalom kapacitása - egyenként - napi 20 pozsonyi mérő.¹¹

1867-ben a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 4 vízimalomban 3 segédet és 2 tanoncot foglalkoztattak, és a 4 malom után 188 forint jövedéki adót fizettek.¹²

Zalaegerszegen 1900-ban a malomiparban 27 fő dolgozott.¹³

Az adásvételek Zalaegerszeg 1800-1850 nyilvántaró könyvek I-IV kötetében több molnár neve is szerepel, ami mellett nincs feltüntetve a malom, ahol dolgozott, bérelte vagy tulajdonolta, azok neveit itt adjuk közre:

Vincze Takács Mihály molnár, 1800. június 29.¹⁴

Nemes Tavasz Gábor molnár özvegye, 1813. április 22.¹⁵

Nemes Jorits (?) János volt molnár, 1825. január 8.¹⁶

Gothárd Borbála ∞ Mór József molnár, 1828. augusztus 13.¹⁷

Fehér István molnár ∞ Zöld Anna. Nincs dátum 1825. 12. és 1826. március közt.¹⁸

Nagy János molnár, 1830. december 11.¹⁹

Laki Katalin ∞ Nagy Antal molnár, 1835. február 26.²⁰

Pakó László molnár, 1836. április 16.²¹

³ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

⁴ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁵ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

⁶ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbéli molnárok tartozása a céh felé, 1756-57.

⁷ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁸ MNL ZML Közgylési iratok IV. 1/a-1/b. Molnárok összeírása 1762.

⁹ Horváth II. 71. p.

¹⁰ Cselenkó 2011.

¹¹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹² MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹³ Káli Csaba: Zalaegerszeg a századfordulón a számok tükrében. In. Zalaegerszeg évszázadai, Zeg. 1997. 322. p.

¹⁴ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. I. kötet, 1. sorsz. 40. szám.

¹⁵ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. I. kötet, 105. sorsz. 877. szám.

¹⁶ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 259. sorsz. 548. szám.

¹⁷ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 361 sorsz. 916. szám.

¹⁸ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 287. sorsz. 658 szám.

¹⁹ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 395. sorsz. 1109. szám.

²⁰ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 461. sorsz. 17. szám.

²¹ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 482. sorsz. 135. szám.

† Nagy János molnár, szomszéd 1839. április 26.²²

Marton Ferenc molnár ∞ Heigl Anna, 1842. március 19.²³

Krizmanics József molnármester ∞ Peel Verona („Pel József első felesége Marx Anna után maradt” lánya), 1848. február 19.²⁴

Kummer Ferenc molnár mester ∞ Horváth Erzsébet. Körömdi utca 82. sarokház vétele, 1848. február 20. (Megj. A vétel 1844. márc. 2.-án kelt.)²⁵

Csets Rozália ∞ Zechmeiszter Károly molnármester, 1848. december 29.²⁶

Vince Katalin ∞ Kajtár József molnár, 1848. december 29.²⁷

„**Klug Lajos** Körömden tanulta ki a molnármesterséget. Mint főmolnár Széplakon működött négy éven át. Majd bérbevette a felsőbagodi vízimalmot. Később **Forster Ottó** képviselő malmában négy évig volt főmolnár Zalaegerszezen. Gőzmalmot több ízben bérelt, majd megvette a gyapükajáni felsőhobai malmot, melyet haláláig, 1929-ig vezetett. Öt fiát nevelte a szakmára, s halála óta négy fia vezeti a malmot.”²⁸

Nem tudtuk azonosítani a malmot, Klug működésének helyét.

²² MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 537. sorsz. 483. szám.

²³ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 621. sorsz. 859. szám.

²⁴ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. IV. kötet, 796. sorsz. 147. szám.

²⁵ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. IV. kötet, 780. sorsz. 151. szám.

²⁶ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. IV. kötet, 781. sorsz. 152. szám.

²⁷ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. IV. kötet, 804. sorsz. 347. szám.

²⁸ B. M. Zs. 1935. III. 111. p.

Kaszaháza

Zala folyó

1560-ban perbe idézett nemes tanúk vallották, hogy Thelekessy Imre a Kazahaza possessio-beli malmot elfoglalta.¹

1753-55-ben Nagy György molnár.² Ezt a malombérlők és molnárok összeírása is megerősíti. Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Nagy György neve szerepel.³

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Nagy György molnár nevét jegyezték föl.⁴

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbéli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak.

Nagy György tartozása 5 Ft 37½ x volt.⁵

Az 1760 körül készült összeírásban, amelyben a molnárokat vették számba, szintén Nagy György neve szerepel.⁶

1762-ben is még Nagy György a molnár.⁷

1777. július 2.-án ezt vallották a meghallgatottak: „Malom az épen helységünkben vagyon.”⁸

Egy 1779-ből származó örökösödési iratból tudjuk, hogy a földesúr Zeke család tulajdonában volt a malom, amely három kerékre járt. A malomház tölgyfa boronából készült, de az egész

¹ MNL ZML HLC. Betefalva 7. p. Ertedeti MNL ZML Zalavári hh. lt. I/2186.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbéli molnárok tartozása a céh felé, 1756-57.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k..

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Molnárok összeírása 1762-ben.

⁸ Horváth II. 85. p.

nagyon rossz, düledező állapotban volt; a zsendely rajta semmit sem ért. 1785-ben a zalabéri Horváth József birtokába került.⁹

Az I. katonai térképen a malom a hídtól nyugatra van a Zalán.¹⁰

1792-ben Tomasich térképe jelöli a malmot.

1828-ban egy adásvételi szerződésben találkozunk Pehi József kaszaházi molnár nevével,¹¹ majd 1829-ben ismét. Ekkor Peli Józsefnek írták.¹²

1846-ban szintén egy adásvételi szerződésben olvashatjuk Nagy József kaszaházi molnár és felesége, Pletnits Erzsébet nevét, akik egy házat vettek a Nagy temető utcában.¹³

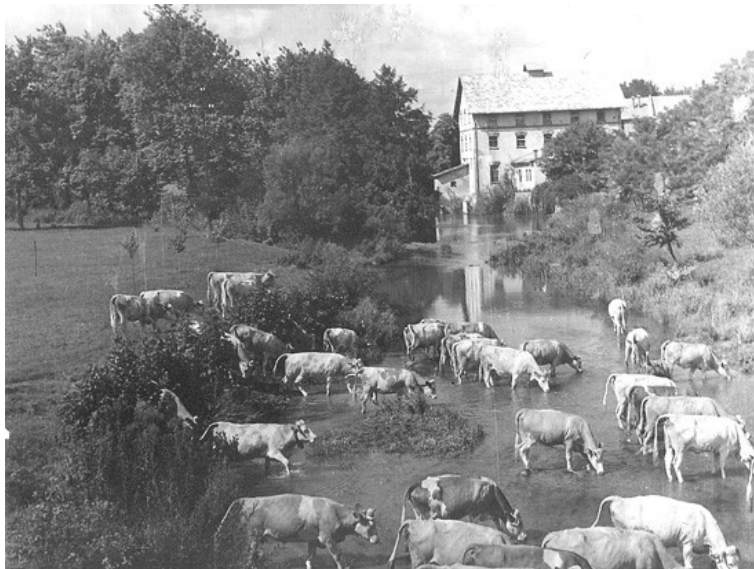
1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Kaszaházán Körmendi Jánost.¹⁴

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A kaszaházi határban lévő vízimalom kapacitása napi 20 pozsonyi mérő volt.¹⁵

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 2, magassága: 2 such v. láb 2 czoll v. hüvelk, szélessége: 7 such 8 czoll v. hüvelk.¹⁶

Zalaegerszeg 1858-ban készült térképén a kaszaházi malom mellett nincs épület (lakás), és a Nagy Csapó utca végétől északra van a Zala jobb partján.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 84 Ft jövedéki adót fizettek.¹⁷



911. Kaszaházi malom. Fotó: Kummer Gyulától.

1901-ben: „Grész Károly vízimalma a Zalán Kaszaháza és Zalaegerszeg között.”¹⁸

1907-ben Böhm Testvérek kaszaházi malma. Fischer Mór kaszaházi lisztraktára Rákóczi utca 29. Korányi Mór kaszaházi malom lisztraktára Megyeház-tér.”¹⁹

⁹ Némethné

¹⁰ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

¹¹ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 348. sorsz. 877. szám.

¹² MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 372. sorsz. 977. szám.

¹³ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 724. sorsz. 1473. szám.

¹⁴ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

¹⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁶ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

¹⁷ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁸ Magyar Pajzs, 1901. 05. 09.

¹⁹ Magyar Pajzs, 1907. 04. 11.

A Böhm testvérek az Esztergom Szászvári Kőszénbánya Részvény Társaságtól 1919 márciusában és májusában is rendeltek szén Kaszaházi Műmalmuk üzemeltetésére, amit az Országos Szénbizottság és az ellenőrző Munkástanács is jóváhagyott. A malom üzemeltetése körüli gondok miatt – fuvarköltség, molnárok, malmi munkások munkaidejének 8 órában való rögzítése – a termelés gazdaságtalanná válása miatt a malom működésének beszüntetését jelentették be a városnak 1919. július 9.-én.²⁰

1921-ben a Böhm testvérek a kaszaházi malomhoz árapasztó mű építéséhez kértek engedélyt.²¹

1930 júniusában a kaszaházi malom szekunder hálózatának kiépítésére a Böhm testvérek a Zalaegerszegi r.t. város Elektromos művel kötöttek szerződést.²²

1935-ös adat szerint: „Kaszaházi műmalom. Böhm testvérek. A vállalatot 1904-ben Böhm Mór és Zsigmond alapították. Teljesítőképessége 24 óránként 200 q búza és 50 q rozs. Üzletköre kiterjed az egész Dunántúlra és számos nagy vidéki városban van lerakata. A cég tulajdonát képezi a zalaegerszegi strandfürdő, melyet 1924-ben építettek 100 kabinnal, homokfürdővel. A városközi úszóversenyeket a fürdő 50 méteres úszópályáján tartják évenként.”²³



912. A malom képeslapon. Fotó: Kummer Gyulától

Az 1940 októberében alakult Kaszaházi Műmalom kft, a kaszaházi özv. Böhm Ignácné és társai tulajdonát képező kaszaházi gőzmalmot kibérelte és az addig felvásárolt gabona kétszeresének felvásárlására kért engedélyt.

A kft. tagjai: Dr. Udvardy Jenő ügyvéd, Dr. Szalay Gyula városi tiszti főügyész, D. Horváth Imre kereskedő, Németh László kereskedő, Dr. Bozay Jenő ügyvéd zalaegerszegi és Csertán Ferenc földbirtokos, nemesapáti lakos voltak.

Ügyvezetői: Dr. Udvardy Jenő, Dr. Szalay Gyula tagok és Kováts Károly a Vármegyei Bank és Takarékpénztár Rt. zalaegerszegi cég vezérigazgatója.

A céget 204/1940/2 számon, 1940. december 30.-án bejegyezték. Az iparigazolványt részükre kiadták 215/1941 számon.

²⁰ MNL ZML V. 1607. 6516/ 1919.

²¹ MNL ZML V. 1607. 3344/1921.

²² MNL ZML V. 1607. 1354/1930..

²³ B. M. Zs. 1935. III. 144. p.

Az iratokból tudjuk, hogy a malom őrlőképessége ekkor 200q/24 óra volt.²⁴



936. Kaszaháza, Böhm-malom, 1959. Fotó: Kummer Gyulától.

Böhm Zsigmond (1857), Böhm Zoltán (1892) Böhm Jakab nemesrádói földbirtokos és malomtulajdonos és Krausz Júlia gyermekeiként születtek Nemesrádón.

Böhm Jenő malomtulajdonos és feleségét sz. Práger Erzsébetet 1944. július 3.-án a gettóból több száz társukkal együtt a téglagyárba vitték a zsidók vagyona után kutató csendőrök, ahol az elrejtett értékeikről faggatták őket. A vallatás során Böhméket is véresre verték.²⁵

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Kaszaházi Műmalom. Tulajdonos: Böhm Jenő, Böhm Zoltánné. Kapacitás: 180 q/24 h. Használhatóság: 80. %.²⁶

A háború után gépészei: Zrínyi József és Cseh József voltak. Államosítás után raktárral bővítették, kapacitását növelték. A megye legnagyobb kapacitású, központi malma lett. 1955-ben villamosították. Itt székel a Malomipari Egyesülés is 1956. január 1-ig.

A malom vezetői a leállításig: Molnár János, Sopronyi István, Sopronyi József, Kránitz Ferenc, Mogyorósi Károly, Péter István és Tompa Csaba.

Főmolnárjai (művezetői): Bondor Zoltán, Csicsor János, Méhes Béla, Petrus Ödön, Ruzsa György, Jakosa Árpád, és újra Méhes Béla, majd Tompa Csaba voltak.²⁷

A malomban dolgozott Ruzsics Sándor molnár is, aki előtte a gutorföldi malomban volt. Innen Győrbe ment dolgozni.²⁸

A Gabona- és Malomipari Vállalat az 1990-es évek elején jelentős költséggel felújította. Privatizálták, helyén ma lakópark áll.²⁹

²⁴ MNL ZML V. 1607. 1988/1942.

²⁵ Kapiller-Paksy 2014. 252.

²⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 147. sorsz.

²⁷ Jakosa, 2005.

²⁸ Tuboly Zoltánné, szül. Ruzsics Zsuzsanna közlése, 2013.

²⁹ Jakosa 2005.

Kaszaházi-malom 36/193³⁰



902. A malom az 1950-es években. Fotó: Jakosa Árpádtól.



905. Kaszaházi malom. Fotó: Kummer Gyulától.

³⁰ ZMFN 1964. Zalaegerszeg 106-111. p.



906. Kaszaházi malom az 1960-as években. Fotó: Kummer Gyulától.



1019. Kaszaházi gőzmalom. Fotó: Kummer Gyulától.

Kis-malom, Baumgartnër-malom 36/197¹
Zala folyó

1714-ben tűnik föl, mint az egerszegi plébános malma.² A kaszaházi hídtól keletre, a mai ZTE edzőpálya mögötti részen állt.

Meg van a malom az I. katonai térképen is, egy kerítéssel körülvett házzal.³

¹ ZMFN 1964. Zalaegerszeg 106-111. p.

² MNL ZML Hlc. Csesztreg 67. ZML Inquisitiones Fasc. I/28.

³ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Kis malomban Pell Ferencet.⁴ A II. katonai térképen és Zalaegerszeg 1858-as kataszteri térképén is a Zala jobb partján van, de az 1928-as térképvázlaton, a bal parton jelölik. Az említett 1858-as térképen az ábrázolásból kitűnik, hogy egy háromkerekű malom volt.

1857-ben a Kis malom rekesztő tábláinak száma: 2, magassága: 2 such v. láb, szélessége: 6 such 4 czöll v. hüvelk.⁵

1911-ben a Kis malomhoz vezető út fahídjának megjavítását rendelte el a város.⁶

1919-ben kötelezték Baumgartner Imrét „Kismalmának” magassági jegye visszahelyezésére.⁷ Még ugyanebben az évben Baumgartner a Kismalomnál egy mosókonyha építésére kért engedélyt.⁸

1924. október 21.-én Baumgartner József „Kismalom” tulajdonjogát örökösödés okán Baumgartner Imre zalaegerszegi lakos javára bejegyezték.⁹

1938-ban Baumgartner Imre építési engedélyt kért a malom mellett álló lakóháza bővítésére. A kérelem mellett van az épület tervrajza.¹⁰



850. Baumgartner-malom 1960 körül. Fotó: Jakosa Árpádtól.

⁴ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁵ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

⁶ MNL ZML V. 1607. 3033/1911.

⁷ MNL ZML V. 1607. 1245/1921.

⁸ MNL ZML V. 1607. 779/1921.

⁹ MNL ZML V. 1607. 8752/1924.

¹⁰ MNL ZML V. 1607. 6375/1938.



854. Baumgartner-malom. Fotó: Jakosa Árpádtól.

Baumgartner Imre 1938. augusztus 16.-án telepengedélyt kért malmára. Mellékletként szerepel egy helyszínrajz is. Az iparfelügyelő véleménye szerint csupán a beépítendő villanymotorra kell telepengedélyt kiadni. Szakvéleményéből megismerhetjük a malom műszaki paramétereit:

„Baumgartner Imre tulajdonát képező, Zalaegerszegen, a Zala folyón az 5488 és 5491. hrsz. telken épült malomról.

A malom a Zala folyó főágán egy a turbinára vezető zúgóval és három szabadzúgóval épült. A turbinára vezető zúgó belvilágossága 2.00, küszöbének abszolút magassága 145.650 m. A tábla felső élének abszolút magassága 146.800 m, tehát a tábla teljes magassága 1.150 m. A szabadzúgó 3 drb 1.80 széles nyílásból áll, 145.000 m abszolút küszöbmagassággal és 1.80 táblamagassággal.

A víz egy Pohl E. és Fiai szombathelyi gépgyár által gyártott állótengelyű 0.87 m. futókerék-átmérőjű Francis-turbinát tart mozgásban. A turbina 1240 liter másodpercenkénti vízbefogadó képességgel és 2.00 m. esés magassággal 24.8 HP kifejtésére képes. Segédgépként 1 drb 24 HP váltóáramú Ganz gyártmányú villanymotor van beállítva.

A malom berendezése: 1 drb 3/8 sz. kombinált, 1 drb 22 sz. és 1 drb 11^a sz. hengersizék, 1 pár 36” darálókő, 1 drb koptató, 2 drb hasábszita, a szükséges felvonók és közlőművek.

A műszaki leírásban felsorolt magassági méretek a helyszínrajzon megjelölt lakóház északnyugati falán elhelyezett öntöttvas vonatkozási jegy bordavonaltól vannak mérve, melynek abszolút magassága 149.136 m.

Zalaegerszeg, 1938. július 20. (Olvashatatlan aláírás) okl. mérnök, állandó tvszki szakértő. Az iratok közt található egy kísérőív az alábbi szöveggel: „További intézkedésig a malmok telepengedélyezési eljárása felfüggesztve. Irattárba! Zalaegerszeg, 1941. VIII/7.”¹¹

¹¹ MNL ZML V. 1607. 3196/1941

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Baumgartner Imre neve szerepel tulajdonosként.¹²

Az 1949-ben készült kimutatásban a malom cége: özv. Baumgartner Imréné. Tulajdonos: özv. Baumgartner Imréné. Kapacitás: 30 q/24 h. Használhatóság: 50. %.¹³

A malom a Baumgartner családé volt, akik Felsőjánosfáról származtak. Az elődök a zalalövői Pacsai és a felsőjánosfai malmot is birtokolták. Kummer Vilmos molnár - a Kummer Kávéház (később Zala Vendéglő) tulajdonosának fia - benősült a családba. Az 1940-es években már ő üzemeltette Ilonka néniel, aki szintén vizsgázott molnár volt. Segédjeik: Huszár Pál, Horváth Lajos és Puer (?) voltak. A malmot 1952-ben leállították, nem államosították, a család tulajdonában maradt. Szóba került, hogy ez lesz a Göcseji Falumúzeum malma. Lebontották.¹⁴



855. Baumgartner-malom. Fotó: Jakosa Árpádtól.

¹² MNL ZML IV. 433. N° 6093.

¹³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 149. sorsz.

¹⁴ Jakosa 2005.



849. A malom turbinatengelyének csonkjja. A beton alapon lévő betűk: É.[pitette] B.[aumgartner] L.[ajos] és NEJE 1925. Fotó: Marx Mária.

Csács, Csácsbozsok

Vér-malom

Zala -folyó

Az 1368-as határjárásban említik négy malmát nyolc kerékkel a Zalán, amelyért nagy per indult. A pert, 1372-ben a zalavári apát nyerte. Az apátság itteni malmait is bérbe adták. Egy részüket egerszegi polgárok bérelték, akik 1365-ben megegyeztek az apáttal csácsi malmaikat illetőleg, s az említett nagy perben ezt az oklevelet is felmutatták jogaik igazolására. Ezekhez a malmokhoz földek is tartoztak; 1365-ben a malmokat 80, a földeket 3 márkára becsülték. Az apát azonban nem lehetett megelégedve a bérlőkkel, mert 1419-ben Zsigmond király utasította a kapornaki konventet hogy a csácsi négy malmot, az ottani tizedek és rétek birtokába a zalavári monostort iktassák be, mert a korábbi bérletet érvénytelenítve azokat annak visszaadta. Ez meg is történt.

Béreltek itt malmot csácsi jobbágyok is. 1448-ban a csácsiak eladták egy itteni két kerékre járó malmukat nemes Szegfalui Jánosnak évi 4 penza dénárért és fél font borsért. Özvegy Csatári Berekné halála után 1480-ban, egy itteni, vásárolt két kerékre járó malmát az örvényesi kolostornak hagyta. Halála után, 1483-ban a barátok birtokba is vették, de kiderült, hogy az özvegy halála után annak vissza kellett volna szállnia a zalavári apátságra. Mivel a Csatáriak nem tudták igazolni, hogy teljes joggal bírták, a nádor visszaítélte az apátságnak.¹

¹ Holub III. MNL ZML-a középkori okleveleinek regesztái 41. p. – ZML DL 305.

1524. augusztus 31.-én a kapornaki konvent tudatja, hogy előttük a néhai Telekesi András fiai a csácsi *Szentmihály-malma* nevű malom bérleti jogairól lemondanak a zalavári apátság javára.²

A kapornaki apát 1685. március 20.-án kelt jelentésében olvashatjuk, hogy Csas faluban Makár Márton bír egy egykerekű malmot, évi 12 cubulus búza a bére. Ugyancsak évi 12 köből bérért bír malommal itt Molnár János.³

1750 körül Molnár György molnár 2 köből árendát fizet, jövedelme 31 köből, Molnár Mátyás molnár nem fizet árendát, jövedelme 28 köből. Molnár Márton molnár szintén nem fizet árendát, jövedelme 36 köből. Farkas János molnár ugyancsak nem fizet árendát, az ő jövedelme 6 köből.⁴

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Dávid István molnár nevét jegyezték föl.⁵

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár István neve szerepel.⁶

Az I. katonai térképen is szerepel a malom (1784), de nagyon rosszul látszik, inkább a mellette álló házból, és a hozzá vezető útból lehet felismerni. A Zala bal partján állt, és Csácsból hídon át vezetett hozzá út.⁷

Tomasich 1792-es térképén is feltünteti a malmot.

1805-ben egy adásvételi szerződésben találkozunk Suveser (?) Ferenc csácsi molnár nevével.⁸

1828-ban, ugyancsak egy adásvételi szerződésben említik Tungel Lőrinc csácsi molnár és felesége, Nemes Pathy Katalin nevét.⁹

1833. augusztus 3-án ismét csak egy adásvételi szerződésben említik Pell József csácsi molnár nevét, mint Marx András vejét.¹⁰ Majd ugyanannak a hónapnak 31. napján ismét feltűnik egy újabb adásvételi szerződésben Pely József csácsi molnár, és felesége Marx Anna neve.¹¹

1838-ban ismét egy adásvételi szerződésben olvashatjuk Peli József csácsi molnár nevét.¹²

1839-ben, mint szomszéd szerepel, egy adásvételi szerződésben Mens Pathy Katalin és néhai férje, Tungel Lőrinc csácsi molnár neve.¹³

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Csácsban Kovács Jánost.¹⁴ A II. Katonai térképen is ott van a malom.¹⁵

1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. A határban lévő vízimalom kapacitása napi 13 pozsonyi mérő.¹⁶

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 2, magassága: 2 such v. láb, szélessége: 8 such 3 czoll v. hüvelk.¹⁷

A vándorlás során különböző malmokban végzett munkákról a legények igazolást kaptak. A csácsi Brunstein József molnármesternél Majjer József molnár legény 7 hétig, 1867. október 20-ig dolgozott. Mayerről tudjuk, hogy tíz hétig, 1864. október 7.-ig Zalaegerszegen Gyuk

² MNL ZML középkori okleveleinek regesztái 173. p. – ZML DL 32.

³ MNL ZML HLc. Zalaapáti 79. Acta ecclesia fasc. 68/115.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁷ I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

⁸ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. I. kötet, 18. sorsz. 298. szám.

⁹ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 354. sorsz. 904. szám.

¹⁰ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 439. sorsz. 1376. szám.

¹¹ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 440. sorsz. 1390. szám.

¹² MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 516. sorsz. 345. szám.

¹³ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. III. kötet, 531. sorsz. 470. szám.

¹⁴ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

¹⁵ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 56.

¹⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹⁷ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

Antal molnármesternél állt szolgálatban. Adatok híján nem tudjuk akkor melyik malomban volt Gyuk, aki 1850-ben a Gömbös malomban volt molnár.¹⁸

1876-ben a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 31 forint jövedéki adót fizettek.¹⁹

1907-ben: Hámos Lajos malomipara Zalaegerszeg és Csács között.²⁰

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa Vér József volt.²¹

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Vér József. Tulajdonos: Vér József, Csácsbozsok. Kapacitás: 70 q/24 h. Használhatóság: 50. %.²² A malom ekkor víz- és fagázmeghajtású.²³

Az államosítás után leállították, épületeiben állatokat tartottak. Az állattartás felszámolása után az épületekben lakások, az istállókban és a malomépületben egy ideig a Malomipari Egyesülés raktárai voltak. 1956. január 1-jén tanácsi kezelésbe került. A malomból 2005-re már csak a turbinatengely csonkja maradt.²⁴

Mónár-föld 42/86. A molnárok földje volt.²⁵

¹⁸ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

¹⁹ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

²⁰ Magyar Pajzs, 1907. 01. 03.

²¹ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

²² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 158. sorsz.

²³ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

²⁴ Jakosa 2005.

²⁵ ZMFN. 120-121316-317. p. Csácsbozsok

Kallómalom

Zala folyó

Püspöki uradalmi malom

A helyét nem sikerült megállapítani.

1786-ban és 1792-ben a csapók évi 12 forint árendát fizettek a kallómalom után. 1807-ben az uradalom megengedte Deák Pál molnárnak, hogy az addig a csapók által bérelt malmot megvegye, és annak helyén akár kalló-, akár őrlőmalmot szabadon építhet és csinálhat. A szerződés azonban kikötötte, hogy a molnár köteles évi 30 forintot befizetni az uradalom kasszájába, illetve a püspök itt tartózkodása idején hallal szolgálni. Amennyiben a püspök idővel szeretné azt visszavásárolni, Deák Pál köteles a felbecsült értéken neki eladni. 1810-ben, Deák - aki időközben szentlőrinci molnár lett – a malmot elbontotta és a csácsiaknak eladta, akik azt a hegyre pincének elhordták. A fundust pedig az olai molnárnak adta el.¹

¹ Cselenkó, 2011. 61. p.

Pózva

Zala folyó

Az 1782-1801 közt lefolytatott egyházmegyei látogatási jegyzőkönyv szerint volt itt egy malom, 1 órányra a matertől (Zalaszentiván).¹

¹ MNL ZML HLC. Zalaszentiván 94. Eredeti MNL Festetics cs. lt.-a P. 275. IV. közs. ir. Rsz. 1386. 86 b.

Az I. katonai térképen (1784) a falutól délkeletre, a Zala bal partján volt egy malom egy lakóházzal. A falu keleti végétől vezetett hozzá út.²

Nem jelöli ezt a malmot Tomasich 1792-es térképe.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A pózvai határban lévő vízimalom kapacitása napi 20 pozsonyi mérő volt.³

1827-ből való az az adásvételi szerződés, amelyben említik Pely József pózvai molnár, és felesége Márkesz (!) Anna nevét.⁴ [Valójában Marx - ML]

1847. április 21.-én Pél József pózvai molnár házat elárverezték, 17000 forintért.⁵

1857-ben, Tóth József Zalaszentivánon lakó jobbágy molnár a petőhenyei, pózvai és zalaistvándi malom bérlője kegyelmi kérvénnyel fordult a királyhoz. A kérvény a henyei malomban kelt 1857. szeptember 16-án. Kiderül belőle, hogy Tóth 1850-től bérelte a három malmot 21600 váltóforintért 36 db *természetű aranyért*, valamint 60 hold földet és rétet 750 váltóforintért Tolnai Festetics György gróftól. Előtte a pózvai malom bérlője volt.⁶

1850-ben összeírták a kereskedőket és iparosokat, köztük a „Zala Egerszegi Molnár Czéhbeli” molnárokat. Pózván Balog Jánost.⁷

1857-ben a malom rekesztő tábláinak száma: 2, magassága: 3 such v. láb, szélessége: 8 such.⁸

Az inasévek eltöltéséről, a vándorlás során különböző malmokban végzett munkákról a legények igazolást kaptak. A pózvai Göndöts Vendel molnármesternél Majer József molnár legény 1865. december 8.-tól 1866. június 18-ig dolgozott.⁹

Egy lelkes csapat kutatja az egykor a Zalán, Zalaegerszeg térségében lévő malmok történetét.¹⁰ Nem találták meg a malom helyét.¹¹

Malom út 20/33, Szala [Zala] Folyó 20/34. Malom 20/39. Mintegy 25 éve (1935.k.) még malom is volt itt.¹²

² I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁴ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. II. kötet, 331. sorsz. 784. szám.

⁵ MNL ZML Adás-vételek Zalaegerszeg, 1800-1850. IV. kötet, 763. sorsz. 25. szám.

⁶ MNL ZML IV. 1/b. zalaegerszegi Cs. Kir. Városilag kiküldött bíróság 817/1857. Sümegi bünygyi iratok 1857. 14467/1857. sz.

⁷ MNL ZML № 508. Kereskedők és iparosok jegyzéke 1850.

⁸ MNL ZML XII. 3. № 43. (43-42)

⁹ MNL ZML IX. 36/h. Felső zalai molnár céh iratai 1852-1887.

¹⁰ Arany Gábor: Malom, kő se maradt? Zalai Hírlap 2010. július 24. 13. p.

¹¹ Jakosa 2005.

¹² ZMFN, Zalaegerszeg, 1964. 74-75. p.

Besenyő, Zalabesenyő

Felső-Válicka

1575-ben a besenyő szomszédságában lévő Ölyvesfalva határában, a Válickán, a birtokos Tompa család malmot épített, ami miatt vita keletkezett a besenyői nemesek közt. Ennek során a vita annyira elfajult, hogy Bebessy Ferenc megölte Sohonnai Ádámot.¹

Az I. katonai térképen (1784) Besenyőnél nincs malom.²

Az 1800-as évek első felében a besenyői Sitkei család a birtokain lévő - bagodi, szentbalázsi és horváti – malmai bérbeadásából évi 380 forint éves bevételre tett szert.³

A XVIII-XIX. század során Besenyővel kapcsolatban is megtalálható a szinte mindenütt jelentkező vita a malmok és a környező rétek tulajdonosai közt. Esetünkben ez három

¹ Szakál, 2002. 47. p.

² I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

³ Szakál 2002. 79. p.

település, Botfa, Besenyő és Bocfölde közt jelentkezett. A Válickán épített malomgát által felduzzasztott víz tett kárt a botfai és besenyői rétekben, míg délebbre a bocföldei malom okozta ugyanezt. Az 1810-es években – talán a perek okán – kiegyenesítették a Válickát, ami viszont most már más jellegű – tulajdonjogi – problémákat vetett fel.⁴

Csörgeji-patak 50/48. Válicka 50/49. Halastói-sánc 50/78. Malom eleje 50/86. Régen malom volt a Válickának ezen a szakaszán.⁵

⁴ Szakál 2002. 95.

⁵ ZMFN. 136-137. p.

Kovács gőzmalom (Hock János út.)

Bár nem vízimalomról van szó, mégis meg kell említeni.

1917-ben Kovács Ferenc téglagyár tulajdonos gyárának egyik felesleges épületéből egy háromjratú vámmalmot szándékozott kialakítani. Erre kért engedélyt a várostól. Kérelméhez csatolta a téglagyár alaprajzát, valamint a malom tervdokumentációját. Az engedélyt 1917. szeptember 14.-én megkapta, és a malom el is készült. Kovács 1918-19-ben üzemeihez iparvágány építésére kért engedélyt.¹ A fenti üzemek a mai Hock János utcában voltak. 1922-ben özv. Kovács Ferencné bejelentette, hogy gőzmalomiparát megszüntette, a malmot bérbe adta Gene Gergely szenterzsébethegy-i lakosnak 1921. május 1-től.²

¹ MNL ZML V. 1607. 6112/1917. és 1285/1919.

² MNL ZML V. 16071508/1922.

528. Zalagalsa (Galsa, majd Veszprémgalsa, aztán Zalagalsa)

529. Zalahaláp

Viszló-patak. Dörögdi pusztában fakad. Haláp alatt egy malmot hajt.¹

1784-ben, az I. katonai térképen a falutól nyugatra eső patakon, amely egy tóból folyik, egy malom van, házzal. A falun átmenő út itt ér véget.²

Ezt a malmot Tomasich 1792-es térképén is megtaláljuk.

1795-ben a malom a birtokkal együtt a Bogyay család tulajdonába került. Bogyay Ignác apát 1789. március 28-án kelt végrendeletében az alábbiakat írja: „... *amely malmot Halápi funduson nagy galibával és költséggel építettem, hogy az minden haszonélvezettel együtt csak egyedül Universalis Haresemnek* (általános örökösöm) *örökölhessem, hagyassék...*” Egy 1791-ben készült leltárban: „*várkonyai Bogyay Ignác apát Úr, győri káptalan és nagyprépost halála utáni ingó és ingatlan vagyonának leltára. [...]*” *Halápi Malomban Dupla Hombár egy. Búza, árpatartó bocska egy, fölöntő egy.*” Az 1875-ben meghalt Bogyay Lajos császári és királyi kamarás végrendeletéből tudjuk, hogy a birtokot annak idején hatan örökölték, de a birtokon lévő épületek rá eső építési költségét Bogyay Pál annak idején nem fizette ki: „*ezért azon jogokból nem kapott, hanem csak a malomból, mely közösen építettett.*”³

A második katonai térképen, amelynek felmérését 1856-60 közt végezték, Haláptól nyugatra meg van a malom, több épülettel. Fölötte nem nagy távolságra *Szenkut kerülő lakas.*⁴

¹ Horváth II.

² I. kat. Coll. VII. Sectio XVIII.

³ Ladányi, 2009. Eredeti: MNL P 61. Bogyay család 7. csomó 967. fsz., MOLT P 61. Bogyay család 7. csomó 1164. fsz.

⁴ II. kat. Coll. XXV. Sectio 56.

Az 1866. december 4-i községi bizonyítvány szerint a malom Bogyay István tulajdona, 1867-ben pedig Bogyay Ignácnéé. Az 1870-es években komenciós molnárként bérelte Molnár Antal, majd őt a Diszelben született Benedek József követte.⁵

1903-ban már Rónay Albert tulajdonában van, ő kért vízhasználati engedélyt, és készíttetett műszaki tervet. 14645/ni. 1906 számon kapott engedélyt a vízhasználatra. A malom engedélyezett vízhasználata 80 liter/másodperc volt.⁶

A malom egy „L” alakú épület, kőből készült falakkal, zsúpfedéssel, amit a század elején cserépre cseréltek. Állt egy szobából, konyhából, kamrából és egy hosszú folyosóból, amin át a lakásból be lehetett menni a malomba. A malom felett egy víztározó tó volt - mint azt az I. katonai térképen is láttuk -, és alatta egy halastó. A felülcsapott vízikerek átmérője 3,1 méter, szélessége 60 cm. Cellás vagy rekeszes, ami azt jelentette, hogy nem csak a víz sebessége, hanem súlya is hatott a kerékre.

„1910-ben komenciós molnárként a pápai Esterházy grófok halápi vízimalmát Melkovics János (Diszel, 1884) molnármester bérelte. Melkovics a nemesgulácsi Nárai malomban tanulta ki a szakmát. Mint fiatal házasember bérelte ki az elhanyagolt állapotban lévő halápi malmot, melyet sajátkezűleg tett rendbe. Fia (Diszel, 1917) ifj. M. János szintén molnár lett. Az első világháborúban az olasz fronton megsebesült, hazatérhetett, de a halápi malom bérletét felmondta, és Benedek József diszeli vashámori malmát bérelte ki. Ennek a Benedek Józsefnek a fia bírli ki ezt követően a halápi malmot, és korszerűsíti: hengerszéket és két darab hasábszítát szereltet be. A korszerűsítés ellenére a malom nem tudott gazdaságosan üzemelni, ezért a bérletet felmondta. A tulajdonos Rónay Pál is már csak inkább saját gazdasága számára örölt és darált. Halála után leánya, Litkey Kálmán felesége örökölte. Ezt követően csak saját szükségletükre daráltak. A lakást még az ötvenes években lakták, aztán a bánya terjeszkedése miatt kisajátították a területet, és a malmot a lakással, és a többi épülettel együtt lebontották.”⁷



Zalahaláp, Kis-malom. Fotó: Kádár Péter, 2010.

⁵ Ladányi, 2009.

⁶ Ladányi, 2009.

⁷ Ladányi, 2009.

530. ZalaigriceRokolán-patak. 1750 k.¹

Egyetlen adatunk az 1750 körül készült Sárkány-féle összeírás: Malmok jövedelme mérőben: 4.²

¹ MNL ZML HLc. Zalaigrice 50. Térképvázlat, eredeti E. 153. Acta paulin 446/366.

² MNL ZML HLc. Zalaigrice 51. MNL ZML. Conscriptio Univ. Ö. Processus Sárkány 1750. 120. p.

531. Zalaistvánd, Istvánd (Pókaszepetk.)**532. Zalaivánc, Zalaivánd (Ivanci, SLO)**

Az 1784-ben femérés alapján, az I. katonai térképen *Ivancze* településtől délre van egy malom a Lendva jobb partján, közvetlenül az Ivánciból délre vezető híd mellett, keletről. Woderow néven két épülette.¹ Tomasich térképén nem szerepel.

A II. katonai térképen a falutól nyugatra van egy malom.²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 1 segédet, foglalkoztattak, és a malom után 21 Ft jövedéki adót fizettek.³

¹ I. kat. Coll. II. Sectio XII.

² II. kat. Coll. XX. Sectio 58.

³ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

533. Zalakaros

Névtelen vízfolyás

Az 1784-es katonai térképen három malom látható: a falutól északra, a Radára vezető út bal oldalán, közel az úthoz egy malom van házzal. Tőle nyugatra egy malomtó, malommal, házzal. Az úttól keletre malomtó három épülettel.¹ Ezek közül kettő Garabonci egy pedig a merenyei malom. Karosnál nincs másik malom ezeken kívül.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A karosi határban lévő vízimalom kapacitása napi 24 pozsonyi mérő.²

Az 1851-es adat ellenére a II. katonai térképen is csak a merenyei és garabonci malmok találhatóak. Hogy hol volt a karosi malom nem tudjuk.³

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 17 Ft jövedéki adót fizettek.⁴

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Zsohár Gyula neve szerepel.⁵

Az 1949-es kimutatás szerint a malom cége: Farkas Emilné. Tulajdonos. Zsohár Gyula. Bérló: Farkas Emilné. Kapacitás: 35 q/24 h. Használhatóság: 40 %.⁶

Mónár-rét 229/16. Valamikor a malom tulajdonosé volt.⁷

¹ I. kat. Coll VI. Sectio XXII.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 59.

⁴ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁵ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 57. sorsz.

⁷ ZMFN. 348-349. p.

534. Zalakomár

Galamboki-, és Miháldi-vízfolyás

Kiskomárom

Az I. katonai térképen (1784) nincs malom a település határában.¹

Tomasich térképén nincs malom, csak tőle délre Komárváros határában.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 gőzmalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 45 Ft 20 krajcár, 2 olajmalma után 34 Ft jövedéki adót fizettek.²

Komárváros

Komárváros malma a török időkben is működött.³

Az 1750 körül készült összeírásban Györe János és Györe Mihály molnárok neve szerepel.⁴

1754-ben Komárvárossa-ban még ugyanők a molnárok. Mihály 55, János 58 köből jövedelemmel bír. Ekkor említenek itt egy *Mezsei malmot*, melynek molnára Györe Ádám, és jövedelme 25 köből.⁵

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár Mihály, Molnár Jakab molnár nevét jegyezték föl.⁶

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, „Kalmár Város”-ban nob. Foltényi (?) és Györe Mihály neve szerepel.⁷

Az I. katonai térképen a falutól nyugatra két gátas tó, mindkettő északi végén egy-egy malom, két-két épülettel. Tőle délnyugatra, Töles pusztánál szintén egy gátas malomtó malommal, egy épülettel.⁸

Tomasich térképe is jelöli ezt a két malmot 1792-ben, de Töles pusztánál kettőt.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A komárvárosi határban lévő 2 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 11 pozsonyi mérő „ha alkalmas vize vagyon.”⁹

A II. katonai felmérés során, 1856-60 közt, a falutól délnyugatra egy malmot jelöltek. Ettől délebbre ugyanezen a vízfolyáson ugyan van még egy malom, de az már Szent Jakabnál.¹⁰

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 3 vízimalmában 5 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 145 Ft. 60 krajcár jövedéki adót fizettek.¹¹

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Kollár István. Tulajdonos: Állami malom. Bérlő: Kollár István. Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 80 %.¹² A malom ekkor fagázmeghajtású.¹³

¹ I. kat. Coll. VI. Sectio XXIII.

² MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

³ Kovács, 2012. 130. p.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1754.

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k..

⁸ I. kat. Coll. VI. Sectio XXIII.

⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁰ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 60.

¹¹ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 44. sorsz.

¹³ MNL ZML IV. 433. közellátási felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

„Komárvárosi-Felső Vízimalom”

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Tóth Lajos neve szerepel.¹⁴

1947-ben az Újjáépítő magyarok-ban írták: „Tulajdonos Tóth Lajos. 1933 óta bérlő a malmot, melyet nagybátyjától, Laki Antaltól vett át. 15 HP vízi erővel dolgozik, napi kapacitása 6 q.¹⁵ 1949-ben: Cég: Tóth Lajos. Tulajdonos. Állami malom. Bérlő: Tóth Lajos. Kapacitás: 65 q/24 h. Használhatóság: 60 %.”¹⁶ A malom ekkor víz- és fagázmeghajtású.¹⁷

Malom-árok: Mosó-árok 238/8. Valamikor malmot hajtott. Gyöpp: Liba-legelő: Malom tér [Erzsébet tér] 238/15. Itt van a malom. Mónár-temető [Mónár-temetési- dűlő] 238/49. Itt sújtott agyon a villám egy molnárt, és ide lett eltemetve. Fekete-ér 238/53. Somsics-malom 238/73. Malom. Somsics gróf építtette. Csörgő-kút: Csörgő-folás 238/54. Malom-fődi 238/74. Valamikor itt egy malom állt.¹⁸

Kápolna-puszta

Első ismert adat itteni vízimalomról Tomasich térképén található. A malmot, az előtte már csatornává ásott és gáttal elrekesztett, Ormándi-víznek nevezett határpatak hajtotta.¹⁹

Török Ferenc somogy megye mérnöke felmérése alapján tudjuk, hogy a kápolna-pusztai határban a patak esése 56 cm/kilométer volt. Időközben a kápolna-pusztai malmot elbontották, mert a csatorna ásását kötött szerződésben az állt, hogy annak helyéig kell a munkát elvégezni. A munkák azonban nem indultak meg. Végül a kiskomáromi uradalom saját költségén megásatta a tervezett oldalcsatornát, a volt kápolna-pusztai malomtól az ormánd-pusztai határig. Tapasztalataik szerint a víz esése a csatornában olyan jelentős volt, hogy két malom meghajtásához is elegendő lett volna.²⁰

Ormándpuszta

Ormánd-puszta vízimalmáról a reformkori leírásokban találunk először adatot. A Bencze Géza által közreadott leírásból tudjuk: „A kijelöletlen és árkolatlan földút a balatonhídvégi töltéstől a kápolna-pusztai berek bal oldalán mindenütt csak szabad legelőn. ill. a kiskomáromi és az ormándpusztai (ahogy akkor mondták: ormányhídi erdőkön át haladt a somogyi határig, az Ormánd-puszta határában folyó és ott malmot hajtó Patihíd-folyás (ez időtájt gyakran Csernec névvel illetett patak) hídjáig.”²¹

Zala, és a szomszédos Somogy megye is fontosnak tartotta az ormándi berek lecsapolását és mezőgazdasági művelésbe vonását. Somogy 1814-ben utasította Török Ferenc megyei mérnököt, hogy térképezze fel és végezze el a szükséges méréseket az ormánd-pusztai malomtól a Balatonig. Ez meg is történt. Török 1818-ban készített térképén ott az Ormándi malom. A felmérésből kiderült, hogy a víz esése helyenként igen csekély. Az ormándi vízimalom alól elfolyó víz szinte állt a meder 8 cm/km lejtése miatt. A tervek alapján 1817-

¹⁴ MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹⁵ Újjáépítő magyarok, 1947. 763. p.

¹⁶ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 55. sorsz.

¹⁷ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.

¹⁸ ZMFN. 566-569. p.

¹⁹ Bencze, 2004. 209. p.

²⁰ Bencze, 2004. 209. p.

²¹ Bencze, 2004. 208. p.

ben meg kellett volna kezdeni a munkákat, amelyek az ormándi malmot tápláló két vízgyűjtő tóból vezette volna el a vizet. A munkák azonban nem indultak meg.²²
További adataink nincsenek erről a malomról.

„Ormándi Hengermalom, gr. Somssich Antal, Komáromváros, Ormándpuszta. 1842-ben Somssich Pongrác alapította. 1904 óta Somssich Antal vezeti. 1930-ban korszerűsítette. 1935-ben fűrésztelepet létesített. A malom napi kapacitása egy vagon, a fűrésztelep évi kapacitása 3500 m³ gömbfa. 13 község örleményét látja el. 1945 márciusában a németek felrobbantották a fűrésztelepet, a malom is leégett. Az üzemek helyreállítási munkálatait a tulajdonos személyesen vezeti az újjáépítés keretében. A malom 4, a fűrésztelep 20 munkást foglalkoztat.”²³

Az 1970-es évekig üzemelt.²⁴

Tölös-puszt

Az I. katonai térképen *Töles pusztánál* egy gátas malomtól látható malommal, és egy épülettel.²⁵ Tomasich 1792-es térképén Komáromvárostól délnyugatra, a fenti település felől folyó patakon, a pusztától keletre és nyugatra egy-egy malom van.

A II. katonai térkép már nem jelöli.²⁶

²² Bencze, 2004. 210. p

²³ Újjáépítő magyarok, 1947. 743. p.

²⁴ Jakosa Árpád közlése, 2012.

²⁵ I. kat. Coll. VI. Sectio XXIII.

²⁶ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 60.

535. Zalakoppány

Zala folyó

1784-ben a falu alatt folyó patakon, közvetlenül a falu alatt van egy malom.¹

1804. február 9.-én Zsohár István, Vajda Zsigmond asszonyság malmának molnára, bérbe vette a Zalamerenyei káptalani malmot.²

Kozári-malom

1830. június 30. A koppányi határban, a Zalán, Nemes Kozáry László és Gál Therezia, Nemes Imreh József hitvese által építendő Kozári-malom főfájának „letéttetését” (beépítését) a szomszédos malmok tulajdonosai és a környékbeli birtokosok kérésére a megye kiküldöttei megvizsgálták, és a jelenlévők egyetértésével megállapították, hogy az új főfa magassága a régi malom főfájánál egy collal magasabbra kerüljön, mert a régi az idők során lesüllyedt.³

A II. katonai térképen Koppánytól északra, ahol a Zala két ágra szakadt, állt a koppányi malom. A másik ágon pedig a Szentmihály pusztai.⁴

A visszaemlékezők szerint Kovács Zsigmond bérelte.⁵

1947-ben Horváth János vámörölő malma. „Ezt a malmot 1946-ban vette át Horváth János, aki kellő szakértelemmel és körültekintéssel vezeti. Jelenleg 2 alkalmazottat foglalkoztat,

¹ I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

² VEL_IV.4. b.4.№5r

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-b. 1830

⁴ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 56.

⁵ Izsák János, Jakosa Árpád, Marx Mária helyszíni gyűjtésén alapuló feljegyzése, 2009.

forgalmát helyben és a környéken bonyolítja le. Rendes körülmények között a napi teljesítőképesség 20 q, azonban jelenleg vízhiány van. A felszerelés egyébként megfelel a modern kor követelményének, s további fejlődésére megvan minden kilátás.”⁶

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Horváth János. Tulajdonos: Mittermayer testvérek. Bérló: Horváth János Kapacitás: 25 q/24 h. Használhatóság: 50. %.⁷

Még az államosítás előtt leállították, így a tulajdonosoké maradt. A Zalaegerszegi Szeszipari Vállalat pálinkafőzdéje üzemelt benne.⁸ Az épület ma is áll.



Zalakoppány, Mittel-malom (Mittermayer)

Kertaljai patak 101/13. (Lehet, hogy ezen volt a malom?) Kovács-mónár-ház 101/19. Zala 101/66.⁹

⁶ Újjáépítő magyarok, 1947. 714. p.

⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 183. sorsz.

⁸ Izsák János, Jakosa Árpád, Marx Mária helyszíni gyűjtésén alapuló feljegyzése, 2009.

⁹ ZMFN. 246-247. p.

536. Zalalövő

Zala folyó

Lövő

1355-ben említik a Lövő melletti Csomasziget malmát.¹

1753-ban Kis János molnárt írták össze.²

¹ Kovács, 2013. 277. p.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők és molnárok összeírása 1753.

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Kiss János neve szerepel.³

1764-ben Molnár Iván a molnár.⁴

„Malmok közel vadnak.” – vallották a megkérdezett tanúk, 1767. november 14.-én.⁵

Az I. katonai térképen (1784) egy malom van a Zal jobb partján, egy épülettel *Koloswar* településtől jobbra.⁶

1792-ben Tomasich térképe 3 malmot jelöl a Zalán.

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvétele során két malom volt Zalalövő alatt a Zalán.⁷

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a faluban volt egy vízi fűrészmű, 2 vízimalomban 2 segédet foglalkoztattak, és mindezek után 61 Ft jövedéki adót fizettek.⁸

Mindszent (Zalalövő településrésze)

Zala folyó

Jakosa-malom, Pacsa- malom

Szalamindszenten 1753-ban Lakatos Gergely a molnár.⁹

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Lantos György és Lakatos György neve szerepel.¹⁰

1764-ben Kvesis Iván a molnár.¹¹

Az úrbérrendezés során vallották a kihallgatott tanúk: „Malom helységünkben vagyon elegendő, igen közel.” 1780. május 1.¹²

1784-ben, az I. katonai térképen a falu alatt a Zalán két malom van. Az egyik a jobb, a másik a bal parton, házzal.¹³

1792-ben Tomasich térképe is jelöl két malmot a Zalán.

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A Lövő Mindszenti határban lévő vízimalom kapacitása napi 16 pozsonyi mérő.¹⁴

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvétele során egy malom volt *Sala Mindszent* alatt a Zalán.¹⁵

„A XIX-XX. század fordulója táján került a Baumgartner család birtokába. Baumgartner Károly halála után, 1935 körül a bejegyzett jelzalog miatt részben tulajdonos lett a Zalaegerszegi Takarékszövetkezet Bank. Az örökösök, a Huszár testvérek: László és Pál üzemeltették közel egy évig. Ekkor Jakosa Henrik és fia, Jakosa József Ödön vásárolták meg 1936-ban. 1937-ben az alábbi hirdetés jelent meg a Molnárok Lapjában: „Családi okok miatt eladó, vagy bérbeadó nagyközség tövében négyjártú vízi és motormalom kb. 12 H területtel, lakóházzal, melléképületekkel. Bővebbet Jakosa Józsefnél. Zalalövő (III. ker.).¹⁶ Végül nem adták el.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁴ ZML. Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Lövői molnár céhez tartozó molnárok összeírása 1764.

⁵ Horváth II. 326. p

⁶ I. kat. Coll. III. Sectio XI.

⁷ II. kat. Coll. XXII. Sectio 57.

⁸ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők és molnárok összeírása 1753.

¹⁰ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

¹¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Lövői molnár céhez tartozó molnárok összeírása 1764.

¹² Horváth Zita: Paraszti vallomások Zalában II. 329. p

¹³ I. kat. Coll III. XI.

¹⁴ MNL ZML-a Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹⁵ II. kat. Coll. XXII. Sectio 57.

¹⁶ Molnárok Lapja 1937. január 9.



Zalalövő, Pacsai-Jakosa-malom. Fotó: Jakosa Árpádtól.

Jakosa József az 1940-es évek elején tett mestervizsgát, ettől kezdve üzemelt az ő nevében a malom az államosításig, 1951 júniusáig. Államosítás utáni vezetői: Surányi Károly, Vincze József, Orbán Ferenc voltak.¹⁷

1957-58-ban átépítették. 1963. január 1-jén, a „tanácsi” malmok megszűnésével került leállításra, leszerelésre. A községi tanács kezelésében lévő malomból a Zalamegyei Malom- és Terményforgalmi Vállalat cseretelepe lett.¹⁸ A malom üzemeltetése során az őrlésen kívül olajütés, köles-, hajdinahántolás, darálás, és a villamosítás előtt akkumulátor-töltés is folyt.”¹⁹ 1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa Jakosa József Ödön volt.²⁰

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Jakosa József neve szerepel.²¹

¹⁷ Jakosa, 2005.

¹⁸ Zala megyei Tanács V. B. IV. Ipari Osztálya 12.561-12/1962.IV.

¹⁹ Jakosa, 2005. Köszönet Jakosa Árpádnak, hogy a kéziratot rendelkezésremre bocsátotta.

²⁰ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

²¹ MNL ZML IV. 433. N°6093.



Zalalövő, Pacsai-Jakosa-malom. Fotó: Jakosa Árpádtól.

1947-ben: „Jakosa József „Pacsai” malma. 1936-ban vette át a malmot, és azóta saját kezelésében vezeti. Jelenleg 2 személyt foglalkoztat. Napi teljesítőképessége 20 q. A háborús károkat 90%-ban pótolták. A malom újjáépítése most van folyamatban.”²²

Az 1949-ben készült kimutatásban a malom cége: Jakosa J. Ödön. Tulajdonos: Jakosa J. Ödön. Kapacitás: 15 q/24 h. Használhatóság: 60 %.²³



Zalalövő, Pacsai-Jakosa-malom. Fotó: Jakosa Árpádtól.

Mindszent alatti malom

„Gyermekkoromban „rossz malomnak” nevezték, mert a múlt század elején leégett. A Nagy család tulajdonában volt. Malomútja még megvan a zalamindszenti templom után jobbra.”²⁴

²² Újjáépítő magyarok, 1947. 716. p.

²³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 165. sorsz.

²⁴ Jakosa Árpád, 2006.

Szalapataka, Zalapathaka, Zalapataka (Zalaöví településrésze)
Zala folyó

1567-ben a kihallgatott tanúk vallották, hogy a Hássági Imre által a Zala folyón épített vízimalom, másképpen Zalaközi malomnak nevezett kétkerekű malom Pogány Sára jobbágyának Salomvár, másképpen Harkal oppidumbeli telkén épült.²⁵

1574-ben becsvölgyi Thussa István, Gábor, György és János testvérek vallják, hogy zalapatakai kúriájukat, annak kertje végében a Zala folyón lévő malom rájuk eső birtokrészével együtt, mely malom most majdnem elhagyott állapotban van, zalapatakai Nagy Gergelynek, Gábornak, Andrásnak, Pálnak és Mihálynak, minden hasznával 7 Ft-ért elzálogosították a visszaváltásig. A. D. 1574. Húsvét hétfőn.²⁶

1595-ben Dancha Balázs és több Szalapathaka-i nemes vallják, hogy néhai Pathaki Mihály egykori javaiból bizonyos nemesi kúria harmadrészét, egy malom harmadrészét [...] Szalapathaka possessioban 24 Ft zálogdíjért Dancha Balázs bírta. Most saját szándékából a neki járó 12-12 Ft. lefizetése után a birtokrészekről a fenti nemesek javára lemond.²⁷

1690-ben kétkerekű malom a Zala folyón. Tulajdonosa Gábor György Zalavármegye alszolgabírája.²⁸

1728-beli összeírás. Szabadok: 15, ebből házatlan: 3. A házatlanok közt 1 molnár. A molnár jövedelme: 6 Ft.²⁹

1753-ban két molnárt írtak össze a faluban: Németh Mihályt és Hajba Mihályt.³⁰

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Vass István neve szerepel.³¹

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Németh Márton molnár nevét jegyezték föl.³²

1764-ben Vass Ferenc a molnár, akinek Salomváron is van malma.³³

1770-ben azt írják, hogy malom és pálinka főzőüst nincs, csak mezzei malom.³⁴ Ugyanabban az összeírásban viszont említenek két molnárt 55 pm. gabona jövedelemmel.³⁵

A kihallgatott tanúk 1777. június 23.-án vallották: „Malom helységünk határában kezünkre vagyunk.” A megismételt kihallgatáson, 1780. május 24.-én: „Malom határunkban a Szala vizen vagyunk, melly minden időben örlésben elgyőz bennünket.”³⁶

Az 1784-es katonai térképen a falutól délre, a Zala bal partján van a malom.³⁷

1792-ben Tomasich térképe jelöli a malmot.

1828-ban 1 molnár, aki a földesúrnak konvenciósa, egész évben dolgozik, a malomvámot természetben szedi.³⁸

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A zalapatakai határban lévő vízimalom kapacitása napi 16 pozsonyi mérő volt.³⁹

²⁵ Zalavári hh. Lt. I/2247.

²⁶ MNL VaMI Káptalani Jegyzőkönyv VIII. 89. 1. 66. sz.

²⁷ MNL VaMI Káptalani Jegyzőkönyv XVI. 282. 1. 96. sz.

²⁸ MNL ZML Kanizsai kerület U. et C. 29/1. Urbéri összeírás egykorú másolat.

²⁹ MNL ZML U. C. 22. d. G, Sárkány 1728. 251-252. p.

³⁰ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők és molnárok összeírása 1753.

³¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

³² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

³³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Lövői molnár céhez tartozó molnárok összeírása 1764..

³⁴ MNL ZML C. U. 1770. Kapornaki nagyobb járás. Ö. 46/73.

³⁵ MNL ZML C. U. 1770. Kapornaki nagyobb járás. Ö. 46/46.

³⁶ Horváth II. 331. p

³⁷ I. kat. Coll. III. XI.

³⁸ ZMLHLc 66. Munkalap az 1828-as összeíráshoz

A II. katonai térkép 1852-55 közti felvétele során egy malom volt *Za. Pataka* alatt a Zala bal partján, a falu keleti vége alatt. Ettől nyugatra – kb. a falu közepe alatt, Fernekág fölött – még egy malom volt, a Zala jobb partján.⁴⁰

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 16 Ft jövedéki adót fizettek.⁴¹

Szalapataka (Zalapataka) 33/15. Vízköz 33/22. Patak utca 33/21. Malom út 33/32. Sássi-patak 33/85. Szőcei-patak 33/95.⁴²



Zalapatakai malom. Fotó: Marx Mária.

Vízi-malom

Vízi nevű egykori tulajdonosáról.⁴³

A mai és a régi híd alatt balra, a várostól délkeletre volt.⁴⁴

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa Vízi Lászlóné volt.⁴⁵

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Vizi László neve szerepel.⁴⁶

³⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

⁴⁰ II. kat. Coll. XXII. Sectio 57.

⁴¹ MNL ZML IV. 433. SKIK statisztika 1876.

⁴² ZMFN. 100-102. p.

⁴³ ZMFN. 100-102. p. 33/111.

⁴⁴ Jakosa Árpád közlése, 2012.

⁴⁵ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

⁴⁶ MNL ZML IV. 433. N°6093.



Zalalövő, Vízi-malom. Fotó: Kummer Gyulától.

1947-ben: „Özv. Víz Lászlóné malma. Az ősrégi alapítású malmot 1893 óta vezeti. Jelenleg unokája: Marczy Frigyes szakképzett molnármester a malom vezetője. A malom napi teljesítőképessége 25 q. A háborús károkat 70%-ban pótolta.”⁴⁷

Az 1949-es kimutatásban: Cég: özv. Vízi Lászlóné. Tulajdonos: özv. Vízi Lászlóné. Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 20 %.⁴⁸

Az 1950-es években államosították, leállították. Később tsz-daráló, raktár és lakás volt. Lebontották.⁴⁹



Zalalövő, Vízi-malom. A molnár háza. Fotó: Marx Mária.

Csekéki-malom 33/112. Molnár-malom

Köves-parti-patak 33/166.⁵⁰

⁴⁷ Újjáépítő magyarok, 1947. 768. p.

⁴⁸ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 173. sorsz.

⁴⁹ Jakosa Árpád közlése, 2012.

Az 1890-es évektől az 1868-as születésű, Zsuppán vezetéknevű molnár üzemeltette.⁵¹ 1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa Molnár Jenő és János volt.⁵²

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Molnár Jenő neve szerepel.⁵³

Az 1949-ben készült kimutatásban a malom cége: Molnár Jenő. Tulajdonos: Molnár Jenő. Kapacitás: 20 q/24 h. Használhatóság: 45. %.⁵⁴

Molnár Jenő malma volt. Ő és fia, Géza üzemeltette. Őket az ötvenes években bebörtönözték. Ekkor a másik fiú, Jenő dolgozott benne néhány hónapig, az államosításig. Zalalövő II. malom néven üzemelt 1958-ig. Vezetője Orbán Ferenc volt. Csekéki **Pöcök-malom**.⁵⁵ Jelenleg „Vízimalom panzió”.⁵⁶



Csekéki-malom 1945-50 közt. A hídon (b-j) Molnár Géza, Molnár Gézáné, id. Molnár Jenőné, id. Molnár Jenő, ifj. Molnár Jenő. Fotó: Kummer Gíyulától.

⁵⁰ ZMFN. 100-102. p.

⁵¹ Kádár, 2010. 179.

⁵² 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

⁵³ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁵⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 161. sorsz.

⁵⁵ Jakosa, 2005.

⁵⁶ Kádár, 2010. 179.



Csekéki-malom északról. Lent a víznél id. Molnár Jenőné. Fotó: Kummer Gyulától.



A Molnár család a Pataki hegyen. (b-j) Molnár Géza, id. Molnár Jenőné, id. Molnár Jenő, ifj. Molnár Jenő. Fotó: Kummer Gíyulától.

Gerguléc-malom Gergulecz-, vagy Lencz-malom. 33/103. Egykori tulajdonosáról.⁵⁷

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be, amiknek a végrehajtását

⁵⁷ ZMFN 33/103.

ellenőrizték is. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosa Gergulecz Gyula volt.⁵⁸

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Gergulecz Testvérek néven szerepel.⁵⁹

1949-ben: Cég: Gergulecz testvérek. Tulajdonos: Gergulecz testvérek. Kapacitás: 15 q/24 h. Használhatóság: 30. %.⁶⁰ A malom az államosítás óta állt. A Zalát elterelték melőle.

A malommal Gergulecz Géza belépett a zalaövői tsz-be - valószínűleg ezért nem államosították. A malmot leállításáig a tsz nevében üzemeltette, de saját tulajdonában volt.⁶¹

Gergulecz Géza 1979-ben még hántolt a villanyhajtásúra alakított hántolóval.⁶²

A vasútépítés miatt ma már a helye sincs meg.

Budafa (Zalalövő településrésze)

Zala folyó

1753-ban Kurncz Mihály a molnár.⁶³

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Németh Mihály neve szerepel.⁶⁴

1764-ben Kondor Ferencnek hívták a molnárt.⁶⁵

1784-ben a falu alatt van egy malom a Zala bal partján az I. katonai térképen.⁶⁶

1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. A budafai határban lévő 2 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 16 pozsonyi mérő.⁶⁷

A II. katonai térképen Budafa alatt a Zalán csak egy malom volt, a folyó jobb partján, amihez Keményfáról vezetett út.⁶⁸

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosai Bankovics János és Testvére voltak.⁶⁹

1947-ben: „Bankovics Testvérek vámórló malma, Budafa. 1946-ban alapították a malmot. Apjuk halála után a testvérek: Bankovics Lajos és János közösen vezetik. A malom napi teljesítőképessége: 18q. A háborús károkat 75%-ban pótolták.”⁷⁰ (1946-ban nem alapították, hanem újjáépítették.)⁷¹

Az 1949-ben készült kimutatásban: Cég: Bankovics testvérek. Tulajdonos: Bankovics testvérek. Kapacitás: 15 q/24 h. Használhatóság: 40. %.⁷² A malom ekkor víz- és fagázüzemű.⁷³

⁵⁸ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

⁵⁹ MNL ZML IV. 433. N° 6093.

⁶⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 161. sorsz.

⁶¹ Jakosa, 2005.

⁶² Mendly Gyula: utak a malomba 38. p.

⁶³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők és molnárok összeírása 1753.

⁶⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁶⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Lövői molnár céhez tartozó molnárok összeírása 1764.

⁶⁶ I. kat. Coll III. XI.

⁶⁷ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

⁶⁸ II. kat. Coll. XXII. Sectio 56.

⁶⁹ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

⁷⁰ Újjáépítő magyarok, 1947. 688. p.

⁷¹ Jakosa Árpád közlése, 2012.)

⁷² MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 130. sorsz.

⁷³ MNL ZML IV. 433. Közellátási Felügyelőség Zalaegerszeg iratai.



Budafai malom. Vízfestmény. Fotó: Jakosa Árpádtól.



Budafai malom a XX. század első felében. Fotó: Kummer Gyulától.

537. Zalamerenye

Gát-patak

Harcföldi vízfolyás→Orosztonyi-patak

1697-ben egy puszta malma volt itt a földesúrnak. Kovács József 5 molnárról tud 1727-re datálva.¹

1754-ben Beke János molnár jövedelme 42 köből, a másik malom molnára Berki Mihály, az ő jövedelme 45 köből.²

¹ Kovács, 2012. 151. p.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárak összeírása 1754.

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Beke Pál és Vargha Miklós molnár nevét jegyezték föl.³

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Nagy Mihály és Beke Pál neve szerepel.⁴

„...[robotban] malomgátot csinálunk és forspontot adunk.” – vallották a jobbágyok 1768. februárjában.⁵

„Jóllehet helységünkben malom nincsen, de igen közellévő Merenyei és Garabonci falvakban malmok lévén azokban amidőn szükség, jószágainkat megőrölhettyük.” Kisradaiak vallomása, 1777. december 14.⁶

Az I. katonai térképen a falutól nyugatra van egy malom, mellette molnárházzal. A faluból az út eddig vezet. A falutól keletre ugyanazon a patakon egy tavas malom van, szintén házzal. majd tovább a Rada-Karos úttól nyugatra, annak közelében ismét egy malom házzal. A Zala megye földrajzi neveiben ezen a helyen jelölik a „Pálos” malmot. (A többi malom helyére nincs utalás e műben. Az 1935-ben megjelent „Zala vármegye ismertetője” alapján a malom még Garabonchoz tartozott.) Az említett út keleti oldalán, szinte közvetlenül mellette egy tavas malom két épülettel, és az út nyugati oldalán is áll egy épület. Erről nem tudni, hogy a malomhoz tartozik, vagy egy csárda épülete-e? Ez utóbbi malom már biztos, hogy a garabonci határban volt, a „Pálos-malommmal” együtt.

Az 1792-ben készült Tomasich térképen azonban már egyetlen malom sem szerepel a településen és környékén.

1804. február 9.-én Zsohár István *addig a zalakoppányi Vajda Zsigmond asszonyság malmában lévő molnárt* a káptalan merenyei malmába részes molnár gazdának megfogadta a következő év Szent György napjától.⁷

1814-ben a veszprémi káptalan bérbe adta merenyei malmát Zsovány István molnármesternek Szent György naptól három évre. A molnárt a malomvám negyede illette.⁸

Merenyei molnárok 1850. évi árendája:

Bogár János merenyei molnár

Pintér Zsigmond pálosi molnár

Tóth Ferenc garaboncimolnár

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

A merenyei határban lévő 2 vízimalom kapacitása – egyenként - napi 5 pozsonyi mérő.⁹

A káptalan 1889. április 25.-én bejelenti a merenyei malomvizen malom vízjogát: a káptalannak a merenyei határban az ún. Malomvízen két malma és vízjoga van, az egyik pálosi malom néven ismeretes.”¹⁰

Az 1935-ben megjelent Zalavármegye ismertető-jében írták: „Lakos Jenő malomtulajdonos. (Somogyfajsz, 1878.) A molnármesterséget édesapja bizei malmában tanulta ki. 1908-ban bérelte ki a káptalan tulajdonát képező malmot. Az akkor még csak vizierőre berendezett malmot fokozatosan fejlesztette. Jelenleg nyersolajmotorral is felszerelt, a kor igényeinek megfelelő berendezésű malom tulajdonosa, amely a telepet villanyárammal is ellátja. Napi teljesítménye 25q. A környékbeli községek őrletési igényeit is ellátja.”¹¹

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1757.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁵ Horváth I. 141. p.

⁶ Horváth I. 167. p.

⁷ Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár, továbbiakban VEL_IV.4. b.4.№ 5.

⁸ VEL_IV.4. b.4.№ 7.

⁹ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁰ KVL

¹¹ B. M. Zs. 1935. 77-78. p.

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Lakos József neve szerepel tulajdonosként.¹²

Pálos-malom

1835 Szent György naptól 1838. Szent György napig Pintér Zsigmond addigi garabonci molnár veszi bérbe az uradalom „*Pálosi*” malmát. A szerződés tartalmazza a molnár jogait és kötelezettségeit. A szerződés kelt 1835. március 28.-án.¹³

1838. április 24-től 1841. április 24.-ig Pintér Zsigmond molnármesternek adja bérbe a káptalan a „*Pálosi*” malmot.¹⁴

Merenyei molnárok 1850. évi árendája: Pintér Zsigmond pálosi molnár.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalom után 16 forint jövedéki adót fizettek.¹⁵

1886-ban, a megye többi malmához hasonlóan, a veszprémi káptalan is kért községi bizonyítványt malmairól. Az 1886. december 12.-én kelt községi bizonyítvány szerint: „... merenyén a malom vizen van Veszprémi Káptalannak egy „pálosi néven” ismert kétkerekű felülsapó malma, mely jogát a nevezett Káptalan [...] a községünkben élő legidősebb emberek emlékezetét meghaladó időtől fogva [...] gyakorolja.”¹⁶

A malmot 1888. február 25.-én vásárolta meg Szily István és neje Volasek Mária Nemesvidi lakos a káptalantól 6300 forintért. Az adásvételt a vallás és közoktatásügyi minisztérium 1888. június 25.-én jóváhagyta, és az jogerőre emelkedett 1889. november 20.-án.¹⁷

A káptalan 1889. április 25.-én bejelenti a merenyei malomvizen malom vízjogát: a káptalannak a merenyei határban az u. n. malom vizen két malma és vízjoga van, az egyik pálosi malom néven ismeretes.”¹⁸

A kultúrmérnöki hivatal a tulajdonjogot, ajogerőre emelkedés után 7505/ni. 1900. számú határozatával bejegyezte.¹⁹

Zalavármegye alispánjának 6452/ni. 1903 számú, 1903. április 8.-án kelt határozatából tudjuk, hogy a „Szily István tulajdonát képező merenyei u. n. „pálosai” vízimalom tulajdonjoga Zsohár Gyula merenyei lakos tulajdonába átszállt.”²⁰

¹² MNL ZML IV. 433. N° 6093.

¹³ VEL_IV.4. b.4. HTXXXVI.118_1r

¹⁴ VEL_IV.4. b.4. HTXXXVI.189_1r

¹⁵ MNL ZML-a IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁶ Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár, továbbiakban KVL

¹⁷ KVL

¹⁸ KVL

¹⁹ KVL

²⁰ KVL



Pálos-malom. Fotó: Szakony Attila.

1905-ben megmagasították, 1939-ben pedig az alapterületét növelték meg. Ekkor síkszítával, három hengerszékkal, egy köves darálóval és egy 30 lóerős gázszívó-motorral szerelték fel.²¹ 1903 és 1908 közt a malmot átépítették, mert a malom felülvizsgálatát 1909-ben elrendelte az alispán. A kiküldött bizottság megállapította, hogy a malom és vízművei csekély eltéréssel az engedélyezett módon készültek el. Ezért Zsohár Gyula 5566/1907 számon vízhasználati engedélyt kapott. Vízikönyv száma XXXI/2.²²

1916-ban örökösödés útján a malom tulajdonjoga ifj. Zsohár Gyulára szállt. Ezt Zala vármegye alispánjának 42984/ni. 916. számú, 1916. december 20.-án kelt határozatából tudjuk.²³

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Zsohár Gyula neve szerepel.²⁴

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Zsohár Gyula. Tulajdonos: Zsohár Gyula. Kapacitás: 50 q/24 h. Használha tóság: 50 %.²⁵

Zsohár Gyulától a Zala megyei Malomipari Egyesülés megvásárolta. Az Egyesülés jogutóda a Vas-Zala megyei Malomipari Vállalat a tulajdonjogot a Zalamerenyei Községi Tanácsra átruházta, 1958. január 31.-én. 1961-ben berendezéseit kiszerezték.²⁶

A malmot a tanács 1960-ig üzemeltette, majd leállították. 1966-ig üzemen kívül volt, csupán zsilipjei voltak leeresztve, amelyek elhanyagoltságuk miatt a vizet túl magasan tartották, ezzel kárt okoztak a környező rétegekben. Ezért a vízhasználati engedélyt visszavonták, és a tanácsot kötelezték a zsilipek eltávolítására.²⁷

Zalai típusú emeletes téglapépület. Alulcsapott vízikerekkel.²⁸

Az egykori malmot Köhalmi Béla vásárolta meg azzal a szándékkal, hogy felújítja. Ám a 2008-ban beköszöntött gazdasági válság miatt az eladás gondolata foglalkoztatta.

²¹ hba Újjászületésre váró régi értékek Zalai Hírlap, 2011. 12. 28. 5-6. old.

²² KVL

²³ KVL

²⁴ MNL ZML IV. 433. N°6093.

²⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 59. sorsz.

²⁶ KVL

²⁷ KVL. Az érseki levéltárból, és vízügyi levéltárból származó adatokat Szabadics Attila bocsátotta rendelkezésemre, amiért ez úton is köszönetet mondok.

²⁸ Kádár, 2010. 291.

Azóta az épületnek új tulajdonosa van, aki a malmot felújíttatja és üzembe kívánja helyezni, tetőterében pedig kiállítást kíván berendezni.²⁹ Szabadics Attila az épületet felújíttatta, berendezéseit rekonstruáltatta és 2015. szeptember 12.-én újra őrölt a Pálos-malom.³⁰



Pálos-malom. Fotó: Szakony Attila.

Pálos malom. 223/41. A község valamikor a pálosrendi szerzetesek tulajdona volt, ez a malom is az ő tulajdonukban volt. Gát-patak 223/51. Ezen volt a malom.³¹

²⁹ Májustól megint őröl. (hba) Zalai Hírlap, 2015. január 10. 1. 5. p.

³⁰ (hba) Megint őröl a malom. Zalai Hírlap, 2015. szeptember 14. 2. p.

³¹ ZMFN. 536-537. p.

538. Zalamindszent (Zalalövő)

539. Zalapataka (Zalalövő)

540. Zalaszabar

Az I. katonai térképen nincs malom, a másodikon a falutól nyugatra, és a falu közepe táján délen van egy-egy malom, bár ezek a rajzolás miatt csak nagyon nehezen azonosíthatók.¹ 1876-ban A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a szabari 2 vízimalom után 16 Ft jövedéki adót fizettek.²

¹ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 58.

² MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

541. Zalaszántó

Kovácsi-, vagy Zerna-patak

1599-ben 5 molnár fizetett adót a töröknek 1700-ban 4 lisztes malomról tudunk.¹ Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár István, Páll György, Ballér Ferenc és Tollár Mihály molnárok nevét jegyezték föl.²

¹ SZIT, 2012.

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben ugyancsak a malmokat és molnárokat vették számba, Tollar Mihály, Barsony Ferenc és Ballér Ferenc neve szerepel.³ A XVIII. század második felében összeírták a keszthelyi uradalom molnárait. Szántón Mesteri János és Vasmasics János nevét jegyezték föl.⁴

1771-ben az alábbi molnárokat említik név szerint: Ifj. Adorján Gergel, Adorján Ferenc, Sütő István, Gál Ferenc, Odorján János, Farkas Mihály, Bosok Pálné.

1783-ban készült az az összeírás, amely pontosan leírja a malmokat: a Kovácsi pusztáról folyó – Kovácsi – patakon lévő felső malom egy kerekes. Az épület jó állapotú, zsúppal fedett. Alatta a középső-malom szalmával fedett, molnára: Tollár József. Az alsó-malom kőből készült, szalmával fedett, két kerékre járó. Molnára Vida Ferenc. A Nagy Zsidi nevű malom ugyancsak szalmával fedett. Egy kerékre járó. Molnára Vasmasics József.⁵

Ugyancsak 1783-ban Vida Ferenc molnár kétkerekes malomban, Vasmasics János egykerekes malomban őrölte a gabonát.⁶

Az I. katonai felmérés térképén a falu mellett nyugatról folyó patakon a település északi vége körül van egy malom. A falutól délre, és délkeletre is két malmot jelöltek, házzal, a kelet-nyugat irányú patakon, elég távol attól. A keleti malomhoz út is vezet.⁷

Tomasich 1792-es térképén már négy malom van. Az észak-déli patakon, a falu déli vége alatt is van egy, amely a katonai térképen még nem szerepelt.

1785-ben 2 lisztes malmot írtak össze.⁸

Az 1791. évi hegyvám borok összeírásából Vida Ferenc és Tollár László molnárok neve ismert.⁹

1811-ből ismerjük az elhalálozott Boros József molnár nevét. Ugyancsak hagyatéki iratokból ismerjük az 1819-ben elhalálozott Tombor István molnár nevét. 1824-ben és 1827-ben Rozina József árendás molnár nevét ismerjük.¹⁰

1825-ben a Nagysédi malmot Verebélyi János bérelte. 1832-ben 6 lisztelő malmot írtak össze. A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételén nem azonosíthatók a szántói malmok.¹¹

1876-ban 4 daráló és 1 olajütő malomról tudunk.¹²

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 4 vízimalom után 29 Ft jövedéki adót fizettek. 1 olajmalom is működött a faluban, annak jövedéki adója 4 Ft volt.¹³

Az 1900-as évek elején, amikor Malonyay a könyvéhez anyagot gyűjtött, a Púpos-hegy alatti malom molnára Patyi István volt, aki már 34 éve őrölt ebben a malomban.¹⁴

A XX. század elején 2 gőzmalom, **Böhm és Kreizer** működött.

A zalaegerszegi Németh György, az egerszegi Gömbös-malom tulajdonosának fia, miután feleségül vett egy özvegy molnárnét, zalaszántón bérelt malmot, ahol ismeretlen körülmények közt vízbe fűlt 1930-ban.¹⁵

1946-ban a községben 2 vámórló malom működött. Az egyik malom 32 HP gőzgéppel, a másik 35 HP fatüzelésű szívógáz motorral hajtott 3-3 hengerszékes malom volt.¹⁶

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-b.

⁵ SZIT, zalaszantoiszeker.hupont.hu/36/molnarok-es-malmok-friss

⁶ SZIT, 2012.

⁷ I. kat. Coll. VI. Sectio XX.

⁸ SZIT, 2012.

⁹ SZIT, 2012.

¹⁰ SZIT, zalaszantoiszeker.hupont.hu/36/molnarok-es-malmok-friss

¹¹ II. kat. Coll. XXV. Sectio 56.

¹² SZIT, 2012.

¹³ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

¹⁴ Malonyay, 1912. 309. p.

¹⁵ Farkas, 1997. 6.

¹⁶ SZIT, 2012.



Zalaszántó, vizimalom. Fotó: Balatoni Múzeum 327.



Zalaszántó, vizimalom.

Alsó-malom

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A szántói határban lévő alsó malom III. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát őröl.¹⁷

Böhm-malom vagy György-malom

Böhm Mór gőzmalma. Épült 1913-ban. Gőzgépe 40 LE. 5 járatú, csak vámórlést végez. Olajütővel és fűrészteleppel kapcsolatos.¹⁸

¹⁷ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

¹⁸ MNL ZML IV. 433. Wöller István összeállítása, 1969. Forrást nem jelöl.



Zalaszántó, Böhm-malom. A kép Kotsy Nándor tulajdona. Repró: Molnár László.

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban György József neve szerepel.¹⁹

1935-ben: „György József molnár, malombérlő. (Somogyvár, 1886.) Az ipart Gamáson tanulta ki. Számos helyen dolgozott. 1913 óta a zalaszántói Böhm-malom főmolnára volt. 1933-tól pedig bérlője. Részt vett a helyi iparoskör alapításában. Felsége: Szomi Terézia. Három fia van.”²⁰

1946-ban György József bérelte. Most (1986) a termelészövetkezet magtára.²¹

1947-ben György József malombérlő Zalaszántó. Kitanulta a molnárságot: Kapuváron, Gyulakeszin, Csepregen, és a budapesti Viktória gőzmalomban fejlesztette ismereteit. A zalaszántói malomban 1913-1933-ig főmolnár volt, majd bérbe vette a malmot.”²²

Az 1949-es kimutatás szerint malom cége: György és Tamás. Tulajdonos: Böhm testvérek
Bérlők: György József és Tamás István. Kapacitás: 50 q/24 h. Használhatóság: 50 %.²³

Az 1950-es évek elején államosították, leállították, berendezését eltávolították. Épülete ma is áll, egy budapesti lakos tulajdonában van.²⁴

¹⁹ MNL ZML IV. 433. N°6093.

²⁰ B. M. Zs. 1935. III. 64. p.

²¹ ZMFN. II. 40-43. p.

²² Újjáépítő magyarok, 1947.

²³ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 2. sorsz.

²⁴ Kotsy Nándor közlése, 2013.



Zalaszántó, györgy-malom. Fotó: Kádár Péter,

Falu-malom

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A szántói határban lévő falu malom III. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát őröl.²⁵

Felső-malom

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A szántói határban lévő felső malom III. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát őröl.²⁶

Gergely-malom

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A szántói határban lévő Gergely malom III. osztályú, 24 óra alatt 8 pozsonyi mérő gabonát őröl.²⁷

1929-ben Mendly Gyula facér molnárségéd a felső malomban helyezkedett el. Egy 80 holdas paraszt molnár volt akkor a malom bérlője. Közelen még két felülcsapó kerek vizimalom volt.²⁸

Kotsy-malom,

1889. október 9.-én kelt vízímű igazolás Major György és János zalaszántói lakosok zalaszántói malomra vonatkozó [vízjogi ML] jogosítvány. Jogerőre emelték: Zalaegerszegen, 1889. december 7.-én.²⁹

A Major testvérek malmát János vitte tovább. 1945-ben ezt vásárolta meg Kotsy Nándor, innen mai elnevezése.³⁰

²⁵ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

²⁶ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

²⁷ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX. N. 1866.

²⁸ Mendly Gyula: Utak a malomba 57. p.

²⁹ MNL ZML IV. 433.

³⁰ SZIT, 2012.



Kotsy-malom felújítás előtt. A kép Kotsy Nándor tulajdona. Repró: Molnár László.

1946-ban a malom épületét teljesen újjáépítették, azzal a szándékkal, hogy egy korszerű lisztelő malmot alakítsanak ki benne. Erre azonban nem kaptak engedélyt, így csak darálóként üzemelt 1974-ig. A malom egybeépült egy fából készült, zsúppal fedett lakással, amelyben az előző tulajdonos lakott korábban. A malom meghajtását egy 3,9 m átmérőjű rekeszes/cellás felülesapó vízikerek, továbbá diesel motor – egy Hofher-Schrantz-Clayton-Schuttlefoth – biztosította. A falu villamosítása után a berendezéseket – a vízikerek mellett - villanymotorok hajtották. 1963-ban megalakult a termelősövetkezet. A patak medrét önkényesen más irányba terelték. A malom szárazra került. Beton malomfeje ma is megvan. A patakmedret betemették. Területét a szomszédos lakóingaztlan udvarához csatolták.

2000-ben a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatósága megvásárolta és felújította. A zsúpos egykori lakás már évtizedekkel korábban összeomlott, annak helyére modern kiszolgáló helyiséget emeltek, melynek külső vakolat-színe eltér a korábbi épülettől, mutatva, hogy nem volt szerves tartozéka annak.

A malom alsó szintjén és a mellette lévő gépház-műhelyben kiállítás látható. Felső szintjén, ami valójában utcaszint, látogatófogadó-teret alakítottak ki; benne kamarakiállítás látható apróbb malomipari tárgyakkól és dokumentumokból.³¹

³¹ Kotsy Nándor közlése, 2013.



A malom felújítás után. (b-j) Jakosa Árpád, Kotsy Nándor. Fotó: Molnár László, 2013.

Mivel az épület darálóként üzemelt, a kiállításban viszont egy lisztelő malmot kívántak bemutatni, ezért a berendezést máshonnan kellett ideszállítani. Főbb darabjait a közeli Lesencetomaji – Kongó-pusztai – Felsőberki-malomból: 1db 11-es Ganz hengersizéket rozsz őrlésére. 1 db 3/8”-os dupla hengersizéket búza őrlésére, 1 pár 1 m átmérőjű darálókövet, 3 db hasábszítát (400 m/m-750 m/m.) 1 db koptató-gabonatisztítót, 1 db koptató-dara masinát.³² „Életre kelt a vízikerek a malomban. Ipartöréneti kurióziумot mutatnak majd be a látogatóknak a Kovácsi-patak partján” - címmel számolt be a Zalai Hírlap a zalaszántói Kotsy-malom helyreállításáról.³³

A felújított malom megnyitásáról: „A Vízimalom új élete” címmel közölt írást a Zalai Hírlap 2005. április 15.-én.³⁴

A malom-múzeum gondnoka és üzemeltetője az egykori tulajdonos, az 1925-ben született Kotsy Nándor.

Kreisler-, vagy Varga-malom

Az 1935-ben kiadott Zala vármegye ismertetőjében ezt olvashatjuk: „Első Zalaszántói Gőzmalom. A malmot néhai **Kreisler** Miksa alapította 1912-ben. Az alapító 1856-ban született. Tanult molnár és gépész volt. Számos helyen volt önálló üzeme. Meghalt 1932-ben. Egy fia és két lánya maradt. A malmot özvegye örökölte.”³⁵

Ugyan ez a kiadvány tévesen Kotsy József gépészt említ. Valójában Ferencről van szó: „(Zalaszántól, 1895.) Az ipart Sümegen tanulta ki, a gépkezelői vizsgát Budapesten tette le. Zalaszántón, mint *malomtulajdonos* működött 10 éven át. Az Iparoskör alapító tagja, elnöke. Felesége: Szánthó Mária. Egy fia van.” (Ő Kotsy Nándor, akiről a Múzeumként üzemelő malom a nevét kapta.)³⁶

³² Völgyi Antal, Lesencetomaj közlése, 2013.

³³ Zalai Hírlap, 2005. március 11.

³⁴ Zalai Hírlap, 2005. április 15. 1, 3 oldal.

³⁵ B. M. Zs. 1935. III. 63. p.

³⁶ B. M. Zs. 1935. III. 64. p.

„A gőzmalom Kreiser Miksa malomtulajdonostól bérelte Kotsy Ferenc és Tüttő Géza. Majd Kotsy Ferenc molnármester, 11 évig vezetője és résztulajdonosa volt a gőzmalomnak. Ez idő tájban két darálómalma és négy cséplőgépe is volt”.³⁷

Kotsyékától Rózsa Kálmán tanár és fia Imre megvásárolta a malomban lévő részüket 1938 körül. Tőlük Fröhvirt ?, és Vóner József vette meg, akik szintén hamar túladtak rajta. **Varga** Ferenc, az új tulajdonos fagázmotort szereltetett bele, de a felújítást már nem tudta befejezni. Egy banálisnak tűnő fogfájásba belehalt. Özvegye, aki tanítónő volt, vitte tovább az ipart. Főmolnára Bereczki Géza volt.³⁸

Az 1949-es kimutatásban a cég még özv. Varga Ferencné néven van bejegyezve, és ő a tulajdonos is. Kapacitás: 50 q/24 h. Használhatóság: 65 %.³⁹

Államosították a lakóházzal együtt. A család elköltözött. Újjáépítették (átépítették?) 1954-ben, jelentős, 14420 óra ráfordítással. Ekkor Állami, illetve motor-malom néven említik.⁴⁰ 1955-ig üzemelt. Tanácsi, majd földműves szövetkezeti kezelésbe került. Volt takarmánybegyűjtő, majd a tsz-é lett. Ma a Himfy Kft. tulajdona.⁴¹

10/45. Varga nevű egykori tulajdonosáról. 1986-ban a termelőszövetkezet műhelye.⁴²



Zalaszántó, Kreizer-malom. Fotó: Molnár László, 2013.

Grábhidi-malom

Az 1800-as évek első harmadában a malmot Patyi István molnármester bérelte. Kétkerekű malom volt. Az egyik kerék négy, a másik hat fertályos volt.⁴³

Régi híres malom. A XX. század elején a Festeticsek erdészháza lett. 1972-ben még állt.⁴⁴ Erdészház lett, ma már nincs meg.⁴⁵

³⁷ Újjáépítő magyarok, 1947. 64. p.

³⁸ Kotsy Nándor közlése, 2013.

³⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 3. sorsz.

⁴⁰ MNL ZML IV. 433. N°6093.

⁴¹ Kotsy Nándor közlése, 2013.

⁴² ZMFN II.

⁴³ Wöller, 2001. 70. p.

⁴⁴ Wöller, 2001. 68. p.

⁴⁵ Kotsy Nándor közlése, 2013

Hullay-malom, Patkány-malom

Nagyréti-vízfolyás

Örlő- és deszkametsző malom. Kétkerekű, alulcsapott. 1911-ben egykerekű, felülcsapott. Ez a kerék hajtotta mindkét berendezést. Átmérője 3,53 m. A malom már régóta üzemben kívül.⁴⁶ Kőből épült. Elpusztult.⁴⁷

A malmot 1919-ben vásárolta meg Hullay Ferenc Noé Antalnétól. A malom Bodonkút területén volt. Az 1938-as nagy árvíz a malmot tönkretette. Ifj. Hullai Ferenc az 1950-es évek közepén a gatterert újjáépítette, amely 1969-ig működött.⁴⁸

Volt még egy malom. Ezt a rendelkezésre álló adatok alapján nem sikerült névvel azonosítani. A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Plesek és Halász néven szerepelt.⁴⁹

⁴⁶ Wöller, 2001. 68. p.

⁴⁷ Wöller 2001. 68. p.

⁴⁸ SZIT, 2012.

⁴⁹ MNL ZML IV. 433. N°6093.

542. Zalaszentbalázs

Névtelen vízfolyás

Az 1750 körül készült összeírás szerint Nemes Bödei Pálnak van itt malma.¹ 1754-ben még mindig övé a malom. Jövedelmet húz ebből 20 köblöt.²

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Fábján István molnár nevét jegyezték föl.³

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Molnár István neve szerepel.⁴

Sem az első katonai⁵, sem Tomasich térképén nincs malom.

1851-ben a megyefőnök utasítására járásonként összeírták a megyében található malmokat. A határban lévő 3 vízimalom kapacitása összesen napi 11 pozsonyi mérő.⁶

A II. katonai térképen Szentbalázstól nyugatra egy völgyben, Kürtös puszta alatt van egy malom, majd lejjebb, Börzönce alatt: *Közös M.* Amennyiben ezeket Szentbalázsi határnak vesszük is, a harmadik malom akkor is hiányzik.⁷

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalom után 8 Ft 60 krajcár jövedéki adót fizettek.⁸ Ekkor már csak egy malom volt.

1925-ben gőzmalmát említik.⁹

Az 1949-es kimutatásban: Cég: Kómár János. Tulajdonos: Kómár János. Kapacitás: 60 q/24 h. Használhatóság: 70 %.¹⁰

További sorsáról nincs adatunk.

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² ZML. Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1754.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

⁵ I. kat. Coll. V. Sectio XX.

⁶ ZML. Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁷ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 59.

⁸ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁹ Kovács, 2012. 217. p.

¹⁰ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 45. sorsz.

Malom-közlet 216/1.

Csárdi-malom 216/127. Valamikor itt vízimalom volt.¹¹

¹¹ ZMFN. 216. Zalaszentbalázs

543. Zalaszentgrót

Zala folyó

1247-ben találkozunk először Szentgerolt faluval, amikor Szentgróti Dénes 4 telket és a Zala-vízen egy két kerékre járó malmot adományozott itt a türjei monostornak, azon kívül a szentgróti vám felét. A türjei prépostságnak **Révmalom** nevű malma volt itt a Zalán.¹

1575-ben Becsely Imre Bereghzoi Hagymas Kristóf provisor és familiárisa egyrésztől, Bereghzoi Hagymás Péter másrésztől vallják, hogy a fenyegető török veszélyben, amikor Zenthgroth castrum a hozzátartozó részekkel az ellenség torkában van, sőt minden tartozéka a török fennhatósága alatt adózik [...] Hagymás Péter javaslatára egy helyettes castellánust, négy gyalogost, egy éjjeliőrt rendelnek a vár védelmére. Ezek élelmezésére 100 köböl búzát adnak a Zala folyón lévő malomból.²

1594-ben Hagymassy Gábor és Kristóf egymás között osztoznak Zenthgroth castrum és ennek tartozékain. Többek közt két háromkerékű malom fölött is. Ezek egyike Zenthgroth-on van, a másik Batthki territóriumán. Az épületeket közösen tartják fenn, a jövedelem kerül felosztásra.³

1652-ben Szentgrót városon van 3 kerékre járó malom, és ugyancsak 3 kerékre járó malom van Szentgrót hostatján.⁴

1654-ben Hagymassy István Szentgrót vár kapitánya bérbe veszi Batthyán Ádámtól Szentgrót várát minden tartozékával, így: „... 3 kerekű malmot Szent Groth castrumban, egy másik 3 kerekű malmot „in servitium praefati oppidi Szentgrot”, amelyek a Szala folyó fölött vannak [...] teljes birtokrészt, amelynek Batthok a neve. Ugyanitt a 3 kerekű malmot a Szala folyó fölött. Van itt a határban egy Molnár nevű szőlő, amit az egyik malom molnára bérel.⁵ „Szentgroti várhoz az enni falu vagyon, s azokban hány Heles Jobbágy és Sellyér légien annak röviden való Extractusa.” 1656. március 15.

„Salasegen [Zalaszeg], Szent Péterben [Tüskeszentpéter], Aranyadon: [...] Ezek azok mellyet Hagymasi István Uram kért volt feől az Császártul az Várhoz. Horváth István bírta, de magvaszakadt, Szent Péteri malomnak is harmad részét. [...]

1. Bagyik-i Mallom 3 kerékre valo
2. Szent Groti városson 3 kerékre valo
3. Szent Gróti Hostában 3 kerékre valo.”

Az 1656. április 3.-án kelt összeírás címe:

„A Szentgroti Várhoz tartozando mindenféle jövedelemnek följegyzése.”

„Az Hóstátban:[...] Itt a Hostátban való három Kerék Malom mindenestül az Uré.

Az Hóstáton kívül: [...] Itt vagyon három kerék malom, ennek fele Hagymasi Miklósne Asszonyomé, ha épület kívántatik is, felére az úr éppétteti és felére az Asszony.”⁶

¹ Holub III.

² MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 29. p. MNL VaMl-a Káptalani je4gyzőkönyv VIII. kötet 392. l. 53. sz.

³ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 39. p. MNL VaMl-a Káptalani je4gyzőkönyv XVI. kötet 142. l. 118. sz.

⁴ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 105. p. MNL Batthyány cs. lt. Alm. 3. Lad. 7. № 6.

⁵ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 110. p. MNL VaMl-a Káptalani je4gyzőkönyv XXXVI. kötet 129. l. 88. sz.

⁶ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 120. p. MNL Batthyány cs. körmendi lt-a. P. 1313. Acta ant Alm. 3. Lad. 7. № 6.

Pulyai György Szentgrótról írt levele Batthyány Ádámnak 1656. május. 9.

A török Kanizsáról írt, hogy a városi malom deákjuké s adózzanak róla, mert ha nem, „szél fujja a helyét”. A malom a várossal együtt adózott mindig. Már régebben is veszekedett érte a pribék deák, de akkor a molnár bement Kanizsára, s a török földesuruk előtt bebizonyította igazát. Kéri írjon Batthyány az olajbégnek [Alay], hogy maradjon úgy a dolog, ahogy már egyszer elintézték. A jobbágyság a pestis és a török zaklatása miatt igen megfogyatkozott. Hostátbéli malomhoz követ kér, mert kő hiányában egyik kereke nem forog.⁷

Gr. Batthyány Ádám levele a Kanizsai Alay bégnek 1656-ban, Németújvárból: „Anno 1656. die 11 May Kanizsay Alay béknek irott levelünknek Pária. Mi Groff Batthyani Ádám etc. Szomszéd Vitéz Úr Barátunk illyen állapotul kelle irnunk, hogy Bas Huszain Aga azt kiwánnya Péntekbeli Malmunktul az Deáknak fizessünk, noha az Szent Grothi Városi Polgárok Haszsza Amhet Aga eleött el végeztetik, hogy ezen malomnak adaia ne maganossan, hanem á Város adóival edgyütt legyen, és a Deák semmit ne kiwánnyon rola, á melyben mind ez ideigh megh tartattak, henem most megént kiwánnya, hogy az Malomtul magán való adót adgyanak. Azért Kegiedelmedet szomszédóságosan kériük, tudgya megh, hogy az régi végezis szerint tartassék megh adoiban, hogy sé nekünk, sé á Török részre Kárunk né következzik. Isten velünk Uyvar ut supra.”⁸

„Szent Grothi Várhoz tartozandó Józszágrul való Urbarium. Anno 1681 Die 10 Junii Coscibitum Perme Georgium Körmendy.”

A bennünket érdeklő rész az alapos összeírásból: „[...] Van ezen város végén egy malom a Szala vizin. Két kerékre épített ahoz vagyon Szántó föld Ing. 30 rét № 1. Attul á malomtul adnak annuatim Ártánt № 2. Karátsonban menyhalat Vödör № 1. Czipó Kenyeret № 100. Husvitban czipó kenyeret № 100, Borju № ½.[...] Az Hostátban vagyon két kerék malom ettül á molnár semmit sem ad, mivel semmi örökséget nem bír hozza.”⁹

1690-ben kelt urbárium. „Kétkerekű malom a Zala folyón, jó állapotban.”¹⁰

1695. október 29.-én kelt levelében Radanay Mátyás zalavári kapitány Batthyány Ádám főkapitánynak panaszodik a szentgróti végvár katonáira, akik szüntelenül pusztítják tartományát, Zalaapáti jobbágyaitól 88 ártányt vittek el, mikor Szentgrót-i malomba őrleni vittek gabonát, szekereiket és marháikat is elvitték.¹¹

1704-ben a horvát és rác hadak, más jelentős kártétel mellett, felégették gr. Strattman Eleonóra szentgróti belső városi jó malmát, a kár 700 Ft volt. Szintén felégették a külsővárosi malmot is.¹²

Az általuk okozott károkról részletes jegyzék készült, ebből a malomra vonatkozót emeltük ki:

„Itt az uraságnak Belső városi egy ió ép malma ugyan az raczsagh által füstben bocsáttatván minden nevel nevezendő io ép eszközeivel együtt inteztetett vele megh karosodni az urasagh ad Ft. 700.[...] „ A malomban elégett 7 köből vám, azaz „mérceze gabona” 7 Ft értékben.”

Kiderül továbbá, hogy a támadók minden mozgathatót elvittek: kamrai, pincei, majorsági szerszámokat, eszközöket, ágyi, asztali fehérneműt, 33 db szarvasmarhát, a teljes gazdasági iga-, és ekekészletet. A batyki és külsővárosi malomból is elcipeltek szerszámot, gabonát, mindent. Végül levágtak 3 sertést is.¹³

⁷ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 117. p. MNL Batthyány cs. lt. Missiles 38753.

⁸ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 121-122. p. MNL Batthyány cs. körmendi lt-a. P. 1313. Tör. ir. Rsz. 249. № 379.

⁹ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 147. p. MNL Batthyány cs. körmendi lt-a. P. 1313. Acta ant Alm. 3. Lad. 7. № 15.

¹⁰ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 162. p. MNL ZML-a úrbéri összeírás. kanizsai kerület U. et C. 29/1.

¹¹ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 152. p. MNL Batthyány cs. lt. Missiles 39023.

¹² MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 175. p. MNL Batthyány cs. körmendi lt-a. Közp. igazg. 186. Rsz. 236.

¹³ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 176. p. MNL Batthyány cs. körmendi lt-a. Közp. igazg. 186. Rsz. 236. Fol. 1-2.

Az 1740-44-ben készült tanúvallatás során az alábbiakat vallották a meghallgatottak: Szent Grót polgárvárosban: „*Szent Grót szentegyház, amint volt, azon alul a Szala vizén vagyon egy puszta malom hely, amit pap malom-nak neveznek.*”¹⁴

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Károly János, Molnár Márton molnár nevét jegyezték föl.¹⁵

Az 1770-ben készült összeírásból tudjuk, hogy van a városban 4 molnár, ebből 2 jövedelem nélküli. A jövedelemmel rendelkező molnárok családjában összesen 17 lélek él, 12-en adóznak. A malmok jövedelme 150 pm. gabona.¹⁶

1778-ban gr. Batthyány Ignác jáki apát, egri nagyprépost kérésére végrehajtott összeírás az őt a szentgróti uradalomból illető részokról: Szentgrót városban az apátot illeti évi 600 Ft malombérlet, de hízal a molnár a földesúr számára évente 3 sertést is.¹⁷

1779-ben a Batthyány család el kívánta adni szentgróti birtokait a Nádasdy családnak, de a részletekben komoly vita alakult ki köztük, amit írásban is többször jeleztek, illetve rögzítettek. Az 1. pontban rögzített probléma a vevők részéről: gr Batthyány József, az eladó fivére, a testvéri osztályegyezség során a Szt. Groth-i uradalom hegyvám jövedelmét kapta meg, továbbá megkapott „... unam Molam in fluvio Szala, penes S. Groth habente sitas, in 4600 florenis, utriusque hic. Ordinis, quem admodum certissimus est, ita per avulsionem ejus ex valora dominii plurium detractum esse ...”, stb.

Az eladó fél erre a nehézségre azt válaszolja, hogy az előzetes tárgyalások során világosan tudtára adta a venni szándékozó grófnénak, hogy mi a helyzet a hegyvámmal és a malommal. Ha ez a két tétel is adás-vétel tárgyát képezné, akkor az eladó fél sok ezer forinttal többet kért volna.[...] Továbbá: a vevőnek azt az állítását, hogy a szóban forgó Sz. Groth-i malom 46000 Ft-ban lenne elzálogosítva, az eladó gróf egyszerűen nem érti. Hiszen a malom jövedelme évente mindössze 200 Ft, és egyáltalán nincs elzálogosítva.¹⁸

1780. augusztus 8. „Malom, ámbár határunkban nincsen, de közel méltóságos uraságunk Szentmihályi puztán és Szentgrót mezővárosán vagyon.”¹⁹ – vallották a megkérdezett tanúk.

Az I. katonai térkép (1784) Szentgrót városánál nem csak *Külső Város*-nál – polgárváros – tüntet fel malmot.

Tomasich térképe 1792-ben 1 malmot jelöl, míg Szentgrót polgárvárosban kettőt.

Az 1828-ban készült összeírásban azt írják, hogy 6 molnár egész évben dolgozik, segéd nélkül.²⁰

1830-ban említik gr. Batthyány János **Bödör** nevű, vagy **Bödri malmát**, mint a koppányi Kozári-malomhoz legközelebb esőt. A malom molnára Dömötör János. A fölötté lévő polgárvárosi malom molnára Vass András céhmester.²¹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A szt. Gróti folyón lévő szentgróti malom IV. osztályú, 4 óra alatt 4 pozsonyi mérő gabonát őröl. A Belső szentgróton lévő Belsőszentgróti malom I. osztályú, 24 óra alatt 24 pozsonyi

¹⁴ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 249. p. Csornai lt. fasc. 121. № 2.

¹⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

¹⁶ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 216-218. p. MNL ZML-a Conscr. Univ 1770. Szántói járás Ö. 46/21, 46/7. Sz. Groth

¹⁷ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 224. p. MNL P. 507. Nádasdy cs. nádasdladányi lt-a Okir. III. Rsz. 149. cs. № 999.

¹⁸ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 225. p. MNL P. 507. Nádasdy cs. nádasdladányi lt-a Okir. III. Rsz. 151. cs. № 1090.

¹⁹ Horváth I. 307. p

²⁰ MNL ZML HLC. Zalaszentgrót 234. p. MNL N. 26. Archívum Regni 1828-as összeírás № 445. MNL ZML-a HLC. Zalaszentgrót 235. p. Munkalap az 1828. évi összeírás anyagának kijegyzéséhez.

²¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-b. 1830.

mérő gabonát őröl. A Külsőszentgróton lévő Külsőszentgróti malom I. osztályú, 24 óra alatt 24 pozsonyi mérő gabonát őröl.²²

Az 1851-es adatok ellenére a második katonai térképen egyik malom sem szerepel, bár egyes épületek elhelyezkedéséből erre lehet következtetni, de az egyezményes jel hiányzik melőlük.²³

1856. június 29.-én kelt bizonyáglevelében Austrics Antal szentgróti molnár – Tóth József henei molnár kiályhoz intézett kegyelmi kérvényéhez csatolva – igazolja, hogy Tóth József legénye, a korábban nála dolgozó Serer József molnárlegény magát nem a legjobban viselte: „... az mellett lopás képen Gabonámat is adot el, ami ütöt nem illette volna...”²⁴

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint Szentgrót mezővárosban, 1 vízimalomban 1 segédet foglalkoztattak, és a malom után 7 Ft 20 krajcár jövedéki adót fizettek. Szentgrót polgár városban 1 vízimalom után 7 Ft jövedéki adót fizettek.²⁵

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Hitelszövetkezet néven szerepel.²⁶

Az 1949-ben készült kimutatásban a malom cége: Schlesinger Rezső. Tulajdonos: Állami malom. Bérlő: Schlesinger Rezső. Kapacitás: 180 q/24 h. Használhatóság: 90. %.²⁷

1961-ig üzemelt malomként, utána takarmánykeverő lett. Később a Zalacerália tulajdonába került. 2006-ban az épület eladás alatt volt.²⁸



Zalszentgrót

„Prépost Sándor főmolnár. (Somlójenő, 1900.) Tanulmányait Budapesten, a Technológia molnár tanfolyamán végezte 1927-ben. Édesapja mellett szabadult fel Kádártán. Óbányán és Barcsen főmolnár volt. 1932. december 1-től főmolnár a Zalavölgyi Iparművek Rt-nél. Felesége: Brédly Matild.”²⁹

²² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

²³ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 56.

²⁴ MNL ZML IV. 1/b. Zalaegerszegi Cs. Kir. Városlig kiküldött bíróság 817/1857. Sümegi bűnügyi iratok 1857.

²⁵ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

²⁶ MNL ZML IV. 433. N°6093.

²⁷ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 177. sorsz.

²⁸ Jakosa Árpád közlése, 2012.

²⁹ B. M. Zs. 1935. III. 167. p.

Malom-köz 97/48. Itt van a malom. Malom utca 97/58. Itt van a malom. Zala 97/137. Dög-Zala 97/138. A Zala holt ága.³⁰

³⁰ ZMFN. 236-239. p.

544. Zalaszentgyörgy

Zala folyó, Zéli-patak, Kígyós-patak

Már korán, 1326-ban említik a Zalán a falu kétkerekű malmát.

1355-ben Rezneki Kelemen és Domokos 20 kúria-telket adtak élethossziglani élvezetre Olivér fia István özvegyének, ura kúriájával és egy két kerékre járó malommal a Zalán. A Reznekiek hűtlenségük miatt 1403-ban elvesztették birtokaikkal Szentgyörgyöt is, és azt Zsigmond Egervári Mihálynak adományozta. A következő évben azonban már Egervári Mihály Rezneki Kelemen fia Domokosnak visszaadott itt egy egy kerékre járó malmot a Zalán, és 5 telket.

1473-ban Zalaiszentgyörgynek nevezik, amikor Egervári Mihály /Balázs fia/ e birtok felét, a Zalán levő **Kettesmalom** felével a Sárkányoknak zálogosította el. Ez a félrész volt az ő itteni birtoka, amelyet a következő évben is zálogba adott. A XVI. század elején a két kerékre járó **Borsmalom** negyedrésze Tompa Izsaiásé volt, aki azt a Tompafölde nevű dűlőben levő 12 hold földdel együtt 1507-ben eladta Egervári Berecknek.¹

1668-ban a betelepülőknek kikötötte a földesúr, hogy a malmot jó karban kell tartani. 1690-ben is említik a malmot.²

1749-ben, Zala megyei officiálisok által készített birtokösszeírásban az alábbiakat találjuk a malomról. „Vagyon még is a Szala Vízén egy Bárdolt Tölgyfából, S ujj Malom fejjel csinált két kerekű Malomház, melynek kerestetibül az Molnár negyedes, a mely Malom Esztendő ell folyásigh könnyen Három Száz Hetven eöt Köblöt megh keres, ezekből Defalcalvan az Molnárnak veni állandó Hetven eöt köbölből álló részt, marad az Uraságh részire Három Száz köböl, Idest cub 300. [] Ez mellet vagyon jó Boronából csinált Molnár Ház, egy Kálhás Szobából, Két Kamorából, egy Konyhából, két istállóbul, egy Akolybul, egy Pajtából álló.” Tartozik még a malomhoz egy 4,5 holdas szántó és négy, összesen 7 kocsi szénát adó rét. A malom telke 1 hold, veteményes kertje 1/8 hold.

A molnár kötelességei közé tartozik egy nagy halastó gondozása. A tó mérete: hossza 390, szélessége 90 öl. „Ezen Halastón vagyon eg yujjonand csak most nagyobb része Tölgyfából építettett Destka Mecző.” E mellett van egy két derékből álló ház, majd egy újabb halastó következik, amely mellett szintén van egy malom: „Továbbá még is az Tompai patakon egy Halastó, amely Halastónak Szélességhe Negyven két, Hossza pedig Száz Hetven Hét ölnyi. Ezen Halastón is egy nem régen felére Fenyő, felére pedig Tölgy fából épített, egy kerékre forgó szítás Malomház vagyon. [...] E mellett ismét van egy „Két Derékből álló” molnárház. [...] Utollyára azon Tompai Malmos Halastón föllül még egy Halasto Negyven Eöt Eölnyi Szélességű és Száz harminc eö Eölnyi Hosszú vagyon, amelyben az előbb nevezett Malom forgatása szükségére víz bőven tartattatik.”³

1753-ban Molnár Ferenc malommal és mezővel együtt fizet 10 Ft 34 krajcár bérletet.⁴

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba Magyar Ferenc és Fer (?) Pál neve szerepel.⁵

¹ Holub III.

² Kovács, 2012. 220. p.

³ MNL ZML Hlc. Zalaszentgyörgy 65. Eredeti: MNL Batthyány cs. It-a Körmend. P. 1313. Maj. Lad. 8. № 5.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők és molnárok összeírása 1753.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbéli azon molnárokat, akik tagdíjkkal tartoztak. Magyar Ferenc tartozása 11 Ft 40 x volt.⁶

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Szomé János molnár nevét jegyezték föl.⁷

1762-ben Szabó Mihály molnár.⁸

„Malom közel vagyon, vizünk elegendő.” én.-vallották a meghallgatott tanúk, majd a megismételt kihallgatásonj ezt mondták: „Malom is helységünkben vagyon, amely minden időben az örlésben elgyőz bennünket. Malom erdeje alatt, felsőgátban. 1777. február 24.”⁹

Az I. katonai térképen (1784) a falu alatt a Zala bal partján van egy malom, egy épülettel.¹⁰ 1790-ben a birtokleltár a malom teljes felszerelését leírja.¹¹

1792-ben Tomasich térképe is jelöl malmot a Zalán.

1828-ban egy molnárt írtak össze, aki egész évben dolgozik, egy segéddel.¹²

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A zalaszentgyörgyi határban lévő vízimalom kapacitása napi 16 pozsonyi mérő.¹³

A II. katonai térképen *Sala St. György*-től délre egy malom ház nélkül, és délkeletre egy malom, házzal, a Zala bal partján.¹⁴

1935-ben: „Stancsics Károly malomtulajdonos. (Zalamindszent, 1872.) Iparában Zalamindszenten szabadult fel. 1897-ben lett önálló Zalamindszenten, és 1914 óta Zalaszentgyörgyön. Felsége: Takács Rozália, 6 gyermekük van.” Egyiküket Lajosnak hívták.¹⁵

1942-ben, az esetleges bombázások nyomán keletkező tüzek megfékezésére nagyobb figyelmet fordítottak, és különböző óvintézkedéseket vezettek be, amiknek a végrehajtását ellenőrizték is. A zalaegerszegi járás főszolgabírája által e tárgyban kiadott véghatározatból tudjuk, hogy ekkor a malom tulajdonosai a Stancsics testvérek voltak.¹⁶

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Stancsics Károly neve szerepel.¹⁷

1947-ben ezt olvashatjuk: „Sztancsics Testvérek malma. 1924-ben alapították a malmot és azóta a család birtokában, és vezetésében van. A háborús károkat még teljesen nem tudták pótolni. A malom napi teljesítőképessége 20 q és most igyekeznek villamosítani, hogy a termelést emeljék.”¹⁸

Az 1949-es kimutatás szerint a malom cége: Horváth Géza. Tulajdonos: Stancsics testvérek. Kapacitás: 50 q/24 h. Használhatóság: 45. %.¹⁹

Államosították. Államosítás után vezetői: Császár Károly, Horvát Géza (az egyik Sztancsics veje), Sztancsics József.

Az 1950-es évek vége '60-as évek eleje körül leállították.²⁰

⁶ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbéli molnárok tartozása a cég felé, 1756-57.

⁷ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

⁸ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. 1762.

⁹ Horváth II. 156 és 158. p.

¹⁰ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

¹¹ Kovács, 2012. 220. p.

¹² MNL ZML Munkalap az 1828. évi összeírás anyagának kijegyzéséhez.

¹³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

¹⁴ II. kat. Coll. XXII. Sectio 56.

¹⁵ B. M. Zs. 1935. III. 164. p.

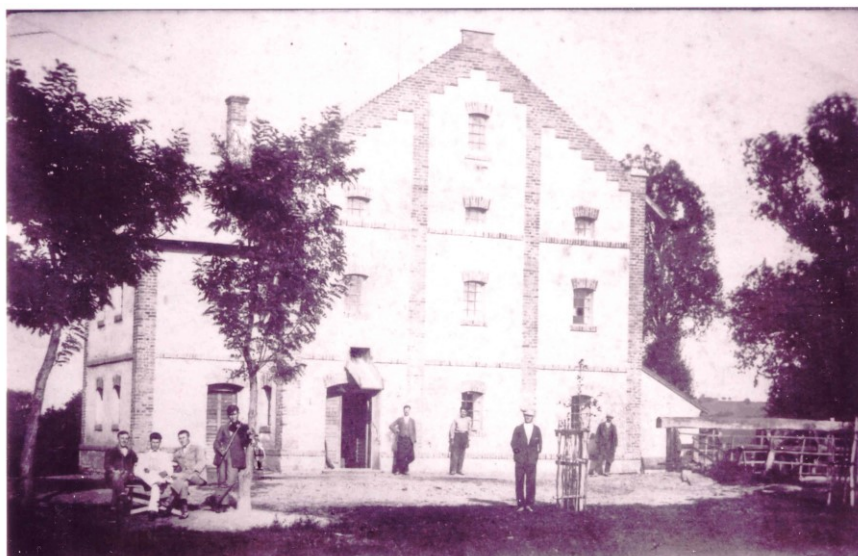
¹⁶ 1979/1942. 194. április 27. Véghatározat. Jakosa Árpád tulajdonában.

¹⁷ MNL ZML IV. 433. N°6093.

¹⁸ Újjáépítő magyarok, 1947. 759. p.

¹⁹ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 171. sorsz.

²⁰ Jakosa Árpád közlése, 2012.



Horváth-malom. Fotó: Kummer Gyulától, ő Horváth Gézától kapta.

Malom-út (Sénig Ferenc utca) 23/7, Malom-erdeji-kut 23/11, Malom-erdő 23/12, Malom-erdő 23/19, Zél-patak 23/26, Kigyós-patak 23/46, Új-Szala. A Zala folyó most ásott úi medre 23/78, Ó-Szala A Zala folyó régi medre 23/81, Szala 23/82, Mici-patak 23/2.²¹

Zél, Zél-puszta

Névtelen. Zéli-patak?

1408-ban, a nádori közgyűlésen, Tompa András fia Tamás deák, és Boldogasszonyfalvi Simon fia Mihály arra kérték a nádort, hogy járassa meg Zél, másképp Olivántföldre nevű pusztát és iktattassa őket be abba. Tompa András fia Benedek 1438-ban új adományt kapott birtokaira, köztük Zél-, más néven Olivántföldre a Zala vizével, és az azon levő malomra.²² Az 1753-as összeírásban Szendrei András Perceptor [adószedő] neve szerepel.²³ Valószínűleg ő volt a bérlő, mert 1753-55-ben Mázas Ferenc molnárt írták össze.²⁴

Bár ennek ellentmondani látszik, hogy az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Szendrei András neve szerepel.²⁵

Az 1770-ben készült összeírásban Zéll pusztán szerepel egy extraszerialista molnár 30 pozsonyi mérő gabona jövedelemmel. A pusztán öten élnek, és ketten adóznak.²⁶

Az I. katonai térképen a pusztától délre van egy nagyméretű tó, de malom nincs mellette.²⁷ Tomasich térképén sincs malom, és a második katonai térképen sem.

²¹ ZMFN. 80-81. p.

²² Holub III.

²³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők és molnárok összeírása 1753.

²⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

²⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

²⁶ MNL ZML Conscr. univ. 1770. Kapornaki nagyobb járás Ö. 46/73.

²⁷ I. kat. Coll. IV. Sectio XII.

545. Zalaszentiván

Zala folyó

1549-ben Salm Miklósnak van egy molnára a faluban.¹

1564. „Molitor eiusdem Abbatis in Eidam possessione Zenth Iwan 1 porta.”²

1570-ben a Zalán kétkerekű malom.³ A szentgotthárdi apátság birtoka. Uradalmi malom.⁴

1749-ben Festetics Ignác gróf zálogba adta itteni birtokait „malmaival” együtt.⁵

1780 körüli birtokösszeírásban nem szerepel malom, és meg is indokolják, miért nem lehet építeni, de megjegyzik: „Szala vizén pedig úgy is sűrűn vannak a’ Malmok.”⁶ Szerepel viszont az ekkor lejegyzett dűlő/földrajzi nevek közt egy „Malompástja”, ami még a Zala megye földrajzi nevei című kötetben is felbukkan közel két évszázad múltán.

1784-ben az I. katonai felmérés térképén a falu alatt, a Petőhenyére vezető út hídjától nyugatra van a malom a Zala jobb partján, ami alapján inkább a henyei malomnak is nevezhetnénk, bár Szentivánhoz közelebb van.⁷

1900-ban két fő dolgozott a malomiparban.⁸

Kisfalud

A kilencpontos kérdésekre adott válaszaikból kiderült, hogy a falu határában álló malomban könnyen megőrülhették terményeiket.⁹

Az I. katonai térképen a falutól nyugatra, a Zala jobb partján van a malom egy házzal.¹⁰ Tomasich 1792-es térképén is meg van ez a malom.

1832-ben írják róla: „*a kisfaludi malom elpusztulván a molnár elment, máshol lakik*”.¹¹

Cságoty-malom (korábban Henyei-malom)

(A malom eredetileg az ördöghenyei határban volt, a közigazgatási határok módosulásával került át Zalaszentivánhoz. Ezt a malmot tüntette fel az I. katonai térkép. Lásd még Petőhenyénél.)

Jól menő malom volt, jelentős birtokkal és szőlővel. Náluk volt inas, illetve segéd Méhes Béla és Ruzsics József. Cságotyék a malom két turbinájával termelt 110 voltos villamos energiával ellátták falut és az állomást. Itt dolgozott molnárként Bazsó István 1928-ban.¹²

1930. „Cságoty Ferenc, malomtulajdonos. Keszthelyen született 1886-ban. Iskolái elvégzése után atyja malomüzemében elsajátította az ipart és később átvette a malom vezetését.

Többszöri átalakítás után modernizálta, versenyképessé tette és villanyerőre rendezte be a malmot, és 1924 óta a községet is ellátja villanyárammal. 1925-ben a soproni iparkiállításán a negyezüst és Zalaegerszegen a Faluszövetség kiállításán az aranyéremmel tüntették ki. A zalavármegyei Molnárszövetségnek két éven át volt elnöke.”¹³

¹ Tóth N. 2007. 43. p.

² MNL ZML HLC. Zalaszentiván 16. Dic. Zala III. 331. p.

³ MNL ZML HLC. Zalaszentiván 20. Batthyány cs. Lt. Urbáriumo. Film 4333/13.

⁴ MNL ZML HLC. Zalaszentiván 18. Dic Zala III. 1570. 712v. l

⁵ Tóth N. 2007. 49. p.

⁶ MNL ZML HLC. Zalaszentiván 100. OL Festetics cs. Lt. P. 275. Közs. Ir. Rsz. 1386. 70 c. 1780 körül

⁷ I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

⁸ Tóth N. 2007. 84. p.

⁹ Horvát I. 132-133. p.

¹⁰ I. kat. Coll. V. Sectio XVIII.

¹¹ Tóth N. 2007. 53. p.

¹² Kádár 2010. 185.

¹³ Békássy, 1930. 228. p.



Cságoly-malom a XX. század első felében. Fotó: Kummer Gyulától.



Id. Cságoly Ferenc és felesége, 1920 körül. Fotó: Kummer Gyulától.

1947-ben: „Cságoly Ferenc vámmalma, Zalaszentiván. Régi malom, amelyet még az 1880-as évek végén létesítettek, majd kb. hét év előtt vette át a jelenlegi tulajdonos, aki a saját nevére vezeti tovább. Vámórlő malom, amelynek 24 órás kapacitása kb. 90 q. Forgalmát helyben és a környező helyeken látja el. A hajtáshoz egy 44 HP motor áll rendelkezésre. A malomban hat-hét alkalmazottat foglalkoztat állandóan. A háború alatt a malomépület is és a berendezés is

érzékeny károkat szenvedett, amelyet nagyrészt már pótolta is. Általában tulajdonosa ügyes szakember, és a malom további fejlődése biztosítottak látszik.”¹⁴



Ifj. Cságoly Ferenc és munkatársai. Fotó: Kummer Gyulától.

Az 1949-ben készült kimutatásban: „Cég: Cságoly János. Tulajdonos: Cságoly Ferenc. Bérő: Cságoly János, Petőhenye. Kapacitás: 100 q/24 h. Használhatóság: 90. %.”¹⁵

Itt volt a Zala megyei Malomipari Egyesülés központi javítóműhelye is az államosítás után, 1956. január 1-ig. Ekkor tanácsi kezelésbe került a malom. 1963-ban Zala megyei Malomipari és Terményforgalmi Vállalat kezelte. 1965 körül leállították. Akkori vezetője Gaál Ferenc volt.¹⁶



A Cságoly-malom 1960 körül. Fotó: Kummer Gyulától.

¹⁴ Újjáépítő magyarok 1947. 695. p.

¹⁵ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 171. sorsz.

¹⁶ Jakosa Árpád közlése, 2012.

Pap-tag: Felső-malom pástya (malompástja) 17/19. Malom-árok 17/58. Válicka17/60.¹⁷

¹⁷ ZMFN. 68-69. p.

536. Zalaszentjakab

Névtelen vízfolyás

1697-ben teljesen puszta, területét benőtte az erdő, csak egy rossz malom van a határában.¹

1754-ben Déván János molnárról tudunk, akinek a jövedelme 13 köből gabona.²

1765-ben két malma működik.³

Az I. katonai térképen (1784) a falutól északkeletre és nyugatra egy-egy nagyméretű gátas tó. Az északkeleti felső végénél egy malom, ház nélkül. A nyugati tóból kiömlő patak a falutól északra folyik, és a falu fölött szintén van egy malom két épülettel. A patak Komárom felé folyik, az erdőben, és Komárom alatt is van egy-egy gátas tó, mindkettőnél malom (Tölös-puszta).⁴

Tomasich 1792-es térképe egyiket sem tünteti fel.

1830-ban két malmában két molnár.⁵

A II. katonai térkép 1856-60 közti felmérésekor a falu északi végénél, és attól északnyugatra is van egy-egy malom a *Kanizsa foláson*.⁶

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a 2 vízimalomban 2 segédet foglalkoztattak, és a 2 malom után 36 Ft jövedéki adót fizettek.⁷

1949. Cég: Garai és Takács. Tulajdonos. Zsuhár Gyula. Bérlő: özv. Takács Ferencné.

Kapacitás: 10 q/24 h. Használhatóság: 25 %.⁸

Malomi-csapás: Külső-malomi-csapás 243/14. A malomhoz vezet. Hegy-ajjaji-patak: Kis folás 243/25. Malom-árok [Rák-patak] 243/26.⁹

¹ Kovács, 2012. 221. p.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok és molnárok összeírása 1754.

³ Kovács, 2012. 221. p.

⁴ I. kat.Coll. VI. Sectio XXIII.

⁵ Kovács, 2012. 221. p

⁶ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 60.

⁷ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁸ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 57. sorsz.

⁹ ZMFN. 576-577. p

547. Zalaszentlászló

Az 1757-es összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Kiss József és Molnár András molnár nevét jegyezték föl.¹

Az 1760 körül Bogyai József által készített összeírásban, amelyben szintén a malmokat és molnárokat vették számba, Bödőcs András neve szerepel.²

Az I. katonai térkép³, és Tomasich térképe sem jelöl malmot. Nincs malom a II. katonai térképen, hacsak nem vesszük ide a Szent Mihály pusztai malmot, ami Szentlászlótól északnyugatra van.⁴

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1757.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1760. k.

³ I. kat.Coll. VI. Sectio XX.

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a vízimalomban 2 segédet és 1 tanoncot foglalkoztattak, és a malom után 132 Ft jövedéki adót fizettek.⁵

1935-ben azt írták róla: „Kovács Zsigmond molnár. (Tuskeszentspéter, 1889.)

Tuskeszentspéteren szabadult fel a molnáriparban, 1905-ben. Mint segéd, több helyütt dolgozott. Kehidán főmolnár volt. 1916-ban Zalaszentlászlón lett malombérlő, és azóta vezeti a malmot. Felesége: Katona Teréz, 3 gyermekük van.”⁶

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban özv. Dudás Jánosnéf neve szerepel.⁷

Az 1949-es kimutatás szerint: Cég: Vincze Károly. Tulajdonos: Földműves Szövetkezet. Bérlő: Vincze Károly. Kapacitás: 30 q/24 h. Használhatóság: 35 %.⁸

Szent Vendel-malom

1947-ben ezt írta az Újjáépítő magyarok: „Szent Vendel-malom, Zalaszentlászló. A fenti malmot a jelenlegi tulajdonos 1940-ben vette át. Vízi- és motorhajtású, 18 HP szívógázmotorral van ellátva. Raktáron lévő készlet 15 q búza és kb. 15 q rozs. Az egész gazdasághoz 5000 négyszögöl föld tartozik. A háború alatt csak jelentéktelen károkat szenvedett a vállalkozás, azt szakavatottan és ügyesen vezetik, úgy, hogy további fejlődésre van kilátás.”⁹ Sajnos nem derül ki a tulajdonos neve.

Malom-út 102/12. Zala 102/23.

⁴ II. kat. Coll. XXIV. Sectio 56.

⁵ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

⁶ B. M. Zs. 1935. III. 173. p.

⁷ MNL ZMLIV. 433. N°6093.

⁸ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 182. sorsz.

⁹ Újjáépítő magyarok, 1947. 757. p.

548. Zalaszentlőrinc

Sárvíz

1748. „Szentlőrinci malombéli Mesterlegén Magyar György.”¹

1935-ben: „Fülöp József főmolnár (Röjtök, 1862.). 15 éves korától dolgozott a szakmájában az ország különböző helyein, és mint főmolnár 25 évig volt főmolnár a henyei malomban. 1920-25 közt társbérlője a *zalaszentlőrinci* malomnak. 1928-ban telepedett le Hévízszentandráson.”²

Malom-rét: Hosszi-rét (Hosszúréti) 10/27. Lásd még Egervár 3/13. Malom melléke.³

Fancsika

1340-ben Fancsikai Kathyna fia Istvánról olvasunk, aki Dávid itteni birtokán hatalmaskodott. Az ő fia volt Kelemen, aki 1360-ban fancsikai és nagyfalui részét egy malomhellyel elzálogosította a feleségének, Mákvai Pető leányának, Margitnak.⁴

¹ ZML HLC. Zalaszentiván 68. Eredeti MNL. Széchenyi cs. Lt. P. 623. III. kötet.

² B. M. Zs. 1935. III. 50. p.

³ ZMFN. 54-55. p.

⁴ Holub III.

549. Zalaszentmihály

Ehyetlen adatunk 1876-ból van. A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint 1 gőzmalomban 2 segédet alkalmaztak, de jövedéki adót nem kellett fizetniük, a vízimalom után 8 Ft jövedéki adót fizettek.¹

¹ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

550. Zalaszombatfa

Kebele és Gázi folyók (1170)

1663-ban két malom, amelynek évi bére együttesen 1 Ft 67 dénár.¹

Az 1703-as összeírásban: Malommal bíró parasztok jövedelme: 6 soproni mérő gabona.²

1710-ban említenek itt egy parasztmalmot, a helybeli Nemes Istváné, aki fizet utána 50 krajcárt.³

1728-ban egy két kerékre őrlő, uradó alá eső malom van *Nyakasháza* praediumon, ennek ¼-de a Szijártóházai Illés Péteré, a fele pedig a Szombatfai Illés Istváné; 8 forintot jövedelmez. *Gálházán* pedig egy egykerékre őrlő uradó alá eső malma van egy itteni lakosnak, ez 8 Ft-ot jövedelmez. A molnárnak 4 Ft jövedelme van.⁴

Az Alsólendvai uradalom összeírásában, 1750-ben: Malmok jövedelme mérőben: 28.⁵

1770-ben Dobronak filiája. 6 molnárt írtak össze, akiknek összesen 49 pm. gabona jövedelme volt.⁶

1780. május 30. „Malom noha itt az határunkban vagyon, egy ugyan egy kerékre, de mivel csak olyan, hogy árvízben sem foroghat a kerekje, ellenben mihelyest az árvíz vagy eső után két-három napok elmennek, a víze is elfogy, azért kéntelenítettünk máshová menni, többnyire Újfalwi, Pincei, Czigolai és Szentkiráli malmokba, ahol tudniillik szerencsénk esik, szoktunk örölni, hová ha regvel elmegyünk, csak estvére jöhetünk haza, az említett malmot pedig határunkban jobbágy társunk Dancs Balázs, Dancs Ferenc, Dancs János és Dancs Farkas bírják, mellytől az uraságnak esztendőnként fizetnek árendát, hat forintokat.”⁷

Az I. katonai térképen nem szerepel malom,⁸ és nincs malom a II. katonai térképen sem.⁹

1863-ban per folyt a Zalaegerszegi császári királyi úrbéri törvényszéken Esterházy Pál és a Dancs család között a malom ügyében. Dancsék bérelték a malmot, a bérlet 1857-ben lejárt, de nem adták vissza. Dancsék állítása szerint 1659-ben a malmot szabad birtokként vették, és bér, amit fizettek csak vízbér volt. Mivel az uradalom a vizet nem engedi most, így bért sem fizetnek. Az ítélet: a malom Eszterházyé, a kibecsléssel megállapított érték kifizetés után visszakaphatják.¹⁰ További sorsáról nincs adatunk.

¹ MNL ZML HLc. Zalszombatfa 15. Eredeti: Alsólendvai uradalom gr. Nádasdy Ferenc U et C. 33/7.

² MNL ZML HLc. Zalaszombatfa 26. Eredeti: MNL ZML-a C. U. Ö. 6.

³ MNL ZML HLc. Zalaszombatfa 27. Eredeti: Esterházy hg. Lt. P. 108. Rep. 38. fasc. M. № 560.

⁴ MNL ZML HLc. Zalaszombatfa 31. Eredeti: MNL ZML-a C. U. Ö. 22. g.

⁵ MNL ZML HLc. Zalaszombatfa 36. Eredeti: MNL ZML-a C. U. Ö. Az alsólendvai uradalom összeírása 1750. 25. p.

⁶ MNL ZML HLc. Zalaszombatfa 40. Eredeti: MNL ZML-a C. U. Ö. 1770. Alsólendva.

⁷ Horváth II. 356. p.

⁸ I. kat. Coll. III. Sectio XIII.

⁹ II. kat. Coll. XXI. Sectio 58.

¹⁰ MNL ZML HLc. Zalaszombatfa 62. Eredeti: MNL ZML HLc. Zalaegerszegi cs. kir. törvényszék iratai, 1863.

551. Zalatárnok

Görbe-fődi-patak

Oroklán

Az 1753-55-ös összeírásban Molnár János molnár nevét említik.¹

1753-ban Tóth János molnár.²

Az 1755-ben Farkas Ferenc által készített összeírásban, amelyben a malmokat és molnárokat vették számba, Tóth János neve szerepel.³

1756-57-ben összeírták az Egerszegi céhbeli azon molnárokat, akik tagdíjukkal tartoztak.

Németh János tartozása 3 Ft 7 x volt.⁴

1762-ben Németh János molnárt írták össze.⁵

1777. február 20. „Oroklányi puszta határában vagyon ugyan egy malom, de szárazság idejében nekünk nem elegendő.”⁶ – vallották a megkérdezett tanúk.

Az I. katonai térképen a falutól délkeletre három patak által táplált tó látható. Ennek déli kifolyójánál van egy malom, két épülettel.⁷

1792-es térképén Tomasich malmot jelöl a Görbefáki patakon Oroklán és Hencse puszta közt. Németh László nemtelen molnárlegény Nován született, és Oroklányban lakott 1839. április 9-én, a házasságkötésekor. Ezen a napon vette feleségül Hegyi Rozi zalaegerszegi nemes leányt. A házasságlevélből nem derül ki, de Németh László minden bizonnyal molnár volt az orokláni malomban. Ezt követően az olai malmot bérelte, mert itt született fiuk György 1846-ban.⁸

1856-60 közt nincs malom a II. katonai térkép szerint.⁹

A falun alul őrlött az „**Orokláni malom**”, amely még 1916-ban is működött és utána még jó ideig fennállott.¹⁰

Tárnok

Tuboly István 1941-ben tette át molnár iparának gyakorlását Zalatárnokból Barlahidára.¹¹ „Tárnok legrégibb malma a „gátiföld”-nek nevezett réten feküdt. ...A magas földtöltés, amely között a zsilip működött, még ma is kiemelkedik a rétség völgyéből. A másik ilyen töltés a határban, Aszuvölgytől délnyugatra emelkedik, [...] Továbbá malom állott a mai malomépülethez közel, azon a réten, amely Pap János tulajdona. **Grész-malomnak (Polczer-Malomnak)** is mondták, mert a Grész földön épült. [...] A falu északi végén, a hegy felé tartó útnál áll még a **Stádel-malom**, amely évtizedeken keresztül működött, és neves volt a vidéken. Most csak az épület áll még. A Nova felé vezető út mellett a déli-délnyugati falu végén a múlt század második felében (mai Pankasz-ház telkén) Deák Mihály egyik ügyes gépésze, Redlmayer János állított malmot, és jó darabig működésben volt.”¹²

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Stádel Örökösök néven szerepel.¹³

¹ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kaponaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malombérlők, molnárok összeírása, 1753.

³ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Malmok, molnárok összeírása, 1755.

⁴ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Céhbeli molnárok tartozása a cég felé, 1756-57.

⁵ MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. 1762.

⁶ Horváth II. 172. p.

⁷ I. kat. Coll. IV. Sectio XIII.

⁸ Farkas Júlia 12.

⁹ II. kat. Coll. XXIII. Sectio 58.

¹⁰ Takács J. Ince, 1997. 233 p.

¹¹ MNL ZML IV. 433.

¹² Takács J. Ince, 1997. 33. p.

¹³ MNL ZML IV. 433. N°6093.

1949. Cég: Stádel örökösök. Tulajdonos: Állami malom. Kapacitás: 40 q/24 h.
 Használhatóság: 45 %.¹⁴
 Durgói-malomban 1903-ban 7, 1906-ban szintén 7, 1909-ben pedeig nyolc fő lakott.¹⁵

Durgaji-malom 81/136. A Görbe-fődi-patak. 81/131.¹⁶

¹⁴ MNL ZML IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 70 sorsz.

¹⁵ Takács J. Ince, 1997. 329. p.

¹⁶ ZMFN 200-203. p.

552. Zalaújlak

Névtelen vízfolyás

1753-ban a falu lakosai robotban kötelesek voltak a malmot javítani.¹
 Az I. katonai térkép szerint 1784-ben a falu déli vége alatt volt a malom.²

Malom-vőgyi-kut. 228/53. Malom-vőgy 228/56. Malom-vőgyi-árok 228/58. Sok-közteji-árok 228/72. E mellett van az előző három! Malom-vőgyi-híd.³

¹ Kovács, 2013. 260. p

² I. kat.Coll. V. Sectio XXI.

³ ZMFN. 546-547. p.

553. Zalavár

Egyetlen adat van maomról. 1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint faluban 1 olajmalom működött, ami után jövedéki adót nem fizettek.¹

¹ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

554. Zalavég (Véged)

Kánya-patak

1538-ban Nagysitkei Sitkey István átengedi rokonának Sitkey Pál fiának végedi birtokrészeit: köztük halastavat és malmot.¹

1566-ban is a Sitkey család birtokában van. Tulajdonosa ekkor Sitkey Mihály türjei prépost.²

1611-ből tudjuk a malom hozzávetőleges helyét, amely a falutól nyugatra, a Széplaki patakon volt. 1632-ből pedig azt is, hogy ennek a malomnak 3 kereke volt.³

Egy 1702-ben lefolytatott határjárás alkalmával azonban már csak a malom egykori helyét tudták megmutatni a tanúk.⁴

Mónár-tábla 88/39. A régi malom melletti föld. Mónár-tábláji-rét. 88/41. Kánya-patak 88/48. Pusztagát 88/78.⁵

¹ Ruzsa, 1994. 52-53. p.

² Ruzsa, 1994. 55. p. Eredeti: MNL. Dic. Zala III. 534. p.

³ Ruzsa, 1994. 53. p. Eredeti: Vasvári káptalan lt. Jegyzőkönyvek 1611. № 26.

⁴ Ruzsa, 1994. 53. p. Eredeti: Festetics cs. Lt. Rsz. 15. csomó Fasc. II. G. 214. 158. p.

⁵ ZMFN. 218-219. p.

555. Zarkaháza, Zorkóháza, Zorkóház (Nedelica SLO.)

Lendva folyó

Az I. katonai térkép 1784-as felmérésekor *Nedelicza* falutól északra a Lendva folyón volt a *Krambaczow* malom, keletre pedig a *Boncz* malom.¹

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat.

1. Tulajdonosa: Rusonya család, 2 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.²

2. Tulajdonosa: Cseh család, 2 kerekű, kapacitása: 10 pozsonyi mérő/24 óra.³

A II. katonai térkép 1856-60 közti felvételekor a falutól északra és keletre volt egy-egy malom. Mindkettőnél több épülettel.⁴

Az 1863-ban, a Zala Vármegye Tisztiszéke számára készült kimutatás szerint 2

patakmalomban, 5 kövel 24 óra alatt 20 ausztriai mérő gabonát képesek megőrölni.⁵

1876-ban a Soproni Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása szerint a 2 vízimalom után 12 forint jövedéki adót fizettek.⁶

¹ I. kat.Coll. II. Sectio XII.

² MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

³ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁴ II. kat. Coll. XXI. Sectio 59.

⁵ Források a Muravidék történetéhez. Szombathely-Zalaegerszeg, 2008. II. 50-51. p.

⁶ MNL ZML IV 433. SKIK statisztika 1876. Wöller István által 1969-ben készített kivonat.

556. Zágorhida

Cserta-patak, Zágorhida-vize, Zebecke-patak

Szecsődi István Lenti várkapitány 1648. május 5.-én kelt, Batthyány Ádámnak írt leveléből tudjuk, hogy egy nemes ember Zágorhyda vizen malmot akar építeni. Egyelőre nem engedte meg - írta Szecsődi -, mert fél, hogy a végháznak [Lenti vára] ártalmára lesz, hiszen ott a gyalog török könnyen átkelhet.¹

1753-55-ben a zágorhidai és Pontoki (Mikekarácsonyfa) malomban Mikolics László molnárt írták össze.² tehát mindkét malom bérlője ő volt.

Az I. katonai térképen Zágorhidánál, a Tárnok-Nova (felső) úttól északra, egy tó, amelynek gátja, a térkép szerint az út töltése alatt, egy malom egy házzal. Ettől délebbre az mai Tárnok Nova úttól délebbre van a „Pontoki” malom.³

1851-ben a megyefőnök utasítására járasonként összeírták a megyében található malmokat. A [Z] ágorhidai határban lévő vízimalom kapacitása napi 8 pozsonyi mérő.⁴ Ez a malom a II. katonai térkép tanúsága szerint a Pontoki malommal azonos.⁵

Mikekarácsonyfa határában lévő kis település. Mellette az ún. Pontoki malomnál volt a feneketlennek tartott „harangos kút” - jegyezte fel Szentmihályi Imre Zágorhidáról.⁶

Felső Zágorhida 144/14, Alsó Zágorhida 144/20. Ma Mikekarácsonyfa része.⁷

¹ MNL ZML Hlc Zágorhida 33. OL. Batthyány lt. Missiles 46579.

² MNL ZML Közgyűlési iratok IV. 1/a-1/b. Kapornaki nagyobb járás. Malmok összeírása.

³ I. kat.Coll. IV. Sectio XIII.

⁴ MNL ZML Megyefőnöki iratok 1851. IX.N. 1866.

⁵ II. kat. Coll. XXII. Sectio 58.

⁶ Göcseji Múzeum Adattára, Szentmihályi Imre gyűjtőnapló.

⁷ ZMFN. 336-337.

557. Zánka

A közellátásügyi miniszter 514/1945. számú rendelete alapján hozott határozatban Bérdi Mihály neve szerepel.¹

Az 1949-es kimutatás szerint a malom cége: Bérdi Mihály. Tulajdonos: Bérdi Mihály.

Kapacitás: 24 q/24 h. Használhatóság: 45 %.²

A nádtetős malomépület ma is áll.³



Zánka, malom, a hozzá tartozó épületekkel. Fotó: Kádár Péter, 2008.

¹ MNL ZML-a IV. 433. N°6093.

² MNL ZML. IV. 433. Kimutatás Zala vármegye területén lévő malmokról 1949. 05. 20. 102 sorsz.

³ Kádár 2010. 293. p.

558. Zél (Zél-puszta Zalaszentgyörgytől északra.)

559. Zsid (Alsó-, Felsőzsid = **Várvölgy**)

560. Zsigér (Zalaegerszeg-Andráshida)

Irodalom

Az 1921 előtt Magyarországhoz tartozott helységnevek jegyzéke.

Bencze, 1984.

Bencze Géza: Zala megye hidrográfiai képe a reformkori vízrendezés küszöbén. In. Zalai Gyűjtemény, 18. Zalaegerszeg, 1984. 193-207. p.

Bencze, 1986.

Bencze Géza: Zala megye leírása a reformkorban. In. Zalai Gyűjtemény, 23. Zalaegerszeg, 1986.

Bencze, 2004.

Bencze Géza: Kísérlet az Ormándi-berek lecsapolására. In. Zalai Múzeum 13. Zalaegerszeg, 2004.

B. M. Zs. 1935.

Bodri László-Madarász Gyula-Zsadányi Oszkár szerk.: Zalavármegye ismertetője. I III. Sopron, 1935.

Bogdán, 1984.

Bogdán István: Mester volt egykor... Magvető Könyvkiadó Budapest é.n. (1981.)

Bogdán, 1987

Bogdán István: Régi magyar mértékek Gondolat Zsebkönyvek Gondolat Kiadó 1987.

Czuczor-Fogarasi

Czuczor Gergely – Fogarasi János: A Magyar nyelv szótára Pest, 1862.

Czuczor, 1988.

Czuczor Sándor: Tapolca és környéke kronológiája 1301-1526-ig. Tapolcai füzetek 5. Tapolca, 1988.

Cselenkó, 2011.

Cselenkó Borbála: Zalaegerszeg, a szombathelyi püspök uradalma 1777-1848. Zalaegerszegi Füzetek, Zalaegerszeg, 2011.

Ember, 2004.

Ember András: „Zemplén vármegyének kincstartartó tárháza.” In: Mizsákné Bodnár Zsuzsanna: Kádártánc. Bodnárók táncélete és tánca a zempléni Erdőbényén. Hegyalja Hagyományörző Egyesület. Sátoraljaújhely, 2004.

Eötvös, 1932.

Eötvös Károly: Deák Ferenc és családja. Révai Irodalmi Intézet Nyomdája, Budapest, 1932.

Farkas, 1997.

Farkas Júlia: Volt egyszer egy malmunk... (Egy zalaegerszegi molnár család története) Kézirat, 1997.

Fényes 1851.

Fényes Elek: Magyarország Geographiai szótára. I-IV. Pest, 1851.

Goór, 2009.

Goór Zoltán: Tornyiszentmiklós története. Tornyiszentmiklós, 2009.

Göncz, 2001.

Göncz László: A muravidéki magyarság 1918-1941. Lendva, 2001.

Gönczi, 1914.

Gönczi Ferenc: Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése. Kaposvár, 1914.

Gócze, 2000.

Gócze Rezső: Zalaszentbalázs és vidéke. (Falutörténet a kezdetektől 1956-ig.) Zalaszentbalázs, 2000.

Hála, 1995.

- Hála József: A sárospataki „francia malomkő”. In. Ásványok, kőzetek, hagyományok Történeti és néprajzi dolgozatok. MTA Néprajzi Kutatóintézet Bp., 1995.
- Haász, 2002.**
Haász Gabriella: Szentgyörgyvár története 1676-1849-ig. In. Szentgyörgyvár története. Zalai Kismonográfiák. Zalaegerszeg, 2002.
- Hertelendy, 1897.**
Hertelendy Béla: A Zala vízlecsapoló társulat története. Nagykanizsa, 1897.
- Holub, 1963.**
Holub József: Zala megye középkori vízrajza. Zalaegerszeg, 1963.
- Holub III.**
Holub József: Zala megye története a középkorban III. kötet. A községek története. Pécs, 1933. Kézirat a Göcseji Múzeumban.
- Horváth I:**
Horváth Zita: Paraszti vallomások Zalában I. Zala megyei Levéltár Zalaegerszeg, 2001.
- Horváth II:**
Horváth Zita: Paraszti vallomások Zalában II. Zala megyei Levéltár Zalaegerszeg, 2006.
- Hudi, 2001.**
Hudi József: Lovas község története. Veszprém, 2001.
- Jakosa, 2005.**
Jakosa Árpád: Malmok a Zalán. Kézirat, 2005. november 25.
- Kalšan, 2014**
Vladimir Kalšan: Muraköz történelme. Csáktornya, 2014.
- Kapiller – Paksy**
Kapiller Imre-Paksy Zoltán: A zalaegerszegi zsidóság története. A betelepüléstől napjainkig Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata, Zalaegerszeg, 2014.
- Kádár, 2010.**
Kádár Péter: A vízimalmoktól a vízerőművekig. Új Mandátum Kiadó Budapest, 2010.
- Kerner, 2008.**
Kerner Gábor: Vízi építmények a Káli-medencében. In. Értékmentő 2008/4.
- Kovács, 2012.**
Kovács József: Vízimalmok a Kárpát medencében. Romanika Kiadó, 2012.
- Ladányi, 2008.**
Ladányi András: Vízimalmok nyomában (Monostorapáti vízimalmok) Monostorapáti, 2008. Kézirat.
- Ladányi, 2009.**
Ladányi András: Kilátások a tanúhegyről (Zalahalápi sorsok) Zalahaláp, 2009.
- Ladányi 2010.**
Ladányi András: Kapolcsi vízimalmok. Kapolcs, 2010.
- Laklia, 2007.**
Laklia Tibor: A „harmadik”. A MAORT pusztaszentlászlói üzeme 1941-1951. Múzeumi Közlemények 30. Magyar Olajipari Múzeum Zalaegerszeg, 2007.
- Lendva, 1981.**
Lendva község közleménye. Lendva, 1981. június
- Lendvai, 1979.**
Lendvai Anna: A XVII. századi zalai céhek. In. Zalai Gyűjtemény, 12. Zalaegerszeg, 1979.
- Lichtneckert, 1999.**
Balatonfüred és Balatonarács története Szerkesztette: Lichtneckert András. Veszprém, 1999.
- Lugosi-Kiss, 2009.**

Lugosi József- Kiss Gábor: Volt egyszer egy huszárezred. A m. kir zalaegerszegi 6. honvéd huszárezred története. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Zala Megyei Levéltár Bp.- Zalaegerszeg. 2009.

Malonyay, 1912

Malonyay Dezső: A magyar nép művészete Budapest, 1912

Mendly,

Mendly Gyula: Utak a malomba. Kézirat, Göcseji Múzeum Adattára.

Mohl, 1915

Mohl Adolf: A horvátok bevándorlása 1533-ban. Budapest, 1915.

Nagybákay, 1981.

Nagybákay Péter: Magyarországi céhbehívó-táblák. Corvina Kiadó, 1981.

Némethné

Némethné Lukács Márta: Malmok fejlődése a XIX. század végéig (Vízimalmok a Zala folyó mentén a XVIII-XIX. században. Diplomadolgozat, é. n.

Pongrácz, 1963.

Pongrácz Pál: Régi malom építészet. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 1967.

Reindl, 2005.

Reindl Erzsébet: Feljegyzések a Tapolcai és Tapolca környéki malmokról. Tapoca, 2005.

Ruzsa, 1994.

Ruzsa Károly: Zalavég története. Zalai Kismonográfiák 1. Zalaegerszeg, 1994.

Ruzsa, 1998.

Ruzsa Károly: Batyk története. Zalai Kismonográfiák 5. Zalaegerszeg, 1998.

SKIK

MNL ZML IV. 433. „Soproni Kereskedelmi és Iparkamarának a Nagym. M. k. Földművelési, Ipar- és Kereskedelmi Minisztériumhoz intézett 1876-ik évi Statisztikai jelentése II. rész. I. füzet.” A fenti kivonatot a soproni levéltárban készítette Wöller István a Veszprém megyei Gabona Felvásárló és Feldolgozó Vállalat karbantartó üzemvezetője. Veszprém, 1969. május 20.

Solymos, 2001.

Solymos Ede: Dunai malmok. In. CUMANIA A Bács- Kiskun megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének Évkönyve 17. Kecskemét, 2001.

Srágli-Vándor

Srágli Lajos – Vándor László: Egervár. Százmagyar falu könyvesháza Kht. Bp. é. n.

Steinhausz-Wöller, 2011.

Steinhausz György – Wöller István: Vízimalmok Csopakon. Csopak, 2011

Szakál, 2002.

Szakál István: Besenyő ezer éve. Zalaegerszeg, 2002.

Szántó, 1977.

Szántó Imre: Hévíz története I-II. Szeged, 1977.

SZIT, 2012.

Szekér Imre Tibor helytörténet kutató Zalaszántó közlése, 2012.

Takács, 2013.

Takács Ágoston: Ki volt Kerkai Jenő Jezsuita atya? Budapest, 2013.

Takács J. Ince, 1997.

Takács J. Ince: Zalatárnok község és plébánia története. Faluvédő- és Közművelődési Egyesület Zalatárnok, 1997.

Tantalics 2000.

Tantalics Béla: Rédics története. Rédics, 2000.

Tilkovszky, 1993.

Tilkovszky Lorant: Széchenyi István Zala megyei uradalmi In. Zalai Gyűjtemény 34.

Tóth N. 2007.

Tóth Norbert: Zalaszentiván. Zalaszentiván, 2007.

Tóth-Srágli

Tóth Sándor- Srágli Lajos: Lovászi. Százmagyar falu könyvesháza Kht. Bp. é. n.

Újjáépítő magyarok, 1947.

Újjáépítő magyarok. Az országépítés két esztendeje. Kossuth Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat 1948.

Vajkai, 1981.

Vajkai Zsófia: Malomtípusok és a molnármesterség a XIX. századi Magyarországon I. In. Magyar Mezőgazdasági Múzeum Évkönyve Budapest, 1978-1980.

Varga KGy 2011.

Varga Kálmán György: Andrásida nyolc évszázada I. Zalaegerszeg, 2011.

Vastagh, 1962.

Dr. Vastagh Gábor: A hegyesdi vashámor története. Kohászati Történeti Bizottság közleményei 18. Kohászati Lapok 1962. 2. szám.

Veress 1992.

Veress D. Csaba: Felsőörs évszázadai. Veszprém, 1992.

Veress 1994.

Veress D. Csaba: Balatonszőlős évszázadai. Veszprém, 1994.

Veress Paloznak

Veress D. Csaba: Az évezredes Paloznak. Veszprém, 1993.

Veress: Pécsely

Veress D. Csaba: A három Pécsely története. Veszprém, 1993.

Wöller 2001.

Wöller István: Egykori vízimalmok Veszprém megyében. Veszprém, 2001.

Wöller, 2009.

Wöller István: Balatonfüredi malmok. Balatonfüred, 2009.

ZMNF

Zala megye földrajzi nevei, Zalaegerszeg, 1964.

Adtaközlők:

Ábrahám Géza, Bódi Pál, id. Czigola Gyula, Farkas Tamás, Gyuricza Sándor, Havas Erzsébet, Jakosa Árpád, Járányi Lászlóné, Kotsy Nándor, Kósa Dezső, Močnek Ottó, Pörge Józsefné, Schleinig Pál, Srágli Lajos, Tóth Sándor, Tuboly Zoltán, Tuboly Zoltánné, Wöller István.

Szómagyarázat

Asztalpénz = élelmezésért fizetett pénz

assessor, asszessor = ülnök

Béts = bécs, bécs-ár: valaminek azon értéke, melyet megbízott becsüsök határoztak meg (becsérték). A forrásokból konkrét jelentésére nem tudunk következtetni

Bokor = pár. 2db együvé tartozó, vagy egynemű valami.

Bokor kő = kőpár, alsó – felső malomkő

Botska (bucska) = kisméretű dongás faedény

Census = úradó, füstpénz

Condigna = megfelelő

Connafacio = együttműködés

Combus = itt **köböl**

Compossessor = társtulajdonos, birtokostárs

Connotacio = **jegyzet, jegyzék**

Consideracio = megfontolás

Cruciger = krajcár

Defectus = fogyatékoság, hiba, hiányos, selejtes

Egy mérték zab = 54,3 l

Effectus = hatás

Erekcio = felállítás, emelés

Extractus = kivonat

Extraszerialista = nem helyben lakó gazda

Facér = molnárszegéd, aki vándorolt egyik malomtól a másikig, azaz nem rendelkezett állandó hellyel. Ezeknek nem volt másuk, mint egy bugyruk vagy ládájuk, ebben egy öltöny ruha, egy pár csizma, némi fehérnemű. A malomban szállást, kosztot kaptak. Ezt ledolgozták.

Falcastrum = kaszás

Fassió = vallott, megvallott

Fogadkozás = Holmi fogásokkal, kifogásokkal mentegetőzik, valamitől húzódozik, szabadkozik

Fór = a céhnek fizették a molnárok, de jelentését nem sikerült megfejteni. Az előny, elő jelentés itt nem értelmezhető.

Font = súlymérték. 1404-1854 közt 0,38 és 0, 61 kg közt változott a mértéke

Font = Büntetesként fizették a molnárok: „1 font pénz, 4 font pénz” de a forrásokból konkrét jelentésére nem tudunk következtetni.

Jelentése másutt: 1. a mázsának század része. 2. mérés, mérték, mérleg. „A vám a font 16-od része volt.”

Forstpont = előfogat

Gatyszár szita = egy zsákalakú szita, két méter hosszú, amelyet az őrlőkő kifolyója alá, a lisztgyűjtő láda fölé helyeztek, ez a durvább korpát felfogta, míg a lisztet át eresztette. A korpát az őrlés véztével a bekötött gatyszárvégét kioldva engedték egy edénybe.

Hostát = külváros

Inspektor = intéző, jószágkormányzó

Instantia = kérelem, kérvény

Járóföldnyi = 1 órányi járóföld = 4 km

Jószág = itt termény

Kántorböjt = az év mindennegyedében a hamvazó szerdát, a pünkösödöt, a Szent Kereszt felmagasztalását (szept. 14.), Szent Lucát (dec. 13.) követő szerda, péntek és szombat.

Kántorhét = Hét, amelyre a kántornapok esnek.

Kántorpénz = Pénz, melyet a helybeli templom kántorának fizettek az illető hívek.

Lapacs/lapocs = A forrásokból konkrét jelentésére nem tudunk következtetni, de a malom valamely forgó alakrésze lehetett, amelynek hájazását (kenését) elmulasztották.

Mëlino (horv.)= malom

Metretas = mérő

Poltura = krajcár (1 poltura = 1 krajcár)

Praedium = puszta, elpusztult település

Prófunt = katonakenyér (ném.), maga, maguk (lat.)

Provisor = tisztartó

Providus = előrelátó, gondoskodó, óvatos

Rekesztő = zsilip

Relatio = viszony

Rénes forint = rhénesi vagy rajnai. A tallér kétharmad része 60 krajcárral.

Sajtár = itt az örlemények belső szállítására (malomköre felhordásra/viszahordásra) használt kétfülű, dongás faedény

Sessio = jobbágytelek

Sestimatione = becslés

Stipendaerius = adózó, adófizető

Szolgáló mester = a legfiatalabb céhmester/ek. A céhben az apróbb és terhesebb feladatokat végezték.

Szövetnék = fáklya. Viasszal vagy szurokkal bevont kenderkötél, vagy szövet, amelyet bizonyos ünnepélyek alkalmával szabag ég alatt lobogtatnak [égetnek].

Tatárka = tatárbúza, hajdina

Torló = temetésen közreműködő személy

Vízpénz = vízhasználat után a földesúrnak fizetett adó lehetett. Jelentésére nem találtunk magyarázatot.

Mértékegységek

1 col = 2,634 cm, másutt 2,54 cm

1 óra járóföld = 4 km

Egy mérték zab = 54,31

Fertály = dongás fa mérőedény, 21,8 - 200,0 liter; 16,3-150,4 kg

Fertály óra = negyed óra

Fertály (hosszúságmérték) = 15,55 cm

Finak = fertálynál kisebb mérőedény, dongás faedény, ezel vették ki a vámot, = hazai alkotás (1578) Dongás vagy vájt faedény. A Dunántúlon malomvám-mérték. 4,5-7,3 liter; 3,4-5,6 kg.

Wöller István 1 kg úrtartalmúnak írja.

Félórányi = 2 km

” hüvelyk = 0,025 m

Királyi aratrum = 120 hold

Kismérföld = mérföl

Köböl = (hosszmérték) 1 bécsi köböl 6,8210 m²

Köböl: (ürmérték gabona mérésére) Nyugat-Dunántúlon a kőszegi terjedt el = 83,178 l.

Kisköböl:

Malomi köböl:

’ Láb = 31,6 cm

Köb láb = 31,6 dm²

Mérő: pozsonyi = 62,5 l, pesti = 93,7 l, bécsi (osztrák) = 61,5 l.

Mérföld: magyar = 8,5536 km, magyar, régi = 11,3 km

Kismérföld: 8379 m.

Nagymérföld: 8937 m.

Osztrák = 7,5859 km

Egy mérték zab = 54,3 l

Pápai akó = 53, 72 l

Pozsonyi mérő = 62,5 l,

Osztrák mérő = 61,5 l

Öl: bécsi = 1,896484 m

királyi = 3,12 m

Sukk = hosszsmérték, 1 sukk= 32 cm

Vasas köböl = valószínűleg fából készült mérőedény, vas abroncsokkal összefogva. Méretét nem ismerjük.

”” vonás = szög mérték. ’ km távolságban lévő 1 m hosszú tárgynak 1 vonás a látószöge. A a magyar hadseregben 1945-ig a teljes szög 64-00. (olv. hatvannégy-nullanulla)

Terlepülések név-, és helymutatója

Adriánc Adriáncz, Andorháza, Adrijanczi SLO 1.

Ákosfa 2.

Alibánfa 3.

Alsólakos, Alsó-Lakós 4.

Alsólendva 5.

Alsónemesapáti 6.

Alsópáhok 7.

Althalfalva, Általfalud 8.

Alsórajk 9.

Andráshida 10.

Antalfa, Szentantalfa 11.

Apáti 12.

Apátfa. 10.

Arács 13.

Aszófő 14.

Avas, Avasa 15.

Atafa, Átalfa, Átalfalu 16.

Attak 17.

Ábrahámhegy 18.

Árkosháza 19.

Árokfő 20.

Babosdöbréte 21.

Bacsonak 22.

Badacsonytördemic 23.

Baglad 24.

Bagodvitenyéd 25.

Bagonya SLO. 26.

Bajcsa 27.

Bak 28.

Bak (Felső) 28.

Bakonak 29.

Baksaháza 30.

Baktüttös 31.

Balatonakali 32.

Balatonalmádi 33.

Balatonarács 35.

Balatonfüred 34.

Balatonfüred-Kék 36.

Balatongyörök 37.

Balatonhenye 38.

Balatokövesd 39.

Balatonmagyaród 40.

Balatonrendes 41.

Balatonszőlős 42.

Ballahida (Barlahida) 43.

Barabásszeg 44.

Barnak 45.

Batyk 46.

Bánok, Bánokszentgyörgy 47.
Bánuta SLO. 48.
Bányavár Peklenica HR. 49.
Bárcfa 50.
Bárszentmihályfa 51.
Báránd I. 52.
Báránd II. 52.
Bátorháza 53.
Becsehely 54.
Becsvölgye 55.
Belezna 56.
Bellatincz SLO. 57.
Belsősárd 58.
Besefa 59.
Besenyő 60.
Bezeréd 61.
Bécs 62.
Bécz 63.
Bisztrica SLO. 64.
Bocfölde (Bocföld) 65.
Bocska 66.
Bodorfa 67.
Bodorfa 68.
Bogárd, Pogárd 69.
Bokonya 70.
Boldogfa 71.
Boncodfölde 72.
Botfa 73.
Bottornya, Padtornya, Podturen, HR 74.
Böde 75.
Börzönce, Berzence 76.
Brotonc Bratonc SLO. 77.
Buberek 78.
Bucsa 79.
Búcsúszentlászló 80.
Bucsuta 81.
Budafa 82.
Bukovje SLO. 83.
Bük 84.
Cigolai-malom SLO. 85.
Cirkovlján Cirkovljan HR. Drávaegyház. 86.
Czup 87.
Csabrendek 88.
Csács, Csácsbozsok 89.
Csáktornya Čakovec HR. 90.
Csamaszigete 91.
Csány 92.
Csapi 93.
Csatár, (Pusztacsatár) 94.
Csatár 95.

Csehi 96.
Cseke 97.
Csekefái-malom 98.
Csekőháza 99.
Csente SLO. 100.
Cserenosócz, Cserencsóc SLO. 101.
Cserszegtomaj 102.
Csesztreg 103.
Csícsó 104.
Csobánc 105.
Csopak 106.
Csöde 107.
Csömödér 108.
Csörnyefölde 109.
Csősi 110.
Csukovecz, Čukovec HR. Drávasiklós 111.
Csurgó 112.
Dekanovecz HR. Dékánfalva 113.
Deklassin, Deklezsín SLO. 114.
Dent 115.
Dersimorecz Deržimorec HR. Dezsérlaka 116.
Dice 117.
Dióskál 118.
Diska 119.
Diszel 120.
Dobraföld 121.
Dobri 122.
Dobronak 123.
Dobrony (Dobron, Dabrony, ma Dobronhegy) 124.
Domasinecz, Domašinec HR. 125.
Domboru, Alsódomboru HR. Donja Dubrava 126.
Döbreföld 127.
Döbréte (Babosdöbréte) 128.
Döbröce 129.
Döbröte 130.
Dömefölde 131.
Draskovecz, Draškovec HR Ligetvár 132.
Drávamogyoród, Trnovec HR 133.
Drávaollár, Vularija HR 134.
Ederics 135.
Eger, Egeraracsa 136.
Egerszeg 137.
Egervár 138.
Egyeduta 139.
Erdits 140.
Esztergályhorváti 141.
Esztergál 141.
Eszteregnye 142.
Fancsika 143.
Felsőbagod 25.

Felsőörs, Örs, Kővágóörs 144.
Felsőnemesapáti 145.
Felsőrajk 146.
Felsőszenterzsébet 147.
Felsőszentmihályfa 148.
Felsőzsid 149.
Feritfalu SLO. 150.
Fintafa 151.
Fityeház 152.
Fok 153.
Fűzvölgy 154.
Galambok 155.
Gall 156.
Galsa, (Zalagalsa, Veszprémgalsa) 157.
Garabonc 158.
Garicsán, Goricsán Muracsány HR. 159.
Gáborjánháza 160.
Gelse 161.
Gébárt 162.
Gétye 163.
Gibina Gibinscak HR. 164.
Gosztola 165.
Gothárdlakos 166.
Gógánfa 167.
Gósfa 168.
Gulács 169.
Gutorfölde 170.
Gyenesdiás 171.
Gyepű 172.
Gyepükaján 173.
Gyertyános Gaberje SLO. 174.
Gyökén 175.
Gyömörő 176.
Gyöngyös-major 177.
Györkefa 178.
Gyulakeszi 179.
Gyuvás, Gyuras 180.
Gyűrűs 181.
Hahót 182.
Haláp 183.
Hany 184.
Hegyesd 185.
Hegymagas 186.
Hegymagasapáti, Kisapáti 187.
Henye 188.
Hévíz 189.
Hévízszentandrás 189.
Hobaj 190.
Hodosán HR Hodošáy, Hodosány 191.
Hlopicsina (Hlapcsina HR Lapány) 192.

Homokkomárom 193.
Horváti 141, 194.
Hotiza Hottiza SLO. Murarév **195.**
Hottó 196.
Hraschan Alsó-Hrascsán HR. **197.**
Igrice 198.
Iklód, Kerkaiklód, Iklódbördőce 199.
Istvánd 200.
Ivác, Ivanci SLO. (Szalaivác) Zala-Ivánd **201.**
Izsakócz Izakovci SLO. **202.**
Jakabfa 203.
Kacorlak 204.
Kajánfölde 205.
Kallosd 206.
Kapca Kapca SLO. **207.**
Kapolcs 208.
Kapoly 209.
Kapornak 210.
Kapos 211.
Kálmáncs 212.
Kányafölde 213.
Kányavár 213.
Káptalanfa 214.
Káptalantóti 215.
Karácsonyfa 300.
Karicsa 216.
Karmacs 217.
Kaszaháza 218.
Kávás 219.
Kebele SLO. **220.**
Kehidakustány 221.
Kehida 221.
Kékkút 222.
Kelénk 223.
Kemefalva 224.
Kemend 225.
Kemendollár 225.
Keménfa 226.
Kerkabarabás 227.
Kerkaiklód 199.
Kerkakutas 228.
Kerkaszentkirály 229.
Kerkaszentmárton 230.
Kerkateskánd 231.
Kerkaújfalu 232.
Keszi 233.
Keszthely 234.
Kéthida 235.
Kisapáti 236.
Kisbucsa 237.

Kiscsehi 238.
Kisfalud 239.
Kiskanizsa 240.
Kislakos 241.
Kislengyel, 242.
Kis Luröthi 243.
Kispécsely 244.
Kisrécese 245.
Kistolmács 246.
Kisvásárhely 247.
Kohári-puszta 248.
Komárváros 249.
Koppány 250.
Korpavár 251.
Kosári puszta 252.
Kozmadombja 253.
Kóth SLO. 254.
Kottori HR. Kotoriba, Kotor. 255.
Köves, Kövesd, Balatonkövesd 256.
Köveskál 257.
Krályováéc, Fölsókralovec, Felsőkrályevec Gornji Kraljevec HR. 258.
Krizovecz, Križovec HR. Muraszentkereszt 259.
Kuršanec HR. Krusanec, Zrinyifalva 260.
Kustán, Kustány 221.
Kustánszeg 261.
Lasztonya 262.
Lendva 263.
Lendvajakabfa 264.
Lendvaújfalu 265.
Lengyel 266.
Lenti 267.
Lentikápolna 268.
Lentiszombathely 269.
Lesence 270.
Lesenceistvánd 270.
Lesencetomaj 271.
Letenye 272.
Légrád, Órtilos HR. Legrád 273.
Lispe 274.
Lispeszentadorján 274.
Liszó 275.
Lovas 276.
Lovász 276.
Lovászi 277.
Lövő 278.
Lukafa 279.
Magyarföld 280.
Magyarszentmiklós 281.
Magyarszerdahely 282.
Magyarszombatfa 283.

Máhomfa 284.
Malomköz 285.
Mánd puszta 286.
Margita 287.
Márof, Maróf HR. Majorlak 288.
Márokföld 289.
Maroslo 290.
Martonfa 291.
Meggyesmalom 292.
Megyer 293.
Melincz, Mellinc Melinci SLO. 294.
Merenye 295.
Meszegyörök 37.
Miháld 296.
Mihálovecz SLO. Felső Mihályovecz, Kis-Mihályovec, Alsómihályfalva 297.
Mihályfa 298.
Mihályfa 299.
Mikefa 300.
Mikekarácsonyfa 300.
Miklovecz Miklavec, HR. 301.
Miklósfa 302.
Mikospuszta 303.
Milej, Milejszeg 304.
Mindszent 536.
Mindszentkállya 305.
Misefa 306.
Molnári 307.
Monostorapáti 308.
Monoszló 309.
Mumor 310.
Murakeresztúr 311.
Murarátka 312.
Muraszemenye 313.
Murcsák, Muršćak 314.
Muraszentmárton Sveti Martin na Muri HR. 315.
Muraszerdahely 316.
Nagybakónak 317.
Nagyfalu 318.
Nagygörbő 319.
Nagygyűrűs 320.
Nagykanizsa 321.
Nagykapornak 322.
Nagylengyel 323.
Nagypalina Palina, Kis-, és Nagy-, SLO. 324.
Nagypécsely, 325.
Nagyrada 326.
Nagy Reisz 327.
Nagyrecse 328.
Náprádfa 329.
Nemesapáti 330.

Nemesbük 331.
Nemesgulács 332.
Nemeshany 184.
Nemesnép 333.
Nemespécseley 334.
Nemesszentandrás 335.
Nemestördemic 336.
Nemesvita 337.
Németfalu 338.
Németi 339.
Németszentmiklós 281.
Neszele 340.
Nosztori 341.
Nova 342.
Novákovecz, Novakovecz, HR. Muraújfalu 343.
Nyirád 344.
Nyírlak 345.
Óhid 346.
Ola 347.
Ollár 225, 348.
Oltárc 349.
Opporovecz HR. Oporovec, Drávafüred 350.
Orbánosfa 351.
Orchowicza Orehovica HR. Drávadiós 352.
Ormándpuszta 353.
Ormánd 354.
Ormándlak 354.
Oroklány, Oroklán 355.
Orosztony 356.
Ottok, Otok HR 357.
Ozmán, Ozmánbük 358.
Ölyvesfalfa 359.
Ördöghenye, Ördög Henye 360.
Örs 361.
Örvényes 362.
Pacsa 363.
Padtornya 364.
Pakod 365.
Pakonya 366.
Palin 367.
Palina SLO. 368.
Paloznak 369.
Páka 370.
Pálfiszeg 371.
Pálovecz Palovec HR. Felsőpálfa 372.
Pátró 373.
Peklenica Bányavár HR 49.
Perlak, Perlag HR. Prelok, Prelog 374.
Petend 375.
Peternye 376.

Petesháza Petisovci SLO. 377.
Petichlakosa 241. 487.
Petőhenye 378.
Petrikeresztúr 379.
Petri, Petrivente 380.
Pécsely, Pécsel 381.
Péntekhely 382.
Pincze, Pince SLO. 383.
Pivár 384.
Podbrest HR. Podbrest, Drávaszilas. 385.
Pogányvár 386.
Pogárd 67. 387.
Pókafa 388.
Pókafai-malom 389.
Pókaszepetk 388.
Pórszombat 390.
Pózva 391.
Pölöske 392.
Pölöskefő 393.
Pördefölde 394.
Preseka, Hétvezér, Preszeka HR 395.
Pula 396.
Pusztasa 397.
Pusztaderics 398.
Pusztamagyaród (Magyarad) 399.
Pusztaszentlászló 400.
Rada 401
Radamos 402.
Rajk 403.
Ramocsa 404.
Raposka 405.
Rác Kanizsa Razkrizje, HR. 406.
Rád 407.
Rádiháza 408.
Rakitsan SLO. Batyánfalva 409.
Rendek 410.
Renkócz, Rhenkócz Renkovci, SLO. 411.
Resznek 412.
Rezi 413.
Récse 414.
Rédics 415.
Rigács 416
Rigyác 417.
Rokolány, Rokolyán 418.
Salföld, Salfölde 419.
Salomvár 420.
Sand 421.
Ság, Ságdörgicse, Ság-puszta 422.
Sárd 423.
Sármellék 424.

Sárosd, Sárosd-puszta 425.
Sásdi 426.
Sáska 427.
Semjénháza 428.
Senkocecz, Senkovec, HR, Szentilona 429.
Sid 430.
Somogyszentmiklós 431.
Sormás 432.
Söjtör 433.
Surd 434.
Sümeg 435.
Szalai 436.
Szalapataka 437.
Szántó 438.
Szegvár 439.
Szemenye 440.
Szentadorján 441.
Szentantalfa 442.
Szent Balázs 443.
Szentbékála 444.
Szenterzsébet 445.
Szentgrót 446.
Szentgyörgy 447.
Szentgyörgyvár 448.
Szentgyörgyvölgy 449.
Szentimrefalva 450.
Szentjakab 451. 452.
Szentjakabfa 453.
Szentkirály 454.
Szentkozmadombja 455.
Szentlászló 456.
Szentlélekuzsa-puszta 457.
Szentliszló 458.
Szentlőrinc 459. 460.
Szentmargitfalva 461.
Szent-Mária, Muraszentmária, Sveta Marija HR. 462.
Szent Márton 463.
Szentmihályi puszta 464.
Szentmihályfa 465.
Szent-Mihályovecz, Szent Mihályfalfa, HR. 466.
Szentmikós 467.
Szentpéter 468.
Szentpéterföldre 469.
Szentpéterúr 470.
Szepetnek 471.
Szerdahely 472.
Szécsiszentlászló, Motvarjevci SLO. 473.
Szécsisziget 474.
Szigliget 475.
Szivicza HR. 476.

Szompács 477.
Szóc 478.
Szőlős 479.
Tagyon 480.
Talád 481.
Tapolca 482.
Tárnok 551.
Teskánd 231. 483.
Tolmács 484.
Tomaj 485.
Tompafölde 486.
Tormafölde 487.
Tornyiszentmiklós 488.
Tófej 489.
Tóti 490.
Tótfalu 491.
Tót Szent László 473. 492.
Tótszentmárton 493.
Tótszerdahely 494.
Tölcsén 495.
Tóberek 496.
Tókeháza 497.
Tölles 498.
Tördemic 499.
Turischa, Turnischa, Turnische, Turnišce SLO. Bántornya 500.
Türje 501.
Tuskeszentpéter 502.
Tuskeszer, Trnje SLO. 503.
Újfalu 504.
Ujnép-puszta 505.
Újudvar 506.
Urbónak 507.
Uzsa 508.
Vakola, Vakolya, Vakonya, Valkonya 509.
Vashegy 510.
Várfölde 511.
Várvölgy 512.
Vászoly, Vázsoly 513.
Verestó 514.
Vigánt, Vigántpetend, 515.
Vindornyaszlós 516.
Vonyarc, Vonyarcvashegy 517.
Vöckönd 518.
Völgyifalu Dolina SLO. 519.
Zajk 520.
Zalaapáti 521.
Zalabaksa 522.
Zalabesenyő 523.
Zalabér 524.
Zalacsány 525.

Zalacséb 526.
Zalaegerszeg 527.
Zalagalsa 528.
Zalahaláp 529.
Zalaigrice 530.
Zalaistvánd 531.
Zalaivánc, Zalaivánd Ma Ivanci SLO. 532.
Zalakaros 533.
Zalacomár 534.
Zalakoppány 535.
Zalalövő 536.
Zalamerenye 537.
Zalamindszent 538.
Zalapataka, Zalapathaka 539.
Zalapetend 515.
Zalaszabar 540.
Zalaszántó 541.
Zalaszentbalázs 542.
Zalaszentgrót 543.
Zalaszentgyörgy 544.
Zalaszentiván 545.
Zalaszentjakab 546.
Zalaszentlászló 547.
Zalaszentlőrinc 548.
Zalaszentmihály 549.
Zalaszombatfa 550.
Zalatárnok 551.
Zalaújlak 552.
Zalavár 553.
Zalavég 554.
Zarkaháza, Zorkóháza Ma Nedelica SLO. 555.
Zágorhida 556.
Zánka 557.
Zél, Zél-puszta 558.
Zsid 559.
Zsigér 560.

A malmok sorrendje a folyókon a forrásvidék felől kezdve

Zala

Zalamindszent

Zalalövő

Zalapataka

Kolozsvár (Zalalövőtől délre, a Zala déli oldalán az a rédicsi országúttól nyugatra.)

Salomvár

Zalacséb

Zalaszentgyörgy

Csurgasz

Boncodfölső

Bagodvitenyéd

Zsigér

Szent Marton

Apátfa

Andráshidí

Gébárt

Neszele

Ola

Zalaegerszeg

Kaszaháza

Pózva

Csácsbozsok

Zalaszentiván

Petőhenye

Ördöghenye

Alibánfa (Ali Comfa)

Lukafa

Vöckönd

Kemend

Pókafa

Szepetk

Zalaistvánd

Pakod

Boczol

Zalabér

Tüskeszentpéter

Zalaszentgrót

- Szentgrót külső-, vagy polgár város

Zalakoppány

Kallosd

Barátság

Kehida

Kustány

Zalacsány

Mánd-puszta

Felsőpáhok

Szentgyörgyvár

Báránd-puszta
Hídvég

Mura

Közép Bisztric
Rác Kanizsa (Razkrizje, Hr.)
Gibina (Gibinscak, Hr.)
Lapsina, Hr.
Jurovecz (ma Lapsina része, Hr.)
Szentmárton (Sveti Martin na Muri, Hr.)
Muraszerdahely (Mursko Sredisce, Hr.)
Petesháza (Petišovci, SLO.)
Peklenicz Peklenyicza (Peklenica, Hr.)
Miklovecz (Miklavec, Hr.)
Krizsovecz (Kizovec, Hr.)
Fergetinecz Ferketinec (Ferketinec, Hr.)
Pottorne, Potturen, Potturnya, Pottornya, (Podturen, Hr.)
Novákovecz (Novakovec, Hr.)
Kis Szemenye (Muraszemenye része)
Kottory (Kotoriba, Hr.) Itt folyik a Mura Drávába

Lendva

Alsólendva
Hármasmalom
Feritfalu
Czigolai malom
Újfalu (Lendvaújfalu) Ettől kezdve Kerka.

Cserta

Nagylengyel
Ormádlak
Petrikeresztúr
Barlahida
Mikekarácsonyfa
Iklódbördőce Ettől kezdve Kerka.

Kerka

Magyarföld (Dobraföld)
Ramocsa
Kerkaújfalu
Csesztreg
Győrfa
Zalabaksa
Kerkabarabás
Bárszentmihályfa
Mumor

Lenti
 Lentiszombathely
 Máhomfa
 Szécsisziget
 Lovászi
 Tormafölde
 Tornyiszentmiklós
 Dobri
 Kerkaszentkirály
 Alsószenenye (Muraszenenye)

Dráva „Trava”

Ternovecz (Trnovec, Hr.
 Hraštan, Alsóhrascsán (Donji Hrascan, Hr.)
 Kursanecz (Kursanec, Hr.)
 Podpiest
 Oporovecz, Opporovecz (Oporovec, Hr.)
 Dombori vagy Dobrava Felsődobrova (Gornja Dubrava, Hr.)

Válicka

Alsó-Válicka:
 Bucsuta,
 Oltárc,
 Várfölde,
 Lasztonya,
 Szentlőrinc,
 Kányavár,
 Dömefölde,
 Páka.

Felső-Válicka
 Söjtör,
 Bak,
 Bocfölde,
 Csatár,
 Botfa,
 [Zala] Besenyő,
 Csács.

Kebele

Zalaszombatfa

Szentgyörgyvölgyi-patak

Szentgyörgyvölgy, Márókföld, Nemesnép, Lendvajakabfa, Resznek, [Belső] Sárd.

Képek, dokumentumok digitalizálása: Szép András

Számítógépes szöveg gondozása: Király Boglárka

Képek

Archív fotók:

Balatoni Múzeum, Barbarics János, Czigola Gyula id., Csath Béla, Ferenczy Izabelle, Gigler Andrea, Göcseji Múzeum, Gyuricza Sándor, Harsai István ifj, Havas Erzsébet, Herczeg Ágoston, Jakosa Árpád, Jánossy Ferenc, Járányi Lászlóné, Kovács Attila dr. (Silvester Stingl), Kovács Zoltán, Kósa Dezső, Močnek Ottó, Molnár Ferenc, Molnár László, Pörge Józsefné, Róka Pálné, Thury György Múzeum, Simon István, Steinhausz György, Tuboly Zoltán, Vastagh Ágnes, Völgyi Antal, Wöller István.

Jelenlegi állapotról készültek:

Goór Zoltán, Jakosa Árpád, Jánossy Ferenc, Kádár Péter, Farkas Tamás, Hajdú Imre, Marx Mária, Molnár László, Simon István.

Képeknél használt rövidítések:

BM = Balatoni Múzeum
 CzGy = Czigola Gyula
 CsB = Csath Béla
 FT = Farkas Tamás
 FS= Franjo Stingl → Silvester Stingl (Kranj)
 GM = Göcsji Múzeum
 GZ = Goór Zoltán
 HE = Havas Erzsébet
 HI =Hajdú Imre
 JK = Jakosa Árpád
 JF = Jánossy Ferenc
 GyS = Gyuricza Sándor
 KA = Dr. Kovács Attila
 KZ = Kovács Zoltán
 KGy = Kummer Gyula
 KD = Kósa Dezső
 ML = Molnár László
 MM = Marx Mária
 KP = Kádár Péter
 PJ = Pörge József
 SI = Simon István
 SL = Sebők Lajos
 TGy = Thury György Múzeum
 TZ = Tuboly Zoltán
 VG = Vastagh Gábor (1971-73.)